معاصره لیکوالي

Ketabton.com

پوهنوال احمد شاه زغم

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوړو زده کړو وزارت
کابل پوهنتون
د ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانګه

معاصره لیکوالي

لیکوال:
پوهنوال احمدشاه زغم

۱۳۹۴ ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب پيژندنه:

د كتاب نوم: معاصره ليكوالي

ليكـــوال: پوهنوال احمدشاه زغم

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي څانگه

ويـبپـانـه: www.melitahrik.com

ډيزاينگر: ضياء ساپی

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوكه

چـاپـكـال: ۱۳۹۴ ل كال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۶۳)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خبرې

ماچې په ۱۳۸۸ کال په پښتو څانګه کې د (ليکوالۍ) مضمون تدريسي چارې په غاړه واخيستې، پښتو يوه پانګه ليکنه او معلومات په دغه برخه کې نه وو.
تردې د مخه زموږ ګران استاد حبيب الله جان پښتونزوی دغه مضمون تدريساوه.
ماله درانه استاد سره په واروار تماس ونيوه او مشورې مې ورسره وکولې که په دغه برخه کې مواد راکړي، ښاغلي استاد راسره د پوره همکارۍ وعده وکړه، خو تر ډېره بريده د مشورې په ډول وې؛ آخرمې يو ليک لړ (فهرست) برابر کړ، بيا مې استاد ته زحمت ور کړ، نوموړی له کم وزيات کولو وروسته راسره و مانه؛
د مضمون په برخه کې تل مې ترې پوښتنې کولې، چې په ورين تندی يې ځواب راکاوه، کتاب او چېترېې را په لاس نه کړ. خط، کتاب، کتابت او ليکوالي هغه څه دي، چې د بشري تاريخ په اوږدو کې له بشر سره ملګری وو؛ دغه ملګرتيا يې د ژوند په بيلابيلو پړاوونو کې ورسره کړې او اوس اوس ليکوالي د بشري ژوند مختلفو برخو ته لار پرانيستې او په کلي ډول د بشري ژوند د کلتور د ټولو پراخو اړخونو انعکاسونکې د نده په غاړه لري.
ديو ملت او هيواد د خلکو تمدن او کلتوري ارزښتونه ښيرازۍ او غوړيدنې او په مجموعي ډول د (ښيګڼو او بديو) حد او اندازه د هغوي په فرهنګي انکشاف پورې اړه لري. څومره چې يو فرد، خلک، ټولنه او هيواد د خپل برخليک په برخه کې ښه فکر کوي، بايد ليکوال او ليکوالي هغه انعکاس کړي. په دې کې شک نشته، چې ليکنه د ښه تفکر په لړ کې هويت مومي، خود ټولو پيښو هنري، علمي او... انعکاس دليکوال دنده ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلیکنــې اولیکــوالۍ بهیرتولوولســونواوپه تیــره زموږپــه پښتــو ادب کــې هرومروموجــودو، خوپــه اوس کــې دژوند مضــمون لــه پراخیدوســره دامضــمون (لیکــوالي) لاپــه غوړیدوشــوه اوپــه فنــي ډول یــې دفرهنګ پــالنې کارتــه منېــ راونغــاړلې. پــه شلمواودیرشــوکلونوکې، چــې زموږپــه هیــوادکې دلــوړوزده کړوعلمي تابیاوشوه، په پوهنتونونوکې پوهنځیوکې بیلابیلومضمونونوتدریس پیــل شــو، ورســره ورســره د (لیکــوالي) یــا (نګــارش) تــدریس رامنځتــه شــو. دادبیاتواوبشــري علوموپــوهنځی کــې ددرنواســتادانو (دوکتورعبــدالقیوم، دوکتورمحمدحســین یمــین، پوهاندصــابرخان خویشــکی، داکتــرې زرغــونې زیوراو... په ویناخدای بښلي ګل پاچاالفت اوبیاددواړوځانګو (دري اوپښتــو) لــه مســتقل کیدووروسته نګهت سعیدي په دري اوخدای بښلي پوهاندصدیق الله رښتین په پښتوځانګوکې تدریسی چارې په غاړه واخیستې.
استادګل پاچاالفت په هماغه دیرشموکلونوکې لیکوالي (املا اوانشأ) پــه نامــه یوکتاب ولیکه، چې په حقه سره په هماغه وخت کې ډیرغنیمت اثرواوتراوسه دپښتــولیکوالۍ دپاخه تهداب مثال لري. له هغه راوروسته ترکومه ځایه، چې مادپښتوځانګې له استادانواودمختلفودوروله فارغانوپوښتنې وکولې بسم الله ځیرمن، اســتادخانباز (ســپلګین)، جــلال الــدین خــان اســتاد حبیــب الله جاج او... تدریسي چارې په غاړه درلودې.
پــه اویــایموکلونوکې سیدمحی الــدین هاشــمي د (لیکــوالۍ فــن) پــه نامــه معتبــر کتاب ولیکه اودده په وینا ښاغلی شپون هم په پخواوخت کې دلیکوالۍ پــه نامــه یــوچپټربرابرکړی و؛ دلیکــوالۍ فــن کتــاب ترډیــره تدریســي مــوادلري. پوهنــوال محمــدرفیــق دپوهنــوالۍ علمــي رتبــې تــه دلوړیــدولپاره د (دادبپــوهنې بنسټونه) په نامه کتاب لیکلي، چې مبتدي موادترې لاسته راځي. دیادولووړده چــې پــه (۷۰-۸۰) کلونــوکې دښــووني اوروزنــې اســتادښــاغلی محمدآقاشــیرزاد (لیکوالۍ) کتاب ولیکه، چې درسي مــوادلري اومــاهم ترې ډیره اســتفاده کړېده اوغوره ماخذ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګه، چې اوس اوس فرهنګي پراختياوې زياتې شوې، پښتانه ليکوال دخدای احسان دی دپوهنې په مټ توانيدلي دخپل احساس اوپوهې له مخې په پراخه برخوکې ليکنې وکړې، لازمه ده ليکوالۍ مضمون هم دپراختياوزرونه پرانيزي. ترکومه ځايه، چې ماته معلومه ده کابوله (ننګرهار، خوست...) کلونوراپه دې خوا زموږپه ځانګه کې ديومنظم کريکلم له مخې تدرسي کتاب نه و ، چې دليکنې دپراخه خوا اوفني ډولونه درنومحصلينوته وړاندې کړې هماغسې، چې په فارسي دري ځانګه کې دليسانس په دوره کې (فن نګارش) او (اصول تحقيق) اونوراړخونه تدريسيږي، ماهم دخپلو درسي تجربواودځانګې دکريکلم له مخې دپوهاندۍ علمي رتبې ته دلوړيدولپاره تدريسي کتاب برابرکړی دی څودليسانس په دوره کې له اوسنيو مروجوعصري ليکنيوصنفونوسره بلداودماسترۍ په دوره کې په عملي ډول کاروکړي.
بايدوويل شي، چې ليکوالي اوس اوس يوفني مسلک دی، موږپه پښتوځانګه کې محصلين يوازې معلمۍ لپاره نه روزو ، بلکې غواړوهغوی دژوندپراخوعلمي اوفرهنګي برخوکې فرهنګي پنځونې وکړې اوزموږ دفرهنګ دغوړيدنې په کارکې ستره برخه واخلي.
کتابونه، علمي، ذوقي، معلوماتی مجلې، ورځپاڼې، اوونيزې انټرنيټ سايټونه، فيسبوک، يوټوب او... نورزموږدادعا ښې بېلګې دي.
زمادغه اثرتاليفي بڼه لري، خوکله په برابرولوکې تحقيقي شوی هم دی، داځکه چې هيڅ موادپه لاس کې نه وو ، دموضوع دنويوالی اوغنالپاره لازمه وه بيلابيلوکسانوته ورغلی وای؛ ډول ډول (پښتو ، دري، اردو ، انګريزي، عربي...) منابعوته مې مراجعه کړې وای. دااثرپه برابولوکې مې (   )آثاردڅوکلونوپه ترڅ ليدلی اودغه کتاب مې ترې برابرکړی دی، چې ممکن غنيمت اثرپې وګڼو ، خومکمل نه دی. ددې لپاره چې اجتماعي علوم دمشخصوتجربي علوم له ميچنې نه تيريږي، بلکې دوختونواوتجربوپه بنې کې پخيږي، له همدې امله په يوکتاب وارله واره دمکمل کتاب حکم نشوکولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې په ځان الزمي بولم چاچې له ماسره ددغه اثردبرابروپه کارکې لږوزيات مرسته کړې؛ مننه وکړم.
لــه هرڅــه مخکــې زموږدڅــانګي تولوا ســتادانوپه تېــره پوهاندصــابرخان، دوکتورززغوني زيور، دوکتوراستادحقپال،پوهانداستاد يزال،پوهنوال استاد رفيق، پوهندوی استادبريالي باجوړي، سرمحقق استاد زلمی هېوادمل، اجمل جـان ښـکلی، ښـاغلی آزمـون اسـتاد ، همدارنګـه د دري څـانګې ښـاغلی اسـتاد پوهاند دوکتورقيوم قويم، پوهانداستاد دوکتـور يمـين، پوهنـوال اسـتادبهبود ، دروسـي څـانګې مشرښـاغلی کـوچې، دانګليسـي څانګې اسـتادان محمد کـريم وصيل، خالدجان وزيری، د ژورنـاليزم پـوهنځی رئـيس غـروال او درانـه اسـتادان جاويــده جــانې، اســتادفانوس. دغــه راز دښــووني اوروزنــې اســتادپوهنوال محمدآقاشـيرزاد ، پـه شـکلي برخـوکې دانجنيـرۍ پـوهنځی رئـيس استادښـاغلی ليان، دساينس پوهنځی استاد پوهاند دوکتور قيوم شاه باور، دکمپيوټرساينس پوهنځی استاد اميرکروړ، په کمپيوټري چارو کې د ماسټرۍ برخې محصل صفي الله اورياخيل، دليسانس دورې محصلين شفيق جان، خالدجان اواختيار احمد سليمانخيل او... ډېره مننه کوم، چې ددغه فرهنګي درانه کار پـه سرته رسولوکې يې له ماسره مرستې کړې دي؛ دوی ته له خدايه صحت غواړم اودهېوادد فرهنګ دلاغوړېدوپه کارکې ددوی دمتهواوفکردلاقوت هيله کوم.

په درښښت
پوهنوال احمدشاه زغم
دکابل پوهنتون دژبواوادبياتوپوهنځی دپښتو څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړليک

سرليک | ګڼه

سريزه(مقدمه):.. ۱

لومړی څپرکی
۱- ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ده !

پيليزه (مدخل):... ۷
۱-۱- د ليکوالۍ ګټه:.. ۸
۱-۲-ليکوالي يو غوره ((فن)) دی !... ۱۰
۱-۳- ليکوالي ميراثي ښکارنده (پديده) ده که کسبي ؟.................................. ۱۵
۱-۴- هغه ټکي چې بايد په ليکوالۍ کې په پام ونيول شي !............................ ۱۶
۱-۵- څنګه يې بايد وليکو ؟.. ٤۲
۱-٦- د لومړی څپرکي لنډيز: ٤٤
۱-۷- د لومړي څپرکي پوښتني... ۵۳
۱-۸- د لومړي څپرکي ماخذونه... ۵٦

دويم څپرکی
۲- د ليکوالۍ "ليکنې" فني خواوې

پيليزه : ۵۹
۲-۱- په ليکنه کې له تېروتنو ځان ساتل.. ٦۰
۲-۲- څه ډول ليکنه وکړو ؟... ٦۸
۲-۳- په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او جملو کارول: ۷۲
۲-۴- په ليکنه کې د شعر ، متلونو او غوره ويناوو کارونه:.............................. ۷۷
۲-۵- په هنري او ادبي نثر او شعر کې د هنري ترکيبونو د کاروني ارزښتونه: ۸۳
۲-٦- په ليکنه کې د سرليکنو عنوانونه دغوره کولو ارزښت........................ ۱۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۷- پر نثر د نظم یا نظم پر نثر اړولو اړتیاوې: ۱۲۳
۲-۸- د دویم څپرکي د مطالبو لنډیز: ۱۲۹
۲-۹- د دویم څپرکي پوښتني: ۱۳۷
۲-۱۰- د دویم څپرکي ماخذونه ۱٤۱

درېیم څپرکی (فصل)

۳- املا او انشاء

پیلیزه (مدخل): ۱٤٦
۳-۱- الف- املا: ۱٤٦
۳-۲- املایي پرېکړې: ۱٥٤
۱- لومړی پرېکړه (فیصله): ۱٥٤
۲- دویمه پرېکړه (فیصله): ۱٥٦
۳- درېیمه پرېکړه (فیصله): ۱٥۷
۴- د پښتو ژبې د متحد لیکدود او لیک لار لپاره ۱٦۱
۵- د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب لپاره منل شوی واحد لیکدود ۱٦٤
۳-۳- پښتو ژبې املا په پښتو کتابونو کې ۱۷۰
۱- د تذکرة الا ولیا املا: ۱۷۱
۲- د محمد هوتک د پټې خزانې د املا بېلګه: ۱۷۲
۳- د خیرالبیان املاء ۱۷۳
۴- د میرزا خان انصاري د قلمي دیوان املا: ۱۷٤
۵- د دولت الله د قلمي دیوان املا: ۱۷٥
۶- د عبدالرحمن بابا د قلمي دیوان املا: ۱۷۷
۷- د احمد شا بابا د دیوان املا: ۱۷۸
۸- د پښتو لومړي کتاب املا: ۱۷۹
۹- د منشي احمد جان املا: ۱۸۰
۱۰- د پښتو ادبي انجمن املا: ۱۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د الفت دليکوالۍ املا:.. ۱۸۲
۱۲- دغني خان غني د(کليات) املا:.. ۱۸۲
۱۳- د پښتو پخوانۍ الفبې کتاب املا :.. ۱۸۳
۳-۴- ب- انشاء: (COMPOSITION).. ۱۸٤
۱- انشاء کلمه په بيلا بيلو ژبو کې:... ۱۸٦
۲- د انشاء ډولونه:... ۱۸۸
۳- د انشاء اصطلاحات:... ۱۸۸
۴- د انشاء لومړنی مواد :... ۱۹۰
۵- د انشا ء اصل او پس منظر:.. ۱۹۰
٦- د انشاء جوړښت(اسکليت) ۱۹٤
۷- د انشاء په ليکلو کې مهم رغانيز توکي:............................ ۱۹۹
۸- د درني يا ستونزورې انشاء ليکنې علتونه:...................... ۲۰۰
۹- په انشا ء کې د بهرنيو کلمو د کارونې اړتياوې:................. ۲۰٦
۱۰- په انشاء کې له موضوع وتل :....................................... ۲۰۹
۱۱- د انشاء د پرمختګ لپاره نوښتي لارې :.......................... ۲۱۱
۱۲- د انشاء ډولونه او منظرنګارې:..................................... ۲۲٥
۳-۵- د دريم څپرکي د موضوعاتو لنډيز:............................... ۲۲۹
۳-٦- د دريم څپرکي پوښتنې :... ۲۳٤
۳-۷- د دريم څپرکی (فصل) ماخذونه:.................................... ۲۳۷

څلورم څپرکی (فصل)

۴-ليک نښې (علامات تنقط)

پيليزه :.. ۲٤۱
۴-۱- په ليکنه کې دليک نښو د کارولو اړتياوې او ارزښتونه:............. ۲٤۲
الف- اړتياوې:.. ۲٤۲
ب- ارزښتونه:.. ۲٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټکی، نقطه، نشانه(.) یافول سټاپ(POINT FULL STOP)........ ۲۴۹
۲- سرچپه واو (،)، کامه(LAVIRGULE CAMMA) یا ویرګول..... ۲۵۷
۷- ځنډنښه، ویرګول بانقطه(؛) SEMI COLUMN دزیات مکث نښه: ۲۶۰
۹- وړه کرښۍ (-) نښلوونکی(HYPHEN): ۲۶۳
۴-۲- د ځلورم څپرکي لنډيز: ۲۷۴
۴-۳- دڅلورم څپرکي پوښتني.. ۲۸۰
۴-۴- د ځلورم څپرکي ماخذونه.. ۲۸۲

پنځم څپرکی (فصل)

۵- د لیکوالی ډولونه

پیلېزه: ۲۸۴
۵-۱- لنډ لیک یا لنډه لیکنه: ۲۸۵
۵-۲- د لنډې لیکنې لرغونتوب: ۲۸۷
۵-۳- د لنډې لیکنې ډلبندي (تصنیف): ۳۰۸
الف- تصنیف. TO WRITE.. ۳۰۸
۱- د تصنیف ډولونه: ۳۱۱
۲- د تصنیف اړتیاوې: ۳۱۲
۵-۴- د تخلیقي آثارو دوام د فرهنګ بډاینه ده ! ۳۱۶
۵-۵- د هنري –ادبي تخلیقي آثارو توپیر له غیر تخلیقي سره : ۳۱۸
۵-۶- د پنځم څپرکي لنډيز: ۳۲۰
۵-۷- د پنځم څپرکي پوښتني: ۳۲۹
۵-۸- د پنځم څپرکي ماخذونه: ۳۳۴

شپږم څپرکی (فصل)

۶- تالیف او څېړنه (تحقیق)

پیلیزه: ۳۳۶
۶-۱- تالیف: ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د تاليفي اثر ځانګړنې: ۳٤۱

۲- د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابروالو ځينې مېتودونه: ۳٤۳

۶-۲- څېړنه (تحقيق) ۳٤٦

۱- د څېړنې (تحقيق) مېتودونه: ۳٥۰

۲- د څېړنې (تحقيق) مفهوم، ارزښتونه او موخې: ۳٥۱

۳- څېړونکی (محقق) څوک دی؟ ۳٥٤

۴- څلورم: د څېړونکي (محقق) ځانګړتياوې: ۳٦۳

۵- د څېړنيزو علمي آثارو محتوايي ځانګړنې: ۳۷۲

۶- د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه: ۳۷۷

۷- د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه: ۳۸۲

۸- د څېړنې (تحقيق) او تحليل ترمنځ توپير: ۳۸٤

۶-۳- د شپږم څپرکي د مطالبو لنډيز: ۳۸٦

۶-۴- د شپږم څپرکي پوښتنې: ۳۹٥

۶-۵- د شپږم څپرکي ماخذونه: ۳۹۸

اووم څپـــرکی (فصل)

۷- مقاله يا مقاله ليکنه

پيليزه (مدخل): ٤۰۰

۷-۱- مقاله (MAQALA) .ARTICLE.ESSAY ٤۰۱

۷-۲- مقاله او رساله څه توپير لري؟ ٤۰٥

۷-۳- د مقالې ډولـــونه: ٤۱۱

۷-۴- د مطبوعاتو اړوند مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤۱۷

الف- ورځپاڼې او جريدې: ٤۲٤

ب- انټرنيټ (INTERNET) ٤۲٥

۱- علمي–څېړنيزې او تحليلي مقالې: ٤۲۹

۲- ادبي–توصيفي، تحقيقي او علمي مقالې او ځانګړنې: ٤۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- انتقادي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٤٤
۴- تبليغي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٥٤
۵- قضايي، حقوقي او جنايي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٥٧
۶- اخلاقي، ديني او روزنيزې مقالې او ځانګړنې: ٤٥٩
۷- طنزيه (فکاهيه) مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٦٤
۷-۵- داووم څپرکي د مطالبو لنډيز: ٤٧٢
۷-۶- داووم څپرکي پوښتنې: ٤٨٤
۷-۷- داووم څپرکي (فصل) ماخذونه: ٤٨٨
لغتونه او اصطلاحات ٤٩٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه(مقدمه):

لیکوالي یو غوره یا خلاق فن دی، د بشر ټولو معلوماتو او څرګندونو ته علم او فن وايي.

هر متمدن او پرمختللی انسان باید د قلم ملګری وي او ټولنه قلموال، لیکوال او رونږ-آندو(روشنفکرانو) ته اړتیا لري. له شک پرته د یوې ښیسا او هوسا ټولنې خپلول او جوړول د متمدن انسان او مومن سړي د فکر محصول دي.

څرګنده او ښکاره خبره ده، چې دمدني ټولنې په لور یون، څه ساده خبره هم نه ده. د ټولنې د ټولو لوړ فکره انسانانو پیاوړي عزم او قوي هوډ غواړي. د قلم، کتاب او لیکنې مقام او منزلت ته لوی خدای(ج) او د هغه ستر پیغمبر حضرت محمد(ص) په وار، وار اشاره کړې او العلیم خدای-(ج) آن قسم او سوګند هم ورباندې یاد کړی دی.

لوی او علیم خدای(ج) په خپل کلام کې فرمائي: (ن ،وَالْقَلَمِ وَمَا یسْطُرُونَ (القلم/۱:).

الله رب العزت(ج) په قلم او هغه څه چې په قلم سره لیکل کیږي، سوګند یادوي او فرمایي چې قسم په نون او قسم په قلم او هغه څه چې لیکل کیږي.

په قلم د الله(ج) سوګند یادول د دې معنا ورکوي، چې آن الله رب العزت څومره د قلم شان لوړ بولي او له بلې خوا دا هم څرګندوي چې قلم څومره د ارزښت وړ دی! قلم او لیکنه د ټولنیز پاییښت او شخصیتونو د رابرسیره کولو، ښکاره کولو، د هویت ښتون او د بقا ننبه ګڼل کیږي.

د تـــاریخ شـــمله د هغه قوم شي هسکه
چې قـــلم یې د بقـــا په خـــاطر ښوري

یا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قلـــمه، بې کـــتابه ژونـدون څه دی
هر ملت چې بې قلم وي شمېر په مړه دی

يا:

قـلم زبهـــر هستي مــا است
قـلم مــــا يه دوستي مـاست
زبهر قلم تمـدن و مستي شود
ورنه به قلم ذلت و نيستي بود

يا دا چې:

بې ليکواله بې قلــمه خلک مړه دي
په دنيا کې د ژونديو په شمار نه دي

د ټــولنې د ټولو(اقتصـادي، سياســي، ټــولنيزو او فرهنګــي) موسســو متوازنه وده، يوه ټولنه له انحطاط او بد مرغيو څخه ژغورلای شي.

اسلامي او غير اسلامي ټولنپوهان په دې آند دي، چې بشري لوړ فکره انسانان، د ټولنې د ژغورون پوره لامل کېدای شي.

هغه وخت يوه ټولنه او ملت نيکمرغه او باهويتـه ګڼل کېدای شي، چې خپل شتون(بقا) د (فرهنګ) په ګاڼه ښکلې کړي.

د ټولنيزې(اجتمــاعي) ودې او ســمون اصــلي منبــع، فرهنګــي وده او پرمختګ دی. د ټولو ملتونو بقا د هماغه ټولنو د لوړفکره، بافرهنګه او قلموالو مېړونه پازه (دنده) بلل کېږي او د همدغو قلموالو او متفکرينو برکت دی، چې نن په نړۍ کې ډېر پراخه مليتونه په خپلو جغرافيايي چاپيريالونو کې ژوند کوي. له نورو سره ګډه ټولنيزه او فرهنګي اړيکه پالي او لا ساتي يې څکه نو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ــــهغه ملتونه، مليتونه، توکمونه او قومونه د ژوند هسک ننداره کولای شي او همدارنګه د بقا او شتهوالي حق ترلاسه کولای شي، چې خپل ځان په بشري ټولنه کې مطرح کړي او خپل حق ثابت کړي.

۲- د فرهنګ خوندیتوب د پراخه ولسونو په زړونو او سینو کې هم ممکن دي، دا ځکه چې فولکلور د ولس د يو ریښتني مال په توګه د دوی په سینو کې خوندي پاتې کېږي، مګر له دې څخه سترګې نشو پټولای، چې د حالاتو ترخه او تند توفانونه کله نا کله کولای شي، هماغه فرهنګي ښېرې ډوبه کړي.

۳- لـه دې املـه اړینـه بریښـي چـې ټـول ویښ او متفکـر نسـلونه خپـل ټـول ویاړونه د قلم په ژبه، د کاغذ پر مخ خوندي کړي او د زرینو کرښو په توګه یې نورو نسلونو ته ورولېږدوي.

که قلم او لیکنه نه وای، تاریخ به مړ وو. د ملتونـو د تـاریخ ژونـدون د قلـم د بقا له چینې څخه اوبه څښي: لکه:

قـلم بقـــا ده د ســـــمون نښه ده
لکه رون لــمر چې د ژوندون نښـه ده

د لیکوالۍ د مضمون غوره موخه فرهنګ پالنه ده. فرهنګ پالنه ملي او نړیوال لورې لري، ملي فرهنګ پالنه په ملي روحیې سره ژوندۍ ساتل کېږي. ملي فرهنګ (دین پالنه او وطن دوستي) ځینې مشترکې ګټې جوړوي. د دغـو مـادي او معنوي ګټو ساتل لوړ همت او پوره حوصله غواړي، موږ کولای شو، چې د شعر په خوږه، نرمـه خو غوځونکې ژبـه د کیسې او داستـان پـه تصـویري، سـمبولیکه او خوږو وږمو د خلکو ذهنونه روښانه کړو.

د دوستۍ مينه د زړه په مراندو کېږي
توره خـــاوره په باران سره ژوندۍ شي

له دې امله د ملي هويت ساتنه په ټولو حالاتو کې ضروري بريښـي. کـه مـوږ خپل فکر او قلم د خپلې تاريخي هستۍ لپاره ونه کاروو يا د نورو پرديو افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اغيزو لاندې راشو نو خپله هستي به مو له منځه وړې وي.
زمونږهدف د دغه کتاب (ليکوالی)له ليکلوڅخه دادی ،چې ځنګه کولای شو دغه سپيڅلی اومقدس مسلک په فني ډول لاباب کړو ، ځودالهي سوګند رښتيا ينه مو په غوره اودرست ډول لاډاګيزه کړې وي.
ليکوالي د يوخلاق فن په توګه له ډير پخوا په بشری ژوند کې باب شوې ده اوپه دې ډول بشر خپل فکري اوفرهنګي يادګارونه خوندي کړي دي :په ژوند پورې اړوندې (اقتصادي ،سياسي ،ادبی ،ملي اوفرهنګي ... ،طبعي ،اجتماعي)علوم اوبلاخره دبشري ژوند اړوند ټول لوی اوواړه آثاراوافکار يې رانغاړلي هم دي.
پښتوادب ،دعبدالحليم اثرکتاب په (۳۷)مخ د(ليک اوليکنه)ترسرليک لاندې ليکي :څومره چئ په دنيا کې ژبې ګڼې دي ،هغومره دليک رسمونه ګڼ دي.دا خبره چې بنيادموا ول سرکې کوم خط ايجاد کړی دی ،لاپوره يقيني نه ده.قياس دادی چې دټولونه اولنی خط هغه دی چې هغې ته خط اشکال (تصويري)ويلی شي اودخاورې په کلالي تختواومهرونو باندې به ليکل کيده اودعراق په کنډوالوکې موندل شوي دي.اودبابل له يوه پخواني خاندان سيماطيقي (څلورزره کاله قبل الميلاد) سره تعلق لري....
ديوهاند علامه استاد عبدالحی حبيبي په آندلومړنی خط هيروغليف اوپه مصريانو پورې اړه لری...عبدالحليم اثر دانظر هم لري ،چې دسوات په (تختنه)نومې ځای کې دخاورې په مهرونو باندې ليکلی خط موندل شوی دی اودا په (اووه زره قبل الميلاد) دآسوري خاندان پورې مربوطيږي.
بابليانو ، فنقيانو ، آسوريانو ، يونانيانو عربوپه بيلا بيلو وختونو کې ليکونه رامنځته کړی هم دي.
په(تاريخ خط ونوشتهای کهن افغانستان ازعصر قبل التاريخ تاکنون) ، تاليف پوهاند عبدالحی ،۱۳۵۰ ش کال کې خط اوکتابت په (قبل از اسلام وبعداز اسلام) دورو پورې اړه لري.اروانباد استادزيا توي :مساله خط ونګاشتن درتاريخ مدنيت وفرهنګ افغانستان ازمباحث بسيا رمهم است....

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې دا سلامي دين د خپريدو په ابتدا کې ۱۵ يا ۱۷ تنه وو، چې ليکنه کوله؛ له دې راوروسته په ټولو اسلامي هيوادو کې خط، ليکنه او کتابت ديوې علمي او عملي اړتيا په توګه رامنځته شو او په وروستيو پيړيو او کلونو کې لا ډېر پرمختګ وکړ او دادی اوس اوس لله الحمد په نړيوال حتمي، علمي او حقيقي حرکت او غورځنګ بدل شوی او الهي عليم او خبير ذات دا ارشاد (اقرا وربک الاکرم الذی علم بالقلم...) پوره پوره تحقق وموند او لا د غوړيدو په حالت کې ده.
پوهنوال محمد اقا شيرزاد د پوهنوالۍ په کتاب (ليکوالۍ) کې راوړي (پوهان ليک د بشري ژوند د پرمختګ مهمه وسيله او د بشر ستره لاسته راوړنه ګڼي . د علم زيرمه او پانګه همدا د ليک نتيجه ده ، که ليک نه وای دا هومره کتابونه ، مجلې ، اخبارونه به نه وو . رښتيا هم که چېرې بشر ليک نه وای رامنځته کړی ، نو بل پښت او راتلونکو نسلونو ته يې د تجربو او پوهې انتقال ناشوني وو .
)نو موړی زياتوي:
خو ليک (مکتوب) ، ليکنه د ليکوالۍ او څه ليکلو د يوه ډول او يوې نوعې په توګه د خط له پيدا ېښت سره سم را پيل شوي. يو چا بل چاته خپل مافي الضمير د ليک په وسيله ليکلی او ليږي.ـ لېږې ځايو پورې لېږل شوی او رسېدلی دی.
که څوک غواړي خپل فکر او خپل هويت ژوندی وساتي نو نورو او راتلونکو نسلونو ته د لېږد ډېره ښه وسيله (ليکوالي)ده. نن سبا بشري ټولنې د يوه کلي مثال لري ، د دغو مثالونو هويت مونږ په بېلابېلو وسايلو کې د ليکوال او ليکنو له برکته پيدا کوو .
د ليکوالۍ لپاره ضروري شيان (ژبه ، ليک او انساني فکر دی) له دې امله ليکوالي هغه وخت ارزښت پيدا کوي ، چې په انسانانو پورې اړوند مختلف مسايل انعکاس کړي.
زما د دې تاليفي او لږ تر لږه تحقيقي اثر غوره هدف دادی ، چې اوس اوس ليکوالي ډېره پراخه شوې ده . په ښوونځيو ، پوهنتونونو او په تېره د ادبياتو په پوهنځيو کې د ليکوالۍ او د ليکوالۍ د ارزښت په برخه کې ، مسلکي درسونه ورکول کېږي او عملي کارونه ترسره کېږي ؛ د ادبياتو مضمون چې هراړخيزه ليکوالي راپېژني ، همدا رنګه د هغه مضمون د لا عموميت ورکولو او مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو په برخه کې ډېره هڅه او هاند کوي. موږ دلته په پښتو ښانګه د چاخبره معلمان نه روزوو، د هیواد د پراخه فرهنګ بډای کوونکي لیکوال هم روزو.
د لیکوالۍ او بیا پښتو لیکوالۍ په برخه کې خدای پښلي استاد ګل پاچا الفت په دیرشمو کلونو کې د (لیکوالۍ-املا انشاء) په نامه یو ډېر غنیمت کتاب ولیکه چې تر اوسه پورې ذ تدریس په بهیر کې ترې کار اخیستل کېږي او نن سبا بیا هم په دغه برخه کې ډېر ښه ماخذ او ممد درسي مواد په لاس راکوي؛ له هغه راوروسته خدای ښښلي بینوا هم خورې ورې لیکنې وکړې، خو په منظمه توګه چې د تدریس په برخه کې ترې ډېر کار اخیستل شوی، هغه د پیاوړي استاد محمد اقا شیرزاد د لیکوالۍ اثر دی چې په عملي تدریس کې برخه لرلې ده.
غواړم دا ووایم چې نن سبا د لیکوالۍ لمنه له کتاب او کتابونو څخه انټرنټ او د هغه اړوند نټونو، فسبوکونو، یوټیوبونو، ټویټر... ورغځېدلې او دا د دې معنا لري چې لیکوالي یوازې په (املا او انشاء) پورې نه محدودېږي، بلکې تخلیق، تحقیق، تصنیف او تالیف... رانغاړي؛ له همدې امله اوسنۍ لیکوالي د انساني ژوند د پراخو اړخونو ارزښمندي ښکاره کوي.
زما دغه کتاب (معاصره لیکوالي او د لیکوالۍ ارزښت) په اوو فصلونو کې راوړل شوي چې هر فصل د تالیف پر معیار تر ډېره بریده برابر دی. دا کتاب منظم فهرست، د فصل په پای کې لنډیز، سوالونه او ماخذونه راغلي او د اوسنیو پوهنتوني معیارونو د اصل له مخې برابر شوي دي؛ په دغه کتاب کې ټولټال له (۲۲) ماخذو څخه کار اخیستل شوی دی. دغه کار کابو نوی دی او لیکوالي مضمون مو له ارزښتونو سره په پراخه ډول د تالیف په ګانه پسوللی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

۱– لیکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ده!

پیلیزه (مدخل):

د بشریت اوسنی مدني لوړتیا د هغو د نیک او غوره فکر محصول ده؛ او فکر د ښې وینا او لیکوالۍ له برکته وده او پرمختګ ترلاسه کوي. هغه هېواد او هغه خلک متمدن ګڼل کېږي، چې په خپله ټولنه او فرهنګ پورې اړوند شیان خوندي کړای شي.

همدارنګه د بشریت د فرهنګ او تمدن د بنسټ پیاوړتیا د هغو د ناپایه او ډېرو کړاوونو او فرهنګي هڅو نتیجه ده، چې په اوږدو کلنو کې د پرله پسې تجربو په بڼه کې پخه شوې وي.

د فرهنګي غنا او بډاینې د نورو عواملو او موادو تر څنګ ((ژبه)) مهمه وسیله ده. د هر ملت ژبه په دري برخو (ویي پوهنې، نثر او نظم) کې وده او تکامل مومي او دغه دري برخې د هر قوم ((ادبیات)) جوړوي. ویي پوهنه د هر قوم د ژبې موجوده لغتونو رانغاړي، چې هغه قوم د خپل ټولنیز ژوند د لانبه تر سره کولو لپاره ځیني ویيونه (لفظونه) لري، چې شیانو ته نومونه ټاکي؛ د شیانو د نومونو ټاکل د یو ټولنیز ناخوداګاه او آګاه قرارداد په لړ کې رامنځته کېږي.

نثر: د ټولو شیانو د نومونو او ورپورې اړوندو توکو پییل دی، چې د ویي پانګې غیر موزونه خو منطقي بڼه وي؛ نثر د کلمو لړول دي.

نظم د لفظونو موزونه مجموعه ده، چې د یو چا او قوم په ژبه کې رامنځته کېږي؛ یعني په مجموعي ډول (د ویيونو منثوره او منظومه شتمنی د یو قوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبيات جوړوي) يا په بله وينا (څه چې ويل کېږي، يا يې وايو ، څه چې ليکو ، يا ليکل کېږي، يا يې لولو او يا يې نوروته ورښيو هم ادبيات دي.

غږ پوهنه(Phonology) ، ګړپوهنه(Morphology) ، غونډله پوهنه، نحو (Syntax) او همداراز لغت پېژندنه او کلمې د نړۍ ادبيات هم جوړوي؛ لنډه دا چې (د وييونو او په مجموعي ډول د ژبې له موجوديته پرته ويانديز يا د متن لوستل ممکن نه دي او نثر او نظم د کلمو له ترتيب او تنظيم څخه پرته موجوديت نشي درلودلای) ؛(په حقيقت کې ليکوالي دژبې هنداره ده.)

توري او کلمې د ادبياتو بنياد او ستنه ګڼلای شو ، دا ځکه چې الفاظ د شعر په کالب کې رانغاړل کېږي او يا په نثر کې کارول کېږي. د يادولو وړه ده، ترڅو څه ونه وايو ، يا ونه ويل شي، يا يې ونه ليکو ياونه ليکل شي، خبرې اترې نه جوړيږي، ښوونه او روزنه هم مفهوم نه پيدا کوي.

که څوک يوشی زده کوي، يا يې ورزده کوي، ښوونه کوي او ښوونځي ته درومي او يا کتاب په لاس کې لري، دا ټول د وينا او ليکلو له برکته دي؛ له شک پرته په پر مختللي ټولنه کې له ويلو او خبرو څخه د ليکلو برخه لوړه ده، ځکه انساني ټولنه هغه وخت د تمدن پوړونو ته لارپرانستی شي، چې د خلکو قلم په لاس کې وي؛ په څه چې پوهېږي هغه وليکي.

قلموال د تفکر په قوت، د الفاظو له ترکيب نه د ټولنيزو پيښو جاج باسي. دا کار هغه وخت ممکن دی، چې موږ ليکنه وکړو ، خپل او ټولنيز هويت د قلم په واسطه وځلوو ؛ او په دې ډول د فرهنګ رڼاوی وکړو.

۱–۱– د ليکوالۍ ګټه:

په لنډه توګه د ليکنې او ليکوالۍ ګټه داسې ګڼلای شو:

۱– په فرد او ټولنې پورې اړوندې مسالې له ورکېدو ژوغول کېږي. کلتوري پانګه خوندي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- په ټولنه او ټولنې پورې اړوند معلومات راټوليدای شي، خوندي کېږي او په دې ډول فرهنګي زيرمه پيدا کېږي، ځکه نو ليکوال د ټولنې د فرهنګ او کلتور محافظ هم ګڼل کېږي.

۳- د ليکوالۍ له برکته ليکوال او ټولنه لا ښه هويت پيدا کوي.

٤- د قلم ښورولو (ليکوالۍ) له برکته زموږ (ماضي) خوندي کېږي او د دوباره تحقيق پر مهال لا خوندوره کېږي.

٥- حال(او سمهال) ته رنګ، خوند او ښکلا ورکول کېږي او د تمدن لوړتيا ته مو هڅوي.

٦- ليکوالي او سمهال ته له راتلونکي سره پيوند ورکوي او نسلونو ته د زماني تړاو پر منطق د يالکتيکي بافت (غوټه) ورکول کېږي.(۱: ۱۱۲)

يادونه:

د مسلمانانو يو له وياړونو څخه دادی، چې د همدې قلم او ليکنې له برکته يې الهي کلام د کاغذ پرمخ خوندي کړ. او له دې وروسته د مسلمانانو په زړونو او ذهنونو کې ځای پر ځای (حک) شو.

د اسلام په لومړيو کې ايله د مسلمانانو شمېره(۱۷) تنو ته رسيده؛ همدغو مسلمانانو په خپلو هلوځلو او طباعتي تجربي پوهې سره وکولای شوای، الهي کلام (قران مجيد) را ټول او تدوين کړي.

تر ټولو ستره مساله دا ده چې الله(ج) يو ځل بيا د قلم عظمت، ښکلا او اهميت په خپله ستايي او سوګند ورباندې يادوي؛ لکه:(ن وَالْقَلَمِ وَمَا يسْطُرُونَ(القلم/۱) (۲:)

او کله چې پر جناب حضرت رسول اکرم (ص) د حُرا په غار کې د حضرت جبرائيل امين له خوا وحي راتله، نو بيا هم د قلم په اهميت، ارزښت او حکمت خبرې وشوې؛ لکه: الذِي عَلَّمَ بِالقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يعْلَمْ(العلق/۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې (ليکوالي د انسان د فکر او ژبې حکميانه پنځونه ده، چې د قلم په واسطه شکل پيدا کوي او د هغې په وسيله د بشر او بشري ټولنې هويت خوندي کېږي او د تمدن او پرمختګ لوری خپلوي.) هغه څوک قلم چلولی شي، فکر يې په قابو کې وي؛ د چا خبره امپراطور کېدل آسان دي، خو قلموال کېدل سخت!!!

۱-۲- ليکوالي يو غوره ((فن)) دی!

ليکوالي د انساني مدني هويت لومړی قدم او د تمدن زرين اصل دی، له همدې امله [(د بشريت ټول وياړونه په قلم او ليکوالۍ پورې اړه لري او د غه کار د يو فن او منظم تمرين په نتيجه کې خپلېدلای شي؛ يعنې ليکوالي يو فني عمل دی، چې کلتوري تفکر او هڅو ته اړتيا لري.)] (۱۹:۳)

د بشر ټولو معلوماتو او پوهنو ته علم او فن وايي. علم او پوهه هغه پوهنه او شتمني ده، چې د انسان له فکر سره کار لري، فکر يې رازده کوي او د عقل په آزمايش ځای کې يې تجزيه او تحليلوي او د فرضيې يا نظريې په بڼه يې وړاندې کوي، دې ته علم او پوهه وايي؛ لکه: د فلسفې علم، د ډاکترۍ علم، د اقتصاد، د حديث، د فقې، د تفسير، د تاريخ او نورو...علم. (۴:۴۸۲)

کله نا کله ځينې اصطلاحات سره مغالطه او ګډوډېږي، يعنې (داسې ويل کېږي، چې ليکنه او ليکوالي هنر دی!)، خو دا خبره يادول ضروري دي، چې (ليکنه د ممارثت او تمرين په وسيله شکل پيدا کوي او د غه شکل هغه وخت بشپړېږي، چې فني هويت ومومي.) يعنې ليکوالي مخکې له دې، چې ((هنر)) وي، ((فن)) ګڼل کېږي؛ د ليکوالۍ او د هغې د بهير او اهميت په برخه کې فکر درلودل ((هنر)) ګڼلای شو.

لومړی به د ((هنر)) او ((فن)) توپير وکړو او بيا به څرګنده کړو، چې ليکوالي (هنر دی او که فن؟).

(c) ketabton.com: The Digital Library

فن او هنر توپير او ورتوالی:

الف:- فن؛

۱: د انسان د بدني غړو په وسيله شکل مومي؛ څومره چې په يوه کسب او کار کې په منطقي ډول او پوهې سره مهارت تر لاسه کوو، په هماغه اندازه فني پوهه مو زياتيږي.

۲: د يوه فني کار د تر سره کولو لپاره (فکر او د بدن نور غړي) لکه لاسونه، پښې... په کار لويږي؛ لکه: د نقاشۍ، ترکانۍ، غالۍ اوبدلو، موسيقي زده کولو، موټر چلولو او...) نورو کارونو د ترسره کولو لپاره لازمه ده، د بدن غړي بيا بيا او په وار، وار فعاليت وکړي، څو زموږ له غوښتنو سره سم کار تر سره شي.

۳: که وغواړو د غالۍ اوبدلو په کار کې مهارت تر لاسه کړو او يا د موسيقي د يوې آلي غږ له خپلي خوښۍ سره سم وباسو، لازمه ده، پر له پسې تمرين وکړو، (تمرين او ممارثت د عملي پوهې او کاميابۍ لنډه لاره ده.)

۴: د نورو کارونو تر څنګ د ليکوالۍ په کار کې بريالي‌توب هغه مهال شونی دی، چې د لکيني ماهرانه خيال و فکر په عملي او علمي ډګر کې خپل کړو.

۵: فن؛ د انسان د فکر او بدني غړو ګډه برېا ده، چې عمده رول په کې د بدن غړي لري او د فکر په حکم خو له فکره د باندې شکل مومي.)

۶: فن؛ د تمرين او تکرار په لړ کې هويت مومي؛ د کنت آپل په نظر: ((د حرکي او بيا ځلي احساس له امله زموږ غړي ورتيا مومي) ځکه نو فن هم زموږ په ذهن کې تجسم پيدا کوي؛ فن د طبعيت(د انسان له ذهن څخه د باندې نړۍ) او ژوندي موجود، د بدن د غړو د بيا بيا تماس له امله هويت مومي او پخيږي؛ نه يوازې د انسانانو، بلکې د ټولو ژويو په برخه کې مطالعې وړ دي؛ لکه: مارغه څنګه ځاله جوړوي؟ اړتيا د مهارت او فني عمل اساس ګڼلای شو)). (۵ : ۳۱۷)

۷: پښتو- انګليسي قاموس کې راغلي:فن((fan ته art) ويلای شو.)) (۸ : ۲۰۰۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸: فن (fan) نرم (ج- فنون، صنعت، د تکنيکو وړتيا او قاعدو مجموعه ده. (۱۲: ۷۳۸)
۹: په فن کې مواد او شيان (توکي) د انسان د غړو په واسطه تغير شکل مومي او خام مواد په پخو بدليږي؛ لکه: لرګی چې د بخار د مهارت له وجهې په دروازه بدلېږي، خو انتظام يې د انسان شعوري لړۍ ده. (۲۷ : ۱۷۱)
۱۰: د (فن) او (هنر) بېلول ستونزور کار دی، خو ګډول يې هم انصاف نه دی؛ فن او هنر دواړه له فکر او انديشې او تعقل څخه بې نيازه نه دي، مګر فن د فزيکي وړتيا له لارې خپلېږي.
ب: هنر (Art):
۱: هنر (hunar) = Art.skill) هم ويلی شو، يعنې هنر فکري (skell)(مهارت) دی.
۲: هنر فطري او غريزوي شتمني ده، يعنې د بشر په ختّه کې اخښل شوې ښکارنده(پديده) ده.
۳: هنر؛ د ټولنيز شعور يو ډول دی، چې د (هنر) په ټولو ډولونو (رسامۍ، مجسمه جوړنې، حکاکۍ، معمارۍ، موسيقۍ، خطاطۍ، نڅا او شعر) کې ځان په بېل بېل ډول ځرګندوي.
۴: هنر (hunar) نر_م_ فن، کمال – جوهر، کسب (پښتو، پښتو سيند) ۱۰۷۲
۵: د حسن عميد فرهنګ کې راځي: ((هنر(ه،ن) پيشه، صنعت، فن، کاربرجسته.)) (۲۳: ۱۹۸)
۶: هنر؛ د دراک ذهن او طبعيت د امتزاج په لړ کې هويت پيدا کوي؛ کله شعر، چې پر شاعر د ماحول اغېزې وي، خو د ماحول اغېزې لومړۍ بايد د انسان له فکر او مزاج سره امتزاج وکړي او بيا هغه اغېزې په پاخه، ښکلي، خيالي او متغير شوي او فني ډول د الفاظو او هنر د نورو ډولونو له لوري ميدان ته راووځي.
۷: د ارسطو (۳۳۲ ق م) په نظر، د انسان پر ذهن د ماحول اغېزې د هنري مدرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موادو مدلول په لاس راکوي، د ماحول اغېزې د احساس توليد کوي او د هنر خيال احياء کوي او له هغه وروسته د مهارت د ترلاسه کولو لپاره لار برابرېږي. (۱: ۲۹۹)

۸: د ارسطو غوندې د نابغه او متفکر هنر پوه انسان له خبرو دا نتيجه په لاس راځي، چې د (هنري موادو د توليد مرکز د هنرمند انسان ذهن دی او د فن خبره د مهارت او پلټنې په بهير کې مونده کېږي او ترلاسه کېږي.) د دلته به د دغې خبرې د توضيح لپاره څو عملي مثالونه راوړو:

سپوږمۍ سر وهـه راخېژه — يار مې د ګلـو لو کوي ګـوتې رېبينه
پرون دنيا وه، نن قيامت دی — چې زه ولاړه لالی اخـلي رخصـتونه
ته په مـخ ځـه مه ايسارېږه — تر شاه دې نـاوې پېښـتنه ولاړه يـمه
له زړه مې شين لوګي راخېژي — لکه د شنو لښـتو تنور چې لمبه شينه
يا: په مـازديګر ګودر ته راغله — لکه په کور د چا چې بل شي سره اورونه
(۱۸: ۲۱۰، ۱۱۲، ۴۳۵)

په پورته لنډيو کې (هنري انځورونه) په طبيعي ډول داسې ځان راڅرګندوي، چې (د شاعر عواطف، احساسات او د ماحول اړوندې پېښې سره لاس ورکوي او يو منظوم او منثور انځور جوړوي، خو د الفاظو ترتيب او تنظيم د اندورني اګاهانه مهارت باکيفيته ښوونه کوي.) هنري برخه يې ذهني تصوير جوړونه او فن يې ماهرانه بيا ځلونه ده.

دلنډيو را منځته کېدل او هويت پيدا کول يې فني برخه ده او له همدغو لنډيو مفهوم او خوند اخيستل يې فن جوړوي.

۹: محمد نواز طاهر ادب هم فن بولي او هم هنر، نوموړی زياتوي: ((فن او ادب خصوصاً ((شعر)) د خپلو عصري تقاضو هنداره وي. د يوه شاعر په کلام کې د خپل ولس د معاش او معاشرت عکس ډېر واضح او نمايان ليدلی شي، د دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکس د محلي ښېښو تصوير وي او شعر يې هنري برخه جوړولای شي.)) (۲۲: ۲۵۳، ۲۵۴)

۱۰: هنر او فن دواړه له فکر او انديښنې او تعقل څخه بې نيازه نه دي، ددې لپاره څو فکر يوه مساله درک نه کړي، نشي کېدای د فن يا هنر په توګه عملي تحقق ومومي. همدارنګه په علم کې که څېنې غړي په کار ونه لوېږي، د انسان علمي او پوهنيز مطلب نه رامنځته کېږي او په اصطلاح نوموړی شی له (قوې) په (فعل) نه اوړي، همداسې فن هم دراواخله. ۱۱: د يادولو وړ ده، د علم او هنر ځای (فکر او ذهن) دی او د فن د ځرګندولو ځای د بدن غړي دي.

۱۲: ددې لپاره، چې: ((علم، فن او هنر پر انسان د ماحول اغېزې او د عقل، ذهن، خيال او عاطفې درک زيږنده دي؛ ليکوالي هم د انسان د لوړ فکر محصول ده.)) ماهرانه قلم چلونه او ليکوالي ددې لپاره غوره فن ګڼلای شو، چې د احساسي تعقل او شعور له ځانګړو سرچينو راټوکيږي، خو حيوانات دغه صلاحيت نه لري او دغه واک په اصل کې له نورو واکمنيو سره سره انسان ته د الله(ج) له خوا ورکړ شوی دی. ممکن بيزو (شادي) يا څېنې نور حيوانات هم څه ټاپې کړي او وليکلای شي، خو ليکنې ته احساسي رنګ نشي ورکولای؛ د ذهني رنګونو طبيعي تبارز او رامنځته کېدو ته ((هنر)) او رنګونو ته بيا رنګ ورکول او پرداس ورکونه ((فن)) ګڼلای شو او ليکوالي د فکري هڅونو زيږنده او د عملي کار علمي مهارت او هويت ټاکلی شي.)) (۱۳: ۱۷)

۱۳: هنر؛ طبيعي سرچينې لري او فن مصنوعي؛ او ددې خبرې دليل (الهامي او تمريني شاعري کول) هم کېدای شي.

لنډه دا چې: [ليکوالي د انسان د ماهرانه، باهدفه پوهې او بيا بيا تمرين فني شکل دی.] او دغه عظمت ددې لپاره چې انسان ته رسيدلی دی؛ نو ځکه يې الله رب الجليل داسې يادونه کوي: (الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ(العلق/۵)).(۲ :)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۳– لیکوالي میراثي ښکارنده (پدیده) ده که کسبي ؟

د تیر بحث نتیجه دا شوه، چې (لیکوالي فن او مهارت دی؛ دغه فني مهارت د بدن د غړو په وسیله بشپړیږي.)

اوس اوس پدې خبره غږیږو، چې لیکوالي موږ ته له مور او پلار او نورو مخکې اسلافو (نیکونو) په میراث رارسیدلې او رارسیږي او که یې موږ کسبوو؟ له ادبي پلوه په وینا او لیکنه کې د (علم) کلمه نه کارول کیږي؛ مثلاً وایو چې علم خبرې کول یا هم لیکل دي، بلکې وایو، چې د خطابې یا خبرې کولو فن، لیکوالي یا دغه عملیې ته هم د فن کلمه کاروي.

موږ ګورو چې په بازارونو کې په لسګونو، زرګونو، لکونو او آن میلیونو خلک شته او یا هم ډېر شمیر خلک په ښوونځیو، پوهنځیو او نورو زده کړییز ځایونو کې درسونه وایي، خو ټول لیکوال نه وي؛ د لیکوالۍ د کسب لپاره لازمه ده(ذوق، تمرین، مطالعې، پوهې او حرفوي کار) ته ارزښت ورکړو.

ډېر لیدل شوي دي، چې زیات شمیر باسواده خلک آن استادان هم لیکنه نشي کولای او که لیکوالي کولای شي، خو فني لیکنه نشي کولا ی؛ له فني لیکنې څخه مطلب (خلک په لنډ او واضح ډول په یوه موضوع پوهول دي). بې سواده خلک شاعران وي، مګر لیکوالان نه! پورته موضوع په ډاګه کوي، چې د ښې او غوره لیکنې لپاره باید ډېر مشق او تمرین وکړو او خپلې لیکنې د فن استادانو ته وروښییو. لکه څنګه، چې د (خط) د حسن خط د ښه کېدو لپاره لازمه ده ډېر مشق وکړو او د ورځې په تېرېدو سره پرمختګ وکړو او د کمال پوړۍ ته ورسېږو، همداسې لیکوالي هم ده.

لیکوالي د انسان د علمي او تجربي ژوند محصول شوی فن دی؛ له همدې امله کسبي بهیر دی، نه مورثي عملیه، جنتکي (وراثتي) مثلې د انسان د شخصیت او علمي هویت په جوړولو کې ډېر رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنه کول استعداد او پوهه غواړي، خو کسب کول يې تمرين غواړي او همېشنی هويت لوروي؛ لکه بوټي او ګلان چې پرخې او اوبو ته اړتيا لري، د ليکنې او ليکوالۍ د مسلک پياوړتيا هم په کسب او تمرين پورې اړه لري. ليکوالي ماهرانه، پوهه ده، چې د تمرين او کسب د سحر له لارې غنامندي ترلاسه کوي؛ ليکوالي کسبي پديده ده، چې د مهارت په سين او درياب کې د غوټو وهلو له لارې ښکلا ترلاسه کوي.

چې غوټې پسې وهي په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته...

د ذوق خبره لا موږ هدف ته نږدې کوي:

آن ځينې خلک فلانکي يا بستانکي ته الهامي شاعر وايي؛ په... د خدای (ج) فضل شوی. شعر يې روان شو، دا درسته ده، خو له دې سره سره د ښه شعر ويلو لپاره لا ډېر تمرين ته اړتيا لري او شعر د ليکوالۍ د فن له دايرې بهر مهارت دی !!!

همدا دليل دی، چې د متخصص ليکوال او فني ليکوالۍ درنښت او ارزښت د ليکنې په دنيا کې اهميت پيدا کوي.

۱-۴- هغه ټکي چې بايد په ليکوالۍ کې په پام ونيول شي!

که وغواړو چې فني او ښه ليکنه وکولای شو، لازمه ده، ددغه کار لپاره وړتياوې پيدا کړو او د ليکنې غوره چلندونه په پام کې ونيسو. (مسلکي کار، تمرين او ليکنه وکړو.)

ليکنه په لومړي سر کې ((املا)) ده. او املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي. او په اصطلاح کې: (خپلې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي؛ که څوک له ځانه څه نشي ليکلی او د بل د ليکنې له مخې څه وايي، دې ته املاء نشو ويلای.) (۲: ۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لامل دی، چې موږ د آسانه او فني لیکنې لپاره اصولو او لارښوونو ته اړتیا لرو، ځکه له فني لارې (د لیکنې تشې ډکې کړو؛ د ښې او فني لیکنې لپاره باید لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱: د څه په باره کې لیکنه کوو؟

وار له واره باید له ځان سره فکر وکړو (د سیاست، ادب، هنر، اقتصاد، ورځنیو داخلي او خارجي پېښو، تخلیقي پنځونو یا کومې بلې موضوع په برخه کې لیکنه کوم؟ په خپله باید د غې پوښتنې ته ځواب پیدا کړو. له څه تمرکز وروسته یا (اړتیا احساسوو اصلي مورد او ځای پیدا کوو او یا هم لږ تر لږه د تخلیق کولو لپاره فکري خوځون ته لاره اوارولای شو.)

۲: د کومې اړتیا له مخې یې لیکم، یا لیکنه کوم؟

د انسان د فکري خوځون او جسمي تحرک لپاره تر ټولو مهمه (انګیزه) اړتیا ده. اړتیا د حرکت عمده لامل جوړوي. حرکت؛ د فلسفي په حُکم (د ژوندیو موجوداتو د پايښت اصل ګڼل کېږي.) (۳۱:۲)

اړتیا، د خوځښت، حرکت، لټولو بالاخره موندنې او کامیابۍ اساسي شرط بلل کېږي. که موږ لیکنه (د یو فرهنګي غوره او برجسته اصل په توګه ومنو، نو لکه د ژوند اساسي توکي به ورته اړتیا احساس کړو.) چې کله مو د لیکنې اړتیا احساس کړه، ورسره سم یې د موضوع د لیکلو تابیا کوو، په لیکنه پیل کوو او په لیکنه کې کامیابي ترلاسه کوو. (په دغه کار کې د موضوع تشخیص له مخې اړین دی.)

۳: لیکنه مې څېړنیزه (تحقیقي) بڼه لري، که ذوقي؟

له اړتیا وروسته دغه درک او پوهه ډېره مهمه ده، چې د خپل کار لوری ته تمرکز ورکړو. (زه څېړنه کوم او که هنري نثر لیکم؟).

الف: څېړنه، زموږ له ذهن څخه د باندې پلټنې او کار توکي غواړي، خو هنري نثر (ذهني) پلټنې (تخلیق) ته ډېره ځانګړې کېږي. ((د څېړنې لپاره د څېړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلابیل میتودونه په پام کې لرلای شو او په تخلیق کې د طبیعي ښکلاوو لمن لټول مناسب او مسلکي کار دی، ځکه په پنځونو(ایجادونو) کې الهام د ښایست معتبر ځپرکی جوړوي.)) (۱۷ : ۲۸)

ب: که مو خېړنه کوله(موضوع باید کره کړو او له هغې سره برابر مواد کتابتون او نورو منابعو کې ولټوو او که ذوقي وه نو ادبي تېوتې او ورسره اړوند شیان یا ځانګړې تفکر او مهال ته ارزښت ورکړو.)

ج: خېړنه د یو وخت کار نه دی؛ مثلاً: خېړنېزه مقاله ډېر وخت او ډېره پلټنه غواړي، خو ذوقي لیکنه محدود او مشخص وخت غواړي. او تخلیقي اثر نه دی، چې په یو وخت کې بشپړ شي، کنه لومړنی درک او ذوق بیا تغییر کوي.

د: ذوق؛ د ادب په اصطلاح هغه قوه ده، چې د لطافت(نازکوالي) او ښکلا درک کوي او د هنر خاوندان ورته ډېر اړ دي.

د خدای بښلي ګل پاچا الفت په وینا لکه: (څنګه چې د انسان په خوله کې د څکلو قوت موجود دی، چې هغه (ذایقه) ده، همدارنګه په انسانانو کې بله قوه هم موجوده ده، چې د کلام په خوند هم پوهېږي او نور وربانديې پوهولای شي.)

نو ذوقي لیکنې له فطري استعداد څخه قوت اخلي، په دغو لیکنو کې د تفکر، خیال، پوهې او انساني درک قوت ډېر موجود وي. دا ډول رامنځته شوي آثار هنري ښایست ډېر لري؛ د سلیم ذوق قوت د تخلیقي آثارو بنسټ جوړوي. همدغه سبب دی، چې (ادبي پوهه یوازې په زده کړه کولو نه حاصلېږي، بلکې ذوقي برخه یې قوت زیاتوي.) خېړنه د لټونې د مهارت له امله پیاوړې کېږي او تخلیق فردي خیال او ذوق پرمټ وده مومي.

۴: ذهني جمتوالی (اماده ګي):

دغه اصل نه یوازې په لیکوالۍ او لیکنه کې مهم دی، بلکې د ټول ژوند په چارو کې مهم اصل جوړوي؛ په تخلیقي او تحقیقي ډګرونو کې د تخییل او پلټنې مهارتونه لیکنه پاوړي کوي. په علمي، ورزشي، سیاسي او د ژوند ګڼ شمیر نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړخونو کې د کارونو په کولو يا ترسره کېدلو کې آسانتياوې رامنځته کوي. يوه کار ته مخکې له مخکې تياری او چمتوالی دا معنا لري، لکه نيمايي کار مو، چې له مخکې کړی وي؛ په تېره په تخقيقي او ادبي ډګرونو کې چمتوالی، مورږ ژر هدف ته رسولای شي. د دغه کار ګټه داده چې:

الف: مورږ د تفکر لپاره وخت او موقع په لاس راوړو.

ب: په دغه بهير کې کولای شو ، د تحقيق د کارتوکي هم برابر کړو.

ج: آن په تخليق کې له مخکې(عنوان) موندل او فکري فضاء جوړول د ليکنې قوت زياتوي او د ادبي او علمي نړۍ خيالي استمرار پياوړی کوي.

د: ذهني چمتوالی، د ژوند په پراخه ډګر کې ، د راتلونکو کاميابه فعاليتونو د ترسره کولو زيری ورکوي.

په ادبي ډګر کې ليکوال له (ماضي، حال او راتلونکي) سره تړي او د کاميابۍ لوړو پوړيو ته يې له ځانه سره لېږدوي.

هـ: له مخکې چمتوالی د راتلونکي سترو تحقيقي کارونو په ترسره کولو او يا نه ترسره کولو کې (د کاري وړتيا او اټکل) اندازه په لاس راکوي او کېدای شي مورږ کاميابه شو.

۵: د ليکنې لپاره د موادو برابرول:

د ليکنې په کار کې د موادو برابرول په دوه ډوله دي:

الف: ذهني مواد ، لکه: د تحقيق په کار کې چې يو ښه عنوان د مناسب مضمون لپاره لټوي، همداسې په ادبي نړۍ کې (تخيل) د (تفکر) په لړ کې انځوريزه ښه پيدا کوي، خو خيالي تخيل د مضمون مفهوم کمزوری کوي؛ د ليکنې لپاره (ذهني چمتوالی) د ليکنې د موادو په برابرولو کې مرسته کوي.

په ذهن کې د موادو او مضمون ژوندي کول، نه يوازې د ليکوال د تخليق او ليکنې په کار کې مرسته کوي، بلکې پدغه کار سره ليکوال پراخه مضمون آفريني هم کولای شي، چې بيا وروسته د سترو ليکوالو په ليکه کې دريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب:محيطي مواد ؛ هغه آسانيتاوې برابرول دي، چې موږ په تحقيقي ډګر کې پياوړې کولای شي، (له قلم، کمپيوټر او کتاب څخه نيولې بيا تر ټولو مهمو موادو چې د څېړنې پر مهال پکارېږي؛ تر لاسه کوو او د يو وړ تحقيق لپاره جوګه کېږو.) په ليکنه کې (زموږ پياوړتيا په ذهني او مادي موادو برابرولو پورې اړه لري.)

ج: (ذهني فاکتونه) او (مادي کارولو) له مخکې برابرول په موضوع کې د تمرکز او د قيقې ليکنې واک په موږ کې پياوړی کوي. آن د تخليق اراده پياوړې کوي او د رنګين تخيل واکمني رابنيي.

۲: درست او پرځای تلفظ:

الف: په پښتو ژبه کې د (وينا) او (ليکنې) تر منځ د تل لپاره ستونزې او توپيرونه موجود دي، آن په دې وروستيو وختونو کې خو دغه اصل د ځينو ليکوال له خوا په لاسي ډول لا پسې ګډوډ دی او ښه دليل يې دادی، چې (څه ډول غږيږو ، بايد هغسې يې وليکو.) پر ځای خبره ده، مګر نمګړتياوې هم لري او هغه دا چې د عمومي کره پښتو ليکنې معيار کمزوری کوي؛ د بېلګې په ډول:

۱: دا هلک ده.(مرکزي پښتو او لهجه)

۲: دا هلک دی.(جنوب غربي لهجه)

۳: دا الک دو. (جنوبي، مسودو لهجه)

۴: دا لک ده. (لويديځه لهجه)

پورته ډول ټولې جملې د وينګ له پلوه درستې دي؛ زموږ د ټولو خلکو لهجې په زړه پورې دي، مګر د معياري ليکنې پر تله او ترازو دغه جمله چې (دا هلک دی) درسته برېښي (دريیم شخص (دا) ضمير مفرد مذکر، نوم (خلک) هم مذکر او (دی)صرفي لاحقه هم د مذکر په بڼه ګردانيږي.

ب: څه چې وايو بايد هغه هماغسې يې وليکو ، خو (داستان او هنري نثر) له دې خبرې مستثنی دی. داستان او هنري ليکنه (نه يوازې د فردي احساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېږدونکي وي، بلکې ټولنيز احساسات هم رانغاړي او ټولنيز احساس پالل او خپله ژبه او خپل چاپيريال غواړي.)

۷:- ګرامري اصولو په پام کې درلودل ضروري دي.

ګرامر د ژبې قواعد او اصول دي؛ دغه قواعد نه د خلکو په خبرو کې مراعاتېږي او نه په هنري او داستاني ليکنو کې....

همدارنګه په ورځينې ژوند کې هم څوک ناچار نه دي، چې په لوی لاس دغه قواعد پرځان ومني، يوازې او يوازې ګرامري قواعد په ښوونځيو، کورسونو، پوهنتونونو کې لوستل کېږي او په ليکلو کې مراعاتېږي.

د ګرامري قواعدو او اصولو د (مراعتيدو او په پام کې درلودلو تر ټولو ښه بستر او ځای "ليکنه يا ليکوالی" ده، چې ډېر ژر د دغو اصولو په وسيله مفهومونه لېږدولای شو او د بېلابېلو ژبو او لهجو ويونکو ته کار آسانولی شو.)

په تېره د څېړنې (تحقيق) په برخه کې د ژبنيو او ګرامري قواعدو په پام کې درلودل د معياري ليکنو پوهاوی زياتوي؛ لکه:

الف: ګرامر چې په عمومي ډول درې برخې (غږ پوهنه (فونولوژي "Phonology" ګړپوهنه (مورفولوژي "Morphology" يا صرفي او نحوي يا سنتېکس "Syntax" ساختماني نظامونه) رانغاړي، په ليکنې نظام يا د ليکوالۍ په کار کې ډېر مهم رول لري، په تېره خو د مسلکي ليکوالو لپاره دغه قواعدو په پام کې درلودل، يو اړين امر دی.

ب: پښتو ګرامر او ژبه د نورو ګرامرونو او ژبو په پرتله ځينې فونولوژيکي، مورفولوژيکي او نحوي توپيرونه لري، چې هرومرو يې زموږ پښتانه ليکوال بايد په پام کې ولري؛ د بېلګې په ډول، درانه يا ځانګړي توري(ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ښ، ڼ، ږ)، د زورکي(ə) واول او ياګانې؛ لکه: (نرمه (ی)(ay)؛ زورکۍ واله (ۍ) (əy)؛ زوروله (ئ)(ə y) چې درې واړه غبرګغږونه (ديفتانګونه) دي، اوږده (ې)(e)، لنډه (ي)(i)، چې واولونه دي، له بلې خوا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مذکر او مؤنث) مسله او د نومونو مغیره حالتونه په پام کې درلودل، د پښتو لیکونو او لیکوالی برجستګي هم زیاتوي؛ باید په پام کې ونیول شي.

ج: له دودیز وینګ (تلفظ) سره زموږ د لیکوال لیکنه په تېره په مورفولوژي برخه کې ښکاره توپیر ولري؛ لکه په کلیوالي او ساده خبرو کې کلمې یا جملې لنډوي؛ د بېلګې په ډول: (ځیکې)، (نه کم) چې باید (څه یې کوې) او (نه یې کوم) ولیکل شي، همداسې ډېر مثالونه نور هم لرو.

د: لکه چې مخکې وویل شول په پښتو ژبه کې د اکر(حالت) موضوع د پام وړ ده. ((له حالت څخه مراد دادی، چې یو نوم په جمله کې د خپل چاپېریال په لحاظ څه حالت لري.)) د بېلګې په توګه لاندې مثالونو ته توجه وکړئ:

۱: زرمینه راغله.

۲: زرمینې ډوډۍ پخه کړه.

۳: ما زرمینې ته ډوډۍ پخه کړه.

۴: ما زرمینه وترله.

۵: د زرمینې ژوند خراب دی... که چېرې پورته مثالونو ته ځیر شو وینو، چې (په لومړۍ جمله کې زرمینه په اصلي بڼه او په دویمه جمله کې په غیر اصلي (زرمینې) په بڼه راغلې ده.

په لومړۍ جمله کې د جملې فعل لازمي دی، د لازمي فعل فاعل په اصلي حالت راځي، په دویمه جمله کې د جملې فعل متعدي دی؛ په تېرمهال کې د متعدي فعل فاعل په غیراصلي بڼه استعمالیږي....)) (۱۱ : ۴۵-۴۶)

هـ- په پښتو ژبه کې له نورو ژبو سره(عدد او معدود) توپیر هم شته؛ لکه، د بېلګې په ډول کله چې عدد جمع کېږي نو معدود هم بدلون مومي.

مفرد	جمع
یو هلک	دوه هلکان

او ورسره کومکي فعل یې هم بدلون کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمع	مفرد
دوه هلکان راغلل	يو هلک راغی
دوه نجونې راغلې	يوه نجلۍ راغله
دوه سړي راغلل	يو سړی راغی
دوې ښځې راغلې	يوه ښځه راغله
دوه سړي ووتل.... دزياتو معلوماتو لپاره	يو سړی ووت

وګورئ.(۱۴ : ۸۸)

ي:- په پښتو ژبه کې د جملو جوړښت په ځينو برخو کې توپير لري. (جملې ته د متن د اندازه کولو واحد هم وايي.) په پښتو ژبه کې: ((د يوې بشپړې جملې عمومي ځانګړنې داسې بيانوو:

۱: د بشپړې جملې ښخه مطلب هغه خپلواک ګرامري شکل دی، چې د جوړښت او معنا له مخې بشپړ مطلب وي.

۲: د جملې په جوړښت کې د جملې اصلي ارکان(مبتدا او خبر) وي.

۳:جمله(نحوي واحد) وي...

۴: جمله نه تجزيه کيدونکي واحد دی او ....)(۱۲ : ۳۶)

۸:- دوه بېلې کلمې سره جلا ليکل:

ليکوالو ته لازمه ده، په خپله ليکنه کې (دوه بېلې کلمې يو له بله يو ځای ونه ليکي يا ونه نښلوي.) نن سبا دغې خبرې ته ډېره پاملرنه نه ساتل کېږي؛ لکه:

درست	نا درست
لوی کور	لويکور
تول سړي	تولسړي
برګ چرګ	برګچرګ
ځوان سړی	ځوانسړی
خپل وطن	خپلوطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل سر   خپلسر

پورته کلمې چې بشپړ مفهوم لېږدوي، که جلا له نورو کلمو وليکل شي درسته ده؛ کلمه معمولاً (ډېرځله) ساده او ترکيبي وي، کيداى شي يوه کلمه له دوو مورفيمونو هم جوړه وي؛ لکه:

کتاب + چه= کتابچه، ترکيبي کلمې لکه پوهنتون ، درملتون، ميړتون او ....

۹:کوم ګړونه يو ځاى او کوم جلا ليکل کېږي؟

مقيد مورفيمونه کله جلا ، کله هم يو ځاى ليکل کېږي، خو دا هم د يوې قاعدې له مخې وي.

د پښتو ژبې د پياوړي ليکوال، زبردست محقق او ښه استاد د پوهاند ډوکتورمجاوراحمد زيار په نظر: ((د ژبپوهنيزي قاعدي له مخې ټول ژبني توکي يا ويوونونه (واحدونه) سره بيل بيل ليکل ، يا په بله وينا د اړوند ليک سيستم له شونتيا سره سم، تر وسې وسې جوليز يووالى له مانيزيووالي سره غاړه غړې کول په کار دي که هغه آزاد وييکي وي، لکه سربلونه (سرينه) ، وستربلونه(پسينه) او اړوييکي (په، پر، تر، د ، له، سره، کې، پورې، ته، چې، که ، او ، هم) که ساده وييونه وي، لکه نومونه (کور، لوى، زه، ته ، دى، دا ، هغه، يو ، دوه) يا ګړونه(تلل، خوړل، ځي، خوري) او يا ترښتي ، ترکيبي او بيلښتي (اشتقاقي) وييونه وي، لکه: ګټل، پوهمل، پوهنتون، مرستون، تلپاتي، ولسمشر، لاسليک...))(۱۵: ۷۷)

ځيني کلمې چې له دوو مورفيمونو څخه جوړې شوې وي، لکه: نيکي، مستي، سستي، ټوليمشر او ...بيلول يې درست نه دي.

۱۰:- سربلونه د کومو نومونو ترمخ او وستربلونه د کومو نومونو تر شا ليکل کېږي؟ سربلونه (پيشنه ها، Prepositions) او وستربلونه(پسينه ها، Post positions) ترلي ګړونه (مورفيمونه) دي، په جملو کې (وړې، وړې) توټې دي، چې خپلواکه معنا نه لري، خو د نورو خپلواکو کلمو سره او يا د جملو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منځ کې ستر رول لوبولی شي؛ د فيثاغورث په وينا:((مقيد مورفيمونه) د خپلواکو او په مجموعي ډول د کلمو د ستري کورنۍ په جوړښتي نظام کې ډېر مهم او د اول سر غړي نه دي، خو ددغې کورنۍ په غني کولو، ښولولو، نرېدې کولو، ترلو او پيوستون کې مهم رول لوبولی شي؛ مقيد مورفيمونه د جملو د جوړولو او پوره کولو غوره ممد او مددګار توکي ګڼل کېږي.)) (۳۰ : ۱۹۲)

هغه سربلونه چې د خپلواکو کلمو څخه د مخه او وروسته راځي او مناسب تړاو پيدا کوي، په لاندې ډول په عملي توګه د يو لښتليک (جدول) په توګه راوړو:

ګڼه	سربل	اوستربل	مثالونه
۱	په	کې	په کور کې
۲	په	سره	په زيار او زحمت سره
۳	په	پوري	په چا پوري
۴	په	پسي	په تا پسي نه ځم
۵	پر	باندې	پر څوکۍ باندې ناست يم
۶	پر	سربېره	پر دې کار سربېره نور کار هم کوم
۷	د	لپاره	د خبرو لپاره وخت نه لرم
۸	د	غوندې	د مزدور غوندې يې وکتېه
۹	د	کره	د احمد کره نه ځم
۱۰	تر	لاندې	تر ميز لاندې پروت دی
۱۱	تر	پوري	تر ښوونځي پوري ځم
۱۲	له	سره	له ځلمي سره ځم
۱۳	بې	څخه	بې له اوبو څخه ژوند ګران دی
۱۴	و	ته	و تا ته مې ووې. (۱۱ : ۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته جملو کې ګورو ، چې ځينې جملې بې سربل او وستربل هم جوړېدلای شي؛ لکه: (په کور کې يم) چې په ځينو پښتو مرکزي لهجو کې(کوريم) هم وايي. زمونږ موخه داده چې مقيد مورفيمونه اصلي کلمې او جملې نه دي، خو د فيثاغورث په وينا د کلمو د کورنۍ په لامظبوط ـ والي کې غوره رول لوبوي.

۱۱:-يوه کلمه د بلې په شان ونه ليکو: کېدای شي دوه کلمې چې د وينګ (تلفظ) له مخې نږدې وي او يا په ليکلو کې سره يو شي وي، خو په معنا کې سره توپير لري، يو د بل په ډول ونه ليکو. او يا يې هغسې تلفظ نه کړو ؛ آسانه خبره داده ، چې پښتو هره کلمه جلا ليکل او بېله معنا لري؛لکه:

لغت	معنا
۱: ګوډ	لنګ
۲: ګډ	مشترک
۳: پوښتنه	تپوس (سوال)
۴: پښتنه	زن پشتو زبان (اسم فاعل)(زن پشتون)
۵: نوی	جديد
۶: نه وي	نباشد
۷: توروي	سياه مي کند
۸: توروي	سياه باشد

دغه ستونزې په نورو ژبو کې د هغو له جملې(عربي او دري) ژبو کې شته، چې د معنا له پلوه دوه سره بېلې کلمې دي، خو ليکل يې سره يو شی دی ؛ لاندې کلمې وګورئ:

۱: شير(šir) شودې

۲: شير(šer) حيوان (زمری)

په پښتو ژبه کې (غړی) عضواوغړی صدقه – خيرات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲:- د (نه او مه) (نفي او نهي) توري دي له افعالو جلا وليکل شي.

توضيح: (نه) لومړی شخص (اسم فاعل) يا (زه) ته منسوبېږي، (نه خورم، نه ځم، نه کوم) د لومړی شخص په اراده پورې اړه لري، ځکه نويې (نفي) يا رد کوم. او (مه) په امريه جملو کې هغه هم پداسې حال کې راځي، چې د دويم شخص لاس له يو کار څخه نيسي؛ که مطلق امر نه کوي يا امر نه کوي يا امريه جملو کې نه استعمالېږي نو ممانعت يې کوو. لنډه دا چې: ((د (نه) او (مه) توري چې د (نفي) او (نهي) لپاره راځي، بايد له کړونو(فعلونو) جلا وليکل شي، مګر په (نشي او نشته) کې يو ځای ليکل کېږي.)) (۲۰ : ۹)

او دا چې (نشي، نشته، نکړي، مشه، ناخلي) ډېر ځله يو ځای ليکل کېږي، د پوهاند زيار په وينا (خپلواک وييونه؛ قيدونه او فعلونه نه دي.)

۱۳:- د پښتو ژبې د ځانګړو تورو د کاروني ځانګړني له پامه نه غورزول.

پښتانه ليکوال بايد دا خبره ډېره په پام کې ولري او هغه دا چې ډېر داسې توري او آن کلمې په (پښتو) کې شته، چې په نورو ژبو په تېره دري او عربي ژبو کې نشته؛ دا توري په پښتو ليکنو او ليکنه کې ځانګړې اهميت لري، چې بايد په خپل ځای کې وليکل شي؛ لکه: (ښ) چې ځيني پښتانه يې په (خ) سره وايي او يا يې په (خ) تلفظوي او ځيني نور يې د (ش) په ډول وايي؛ د بېلګې په ډول: (ښه(نښاني)، که (نشه) وليکل شي، کيدای شي له پتې پرته د (naša) (سکرآور) مشروبو معنا هم ورکړي.

همدارنګه (لوښي، اوښ، ښېګڼه، ښه) او نور کيدای شي په(لوشي، اوش، شېګڼه، شه يا لوخي، اوخ، خېګڼه او خه) وليکل شي له(لوښي، اوښ، ښېګڼه او ښه) سره هم معناوې، چې څه ستونزه نه پيښوي، خو زه يې د ليکلو جواز نه شم ورکولای، مګر په وينګ (تلفظ) کې خو د هر چا واک خپل دی.

په ياد ولرو (په پښتو غني ژبه کې) ډول ډول وينګونه شته، چې هر يو يې د ولس له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اختياري استعمال لري، او دا واک الله(ج) ورکړی دی. خو په (خ) يا (ش) پيل کلمې بايد په (ښ) ونه ليکو ؛ لکه: ختېه(ښتېه) خاوره(ښاوره)، شګه (ښګه)، شولې(شالي، ښولې) يا خولې ونه ليکل شي.

۱۴:- پور وييونه (له نورو ژبو راغلي لغتونه) په ليکلو کې بايد توجه وکړو، چې د خپلې ژبې تر قاعدې لاندې راشي او وليکل شي. او آن په جمعه کولو کې يې د خپلې ژبې د جمع کولو لاره ونيسو ؛ لکه: موضوع= موضوعګانې معنی= معناوې؛ يا هغو کلمو ته چې نوم لرو، پښتو نوم ورکړو. معصوم(ماشوم)، شمع (شمه)، طمع، تمه، قصه (کېسه)، فوج (پوځ)، صباح (سبا)، ميراث(ميراث) قرار(کرار)، سحر(سهار)، فيل(پيل)، طوفان(توپان)، کميز يا قميس (کميس)، او نور لغتونه هم شته.

۱۵:-د (ځ) او (ز) تورو توپير: کله نا کله د (ځ) او (ز) تورو تر منځ څه په وينګ او څه په ليکنه کې توپير نشي کېدلای؛ که څه هم (ځ) چې ځانګړی پښتو توری دی، د روند ويل کېږي او چې کله تلفظ کېږي، نو ژبه د پورته مخکې غاښونو سره تماس کوي، خو (ز) عربي توری دی. له پخوا زمونږ په ژبو کې مروج دی، عادي او ليک ويل کېږي، ژبه ډېره نرمه د لاندې او باندې مخکې غاښونو سره تماس هم نه کوي، تلفظ کېږي؛ لکه: (ځان) په پښتو ژبه کې د (ځه) امر فعل او (زه) لومړی شخص ضمير تر منځ کله ن توپيريږي؛ يا ځوږ مخکښته که په (ز) وليکل شي (زوږ) تري جوړيږي.

آسانه لار داده؛ هغه کلمې چې په دري ژبه کې په (ج) ويل کېږي او ليکل کېږي په پښتو ژبه کې په (ځ) راځي؛ لکه: (جان، ځان، جنګل، ځنګل، جوان، ځوان...) خو دغه قاعده دومره علمي نه ده. دوکتور مجاوراحمد زيار په وينا: (("ځ" د پښتو په ځلورګونو ګړدودي ډلو کې د ((ښ،ځ،ږ،ژ) تر څنګه له شمال ختيزې هغې څخه تري تم شوي او له همدې کبله يې اړوند ليکوال په ليکدود کې زياتره ټکني کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغلته چې باید (ځ) ولیکل شي، (ز) لیکي او چېرې چې (ز) ته اړتیا وي، هلته (ځ) کارې، د (ځ) پر ځای (ز) لکه په غزیدل، ځوریدل...؛ د (ز) پر ځای (ځ) لکه په ځوي، ځوځات یا ځوځات، ځېږیدل، ځانګو، ځانګل یا ځنګل، ځنګلول، ځنګېدل، یواځې، ځما، ځمونږ یا ... هم ناکره دي. سلیمانځی، قتیل ځوی... که څه هم په یو لړ منځیو ګړدودونو، لکه و خروټو، اندړو او وردګو په هغو کې څه نا څه وینګ هم شته خو د لړه لیکوالي له کبله له آرو معیارونو غورځي.))

۱۲:- د (ښ) د توري سم تلفظ وکړو؛ دغه توری د پښتو ژبې ځانګړی او دروند توری دی، په ځینو مرکزي او شرقي لهجو کې یې ځای (س) ته پرېښی دی، دا ځکه چې وینګ یې (س) ته نږدې دی؛ نه یوازې یې دري ژبې مراعات نشي کولای، بلکې زموږ د پام وړ شمیر پښتانه یې هم درست نه وایي؛ د (ښلورو) پر ځای (سلور) د (ښادر) پر ځای (سادر) د (ښلویښت) ته (سلویښت)، سپېښلي ته سپېسلي وایي.

دغه کار او دغه نیمګړي تلفظ د کلمو په معنا کې تغیر راولي. لکه: ښټې (ګردن) که (سټې) ووایو، نو د مړشوي یا قتل کړای شوي معنا ورکوي؛ یا ښوک (کی؟) (سوک) ولیکو (مشت) (موتی شوی لاس) ترې جوړېږي.

۱۷:- د پښتو ښلور توري (ټ،ډ،ړ،ڼ) په ښه ډول تلفظ او ولیکو.

له وینا وال څخه لیکوال ته د بره اړینه ده، چې پوره یې په لیکنه کې مراعات کړي، ځکه دغه توري له یوې خوا د پښتو درانه او خاص دي؛ زموږ د ژبې بډاینه وربانديې ده او سم نه ویل او نه لیکل یې د کلمي په معنا کې تغیر هم راولي؛ لکه لاندې مثالونه:

۱: ټ- ټول (تمام)

۲: ت- تول (وزن، پیمانه)

۳: ټ- ټبر (قوم، کورنی)

۴: ت- تبر (د لرګیو ماتولو وسیله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵: ډ- ډاډ (اطمينان)
۶: د_ داد (بخشش)
۷: ړ- ړوند(کور)
۸: ر- روند(پروسه، بهير)
۹: ڼ- ڼيرۍ(شلخۍ) (بوټۍ) دی. (حبيب الله جاج پښتون زوی استاد) (۹ :)
۱۰: ن- نری (نازک ،مهين باريک)
۱۱: ڼ- ڼيزې (مرز ته ورته مارغه دی)(۳۰: بغلان، نهيرين، تنګي تبقان-نعيم).
۱۲: ن- نرۍ (باريک، مؤنث نوم)
يادونه: کله نا کله دغه توري مرکزي پښتانه هم درست نه وايي. او ليکل خو يې لا پريږده. ددغو تورو درست تلفظ دا ګټه لري ،چې نه يوازې د خپلې ژبې توري ښه ويلای او ليکلی شو، بلکې د نورو ژبو لکه: انګليسي دې ته ورته توری هم ښه ويلای او ليکلای شو؛ لکه: (Water) واټر، برايډ(Bride) او نور....
ټوکه: يوې غېرې پښتنې محصلې په ټولګي کې رانه وپوښتل؛ زه دودۍ وايم ،ډوډۍ نه وايم؛ ما ورته په ټوکه وويل: دودۍ د بازار نوم دی هغه چې نانوايان ورسره څنګ، د لاسو او بشو خيرې پخوې او که سره شي نو نه خوړل کېږي، خو ډوډۍ د مور په لاس پخه شوې د تناره (نان) ته وايي چې خوړ بوی يې هم سرې مړوي او نشه کوي. (ناپښتو ښانګه، دري صنف).
۱۸:- د "و " (o,u) توری، ډولونه او د هغو ښه تلفظ دی، پخوا او په پخوانيو ګرامرونو کې يې ډولونه ډير وو، خو اوس دوه ډوله واو مروج دی او هغه هم په ليکلو کې.
۱: اوږد واو(و) (o) ؛ موقعيت له پلوه (منځنۍ، ورستی،ټينګ او ګرد دی) لکه: اور(or)، کور(kor)، يا زانګور، درخو، ورشو...؛خو په زانګو ، درخو کې نسبت کور او (اور) ته څه لنډ ويل کېږي، مګر په (اور) ، کور، نور...کې بيا ټينګ ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲: لنډ واو(و) (u) ، موقعيت يې، پورتنی، وروستنی، ګرد او سست آواز دی؛) لکه: اوم(um) ، زوم(zum) ، ټټو(□aṭ u) ، يابو (yabu).. خو په زوم او اوم کې نسبت ټټو او يابو يا سور ته لږ څه اوږد او په ټټو ... کې له زوم څخه لنډ ويل کېږي.

زموږ په ليکنو کې يو ډول (واو) ليکل کېږي، مګر د مسلک خاوندان يې په تلفظ او کارولو بايد ځان پوه کړي.

۱۹:- د ياګانو کارونه او سم تلفظ په پښتو ژبه او په تېره ليکوالۍ کې مهم اصل جوړوي.

په پښتو ژبه کې د نورو ژبو په توپير څو ډوله ياګاني (ی،ي،ې،ۍ،ئ) شته، چې هم يې پښتو ژبې ته ځانګړنه ورکړې او هم يې سخته کړې ده؛ لازمه ده دلته دوه خاطرې راوړم.

× × × × ×

X ×

خاطرې:

۱: يوه ورځ چې د مختلفو ژبو استادان سره ناست ول، په ټوکو ټوکو وويل شول د پښتو ژبې دومره ياګانې څه پکار دي، يو تن ځواب ورکړ، د پښتو ژبې ياګانې د (نارينه او ښځينه) نومونو ،صفتونو ، شيانو او ځايونو د پېژندلو او تصنيف کار آسانه کړې دی !، خو بيا هم دغو ټوکيزو خبرو دوام وکړ او وويل شول (خوب است که برای اشياء و اسمای مذکر و مؤنث يک (ی) مروج باشد !) په ځواب کې ورته وويل شول، په چا کې چې د ښځې او نر توپير وي، نو په ژبه کې يې هم له ورايه ښکاري....

۲: د لوی استاد اروانښاد پوهاند رښتين صاحب خوييم تلين و په (۱۳۸۰) کال په ننګرهار کې لمانځل کېده، د لومړيو پرانستونکو وينا وو په لړ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونې او روزنې وزارت تدريسي معين ښاغلی پتمن د نورو خبرو تر څنګ په کابل ښار او نورو ښارونو کې د تدريسي نصاب په برخه کې خبرې وکړې؛ هغه وويل: زموږ درسي نصاب ښه دی، خو پښتنو او غير پښتنو ته پښتو ژبې په تېره(پښتو ياګانو ډېروالی) ژبه سخته کړې، چې موږ ورسره مخالف يو... دومره ياګانې څه پکار دي. نوموړي دا خبرې وکړې او له ستېجه د سترګو په رپ کې ورک شو. لنډ ځواب دا دی، لکه څنګه، چې هر (مارغه په خپلو ښو ښايسته دی، هر قوم په خپله ژبه معزز او مکرم دی! ستونزه دا ده، چې زموږ د ښوونې او روزنې تدريسي نظام ستونزه لري او هغه دا چې: شاګردانو ته بايد له اول ټولګي څخه په درست او مسلکي ډول د مسلکي او باتجربه ښوونکو له خوا د ژبو درس ورکړ شي. يو ماشوم هغه وخت ښې ژبې زده کولای شي، چې همزمان يې زده کړې.

د پښتو ياګانو، د کارونې ځايونه او مثالونه:

الف: واول ې(e)، ناکش، اواز دی..

۱:- هېر(her)

۲:- ډېر(ḍer)

۳:- تېر(ter)

يا ادې(ade)، شودې(šode) شيدې(šide) دغه (ې) په ډېر ځله په مؤنث نومونو کې کارېږي.

ب: لنډه: ي(i) دا هم واول دی؛ په مذکر نومونو کې کارېږي؛ لکه: دوبي(dobi)، موچي(moči)، توپچي، ربابي، کبابي... البته په ځينو نسبتي او مفردو نومونو کې چې (اهل کسبه) وي؛ راځي. زياتره هغه مفرد نارينه نومونه، چې په نرمه(ی) بې ټکو(ی (ay پای ته رسيدلي وي د هغه د جمع کلولو لپاره؛ لکه: سړی – سړي، منګی – منګي، پسرلی-پسرلي. زياتره هغه يوګړي(مفرد) نارينه نومونه، چې مفرده بڼه يې په (ی) پای ته رسيدلې وي. د هغو د ګردانيدونکي (مغيره) حالت لپاره؛ لکه: سړی وايي (اصلي حالت)، سړي ويل کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اوښتی(مغيره) حالت) منګی اوبه دی (اصلي حالت) منګي اوبه لرلي (مغيره حالت)، زمري غوښه وخوړه (اوښتي بڼه) او داسې نور... د نورو معلوماتو لپاره وګورئ: (د پوهندوی ممحدآقا شيرزاد، ليکوالي، ۱۲،۱۵مخونه).

ج: نيم واک (ی) (ay)؛ دغه (ی) يا غږ د کلمو په پيل او منځ کې راځي او د کلمو په پای کې يوازې د غبرګغږ په توګه راتلای شي؛ د کلمو په پای کې لکه: سړی، منګی، په سرکې؛ لکه: يور، يو، يووالي او ... يا ځای، چا....

د: ديفتانګ (ی) (ƏY) زورکی، چې ډېر ځله ښځينه نومونو لپاره راځي؛ لکه: سېرلکی، سپوږمی، کړکی، ښېلی او ....

هـ: ديفتانګ (ئ)(ƏY) زوروالـه (ئ). دغـه (ئ) هـم ديفتانـګ (غبرګغږ)دی؛ په تلفظ کې کتېمټ لکه زورکی واله (ی) غوندې وي، خو په استعمال کې توپير لري، ځکه دا (ئ) په فعلونو کې راځي يا کارول کېږي؛ لکه: خورئ، کښېنئ، دوستئ،ځئ او ... لنډه دا چې ياګانې په پښتو ليکوالی کې ډېر ارزښت لري او په مفرد، جمع او مغيره نومونو کې راتلای شي او خپله بڼه بدلوي او د چا خبره له (سړی)(سړي) او له کرزی(کرزي) جوړوي، نو که ليکوال او بيا ويالند په دغو خبرو پوه نشي (ياګاني) درستې تلفظ او نه شي ليکلای نو د پښتو ژبې حق به يې نه وي اداء کړی؛ (پښتو ګرامر که خلکو ته سخت ښکاري، خو زه وايم د يوې پياوړې ژبې پياوړی ګرامر وي او د پياوړتيا يوه وجه يې همدا ياګانې هم دي) پر ځای ده چې د اروانښاد اميرحمزه غزل بول د غوره فکر د ياد پلوشې دلته څه وځلوو:

اغيار که وايي د دوزخ ژبه ده زه به پښتو سره جنت ته ځمه(۲۱:)

خدای ښنلی الفت هم(ی) پنځه ډوله بللې. (ليکوالي:۵)

د ښې ليکنې لپاره ليکوالو ته لازمه ده لاندې روزنيز اصول (د ځاني روزنې لارې) هم په پام کې ولري؛ د شکلي کارونو سره سره تربيتي کارونه هم ضروري دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰:- مطالعه – که ځوک غواړي، چې ښه ليکوال شي لازمه ده، د سترو ليکوالو او استادانو بيلابيل آثار مطالعه کړي؛ په تېره د (تخليقي او يا تخقيقي) نثر مينه وال ليکوال بايد دغه کار ډېر په پام کې ونيسي، ځو په فني او مسلکي ډول ليکوال شي. ښه ليکنه کول او ښه ليکوال کېدل د ډېرې مطالعې، عملي تمرين او مسلکي توب له برکته ترلاسه کېداى شي. ځکه تمرين ورتيا رامنځته کوي، ليکوال د فکر واک حاصلوي او څه چې غواړو په آسانه او کره ډول ليکلاى شو ؛ له همدې کبله نه ټول خلک د ليکوال کېدو لپاره تمرين کوي او نه هم ټول خلک ليکوال دي. ليکوال په هره ټولنه کې د ګوتو په شمار وي. ليکوال با کلتوره انسان وي او د ټولنې جوهر وي؛ لکه:

جو داني قدرې يو لال په کې پيدا شي
نور همه واړه د تورو کـــانو غـــر دى..(۷ :)

۲۱:- صبر؛ په هر کار کې صبر، سينه او حوصيله کول لازمي خبره ده. ليکوال له الفاظو او کلمو څخه د معناوو ماڼۍ جوړوي، دغه ماڼۍ دايمي ماڼۍ ده، دا ماڼۍ د ټولو ده، خو دا ماڼۍ لکه د ډېرو او ختوماڼۍ د ډېرو او عادي خلکو(مزدورانو، باشيانو او انجينرانو) له خوا نه جوړيږي؛ ددې ماڼۍ او قصر جوړونکى، طراح او پورته کوونکى يوازې يو تن (پخپله ليکوال) وي. اروا ښاد الفت د پښتو ژبې معاصر ليکوال چې لکه لمر روښانه ځليږي، نظر درلود، ټوله شپه به مې ليکنه وکړه، خو پاڼې به مې وشکولې، مګر صبا(سهار) به مې بېرته ټولولې. همدارنګه د نړۍ ستر ليکوال (لف تولستوى) خپل نامتو اثر ((جګړه او سوله)) کابو شل واره وليکه.

بالزاک(   ) چې د آلمان هېواد پياوړى ليکوال و، د ليکوال کېدو په لاره کې يې ډېرې سختۍ ليدلې دي، نوموړى په خپل يوه اثر چې داستاني بڼه لري او په فارسي ژبه ژباړل شوى او ((دختر زرين چشم))نوميږي؛ ليکي: ((دوه شيان له مور سره په ليکوال کېدو کې ډېره مرسته کوي، صبر او دوامداره کار، بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتيب او نظم... که موږ غواړو په رښتني معنا ليکوال شو او په دغه خوند وپوهېږو لازمه ده (هره ورځ، په ډېر صبر او ښه ترتيب سره ليکنه وکړو.)) (۲ :)

د ايران هېواد پياوړی محقق او ليکوال علي دواني پدغه برخه کې وايي:
((په ليکنه کې له صبر سره سره يوې موضوع ته پاملرنه او په هغه کې ښه فکر کول ضروري دي؛ له بلې خوا بايد د ليکنې مضمون مو دومره ښکلی او غوره انتخاب کړو، چې خلک ورته پاملرنه وکړي او ويې لولي.))
(۱۷:)

۲۲:- (فصاحت، بلاغت، صراحت، ابتکار او...) بايد په ليکنه کې په نظر کې ونيول شي. تخليقي او تحقيقي ادب دواړه بايد د ښکاره (عنوان او مضمون) درلودونکي وي، که مضمون له مخکې موجود نه وي هره ليکنه، چې وي کمزورې به وي؛ آن په شعر کې ((نوی مضمون)) زموږه ليکنه پياوړې کوي، که څه هم شعر د انسان د ژوند احساس خو رانغاړي، خو مسلکي او تحقيقي ليکنې ژوندي او تحقيقي مضمون ته اړه لري.

۲۳:- ذوق: د ليکنې لپاره ((ذوق)) ((مينه)) ډېر ضروري دي؛ ((ذوق محرک قوت دی، چې هدف ته د رسيدو لارې موږ ته آواروي؛ ذوق د هيلو او اميدونو غوټۍ زرغونوي او موږ آرام ته نه پرېږدي، احساس راکې روزي او اندورني خوځښتونه (تحرکات) ژوندي ساتي؛ که موږ وغواړو دغه خوځښتونو ته سازمان ورکړو. برياليتوبونه به زموږ دروازې وټکوي. ذوق او شور په انسان کې په طبيعي او مصنوعي ډول شتون لري، ښه داده چې دغه ملائيکه وروزو.))
(۲۸: ۱۲۴-۱۲۵)

(اروا پوه –شاتو بريان وايي: په هر سر کې يو شور يا ذوق شته، خوشبخته خلک دغه شور پيدا کولای شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴:- احساس؛ متحرکه نیرو او قوت دی، چې موږ کار ته هڅوي. لشک کولافسکي (۱۹۳۰) چې دلهستان دی، د شلمې پېړۍ یو پیاوړی متفکر دی، ډېرې لیکنې او څېړنې یې کړې دي؛ نوموړي د لیکنې او څېړنې په کار کې (احساس) ته ډېر ارزښت ورکوي او وايي: ((احساس او احساس درلودل نه یوازې موږ په ټولنیز ژوند کې له انفرادیت څخه ژغوري، بلکې موږ ته انرژي او قوت هم راکوي او د څېړنې په کار کې خو دوه ګټې موږ ته لري او هغه دا چې یو مو پوره تفکر کولو ته هڅوي او بل دا چې د دندې (تحقیق) په قوي کولو او مسلکې کولو کې راسره مرسته کوي.))
(۲۲: ۹۲)

همدارنګه د پښتو ژبې پیاوړی لیکوال، متفکر او نوښتګر شاعر خدای بښلی ګل پاچا الفت د شعر په ژبه د لوړو کارونو د ډېر ښه ترسره کولو لپاره ((احساس)) ډېر اړین او حتمي طاقت ګڼي او وايي:

یو پټ غلی احساس دی چې آرام مې نه پرېږدي
په اور مې سوزوي لکه چې خـــام مې نه پرېږدي ....)(۴:)

احساس درلودل، کارونو ته د هڅونې یو ښه او غوره وسیله کېدای شي.

۲۵:- حافظه؛ د لیکوال او لیکوالۍ لپاره د حافظې پیاوړتیا ډېره اړینه ده، ویل کېږي انسان که په هرسن و سال (کلونو) کې وي؛ کولای شي د دوامداره رسک (تمرین) او (ژورتیا) له لارې خپله حافظه پیاوړې کړي. پر حافظه واک درلودل د تفکر لړۍ پیاوړې کوي او د لیکنې پرمهال د اصلي مطلب تل ته ورننوځي او هغه اصلي کلیدي ټکې کولای شي، د قلم پر وسیله په ښه ډول ولیکي.

د حافظې د پیاوړتیا په برخه کې چې کومې نوې څېړنې شوې دي، راښيي، چې موږ په تېره (لیکوال) څنګه کولای شو خپله حافظه پیاوړې کړو.

پاسکال حافظه (memory) داسې تعریفوي: ((د مغز یوه برخه ده، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مغز څخه د باندې شيانو سره د تماس په صورت کې هغه خپلوي. ((memoriction)) د شيانو هغه مهال ښه تر سره کېږي، چې خپله حافظه (زيرمتون) فعال وساتو؛ د حافظې فعاليت د ورځ تمرينونو له لارې انسجام پيدا کوي.

هوش او حافظه سره نږدې شيان دي؛ له فکر او معزو څخه عبارت دي. هوش حافظې ته لاره اواروي څو د باندې شيانو، آوازونو او نورو ښکارندو (پديدو) په برخه کې فکر وکړو او بيا يې د مغز د محرکه او محافظوي قوت (حافظې) په قوت خپل کړو.

د حافظې د پياوړتيا لپاره لازمه ده له ځينو تکنيکونو څخه کار واخلو:

الف: ټول خلک حافظه لري، چې کار ته د ځيرتيا (دقت) له امله پياوړې کېږي.

ب: حافظه د مغز لاس لاندې ده، مغز د تحرک له امله ورتيا ترلاسه کوي.

ج: مغز لکه نورو اندامونو په څېر عمل کوي، د مغزو د پياوړي کولو لپاره هم لازمه ده، ځيني تمرينونه وشي.

د: ښه تکنيکونه او ښه عمل، ښه حافظه رامنځته کولای شي. د مغز او حافظې د فعال او قوي ساتلو لپاره پاسکال، ولتر، ريوارول، افلاتون، ژرژدو هامل او پلاشن ډېر نظرونه ورکړي،

بله مهمه خبره داده، چې له مطالعې يو ساعت وروسته، بيا پنځه او اته ساعته وروسته لومړی موضوع تکرار کړو.))(۲۴: ۳۱، ۳۲، ۳۳)

۲۲:- نوښت(ابتکار): د الفاظو د اداء کولو طرز نويوالي ته نوښت يا ابتکار وايي.

نوښت د تخليق قوت زياتوي؛ د الفاظو د وړاندې کولو لارې-چارې په ټولو متونو، خو په ادبي او هنري متونو کې عمده رول لرلی شي، نوښت(ابتکار) نه يوازې په الفاظو پورې اړه لري، بلکې په مضمون پورې هم مربوطيږي. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال د نوښت هڅه ونه کړي، نو پرمختګ يې ناشونی دی؛ دغه پرمختګ پر له پسې کار غواړي؛ په څېړنيزو يا تخليقي کارونو کې نوښت، د کار محصول زياتوي، هغه وخت به مو په ليکوالۍ کې نوښت تر سره کړی وي، چې باهدفه او مسلکي کار وکړو؛ تخصصي او مسلکي هڅې د کاميابۍ پراخه لارې او ګودرې راپه ګوتو کوي، په ځانګړي ډول ادبي او تحقيقي کارونه ډېره پوهه، مطالعه، لوړتخيل او مضمون غواړي.

مضمون او شکل (جوله او بڼه) هغه مهال غني کېدلی شي، چې ليکوال پدغه برخه کې ژور مسلکي تخيل او فکر وکړي، نوې بڼه او نوی مضمون ومومي.

کاظم خان شيدا وايي:

مضمون د شعر لکه پيکر دی
رنګين الفاظ يې رخت و زيور دی
ورته ضرور دي دا دواړه څيزه
مضمون که هر څو دلرباتر دی (۱۹:)

د نوی مضمون موندل سره له دې، چې زموږ وخت اخلي، زموږ خوبونه هم اخلي. د خوشحال خان عليه الرحمة په وينا (ښه لفظ) او (ښه مضمون) لټول کېږي؛ لکه:

لټ په لټ وبله اوړم تر صباحه
د ښه لفظ د ښه مضمون په اتصال (۱۰:)

۲۷:- تخيل؛ د انسان ملګری معنوي قوت دی، له ترخه مادي ژوند څخه د تېښتې په خاطر هغه قوت او طاقت دی، چې له ذهن څخه تومنه اخلي. خيال او فکر د ژوند په پراخه ډګرونو کې د (انځورکاږنې يا تصوير جوړولو) يو پراخه فصل پرانيزي. د ژوند ټول تصويرونه ا انسان د خيال او فکر محصول وي. اوسني انساني، تخنيکي ژوند د خيال له برکته رامنځته شوی دی. ټولې انساني برياوې د هغو د خيال او عقل د امتزاج (يو ځای کېدو) لړۍ ګڼل کېږي. لکه هر شعر، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر د مخيله قوت وربښمين تارونه جوړوي، مهندسي نقشې هم د انجينر د تخيل زيبنده دي، ليکوالي هم پراخه تخيل او تفکر پواسطه پياوړتيا پيدا کوي. خيال، وهم او ډار نه دی، بلکې د تفکر رنګونه دي، هغه رنګونه، چې د ټولنيز ژوند تړاونو ته ښکلا وربښي.

په پښتو، انګليسي (Pashto, English Directory ۲۰۱۰) کې راغلي:

((تخيل magination يا Fancy) هغه قوت دی، چې ادبي پيديې ښکلي کوي.)) (۸: ۱۰۴) وايي چې دا قوت د ابتکار تومنه جوړوي، څومره چې دا قوت پياوړی وي، هومره ابتکار هم ژر رامنځته کېږي او د ادبي اثر لپاره نوی شکل او مضمون برابرېږي.

۲۸:- مناسب ځای (خلوت)؛ ليکوال د ليکنې پر مهال هوسا او آرامه ځای ته اړتيا لري، ځکه د تفکر قوت د آرامۍ پر مهال پوره غوړېږي؛ څومره چې يو ليکوال غواړي مسلکي ليکنه وکړي، د نورو مادي او معنوي اړتياوو تر څنګ مناسب ځای ته ضرورت لري. د انسان د تفکر قوت د پياوړي تمرکز له لارې پراختيا پيدا کوي او تمرکز هغه وخت کېدای شي، چې د تفکر لپاره مناسب ځای موجود وي.

ليکوال او شاعر د خلوت پرمهال، ځانته دويم محيط (تفکري چاپېريال) جوړوي، چې همدغه چاپېريال شاعر او ليکوال په غېږ کې اخلي، الاهو او اللو ورته وايي او يا عاطفي استر کې يې رانغاړي؛ په مقابل کې شاعر او ليکوال د خپل ارضا شوي او يا تسکين شوي طبعيت له امله شعر وايي او په ښه ډول ليکنه کوي؛ هغه ليکنه پياوړې او هر اخېزه وي، چې ليکوال په (مناسب ځای کې په پوره آرامۍ او بشپړ نورمال احساس او هوش سره رامنځته کړې وي.)

نيومن (Niumen)؛ باور درلود کله چې ليکوال د آرامۍ احساس وکړ، فکر له پلوه د پياوړتيا واکمني پيدا کوي، دغه واکمني د (تفکر له لارې له الفاظو سره تړاو پيدا کوي، له همدې امله ښې جملې او عبارتونه اوبدلی شي.)

نوموړی باور درلود: ((تفکر او خبرې يو له بله نه جلاکېدونکې توکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او خبرې د يو واحد شي برخي ګڼل کېږي، سبک هغه فکري شتمني ده، چې د ژبې په وسيله څرګندېږي. هغه فکري يون پياوړى او شايسته هار جوړولای شي.

چې په ارامه فضا کې د تفکر په قوت د الفاظو له پيوستون څخه رامنځته شي؛ ليکوال هغه وخت برلاسى بلل کېږي، چې د يو شي د ليکلو پر مهال پر کلمو او وينګونو واکمني ولري، دغه واکمني د خلوت او مناسب ځای غوښتنه کوي.))

۲۹:- تفريح: مناسب ځای که ليکوال ته د ښه تفکر کولو لاري چاري برابرو ، نو له هغه وروسته ((تفريح Relaxation) هم د ليکوال او شاعر لپاره ضروري دی. پر يوه وخت د ډېرو شيانو زده کړه ښه نه ده. پروفيسور باطن شاه (صافی) له ليکلو ، لوست او مطالعې وروسته، تفريح او آرامي د ليکوال لپاره لازمي ګڼي او وايي پر يوه موضوع د تفکر کولو لپاره ښه ځای او له هغه وروسته ساه اخيستل او تفريح اړين کار ګڼل کېږي. هغه زياتوي: ((پر يو وخت ډېر شيان نه زده کېږي او حافظه کې ځای نه نيسي، هغه کسان چې په يو ځل د ډېرو موضوعاتو يادول غواړي، په پای کې هېڅ شی هم نشي يادولای، تر ډېرې زده کړې او کار وروسته تفريح کول د کار ګټورې برخې جوړوي... د تفريح لپاره ځينې مقررې داسې په ګوته کوي:

۱: د تفريح وخت، د کار وخت په سمه توګه ويشل په کار دي.

۲: غوره به وي، چې د يوې اوږدې تفريح پر ځای څو وړې تفريح ګانې وشي.

۳: يوه پنځه دقيقه يې تفريح تر هرو (۳۰) او (۴۰) د قيقو کار او مطالعې وروسته ګټوره وي.

۴: تر يو نيم يا دوه ساعته کار وروسته په کار ده، چې يوه اوږده تفريح وشي او ځان آرام او د کار له زور څخه ځان وژغوري.

۵: د تفريح وخت مخکې وټاکئ او بيا هغه په خپل وخت پوره عملي کړئ.

تجربو ښوولې ده، دوه ډلې (بزګرو کاريګرو او ليکوالان) ډېر د هډوکو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دردونو ګرفتاریږي؛ تل د ښځې او ملا هډوکو له دردونو شکایت کوي او ددې کار لامل د مناسب ځای، میزو څوکیو نه درلودل و یا لازمه تفریح نه کول دي.

۳۰:- پاکه لیکنه کول؛ کله چې لیکنه کوو، لازمه ده، د خپل کار میز او ځای پاک وساتو؛ د کار میز او یا ځای داسې تنظیم کړو، چې له تر کار لاندې موضوع پرته نور کتابونه، مواد او مدارک هلته نه وي؛ له دې سره سره کله چې لیکوال څه لیکي باید وضاحت ولري او ددې ترڅنګ باید خپله لیکنه پاکه او په څرګندو الفاظو سره وکړي او دوباره یې په وار، وار ووایي.

که چېرې یو لیکوال غواړي یو کتاب تألیف کړي، لازمه ده، لومړی خپل هدف وټاکي، هغه کره کړي، لیکنه وربانديې پیل کړي او له هغه وروسته د خپلې لیکنې هره کلمه، هره جمله، پاراګراف او مقاله په ښکاره تورو ولیکې او ددې لپاره چې د غه لیکنه مو لا با هدفه شوې وي، په وار، وار یې ولولي.

امریکائي معاصر لیکوال ((آرنست هیمنګوي))

د کامیابه لیکوال د نورو صفتونو تر څنګ، پاکه لیکنه کول او نظم د لیکوالۍ په کار کې اړین بریالیتوب ګڼي؛ نوموړی څرګندوي: ((که غواړو یوه کلمه هم ولیکو، باید په واضحو تورو یې ولیکو؛ خپله پوهه نورو ته د ښکاره وینګونو له لارې لېږدولای شو؛ لکه چې په مخامخ خبرو کولو کې د خبرو وضاحت اهمیت لري او په لیکنه کې څرګندتیا څو واره د اهمیت وړ خبره ده.

هر څه، چې لیکو یو پیغام لري؛ پیغام د ګوندونو، سازمانونو، خلکو، ټولنیزو ټولونو او افرادو د زړه وینا او مرام دی. نو لازمه ده (د زړونو غږ) په مجهولو تورو او کلمو کې ونه نغاړو؛ په رسا ډول یې ولیکو، بیا یې په وار، وار له سترګو تېره کړو او که غواړو نور خلک زموږ په لیکنو او غوښتنو پوه شي. د تورو له پاکۍ او متانت سره صمیمیت او صراحت هم ولري.))

پاکي د نظافت (باطني او ظاهري) ښکلا علمبرداره کلتور او فرهنګ دی؛ د لکینې په دینا کې هم اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۵– څنګه یې باید ولیکو؟

رسا او ښکاره لیکنه کول، د لیکوال د کامیابۍ لاري برابروي؛ په لیکنه کې له ابهامه ځان ساتل لیکنه او د لیکنې مسلک له حتمي او احتمالي مرګه ژغورل دي.

هره علمي، ادبي او څېړنیزه لیکنه یوه موخه (هدف) لري؛ د موخې ژرګندول او بیا خلکو ته فکر ورکول که په ژرګندو تورو کې وي، کامیابي ده. ددغې کامیابۍ د پاینښت لپاره لازمه ګڼل کېږي لیکوال ځینې مسلکي مهارتونه ترلاسه کړي او لاندې ټکي هم په پام کې ونیسي:

الف: کله چې لیکنه کوو، نه یوازې په خپله ژبه پوه شو، بلکې لازمه ده، د مورنۍ ژبې تر څنګ دري، اردو او عربي ژبو هم وپوهېږو؛ که پوره وربانديې نه پوهېږو په عمومي ګرامري قاعدو پوهېدل خو ضروري دي.

ب: تر هر څه د مخه د خپلې ژبې (غږپوهنه، ګړپوهنه او غونډله پوهنه) باندې پوهېدل اړین دي. دغه کار موږ ته واک راکوي، څو د نورو ژبو د ځانګړو تورو، ګړونو، کلمو، خپلواکو او ناخپلواکو مورفیمونو، غونډونو او جملو او نورو ځانګړنو په برخه کې آسانتیاوې رامنځته کړي. د نورو ژبو د زده کړې ګټورې لارې په نښه کول او خپلول د خپلې ژبې په قاعدو پوهېدل دي.

نن سبا زموږ په هېواد کې د ژبو په تېره د انګلیسي ژبې د زده کړې او عامولو لپاره په ډېرو ځایونو، آن کلیو او کوڅو کې کورسونه جوړ شوي، چې هغوی ته په انتقادي کتنې سره دومره ګټور کارونه خلکو او ځوانانو ته د انګلیسي ژبې د زده کړې په برخه کې نشي ترسره کولای، دا ځکه لومړی خو د هغو کورسونو ډېر استادان مسلکي نه دي او بل هغسې چې لازمه ده، د استادۍ مهارتونه هم نه لري. ددغو کورسونو شاګردان هم مخکې له دې، چې د خپلو ژبو په قواعدو پوه شي، د نورو او بیا د انګلیسي ژبې په زده کړه پیل کوي، چې په ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو کې بله ژبه نشي زده کولای.

ج: د پښتو ژبې د ليکوال لپاره لازمه ده، په فارسي، دري او عربي ژبو تر ډېره بريده پوه شي؛ عربي د دين، قرآن او قراني پوهې او باورونو لپاره او همدارنګه زموږ د ژبو د ګرامرونو استخراج هم تر ډېره بريده ترې شوی دی او زموږ د ژبې اکثريت الفباء هم له عربي ژبې دي، ښه بېلګه يې (قاعده بغدادي) ده، فارسي دري خو زموږ دفتري او ديواني ژبه ده او کلتور ترې اغېزمن دی؛ د ډېرو فارسي کلمو کارونه زموم په ورځينۍ، پښتو بازاري ګړدود کې دود لري. څو توري(چ،پ، ګ، ژ) هم سره شريک دي.

داسې ښکاري، چې زموږ او زموږ د ژبې ترې نه رغېږي؛ هغه متل چې:

((ترې نه دې رغېږي، نو شل ځله ورته سلام اچوه.))

د: که د نورو ژبو کلمې مو په ژبه کې کارولې(مفرده او جمعه) ښه بايد د خپلې ژبې د تورو د تلفظ تر اغېز لاندې يې وکارو؛ کلمه: باندډ(Bandِ) باند (Band) ډايرکت(ḍ ayrict) دايرکت، موټر(mot ar) موتر(motar) ټيچر (t racher) تيچر او ډېر نور شمير انګليسي کلمې شته چې د دري ژبې تلفظ تر اغېز لاندې يې ونه وايو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۶– د لومړۍ څېرکي لنډيز:

- د بشريت اوسنۍ مدني لوړتيا د هغو د نيک او عالي فکر محصول ده.
- د انسان د فکر عالي ډول د ليکوالۍ او قلم له برکته برجسته کېږي.
- هغه هېواد او خلک متمدن ګڼل کېږي، چې په خپله ټولنه او فرهنګ پورې اړوند ويارونه د قلم په واسطه خوندي کړي.
- د فرهنګي غنا او بډاينې د نورو عواملو او موادو تر څنګ (ژبه) د ېره مهمه وسيله ده.
- د هر ملت ژبه په درې برخو (لغت پوهنې، نظم او نثر) کالبونو کې وده او بشپړتيا پيدا کوي او دغه درې برخې د نومړې ملت ادبيات جوړوي.
- ويېيونه (لغتونه)؛ د شيانو او اشخاصو نومونه او هويتونه ټاکي؛ د شيانو، ځايونو او اشخاصو د نومونو ټاکل د نا خود اګا و خود اګا (بې هوښۍ او هوښيارۍ) قرارداد په لړ کې رامنځته کېږي.
- نثر؛ د مرغلرو او يا کلمو پېيل دي، چې د بشريت ټولې غوښتنې، پوښتنې او ټولنيزې اړتياوې د خبرو (بې نظمه) کلمو په تار کې اميلوي.
- نظم؛ د کلمو او وينګونو (تلفظونو) موزونه ټولګه (مجموعه) ده، چې د يو چا او يو قوم په ژبه کې رامنځته کېږي، يعنې په مجموعي ډول (د کلمو منثوره او منظومه شتمني د يو قوم ادبيات جوړوي)
- د ليکوالۍ ګټه دا ده، چې په فرد او ټولنې پورې اړوندې مسالې له ورکېدو ژغورې، کلتوري پانګه خوندي کوي.
- .
- د قلم او ليکنې له برکته د ټولنې (ماضي، حال او راتلونکي) خوندي کېږي.
- ليکوال او ليکوالي او سمهال ته له راتلونکي سره پيوند او تړاو ورکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نسلونو ته د زماني پیوستون پر منطق د یالکتیکي غوټه ورکول کېږي.

- مسلمانانو د قلم او کتابت له برکته الهي کلام د کاغذ پر مخ خوندي کړ؛ د اسلام په لومړیو کې د لیکوالو مسلمانانو شمېر (۱۷) تنو ته رسیده.
- الله(ج) د قلم او لیکنې سترو الي او عظمت ته اشاره کوي او وايي: (ن- والقلم ومایسطرون......)
- د قلم او علم اهمیت لا هغه وخت په ډاګه شو، چې الله(ج) پر خپل معظم استازي حضرت محمد(ص) د علم زیری وکړ (الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (العلق ۵) ...
- لیکوالي د انسان د فکر او ژبې حکیمانه پنځونه ده، چې د قلم په واسطه شکل پیدا کوي او د هغه په وسیله د بشر او بشري تولنې هویت خوندي کېږي، د تمدن او پرمختګ لوری خپلوي.
- لیکوالي یو غوره فن دی، چې د منظم تمرین له لارې لا نښه هویت پیدا کوي.
- لیکوالي یو فني عمل دی، چې کلتوري هڅو او تفکر ته اړتیا لري او د بشر ټولو معلوماتو او پوهنو ته علم وايي.
- لیکوالي د انساني مدني هویت لومړی قدم او د تمدن زرین اصل دی.
- د بشریت ټول ویاړونه په قلم او لیکوالی پورې اړه لري.
- لیکوالي د انسان یو خلاق فن دی.
- لیکوالي د مهارتت او تمرین له لارې پخېږي، ځکه نو ((فن)) ګڼل کېږي.
- د لیکنې هر ډول او صنف د فن په دایرۀ کې راتلای شي، خو د یو مضمون په برخه کې فکر کول او چې کله په هنري پیرایه سنبال بیا هنرتري جوړیږي.
- .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فن د انسان د بدني او فزيکي غړو په وسيله شکل مومي.
- څومره چې په يوه کسب او کار کې په منطقي ډول او پوهې سره مهارت ترلاسه کوو، په هماغه اندازه مو ((فني پوه)) زياتېږي.
- د يو ((فني کار)) د تر سره کولو لپاره (فکر او د بدن غړي لکه : لاسونه، ملا، پښې او ...) په کار لويږي.
- فن؛ د انسان د فکر او بدن د غړو ګډه بريا ده، چې عمده رول په کې د بدن اعضاء لري او د فکر په حکم خو له فکره د باندې شکل مومي.
- فن د تمرين او تکرار په لړ کې هويت مومي. فن د طبعيت او ژوندي موجود (انسان) د بدن د غړو د بيا بيا تماس له امله هويت مومي او پخېږي.
- فن ته آرت ويل کېږي؛فن جمع يې فنون،صنعت د تکنيکو وړتيا او قاعدو مجموعه ده.
- په فن کې مواد او شيان د انسان د غړو په واسطه تغير شکل مومي او خام مواد په پخو بدلېږي.
- د فن او هنر بېلول ستونزور کار دی، خو ګډول يې هم انصاف نه دی؛ فن او هنر دواړه له فکر او انديشې او تعقل څخه بې نيازه نه دي، مګر فن د فزيکي وړتيا له لارې خپلېږي.
- هنر؛ فکري مهارت دی.(Skill) او (art) هم ورته ويل شوی.
- هنر فطري او غرزوي شتمني ده.
- هنر، د ټولنيز شعور يو ډول دی، چې د هنر په ټولو ډولونو (رسامۍ، مجسمه جوړونې، حکاکې، معمارۍ، موسيقې، خطاطې، نڅا او شعر) کې ځان په بېلابېلو ډولونو کې څرګند وي.
- هنر (hunar) نرم-فن-کمال، جوهر، کسب ته ويل کېږي.
- هنر (هـ،ن) پيشه، صنعت، فن، کار برجستګي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هنر د دراک ذهن او طبعيت د امتزاج په لړ کې هويت پيدا کوي.
- د ارسطو په نظر، د انسان پر ذهن د ماحول اغېزې د هنري مدرک او موادو مدلول په لاس راکوي، د ماحول اغېزې د احساس توليد کوي او د هنر خيال احياء کوي. او له هغه را وروسته د مهارت د ترلاسه کولو لپاره لار برابرېږي.
- .
- فن او ادب خصوصاً ((شعر)) د خپلو عصري تقاضاؤ هنداره وي.
- هنر او فن د واړه له فکر، انديښنې او تعقل څخه بې نيازه نه وي، ددې لپاره چې فکر يوه مساله درک نه کړي، نشي کيدای د فن يا هنر په توګه عملي تحقق ومومي.
- د علم او هنر ځای (فکر او ذهن) دی او د فن د ځرګندولو ځای د بدن غړي دي.
- علم، فن او هنر پر انسان د ماحول اغېزې کوي او د عقل، ذهن، خيال او عاطفې درک زيږنده دي؛ ليکوالي هم د انسان د لوړ فکر محصول ده.
- ماهرانه قلم چلونه او ليکوالي ددې لپاره غوره فن ګڼلای شو، چې د انسان د احساسي تعقل او شعور له ځانګړو سرچينو راتوکېږي، خو حيوانات د دغه صلاحيت نه لري.
- هنر طبيعي سرچينې لري او فن مصنوعي او ددې خبرې دليل (الهامي او تمريني) شاعري هم کېدای شي.
- ليکوالي کسبي ښکارنده(پديده) ده، نه ميراثي.
- د ليکوالۍ يا ليکوال کېدو لپاره لازمه ده (ذوق، تمرين، مطالعې، پوهې او حرفوي پوهې او کار) ته اړتيا لېدل کېږي.
- .
- ليکوالي د انسان د علمي او تجربي ((ژوند محصول شوی فن)) دی، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې املاء کسبي بهیر دی، نه مورثي عملیه.

- لیکنه کول استعداد او پوهه غواړي، خو کسب کول یې تمرین ته اړتیا لري. او د انسان همېشنی هویت لوړوي؛ لکه بوټي او ګلان چې پرخې او اوبو ته اړتیا لري؛ د لیکنې او لیکوالۍ د مسلک پیاوړتیا هم په کسب او تمرین پورې اړه لري.
- لیکوالي ماهران پوهه ده، چې د تمرین او کسب د سحر له لارې غنامندي ترلاسه کوي؛ لیکوالي کسبي پدیده ده، چې د مهارت په سین کې د غوټو وهلو له لارې ښکلا ترلاسه کوي.
- .
- لیکنه په لومړی سر کې املاء ده؛ املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وایي او په اصطلاح کې خپلې یا د بل خبرې په صحیح ډول لیکل دي، که څوک له ځانه څه نشي لیکلای او د بل لیکنې له مخې څه لیکي دې ته املاء نه شو ویلای.
- لیکنه یوه اړتیا ده، باید لیکوال پوه شي، چې دغه لیکنه د کومې اړتیا له مخې تر سره کېږي.
- لیکنه د لیکوال د فرهنګي درک له مخې هویت پیدا کوي.
- لیکنه د فورم (بڼې) او معنا له مخې ډېر ډولونه لري؛ هنري او څېړنیز نثرونه تر نورو غوره والی لري، ځکه (هر تخلیق او تحقیق) یوه کلتوري او فرهنګي پنځونه ده.
- د تخلیقي اثر په رامنځته کولو کې طبعیت او طبیعي ښکلاوې مناسب او وړ محل او ځای ګڼل کېږي او د څېړنې لپاره د څېړنې بېلابېل میتودونه په پام کې لرلای شو.
- څېړنیز کار لنډ مهاله کار نه دی؛ وخت او پلټنه غواړي، دغه پلټنه د لازمي او مسلکي پوهې پر اساس تر سره کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ذهني چمتوالی (آماده ګي) په لیکنه کې مهم رول لري، بلکې په ټولو ژوند چارو کې مهم اصل جوړوي؛ په تخلیقي او تخقیقي ډګرونو کې د تخیل او پلټنې مهارتونه لیکنه پیاوړې کوي.
- د تخلیق او تحقیق پر مهال لیکوال ته لازمه ده لومړی په عنوان ټا کلو فکر وکړي، بیا یې وټاکي، دغه کار د لیکنې لاره مشخصوي.
- چاپیریال (محیط) او محیطي مواد هغه اسانتیاوې برابروي، چې مورد د څېړنې په کار کې پیاوړې کوي. دغه مواد له قلم، کمپیوټر، کتاب د څېړنې پرمهال ضروري دي.
- ذهني فاکتونه او مادي کار لونبې له مخکې برابرول، په موضوع کې د تمرکز او د قیقي لیکنې واک په مورد کې پیاوړی کوي،آن د تخلیق اراده قوي کوي او د رنګین تخیل واکمنې رابنبي.
- درست او پر ځای وینګ (تلفظ) د لیکنې پر مهال اړین برینبي؛ د بېلګې په ډول: که مورږ وایو ، دا الک ده، نو درسته نه ده. باید ووایو (دا هلک دی.)
- په لیکنه کې ګرامري قواعد او اصول په پام کې درلودل حمتي دي؛ په تېره (غړیوهنه، ګړپوهنه، غونډله پوهنه) د ګرامر عمده برخې دي، چې له لیکنه کې یې باید په پام کې ونیسو او لیکنه د ګرامري قواعدو په پام کې درلودلو وړ بستر دی.
- که څوک غواړي ښه لیکوال شي ورته لازمه ده، ډېره مطالعه وکړي او د سترو لیکوالو آثار او نظرې وپلټل شي د تخلیقي او تخقیقي نثر لیکوال ته ښايي دغه اصل ته ارزښت په دې کې دی، چې لیکوال ډېره مطالعه وکړي.
- له مطالعې وروسته د لیکنې په کار کې تمرین او بیا لیکنه د لیکوالۍ زرین بنسټ جوړوي. د لیکنې او لیکوالۍ دا څپرکی هغه وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګينبډای شي، چې د ليکنې ليکوال بيا بيا او په وار، وار تمرين وکړي.

- صبر او حوصيله هم د ليکوال لپاره حتمي دي؛ ددې لپاره، چې ليکوال له الفاظو څخه علمي او ادبي مانۍ جوړوي او دغه مانۍ دايمي وي، نو خورا زياتې ظرافت کارۍ ته اړتيا لېدل کېږي.
- په ليکنه کې بايد (فصاحت، بلاغت، صراحت، ابتکار او ذوق) په نظر کې ونيول شي.
- تخليقي او تحقيقي ادب دواړه بايد د ښکاره عنوان او مضمون درلودونکي وي؛ که د ليکنې لپاره عنوان او مضمون (تازه مضمون) ونه لرو، نو ليکنه به هرومرو کمزوري وي.
- د ليکنې لپاره ((ذوق او مينه)) ډېره ضروري خبره ده.
- ذوق محرکه قوه ده، چې هدفه ته د رسيدلو لارې موږ ته آواروي. ذوق د چا خبره د هيلو او اميدونو غوټۍ زرغونوي، احساس راکې روزي او په موږ کې اندروني خوځښتونه ژوندي ساتي. ذوق او شور په انسان کې په طبيعي ډول شتون لري او په مصنوعي ډول هم ورکې روزل کېږي.
- احساس او د مسوولیت احساس، متحرکه نيرو او قوت دی، چې موږ کار ته هڅوي.
- حافظه درلودل او حافظه جوړول د ليکوالۍ په کار کې مهم دی؛ پر حافظه تسلط درلودل د تفکر لړۍ پياوړي کول دي.
- نوښت، هم په ليکنه کې ضروري خبره ده، نوښت په شکل او معنا کې دليکنې نظام منظموي. که ليکوال په ليکنه کې نوښت ته لاس وانه اچوي، نو ليکنه يې پر ځای تپ درېږي، ليکنه يې خوک نه خوښوي او يکنواخته يې بولي.
- تخيل د ليکوالۍ او په تېره ادبي او هنري ليکنو ډېر په کارېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مناسب ځای، د لکيوال او ليکوالۍ کار لپاره ځکه ضروري دی، چې د تفکر قوت د مناسب ځای او آرامۍ له برکته غوړيږي، په يوه موضوع کې د ښه تفکر کولو لپاره لازمه ده، مناسب ځای کې ليکنه وکړو، څو په آرامو اعصابو تفکر وکړو او په ليکنه کې د اړوندي موضوع په هکله ښه معلومات وړاندې کړو. د نيومن په وينا کله چې ليکوال د آرامۍ احساس وکړ، د فکر له پلوه د پياوړتيا واکمني پيدا کوي.
- تفريح،د ليکوالۍ(ليکنې) په منځ او يا له هغه وروسته حتمي ده. تر ليکنې،کره او زده کړې، شاته تفريح ته موږ اړتيا پيدا کوو ؛که وغواړو ډېره ليکنه او کار وکړو لازمه ده، په منځ منځ کې يې وقفه يا دمه ونيسو ؛ تر هر(۳۰ او ۴۰) دقيقو وروسته پنځه دقيقې نوې ساه اخيستل ښه دي او له دوه، درې ساعته ليکنې او کار شاته لويه دمه هم موږ ته ګټه رسوي.که د تفريح او دمې کولو وخت له ليکنې مخکې وټاکو ښه به وي.
- پاکه ليکنه او د ليکنې پر مهال ښه انتظام له موږ سره د ليکنې په کار کې ډېره مرسته کولای شي.
- رسا او ښکاره ليکنه کول د ليکوال موفقيت او د ليکنې پوخوالی ښيي. په ليکنه کې له ابهامه ځان ساتل او ليکنه او ليکوال له حتمي مرګه ژغورل دي. هره علمي، ادبي او څېړنيزه ليکنه يوه موخه(هدف) لري؛ موخې څرګندول او خلکو ته فکر ورکول. که په څرګندو تورو او کلمو کې وي د ليکنې او ليکوال د کاميابۍ ښوونه کوي.
- هر ليکوال ته ښايي په خپله ژبه پوه شي، پر ګرامري قواعدو پوهېدنه د ليکوال علميت او د ليکنې هويت لوړوي. که په بله ژبه هم ليکنه کوو، موږ ته بويه له قواعدو يې پوره خبرتيا ولرو.
- د نورو ژبو د زده کړې ګټورې لارې په ننبه کولو او خپلول د خپلې ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدو (ګرامر) پوهېدل دي.

- د پښتو ژبې لیکوال ته لازمه ده، په فارسي، دري، عربي او نورو خارجي ژبو پوه وي؛ عربي د قران ژبه ده او الفبا مو هم ترې را اخیستې ده. او فارسي سره ګډ تړاو، کلتور او ګډې پولې لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۷– د لومړي څپرکي پوښتنې

۱:- ولې ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ګڼلای شو؟
۲:- د بشريت د فرهنګ او تمدن د بنسټ پياوړتيا د هغه ملت د څه شي نتيجه ګڼل کېږي؟
۳:- د هر ملت ژبه له څو برخو جوړه شوې ده؟
۴:- په يوه ژبه کې د نثر، نظم او وييونو موجوديت د څه شي ځرګندونه کوي؟
۵:- ژبه په عام او خاص ډول څنګه تعريفولای شئ؟۶- ليکوالۍ څه ګټه لري؟۷:- د ليکنې او د ليکوالۍ ګټه په څۀ کې ده؟
۱۰:- د ليکنې او ليکوالۍ له برکته څۀ شی هويت پيدا کوي؟
۱۱:- د ليکوالۍ د فن په واسطه څه شی خوندي کولای شو؟
۱۲:- ليکوال او ليکوالي په ټولنه کې کومو تړاوونو ته پيوند ورکولای شي؟
۱۳:- مسلمانانو د ليکوالۍ له برکته کوم شيان خوندي کړل او په لومړيو کې د ليکوالو مسلمانانو شمېر څو تنو ته رسيده؟
۱۴:- الله (ج) د قلم ستروالی څه ډول راپېژني؟
۱۵:- د قلم او علم فضليت او اهميت څه وخت لا روښانه شو؟
۱۶:- ليکوالي فن دي، که هنر؟
۱۷:- د ليکنې او فني ليکنې د لانبه کولو لپاره څه پکار دي؟
۱۸:- ليکوالي يو..................دی، چې..................او ....اړتيا لري.
۱۹:- ليکوالي..................لومړی قدم او د تمدن..........................دی.
۲۰:- د بشريت ټول وياړونه په ....او ....پورې اړه لري.
۲۱:- ليکوالي د انسان يو خلاق فن دی؟ په څه معنا (!)
۲۲:- د ليکوالۍ فن څنګه پخېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴:- د ليکوالۍ او د هغه د بهير او اهميت په برخه کې فکر درلودل څه ګټه کېږي؟
۲۵:- فن د انسان د فزيکي که فکري عږو په وسيله شکل مومي؟
۲۶:- د ليکوالي په کار کې فني پوهه څنګه ترلاسه کولای شو؟
۲۷:- فن او هنر تعريفولای شئ؟
۲۸:- فن..............او ....په لړ کې هويت مومي.
۲۹:- فن ته............او جمع ته..........وايي.
۳۰:- په فن کې مواد او شيان د انسان د کوم شي په وسيله تغير شکل مومي؟
۳۱:- آيا فن او هنر سره بېلول انصاف دی، پوره دلايل وړاندې کړئ؟
۳۲:- د هنر يو جامع تعريف را واخلئ؟
۳۳:- هنر د ادراک ......او ...... د امتزاج په صورت کې هويت پيدا کوي.
۳۴:- ارسطو د ((هنري مدرک او مُدل)) په برخه کې کوم نظر درلود؟
۳۵:-
۳۶:- ولې وايو، ليکوالي فن دی، ولې نه وايو چې هنر دی؟
۳۷:- ماهرانه قلم چلونه او ليکوالي د څه لپاره فن ګڼلای شو؟
۳۸:- د هنر او فن سرچينې له کوم ځايه وي، واضح يې کړئ؟
۳۹:- ليکوالي کوم وخت ماهرانه هويت پيدا کوي؟
۴۰:- که موږ وو ايو، چې ليکوالي فن او مهارت، د غه فني مهارت د څه شي په وسيله بشپړېدای شي؟
۴۱:- ليکوالي ارثي پديده ده، که کسبي؟ په څرګنده توګه يې توضيح کړئ؟
۴۲:- ولې وايو، چې ليکوالي ماهرانه پوهه ده، توضيح يې کړئ؟
۴۳:- که وغواړو ښه او فني ليکنه وکړو، ددې کار لپاره څه لازم دي؟
۴۴:- ليکنه په لومړي سر کې څه ته ويل کېږي؟
۴۵:- آيا هر خوک، په يوه ځانګړي برخه کې، فني ليکنه کولای شي؟
۴۶:- ليکنه د بڼې (فورم) له مخې يو ډول ده، که مختلف شکلونه او بڼې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۷:- د تخليقي او تحقيقي ليکنو په برخه کې څومره پوهېږئ خپل معلومات وليکئ؟
۴۸:- د يو ليکوال سليم ذوق په تخليقي ليکنو کې ډېر رول لري او که په تحقيقي کې؟
۴۹:- چاپيريال (محيط) ليکوال ته کوم امکانات په لاس ورکوي. او د ليکنې په مهارت او بهير څه ډول اغېزه کوي؟
۵۰:- له مخکې د ليکنې په کار کې ذهني فاکتونه درلودل له ليکوال سره څه مرسته کوي؟
۵۱:- درست او پر ځای وينګ د ليکنې په کار کې ضروري دی او کنه؟
۵۲:- په کومو ليکنو د ګرامري قواعدو په پام کې درلودل ضروري خبره ده؟
۵۳:- که د ليکنې پرمهال د يو فونيم پر ځای بل وکارو او يا يو غږ(فونيم) د يوې لهجې ليکوال له پام وغورځوي، نو موږ به خپلې ژبې ته ګټه رسولې وي که تاوان؟
۵۴:- مطالعه کول د ليکنې په کار کې له ليکوال سره څه مرسته کولای شي؟
۵۵:- پښتو ژبه د نورو ، په تېره فارسي دري ژبې پر خلاف د ليکنې قواعد لري کنه او د ياګانو په برخه کې څه توپير لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۸– د لومړي څپرکي ماخذونه

۱- قرآنکريم. سوره بقره
۲- ارسطو. ۱۹۴۷. فن شعر. (اتم چاپ). تهران: خيابان شهر. پيام چاپخانه.
۳- الفت، ګل پاچا. ۱۳۸۲. ليکوالي (املاء او انشاء) (دويم چاپ). پېښور: بوره. ناصرباغ. رفعت کتابخانه.
۴- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۸کال. غوره اشعار. کابل: پښتو ټولنه .دژبو او ادبياتو څانګه.
۵- آپل کنت، آپل جون. ۱۳۸۸. روانشناسي براى همه. (څوارلسم چاپ). ايران: تهران. چاپ جماران.
۶- بالزاک. ۱۹۸۲. دختر زرين چشم. (ليکنه او بالزاک). (څلورم چاپ). ايران: تهران: قم. مرکزي چاپخانه.
۷- بابا. عبدالرحمن. ۱۳۹۱. ديوان (اتلسم چاپ). پېښور: اداره اشاعت سرحد.
۸- پښتو، انګليسي. ۱۳۸۸. قاموس (اول چاپ). کابل: د علومو اکاډمي. د پښتو څېړونو رياست.
۹- حاج. پښتون زوى، حبيب الله. ۱۳۹۱. کابل: کابل پوهنتون (مرکز)
۱۰- خوشحال. ۱۳۸۵. ديوان. (ديارلسم چاپ). پېښور: قصه خوانى.
۱۱- خويشکى. محمد صابر. ۱۳۹۰. پښتو فونولوژي- مورفولوژي. (دويم چاپ). کابل: د ساپي څېړونو مرکز.
۱۲- زاهد. ۱۳۸۵. پښتو – پښتو سيند. کابل: د علومو اکاډيمي د نشراتو مرکز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- زغـم، احمدشـاه. ۱۳۸۷. د ليکـوالي لارې چـارې (ګستسـنر) کابـل: کابـل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی. پښتو څانګه.
۱۴- زيار، دوکتور مجاوراحمد. ۱۳۲۲. پښتو پښويه. (لومړی چاپ). کابل: کابل پوهنتون نشراتو رياست.
۱۵- زيار، دوکتور مجاوراحمد. ۱۳۸۲. ليکلارښود . پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۱۶- زيور، دوکتور زرغونه. ۱۳۸۲. پښتو نحوه. کابل: کابل پوهنتون. د نشراتو رياست چاپ.
۱۷- دواني، علي. ۱۳۸۴. هنر نويسنده ګي ونامه نګاری. ايران: تهران: انتشارات کتاب. خيابان شهر.
۱۸- شاهين، سلمی. ۱۹۸۴. روهي سندرې. پېښور: پښتو اکاډمی- جي، ټي پريس. ۲۴۷ پرله پسې نمبر.
۱۹- شـيدا، کـاظم خـان. ۱۳۸۴. ديـوان. (حنيـف خليـل سـريزه). پېښـور: دانـش خپرندويه ټولنه.
۲۰- شيرزاد، محمدآقا. ۱۳۹۰. ليکوالي. کابل: ښوونې او روزنې وزارت. تعليمي نصاب.
۲۱- شينواری، حمزه. ۱۳۸۰. کليات. کابل: د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت. د بيهقي کتاب خپرولو رياست.
۲۲- طاير، محمد نواز. ۱۹۷۸. روهي ادب (متقدمين). پېښور: پښتو اکاډمي. پرله پسې ( ) نمبر.
۲۳- عميد، حسن. ۱۳۸۱. قاموس. دويم ټوک (۲۵ چاپ). ايران: تهران. چاپخانه سپهر.
۲۴- قريب، عبدالکريم. ۱۳۸۲. ۵۷ درس برای تقويت حافظه. (شپږم چاپ). کابل: سعيد د خپرونو مرکز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- کارنګي، دل. ۱۳۸۱. رمز موفقيت. ايران: تهران.خيابان شهر.
۲۶- کولافسکي، شک. ۱۹۷۹. مقالات بزرګ. پيک فرهنګ. ايران: تهران. خيابان انقلاب. خرم شهر. انشارات طرح نو.
۲۷- مفتون، اشرف. ۱۹۷۸. ځريکي. پېښور: اکاډيمي. قصه خوانی.
۲۸- مهربان، ايرج. ۱۳۸۸. قدرت اراده. (چاپ دهم). ايران: تهران: خيابان انقلاب. چاپ شمشاد.
۲۹- فرخاری، محمد ياسين. ۱۳۸۷. درست بنويسيم. کابل: هنر و ادبيات افغانستان. انشارات سعيد.
۳۰- Rahimullah, Qazi. ۱۹۲۲. The modern Pashtu instractor. Peshawar University. Khyber Bazar.
۳۱- Foustar, Narman J. M Sfidman. ۱۹۸۱. Composition: A short Pice of writing.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

۲– د ليکوالۍ "ليکنې" فني خواوې

پيليزه:

ليکوالي په خپله فني فن او عملي کړنلاره ده؛ هغه ليکوال مسلکي او ليکوالي فني ګڼلای شو، چې ليکنه يې د حرفي په توګه منلي وي، په همدې کار پسې وي، پوهه يې ولري او شوق....

د ليکوال او ليکنې لپاره فني خواوې او اصول تاکل تصادفي او بې ارزښته خبره نه ده، بلکې ليکوال ته فني خواوې ور په ګوتو کول، ليکوال له اشتباه او خطاوو څخه راګرځول او منع کول دي او له بلې خوا د ليکوال د وخت نه ضايع کېدل او له خپل کاره ښه ثمره او ګټه پورته کول دي، ځکه ليکوال د فرهنګ ساتونکی دی.

که ليکوال په فني ډول ليکنه ونه کړي، وخت يې بې ځايه لګېږي، پوهه يې نورو ته نه لېږدول کېږي او د چا خبره په کار يې مينه نه ماتېږي او د مسؤليت د درکولو او غوره هدف لوري ترې ورکېږي.

پدې فصل کې هغه کېږي، چې وار له وار اصول په ګوتو شي؛ هغه اصول چې ښوونه او حتی د ليکنې په برخه کې عملي لارې چارې په ګوته کړي. په دې څپرکي کې له تيورک بحث سره سره عملي لارې او ګودرې هم په نښه کېږي.

د فني ليکنې لارې ليکوال ته دا په ګوته کوي، چې څنګه د ليکنې آسانه لارې غوره کړي؛ او په هنري نثر کې نوي ترکيبونه وکاروي، عنوانونه څنګه غوره کړي او په مجموع کې د نثر کاږلو او ليکلو ښې چارې خپلې کړي. هنري نثر په لا خواږه او زړه راکښوونکي ډول وکاږي او د غه اړتياوې په تعليمي توګه خپلې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۱– په ليکنه کې له تېروتنو ځان ساتل

د اشـتباه ګـانو، خطـاوو، ګنـاهونو، تېروتنـو، ملامیتـو او آن جنایـاتو موجودیت په انساني ټولنیز نظام کې د پام، لمس، حس کېدو او درکېدلو وړ دي او له همدې امله حساب او محاسبه په دنیا او آخرت کې لـه انسان سره کېږي او دغـه حساب او بخشش د انسـان پـه حق کـې ضروري دی. الله(ج) پـه خپـل معتبر کلام، دريشمه سپاره، د (القارعة) سورت کې په څرګندو کلمو کې د مؤمن انسان او مسلمان سرې مسولیتونو او خطاو، ښېګڼو او نیکو تـه د انصاف تله ایښـې او خبر يې ورکړی دی، چې په زره ګناه نیول کېږي او په زره بخښل کېږي؛ لکه: ((فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيرًا يرَهُ(۷)وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يرَهُ(الزلزلة/۸)) (د يو مثقال د يوې زرې په اندازه د خير او بدۍ معامله له انسان سره کېږي.)

د ټـولنيز ژونـد پـه لويـه دايـرۀ او د کائينـاتو پـه ارتـه او پراخـه لمنـه کـې د مسؤليت بار، واک او اختيار يوازې د انسان په غاړه دی او دا نور ټول طبعيت او هغه شتمنۍ په انسان پورې اړه لري، ځکه نو انسان د ځمکې د مخ واکمن او کله هم مجبور مخلوق ګڼل شوی دی.

کله چې انسان کار کوي، ورسره، ورسره ښايي چې اشتباه ګاني او خطاوي هم وکړي؛ په تېره د ليکنې په کار کې، چې يو فني عمل او مسلکي کړنلاره ده، لازمه ده، مورږ په وار، وار ټکني، دوه زړې او له ستونزو سره مخامخ شو، له همدې امله بايد فني لارې خپلې کړو، لوی، لوی هدفونه او درسونه په مسلکي ډول رالنډ او آسانه کړو او په ښه او هوښيارانه توګه دغه کار ترسره کړو؛ له همدې امله د ليکنې په کار کې ضرور ده، چې ليکنه مسلکي کړو؛ له مسلکي ليکنې او ليکوالۍ څخه زمورږ موخه (هدف) دادی، چې د يو مسؤليت ټولنيز درک له مخې خپلې ژبې او کلتور ته څه وروبښو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار هله امکان لري، چې ژوند دغه کارته وقف کړو ، هره ژبه د تخليق او تحقيق په لړ کې پياوړې کېږي. که وغواړو مسلکي ليکوالي وکړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱:- تفکر کول- په مسلک فکر کول او مثبت عمل ته لاس ور اوږدول لازمي دي.

هر تخليق کوونکی د ټولنيز ژوند په اوږدو او د طبيعت په اړه غبرګ يو نوښتګر، مبتکر او بديع انسان ګڼل کېږي، ورته بويه خپل سپېڅلی او رواکار (ليکنې) په فني ګانه سمبال او له بېځايه وخت تېرونې او خطاوو ځان وساتي؛ دغه کار هله ترسره کېږي، چې ليکنه يو مسلک او يو کسب وګڼي.

۲:- سواد؛ پوهه او سواد د ليکنې په کار کې حتمي دي؛ که ليکوال د خپل مسلک اړوند ډېره مطالعه ونه کړي، له طبيعت او ماحول څخه متاثره نه شي، نه تخليق کولای شي او نه هم تحقيق؛ دا دواړه اصله د ليکنې په کار کې حتمي او ضروري توکي دي.

که ليکوال غواړي هنري نثر وليکي او يا څېړنه وکړي، لازمه ده، له تکراري کلمو ځان وساتي، يعنې خپلواک او مقيد مورفيمونه او کلمې پر ځای وکاروي.

۳:- شرطيه توري؛ دغه توري په پښتو ژبه کې ډېر کارول کېږي، يعنې تکراري او بيا ،بيا کارول کېږي، چې تکرار يې ضرور نه دی. (۲۳: ۱۷)

د بديعي نثر ليکوال او محقق ته بنايي خپله ليکنه د دغو تورو له بيا ، بيا تکراره وساتي؛ لکه: (که، همدارنګه) محمود ډېر درس ولولي، نو کامياب به شي. په پورته جمله کې ګورو ، چې نه يوازې (شرطيه) توري، بلکې صفت ته هم پدې جمله کې اړتيا نه ليدل کېږي؛ لکه: (که محمود درس ولولي، کامياب به شي.) پدې جمله کې (به) د تاکيد او ټينګار لپاره راغلی، چې يوه لنډه، ساده او بشپړه جمله ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- ترېنتي ضميرونه: - يا (چېري، ترڅوچې، لکه څنګه چې، څوچې...) ترېنتي ارتباطي نومځري هم بايد پوره او پر ځای وکارول شي، نو ليکوالي به مو د مسلکي کېدو لور ته نه وي روا کړي او د جنجال لور ته به مو څوځولي وي؛ لکه: (که چېري، ترڅوچې تاسو موږ کره رانه شئ، نو زه به همدارنګه تر هغو د تاسو کره هېڅ درنه شم.) بايد په لنډه ډول وليکو (څو تاسو موږ کره رانشئ، زه به هم درنشم.)

۵- اشاري (نغوتنومځري) او پوښتنيز(استفهامي) ضميرونه هم پر ځای کارول ورېږي خبره ده او کله نا کله يو مفهوم هم لري؛ لکه: (که ته کله تر څو چې زيارونه باسې، نو تر هغو پورې به بريالي نشئ!) پورته جمله په وييکو (اداتو) پرسېدلې ده، ژر مفهوم هم ترې نه اخيستل کېږي، بايد لنډه او بامفهومه وليکل شي؛ لکه: (څو زيارونه کاږې، بريالی به نه شئ.)

۶:- د (زه، ته، دی، دا، هغه، هغه، هغې او ...) څوک (چا) پر ځای کارول حتمي دي؛ لکه: د ((تلل)) فعل په ناتېره (اوسمهال) او ماضي(تېرمهال) وختونو کې پرځای وکاروي او تصريفي بڼه يې په دواړو زمانو کې په پام کې ولري.

د لازمي او متعدي فعلونو په اوسني تعريف، ګردان او تصريفي لايحو کارولو هم پوه شي؛ د بېلګې په ډول (تلل) فعل په ناتېره او تېره زمانه کې:

ناتېره(حال)زمانه		تېره زمانه	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
زه ځم	موږ ځو	زه لاړم	موږ لاړو
ته ځې	تاسو ځئ	ته لاړې	تاسو لاړئ
دی ځي	دوی ځي	دی لاړ	دوی لاړل
دا ځي	دوی ځي	دا لاړه (له)	دوی لاړې(لې)

په پورته جملو کې ګورو چې: (زه) لومړی شخص مفرد متکلم، (موږ) لومړي شخص جمع متکلم، (ته) دويم شخص، مفرد مخاطب، (تاسو) دويم شخص جمع مخاطب، (دی) دريیم شخص، مفرد غايب خو (مفرد مذکر غايب) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دوی) درېيم شخص (جمع غايب) او همدارنګه (دا) درېيم شخص مفرد مؤنث غايب، چې د درېيم شخص، جمع مذکر او مؤنث جمع په يو ډول راغلي دي.

د لومړی شخص (زه) (مفرد مذکر او مؤنث) لپاره فعلي خاتمه يا تصريفي لاحقه د (ام am)، د لومړی شخص جمع مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمه د (و، o,wa) دويم شخص مفرد مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمې د (ې) او دويم شخص جمع مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمې(ئ) په توګه او د درېيم شخص مفرد مذکر (دی) لپاره فعلي خاتمه (ي)، د جمع لپاره يې(ي) او دغه راز درېيم شخص د مفرد مؤنث او جمع مؤنث لپاره تصريفي لاحقې د لندې(ي) (i) په ډول راغلی دی.

همدارنګه (تلل) په ماضي زمانه کې دا ډول تصريف لري.

مفرد	جمع
زه لاړم	موږ لاړو
ته لاړې	تاسو لاړئ
دی لاړ	دوی لاړل
دا لاړه	دوی لاړې (لې)

په پورته جمله کې ګورو چې: د (زه) لومړی شخص مفرد مذکر او مؤنث، لومړی شخص جمع مذکر او مؤنث، دويم شخص مفرد مذکر او مؤنث، دويم شخص جمع مذکر او مؤنث، درېيم شخص مفرد مذکر، درېيم شخص جمع مذکر او درېيم شخص (دا) مفرد مؤنث او جمع مؤنث لپاره فعلي خاتمې د (ام، و، ې، ئ، Ə، ال، ه، ې، لې) په ډول راغلي دي. نو (تلل) په تېره او ناتېره زمانو کې (فعل او فاعل) لپاره تصريفيږي په لنډ ډول ويلای شو چې د:

ناتېره زمانه کې فعلي خاتمې	په تېره زمانه کې فعلي خاتمې
زه لپاره ام(am)	زه لپاره ام(am)

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ - و (ow)	موږ - و (ow)
ته - ې (e)	ته - ې (e)
تاسو – ئ (Əy)	تاسو – ئ (Əy)
دی – ي (i)	دی
- Ə (ځرګنده هـ)	
دوی – ي (i)	دوی
–ال (al)	
دا - ي (i)	دا -
ه (a)	
دوی - ي (i)	دوی
– ې (e) (۱۵:)	

۷:- ليکوال ته لازمه ده، (د نوم او فعل په تصريف، لازمي، متعدي او حکمي متعدي) افعالو ضميرونو، نومونو، صفتونو او قيدونو په ګردان وپوهېږي، ځکه پښتو ژبه يوه تصريفي ژبه ده (لازمي او متعدي) لکه:

الف:- لازمي افعال په تېره او ناتېرو زمانو کې (فعل د فاعل لپاره ګردانېږي) يا مفعول ته اړتيا نه لري ؛ لکه:

زه مقالـه ليکم موږ مقالـه ليکو دی مقالـه ليکي دوی مقالـه ليکي

تـه مقالـه ليکي تاسو مقالـه ليکي دا مقالـه ليکي دوی مقالـه ليکي

ب:- متعدي افعال په ناتېره زمانه لکه د لازمي فعل او په تېره زمانه کې (فعل د مفعول) لپاره ګردانېږي. لکه: (ليکل)

تېره زمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمع	مفرد
موږ مقاله وليکله	ما مـقاله وليکله
تاسو مقاله وليکله	تا مــقاله وليکله
دوی مقاله وليکله	ده مــقاله وليکله
دو مـــقاله وليکله	دي مقاله وليکله

په پورته جملو کې ګورو چې (وليکله) د (مقالـه) لپاره چې مفعول دي، ګردانېږي. که وواېو چې (کتاب) نو بيا ليکو(ما کتاب وليکه، موږ کتاب وليکه) په هر صورت تر آخره (فعل د مفعول لپاره تصريفېږي يا ګردانېږي.) کـه د (مقالـه) پر ځای (مقالې) هم وليکو مفعول ورسره بدلون مومي.

ج:- حکمي متعدي افعال، هېڅ تصريف نه لري؛ لکه: (نخل) فعل

جمع	مفرد
موږ ونخل	ما ونخل
تاسو ونخل	تا ونخل
دوی ونخل	ده ونخل
دوی ونخل (۳۵: ۷۹)	دي ونخل

يادونـه: ټـول فعلونـه پـه حال زمانـه کـې د لازمـي فعـل تـر قاعـدې لانـدې تصريفېږي، يعني (فعل د فاعل) لپاره ګردانېږي.

۱: لازمي فعل (په تېره او ناتېره زمانه) کې د فاعل لپاره ګردانېږي.

۲: متعدي افعال (په تېره او نـاتېره زمانـه) کـې د لازمـي فعـل غونـدې او پـه (تېره ماضي) زمانه کې د مفعول لپاره ګردانېږي يا تصريفېږي.

۳: حکمـي متعـدي فعلونـه، پـه (حـال) زمانـه کـې بيـا هـم د لازمـي فعـل تـر قاعدې لاندې راځي او په ماضي زمانه کې هېڅ تصريف نه مني او مفعول تـه اړتيا نه لري.

۸:- ځينې پښتنو چې فارسي دري ژبه وروسته يا پـه لـوی عمر کې لـږ و زياتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړي، ضميرونه او کومکي فعلونه درست نه شي ويلای، نو کېدای شي، د ليکنې پرمهال هم هغه تکرار کړي؛ لکه: د (من) (زه) پر ځای (ما) نومځرى کاروي، چې دا ښکاره تېروتنه ده؛ ويناوال او د څېړنيزو رپوټونو ليکوال بايد دغه خبره په پوره ډول په پام کې ونيسي؛ لکه: (رفتن) پر ځای چې ووايي: من ميروم (د لومړي شخص مفرد مذکر يا مؤنث د ضمير پر ځای) د لومړي شخص جمع مذکر او مؤنث ضمير(ما) استعمالوي او فعلي خاتمې هم غلطې کاروي. (۲۱: ۱۱۲)

۹- ((په)) او ((پر)) او نورو سربلونو په کارولو کې زموږ د بېلابېلو حوزو پښتانه ليکوال اشتباه کوي، په تېره د مرکزي او شرقي خوزو پښتانه ډېر ځله زموږ په ويناوو او خبرو کې لا څه چې آن په رسنيو(تلويزنونو، راډيوګانو او ....) دغو خبرو ته د مسلکي خلکو له خوا هم توجه نه کېږي.

دا لا څه کوي، چې يو د بل پر وړاندې زموږ د ليکوالو بې پروايي، د ليکنې او ليکوالۍ په ډګر کې هم ستونزې راپيدا کوي؛ کوم شی چې زموږ له طبعي(طبعيت) سره سم نه و، آن د ليکوالۍ په ارت ډګر هم د هغه پروا نه ساتو.

(په) او (پر) په لوديځه حوزه کې پر ځای کارول کېږي؛ په لاندې جملو کې: زلمي د خپل پلار پر وړاندې خبرې وکړې.(زلمی برضد (عليه) پدر خود سخن ګفت)، نو که زلمی د ادب له دايرې وتلی وي، هغه جمله درسته ده او که زلمی غواړي د پلار تر مخې څه ووايي، دا بيا بله خبره ده! بايد داسې ووايو: (زلمي د پلار تر مخې خبرې وکړې) زلمی در حضور پدر سخن(چيزى) ګفت، چې پدې ډول هم ويلای شو: (زلمي د پلار په مخکې خبرې وکړې، پدې ډول به مو هم سمه جمله کارولې وي او هم به مو د ادب موارد د پلار په مخکې مراعات کړي وي.

يا: پردل پر کابل اوسي (پردل در اطراف کابل زنده ګي می کند.) پردل په کابل کې اوسي. (پردل در کابل زنده ګي می کند.)

که پردل د کابل پر شاه او خوا اوسي خو د (پر) کارول پر ځای دی او که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل منځ کې اوسي، نو د (په) استعمال پدې جمله کې ښه دی.(پښویه: ۸۷)

۱۰:- د پردو کلمو له لاسي کاروني مخنیوي؛ په اوسني ژوند کې د بیلابیلو پرمختګونو تر څنګ لازمه ده، د لیکوالي په ډګر کې یو شمېر ډېرې کلمې له نورو ژبو او کلتورونو څخه راخپلې کړوي، خو داسې نه، چې خپله ژبه هېره کړو او یا ځان د (چا خبره لوی وښیو) او په لاسي ډول د خپلې ژبې کلمې لېرې کړو او پر ځای یې (اردو)،(فارسي)،(انګلیسي) او (عربي) کلمې وکارو ؛ لکه: ډا یرکټ ورشه، ولې نه وایو یا نه لکیو ؛ مخامخ ورشه !

۱۱:- دوه سره هم معنا کلمې په یوه جمله یا یوه لیکنه کې راوړل د جملې او لیکنې ښایست نه زیاتوي. آن په تحقیقي او ادبي لیکنو کې هم دغه کار په زړه پروي نه دی، لکه: (زما ارزو ، هیله او امید دادی او زړه مې کېږي، چې نن که وشي ښار ته لاړ شم او غواړم، هیله لرم او زړه مې غواړي له ځینو او بعضې دوستانو سره وګورم.)

ښه، لنډه او په زړه پورې یې داسې ده: (زما هیله داده، نن ښاره ته لاړ شم او هلته له ځینو دوستانو سره وګورم.)

۱۲:- له عربي ژبې راغلې کلمې د خپلو ژبو تر قاعدو لاندې ولیکو. د ځینو خو ښوونېرې چې غتې، غتې عربي کلمې وو ایې او آن په لیکنه کې یې هم وکاروي. زما مطلب دا دی، چې دغه کلمو څخه (الف او لام) وغورځول شي ؛ لکه:

عربي	پښتو
المنجد	مُنجد
البلخي	بلخي
العربي	عربي
المسعودي	مسعودي

(۱۲:)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۲- څه ډول ليکنه وکړو؟

پخوانۍ ليکنې اوس نه خوښېږي، دا ځکه خلک اوس د سهولت (آسانۍ) خواته درومي، مګر دا ددې معنا نه لري، چې د (آسانۍ) په پلمه هر اصل له منځه يوسو، بې له تشبې خدای مه کړه: ((کارغه د زرکې چم کاوه، خپل يې هم له ياده ووت.)) (۱۴: ۱۷)

پدې خبره ټينګار لازم دی، چې ووايو، ليکنه يو ډول اصول دي، چې د تمرين له لارې پياوړي کېږي او ښکلا مومي، خو دا ددې معنا نه لري، چې (ليکنه يوازې يو يا يو ډول ضوابط دي، چې ګواکې هېڅ تغير نه کوي. که داسې وای، نو د اسلام په لومړيو کې چې کومو مسلمانانو هغه ابتدائي ليکنې او راغونډونې کړې، دوباره به ورکې پرمختګونه او انکشافات نه راتلل. يا بله بېلګه (فولکلوريک داستان، کيسې به له معاصر داستان او کيسې سره د شکل او معنا له پلوه څه توپير نه درلود.

يادونه: کومه قاعده چې آسانه ده او اوس ورته اهميت ورکول، کېږي، بايد ځينې توري(مقيد مورفيمونه) له نومونو د مخه او وروسته وليکل شي.

الف: استمراري ماضي او فعل سره جلا وليکل شي؛ لکه:

نا درست	درست
لکوره	له کوره
لموره	له موره
لتاسره	له تاسره
لکتابه	له کتابه
پکورکې	په کورکې
پتاپه سې	په تا پسې

يا: نادرست	درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

استمراري ماضي:

١:- ما به پکور کې کار کولو.	١:- ما به په کور کې کار کاوه.
۲:- ما بهره غرمه پلوړه تېرولهٔ.	۲:- ما بـه هـره غرمـه پـه لوړه تېروله

(فاعل+ مفعول+ فعل)

ب:- او سنۍ ليکنه هم يو لړ اصول او منظم قواعد دي؛ د بېلګې پـه ډول اوس داسې ليکنه کوو، چې د ترکيب او جوړښت لـه پلوه آسانه وليکل شي؛ نـه يوازې په ليکنه کې، بلکې آسانه ليکنه لوستل کېږي هم؛ لاندي مثالونه:

نا ردست	درست
ما تې ويلي	ما ته يې ويلي
آسمانتې کتل	آسمان ته يې کتل
عليخان صادقته ليکل	علي خان صادق ته ليکل

ج:- په پښتو ژبه کې له نيکمرغه ليکنه کول آسانه کار هم دی او هغـه دا چې: ((هره ليکنه د درست وينګ (تلفظ) لـه مخې بايد وشي، ښه تلفظ د ښې ليکنې زيرى ورکوي. ښه تلفظ د ليکنې لارې او اروي او متن پـه ښه ډول لوستل کېږي.)) (۲۵ :۲۵)

پورته خبرې عمومي کليه ده، خو په پښتو ژبه کې (د ښه تلفظ له مخې ليکنه د فصاحت او وضاحت لاره هم آواروي.)

د مثال پـه ډول يـوازې (کې، کښې، کشې، کخې) تلفظ کېږي، خو د مرکـزي لهجـې ويـونکي او ليکـونکي يـې (کـې) او جنـوب لو يـديزه لهجـه کـې (کشې) ،کښې او همدارنګه نوري بڼې لـري. دا منو چې ليکنـه او وينـا سره تـوپير لري، خو اساسي خبره داده، چې (ليکنه) او (وينا) سره څنګه نږدې کولای شو؟

د ليکنې او وينا تر منځه تل توپير موجود وي، دا څکه ډېر خلک غريږي، خو ليکنه کولای نشي. ليکنه کول او ليکوالي مسلکي خبري دي، لکه ويناوې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کول چې طبيعي او تلپاتې انساني بهير دی، ليکوالي يو مدني او مسلکي کار دی او ډېرو وختونو ته اړتيا لري، چې د (وينا او ليکنې) تر منځ توپير له منځه لاړ شي.

په وينا او خبرې کولو کې هېڅ مصنوعيت نشته، خو په ليکنه کې دغه مصنوعيت ډېر تر سترګو کېږي؛ لکه: ((الک)) چې ((هلک)) ليکو، سمبله، سنبله، کلپ، قلف او يا خو دا کلمه (اهميت) په (امنيت) وايو، چې بېخي معنا د کلمې تغيروي؛ ما ته امنيت نه لري؛ پداسې حال کې چې بايد (ما ته اهميت نه لري) وليکو.

د:- په پښتو اوسني ليکنی بهير کې يو لړ کموني او زياتوني هم کېږي، چې ليکنی بهير شخصي، سمتي او سلقه وي خواته وړي؛ لکه: ډېر خلک فکر کوي، ډېرې خلک فکر کوي. ډېر کا ربه وکړم، ډېرې کار به وکړم. ځينې کلمې په مغيره يا صرفي صورت کې بدلون مومي او يو توري له لاسه ورکوي او يا هېڅ بدلون نه مومي؛ لکه پسه څري، پسه راوستل شو.

همدارنګه دا جملې (د کورونو خبره، د کور يو خبره، د شيدو خوند، د توکو (اداتو) په وسيله څرګنديږي، د توکيو (اداتو) چې د جاپان پلازمېنې سره توپير نه لري، په لوی لاس ليکل کېږي.

هـ:- د اوسني ليکدود په برخه کې بله غټه ستونزه د هر فونيم لپاره يو مشخص(ګرافيم) نه درلودل خورا زياته ستونزه رامنځته کوي، د واول تورو په معرفۍ کې داسې وايي چې: ((له واول پر ته کلمه نه تړل کېږي)) (د الهام ژباړه....)

که پورته خبره ومنو نو داسې کلمې په پښتو او دري ژبو کې لرو، چې زموږ د رسم الخط له مخې (واول) ورکې نشته ؛ لکه: (بد) (ب او د) توري دي. چې د واول پورته معرفي کې نه راځي، ځکه خو له دوو تورو (ب او د) څخه د (بد) کلمه رغېدلې ده. مګر که په فونيمکي الفبې يې وليکو نو بيا پورته تعريف ورباندې صدق کوي؛ لکه:(bad) دلته ده ، چې وايو (کلمه د واول له موجوديته پرته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغول کېږي.

د پښتو ژبې استاد پوهندوی محمد قسيم چمتو په وينا: ((زمونږ په اوسني ليکدودو کې ډېرې ستونزې شته، هغه داسې چې مونږ د هر فونيم لپاره يو ګرافيم نه لرو، څو فونيمونه په يوه ګرافيم وليکو.

نو په دې توګه هېڅ نشو کولای چې په مجرده توګه د دغو درېواړه آوازونو ترمنځ د ګرافيم له مخې توپير وکړو حتى مونږ نشو کولای په کلمو کې هم د ګرافيم له مخې په آسانۍ سره ددغو آوازونو د تلفظ توپير وکړو. بل دا چې په کلمو کې ډېر آوازونه مونږ تلفظ کوو، خو نه يې ليکو، لکه په (هڅه acah) کې چې يو دوه سيلابيک وييي دی، په لومړی سيلاب کې زور (a) تلفظ کوو، خو نه يې ليکو. همداراز مونږ په خپل اوسني ليکدود کې د کلمو په ځينو برخو کې غږلرو، خو ګرافيم ورته نه لرو؛ لکه: د (منه-man a او ترخه tərxa) د کلمو په منځ کې د زرو(a) او زورکي توري شته خو نه ليکل کېږي.))

و:- پښتو ژبه يو اوښتونکي (تصريفي) ژبه ده، د صرف يا تصريف مساله ډېره مهمه ده. په پښتو ژبه کې د (نوم او فعل) صرف شته، يعنې نومونه او فعلونه (د جنس، ګڼې او اکر (حالت) له مخې تصريفېږي؛ د بېلګې په توګه:

الف: د نوم صرف (پلوشه راغله – پلوشه فاعل دی، اصلي حالت لري، خو چې کله پلوشه په پلوشې بدلېږي نو د نوم صرف يا ګردان رامنځته کېږي.

ب: د فعل صرف، هم په پښتو ژبه کې د نارينه او ښځينه لپاره په جلا جلا او واضح ډول ترسره کېږي؛ لکه: هلک راغی (بچه آمد) – نجلۍ راغله (دختر آمد) يا

يو هلک راغی – يوه نجلۍ راغله.

په پورته جملو کې په ښکاره ډول د فعل او د فعل تصريف ګڼې (عدد) له پلوه هم ګورو. هلک راغی- نجلۍ راغله. دلته ښکاره مطابقت د فاعل او فعل ترمنځ راغی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د ګڼې (عدد) صرف؛ بايد وو ايو چې (کله په پښتو ژبه کې عدد بدلون مومي ورسره (فعل او فاعل) هم بدلون مومي.) توره نجلۍ راغله- تور هلک راغی.
يو هلک راغی- يوه نجلۍ راغله.

۲–۳– په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او جملو کارول:

هره ليکنه د (وييونو "لفظونو " مجموعه ده؛ لکه کلمه چې بې تورو ، جمله بې کلمو او ....رغېږي، همدا شان (هېڅ ليکنه او اثر بې له کلمو نشي رامنځته کېدلی.) ((کلمې د خښتو مثال لري، لکه ديوار (ديوال) چې له خښتو جوړېږي او هره خښته پر ځای کېښودل د پاخه معمار کار دی. همدارنګه که معمار(بناء) په فني ډول په معمارۍ ونه پوهېږي، نو هېڅکله سمه معماري نشي کولای، که معمارفني شخص وي، د هغه لپاره(خټه، خښتې او د معمارۍ نور لوازم ځانګړې اهميت لري. او که څوک معمار نه وي نو د ديوار(ديوال) له جوړولو خوند نشي اخيستلی؛ په ليکنه کې د کلمو او هغه هم په هنري ليکنو کې د ښو کلمو کارول يو فني کار او زيرکانه عمل دی.))(۴۸: ۱۲۸)

د امريکا د معاصر او مدرن داستان پلار اندرسن(Anderson) د الفاظو د جادويي اغېزو او موقعيتونو په برخه کې نظر درلود: ((الفاظ او مادي توکي کابو يو ډول اغيز ښندي؛ که يو څوک په کور کې مېلمه کوو او يا د هغه د ښېګڼو بيان نورو ته کوو، دواړه پر نوموړي او د هغه پر شخصت اغېزې لري، همداسې د چا په رټلو کې هم خبرې کولای شو. نو لازمه ده، د کلمو د کاورنې ځايونه او د هغو هر اړخيزو او اغېزو ته ډېر پام وساتو ، په تېره په داستان کې د ښو کلمو کارول نه يوازې د ليکوال او داستان ارزښت زياتوي، بلکې د داستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسوناژو (کارکوونکو) پر شخصيت ښغي اړيکې لري.
نو مورې زياتوي، د مدرنو او هنري داستانونو او ليکنو استعمال د مضمون برجستګي زياتوي، بايد په ليکنو او په تېره هنري ليکنو کې د غوره او ښايسته کلمو کارونه د ليکوال د کاري صلاحيتونو اندازه زياته کړي.
که له يوې خوا په ليکنه کې د ښو کلمو کارونه اړينه ده، له بلې خوا ليکوال ته لازمه ده، په خپله ليکنه کې د ښو او نوښتي الفاظو په کارونه قناعت ونه کړي، ليکوال بايد د ښه او کره مضمون پلټنه هم وکړي. (ښايسته الفاظ او کره مضمون) د ليکوال او ليکوالۍ دنيا غني کوي، نو لازمه ده، يو کره مضمون د الفاظو په ښکلو زربفتو کې راونغاړو.

چې دې طمع د مخلوق له دره پريکړه
پادشاهي دې مبارک شه که ګدايي

يا:

څودې توان رسي په لوی درياب کې ګرزه
په وياله کې دې زوال وينم نهنګه

يا:

مينه د خوبانو نامو ننګ لري کوي
تش د ديدن د ښکلو دزړه زنګ لري کوي
بل شغل مې نشته په زړه بې دياره مينې
عشق يو هسې رنګ دی چې بل رنګ لري کوي

په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او جملو کارول، نه يوازې د ليکوالۍ د مسلک مزيت زياتوي، بلکې د ليکوال د هويت لپاره هم په زړه پورې کار دی.
ليکوالي يو سپېڅلی مسلک دی، ليکوال ته ښايي د غه سپېڅلتيا په ښه ډول وروزي، له دې سره، سره د ليکوالۍ عمل يو پر له پسې رياضت او کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي، ډېر، ډېر او مسلکي تمرین ته اړتیا لري.

مایکوفسکي د روسي معاصر لیکوال د (مسلکي لیکوالۍ او مسلکي لیکوال) په برخه کې نظر درلود: ((د لیکوالۍ کار ډېر ستونزور عمل دی؛ که د طب د علم ټول اصطلاحات زده کړو، نو ستونزې به مو حل شوې وي، خو لیکوالي داسې عمل نه دی، په لیکوالۍ کې هره شیبه بدلون راځي، پرمختګونه هم راځي، لیکوالي د لغتونو او اصطلاحاتو یوازینۍ مجموعه نه ده، بلکې د فعال تفکر او هراړخیزو پدیدو زېږنده ده.

لیکوال ته ښایي له ټولو ټولنیزو بدلونونو سره، سره آشنا شي؛ له همدې امله لیکوال باید نوی فکر په نویو الفاظو کې د وخت له بدلون سره وړاندې کړي.)) (۴۹: ۹۹)

لیکوال باید هره شیبه له خپل مسلک سره مینه وکړي؛ ددې کار لپاره لازمه ده، لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

۱:- لیکوال ته ښایي هر څه ته په ژور نظر وګوري او له ټولو ټولنیزو پېښو څخه ژوره ذهني عکاسي وکړي. لیکوال او د ټولنې عادي خلک سره توپیر لري؛ هغه وخت زموږ د لیکوالۍ ډګر غني او مسلکي کېږي، چې مسؤل او له مسلک سره مینه ناک خلک ولرو او ویې روزو.

۲:- د لیکنې لپاره لازمه ده، هر لیکوال د لیکنې کولو لپاره ځانګړی وخت، منظم پلان وړ فکر او د یاداشت کتابچه ولري او په منظم وخت کې لیکنه وکړي.

منظم پلان لیکوال هدف ته رسوي؛ (پلان)د ژوند اصلي مسیر او لاره په نښه کوي او (هدف) موږ مقصد ته رسوي.

په کتابچه کې باید نه یوازې په تحقیق پورې اړوند اصطلاحات او وییونه(لغتونه) ، بلکې ورځینې یاداښتونه او ښکلې کلمې او جملې راټولې شي او بیا په لیکنو کې هغه په ښه ډول او پر ځای وکارول شي. د بېلګې په ډول که یو اجتماعي مضمون د (کبر یا غرور) په برخه کې لیکو لازمه ده، داسې وجېزې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات او متلونه ورکړي وکاروي، چې له موضوع سره تړاو ولري.

همدارنګه لیکوال ته ښايي د مضمون مناسبې کلمې او جملې ولري؛ د تحقیقي مقالې کلمې او جملې له یو ادبي او هنري مضمون څخه توپیر لري. د (خبر) او (رپوټ) کلمې، جملې او په مجموع کې د هغو ژبه توپیر لري. آن د لیکنو په ډګر کې تر هر سرلیک (عنوان) لاندې یو ډول لیکنه نه کېږي. د ادبي نثر عنوان تر تحقیقي نثر توپیر لري.

۳: هغه اصطلاحات، وییونه، کلمې او جملې چې له بیلابیلو متونو څخه د تحقیق په نتیجه کې راباسو د لیکنې پر مهال یې له ځانه سره ولرو؛ لکه (د پېښو ګردابونه، د وخت څپېړې، د حالاتو ترخه یادونه، د اوښکو سیلاوونه، د نامردیو ګنګې شپې او ...) کولای شو، په یو تراجدي ادبي لیکنه کې وکاروو. خو (د ګلانو نازکه او پسرلي وږمه، د ښکلا وو کاروان، نیازبین او مالګین کاته، د هوس او تخیل الماسي ځلاوې او ...) کلمې کولای شو په هنري او ادبي نثر کې راوړو.

همدارنګه د علمي، تخنیکي، کرنیزو، سیاسي او ادبي څېړنیزو لیکنو وییونه او اصطلاحګانې سره توپیر لري، چې د (هرې برخې لیکوال ته ښايي د خپل مسلک اړوند یاد شوي اصطلاحات په خپله ځانګړې کتابچه کې له ځانه سره ولري او د لیکنې پرمهال یې پر ځای او په دقت سره وکاروي.)

۴: لیکوال باید له وخت او طبیعت څخه خوند واخلي؛ لکه له سهاره، لمر له ختلو، له ځاښت، د لمر له غروب، سپوږمۍ له هلال، بدر، سپوږمیزو شپو او شپېو، له غرونو، د طبیعت له پراخي غېږ د خپلو او ملګرو له خاطرو د ژوند او حالاتو له بدلونونو او نورو پېښو او پلو څخه خوند او درس واخلي او مخکې له لیکنې هغه له ځان سره زیرمه کړي.

۵: که لیکوال غواړي لیکنه یې لا قوت پیدا کړي او قوت ولري، ورته بویه په وار، وار د سترو لکیوالو او شاعرانو کتابونه، مقالې او لیکنې په کراتو مراتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه کړي او د خپلو ليکنو د قوت لپاره الهام ترې واخلي.
که ځيني ليکوال د ليکوالۍ په کې تقليد (پېښي) کوي، تر يوه سرحده (بريده) ښه ده، خو داسې نه، چې د نورو په پلونو پلونه واخلي او د نورو له پلونو ښخه بهر پل کېښودلای شي.
يو ليکوال نظر لري تقليد په دوه ډوله دی: ((يو روند تقليد دی او بل روا؛ روند تقليد، مقليد روند وي، نه يوازې مقلد پرمختګ نشي کولای، بلکې د لومړي کار رېښې هم وچوي. دويم ډول تقليد ښه دی، خو چې د سبک وي، نه د اصلي مطلب....))
۶: که ليکوال غواړي ليکنه يې مسلکي، پخه او درنه وي، لازمه ده، له خپل کار سره مينه ولري. ليکوالۍ سره مينه کول د ټولني له عمومي فرهنګ سره مينه کول دي. لکه له خدای(ج)، مور، پلار، معشوقې، اولاد او دندې سره مينه او محبت د کاميابۍ اساس دی.
له مسلک او په تېره ليکوالۍ سره مينه کول د انرژۍ او قوت خپلول دي او دا کار ليکوال ته حوصله هم ورکوي.
۷: سينه او حوصيله کول، د ليکوالۍ د دوام او ليکوالۍ ته د عموميت ورکولو ښه وسيله ده. د هر کار د پياوړتيا عمده او غوره لاسوند (سينه، حوصيله او صبر کول دي) صبر او سينه کول موږ له مسلک سره نژدې کوي او د مسلک په ټولو رموزو مو پوهوي. هغه خلک په يو مسلک کې پرمختګ کولای شي او په يوه مسلک کې پياوړي وي، چې يو مسلک کې په صبر، سينې او حوصيلې سره کار وکړي؛ نو ليکوالي چې يو دومداره او پر له پسې عمل دی، لازمه ده، په پوره صبر، پوهې، مسلکي والي او مينې سره دغې لارې ته دوام ورکړو، څو مو د هېواد د غني فرهنګ د لا بډاينې په برخه کې کار کړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۴– په ليکنه کې دشعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه:

هنري نثر په انځور، هنري ترکيب، شعر، تمثيل، غوره ويناوو، متلونو، محاکاتو او محاسنو ښکلا مومي.

هر څومره چې په هنري نثر کې شعر وکارول شي، ښکلا يې لازياتېږي. په ليکنه کې د شعر کارول د ليکنې روح پياوړي کوي او ښکلا وربښي.

په هنري نثر کې د تصوير مثاله ډېره مهمه ده؛ هغه نثر ښکلى وي چې د پېښو تسلسل ورکې مراعات شوى وي؛ د پېښو هنري تړاو، په هنري نثر کې د شعر د کارونې له لارې امکان پيدا کوي؛ لکه:

هغه زړه به له طوفانه په امان وي

چې کشتۍ غوندې د خلکو باربردارشي (۱۱: ۱۲۲

)

يو اجتماعي مطلب هله (ټولنيز مضمون) جوړېږي يا جوړولاى شي، چې ټولنيز دردونه ورکې نغښتي وي. (کشتۍ غوندې د خلکو باربردار کېدل)، يو ټولنيز مفهوم دى. که داسې او داسې نور ټولنيز مضمونونه د يو اجتماعي مفهوم د درکولو لپاره په ليکنه کې وکارول شي، ليکنه يو پيغام پيدا کوي.

په ليکنه کې شعر د ورتيا او اړتيا له مخې کارځاى پيدا کوي او په لاندې توګه امکان لري:

اول: شعر د هنر د يو فعال ډول په توګه تل ټولنيز پيغام لري او ټولنيز پيغام لېږدوي. د هنر ټول ډولونه (انځورګري، شعر، حکاکي، معماري، رسامي، نڅا(رقص) سينما او ...) يو انساني ټولنيز پيغام لېږدوي، د پيغام لېږد د بېلابېلو توکو وسايلو او الفاظو په ذريعه وي(د هنر هر ډول د مختلفو وسيلو او ذريعو په واسطه، ټولنيز پيغامونه لېږدوي او انعکاسوي؛ د بېلګې په ډول شعر يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالی ټولنيز واقعيتونه د وييونو (الفاظو) په واسطه لېږدوي، شکل ورکوي او آن انځوريز پيغام لېږدوي)

که څه هم ليکوالي، انځورګري، شاعري او يناوالي له يوې کورنۍ دي او ډېر ځله سره تړلي دي، خو کېدای شي ليکوال د انځورګر او انځورګر د شاعر او شاعر د يناوال (ويناند) له کاره بې خبره وي. دا کار محال نه برېښي؛ ډېر لېدل شوي، چې شاعر ليکوال نه وي، ډېر ښه مثال يې نالوستي شاعران دي، چې هېڅ د ليکوالۍ په رموزو نه پوهېږي. په تېره د اقتصادي، سياسي او ګڼو ټولنيزو برخو ليکوال شته، چې شعرونه يې له ياده نه دي زده او يا شعر نشي ويلای او د کلمه کولای يې هم نشي.

دوهم: دا چې څنګه په ليکنه کې شعر کارولي شو، اساسي مثاله د (احساس) ده. انساني درک او احساس د هنر له بل هر ډول څخه په شعر کې زيات دی.

اکاډيمسن ارواښاد محمدصديق روهي د شعر د مهم والي او په شعر کې د احساس په برخه کې د مولانا خادم، ګل پادشاه الفت او نورو ادبپوهانو د نظرياتو د تلفيق په برخه کې نظر درلود: ((له قريني څخه څرګنديږي، چې په شعر کې د احساس مثاله د شعر له اصالت سره اړه نه لري. دلته د احساس خاوند هغه څوک دی، چې په رموزو او باريکيو وپوهېږي او د موضوع له قشر څخه د موضوع ماهيت او ژورو ته ورننوځي. الفت کولي شي په ساده طبيعي پديدو کې د ژوند اسرار کشف کړي.)) (۳۰ : ۹۴)

دريېم: په ليکنه کې د شعر استعمال پدې پورې هم اړه لري، چې د ليکوال ذوق تحريکوي؛ ليکوال په آسانۍ سره کولای شي، خپل ذوق او د ټولنې ذوق له دغې لارې خړوب کړي، دا ډول هنرمندان کېدای شي، په يو مسلک او يا ډېرو کې پوهه او لوی لاس ولري. ځيني ليکوال او هنرمندان متعددو هنرونو ته لاس اچوي، چې کار يې په ټولو برخو کې نيمګړي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ويلو وړ ده، چې د محقق کار تر نورو هنرمندانو ستونزور وي. هغه څوک ډېر پياوړي وي، چې په يو مسلک کې کار کوي. که د محقق فطري ذوق له ليکنې سره نه يادوي، لازمه ده، دخپل ذوق او ليکنې لاره لا مشخصه کړي. او هغه دا چې فطري ذوق ته پياوړتيا ورکړي، پدې معنا (ليکوال چې په کومه برخه کې خپل استعداد ځلولی شي، هغه خوا بايد پياوړي کړي.)

بايد وواېو هغه ليکوال، چې شعر په خپلو ليکنو کې راوړلای او تفسيرولای شي؛ هغه پياوړي ليکولان وي، ځکه ګڼ شمېر اجتماعي افکار په شعر کې تبارز(ځرګندتيا) مومي.

څلورم: شعر او نور برجسته افکار په ليکنه کې، ليکوال د شاهد په توګه هم راوړلای شي، دا ځکه شعر د ژوند ټول ټولنيز مهم اړخونه رانغاړي.

لنډه دا چې د شعر کارول د ليکوال له خوا يو شعوري او فکري بهير دی او د ليکنې روح هم جوړوي؛ له يوې خوا لوستونکي ته ځانګړی احساس ورکوي او له بلې خوا د ليکنې خوند هم زياتوي.

پنځم: متلونه او غوره ويناوې، په کنډه برابرې، پخې او تجربه شوې پوهنې او خبرې دي، نه يوازې په عادي (شفاهي) خبرو کې برجستګي او فوق العادګي لري، بلکې په تحريري ادب کې يې استعمال او کارول هم له ښکلا خالي نه دي.

د خدای بښلي استاد حضرت عبدالروف بينوا په وينا: ((متلونه لنډې، د جامع مفهوم لرونکې، په کنډه برابرې وينا وې دي، چې يې نسل په نسل د استدلال د تائيد لپاره، د خبرواترو په ترڅ کې ويل جاري دي. د لفظ او معنا له مخې غزېږي د زماني د تجربو څخه راوتلې او مثبته بڼه يې غوره کړې وي.)) (۱۰: الف مخ)

متل د پاخه فکر، پوهې، تجربې او ولسي ناخوداګاه مهارت او ضرورت زېږنده وي، کوم په اوږدو کې رامنځته کېږي.

د پښتو ژبې پياوړی ليکوال او محقق او د پېښور پښتو اکاډمۍ غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر راج ولي شاه خټک د (پښتو متلونه) د (کاڼي کرښې) چې د افغانستان د اکاډمۍ د غړي نورمحمد نور زرمتي له خوا راټوله شوې مجموعې په سریزه کې لیکي: ((وئیلی شي، چې د پښتنانه رومان ټول په پښتو ټپه کې ځای شوی دی او د پښتنانه پوهه او دانایي په متل کې محفوظه ده. پښتو متل د دانش یو عجیبه رنګ لري. که هر څوک متل هر ځای او هر چېر ته د ژوند د تجربونه جوړوي، خو د پښتنانه د ژوند تجربه یو خاص اهلیت او ځانګړیتوب لري. شاید ځکه چې ټول قام په یو شان جغرافیائي او فطري چوربښت کې پورت وي. د پښتو متل ته د کاڼي کرښې هم وایي؛ که څوک د پښتنانه د ژوند رنګ لېدل غواړي د دوی د پوهې او تجربې اندازه کولو غواړي، نو باید د پښتو متلونو معنو(معنا) ته ځیر شي.)) (۲۱:الف مخ)

د ویلو وړ ده، متلونه، غوره وېناوې دي، د ولسي پوهې ځانګړې حکمت پکې پروت وي، له همدې امله په لاندې مواردو کې د کارونې ځای لري:

الف: د ولسي جرګو د لا بااهمیته کولو او با ارزښته کولو، د لویو خبرو د رالنډو او ... لپاره پکارېږي. که جرګه مار غواړي خبرې رالنډې کړي او جرګې ته نتیجه په لاس ورکړي، نو هغه متل، چې (ځای) ولري؛ استعمالوي.

۱-(غر په غره نه ورځي، سړی په سړي ورځي.)

۲-(د ډېرو قودي، د یوه ګېډی.)

۳-توره سره ښه ده، خو نه د وررور په وینو

۴-اوښان نه ژاړي، بارونه ژاړي...)

ب: متلونه د جامع مفهوم لرونکي دي؛ که څوک غواړي، جامع مفهوم په لنډه، رسا او سیده توګه چاته په یوه غونډه، لیکنه او څېړنه بیان کړي نو همدا ډول متلونه ورته وایي، لیکي او ډالۍ کوي.

۱-که هوس دی، دومره بس دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که غر لوړ دی، پر سر لار لري.
۳- ښه جالوان د طوفان په ورځ معلومېږي.
۴- سړی يو رنګ، جامه يې دوه رنګه.
۵- خبري يې فيل نه شي وړی، په کور کې يې ګردا وړه نشته...

ج: متلونه، د ولسونو د نسلونو د ارتباطي پل په توګه د وختونو په درشل کې، خوله په خوله، سينه په سينه يو بل ته لاس ورکوي او په پوره پوهې او امانتدارۍ سره معناوې او مفهومونه لېږدوي.

که يو څوک له خپل هېواده ډېر د وخته وتلی وي، نو د چا خبره مړی خو بېرته خپل وطن ته رارسوي.
۱-چې ځي ځي، ابازو له به راځي.
۲- چې اوسي، په خوی به د هغو شي.
۳- چې ځان خفه نه کړې، بل نشي خوشحالولی.
۴- چې په کور کې بې اتفاقي شي، اوبه وچې د منګي شي.....

د:- متلونه، د عقل کل او عامه فکري او شعوري حاکميت په توګه د لفظ او معنا له پلوه مفهوم لېږدوي؛ لکه:
۱-توري دې لالا وهي، مړی د عبدالله
۲- خپل عمل لاري مل دی
۳- د مرد خواږه، د نامرد په ګېډه کې پاتې کېږي.
۴- د شپې بند اوبه وړي.
۵- مار ته په لستوني کې ځای مه ورکوه...

هـ:- د پښتنو د پېښو او پخواني ژوند داستان نه يوازې له تېرې څخه ښکاريدلی شي، بلکې متل د دغه داستان بيان په ښه ډول کوي؛ د بېلګې په ډول:
۱-د توري زخم رغېږي، د خولې نه.
۲- بد به دې په زړه لرم، سلام به دې په خوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-اوبه په ډانګ، نه بېلېږي.

۲:- متلونه، د پوهې او عقل د ژورتيا ښکارندوی ده. پوهاند محمد طاهر بورګی، د پښتو متل د حکمت او اغېزو په برخه کې نظر لري او وايي: ((متلونه د يوې تولنې د پېړيو، پېړيو اړوند او ارزښتمند ميراث دی. په ډېرو داسې ټولنو کې هلته چې لا موضوعه قوانين مېنځ ته نه دي راغلي، د ټولنې معضلات په معقولو منل شويو متلونو حل او فصل کېږي، دا حالت مور د اروپا په هېوادونو کې خصوصاً د کنتي تنال اروپا په قديمو جرمني ټولنو کې ليدلی شو، چې وړاندې له اوسنيو موضوعه قوانينو هلته همدا متلونه د دعواوو په حل او فصل کې کارول کېدل.))(۱۳:هـ)

ی:- اوس، اوس هم چې يو ځل بيا ژوند قومي او ولسي ريفورم ته مخه کړې او د خلکو تر منځ چې لانجې په ولسي جرګو، مرکو او سپين ږيرو حل او فصل کېږي، نو ليدل شوي، چې په ځينو مرکو کې مناسب متلونه راوړل شوي، له شک پرته د متل له ويلو سره سم لکه په اور چې اوبه واچوي، په غونډه کې بدلون ليدل شوی دی.

شپږم: غوره ويناوې؛ پخې او درنې خبرې دي، چې تر ډېره بريده وربانديې ستونزې حل کېږي. غوره ويناوو ته (پخې) يا لنډې خبرې هم وايي. غوره ويناوې له پوهې او حکمته ډکې دي، لوی مفهوم په (کره جمله کې راوړل له پوهې او حکمت څخه سرچينه اخلي.)

غوره ويناوې ځکه غوره ګڼل کېږي، چې په ژوند او ټولنيزو پيښو پورې اړوند مطلب په لنډ قالب کې ځايوي. غوره ويناوې، لنډې خو با مفهومه وي.

په عربي ژبه کې ورته(مقوله) هم وايي. په عربي ژبه کې وايي: ((بهترين کلام هغه دی چې لنډ، خو مدلل وي. کره او په عاميانه ژبه وي، خو ستره معنا افاده کړي.))(۱۲: ۸)

غوره ويناوې د انسان د عقلاني تفکر اساسي برخه ګڼل کېږي. خلک او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسونه يې د غونډو او په خپلو منځو کې د لانجو د حل لپاره کاروي، نه يوازې د لانجو د حل، بلکې په ډېرو مواردو کې پکارېږي؛ د بېلګې په ډول:

١-د ځان پېژندنې او ښه مومن والي په برخه کې.

- ځان پېژندنه، الله پېژندنه ده.

يا په نورو برخو کې هم غوره وېناوې د پوره، پوره کارونې وړ دي.

- حيا نيمائي ايمان دی.
- آن د وړانده تر مخې هم ځان پټوه.
- ژوند يو نفس دی.
- غوړ نيول هنر دی.
- تنبلي هم اندازه لري.
- مېړانه قيمته ده، او نامردي ارزانه.
- تور کالي واغونده، خو تور مخی مه اوسه.
- هر څوک په ښو خوشحاله او په بدو پښيمانه شي مومن دی. (۴۴: ۹-۱۱-۱۵)

۲-۵- په هنري او ادبي نثر او شعر کې د هنري ترکيبونو د کارونې ارزښتونه:

هنري او ادبي ترکيب د ليکنې او کلام ښکلا او ارزښت ټاکي؛ دغه ترکيبونه د ادبي نظم او ادبي نثر پر ادبي هويت دلالت کوي او په دوو برخو کې (نظم او نثر) کې راخلو.

الف: هنري او ادبي ترکيب په هنري نثر کې له نورو ليکنو زيات وي. د ادبي ليکنو اعجاز او ښکلا په هنري ترکيبونو پورې اړه لري. نثر، هغه وخت هنري ګڼل کېږي، چې هنري ترکيب ولري. هنري او ادبي ترکيب، په ليکنه کې هغه عاطفي او تخيلي غوټه ده، چې د نوموړي مضمون ماهيت ترې جوړېږي.

خو دغه ماهيت ډېر ځله شکلي او فزيکي بڼه احتوا کوي. هنري او ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيب د خيالي پوهې د ايجاد او رامنځته کېدو په کار کې ګټور رول لوبوي.

خو هنري يا ادبي ترکيب (هنري انځور نه دی، بلکې د انځور هنري زمينه او يوه برخه جوړوي او توپير يې لکه متل او عبارت غوندې دی.)

يو شعر او يو نثر ته هغه وخت ښه شعر او ښه نثر ويلی شو، چې (هنري ترکيبونه) پکې زيات کاريدلي وي، هنري ترکيب که هنري انځور نه دی، خو ورنږدې دی؛ هنري انځور په ادبي ليکنو او شعر کې د خيالي او عاطفي پوهنې لوری ټاکي. هنري تصوير د موضوع او خيال تر منځ فکري تړاو ته ويل کېږي. هنري انځور د ښېښو عکاسي ده.

هنري تصوير لوی او د چا خبره فراګير دی؛ هنري تصوير د باندې نړۍ او شاعر د خيالي دنيا تر منځ رابطه جوړوي. په هنري تصوير کې د کلام معنوي او لفظي ښکلا راتلای شي، خو هنري او ادبي ترکيب يوازې د مشبه او مشبه به تر منځ تناسب رامنځته کولای شي؛ په حقيقت کې هنري ترکيب د ادبي مضمون محاکات او ښکلا زياتوي. (۴۱ : ۱۳۳)

د نړۍ او زمونږ د هېواد او بيا پښتو معاصر هنري نثر لمن له (هنري او ادبي ترکيبونه) مالامال ده، چې ادبي نثر او په ځانګړې توګه شعر ته يې ښکلا ښښلې ده. هنري نثر په پښتو ادب کې ډېره لرغونه لري.

پښتو معاصر هنري نثر په شلمه پېړۍ کې په پوره قوت او آن په نړيوالو هنري معيارونو راڅرګند يږي. د هنري نثر پيلامه د خدای ښښلي علامه عبدالحي حبيبي په وينا: ((په شلمه پېړۍ کې هنري نثر هم په پښتو ادب کې وينو، چې د برې کاکاخيل ځيني هنري ټوټې په خيبر مګزين کې خپريږي. ددغو نثرونو ښه ليکوال په افغانستان کې ښاغلي الفت دی، چې هره د نثر ټوټه يې لکه يو بيلغ او شيوا شعر داسې دی. داسې نثرونه ښاغلي بينوا، ښاغلي ډاکټر مجروح، حبيبي، خادم او ښاغلي لايق او نورو زلميو هم ليکلي. اروا ښاد محمد ايوب خان خو ځان ته خاص سبک درلود. په لره پښتونخوا کې هم د سيدرسول رسا، شيدا، برق،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل، سید راحت، حمزه او روغ لیوني نثرونه کله دغسې دي، چې له یوې خوا هنري ظرافت او لطافت لري او کله د طنز او انتقاد رنګ هم مومي، چې د جعفر اڅکزي، جعفریات هم د لوستلو وړ دي. د مرحوم عبدالغفور خروټي مضامین، چې د کندهار په طلوع افغان یا پښتو مجله کې خپریدل هم کله، کله دغه رنګ لري.)) (۱۷: ۱۳۳)

که څه هم چې د معاصر هنري نثر عمر په پښتو ادب کې د شلمې پېړۍ خبره ده، خو دغه لنډ عمره ادبي نثر په کمه موده کې لرغوني، پراخه او د اهمیت وړ موضوعات په غېږ کې رانغاړلي دي.

د هنري نثر د پیدا ئینت او بشپړتیايي یون په برخه کې د هېواد تکړه لیکوال او وتلی څېړونکی سر محقق زلمی هېوادمل نظر لري: ((په پښتو ادبیاتو کې د نویو ادبي پدیدو د راپیدا کېدو او په ادب کې د معاصریت د زړیو د زرغونیدو او د نویو نښو د راڅرګندیدو موضوع په سیمه کې د شلمې پېړۍ له نویو علمي او هنري پرمختیاوو سره نیغه اړیکه لري او د شلمې پېړۍ سیاسي، اجتماعي عوامل هم ددې نویوالي په راڅرګندیدنه کې خپل مُوثریت لري.

د مسلطو سیاسي، اجتماعي او فرهنګي روابطو تر اغېز لاندې ودې موندونکي پښتني فرهنګ هم د پښتنو په ټولو فرهنګي مراکزو کې د یون بیلابیلې لارې خپلې کړې. پښتو ادب او په نهایت کې د فرهنګ د ودې مسالې په ټولو فرهنګي حوزو کې یو شانوالی له لاسه ورکړ او د بیلتون همدغو عواملو ځیني ادبپوهان په دې معتقد کړي دي، چې پښتو ادب په معاصره دوره کې یو شان رشد نه کوي... نو موږ په خپله لیکنه کې په ډېر دقت د معاصر نثر د پرمختګ او ښېرازۍ لپاره ډېر پراونه په نښه کوو، چې ورسره معاصر ادب هم وده کوي.)) (۵۴: ۷۹۷)

پښتو معاصر ادب (شعر او نثر) لکه د ژوند نورو پدیدو غوندې په شلمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېرۍ کې د ودې او پرمختګ لورې وموند او خورا وځليد.

د حبيب الله رفيع په وينا: ((پښتو ادب له آره خوځنده او له ژوند سره مل ادب ؤ. او پدې دوره کې يې خپل رسالت په ښه توګه ترسره کړ؛ د ولسي شاعرانو له خوا وينوونکې تراني وغږول شوې او د افغان او انګرېز په جګړو کې يې د افغانانو د مېړانې او سرښندنې کيسې په مستو (چاربيتو) کې خوندي کړې....

د شلمې پېړۍ په رابرېدلو سره افغانستان د يوه تېپي مارغه په توګه د انګرېزانو ښکيلاک د طلايي قفس پر ځای ددې استعمار په ورېښمينه کڅوړه کې نغښتل شوی او د غير محسوس استعمار په نامحسوسه لومه کې ښکيل و؛ دا وخت په افغانستان کې تعليم يافته، جهان ديده... روښانفکره ځوانان هم پيدا شوي وو او په لره پښتونخوا کې هم دداسې وطن پرستو ځوانانو پټې او ښکاره ډلې جوړې شوې وې....

په افغانستان کې د پښتو د نوي ادب له رانښلوونکو څخه يو هم ارواښاد غلام محي الدين افغان دی او په لره پښتونخوا کې د پښتو د زاړه او نوي ادب کړۍ ارواښاد راحت زاخيلي سره وروستلي دي. په دې توګه د پشتو د ننني ادب پيل چې په شعوري توګه نوې نړيوالې ادبي پديدې په کې د خوند او رنګ (مضمون او شکل) له پلوه خوندي شوې د شلمې پېړۍ په لومړۍ لسيزه کې شوی دی))(۲۹:۵۵-۲۵)

پياوړی ليکوال او استاد خېړنوال سيد محي الدين هاشمي د (نثري ادب ډولونه) په کتاب کې د هنري نثر لومړنۍ بېلګې د نورمحمد نوري او مولوی احمد(۱۳۰۰:۱۳۲۱) څخه را حسابوي. نوموړی وايي: ((ددغه ډول نثر لومړنۍ بېلګې مونږ د نورمحمد نوري افغاني په اثر ((غنچه روه)) کې په (۱۱۲۸هـ،ق) کال يې بشپړ کړی دی؛ ليدلی شو.

د همدغه پړاو يو بل ليکوال د هشنغر د تنګي او سيدونکی مولوی احمد، چې په منثورو آثارو کې يې د آدم خان درخانۍ کيسه (۱۸۷۲م)، ګنج

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو(۱۸۷۲م) او د تاریخ فرشته ژباړه د تاریخ سلطان محمود په نامه (۱۲۸۹م) کال شوي ده.

ګنج پښتو او آدم خان درخانۍ چې کیسه ییز آثار دي، موږ پکې د هنري نثر د پیلامي لومړني ځرکونه وینو. په همدغه وختونو کې د هنري آثارو وده ژباړونکي پېژنو چې یو میاحسیب ګل کاکاخیل له اردو څخه د نقش نګین ناول په (۱۲۹۲هـق) او میا محمد یوسف هم له اردو ژبې څخه د (توبة النصوح) ناول په (۱۳۲۳هـق) له ټولو هنري ځانګړنو سره پښتو ژبې ته را اړولی دی.)) (۵۲: ۴۸)

داسې ښکاري، چې دا مهال نه یوازې په ابتکاري توګه (ادبي هنري نثر د بیلابیلو لیکوالو له خوا رامنځته شو، بلکې دغه نثر (ادبي هنري) د ژباړو له لارې په معیاري ډول راخپل شوی هم دی.)

که د هنري نثر د پیل او تاریخ په برخه کې وغږیږو، نظریات ډېر دي، مګر زموږ اصلي هدف د دغه نثر ځینې بېلګې او په دې بېلګو کې د (هنري ترکیبونه ښوول او جوړول دي.

هغه هنري او ادبي نثر بېلګې چې موږ ورکې د هنري ترکیبونو نمونې کتلای شو په لاندې ډول راوړو:

.

ادبي- هنري نثر:

د نثر دغه ځانګه له ښکلا او معنا ډکه ده، چې زرینه ځانګه یې بللی شو؛ د نثر د دغې ځانګې ښکلا د دې لپاره ده، چې هم یې (شکل ښکلی دی او هم یې معنا...)؛ خو له دې سره سره دغه نثر(هنري ادبي) د یو ټولنیز فکر پیغام لېږدوي.

هنري او ادبي نثر، هغه نثر دی، چې د لفظي او معنايي ښکلاوو درلودونکی وي. د خدای بښلي ډاکتر زیور په وینا: ((هغه وینا چې د لفظ له پلوه ښکلې او د معنا له پلوه بېل بېل مضمونونه ولري، هنري نثر نومېږي.)) (۳۲: ۵)

هنري نثر، ښکلی، خو له مفهوم او مطلب نه ډک مطالب لري، یو فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېږدوي او يوه موضوع خاري. د هنري نثر ليکوال په تولنيز نظام کې د تولنيز فکر القاء کوونکی دی. دغه ليکوال له يوې خوا دنده لري، خلکو ته فکر ورکړي، له بلې خوا خلک د تولنيز ژوند او نظام په ارزښتمندۍ پوه کړي.

هنري نثر که له يوې خوا دلذت، خوند او ښکلا منبع او زيرمه ګڼل کېږي، له پلې خوا د پوهې، اعجاز او انساني ارمانونو لېږدونکی فکر هم بلل کېږي.

هنري نثر د علامه حبيبي په وينا: د لفظ له پلوه دومره ښکلی وي، چې: ((يو ډول منثور شعرته ورته وي؛ له عاطفې، احساسه او د انسان د لطيفو او ظريفو ادراکاتو څخه رابهېږي، نو ځکه د اجتماعي دردونو او آلامو څخه ځينې نازکې توتې رابرسېره کوي او د تولنې د محرومو او خواشينۍ او بې وزلۍ حال راځرګندوي.)) (۱۸: ۲۰)

هنري نثر ته ترسيمي او حکايوي نثر هم وايي. ددغې موضوع تائيد د پښتو ژبې پياوړي ليکوال او محقق (بريښ) د (افغان ياد) کتاب په (۷۳) مخ کې هم کړی دی.

د ترسيمي او حکايوي (هنري نثر) ښې بېلګې په لاندې ډول دي:

۱-لنډه کيسه ۲- ناول ۳- داستان ۴- رومان ۵- ډرامه ۶- طنز (سکونډنه) ۷-ادبي توټه، ۸- ادبي ليکونه، ۹- ادبي ځان پېښنې، ۱۰- ادبي راپور تاژ، ۱۱- ادبي يونليک، ۱۲- ادبي خاطرې، ۱۳- تکل، ۱۴- ادبي انځور، ۱۵- فلمنامه، ۱۶- فني سناريو، ۱۷- ادبي نمايشنامه او .....

هنري نثر د هنري ښکلا وو او ارمانونو لرونکی دی او د شلمې پېړۍ همګامۍ او ملګری دی او اوس لاښکلی شوی دی.

ددغه نثر ښايسته بېلګې په لاندې ډول راوړو:

۱: د پسرلي ګله:

((ستا ښايسته او ګلالۍ څېره په جهان کې څومره قدر لري، آسمان له دومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو يوالي سره هر سهار د شبنم په پاکو او رڼو څاڅکو ستا ښکلی مخ وينځي او ځمکه د خپل زړه له نمه اوبه درکوي.

د ځمکې مخ په تا ښايسته ده او هوا ستا په وږمو معطره شوه، د بلبل خوږه نغمه ستا د جلوې برکت دی، شاعران ستا په ستاينه په جامعه کې مقبول شوه، ښکلو پېغلو تا ته په خپل اوربل باندې ځای درکړ، بورا ستا په مينه په غزلو کې وستايل شو.

په شعر او ادب کې ستا برخه زياته ده، مينې او محبت ډېر ښه سوغات ته يې. مګر ګوره چې په خپل جمال او کمال مغرور نشې او له باغه ونه اوزې، تاغوندې ډېر ښکلي او ښايسته ګلونه د هېواد په غرو رغونو کې پيدا شوه، چې نه چا وليدل او نه چا وستايل. که ته له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونيو، نه به بلبل پيدا کړې او نه ماليار ته د خلکو له نظره مه لري کېږه او ځان ته ماليار پيدا کړه!

د انسان دا عادت دی، چې مطلق ښه نه ستايي او هر ښه څيز ښه نه ګڼي. هو! دی هماغه شی ښه بولي، چې ده ته نژدې وي او دده خپل وبلل شي.

دلته هر څوک خپل ښاغلي ګڼي او هر يو د خپل باغ ګلونه ستايي. ته هېڅکله د خلکو له نظره لري کېږې مه!

ستا ښايست د خلکو د توجه او التفات نتيجه ده.

که ته غواړې، چې هر څوک دې قدر وکړي او په خپل سر د پاسه ځای درکړي لکه نرګس هر چاته په ښه سترګه ګوره او لکه د باغ غوټۍ هر سهار خلکو ته خانده!

په دغسې التفات او يوه خوله خندا سرې د خلکو زړونه خپلولی شې.

په يوازې ګلتوب او ګلاليتوب هېڅوک قدر او منزلت نه مومي او نه په تش ښايست دلبري او دلربائي کېږي.

راشه زما د باغچې ګل شه چې هر سهار دې په ديدن اوبه کومه.))(۳: ۸۲-۸۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنه: په پورته ادبي ټوټه (هنري نثر) کې سره له دې، چې ښکلي هنري او ادبي ترکيبونه راغلي، ورسره، ورسره ليکوال د ګل په څېره کې د فعال او ښه معاشرتي انسان کرکټر هم انځور کړی؛ دا يې په ډاګه کړې، چې ترکار، فعاليت او ښېګڼې بل څه پدې نړۍ کې په څه نه ارزي. او د عبدالرحمن بابا په وينا:

لاس په سر، په تندي ايښی و هر چاته
همــدغه دی شـــــرافت په دا دينا...

او دغه لنډ ژوند، چې د شاعر خبره د الفت او محبت لپاره هم کم دی، نو انسان بيا نفرت کولو ته څنګه اوزګاريږي؟ قمرتايزي ويلي:

دا ژوند خو زموږ کم د محبت لپاره هم دی
حيران يم، چې نفرت ته اوزګاريږي خلک څنګه؟

هو! دغه ټوټه سر ترپايه هنري نثر دی. (په زړه پورې مضمون او ښکلي ترکيبونه پکې راغلي دی؛.

۲- د پسرلي ارمان:

((هو! د پسرلي په ارمان... خو ددغو تېرو درويشتو پسرليو نه، چې د باروتو لوخړو به يې د وريځو ځای ونيو او اوښکو به يې د باران او د ماشينګنو، توپونو او توغنديو په ويشتلو به يې اتم آسمان راپيدا شو، نه زه... ددغو پسرليو په ارمان نه، چې باغ او بڼ به يې د نه اورښت له امله په وچو او سوځنده وپرويدل شول نه نه! هېڅکله....

د هغه پسرلي په ارمان، چې په راتلو به يې آسمان څک غرونو د وريځو له ګريوانه سرونه وويستل او له شنه آسمان سره به يې د زړه خواله کوله او په خپلو پراخه لمنو به يې رنګارنګ ښکلي ګلان ټومبلي وو، چې معطرې وږمې به يې د سترو زړونو او دماغونو د هوساينې او سوکالۍ لامل وي.

د هغه پسرلي په ارمان، چې د ونو په اوچتو څانګو او شنو کښتونو کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د خوش آوازه مرغانو په ترنم د روح جهان له خوښۍ نه په جامو کې نه ځايده او د بارانونو هر څاڅکی به يې په صدف کې بې بها مرغلره وه؛ سيندونو، ويالو او ځروبيو به يې د شڼ هاتي د شنا پېښې کولې، له وچو کروندو او بوټو به يې داسې غړ چاپير کړي و، تا به ويل، چې د دوو خوږو دوستانو د بېلتانه شپه د وصال په ورځ بدله شوې او کيسې يې پای ته نه رسي.

هو ! د هغه پسرلي په ارمان، چې د آسمان په لمن به يې د شيبه، شيبه باران پر له پسې څاڅکو د رباب تارونه جوړول او د نری،نری شمال په شهباز به يې د ژوند سندرې او خوږې نغمې غږولې او د ځمکې پر مخ به يې داسې بې پايه شين فرش وغوړاوه لکه پر مېلمه پال کوربه، چې قدرمن مېلمانه لارې، کوټې په شنو قالينو فرشې کړي.

د هغه پسرلي په ارمان، چې هر څه به يې د مني او ژمي د سختې سيلۍ له ناخوالو ژغورل او په عطرو خوشبويه، نرمه او ملايمه هوا به يې د مړ ژواندو په بدن کې د روح په څېر ورپوه کړه، لغړو څانګو او بوټو به يې پاڼې، ګلونه او ميوې وربښلې، د ورکړې او سخاوت جنډه به يې د هېواد پر هره لوره، ژوره رپېدله، خوږو ورمو به يې د ونو او بوټو څانګې داسې سره غاړه غړۍ کړې لکه مسلمانان، چې د اختر په ورځ کې يو بل ته ترغاړې وځي.

هو کې ! د هغه پسرلي په ارمان چې نجونو او زلميانو به يې په ډاډه زړه د سولې او خپلواکۍ په فضا کې د هېواد پالنې په روحيه له خپلو ورونو او پلرونو سره اوږه په اوږه د ژوند چارې سرته رسولې. د همداسې پسرلي په هيله.))(۱۹: ۳۳)

هو ! دغه ادبي او هنري نثر د ښکاره ارمانونو ځرګندونه کوي، چې نثر يې د ښکلو هنري او ذوقي الفاظو په زيور ښايسته شوی دی او خپل آرمان يې د لفظ او معنا په ګاڼه ښکلی کړی دی.

(د باروتو خړ رنګ، د وينو او اوښکو دوران، ملايمه هوا مړژواندی بدن،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روح ښکلا ، لغړې څانګې، ګلونه او ميوې ښوونکې پسرلي، غاړه غړې څانګې) دا او داسې نور هنري ترکيبونه شته، چې ليکوال خپل آرمان وربانديې ځلولی دی.

۳- ګرانه ملګريه !

((ما خوستا سره د زړه خواله بس کړې و. او نورمې نه غوښته، چې پخپلو نا خوالو ستا خوا در شنه کړم، بله دا چې (ستا څخه دې پټه نه وي) هغه وخت ما ته د خبرو ګوډی هم تش ښکاريده څه، چې دو يلو نه و ، د هغو تعبير مې نه مونده او څه چې د ويلو وه، هغه راته بې مزې غوندې بريښنده.

نو زما زړه و ، چې نور نو د بې علمه نقاد په څير د نښې منځ وولم او د شطرنج د ميدان د بې طرفه ننداچي په شان د نورو پر لوبو خوند واخلم، خو لکه چې کله، کله د ګل سره اغزي او... سره نيشي ملګري وي، نو ځيني دا راز خوندونه هم له روحي عذاب سره ګډوي، په تېره بيا د شطرنج د بېطرفه ننداراچي له اضطراب سره اغلی خوند ، چې د لوبې مستقماً واک ونه لري.

رښتيا هم تا خو به د شطرنج لوبه ليدلي وي، چې دوه لوبغاړي په خپله لوبه کې څنګه ډوب وي او پخپله خوښه څنګه، چې يې زړه غواړي پخپلو ګوټونو لوبې کولای شي. مثلاً که لازمه وګڼي پياده په فيل او آس وژني او که يې زړه وغواړي له پياده څخه وزير جوړوي، خو بيوزلي ننداراچي ته دا حق نشته، چې په ګوټونو ګوتې ووهي؛ که څه هم دا ننداراچي ډېر ښه شطرنج بازوي.

ګرانه ملګريه ! که ته د شطرنج د لوبې سره د زړه علاقه ولري، نو د شطرنج د ميدان ننداراچي روحي عذاب او اضطراب ښه درکولای شي، چې نه د لوبې له ننداري څخه ځان ژغورلای شي، ځکه چې دا يې د ذوق د وژلو حکم لري او نه په لوبو کې د مستقيمو ګوتو وهلو اجازه لري، ځکه چې ننداراچي دی.

هو ! داده چې د لوبې له ننداري څخه خوند اخلي، خو دا چې په خپله د لوبې واک د ا اجازه نه لري، د خوند سره يې ډول روحي تشنج هم ګډوي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته مه هو سېږه، چې دا راز د زړه خوالـه بـه څه اغېزه و تاثير ولـري، خو دومره ده، چې زما او ستا د زړه سوده په کېږي.
هو ! د زړه نـاخوالي ځرګنـدول د زړه د غـم بـار سپکوي او د سـړي دمـاغ او وجدان لږ آراموي))(۹: **۵۵**)
کتنه:
کـه د خـدای بښـلي اسـتاد عبـدالروف بينـوا د ((زړه خوالـه)) نثرونـو تـه پاملرنه وکړو، د معنا او فـورم لـه پلوه ځـانګړی سبک لـري؛ ليکـوال پـه عملي، علمي، خو هنري ډول خپله مدعا مقابل لوری ته لېږدوي. ليکوال خپل ((ملګري)) په خطاب کې ټول حقيقتونه ځرګندوي او د يو ريالست مؤدب ليکوال پـه تو ګه زموږ د ټولني دايمي ناخوالي راسپړي او په له منځه وړلو کې يې اقدام کوي.
ليکوال، په کليوالي اصطلاحاتو سره مخاطب ته ګوته نيسي. په ليکنه کې ځانګړې ژبه او لهجه کاروي؛ لکه: (د خبرو ګوډی، په خبرو خوا شنه کول، بې مزې مضمون، بې عمله نقاد، د شطرنج بې طرفه نندارچي، روحي عـذاب، پـه لوبـه کې ډوبېدل، د زړه سوده (قوت) او نور.....)

۴- اوريا (تظاهر):
((وګړي هر يو د خپل ميل او ذوق په ميچ د قدرت لـه تحـايفو سره، چې د پسرلي پـه موسم کې بې د انسـانانو لـه پـاره ارمغـان راوړی دی، مينه لـري. څوک سحرنۍ خوشبويه ورمه خوښوي، ځيني د بلبل نارو او سندرو ته غوږ نيسي. څوک د ګل و نـازکې خنـدا او د بـورا وو نڅا تـه منـګ تللـی دي؛ چا شنـي سبزې تـه اړخ لګولی دی، بعضـې دريـډې و پرهـار او هـا نـور د نـرګس د ملالـو سترګو تـه هـيښ ګوري؛ همدغسې نور.....
اما زه... د هغه ګړی پـه هيلـه ناست يـم، څـو د رحمـت د قـدرت لـه هغـه لـوی درياب څخه وما ته خپله ونډه (څو داني مرغلرې څڅواکي) راورسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتوى سئ اي د باران تر يو څاڅکو او چې په تاسې سره مې د خپلو تودو اوښکو لوند ګريوان ياد تازه کېږي؛ را اوريږئ !
په حقيقت کې ستاسې وجود پردې موسم د قدرت تر ډېرو ارمغانونو غنيمت دى، ځکه ستاسې عمر ډېر لنډ او وظيفه مو خورا درنه ده....
د سبا نسيم لا په شنه خره د ګلشن پر خوا رارهي ده، ژر، ژر پخپلو پستو ګوتو سره د ګلانو له مخه ګرد و غبار پاکوي.
لمر لا د وخته خپلې ځلانده وړانګې رالېږلي او د بڼ پر اوسيدونکو يې توره شپه رڼا ورځ جوړه کړې ده.
بلبل له نيمې شپې په نارو سر دى، مطرب په زړه وړونکو نغمو ګوتې پورې کړې دي....)) (۴۰: ۲۳۲)
دغه ادبي او هنري ټوټه په ښاغلي سليمي چې په ((اوسني ليکوال، دويم چاپ په ۲۳۰مخ کې معرفي شوي، اړه لري.
ليکوال نه يوازې هنري، ادبي ترکيبونه جوړوي، بلکې د پسرلي زړه بښوونکى فصل تصوير هم باسي. ليکوال د خپلې سيمې خوږې هنري اصطلاحګانې په خواږه انداز کې کاروي.
دده په نثر کې ښايسته ترکيبونه (دميل او ذوق ميچ، سحرنى خوشبويه وږمه، د ګل او بلبل نازکه خندا، يوه چاشنې سبزې ته اړخ لګول، د رحمت د قدرت لوى درياب، تودې اوښکې، لوند ګريوان، د قدرت ارمغان، د سبانسيم او ....)

۵- ښايست:

د الله(ج) ځمکه او آسمانونه د يو ځانګړى (آند او علم) له مخې پيدا کړې دي.
کېداى شي خپل قدرت موږ ته راښيي، ځکه نو په ژوند مين شو.
(که مقصود يې د خپل مخ ننداره نه وه+ د انسان جامه يې څه لره کړه سازه)
او دا هم ممکنه ده، چې بشريت او ژوند سره بې ساري مينه لري، چې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلې يې بې شمېره ښايستونه وربانديې لورولی دی.
ما د الهي لويې دنيا په نه راټوليدونکی چين داره لمن کې د پياوړو تجربو پر مټو د ښکلاوو ډېرې، ډېرې تجربې وکړې، خو يوه ښايست او هېڅ ښکلا هم زما د زړه ملک تسخير نه کړ.
د لوی جهان ننداره مې له سترګو څو څو واره تېره کړه، خو د هغه ښايست ننداره مې نه په طبعيت، نه د چا مخ په پاڼه، نه د سينما او تلويزيون د يادګارونو په پردو او د کمپيوټر د نيټ د مزو د نرۍ ليکې پر مخ ومونده، چې زړه زما ورباندې اوبه وڅښي.
پنځه حواسه مې په وار، وار د ښکلا او ښايستونو د دنيا خپلو ته وګمارل، خو زما د زړه قرار يې را ونه ښود او زړه مې سود ورباندې پيدا نه کړ. زما ذهن يې د سوکالۍ په بستر للو نه شو کړای. له خدايه مې د زړه د قرار د ښايسته ورشو ګلونو ته د باطني اشراق له سمندره غوږ، غږ اوبه راوړې او د زړه د ابدي ويښيدو توان مې وغوښت.
د زړه دنيا ته ورښکته شوم، د جومات لارې مې د سترګو په کسيو په وار، وار پل کړې، خو چې له زړه سره مې د ښايستونو ننداري ته تم شوم، نو ايله مې د ښکلا او ښايست ننداره وکړه..... !
د غه ادبي او هنري نثر د معنوي ښکلا او ژوند د ډاډ د ترلاسه کولو په برخه کې دی.
انسان، مسلمان او مؤمن هغه مهال ډاډ او د زړه سود ترلاسه کولای شي، چې د الهي نورانيت له جماله تومنه او متره ترلاسه کړي. پدې نثر کې له معنوي جمال سره، سره هنري ترکيبونه ډېر راغلي دي؛ لکه (د الهي علم او پوهې واکونه، د الهي قدرت لويه دنيا ، د دنيا نه راټوليدونکي چين داره لمن، د ښکلا ډېرې، ډېرې تجربې، د زړه ملک تسخير، د زړه اوبه دزړه سود ، د ذهن د بستر سوکالي، د زړه قرار، د باطن اشراق...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شعر کې د ترکیبونو استعمال:
شعر له شعور او شعور له زیره کې څخه اخیستل شوی دی. انساني شعور د پوهې، کیاست، خیال، او نوښت منبع ګڼل کیږي.
شعر له لرغونی یونان څخه را نیولې بیا تر اوسه پورې ډول، ډول تعریف شوی دی. چا ورته موزون او قافیه وال کلام ویلی، ځینې له شوره ډک مفهوم، ځوګ لا تر اوسه وایي شعر هغه کلام دی، چې قافیه ولري؛ خو معاصرین ورته مخیل او موزون کلام وایي او ن سبایی موزون او هجایي کلام هم ګڼي.
په شعرکې ادبی او هنری ترکیبونه د شعر خوند او فن ته نوی تاب او آب ورکړ، دبیلګې په ډول:
وآسمان ته به د شعرزیني کیږدي
که حمید د غم سره زنګون وکیښ... ۳ :۱۰۰مخ
(دغم له سره دزنګانه پورته کول) او نور هغه ترکیبونه دی، چې نه یوازې الفاظ زرین ښکاره کوي، بلکې معنا او مفهوم هم په ادبی زربفتو کې رانغاړي. معنوي او لفظی صنعتونه لکه طباق، مراعات النظیر، لف ونشر، عکس وتبدیل، ایهام، توریه، حسن تعلیل، رجوع، جمع او تفریق تقسیم، عارفانه تجاهل، تلمیع، اقتباس، حسن مطلع مبالغه، تبلیغ، اغراق، غلو، مقابله، تکرار حسن...او معنوي لکه تجنیس، قلب، سجع، تشبه، مشبه، مشبه به، کنایه، المشجر، مجاز، قرینه، استعاره علاقه او ...نور صفتونه په شعر کې خوآن په قصدي او لاسي توګه د شعر د هنر او معنوي زینت او ښایستونو په خاطر کارول کیږي. پاتې دې نه وي، چې دغه ښکلاوې د پښتو شعر په لرغوني، کلاسیکو دورو کې تر معاصرې، دورې او نوې پیرلا زیات شوي دي. دلته به د پښتو ادبیاتو د لرغوني، کلاسیکې، معاصرې او نویو دورو بېلګې را واخلو، چې هنري ترکیبونه او ښایستونه پکې راغلي او د پښتو شعر ښکلا یې زیاته کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: په لرغوني شعر کې د هنري ترکيب کاريدنه:

د پښتو ادبياتو لرغوني دوري شعر فوق العاده طبيعي رنګ لري، مضمون يې هم له کليوالي ژوند څخه خوند اخيستلی دی او فورم يې اصل پښتو دی. د کلي، کور، ځان ستايني، لوړو او دنګو غرونو، پراخو دښتو، لوی سهار، نيمو شپو شپلکيو، ګلانو او ميرو او نورو انځورونو په دغه شعر کې سر راپورته کړی او د دغه شعر ښکلي خوا او مضمون يې هم غني کړي دي.

دهنري ترکيبونو کاريدنه دلرغوني ادب او شعر يوله ځانګړنو ده؛ البته په طبيعی ډول ؛ پدغه دوره کې شعر، دولسي، طبيعي اوکليوالي فکرانځور دی . دزوراوزروفکرپکي نشته؛ روان، ساده، سليس، ښکلي اوله بې ځايه تقليدونو او سختيو لري دی؛ تصويرونه اوهنري ترکيبونه اونورمحاکات هنري ښکلاوي يې دوخت له فکري تړاو اوپيښوسره پيوند لري؛ لکه:دشيخ متي قدس الله سره عرفاني سندري له همداسې هنري، طبيعي اسطورو څخه ۲۲۳ ق توليدګڼلای شو .له الله ج سره دخپلي ميني پيوندپداسې ويونو الفاظو سره کوي، چې هنری ترکيبونه پکی له ورايه ښکاري.دابيلګې په شعرکې وګورئ:

په غاړه ږغ او په شپيلکو کې
يادو يرژليو په شپيلو کې
ټول ستاد ياد، ناري، سوري دي
د استاد ميني نناري دي
جنډې زرغون که په بيد يادي
دبرښ خواته په خندا دي...
که لمر روښانه مخ يې سپين دي
ياد سپوږمی تندی ورين دی...
...زړه مي د استاد ميني کوردی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی دعشق په سوځنداوردی...
په غرو کې ستا د عشق شپلکۍ دي
د دې نړۍ په عشق سمۍ دي
دشيخ متي عليه الرحمه دشعرهره کلمه ، مصراع، اودور که له خدايي ميني اوانوارو مالامال دی، خوله بلې خوازمورږ دپام وړموضوع هنري ترکيبونه هم پکې پريمانه دی، وګورئ (په غاړه غرې، دويرژلو شپيلۍ، ديادنارې سورې، دمينې نندارې، بربڼ، دسپوږمۍ ورين تندی، دمينې کور، دعشق سوځنداور، دعشق شپيلکۍ، دعشق سمۍ) اونورترکيبونه اوتصويرونه راغلی دی.
دهنري ترکيب اوهنري تصوير توپيرهمدادی ، چې ترکيب دموضوع يادپيښو يوه برخه رنګينوي اوهنري انځورله يوې پيښې يوه ځای لومړی تصوير جوړوي اوبيايي مجموعي ځلونه کوی؛ لکه :په بيدياکې دجنډوزرغونيدل يوژوندی تصويراو بربڼ، دمينې کور، دعشق سوځنداور، دسپوږمۍ تندی او ...هنري ترکيبونه جوړوي.
تصوير له الفاظو، کلمو، خيال، چاپيريال، هنري پوهې او ... څخه د شاعر خيالي او متاثره کوونکی درک دی، چې د الهام قوت پکې پروت وي. يا په بله وينا، انځور شاعرانه خياله وره غوټه ده، چې يو يا څو چاپيريالو کې رامنځته شوي وي، خو هنري ترکيب ډېر ځکه د خيال لفظي ښکلاوو پ سينګاروي او په مرکبو کلمو کې ښکلا زياتوي.
که د پښتو ادبياتو لرغوني دورې شعر په غور او دقت سره وګورو ډېرو ښکلې او معنوي ښکلاوو ډک دی. که د شيخ اسعد سوري او د ښکارندوی غوري او شيخ تيمن او نورو ټول آثار هنري ترکيبونه لري.
ب: - منځنۍ دورې په شعر کې د هنري ترکيبونو کارول:
پښتو کلاسيک شعر د فورم او معنی له پلوه دومره غني او ښيرازه دی، چې د تېرو او راورو ستيو دورو ښېګڼې هم له ځانه سره لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مبالغي پرته که د پښتو ادب لرغوني او معاصره دوره هم زموږ شعر او نثر نه درلودلای نو د کلاسيکي دورې شعري او نثري پنځوني او ادبي هلې ځلې ورته بس وې. حضرت پير روښان، ميرزاخان، خوشحال خان، عبدالرحمن بابا، حميد مومند، کاظم خان شيدا، قادرخان ختک او د ګڼو نورو شاعرانو او اديبانو بې دريغه او مسلکي هلې ځلې د دې لامل شوې، څو نه فنا کېدونکي ادبيات، ادبي دوره، سبکونه او مکتبونه رامنځته شي او د پښتو ادب د نورو نړيوالو ادبياتو سيال کړي.

په دغه دوره کې د چا خبره په پښتو ادب د الله تعالی ډېره پيرزوينه شوې وه، چې آن د راتلونکو دورو لپاره د لوتيا ډاډ، وياړ او بالنده ګۍ سبب شول. په دغه دوره کې په مسلکي او شعوري ډول د شعر او ادب د ښکلي او ښېرازۍ لپاره کار پيل کېږي، لکه د خوشحال په شعر کې د ده په وينا د ژوند هرباب وينو.

د خوشحال ختک په ژبه برکته شه
چې ويل کا په پښتو له هره بابه
په هر ځای چې طمع خپل هنر څرګند کا
ډېر هوښيار ماهي، مرغونه طمع بند کا
(۲۲:۴)

په پورته بيت کې ګورو د طمع ترکيب دی، چې د احتياج د غندولو لپاره کنايه شوی دی. يا:

هنرونه يې عيبونه شي خوشحاله
د سړي چې چار د بخت شي سسته سسته... (۴۳ مخ)
د بخت چارې هنري ترکيب دی، د هيچا برخه دې سسته نشي.

په شعر کې د دې ترکيب په کارولو مخاطب ته د دې شعور او فکر پيدا کوي، چې هنر يې په عيب بدل نشي او که شي د سړي بخت به خوار او سست وي او د خپلې معشوقې له لاسه په ګردن توره قبلوي او دغه مطلب په ښه هنري انداز کې بيانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتل ستا له لاسه توره د ستم وي
ما خوشحال قبوله کړې و ګردن ته (۴۴ مخ)
د ستم توره يو رخ منطقي هنري ترکيب دی او توره له ستم سره تړاو لري،
خوشحال خان، د شعرد هنر شعوري مخکښ او بېرقدار په توګه وغوښتل په پښتو ادب او په تېره شعر کې نوې تجربې وکړي؛ نومو ړي دد غه ارت او فني ډګر ماهر فنکار او اداکار سرلاری پاتې شو.
شعرته يې د شکل او د محتوا له پلوه فني هويت ورپه برخه کړ او دګڼو ښکلاوو ايجاد او زمينه سازۍ تابيايي وکړه. دغه پيرزوينې يې د نثر او نظم په برخو کې ترقيامته دنه هېرولو دي. هغه مهال که د چا دغه ستر فني، فکري، هنري او ښکلايز بدلون ته فکر نه و، نو د نومو ړي له مرګ وروسته خو ټول هغه افکار او خيالات خپلول غواړي، چې د پښتون ژوند او ادب سره کار لري.
د خوشحال قدر که اوس په هيچا نشته
پس له مرګه به يې ياد کا ډېر عالم...
خوشحال په شعوري او عملي ډول د شعر د ښکلا لپاره متې را بډ وهلې، نومو ړي د خپل ديوان په يو بيت کې داسې راوړي دي:

نازک خيال شاعرعبدالحميد مومند خو په دې کار کې سرلاری او هنرمند مبلغ ګڼل کيږي؛ لکه چې وايي:
چې د عشق هوسناکي ورته په خواشي
ډير ويرژلی کاندي ګډېږ په تن تنا...
يا دا چې:
که مې زړه د عشق په تيغ سوری سوری شه
تريوه ونه دی نه کړه راته نا
که هرڅو د ښو غشی کاږه ولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوله نښې دزړه نه درومي خطا (۵۰ :۱۲...)
د عشق هوسناکي ، دعشق اومينې ويرژلي ياويرځپلي ، دعشق تيغ، دېنوغشي او...
نورې پرهنري ترکيبونه دعبدالحميدمومند شعرهم ښکلی کوي اوهنري طاقت يې زياتوي.
کاظم خان شيدا ، چې په ميراثي اوفطري ډول دشعردفورم اومعنا ښکلا اومحتواته ډيرارزښت ورکوي، پدغه برخه کې خورا ډيرښکلي شعرونه لري، چې دوه درې يې دموضوع دلاپياوړی کولو لپاره راوړو ؛ لکه:
دنرګس دسترګې ګل کله معيوب دي
سيم وزر کاندي زښتي دهرچاخونه
څه بيان دهغه ناز کوم وچاته
لکه ګل دشمع نه خاندی سباته
چې په طاق دنسيان تل دزړه ميناړدي
څه اميد کوي وهسې دلرباته (۴۳: ۲۲ :۲۲)
ياخودانوروعرفاني بيتونو کې هم داترکيبونه په پوره مهارت سره راوړي.دياد ولو وړده، چې هنري ترکيبونه دشعراسترجوړوي، نه يوازې ويونو لفظونو ته ښکلا وربښي، بلکې دمعنايي عميق والی اوژورتيالامل هم ګرځي؛ لکه:
الهي دمينې دردرا
ګرم دل، آهونه سردار
ياداچې:
عجب شاه دولايت دی
بلکې ماه دهدايت دی
په لاندې لوی څپيزشعرکې دغه ترکيبونه په ښه ډول راځي، وګورئ:
کدورت مې دصفاپه صيقل ورک شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا چاکه سينه خوښ لکه سحريم
که شعله د سوزان اورګرم رويي کا
په محبت يي مين شوی سمندريم

دا ډول شعرونه، چې هنري ترکيبونه ښکلی کوی، د پښتو ادبياتو په کلاسيکه دوره کې ډيردی.

ج:- په معاصره او نوې دوره کې:

په دغه دوره کې ګورو پښتو معاصر شعر له ډېرو ښايستونو برخمن دی، څومره چې نورو تولنو زموږ تولنه وپېژندله، اړيکي زيات شول، پېښې هم زياتې شوې، خلک له لانجو سره لاس او ګريوان شول، په سيمه او نړۍ کې نوی استعماري قوتونه راپيدا شول زموږ د ټولنې فکري نظام هم په بدلېدو شو، هماغه و، چې د ادبياتو ډګر هم ورسره پراختيا ومونده او ورسره ورسره پښتو معاصر شعر هم د پرمختګ او ښېرازۍ وزرونه ورپول او په نوې بڼه او ښايسته مضمون د ژوند ډګر ته راووت، دوام يې وکړ او له ابتذاله راووت.

د پښتو معاصر شعر د نورو معنوي بريالیتوبونو او ښکلاوو ترڅنګ د هنري انځورو او ترکيبونو امتيازهم ترلاسه کړاو داکارڅه په شعوري ډول او څه هم د وختونو د تريخوالي او ترينګلتوب له امله لا پرمختګ او ترقي وکړه؛

لکه: خشک طينت چې د ساحل راته ونمايي
لکه موج سرګردان خوښ شمه په يم
ترکاکل دی پريشان يم په هجران کی
د شانی په صد پاره ځيګر قسم...
چې زخمونه د موج روغ شي، شي نابوده
په پرهار باندې يي مه ايږده مرهم...
دوزبان په عشق کی مه شه نورمحمده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيه روبه شی په طور د قلم (۳۷: ۳۲)
(موج سرگردان ، د شاني صد پاره جيگر د موج زخمونه د پرهار مرهم او...دا ټول هنري ترکيبونه دي ، چې شعر ته ښکلا وربښي.
پښتو معاصر شعر کې چې څومره معنوي ارزښتونه خپل کړي دی، په سيمه او هيواد کی د خاصو شرايطو له امله و .زموږ د دغی د ادعا د سپيناوي لپاره د ادب تاريخ تکړه ليکوال او پياوړی استاد او ښاد پوهاند دوکتور زيور وايی : دانگريزانو دلومړی، دوهمی او دريمی جگړی په نتيجه کی ديوي خوا د افغانستان د خلکو په ژوندانه باندي ډيري درندي اغيزي راغلی دي، خو د بلي خوا څخه يي افغانان د خپلواکۍ اوآزادۍ ساتلو له پاره چمتو کړی دي او پښتو ادب يي د جنگي او رزمي لاري څخه بډای کړی دی، په دي معنا ، چې د کليو او بانډو او مي او بي سواده شاعرانو د جنگ پيښي په حماسي شکل نظم کړی دي او پوهانو هم پدغه ملي نهظت کې ونډه اخيستي او يو شمير داسې کتابونه يي ليکلی دي، چې دغو کتابونو په هغه وخت کې خلکو ته د آزادۍ ډيرښه درس ورکړی دی ...
زموږ موخه او هد ف له دغي يادوني څخه داو ، چې پيښي او حالات که هرڅومره ترخه وي دادبياتو پرزمينه اغيزښندي ، ادب اوژوند متاثره کوي او ښايستونه رامنځته کوي.
دغه بيلگي لاډيري په معاصر شعر کې پيدا کيږي:
د نصرت شمال به کوږشي
د دښمن خاطر به خوږشي...

+++++++++++++

د مستقبل په تارکييو کې زه
که لتوم فقط افغان لتوم...

+++++++++++++

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ملک د پاره مړ شي
په سينه د چينو هار دي
د عزت نوم يې سور ګل شي
د ځلمو د سر د ستار دی
په دې ښکلي، ښايسته سرکې
د ناموس او ننګ مسکن دی...
يا:
ستر ګو د جانان کې زما ښکلي جهانونه دي
وا دې خله د نيا زه ورېی ستا د د نيانه يم
ګوره د فقير کچکول کې تاج د سکندر دی پروت
زه يم د سخيانو، د شومانو ګدا نه يم...
يو د سپوږمۍ ځاځکی درنه ټيک د يار له غواړم
زه يم د خوبونو، دلالونو ګدا نه يم...(۴۷: ۲۲۲)
هنري ترکيبونه نه يوازې په عشقي او غنايي شعرکې ځای لري، بلکې په ملي او حماسي نظمونو، شعرونو او ترانو کې هم مطلوبيت لرلای شي.
ميرمن الفت جانه ۱۳۴۲ هـ ق ختېکه چې د قام په درد دردمنه شاعره وه، په خپلو ملي او حماسي ترانو کې هنري ادبي ترکيب ښو مره ښه پيي:
ګوره قامونه ټول په بام د ترقۍ وختل
ته خله ګورې ترقۍ په لورې ګام پورته کړه
بيا په دنيا کې د قامونو انجمن جوړېږي
دې انجمن کې د ګمنام پښتنو نام پورته کړه...
د جهالت الزام په تا باندې په ځای لګيږي
د خپل تعليم انتظام وکړه د الزام پورته کړه (۴: ۱۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري ترکيبونه که په نظم اوغزل کې پريمانه دی، په آزاد شعرکې يې بيلګې هم ډيرې موندلای شو:

زماد ذهن په اوږده کوڅه کې
چې له ماضي ترمستقبله غزيدلې نيغه...
زمادفکرسترګولاروړکه کړه
اوماد هوډ ډيرې قوي عينکې
دفکرسترګوته په سترګوکړلې
دزړه ډيوه مې دااميدپه تيلو
په يوه سوی اسويلی بله کړه...

يعنې د هنري ترکيب د شعر لپاره محاکات او توکي دي. دغه ترکيب د شاعر د خيال محصول دی. د دوو کلمو ښايسته او مظبوته غوټه ده، هغه غوټه ده، چې له لفظي ښلا سره معنوي ښايستونو لامل هم کېدای شي.

يوه ځوانه څېړونکې اودماسترۍ دورې فارغه د ددرويش دراني په شعرکې د سياسي او اجتماعي افکاروانعکاس دتيزس په مجموعه کې د هنري ترکيب تعريف داسې راوړی دی: ((ترکيب دمعنالـه پلوه ددوو کلمو ترمنځ مناسبت اوتړون ته وايي، چې له امله يې نو ی انځوراوتصوير منځته راځي، شاعران ډيروختونه نوی نوی شاعرانه ترکيبونه هم کاروی، خوهغه ترکيبونه چې، پوره دتعزل او شريعت مالګه پکې ګډه وي، پرزړونو ښه لګيږي، خوماهرشاعرهغه دی، چې شاعرانه ترکيبونه يې د شعر له روح، عاطفې اوله تخيل سره مستقيمه اوژوره اړيکه ولري. (۲: ۴۵)

هنري ترکيب که له يوخوادشعردوزن په پوره کولوکې هم ونډه لرلی شي.له بلې خوادشعرښکلا څوچنده کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري ترکيب په شعرکې د تخيل ماحول او فضا ښکلې کوي؛ لکه د کوټې په جوړښت کې چې، پوره او پخې خښتې ډېر رول لرلی شي. د شعر په جوړونه کې هنري ترکيب هم ښکاره ځای لري؛ د حسن اختتام لپاره لاندې شعر ګورو:

کمخوکې ستا د ياد چې مې نن خيال وزنګيده
زانګوکې مې د هيلو يو هلال وزنګيده
انځور مې شو د سترګو په پردو کې ستا تصوير
په هسک د خاطروکې مې مشال وزنګيده
په غيږ د اميدوکې مې سلګۍ وې سرګردانې
د هجر په څپوکې نن وصال وزينګيده
د طمعې توري شپې کې ستا د حسن ستورې وخوت
د وخت د دار په څنوکې يو کال وزنګيده
کوم سوز رغړی احمده ستا د شعر په ليمو کې
تندي باندې د يار چې مې سورخال وزنګيده (۴۳۸:۳۴)

دلته ګورو، چې د هيلو په زانګوکې هلال، د سترګو په پردو کې تصوير، د هسک په خاطروکې د مشال زنګېدل، د اميد په غيږکې سرګردانه سلګۍ، د طمعې توري شپې کې د حسن د ستورې ختل، د وخت د دار په څنوکې د کال زنګېدل او نور ترکيبونه او تصويرونه دي، چې شعرکې ترکيب تصوير او د منظرنګارۍ قوت زياتوي.

لنډه دا چې ترکيب د ژبپوهنې د علم له پلوه هم پوره اهميت لري: ((ترکيب غونډ د دوو يا زياتو خپلواکو او ناخپلوکلمواو مورفيمونو له يوځای کېدو څخه عبارت دی، چې اجزايې يو له بله سره ګرامري ارتباط لري.)) (۳۹:۳۲)

که د جملې په جوړښت کې کلمې يوځای نښې نو نه ترکيب جوړېږي او نه جمله ! ترکيب د دوو کلمو غونډ او مجموعه ده، چې جمله په زغرده ترې جوړيدای شي. يو کلام په حقيقت کې نيمګړی بلل کيږي، چې ترکيب يې ناقص وي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کلمواوبيا په شعرکي نيمګړي ترکيبونه .چي نحوي ترکيبونه بلل کيږي، راوړو :اضافي ترکيب، توصيفي ارتباطي، عطفي، ندايي، فعلي، تاکيدي ... باندي ويشل کيږي (۲۸: ۴۲۷)

په شعراوبيا جملو کي ترکيب دانتظام او جوړښت مثال لري.

په شعرکي ترکيب دشعردښکلا ، خوزښت اومعنوي اولفظي ښايستونو سبب هم کيږي .دغه معنوي اولفظي ښکلاوي چي دشعرپه ترکيب کي پرتي دي دهرشاعراودهري دوري دشعردښکلايي اړخونوځلوونه کوي، هنري ترکيب دشعردښکلاييزطاقت اوپياوړتيا لامل کيدلاي شي، پښتو شعرکي هنري ترکيب عاطفي اوطبيعي استعمال خوراډير دی، چي پښتوشعريي دلوړتيا پوړی ته رسولی دی.

۲–۶– په ليکنه کي دسرليکنوعنوانونه دغوره کولو ارزښت

هره ليکنه عنوان اوسرليک لري؛ بي عنوانه ليکنه بي نومه انسان اوځای ته ورته ده؛ لکه چي بي نومه انسان اوځای نشته اوهرڅه نوم لري، همداسي ليکنه هم دروا خله !...

که وغواړو ليکنه مو هويت ولري اومسلکي ليکنه وکړو ، بايدعنوان اوسرليک ولري، ځکه نو عنوان ډيراړين دی. د نوم، عنوان، سرليک، هيډلن هويت اوارزښت لاهغه وخت ډيربرجسته شو ، چي پاک پروردګارحضرت آدم عليه السلام ته دشيانو اوانسانانو نومونه وروښودل .دغي خبري د نوم، عنوان اوسرليک قوت لازيات کړ؛ هرشی اوهرڅه هويت پيدا کړاوله هغه راوروسته هرچاته اوهرشي ته په نامه ورناري کړي .په کلام مجيدکي دنومونو اوعنوانو دارزښت اړوند څه ښه ارشادشوي دي:وعلم آدم الاسمأکلهاثم عرضهم على الملکته فقال انبونی باسمأ هؤلاان کنتم صدقين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه :له هغه وروسته الله ج آدم علیه سلام ته د ټولو شیانو نومونه وښودل، بیا یې هغه پرښتو ته وړاندې کړل او ویې ویل، که ستاسې دا ګومان صحیح وي، چې د کوم خلیفه په ټاکنه کې به نظم وران شي، نو د دې شیانو نومونه وښاست. (۱:۱۴)
عنوان او نوم که د شیانو په نومونه کې ارزښت لري او په ټولنیز ژوند کې یې ځای نیولی دی او اړتیا ورته لیدل کیږي، نو په تحقیقي او علمي څیړنو او پنځونو کې یې ضرورت او کارونه لازیاته ده.
عنوان او سرلیک د هرې مقالې او کتاب هویت ټاکي، خو شرط دادی ، چې د هرې مقالې او کتاب لپاره لومړی مناسب عنوان وټاکل شي او بیا مقاله او کتاب تر هغه عنوان لاندې ولیکل شي؛ په څیړنیزو آثارو کې دیوه ښه عنوان ټاکل څکه اړین دي، چې مقاله په ښکاره کلمو کې تریوه عنوان لاندې راټولیدای شي.
لیکوال او څیړونکی استاد پوهاند محمد حسن رشیق د تألیفي کتاب او د څیړنیزو مقالو او تحقیق آثارو لپاره د عنوان ټاکلو ترتیب او تنظیم ته داسې اشاره کوي : ((کله چې مولف خپل اثر انتخابوي باید په یاد ولري، چې کیدای شي عنوان ډیر خلک ولولي، پداسې حال کې چې ټوله مقاله یا اثر لږ خلک لولي . له هرې کلمې ،چې د اثر په عنوان کې کارول کیږي، باید ډیر دقیق او په زړه پورې وي .له راتلونکی متن سره ورته والی ولري او د لوستونکي د ځانګړې پاملرنې وړ وګرځي...
عنوان کیدای شي له یوې کلمې، دوه او یا له دوه کلمو جوړ وي، خو که همدغه یوه یا کمې کلمې د متن د مضمون درسته معنا تشریح او افاده کړای شي، درسته ده او که ډیرې هم وي.د متن اصلی معنا تشریح نه کړي عنوان کامیاب نه دی.
هغه اثرچې درست او وړ مناسب عنوان ونه لري، نو پوره مفهوم نه وړاندې کوي، پیغام نشي لیږدولای او رسولای (۷:۲۷)
که د طبیعت په اړه غیږکې له وړې زرې را واخلو تر ډیرو غټو او سترو شیانو هرڅه نوم لري، چې د اصل شي مفهوم او مضمون وړاندې کوي، نو همداسې د تحقیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوعلمي اثرپه ليکلو او ارزښمندۍ کې عنوان ټاکل ډېر رول لري .لکه يو ښه نوم، چې دانسان په راتلونکې شخصيت کې خورا رول لري، همدا ډول دعلمي تحقيقي اثر په وړاندې کولو او ليکلو کې ښه عنوان غوره برېښي.

په علمي اوتحقيقي رساله، مقالو، تأليفي اوتحقيقي آثاروکې دعنوان ټاکل اوغوره کول له هرڅه ضروري دي.

هرتحقيقي اثر له عنوانه پيل کيږي؛ عنوان دکارله پيل او شروع څخه عبارت دی.

عنوان ته سرليک دمضمون د محتوا يې ارزښت بيانوونکی پيغام ويل کيږي.

عنوان؛ مقالې، رسالې، اثراو رسنيو ته د پاملرنې اصلي لامل ګڼلای شو .عنوان په رساله کې دموضوع دتشريح اعلان ته ويلای شو .يا په بله وينا عنوان، د مقالې يا تحقيقي اثربيانونکی ګڼل کيږي.

دکابل پوهنتون دژورناليزم پوهنځی ليکوالانو اومحققينو پوهنوال عزيز احمد فانوس اوپوهنمل جاويدي احمدي درسنيو اوخبردعنوان برخه کې ډېرښه تحقيق کړی، چې له مسلکي اوعلمي پلوه يادونه او رااخيستل يې ضروري دي؛ لکه:

عنوان دخبردرښتنی محتوا سپړونکی وي، دعنوان کارد خبري پيغام ليږدول دي.

د مخاطب ذهن ته د موضوع د الفبې و رسول دي، له همدې امله د خبرمحتوا بايد له عنوان سره هم آهنګه وي.

عنوان، لوستونکی اصلي موضوع ته متوجه کوي او اصلي موضوع ته هدايت ورکوي .لوستونکی ځان ته راغواړي، ځکه نوعنوان ليکنه يوظريف اوبافکره کار دی اوله بلې خواعنوان د ليد فشرده نخوړ بللی شو.

دعنوان په ټاکلو کې لاندې ټکو ته پاملرنه کيږي.

۱ -عنوان دمطلب خبر رښتنی څرګندونکی دی.

۲ -عنوان لوستونکی اومطلب ترمنځ دپيوستون ټکی دی.

۳ -عنوان مطلب ته د مخاطب د جذبيدو اصلي لامل دی (۵: ۲۰-۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې خپرنيزې تحقيقي مقالې، رسالې اوعلمي ادبي اثر ټول قوت په عنوان پورې اړه لري.عنوان د ونې د تنې مثال لري.عنوان په جنګي لښکر کې د سر لښکر رول لوبولی شي؛ که سرلښکرمغلوب شو ، لښکرناکام او که سرلښکر زوراو مخ پر وړاندې روان و ، نولښکر هم ورسره کامياب وي او آن د هرسرتيري روحيه په سرلښکراوقوماندان پورې اړه لري.

خدای بښلی فيض محمد اخوند زاده ۱۲۵۰زوکړه، چې يو ستر عالم او مجاهد شاعر او ليکوال تير شوی دی. د امير شيرعلي خان په اوله پاچاهۍ کې ۱۲۹۲هـ د (روضته المجاهدين) په نامه په پښتو ژبه او نظم او د مثنوي شعر په قالب کې يو کتاب وليکه، چې د يو ښه سرلښکر اوغوره افسر شخصيت ترې ښه ښکاري نوموړی نظر درلود:

په لښکرکې چې افسر وي
مې بايد چې دلاور وي
شجاعت لري قرار وي
په صفونو کې جرار وي
هم عاقل اوهم مدبر وي
ښه ديندار ه مذکر وي
دلسوزي لري ناصح وي
هم انصاف لري صالح وي
سخاوت لري ښه داد کا...
له لښکر سره امداد کا
له لښکره باخبر وي
په خپل کار کې باهنر وي)) (۳۸: ۲۲ - ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان ، سرليک يا له اصلي موضوع سره د ارتباطي پله په معنا ده .دعنوان د اصلي پيغام د معنا ليږدول او ابلاغول دي؛ دموضوع د متن ليږد دعنوان اصلي دنده ګڼل کيږي له دې امله هرڅه ته يو ښه نوم او عنوان ټاکل ضروري خبره بريښي.

د سرليک يا عنوان اهميت:

عنوان؛ د موضوع د متن ليږدونکی وسيله ده؛ عنوان هغه وخت هويت او اهميت پيدا کوي، چې متن ښه معرفي کړای شي .که غواړو يوشي، يو نوم، يوځای او يوه ليکنه با ارزښته معلومه شي لازمه ده په زړه پورې او دقيق عنوان ولري .دعنوان اهميت ديوې موضوع دمنځپانګې ښه برجسته کول او ښکاره کولو پورې اړه لري.
په خيړنيزو اوعلمي ليکنو کې د عنوان اهميت، له بل هرڅه نه ډير ښکاره او ارزښتمن بريښي .نه يوائې په تحقيقي ليکنو او پلټنو کې، بلکې په خبري، اقتصادي، سياسي او ټولو ټولنيزو ليکنو کې ! هره خپرونه اوهرخبره د عنوان له مخې اهميت پيدا کوي، مړه او متروک خبري مواد له جالب او په زړه پورې عنوان سره اړخ نه لګوي، همداسې يوه زړه خيړنيزه ادبي موضوع هم درواخله ! ! !...
زما په نظر عنوان؛ د يوې ماڼۍ يا تعمير د بنسټ او بام مثال لري .له يوې خوا يوه ماڼۍ بايد يو ښه اساس، تهداب او بنسټ ولري، له بلې خوا کلک اومضبوط بام !...، که دا دواړه ونه لري او يا کلک نه وي، نو ماڼۍ، به کمزورې او يا کړه وي؛ له همدې امله عنوان يا سرليک يوه اثر ټول طبيعي حدود ټاکي او په دې شان ليکنو ته اهميت ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو څېړنيز اثرد عنوان ځانګړني:
عنوان ډېر ډولونه لري، لازمه ده يواځې يې نومونه واخلو او بيا اصلي موضوع ته را شو ، يعنې له مسلک سره سم د تحقيقي اثرد سرليک په ځانګړنو او ارزښت پوه شو.

د سرليک عنوان ډولونه:
دهرې موضوع د تشريح کولو لپاره د مناسب عنوان ټاکل اړين دي.هره موضوع دماهيت له مخې بيله لار تعقيبوي؛ ځکه نوعنوان يې هم توپير لري لومړی بايد عنوان وټاکو او بيا موضوع ترهغه سرليک لاندې راوسپړو؛ د موضوع سپړل د عنوان ماهيت ښکاره کوي که څوک داسې فکر کوي، چې خالي عنوان ټاکل ضروري دي، دا هم درسته نه ده؛ د موضوع موجوديت د عنوان اېښود او اړتيا رامنځته کوي، مهمه داده ، چې څنګه د اړوندې موضوع لپاره مناسب عنوان غوره کړو .عنوان د موضوعاتو د مناسبت له مخې ډول او ارزښت پيدا کوي او په لاندې ډول ويشل کيږي.

۱-تشخيصي ژورناليستيکي عنوان
د ورځينۍ موضوع په اړه خبر ورکوي، تازه وي، نوې وي او اول لاس موضوعات اعلانوي؛ لکه :د کابل هوا دودجنه ده.

۲ –لنډ عنوان د سرمقالوعنوان(سرليک)
د مهمې ورځينۍ موضوع اويا ورځپاڼې پاليسي په برخه کې معلومات ورکوي؛ لکه:په ټولټاکنو کې درغلۍ

۳ – فيشني (کشداره، تجارتي عنوانونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو د زياتې توجه او پاملرنې لپاره کارول کېږي، دغه سرليکونه په ورځپاڼه، اوونيزه... او ذوقي مجلو کې ډېر تر سترګو کېږي؛ د ماهيت پر ځای يې فيشن او موضوع ته ډېره پاملرنه کېږي، د بازار موندنې لپاره وي.
دخط ډولونه يې ددې لپاره مختلف وي، چې د مشتريانو ذوقونه سره تړاو پيدا کړي.
دغه عنوانونه ډېر ځله د اعلان په خاطر کارول کېږي؛ لکه د خوراکه ، پوشاکه، شرکتونو دمشهورولو علانونه...

۴ – متحد المال او تکراري عنوانونه:

دغه عنوانونه له بده مرغه په سياست کې او هغه هم په دې ورستيو کلنو کې ډېر زمونږ په هيواد کې مروج شول. د دغو عنوانونو استعمال د ليکنې په ټولو ډګرونو کې تر سترګو کېږي لکه: پاکستان په خپل سياست کې رښتنی نه دی !
دغه عنوانونه د شکل له پلوه ښه، خو د موضوع له اړخه خورا بدرنګه او بې خونده دي او يو ډول سولېدلي کلمې سره اړوي را اړوي؛ د مثال په ډول (زمونږ د حکومتي کارونو اولويتونه (!) يو ډول شفاف نه دي) دا او دغسې نور متحدالمال عنوانونه پوره ډېر دي. له هغو عنوانونو عبارت دي، چې په اخبارونو او سوداګريزو اوونيزو او مجلو کې بيا بيا کارول کېږي.

۵. ادبي هنري عنوانونه:

له دغو عنوانونو څخه مطلب (د ادبي او هنري) موضوعاتو او ټوټو د ليکلو لپاره د ادبي او هنري عنوانونو غوره کول دي. دغه عنوانونه ښايسته، جذاب زړه راکښونکي او لنډ وي، تر دغه عنوان لاندې داسې موضوعات ليکل کېږي، چې پوره پوره ابتکاري بڼه لري، موضوعات يې پخپله د ليکوال نوښت وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختصاصي او فني عنوانونه يې هم بللای شو ؛ لکه: د سبا سترګه، درې ماموران، د لمر ښکالو.....
تر دغو عنوانونو لاندې کېدای شي د ليکوالو لخوا بېلابېل مضمونونه خپاره شي.

۶- پوښتنيز سرليکونه (عنوانونه)
ډير ځله دغه سرليکونه په ورځپاڼو او اخبارونو کې کارول کېږي. له هغو عنوانونو څخه عبارت دي، چې ژورنالستيکي مضمون ولري. د اقتصادي او تجارتي او پوځي موضوعاتو د مشخصولو او ارقامو معلومولو لپاره پکارېږي.
د موضوع له پلوه غير ادبي وي، خو د معلوماتو برخه يې پياوړې وي ؛ولې اوسنی شعرپروني خوندا وښکلا نه لري؟(نن د تيلو څو ټانکره هيوا ته راغلل؟ ! يا (ولسمشر به کله د هيواد د خلکو په درد ، دردمند شي؟ دغه عنوانونه که څه هم لاس په لاس توضيحي بڼه نه لري، خو تشريحي او خبري برخه کې پوره د پاملرنې وړ ده.

۷- څېړنيز(تحقيقي) عنوانونه:
څېړنيز عنوان که څه هم پوښتنيز او انتقادي لوری نه لري، مګر د موضوع له پلوه ډير تاوده، د پام وړ او جالب وي. هغه مضمونونه، چې تردغو عنوانونو لاندې را سپړل کېږي د ټولو لپاره په زړه پورې وي. دغه عنوانونه يوه زړه موضوع په نوي ليدلوري سره توضيح او را سپړي؛ موضوع کېدای شي مختلفه وي، خو تحقيقي عنوان بايد لنډ سوچ پارونکی او وضاحت ورکوونکی وي لکه: (د کابل د يخ ژمي اقتصادي حالت د اند ښېنې وړ دی)
تر دغه عنوانو لاندې د موضوع له پلوه مختلف موضوعات تشريح کيدای شي. تر دغو سر ليکنو لاندې هغه مضمونونه تر څېړنې لاندې نيول کېږي، چې يو ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخينه، يا لرغوني بډاينه لري او بايګرونډ (Byground) ولري او مواد مخکې له مخکې د تحقيق لپاره موجود وي. لنډه دا چې عنوانونه د ډول له پلوه ډېر دي، چې توضيح يې اړينه نه ده.

يو خيړنيز ادبي اثر له کومو برخو جوړيدلی شي؟

تر ټولو مهمه خبره د يوه اثر، مقالې، او رسالې جوړښت او ساختمان دی. د مسلکي ليکنو د لا ښه سمبالښت او تنظيم او غوره توضيح په خاطر لازمه ده هره برخه يوه لار او پروګرام ولري، څو ليکوال په ښه ډول وکولای شي د پام وړ موضوع ښه تشريح کړي؛ هغه وخت يوه موضوع مسلکي وړتيا پيدا کوي، چې تر مشخص عنوان لاندې را وسپړل شي.

يو خيړنيز ادبی اثر له لاندې برخو جوړېږي:

۱. سرليک(عنوان): بايد پر برجسته تورو وليکل شي؛ عنوان د يو مضمون د ټولو معانيو، ښېګڼو او بدګڼيو بيانونکی سر خط دی.

د صفحې په منځ کې ليکل کېږي او نور ټول مطلب ورلاندې توضيح کېږي او د ژورنالېزم د پوهنځي د درانده استاد پوهندوی فانوس په وينا:

عنوان سرآغاز سخن همچو سلام است
عنوان کلام دل و سرلوحه و نام است
عنوان ستايشګر تعبير معاني
بر صفحه سروصورت و بر متن مقام است (پښتې)

۲. سريزه(مقدمه)

سريزه يا مقدمه؛ د يو علمي ادبي او خيړنيز اثر لومړنی برخه ده. که عنوان په يو ماشوم د نوم اېښودو معنا لري، نو سريزه د ماشوم د سترګو معنا لري؛ لکه بې سترګو چې څه ليدلای نه شو، بې سره تفکر کولای نه شو، بې مقدمې يو خيړنيز اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيل کېدای نه شي. (مقدمه د موضوع پيل او د کار ابتدا ګڼل کېږي) دغه خبره د منلو او نه منلو وړ ده.

که د کار پيل ښه او مسلکي و، نو څېړنيزه موضوع هم ښه تشريح کېږي؛ له همدې امله سريزه د موضوع او کتاب پيل او مسلکي بيان ته وايي. سريزه د موضوع د سپړلو لپاره يوه غوره ابتدا ده.

د يوه تحقيق ټول نوښت او ابتکار په مقدمه پورې اړه لري، نه يوازې نوښت بلکې د څېړنې او تحقيق اړتياوې هم په مقدمه کې را سپړل کېږي.

نو مقدمه داسې تعريفولای شو((مقدمه د تحقيقي کار سرېل يا سريني او يا پيل ته ويل کېږي؛ مقدمه د يوې موضوع تخنيکي خواوې وړاندې کول دي.مقدمه په اصله موضوع کې له يو تعريف نه شروع کېږي؛ اړتياوې په ګوته کوي او خپل اهداف بيانوي او همدارنګه د کار د روش او چلند شېوه او ډول هم پکې وړاندې کېږي))(۲۷-۵۵: ۱۲)

داسې فکر ونه شي، چې مقدمه د څېړنې او کار له نورو برخو بېل کار دی، بلکې مقدمه په موضوع کې د حقيقت را برسيره کول او ساده ښوول دي.

د يوې ښې مقدمې ښېګڼې په لاندې ډول راوړلای شو:

الف: د نومورې موضوع د تحقيق ځانګړنې پدې کې دي ،چې ستونزې په ډاګه کړي. دغه ستونزې بايد په ښکاره ډول بيان شي. (لوستونکی د اثر ټولې ستونزې په ښکاره ډول په مقدمه کې پيدا کړي.)

ب: لوستونکي ته د موضوع اړوند آثارو سره ارتباط ورکړل شي. لوستونکی له موضوع سره هغه وخت ارتباط او تړاو پيدا کولی شي، چې مقدمه مطالعه کړي او د ليکوال په هدفونو ځان وپوهوي.که هدفونه په سريزه کې په څرګند ډول بيان شوي وي، نو لوستونکی ترې ښه مطلب اخيستلای شي او د مقالې د متن له لوستلو سره هم علاقه ښيي او د متن لوستل هم ورته آسانه کېږي. سريزه د متن د انګړ دروازې ته ورته ده. ،که نه نو انګړ ته د ورننوتلو کار به ستونزمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج.د تحقيقي کار چلند او هم لاملونه يې، چې د موضوع د تاکنې اصول توجيه کړي؛ بايد توضيح او څرګند شي او په پوره وضاحت سره بيان شي، د څېړنې د کار عمده پايلې ښکاره شي. بايد څرکنده کړو، چې د تحقيق کار د فيلم له موضوع سره توپير لري. فيلم د هنر يو خوږ ډول دی ،چې هدف په هنري انداز او هغه هم په پوره پوره انداز کې ښکاره کوي؛ په فيلم کې اصلي هدف د غوږو او بندونو تر شا را ښکاره کېږي، خو په تحقيق کې هدف نيغ په نيغ په لاس راځي، هېڅ ډول خيال او ابهام په کې نه ځايږي. تحقيقي اثر د ساعتيرۍ آله نه ده، بلکې پوهه او معلومات ورکوونکی دي.

د .مقدمه، د هدف معرفي کوونکي توکي او اساس دي، له دې امله ستونزه بايد په معقوله توګه په کې حل شي، که نه نو لوستونکی يې له حل سره بې مينې کېږي.

د مقدمې دا څو اصله سره تړاو لري.

ځينې اصطلاحات هم بايد په مقدمه کې رانشي، ځکه مقدمه د دې کار د سپړلو ښه بستر دی.

يادونه: په حقيقت کې د انشا پيل او شروع درې ډول دی:

الف: ځينې څېړونکي او په تېره اروپايي ليکوال بې مقدمې په کار پيل کوي. دوی وايي (که مطلب ډېر لنډ وي يا په خپله اصل مطلب جذاب وي، نو مقدمې ليکلو ته اړتيا نشته.)

ب: له مطلب او موضوع نه د مخه يوه مقدمه ليکل هم رواج وي. دا يوه زړه او پخوانی طريقه ده او ډېر ليکوال په دغه لاره تللي دي

ج: دريېمه طريقه دا ده، چې مقدمه نه ليکي، مګر مضمون او موضوع هم له سره شروع کوي، بلکې د يوه داستان م داستان منځ يا آخر شروع لپاره غوره کوي او وروسته له نتيجې د داستان متن ليکي، يعنې اول يې جذابه برخه را اخلي او بيا نوره کيسه تماموي. دا طريقه ډېر مهارت غواړي، که څوک په دغه چل ښه پوه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ښه ډول يې سرته ورسوي ډېره جالبه طريقه ده، مګر که په ماهرانه ډول نه وي او بې تناسبه وي نو نتيجه يې ښه نه ده.

د خدای ښېنلي استاد الفت په وينا ((د مقدمې ليکوال رواج پخوا دومره ډېر وو، چې شخصي او رسمي مکتوبونه او فرمانونه هم ترينه خلاص نه وو او منظوم حکايتونه به هم په يوه مقدمه شروع کېدل؛ ليکوالو او شاعرانو به په مقدمه کې ډېر زور لګاوه او په دې وسيله به يې د لوستونکو توجه خپل مضمون ته را ګرځوله. (۷: ۳۶)

لنډه دا چې مقدمه ليکل اوس بيا مروج دي، خو له پخوا سره په دې توپير، چې لنډه وي د کار هدفونه او چلندونه د مقدمې اصلي چوکاټ جوړوي. بايد په مقدمه کې د مضمون د ليکول اسباب او علتونه بيان شي، څو هدفونه په لاس راشي؛ بيا ښکلې وي او له موضوع سره ښه ارتباط ولري، چې د لوستونکو پاملرنه مضمون او د ليکوال مطلب ته را وګرځوي؛ د يو مضمون لپاره ښه مقدمه د کار ښه پيل بلل کېږي.

۳– موضوع يا متن:

موضوع او متن د مقالې اصلي مضمون جوړوي؛ يا د اصلي موادو ليکول ډول او کار له عمومي طرز څخه عبارت دی. موضوع د غوټو را سپړل او ښکاره کول دي يو عنوان او سرليک را سپړل او د مضمون د متن د سپړلو پر مهال شونی کار دی .که په مقدمه کې هدفونه ذکر او يادونه کېږي، خو په متن کې دغه هدفونه را سپړل کېږي. کېدای شي دغه هدفونه تحقيقي وي او يا کره کتنيزه بڼه ولري، چې د هرې برخې سپړل يو څه توپير لري؛ د بېلګې په توګه:

په دې ډول (که موضوع تحقيق او څېړنه وي، بايد را وسپړل شي؛ لکه يو بکس يا بوخچه او يا يو غوز (چارمغز) چې را خلاص شي. دغه کار د تحقيق د مهارت پر مټ کولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې معنې چې موضوع ښکاره او محققه شي بايد موضوع په هکله د نظرياتو تل ته ورشو؛ د موضوع د لا ښکاره کولو لپاره پر نورو مفکورو ډېره لګول د قناعت کول دي (يو ښه تحقيق د لاس په ورغوي کې د اوبو د رڼو څاڅکو نيول دي)
د تحقيق او ليکنې د مثالي سپړلو ډول (نحو) د موضوع د متن را سپړل او برجسته کول دي. په متن کې يوه موضوع (تحليل، تفسير، تفصيل او څېړل کېږي.)
که موضوع کره کتنه وي، نو بايد د کره کتنې له اصولو کار واخيستل شي. مواد سره او ناسره، ښه او بد شي. دغه کار د يو ښه بزګر کارته پاتې کېږي ((په تحقيق کې خپل نظر نه شو شاملولای، خو په کره کتنه کې خپل نظر راوړلای شو، په دې شرط، چې طرف او لوری واقع نشو؛ يعنې هره موضوع او متن داسې را وسپړو، لکه لمر چې دورځې په غېږ کې نړۍ ښکلې کوي. (۲۰: -۵۷: ۱۰۵-۱۰۲)
د تحقيق د موضوع او متن په سپړلو کې يوازې:((د ليکوال مطالعه، تجربه، پوهه او د کار چلند او روش ګټوره نه تماميږي، بلکې د متن د لا ښه څېړلو لپاره کله ناکله او د اتيا له مخې بايد (د مرکې، ليدنې، د خلکو تجربې کتابتونونه ته ورتګ، نبې، ځانګړو لارو چارو او نورو ګټورو چلندو څخه کار واخلو او د متن څېړل د يو ښه تحقيق له لارې غني کړو.)) (۴۲: ۵۸ - ۷۴)
۴- پايله(نتيجه):
په مقاله يا تحقيق کې د ټولنيزو (مجموعي) موندنو لاسته راوړلو ته پايله يا نتيجه وايي. نتيجه د يو تېزس د حل کلي؛ له تيزس څخه نچوړ را ويستل دي.
پايله په ادبي او علمي متن کې دومره ضروري ده لکه د بزګر لپاره له خپل کښت نه حاصل تر لاسه کول. پايله د اثر مهمه برخه ده او مهموالی يې په دې کې دی، چې له پورته شوي تحقيق څخه يو عمومي لنډيز يا مهم اجمال وړاندې کېږي، خو دغه لنډيز بايد کره او شمارلي کليمې وي. د تحقيق يا اثر ټول تيزس بنا يست په لنډيز او نتيجه کې نغښتی دی؛ نتيجه دوه برخې لري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله برخه؛ په دغه برخه کې (تحقیق یا وړاندې شویو کلي تجربو انځور وړاندې کېږي؛ خو کوم جزیات، چې د متن یا د موضوع په څېړنه کې وړاندې شوې ول، نه وړاندې کېږي) پایله له متن څخه په ګوته راټولو شویو مهمو برخو ته وایي.
دویمه برخه؛ هغه ارقام او د قناعت وړتوکي، چې په تحقیق کې لاسته راغلي، وړاندې کېږي. په نتیجه کې تکراري خبرې نه راوړل کېږي. د تحقیق لنډیز او نتیجه دلیکوال او محقق د ښه کار کولو قدرت او توانایي ښیي. پایله باید لنډه وي هره پایله د محقق د کار د بریالیتوبونو خبرتیا ده.

۵. ماخذونه:

د فهرست جوړول ضروري او ماهرانه کار دي؛ په لیکوالۍ او تحقیقي آثارو، کتابونو او مجلو کې د ماخذونو استعمال او کارول ضروري کار دي. هغه اثر غوره تحقیقي او علمي ګڼل کېږي، چې (دقیق، کره، نوي، اول لاس او په موضوع پورې پوره اړوند ماخذونه پکې راوړل شوي وي.)
یو تحقیق، یوه تحقیقي مقاله د لیکوال یا څېړونکي د تدریسي اوږدو تجربو مطالعو پوهنو مجموعه وي. دغه مجموعه هغه وخت غني وي، چې له پوره یادو شویو مطالبو سره د نورو پوهې او تجربې را واخلي، خو دا ددې معنا نه لري، چې یو اثر دې د نورو له موادو جوړ شوی، اقتباس او را اخیستنه دې وي.
په تحقیقي اثر کې مهمه خبره دا ده، چې موږ وپوهېږو څومره د یوې موضوع د لا ښه کره کولو او غني کولو په خاطر له بل چا کتاب او اثر څخه را اخیستنه کوو.
دغه ماخذ پرځای کارول پرځای دی او کنه؟
په نوموړي تحقیق کې د ماخذ کارول دویم تحقیق غني کوي او کنه؟
ددلیکوالۍ او تحقیق موضوع له ماخذ سره رابطه او اړیکه لري او که څنګه؟ که خپل تحقیق یا مقاله د ماخذونو په راوړلو پر سوو دا کار بې ضرورته دی (مهمه مساله د یوې موضوع ښه کره کول، سوچه کول او محقق کول دي. د همدې اړتیا له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې په خپل اثر کې ماخذونه کاروو. په اکاډيمکو څېړنو، ليکنو، مقالو او کتاب ليکلو کې لازمه ده. علمي کتابي او اکاډميک ماخذونه وکارول شي.
له اخبار، ذوقي مجلو او غير معياري او اکاډميکو موادو څخه په علمي څېړنو کې د ماخذ راوړل د وخت ضايع کول دي.
زموږ په هېواد کې د خپګان وړ خبره ده، چې تراوسه ليکوالي د يو کلتوري ارزښت په توګه نه ده منل شوې، معمول او استعمال خو يې لا لري خبره ده. علمي او اکاډميک مرکزونه، اکاډمۍ او پوهنتونونو دغو موارد و فني ليکوالۍ سره سرو کار لري.
هر څومره چې ټولنه د مدنيت په لور ګامونه اوچتوي په هماغه اندازه کلتوري ارزښتونه هم هويت پيدا کوي؛ له بده مرغه لا تراوسه په علمي مؤسسو کې د مقالو او کتابونو او نورو څېړنو او تحقيقاتو کې له يو ډول ماخذونو ګټه نه پورته کېږي.
د افغانستان د علومو اکاډمۍ کې د ماخذونو د کارولو پخوانی سيستم دود لري او په پوهنتونونو کې بل ډول. په اجتماعي او طبيعي علومو څېړنو کې هم بله لار تعقيبېږي. د تحقيقي مقالو، کتابونو او مجلو متن هم د ماخذونو کارول بېل بېل ډولونه لري او په مختلفو ډولونو کارول کېږي.
د ماخذونو د فهرست د برابرولو لارې-چارې هم بېلې دي او په لاندې درې ډولونو ترسره کېږي. (نوم او وخت د شمارې په ډول، د الفبا په ډول، د شمارې طريقه....)
اوس اوس په پوهنتونونو کې له علمي او ادبي منابعو څخه ماخذ را اخيستل يو ډول او په اکاډيمۍ کې بل ډول دی.

پوهنتونونو کې د مثال په ډول:
(موضوع لويه يا وړه له نورو منابعو را اخلي، چې کله اخيستنه يا ماخذ پای ته ورسيد، ټکی ږدي، ليندۍ بندوي، وروسته يو قوس پرانيزي، شارحه ورکوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ راوړي او قوس بندوي: ((ادب د ملتونو د فطرت او فکري غنا ځرګندونه کوي. ادب په يوه ټولنه کې د علمي، کلتوري سوله ښوونکي وسيله ده.))
پاورقي کې بيا ماخذ راوړي، د کتاب يا مقالې په پای کې ماخذونه د الفبا په ترتيب راوړي.
په اکاډمۍ کې د پخوا په ډول تشريح کېږي
د اوس لپاره په پوهنتونونو او علمي کارونو کې دغه روش په پام کې نيول کېږي.

ماخذونه:

١- قرآنکريم. سوره بقره. کابل: اطلاعاتو او فرهنګ وزارت بيهقي خپرونه.
٢- الفت، ګل پاچا الفت. ١٣٣٨. ليکوالي. (املاء او انشاء) پېښور: رفعت کتابخانه. ناصرباغ.
٣- بابا، عبدالرحمن. ١٣٨٠. ديوان. پېښور: حيات آباد، صبا خپرندويه ټولنه.
۴- بخاري، ډاکټر. سيد عظيم شاه خيال. ١٣٩٣. رحمان پوهنه. پېښور: بابو حيدر روډ. رحمن ادبي جرګه.
۵- دواني، علي. ١٣٧٧. هنر نويسنده ګي و نامه نګاري. ايران: تهران. دانشګاه دولتي خيابان شعر. مطبعه سهام.
٦- رشيق، پوهاند محمد حسن. ١٣٨۴. طرز نګارش اثر علمي تحقيقي. کابل: کابل پوهنتون د نشراتو رياست.
٧- زيور، دوکتور زيور. ١٣٩٠. د پښتو ادبياتو تاريخ. اوسنۍ دوره. پېښور: ارباب روډ. د ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
٨- عثماني، پوهنوال حشمت الله. ١٣٨٩. روش تحقيق در علوم اجتماعي. کابل: انتشارات فرهنګ. کتاب فروشي فرهنګ.
٩- فانوس، پوهندوی عزيز او احمدي جاويده. ١٣٨٨. عنوان نويسي. کابل: انتشارات رسالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- نیا، محمد رضا حافظ. ۱۳۸۷. مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. ایران. تهران: سازمان مطالعه. مرکز تحقیق و توسعه علوم انساني.

۲-۷- پر نثر د نظم یا نظم پر نثر اړولو اړتیاوې:

نثر پر نظم یا نظم پر نثر اړول په مسلکي لیکوالی کې یوه اړتیا ده؛ لیکوال او شاعران په تیره هغه لیکوال، چې شاعران مبلغین، سیاستوال، ورځپانه چلوونکي او لیکونکي او یا استادادن دي ته اړتیا لري، چې مسلکي مضمون آفریني وکړي، او (نثر پرنظم او نظم پر نثر واړوي)

په تېره نظم خو ډیر پر نثر اوښتی، تفسیر شوی، کره کتنه وربانديې شوې او د تحقیق ډګر وربانديې په وار وار تود شوی دی) د نثر د لا قوت لپاره نظم د سند په توګه را خیستل شوی او دغه کار په تحریر او شفاهي لیکنو کې په کراتو مراتو تر سره شوی دی.

کله کله داسې هم کېدای شي چې لیکوال یو لوی مطلب او مفهوم د شعر یا متل په ژبه لنډ بیان کړي ځکه شعر خو سوچه کلمې دي یو ډول دي؛ متل او وجیزې هم همداسې دروا خله!

د بېلګې په ډول عبدالرحمن بابا خپلې مینې له ترخو شکایت نه کوي او یا دا چې د مینې سوزنده حالات په عادي او اوږدو خبرو کې نه بیانوي، خو خپله دغه نا کراره حالت د شعر په آهنګینه او اغیزمنه ژبه داسې راوړي:

زه دا هسې دیوانه او مجنون چا کړم
له رواجه له رسومه بېرون چا کړم
نه پوهېږم چې دا چارې په ما څوک کا
لیونی د خپل نګاه په افسون چا کړم
کومې سترګې کوم بانه کومه غمزه ده
ډوب شهید غوندې په خاک و په خون چا کړم... (۸: ۱۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې شعر په نثر او نثر په شعر اړوو په ادبیاتو کې ضروري او طبعي خبره ده.
نظم او نثر د ټولنیزو حقایقو د راسپړلو یو وړ بستر دی که نظم دی او که نثر دی تحقیق په کار کې په درد خوري، ځکه نو اړینه ده، چې نظم پر نثر او نثر په نظم واړولی شي.
په ادبیاتو کې که (تخلیقي برخه ده او که تحقیقي) په تېره تخلیقي (مضمون آفریني) یا مضمون پیدا کول یو ضروري اصل دی. تخلیقي او تحقیقي مواد له طبیعت یا په طبیعت پورې اړوند خبرو څخه تر لاسه کوي.
که غواړو د تحقیق کره کتنې او نور علومو په برخه کې یوه خبره ثبوت ته ورسوو لازمه ده(له قرآن، حدیث، شعر، نثر تجربو، پوهنو، متلونو او وجیزو) څخه مرسته وغواړو؛ د تحقیق په بهیر کې شعر او ورته مطالب را سپړل او تفسیرول د موضوع د حل لاره ده.
نظم او نثر دواړه په حقیقت کې د لیکنې دوه مهم شکلونه دي، چې بشر له لرغونو زمانو ورسره بلد دی.
د انساني ژوند د پراخې برخې تفسیر د دواړو فورمونو(نثر او نظم) له لارې تر سره کېږي او نثر خو لا ډیر پراخ میدان لري، خو دلته زموږ مطلب له هغه هنري نثر دی؛ په هر ډول په لاندې (مواردو) کې نظم پر نثر او نثر پر نظم اړوو:

۱- د مسلکي اړتیاوو له مخې:
د تحقیي لیکوالي او څېړنې بهیر دا ایجابوي، چې یوه مفکوره په یو لوی شاعر(ناظم) یاو نثرنګار(نثرلکوال) پورې اړه ولري هغه را واخیستل شي تحقیق ورکې وشي، کره کتنه یې وړاندې کړې لکه: کله چې د روښانیانو، خوشحال خان او دده د ادبي کورنۍ او پلویانو او د عبدالرحمن بابا او د هغه د ملګرو په شعري سبک غږېږو لازمه ده د هغو د مفکورو تل ته ور ننوځو د شعرونو او نثرو پخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې ببلګې یې راواخلو، قضاوت وربانديې وکړو د سبک او اغېزې یې بیان کړو او داسې نور...
همداسې که وغواړو د یو لیکوال او شاعر د لیکوالۍ او د شاعرۍ د ښېګڼو او بدګڼو او نورو اړخونو په برخه کې معلومات وړاندې کړو، لازمه ده د مسلکې اړتیا له مخې یې تفسیر کړو او دغه کار تر ډېره بریده د هنر په برخه کې په پام کې نیول کېږي.

۲- د ذوقي پوهې د زیاتولو لپاره:
د لیکوالۍ اصول ایجابوي چې هر لیکوال او شاعر د ابتدایي شعرونو او نثرونو په تفسیر لاس پورې کړي او دا کار په وار وار او بیا بیا وکړي څو د لکوالۍ د ډګر ته رووځي د لیکوال پوه په دې پورې اړه لري، چې څومره شعرونه د څو شاعرانو او څومره نثرونو د څومره ناثرانو زموږ زده دي او یاداچې له یو کتاب او یا بل ځای څخه یو متل، شعر او نثر را اخلو پر هغه له ذوق سره سمه تحلیل او تفسیر کوو. ذوقي لیکنې د تحقیق پنځونو لپاره ښه مقدمه ده.

۳- د موضوع د اختصار او یا اوږدیدو په خاطر:
که داسې هم پېښېږي یوه غټه تحقیقي موضوع په یوه یا دوو بیتونو یا یوه متل کې را ونغاړو او یا یو شعر چې تغیر قوت پکې موجود وي ورو ورو او توته توته پر نثر واړوو؛ د مثال په ډول: د یو کتاب یا تحقیق د بشپړولو لپاره په پیل کې (بسم الله الرحمن الرحیم) وایو او بیا خدای ته التجا کوو او په خپل کار ښه پیل کوو او غوره پای ته د رسیدو لپاره د شعر په ژبه تمنا کوو؛
عبدالرحمن بابا د خپل کار د ښه والي لپاره الله ج ته د حضرت پیغمبر ص حضور شفیع وړاندې کوي:
الهي د خپل حبیب له برکته
دا ساده انشا رنګینه د رحمن کړې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د دنيا(نړۍ) د پيدا کېدلو د کيفيت علتونه توضيح او تشريح کوو او د عرفاني ديد(مفکورې) او عقيدتي باورونو له مخې يې بيانوو ، د يو شاعر شعر را اخلو:

د دانيا ده خدای له عشقه پيدا کړې
د همه وو مخلوقاتو پلار دی دا ...

د روزنې او روزنيز فکر په برخه کې د خپل اولاد ، د وطن اولاد او اهل د معارف ته د زيار ويستلو روحيه ورکوو ، هغوی په لنډ ډول د يوې لنډۍ يا شعر په واسطه ترغيب او تشويقوو ؛ لکه:

چې غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته
يا:
بې زحمته راحت نشته زما وروره
که عزت غواړې زحمت درلره بويه...

همدارنګه د حقيقي يا مجازي مينې مينانو ته لازمه ده د شعر په ژبه روحيه ورکړو او ورته وواېو:

که د عشق لاره اغزنه ده هرګوره
دعاشق په پښو خپلې دي د اور
که ديدن د ګلعذار په انتظار شي
زما سترګې دي شبنم غوندې څلور

حقيقي يا مجازي مينه:
تيغ د اوسپنې محتاج د نرم آب دی
قرب وحلم يو په سل دی زيات تر زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لويي له سرکښۍ زما توبه ده
خدای خوک مه کړه د آسمان په خبر نسکور
خدای زده څه سودا به پېښه په بازار شي
د بازار خبري نشي په خپل کور
دا همه واړه عاشق لره پیدا شول
که تهمت، که ملامت دی که پېغور
جفا، جور، ناز و کبر د خوبانو
ما په ځان دي قبول کړي لکه پور
((راحت بې زحمته نه دی چا موندلی))
غم، ښادي دي، د دي دهر خور و ورور
رحمان هسي په خپل يار پسي غوخ غوخ يم
لکه غوخ په خپل اولاد وي پلار و مور (۲۴: ۳۴۰)

يا کله، چې د پادشاهي زليخا د ناسوري عشق د ګدايي تصوير يو شاعر باسي، نو په لنډو ټکو کې د سوز او ساز خبره داسي وړاندي کوي:
عشق د عقل په تدبير چلاوه نه شي
په دې ناوې نه جوړېږي پسول د چا
چې پادشاهه زليخا يې کړه ګدايه
پرې به نږدي په ځای مينه قول د چا...
له وهلو به يې شرم خوک په څه کا
چې په غاړه شي د مينې ډول د چا...

يا د قناعت په برخه کې لنډ مطلب وړاندي کوو:
قناعت هسې دولت و حميد ورکـــــــړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پـــادشاه ګڼي تـــــــــر ځا نه بينوا
چې په سوال اوړدوي لاس چا ته حميده !
ښه يې وړی لاس تـــــــــــر زني بې نوا (۵۱: ۲۱: ۱۴-۱۲)
کله هم ممکن يو څوک يو قطعه شعر يا يو بيت لـه موزون حالت څخه غير موزون حالت ته راواړوي؛ په هرډول (نثر پر نظم او نظم پر نثر) اړول علمي و تخيلي، ذوقي او هنري مهارت او تمرين غواړي.
د سعدي شيرازي (   ) دا قطعه شعر مورد د انسان د شکر ويستلو فضيلت ته رابولي؛ يو ليکوال غواړي نور خلک د نعمتو پر مصرف پوه کړي، خبره په څومره هنري انداز، حکمت او عارفانه هوښياری کې کوي او بشر په دې پوهوي، چې ته اشرف د مخلوقاتو يې، ځکه دغو خبرو او ټولنيزو نزاکتونو ته متوجه مه اصراف کوه او مه غافله کېږه؛ لکه:
ابرو، بادومه و خورشيد و فلک درکارند
تا توانی به کف آری و به غفلت نخوری
جمله از بهر تو سرګشته و فرمانـــبردار
شرط انصاف نباشد که تو فـرمان نبری. (۲۲: ۵۹)
لنډه دا چې (نظم) او (نثر) د اړتيا او څېړنيزو سپړنو، تفسيرونو، تحليلونو او نورو ارزښتونو لپاره يو پر بل اړول کېږي او د خدای ښېنلي سيد رسول رسا د وينا له مخه نظم او نثر د ليکنې دوه لارې او دوه سبکونه او روښونه دي، چې علمي او ټولنيز پراخه مفهوم له لارې تشريح او تفسيرېږي؛
لکه:
نظم دی که نثر طريقې دوه د ليکلو
نه دی انحصار د شاعری په تش ويلو
نثر کې هم راشي شاعري ښکلې ښآغلي
نظم هم شي نثر شاعري په زړه داغلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل ته د بلبل ژبه په کار ده خو بې ګله
تشه د الفاظو مـــــاهري ده لا حاصله
خیال شاعر نه پیکر د شعر، شاعري ده
نور رخت و زیور دی د پیکر و چاکري ده
روح چې نه وي، ښکلی که کالبوت شي د دلبر
وایه یو مرده دی، د زربفت کفن په سر
نظم دي پیلي مـــــــرغلري د خیالاتو
تش لفظونه څوک ګڼي معیار د کمالاتو ... (۳۹:۲۵۱)

۲–۸– د دویم څپرکي د مطالبو لنډیز:

- لیکنه یوه فني اړتیا ده او د لیکوالۍ فن د زیات تمرین، اصولي لارو او علمي طریقو په واسطه ترلاسه کېدای شي.
- کله چې انسان کار کوي، ورسره ورسره ښایي، چې خطاوې هم وکړي، په تېره په لیکنه کې، ځکه لیکنه یو فني عمل او مسلکي کړنلاره ده؛ لازمه ده موږ په وار وار تکنې، دوه زړي او له ستونزو سره مخامخ شو، له همدې امله باید فني لارې خپلې کړو.
- د لیکنې په کار کې دا اړینه ده، چې لیکنه مسلکي کړو؛ له مسلکي لیکنې او فني لیکوالۍ څخه زموږ موخه (هدف) دا دی، چې د یو (مسؤلیت او ټولنیز درک له مخې خپل کلتور او خپلې ژبې ته څه وروبښو، دا کار هله امکان لري، چې ژوند دغه کار ته وقف کړو.
- هره ژبه د تخلیق او تحقیق په لړ کې پیاوړې کېږي، که وغواړو مسلکي لیکوالي وکړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

أ. تفکر کول، په مسلک فکر کول او مثبت عمل ته لاس ور اوږدول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. هر تخليق کوونکی د ټولنيز ژوند په اوږدو او د طبيعت په ارته غېږ کې يو نوښتګر، مبتکر او بديع انسان ګڼل کېږي، ورته بويه په خپل سپېڅلي او روا کار (د ليکنې) په فني ګانه ځان سمبال او له بېځايه وخت تېرونې او خطاوو ځان وساتي؛ دغه کار هله ترسره کېږي، چې ليکنه يو مسلک او يو کسب وګڼي.

ت. سواد، پوه د ليکنې په کار کې حتمي دی؛ که ليکوال د خپل مسلک اړوند ډېره مطالعه ونه کړي، له طبيعت او ماحول څخه متاثره نه شي، نه تخليق کولای شي او نه تحقيق. که ليکوال غواړي هنري نثر وليکي او يا څېړنه وکړي لازمه ده له تکراري کلمو ځان وساتي.

ث. د ژبې په دستور ځان پوه کړي، په تېره مقيد او آزاد مورفيمونه، شرطيه توري او تکراري او ټينګاري کلمې او مورفيمونه بيا بيا ونه کاروي. ضميرونه ټول وپېژني او پرځای يې وکاروي، نومونه، قيدونه او فعلونه په ګرداني توګه او ساده ډول استعمال او ګردان کړي.

ج. لنډه او ساده ليکنه وکړو او په لوی لاس د ليکنې ته خال او درې ورنه کړو، له نورو ژبو څخه خپلې ژبې ته راغلي لغتونه د خپلې ژبې تر قاعدې لاندې مفرده او جمعه بڼه يې وکاروو.

- مهمه دا ده، چې څه ډول ليکنه وکړو؛ اوس خلک ستونزوره ليکنه نه خوښوي، خو دا د دې معنی نه لري، چې د آسانۍ په پلمه هر اصل له منځه يوسو.
- که څوک وايي، چې ليکنه يو ډول اصول دي، چې هېڅ بدلون نه مومي، نو د اسلام په اوايلو کې، چې کومو مسلمانانو کومې ابتدايي ليکنې او راغونډونې کړې وې دوباره بېه ور کې انکشافات نه راتلل. د مثال په ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي يا فولکلوريک داستان له اوسني سره اوس اسو خومره توپير لري.

- په پښتو اوسني ليکني بهير کې يو لړ کموني او زياتوني هم کېږي، چې ليکني بهير تشخصي، سمتي او سلقه يې کولو خوا ته وړي؛ لکه: ډېر خلک فکر کوي، ډېر خلک فکر کوي يا راغلي وو، راغلي ول يا د اداتو په کارولو کې دقت وشي.
- همدارنګه د اوسني ليکدود په برخه کې د هر فونيم لپاره د يو مشخص ګرافيم نه درلودل دي، لکه چې ويل کېږي، له (واول پرته کلمه نه تړل کېږي) که داسې وي په پښتو او دري ژبو کې ډېرې داسې کلمې شته، چې زموږ د رسم الخط له مخې واول ور کې نشته ؛ لکه: بد)، چې له دوو تورو رغېدلې کلمه ده، خو که په فونيمکي الفبې يې ونه ليکو، نو واول يا حرکت په کې نه ليدل کېږي. په داسې حال کې، چې بد (Bad) بايد داسې وليکو.
- د فعل صرف هم په پښتو ژبه کې د نارينه او ښځينه لپاره په جلا جلا او واضح ډول سره راغلي؛ لکه: هلک راغی، نجلۍ راغله. يو هلک راغی، يوه نجلۍ راغله. مطابقتونه بايد په نومونو، صفتونو، عدد او معدود او فعلونو کې په پام کې ولرو.
- په ليکوالۍ کې د ښې، کلمو، جملو او هنري ترکيبونو کارول په تېره په هنري نثر کې ضروري دي. لکه هېڅ ليکنه او اثر، بې کلمو او جملو نشي رامنځته کېدلای، نو يو هنري اثر هم پرته له ښو جملو، کلمو او ترکيبونو نشي رامنځته کېدلای. لکه ديوال، چې بې له خښتو نشي پورته کېدلای، ليکنه بې کلمو نه رغېږي. د يو ليکوال خبره الفاظ او مادي توکي کابو يو ډول اغيز ښندي، که څوک په کور کې ميلمه کوو او د هغه قدر کوو او يا د هغه د ښېګڼو بيان نورو ته کوو، دواړه د هغه پر روان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصيت ستايلو او غندلو کې يو ډول رول لري، نو له همدې امله د کلمو د کارونې ځايونو ته بايد هر اړخيزه پاملرنه وکړو.

- په ليکنه د شعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه که له يوې خوا ليکوالي فني او ښکلې کوي، له بلې خوا د ليکوال هويت هم لوړوي.
- هرڅومره، چې په هنري نثر کې شعر وکارول شي، ښکلا يې لا زياتېږي، په ليکنه کې د شعر کارول د ليکنې روح پياوړى کوي او ښکلا وربښي. د ښېښو هنري تړاو په هنري نثر کې د شعر د کارونې امکان پيدا کوي؛ لکه:

هغه زړه به له طوفانه په امان وي　　　چې کشتۍ غوندې د خلکو بار بردار شي

- په ليکنه کې شعر د وړتيا او اړتيا له مخې کار ځاى پيدا کوي او ټولنيز پيغام لېږدوي. د پيغام لېږد د بېلابېلو توکو، وسايلو او الفاظو په ذريعه وي.
- ليکوالي ذوق تحريکوي؛ ليکوال په اسانۍ سره کولاى شي خپل او د ټولنې ذوق له دغې لارې خړوب کړي. دا ډول هنرمند ليکوال کېداى شي په يوه يا ډېرو مسلکو کې پوهه او لوى لاس ولري.
- د محقق او ليکوال کار له نورو فرهنګپالو لا ستونزور دى، ځکه ليکوالان په ټولنه کې د ټولنيزو موضوعاتو رامنځته کوونکي او پالونکي دي.
- ليکوالان او محققين په بېلابېلو خبرو کې تحقيق او ليکنې کوي؛ دغه ليکنې سياسي، اجتماعي، ادبي، علمي، فولکلوريکي او هر ډول ټولنيزه پوهه او شعور انعکاسوي؛ شعرونه، متلونه، وجيزې او ولسي پوهنې او تجربې او همدارنګه د وختونو په اوږدو کې په ټولو ليکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شويو موضوعګانو ليکنې کوي او په دې ډول د خپلو ټولنو فرهنګ ژوندی ساتي.

- په ټولنيزو، ادبي او علمي موضوعګانو د ليکوالو لپاره د نورو خبرو تر څنګ د اجتماعي شعور قوت په شعر کې، منل، غوره ويناوو او نورو ولسي پوهنو کې ډېر انعکاس کوي.
- ليکوالان په دا ډول ليکنو کې ډېر ارزښتونه انعکاسوي، آن (په هنري او ادبي نثر او شعر کې هنري ترکيبونه کاروي، چې د ادبي او هنري ليکنو ارزښت ډېروي.)
- د ادبي ليکنو اعجاز او ښکلا په هنري ترکيبونو پورې اړه لري، نثر هغه وخت هنري ګڼل کېږي، چې هنري ترکيب ولري. هنري او ادبي ترکيب په ليکنه کې (هغه عاطفي او تخيلي غوټه ده، چې د نوموړي مضمون ماهيت ترې جوړېږي، خو دغه ماهيت ډېر خلګه ښکلې او فزيکي بڼه احتوا کوي که څه هم چې ماهيت په مضمون کې پورته وي.
- په نثر او په تېره شعر کې (هنري انځور) هر اړخيز دی؛ هنري تصوير د باندې نړۍ او شاعر د خيالي دنيا ترمنځ رابطه جوړوي. په هنري تصوير کې د کلام معنوي او لفظي ښکلا راتلای شي، خو هنري او ا دبي ترکيب يوازې د مشبه او مشبه به ترمنځ تناسب رامنځته کولای شي؛ په حقيقت کې هنري ترکيب د ادبي مضمون محاکات او ښکلا زياتوي.
- هنري نثر ښکلی، خو له مفهوم او مطلب نه ډک مطالب لري، يو فکر لېږدوي او يوه موضوع څاري. هغه وينا چې د لفظ له پلوه ښکلې او د معنی له اړخه بېل بېل مضمونونه ولري، هنري نثر نومېږي.
- د هنري نثر ليکوال په ټولنيز نظام کې د ټولنيز فکر القا کوي. د غه نثر ته ترسيمي او حکايوي نثر هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هنري نثر ترخنګ (هنري ترکيبونه) په شعرونو کې ډېر کاريدلي دي؛ د پښتو ادبياتو د لرغوني، منځنۍ، معاصرې او نوې دورو کې ډېر ډېر کاريدلي دي، چې بېلګې يې خورا ډېرې دي.

که مې زړه د عشق په تيغ سورى سورى شه
تـــــــر يـــــــــوه ونه دې نه کړه راته نا ...

يا:

کدورت مې د صفا په صيقل ورک شو
په دا چاکه سيــــنه خوښ لکه سحر يم...

- په ليکنه کې د سرليکونو (عنوانونو) غوره کول يو با ارزښته کار دی. هره ليکنه عنوان لري، لکه هر سړی، چې نوم لري، همدا شان تحقيقي، علمي او ادبي ليکنې خو بې عنوانه نه وي؛ عنوان د مضمون او مطلب د حتوا لارښود دی.
- عنوان او سرليک د هرې مقالې او کتاب هويت ټاکي، خو شرط دا دی، چې د هرې مقالې او کتاب لپاره لومړی مناسب عنوان وټاکل شي، بيا مقاله او کتاب تر هغه سرليک لاندې وليکل شي. ښه عنوان د غوره کتاب معرفي کوونکی دی. د هرې ليکنې او کتاب هويت که له عنوانه ښکاري، مطالعه يې هم له سرليک څخه پېليدونکې ده.
- عنوان د هر مطلب کـه لـوی وي يـا وړوکـی د مطلـب (خبـر) رښـتينی څرګندونکی دی. عنوان د لوستونکي او مطلب ترمنځ د پيوستون ټکی دی. عنوان يا سرليک مخاطب ته د جذبېدو اصلي لامل دی. د يوې تحقيقي مقالې عنوان د ټول اثر د قوت بيانوونکی دی. يو تحقيق په عنوان برجسته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د عنوان اهميت په دې کې دی، چې د موضوع د متن لېږدونکی پيغام وسيله ده. که غواړو يو شی، يو نوم، يو ځای او يوه ليکنه با ارزښته معلومه شي لازمه ده په زړه پورې او دقيق عنوان ولرو.
- د عنوان اهميت د يوې موضوع د منځپانګې د برجسته کولو ښه لاره ده. په ټولنيزو او تحقيقي ليکنو کې د عنوان اهميت له بل هر څه نه ښکاره او ارزښت لري.
- عنوان ډېر ډولونه لري؛ لکه: لنډ عنوان، فيشني يا کشداره (تجارتي)، متحدالمال او تکراري، ادبي او هنري، پوښتنيز، څېړنيز، ذوقي او نور ...
- د يوې څېړنيزې مقالې عنوان له ټولو مقالو با ارزښته وي، ځکه ځانګړنې لري، برجسته وي، معرفي کوونکی د موضوع وي، متمرکز او پياوړی وي، پوهه لېږدوي، اول لاس موضوع معرفي کوي.
- په عمومي ډول يو څېړنيز اثر (مقاله)، آن کتاب له لاندې برخو جوړېدلای شي:
  (عنوان، مقدمه، مت (موضوع سپړنه)، نتيجه او ماخذونه)
- سريزه (مقدمه) هم د تحقيقي اثر يا مقالې عمده برخه ده؛ له ډېره پخوا په تحقيقي مقالو کې مروجې وې، خو کله نه دي ليکل شوي. په مقدمه کې ليکوال بايد دخپل کار هدفونه معرفي کړي، ستونزې بايد په معقوله توګه په کې حل شي، آن ځينې اصطلاحات هم په مقدمه کې تشريح شي. مقدمه د عنوان او موضوع ترمنځ ارتباطي پل دی. په مقدمه کې د پاتې کار شيوه، ميتود، برخې او د حل لارې په ګوته کېږي.
- موضوع يا متن؛ د څېړنيزې مقالې عمده برخه ده. موضوع او متن د مقالې اصلي مضمون جوړوي. مضمون بايد راوسپړل شي؛ د ليکوال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقیق کار د مقالې د مضمون په سپړلو پورې اړوند دی، ټوله خواري د لیکوال د یوې موضوع غوره سپړل او رالوخول دي.

- په مقاله یا تحقیق کې عمومي موندنو ته نتیجه وایي. نتیجه د مقالې یا تېزس د حل کیلي ده. په نتیجه کې ټوله متن ځېړنه د ارقامو له مخې حسابېږي. نتیجه هنري لمنه ده، چې د اصلي پیغام په کې راټول شوی وي.
- ماخذونه هم په معاصرو ځېړنو کې اهمیت لري، هغه ماخذ د اهمیت وړ دی، چې زموږ د کار موضوع لا برجسته او غوره کړي. تحقیقي مقالې بې ماخذونو نه وي. ماخذونه مختلف ډولونو باندې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۹– د دویم څپرکي پوښتنې:

۱) لیکوالي څه ډول فن دی او دغه فن ته څنګه د لیکنې عملي کړنلاره وايي؟

۲) څنګه په لیکنه کې له تېروتنو ځان ژغورلای شو؟

۳) هنري نثر، تحقیق او تخلیق څه ته وايي؟

٤) که وغواړو مسلکي لیکنه وکړو لازمه ده کومو ټکو ته پاملرنه وکړو؟

٥) د ضمیرونو، نومونو، صفتونو، قیدونو او فعلونو پرځای کارول زموږ د لیکوالۍ په فني کېدو او نه کېدو کې څه رول لري؟

٦) له خپلې ژبې ته له نورو ژبو راغلي لغتونه له کومې قاعدې لاندې جمع کېږي؟

۷) د وینا او لیک ترمنځ ولې توپیر شته؟

۸) د لاندې لغتونو درست او نادرست صورت ولیکئ.

لکوره، لموره پکور کې، لکتابه مې لاس واخیست.

له تاسره، لتاسره، په تاپسې، پتا پسې، ما بهره غرمه پلوږه تېروله، آسمانتې کتل...

۹) په یوه علمي لیکنه کې (کشې، کښې، کې، کخې ... کوم ډول ته ترجیح ورکوئ او ولې؟

۱۰) د اوسني لیکدود په برخه کې غټه ستونزه د هر فونیم لپاره د ګرافیم نشتوالی دی او که نور څه؟

۱۱) د منځ او ترخه د کلمو په منځ کې د زور او که د زورکي تفاوت شته او لیکل کېږي کنه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) وايي، چې پښتو ژبه يوه تصريفي ژبه ده، دغه خبره زموږ په ژبه کې ولې ډېره مهمه ده؟
۱۳) د نوم او د فعل په صرف څومره پوهېږئ؟
۱٤) په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او ښآيسته جملو کارول څه اهميت لري؟
۱۵) که يو ليکوال غواړي هره شيبه له خپل مسلک سره مينه وکړي ورته لارمه ده څه وکړي؟ او څو شيان په نظر کې ولري؟
۱٦) په ليکنه کې د شعر، متلونو او غوره ويناوو کارول څه اهميت لري؟
۱۷) په يوه ليکنه کې د شعر د وړتيا او اړتيا له مخې څنګه کار ځای پيدا کوي او څنګه امکان لري؟
۱۸) لاندې يو بيت په يوه لنډه هنري ليکنه کې تفسير کړئ.

د ځوانۍ عمر دې تېر کړ په غفلت کې   په پيرۍ کې به څه زېرمې د محشر کړې...

۱۹) متل څنګه او د څه لپاره په ليکنه کې کارولی شو؟
۲۰) که غر لوړ دی، پر سر لار لري؛ د دغه متل کارول په کوم ځای کې مناسبت لري؟
۲۱) په ليکنه کې د (غوره ويناوو) راوړل څه اهميت لري؟
۲۲) هنري ترکيب څه ته وايي؛ تعريف يې کړئ؟
۲۳) هنري ترکيب د شعر او نثر په لفظي برخه کې ډېر کارول کېږي، که په معنوي؟
۲٤) آيا تاسو په يو نثر کې څو هنري ترکيبونه کارولی شئ؟
۲۵) يو، دوه، درې بېتونه چې هنري ترکيبونه په کې راغلي وي، راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲٦) په معاصر ادب کې د هنري نثر ليکوال څوک دی؟
۲۷) (غنچه روه)، ګنج پښتو، آدم خان او درخانۍ کيسه، توبة النصوح په کوم ليکوالو پورې اړه لري؟
۲۸) د هنري (ترسيمي او حکايوي) نثر بېلګې کومې دي؟ نمونه يې واخلئ.
۲۹) آيا طنز يا سکوندنه د شکل له پلوه د هنري نثر يو ډول دی؟
۳۰) د پښتو شعر په بېلابېلو دورو کې د هنري ترکيب استعمال په کومه دوره کې ډېر شوی دی، يوه يوه بېلګه يې له هرې دورې را واخلئ.
۳۱) په يوه ليکنه کې سرليک راوړل څه ارزښت لري؟
۳۲) سرليک (عنوان) څه ته وايي؟
۳۳) د يو عنوان په ټاکلو کې کومو ټکو ته ارزښت ورکول کېږي؟
۳٤) د عنوان يا سرليک د اهميت په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۳٥) عنوان څومره ډولونه لري؟
۳٦) څېړنيز عنوان کومې ځانګړنې لري؟
۳۷) يو څېړنيز اثر له څو برخو جوړېږي؟
۳۸) د يو عنوان څو تعريفونه را واخلئ.
۳۹) سريزه څه ته وايي، د اثر کومه برخه ده؟
٤۰) د يوې ښې مقدمې ښېګنې په څو ډوله دي؟
٤۱) متن څېړنه يا راسپړنه د يو تحقيقي اثر کومه برخه ده؟
٤۲) د متن يا موضوع سپړل او څېړل کومې لارې لري؟
٤۳) په متن کې د تحقيق موضوع څه ډول او په څو ډوله تفسيرېږي؟
٤٤) د يو تحقيقي اثر نتيجه څنګه ليکلای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵) نتيجه معمولاً څو برخې لري؟

۴۶) ولې د يوې تحقيقي مقالې په پای کې نتيجه ليکو ؟

۴۷) ماخذونه څه ته وايي؟

۴۸) د څېړنيزو مقالو او کتابونو ماخذونه په څو ډوله ليکل کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۱۰– د دويم څپرکي ماخذونه

۱- قرآنکريم. ۱۳۸۰. الم سپاره. سوره بقره. کابل: اطلاعاتو او فرهنګ وزارت. بيهقي خپرونه. آزادي مطبعه.

۲- ارسطو. ۱۳۶۰. فن شعر. تهران: طوسي خيابان فردوسي.

۳- الفت، ګل پاچا. ۱۳۶۰. غوره نثرونه. کابل: پښتو ټولنه. د مطبوعاتو مستقل رياست. دولتي مطبعه.

۴- الف جانه، مېرمن. ۱۳۸۸. اوسني ليکوال. کندهار: د علامه رشاد خپرندويه ټولنه.

۵- احمدی، فانوس، عزيزاحمد و جاويده. ۱۳۸۸. عنوان نويسی. کابل: انتشارات رسالت.

۶- اميري، فرزانه. ۱۳۹۱. د درويش دراني په شعر کې د سياسي او اجتماعي افکارو هنري انعکاس. کابل: کابل پوهنتون ماسټرۍ تېزس.

۷- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۸. ليکوالي. املا او انشا. پېښور: رفعت کتابخانه ناصرباغ روډ.

۸- بابا ، عبدالرحمن. ۱۳۸۰. ديوان. پېښور: حيات اباد. صبا خپرندويه ټولنه.

۹- بېنوا ، عبدالروف. ۱۳۸۹. د زړه خواله (دويم چاپ) کندهار: روهيال کمپيوټر اداره.

۱۰- بېنوا ، عبدالروف. پښتو متلونه. ۱۳۵۸ . کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. دولتي مطبعه.

۱۱- بابا ، عبدالرحمن. ۱۳۵۲ديوان کابل:پښتو ټولنه.دولتي مطبه.

۱۲- بېتاب، استاد عبدالحق ، ملک الشعرا. ۱۳۴۵ انشا مقالات. کابل: د ماليې وزارت خپرونه. دولتي مطبعه. ۱۳۰ پرله پسې ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- بورګی، پوهاند محمد طاهر. ۱۳۸۰. د کاڼي کرښې (مقاله). پېښور: هوتک کمپیوټري مطبعه.
۱۴- پنزل ،هربرت (د الهام ژباړه).۱۳۸۹.د پښتو ګرامر.کابل:صدیقي خپرندویه ټولنه.
۱۵- تړی، ډاکټر. ۱۳۴۹ کال. پښتو فعلونه. کابل: کابل پوهنتون. نشرات.
۱۶- تازوی، عبدالله. ۱۳۸۱. هزارګفتار: عربستان. چاپ مطبعه مکه مکرمه.
۱۷- حبیبي، پوهاند عبدالحی. ۱۳۵۷ . پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پېړیو کې. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت. دولتي مطبعه.
۱۸- حبیبي، عبدالحی. ۱۳۷۵. پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پیړیو کې. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت. د پښتو پرمختیا او پیاوړتیا مرکز
۱۹- حقپال، محمدآجان ۱۳۸۰. مستقبل (مجله) دویم کال. ۱۳او ۱۴ کلسیکسون. پېښور: جهانګیرآباد ، جمرود.
۲۰- حافظ نیا ، ډاکټر محمدرضا. ۱۳۸۷. مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. ایران. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی. دانشگاه سمت. مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۲۱- خټک ، ډاکټر راج ولي شاه. ۱۳۸۰. د کاڼي کرښې. هوتک کمپیوټري.
۲۲- خټک ، خوشحال. ۱۹۵۲. دیوان (لومړی چاپ). پېښور: قصه خوانی.
۲۳- خویشکی محمدصابر. فونولوژي –مورفولوژي.۱۳۹۲.ننګرهار:ختیځ خپرندویه ټولنه.جلال کوټ .
۲۴- خیال بخاری، ډاکټر سید عظیم شاه. ۱۳۹۳. رحمان پوهنه. پېښور: بابو حیدر روډ. رحمن ادبي جرګه.
۲۵- چمتو ، محمد قسیم. د ۱۳۸۷. د پښتو لیکدود او فونیمکي لیکنې ترمنځ توپیرونه. کابل: کابل پوهنتون علمي مجله، دویمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶- دوانی، علي. ۱۳۷۷. هنر نویسنده گی و نامه نگاری. ایران: تهران دانشگاه دولتی. خیابان شهر. مطبعه سهام.
۲۷- رشیق، پوهاند محمد حسن. ۱۳۸۲. طرز نگارش اثر علمی-تحقیقی. کابل: کابل پوهنتون د نشراتو ریاست.
۲۸- رښتین، پوهاند صدیق الله. ۱۳۷۲. پښتو گرامر. پېښور: خیبربازار. یونیورستي بک ایجنسي.
۲۹- رفیع، حبیب الله. ۱۳۶۰. افغان یاد. کابل: کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی
۳۰- روهي، صدیق. ۱۳۶۰. ادبي څېړنې. ننگرهار: ننگرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځی.
۳۱- روهي، کاندید اکاډیمسن محمد صدیق. ۱۳۸۵. شعر پېژندنه. کابل: صمیم ادبي ټولنه.
۳۲- زرغونه، پوهندوی دوکتور. ۱۳۸۲. پښتو نحوه. پېښور: ساپي څېړنو او پراختیا مرکز.
۳۳- زغم، احمد شاه. ۱۳۹۰. هنري نثر. کابل: کابل پوهنتون، ناچاپ اثر.
۳۴- زغم، احمد شاه. ۱۳۶۲. دا لیکوال او دا څېړنې. کابل: د نشراتو ریاست. د چاپ او خپرونو دولتي کمیټه.
۳۵- زیار، ډاکترمجاوراحمد. ۱۳۶۵ کال. پښتو پښویه. ننگرهارپوهنتون خپرونه.
۳۶- زیور، پوهاند زیورالدین. ۱۳۹۰. پښتو ادبیاتو تاریخ (اوسنی دوره). جلال آباد. ساپي نشرات. د مخابراتو خلورلاري.
۳۷- زیور، ډاکتر زیورالدین. ۱۳۹۰. د پښتو ادبیاتو تاریخ اوسنۍ دوره. پېښور: پښتونخوا. د ساپي څېړنو او پراختیا مرکز. ارباب روډ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸-زیور، پوهاند دوکتور زیورالدین. ۱۳۹۰. د پښتو ادبیاتو تاریخ (اوسنۍ دوره). پېښور: ارباب روډ. د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز.
۳۹-زیور، پوهاند ډاکټر زیورالدین. ۱۳۹۰. پښتو ادبیاتو تاریخ اوسنۍ دوره (دریم چاپ). پېښور: ساپي پښتو څېړنو او پراختیا مرکز.
۴۰- سلیمي. ۱۳۸۸. اوسنی لیکوال (دویم چاپ). کندهار: صحاف نشراتي مؤسسه.
۴۱- شمیسا، دکتر سیروس. ۱۳۸۳. انواع ادبي. دریم چاپ. تهران: طوسي خیابان فردوسي.
۴۲- شیرزاد، پوهنمل محمدآقا. ۱۳۸۴. ادبي فنون. کابل: ښوونې او روزنې پوهنتون. سید جمال ادبین کمپیوټري خدمتونو چاپخونه.
۴۳- شیدا، کاظم خان. ۱۳۸۴. دیوان. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.
۴۴- فریدونفر، محمدرضا. ۱۳۸۷. ګل واژه های سخن. ایران: مشهد. مطبعه ملي ایران.
۴۵- قویم، پوهاند دوکتور عبدالقیوم. ۱۳۸۹. شعر چیست. کابل: انتشارات سعید.
۴۶- عشمانی، پوهنوال عشمت الله. ۱۳۸۹. روش تحقیق در علوم اجتماعی. کابل: انتشارات فرهنګ. کتاب فروشي فرهنګ.
۴۷- غني، غني خان. ۱۳۷۴. کلیات. کابل: د قومونو او قبایلو وزارت. نشراتو ریاست.
۴۸- ماندګار روزنامه ۱۳۹۱ کال. ۱۲ ګڼه.
۴۹- مایکوفسکی. ۱۳۶۳ کال. درباره ادبیات.
۵۰- مومند، عبدالحمید. ۱۳۸۳. کلیات. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.
۵۱- مومند، عبدالحمید. ۱۳۸۳. دیوان. پېښور: د قصه خوانۍ. دانش خپرندویه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲- هاشمي، څېړنوال سيد محی الدين. ۱۳۸۹. د نثري ادب ډولونه. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. د بشري علومو معاونيت. د پښتو څېړنو نړيوال مرکز.
۵۳- هوتک، محمد. ۱۳۵۲. پټه خزانه (څلورم چاپ) کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو او بشري علومو پوهنځی.
۵۴- هېوادمل، سرمحقق زلمی. ۱۳۹۰. د پښتو نثر اته سوه کاله. دويم چاپ. کابل: کلوله پشته، دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

۳ – املااو انشاء

پیلیزه (مدخل):

د ليکوالۍ آره او اساسي خبره، د (املاء او انشاء) په بحث پورې اړه لري.
ټولې ليکنې که ادبي يا غير ادبي دي په املاء او انشاء کې راځي؛ يعنې ليکني آثار له يوه سره د املاء او انشاءله دايرې نشي وتلای؛ هرومرو به يا په املاء او يا انشاء پورې تړاو لري.
په دغه فصل کې (د املاء لغوي او اصطلاحي پېژندنه) چې د (کلمو سم تلفظ، د کلمو په ليکنه کې ګرامري قواعدو مراعاتول، د کلمو او ترکيبونو سم ليکل، د کلمو په ليکنه کې د امکان تر حده د اشتبا مخه نيول، په پښتو ژبه کې د نفي او نهي کلمو جلا ليکل، د پښتو ژبې ځانګړو تورو پرځای کارول او ...)
د انشاء اصل، د انشاء په ليکلو کې رغاونيز توکي، د انشاء جوړښت، د درنې او ستونزورې انشاء د ليکلو علتونه، په انشاء کې د بهرنيو کلمو دکارونې اړتياوې، ډولونه او ...
انشاء پورې اړوند شيانو باندې په وړاو مناسب ډول خبرې کېږې او لکه نورو څپرکو غوندې لنډيز، پوښتنې او ماخذونه به هم که خدای کول ښکاره شي.

۳–۱– الف – املا: Dictation

پښتو - انګليسي قاموس، د علومو اکاډمۍ نوي چاپ په (۳۴) م کې راځي: ((املاء(imla) ښځ-م. Dictation-Spelling ته وآيي.)) (۹: ۳۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه کې د نورېږ(جنس) له پلوه مؤنث (ښځينه) نومونو ډله کې راخي؛ لکه: ليلا، امريکا، املاء او .... سره له دې، چې املاء عربي کلمه ده، په پای کې همزه هم لري، خو په پښتو ژبه کې په الف تلفظ کېږي.

په خينو نورو قاموسونو کې وايي: ((املاء(imla) ښځ-م– ډکول ۲-ليک دود، د کلمو د ليکلو قواعد.)) (۱۲: ۳۷)

د کلمو د ليکلو قواعد نه، بلکې د جملو د ليکلو قواعد او لارې دي، ځکه (Dictation) د جملو د ليکلو قواعد دي.

فرهنګ فارسي عميد، جلد اول، په (۲۳۲) مخ کې راخي: ((املاء- مص [ع] (ا) ډکول، بل چاته د يو مطلب تقديرول (ويل) چې هغه يې وليکي او هغه مطب چې معلم يې ووايي او شاګرد يې وليکي او هم د کلمو د درستې ليکنې لار.)) (۲۲: ۲۳۳)

کله د (مهلت ورکولو، ديکته کولو په معنا هم راغلي، خو چې د اله املاء سره ثومره سر لګوي د تامل (سوچ) وړه خبره ده.

په (عربي-فارسي) نومي د عيسی متقي زاده تاليفي قاموس کې راځي: ((الاملاء: مهلت دادن، ديکته کردن يا امکی –ديکته کرد. املی له –مهلت داد-)) (۲۹: ۳۸)

املاء: د تا، دما د معلم، همدارنګه د دويم شخص له لوري مورې يا هغوی ته په درست ډول څه ويل او د نورو له خوا ليکل دي، خو مهمه دا ده، چې نورو ته څه وايو او يا نورې يې مورې ته وايي د ښه تلفظ، ګرامري اصولو او ليکنۍ پوهې له مخې وي.

لغتاً مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او اصطلاحاً (خپلې يا د بل خبرې په ښه ډول ليکل دي.)

د يو ليکوال په وينا: ((املاء په لغت کې مهلت ورکولو، ځنډولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې دې ته وايي، چې يو سړی يو ليک بل ته وايي او هغه يې ليکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله پر هغه لیک هم اطلاقیږي، چې یو سړی یو څه وایي او بل هغه ویل وینا لیکي.) (۲:۷)

ډېر ځله داسې فکر کېږي، چې املاء د (لومړي شخص) له خوا (دویم شخص) یا اشخاصو ته څه ویل او آن دیکته کول دي. دا چې لومړی شخص(متکلم) به د موضوع په برخه کې معلومات لري او کنه؟ دا هم یوه خبره ده، خو که دا ومنو (چې خپلې یا د بل خبرې نورو ته ویل او یا لیکل دي) بیا دا موضوع روښانه کېږي، چې (متکلم) د املاء د موضوع په برخه کې معلومات لري. دویم او دریم شخص مطرح کېږي، ځکه (خپلې یا دبل خبرې، نورو ته ویل کوم، چې د درست تلفظ له مخې وي؛ املاء ده.)

دلته لومړی، دویم او دریم شخص مطرح دی او اول او دویم هم. حقیقت دا دی، چې املاء په لیکنه کې یو مهم اصل دی. په املاء کې مهمه خبره د (لیکلو) ده، یعني هغه څه چې ونه لیکل شي املاء نه ده؛ نورو ته دیکته کول د املاء اصل جوړوي، خو په دې شرط چې نور یې ولیکي.

داسې ویل کېږي، که څوک له ځانه څه نشی لیکلی، مګر د بل چا د لیک له مخې یې نقلولی شي، دغه نقل قول یا کاپي کولو ته املاء نه ویل کېږي.

املاء څه لیکل دي، خو د درست تلفظ له مخې. د املاء د لیکلو په وخت کې ګرامري قواعد په نظر کې نیول ضرور دي. د املاء لیکلو پر مهال (فونولوژیکي، مورفولوژیکي او نحوي) اصول په پام کې درلود ضروري دي؛ له دې څرګندېږي، چې (املاء د لیکنې د قواعدو له مخې ترسره کېږي، که څه هم د لیکنې اصول نه دي، خو بې اصولو لیکنه هم نه ده.)

په پښتو ژبه کې د (ښه لیکلو او ښه ویلو) معاصري لیکوالۍ په برخه کې وتلي او نامتو لیکوال او استاد اروانباد حضرت ګل پاچا الفت (۳۵۲ کال مړ) یو په زړه پوري تحقیق کړی دی، چې راوړل یې دلته اړین دي.

((املاء او ملاء په لغت کې مهلت ورکولو(۱) او ډکولو(۲) ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي اصطلاح کې خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلی، مګر د بل د ليک له مخې يې نقل قول کولای شي، د غسې نقل قول ته املاء نشو ويلای.))(۳:۱)

هغه څوک چې املاء ليکي بايد لاندې ټکي په نظر کې ونيسي:

۱) څه چې ليکي بايد د صحيح تلفظ له مخې يې وليکي او په غلط تلفظ پسې لاړ نشي، په هره ژبه کې د عوامو تلفظ او صحيح تلفظ يو څه فرق لري، ځيني الفاظ شته، چې په ويلو کې يو راز او په ليکلو کې بل راز دی، لکه په فارسي ژبه کې چې (او) ويل کېږي او (آب) ليکل کېږي. په پښتو ژبه کې (الک) وايي او (هلک) ليکل کېږي.

۲) د الفاظو په ليکلو کې د ګرامر (صرف، نحو) مراعات ډېر په کار دی. ځيني جملې په وينا کې دومره لنډې شوې دي، چې يوې کلمې غوندې وي؛ لکه (ځيکي) چې بايد د ګرامر له مخې (څه يې کوي) وليکل شي...

۳) دوه بېلې کلمې به يو له بله په ليکلو کې نه نښلوو يعنې دا راز کلمات (ټول سړي) (لوی کور) بايد داسې و نه ليکو (ټولسړي) او (لويکور).

٤) که له دوو کلمو يوه کلمه جوړې شوې وي لکه (ټوليمشر)، نو بايد سره جلا ونه ليکل شي.

٥) همدغه شان (ټولواک) هم دوه کلمې دي، خو بايد بېلې نشي. يا د (بېلتانه) کلمه د جدايي معنې ورکوي (بې له تا نه) ونه ليکو. د کلمو په ليکلو کې دا هم ضرور دي، چې يوه کلمه د بلې په شان ونه ليکو؛ لکه (پوښتنه) تپوس (پښتنه) د پښتون مؤنثه کلمه چې بايد په ليکلو کې فرق ولري.

٦) (ګوډ) لنګ او (ګډ) مشترک بايد يو شان ونه ليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) په عربي، فارسي او پښتو لیک داسې کلمې شته، چې د لیک له مخې له ځینو نورو کلمو سره فرق نشي کېدلی؛ لکه: (شیر – شیر) چې یوه کلمه د پیو (شودو) او بله د (زمري) په معنی ده، چې د مقام له مخې یې معنی معلومېږي، مګر په پښتو لیک کې د غسې تېروتنې لږ پېښېږي، ځکه په پښتو ژبه کې لنډه (معروفه) (ي) او اوږده (ې) فرق لري، یعنې تېر (ګذشته)، تیر (کمان) نه لیکي.

۸) له بلې خوا غړی (عضو)، (غړی) حلقوم نه لیکل کېږي، ځکه چې مؤنثه (ۍ) چې د یفتانګ (ay) دی ځانګړی شکل لري.

۹) ځینې نورې کلمې شته، چې یو شکل کېږي، خو چې په جمله کې ونه کارول شي، په توپیر یې ثوک نه پوهېږي؛ لکه: (خوله (کلا). خوله (دهن)، خوله (عرق)؛ په لاندې جملو کې: ۱-خوله یې په سر وه. ۲-په خوله کې یې خبره نه درېږي. ۳-خوله یې وکړه.

۱۰) په پښتو کې د نفې او دنهې توري (نه او مه) له افعالو څه جدا لیکل کېږي؛ لکه: نه ځي، نه کوي، نه وینې. یا مه وایه، مه کوه، مه ځه، مه غواړه ...، خو په (نشي، نشته، نکړې، مشه، مکړه، ناخلي) کې زیاتره یو ځای لیکي. علت یې دا دی، چې په (نه ځي، نه کوي ... مه وایه، مه کوه ... کې (نه، مه) مختاړي یا وندونه دی، د کلمو مستقله برخه ده، خو په (نشي، نشته، نکړې، مشه، مکړه...) کې سربلونه دي او د کلمو اصلي برخه نه جوړوي.

۱۱) پښتو توري: ښکاره خبره ده هره ژبه ځانګړي توري لري، پښتو ژبه هم ځینې توري لري د (الفت) په عربي او فارسي ژبو کې نشته. د دغو تورو د کارولو ځای پېژندل ضروري دي او دا کار په املاء کې ډېر اهمیت لري؛ چې زه به یې ترتیب سره راوا خلم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱– ټ (t)؛ لکه: ټول tol ، ټال tal، مټ mat ، که (ټ) توری (ت) وليکل شي، د ټولو کلمو په معنی کې تعيير رامنځته کېږي؛ لکه: ټول (تمام)، ټال (ګاز) مټ (بازو) د (ت) په تغير تول، تام موسيقي او متلا بې معنی شی جوړېږي.

۲– ځ (J) ځمکه ، ورځ او ...

۳– څ (C) څادر ، څلور

۴– ډ (d) ډاډ ، ډډ ، هډ

۵– ړ (r) ړومبی ، ړنګ

۶– ږ (z) ږمنځ ، ږوی ، لوی، شاهد (۱۸: ۹۸)

۷– ښ (S) ښه ، وانښه ، ښنک \

۸– ڼ (n) پڼه ، کوڼ ... (۳۹: ۳۰)

که په دقت او ځيرتيا سره وګورو راته څرګنده به شي، چې د هرې کلمې په جوړولو کې د هر توري رول دومره دی لکه د انسان د وجود په جوړښت کې د هر غړي ... نوکه يو توری پر خپل اصلي ځای او اصلي بڼه ونه کارول شي، په ليکنه او شفاهي وينا کې تغير راولي؛ د مثال په ډول (ښ) هم په (ش) او هم په (خ) ويل کېږی. د خدای ښنلي الفت په وينا ... يو توری په مختلفو غږونو ويل کېږي او دا د لهجې اختلاف دی. بايد دا توری (ښ) په (ښه–لوښي او اوښ) کې وليکل شي. کومه کلمه، چې يوازې د (خ) يا يوازې د (ش) آواز لري، هلته دغه توری نه ليکل کېږي؛ لکه: ختـه، خاوره، شګه، شولې) ، په دغه اساس بايد (خندل) په (خ) او شيندل په (ش) وليکو او ښندل په (ښ) وليکل شي.

ارواښاد الفت زياتوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ږ- دا توری هم ځيني پښتانه لکه (ژ) او ځيني يې لکه (ګ) ادا کوي، او د لهجو د اختلاف په صورت کې (ږلی، لږ، کوږ) دغو تورو د لهجو د اختلاف مخه نيولې، خو د اختلاف ور هم دي: لکه: (ژلی، لژ، کوژ)، چې په ليکنه کې د پښتو پوهانو د غونډېو مطابق وليکو.

ځ- د دې توري آواز له (ز) لږ غوندې دروند دی، چې په ځينو پښتو کلمو کې يې ليکل ډېر اړين دي؛ لکه ځان، ځنډ ... او په پښتو ژبه کې ځيني کلمې شته لکه (ځه) چې د (تللو) امر دی او په (ځ) ليکل کېږي او که دا کلمه په (ز) وليکو نو (زه) د متکلم (لومړی شخص) ضمير ترې جوړېږي. همدارنګه (ځوړ) پايين (مخ په ښکته) که په (ز) وليکل شي نو د (زوړ، سره مشابه کېږي.

د دې توري په برخه کې بايد ووايو، چې هغه کلمې چې په فارسي کې په (ج) ويل کېږي او په پښتو کې په (ځ) ليکل کېږي؛ لکه: جوان (ځوان)، جان (ځان)، جنګل (ځنګل).

ښ- دا توری هم د پښتو ژبې ځانګړی دی، چې په فارسي او عربي ژبو کې نشته؛ که څه هم د فارسي ژبې په هزارګي لهجه کې په عنعنوي توګه ويل کېږي؛ لکه: (څه مو کنی) (چه می کنيد)، خو دغه استثنايي خبره ده، کنه هغسې خو په ټولو (شرقي آريايي) ژبو کې شته. په شغني ژبه کې (څه رنګ ات) (ښرنګه يې؟) او نورو ...

زموږ موخه (هدف) د (ښ) له توري دا ده، چې وينګ (تلفظ) يې له (س) پر ځای هم کاروي. لکه (ښتې) ته (ستې)، ښوک (سوک)، ښرنګه پرځای (سرنګه) وايي. الفت زياتوي، چې (ډ، ړ، ټ) توري په پښتو املاء کې ډېره برخه لري، بايد پرځای وکارول شي. د (ڼ، و...) او ياګانو پېژندل او پرځای کارول د تحريري املاء غوره برخه جوړوي.

(ڼ او و) خو په ټولو پښتو لهجو کې شته؛ د (و) کاريدنګ په ځينو جنوبي او شرقي لهجو کې فرق لري؛ لکه: (ورشه په ورشه)، کوز، کيز، نور، نير...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يا ګانو تلفظ په ځينو لهجو کې توپير پيدا کوي، چې په ليکنه کې اختلافي موارد رامنځته کوي؛ د بېلګې په ډول: اوږده (ي) په جنوب لويديځه لهجه کې په مفرده توګه (ادي)، (ادي) ويل او د جمعي په ډول اوږده ويل کېږي؛ لکه: راغلي (هغوی راغلي).

پښتو املاء لکه د هرې بلې ژبې املاء په هر وخت او هره دوره کې ځينې بدلونونو ته غاړه ږدي؛ د ټولو علومو پرمختګ او تحول د وختونو په اوږدو کې د يو لړ بدلونونو شاهد دی.

په هر هېواد، هره ژبه کې ډېر وينګونه او لهجې شته؛ همدارنګه پښتو ژبه، چې لله الحمد ډېر ويونکي لري او مختلفو ځايونو کې خواره واره دي، نو هرو مرو د دوی په ليکونو کې د دوی د لهجو اغيز هم شته، دغه سيمه ايز او لهجوي اغيز د پښتو ژبې په عمومي ليک او آثارو کې ښکاري او اختلافات رامنځته کوي او (دچا خبره، چې د رسم الخط يووالي ته زيان رسوي)

د دې لپاره چې په يوه ژبه ، په تېره پښتو ژبه کې يو رسم الخط مراعات شوی وي، څو ژبه د ليک، تحرير او تحقيق پياوړې شوې وي، نو له ډېر پخوا د ليک د يووالي په برخه کې هلته او دلته، کله ناکله ځينې پرېکړې شوي، چې لنډه يادونه ترې ضروري ده.

د پښتو ژبې د فاضل استاد او حقدار ليکوال اروانباد عبدالشکور رشاد د څېړنې له مخې: ((په پښتو ليک کې، چې اوس کوم توری (Graphemes) کارېږي، زياتره يې له عربي الفبې څخه اخيستل سوي دي، د پاته خالصه عجمي ږغونو (Phonemes) له پاره ټاکلي توری هم د عربي الفبې د نخښو (Symboles) او دا نه ده معلومه، چې تر دغو تورو پخوا د پښتو ليک څنګه وه؟

... د پښتو په باب چې تراوسه پوري کوم کښلي آثار ليدل شوي دي، د هغو له لوسته څخه دا راوزي، چې د پښتو اوسنۍ الفبې د غزني د ستر ټولواک سلطان محمود غزنوي رحمت الله (۳۸۷ – ۴۲۱ ه ق) په زمانه کې جوړه سوې ده...

(c) ketabton.com: The Digital Library

. مګر د دغو روايتونو په څنګ کې دا خبره هم د يادولو وړ ده، چې پير روښان بايزيد اورمړ (۹۲۲-۹۸۰ ه ق) پر قرآني (عربي) الفبې باندې د پښتو تورو زياتول د خدای ج په امر او الهام سره د ځان کار بولي... او بايزيده ! او کښه هغه حرفونه، چې په هغو ژبه کې سازېږي د فايدې له پاره د آدميان...

... د بايزيد اورمړ (پيرروښان) پير و ، دولت خان لوانی د خپل بوميا (مقتدا) خبره داسې نظم کړې ده:

افغاني لفظ مشکل و ، لوست، کويښ نه شه
ورته وشوه کنـــــــــــنده ديارلس حرفونه...

ځينې کسان داسې شته، چې د پښتو خاص توري د اخوند درويزه (۹۳۹-۱۰۴۸) کار بولي...))(۱۴: ۷-۲۱)

که د الفبې له پس منظر څخه را تېر شو په پښتو ژبه کې ځينې اختلافي کلمې له پخوا موجودې وې، چې د دوباره اصلاح او سمون لپاره په مختلفو وختونو کې غونډې او پرېکړې شوې دي. دغه پرېکړې د کلمو د سمون په خاطر وې؛ موږ به دلته پښتو املاء په برخه مختلفو پريکړې را واخلو:

۳-۲- املايي پرېکړې:

۱- لومړۍ پرېکړه (فيصله):

د هغه وخت د پښتو ټولنې په غوښتنه، د (۲۵) تنو ليکوالو او پوهانو په ګډون په ۱۳۲۱ هـ ل کال د جوزا په دويمه وشوه او پر (۳۲) اختلافي موادو باندې داسې پرېکړې وشوې:

ګڼه	اختلافي بڼې	منل شوې بڼې
۱	شونډې-شونډان	شونډې
۲	کښيناست-کښينوست	کښيناست
۳	ټول خلق-ټوله خلق	ټول خلق ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴	تولي خبري–توله خبري	تولي خبري
۵	پاته–پاتي	پاته
۶	که راغلی وای–که راغلی وای	که راغلی وای
۷	لويه–لو	لويه
۸	توبه–تو	توبه
۹	ميړونه–مړونه	ميړونه
۱۰	وليد–وليدو–وليدی	وليد
۱۱	لخ–لوخ	لخ
۱	وشو–وشوي	وشو
۱۲	شوی–سوی	شوي
۱۳	شته–سته	شته
۱۴	شي–سي	شي
۱۵	لړه دوړی–لړي اوبه	لړه دوړی–لړي اوبه
۱۶	ښي خبري–ښه خبري	ښي خبري
۱۷	غړ–ژغ–غګ–غاګ	غړ–ژغ
۱۸	ځيني وايي–ځني وايي	ځيني وايي
۱۹	له ده ځنی–له ده ځيني	له ده ځني
۲۰	چلوونکی–چلونکی	چلوونکی
۲۱	ښوونکی–ښونکی	ښوونکی
۲۲	ښوونځی-ښونځی	ښوونځی
۲۳	کښېي–کښ–کي	کښېي
۲۴	پري	پري
۲۵	ويل–ويله	ويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶	وکړ–وکی–وکه	وکړ
۲۷	وکړئ–وکئ	وکړئ
۲۸	مونږ–موږ	مونږ
۲۹	زما–زمونږ–ځما–ځمونږ	زما–زمونږ
۳۰	زه–ځه	زه

يادونه: يو ځل بيا پښتو ټولنې په (۱۳۰۷ هـ ل) د سنبلې په (۲۵) لر اوبر پښتانه ليکوال سره کښينول او لومړی فيصله کې يې تعديل راوست؛ لکه:

ګڼه	د لومړی فيصلې منل شوې بڼه	دربيمه پرېکړه (تعديل)
۱	پاته	پاتې
۲	مونږ	مونږ–موږ
۳	ولاړ	ولاړ–لاړ
۴	لځ	لوخ

يادښت: البته په څلورو کلمو کې تعديل راغلی و، نور په پخوانۍ او اوله بڼه ومنل شوې.

۲– دويمه پرېکړه (فيصله):

د (۱۳۲۷ هـ ل) د سنبلې په (۸) د پښتو ټولنې په غوښتنه کوز او بر (۱۹) تنو ليکوالو او پوهانو د پښتو ليک د ځينو اختلافي موضوعاتو په باب داسې پرېکړې کړې وې:

ګڼه	اختلافي صورتونه	فيصله شوي صورتونه
۱	ڼ–نړ	ڼ
۲	زه، ته، ده–زهء، تهء، دهء	زه، ته، ده (بې همزې)
۳	اوريدل، اخيستل، آوريد–	اوريدل–اخيستل (بې مده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

	آخيستل	
۴	وليد ،وګوره –اوليد ، اوګوره (...)	وليد ، وګوره (بي الفه)
۵	مې، دې، پرې، لاندې، باندې، لاند ، باند او نور...	مې، دې، پرې، لاندې باندې
۶	لومړی، کوچنی، ګوډ ، ګوته، بوخت، لمړی، ګړی، چهاپ، ګهړی	لومړی، کوچنی، ګوډ ، ګوته، بوخت، چاپ، ګړی
۷	(ښ، ږ، ځ) توري به (ش، خ) نه ليکو او له (ږ) به (ژ) او همدارنګه (ځ) به (ز) نه ليکو.	(ژوند ، جوند ، ژوند) به په (ژوند) ليکو او له (ژ) به کار اخلو
۸	ځيني	د بعضي په معنی او (ځني) د (از) په معنا راځي
۹	ويل-وي	ويل درست دی (يوازې په شعر کې (وي) جايز دي.
۱۰	کښې –کښ	کښې
۱۱	د ليرې ماضي ضميرونه	وم، وو ، وې، وی، و ، وه، وې يعنې د مفرد دغايب او جمع غايب لپاره يو (و) ليکل کېږي...

۳– دريمه پرېکړه (فيصله):

د (۱۳۳۷ هـ ل) کال د پښتو ټولنې په بلنه د پېښور او بلوچستان پښتانه ليکوال او پوهان کابل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کې راغلي و او د سنبلې په پنځمه د اګست په ۲۷ مه د پښتو ليک په باب مجلسونه او ادبي بحثونه شروع شوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له څو غونډو او ډېرو څېړنو د ليک د ځينو اختلافي موادو په باب دا راز پرېکړې صادرې شوې وې:

ګڼه	مختلفې بڼې	فيصله شوې بڼې
۱	ځمکه–مځکه، زمکه	ځمکه
۲	زمرى، مزرى- ځمرى	زمرى
۳	کښته، ښکته، خکته	کښته
۴	پښه، ښپه، خپه	پښه
۵	کښل، ښکل	کښل
۶	کښلى، ښکلى	ښکلى
۷	ماسخوتن–ماخوستن	ماسخوتن
۸	ورځ–روځ	ورځ
۹	موږى–ميږوى	موږى
۱۰	لوينت، لوېښت، لويشت	لويشت–لوينت
۱۱	ورک–روک	ورک
۱۲	خسر–سخر	خسر
۱۳	خوسا–سخا	خوسا
۱۴	سکروټه–سروټکه، سکوروټه	سکروټه
۱۵	ورور–رور	ورور
۱۶	ورونه–رونه	ورونه
۱۷	وروروِلي–رورولي	وروروِلي
۱۸	وروسته، روسته، روستو	وروسته
۱۹	وروستى–روستى	وروستى
۲۰	سيورى–سورى	سيورى

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱	اخلم، اخلي، اخم، اخی–الم، الي	اخلم، اخلي
۲۲	ببنل، ببنه، بخشل، بخشنه	ببنلو ببنه
۲۳	ماسپښـــــين، مازپښـــــين، ماپښين	ماسپښين
۲۴	کوم–کم	کوم
۲۵	اغږل، اخښل–اغل	اغږل
۲۶	نمږی–مږی–نوږی	نمږی
۲۷	زوی، زامن–ځوی، ځامن	زوی، زامن
۲۸	زیږېدل، ځیږېدل	زیږېدل
۲۹	زغستل، ځغستل	زغستل
۳۰	ځلمی–زلمی	ځلمی
۳۱	سوځل، سیځل، سوزل، سیزل	سوځل، سیځل
۳۲	خوځېدل، خوزیدل	خوځیدل
۳۳	غورځنګ، غورزنګ	غورځنګ
۳۴	زغمل، ځغمل	زغمل
۳۵	ژرنده، زرنده، جرنده	ژرنده
۳۶	ژبه–زبه، جبه	ژبه
۳۷	ژړا، زړا، جړا	ژړا
۳۸	ژوند، زوند، جوند	ژوند
۳۹	ژمی، زمی، جمی	ژمی
۴۰	ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
۴۱	خبڅي، خبزي، خیجي، خبزي	خبڅي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۲	ژی، زی، جی	ژی
۴۳	ژور، زور، جور	ژور
۴۴	نژدې، نزدې، نږدې	نژدې
۴۵	لم، نمر، نور، مر، میر	لمر–نمر
۴۶	نمسی، لمسی، نوسی	لمسی، نمسی
۴۷	لمونځ، نمونځ، مونځ	لمونځ، نمونځ
۴۸	پسرلی، سپرلی	پسرلی، سپرلی
۴۹	ږغ، غږ	ږغ، غږ
۵۰	کنځل، ښکنځ	کنځل، ښکنځل
۵۱	مینځل، وینځل	مینځل، وینځل
۵۲	مینځه، وینځه	مینځه، وینځه
۵۳	لامده، لانده	لامده، لانده
۵۴	جینی، نجلی، جلۍ، جیلۍ	جینۍ، نجلۍ
۵۵	لمبر، نمبر	لمبر
۵۶	نولس، نونس	نونس
۵۷	وبره، بیره، ایره	ویره
۵۸	ویده، بیده، اوده	ویده
۵۹	ویاله، بیاله، واله	ویاله
۶۰	اوبدل، اودل، اوبل	اوبدل، اودل
۶۱	وزه، بره، بیزه	وزه
۶۲	نښتل، مښتل	نښتل
۶۳	بزرګـان، ملکـان، بزرګانـان، ملکانان	بزرګان، ملکان

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۴	کارغه، قارغه، کارګه	قارغه
۶۵	ڼ–نړ	ڼ
۶۶	کجير، قجير	کجير
۶۷	ټوکـه، پـړک، چکـړی، ټوقـه، پړق، چقړی	ټوکه، پړک، چکړی
۶۸	زړه، ته، زه، زړهٔ، تهٔ، زهٔ	زړه، ته، زه
۶۹	لــوی، دوی، هغــوی، لــوی، دوئ، هغوئ	لوی، دوی، هغوی
۷۰	لويــديز، وويــل، لوئيــديز، اووئيل	لويديز، وويل
۷۱	يو، اينده، يؤ، آئينده	يو، اينده
۷۲	ي	اوږده (ي) بايد د لنډې د (ي) پرځای استعمال نشي

خو له دې څخه وروسته هم د ليک او پښتو کلمو د ليکلي متحد املايي صورت لپاره کار شوی، چې لنډيز يې وړاندې کوم. وګورئ (ليکوالي. ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶ مخونه).

۴– د پښتو ژبې د متحد ليکدود او ليک لار لپاره د (باړه ږلی) د غونډې متفقه پرېکړې:

د (۱۳۶۹ هـ ل) کال چې د ۱۹۹۰ م کال د جولای مياشتې سره سمون لري (۲۳) کاله وروسته يو ځل بيا د پېښور پوهنتون او پښتو اکاډمۍ په نوښت په (باړه ګلۍ) (سوات) کې درې ورځينی سيمينار جوړ شوی و، چې له مختلفو ځايونو څخه کابو سلو تنو اديبوهانو او ژبپوهانو ګډون کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفيسور سيد محمد تقويم کاکاخېل – پروفيسور جهانزيب نياز، پروفيسور نصيرالدين، حبيب الله رفيع، منتظر بيټني، عبدالکريم بريالی، هميش خليل، ډاکټر محمد اعظم اعظم، ډاکټر خالد خټک، پروفيسور افضل رضا او ګڼ شمېر نور د دې غونډې برخه وال ول.

دغې غونډې خپل کارونه په درې کميټو کې تنظيم کړل او په لاندې ډول يې پرېکړې وکړې:

١) هغه کلمې چې د عربي او فارسي او ترکي نه پښتو ته راغلي دي، په دې شرط چې معنا يې په اصلي شکل کې تغير نه کوي په هماغه بڼه ليکل کېږي؛ لکه: قصه (کيسه) قميس (کميس)، ضعيف.. خو کومې کلمې چې پښتو ژبې خپلې کړې دي، معنا او شکل يې بدل شوی دی، هغه به په پښتو ژبه کې په اوښتې بڼه ليکل کېږي؛ د بېلګې په ډول: تپوس (پرسان)، پام (فکر، سوچ) او د عربي ژبې مخصوص توکي به د پښتو په کلمو کې نه ليکو؛ مثلاً (تورخم) په په (ت) ليکو، نه په (ط).

٢) (ڼ) به د (ن) نه ورو سته ليکلی شي او نوم به يې (نوڼ) وي، خو په دغه بڼه (ڼ) به ليکل کېږي.

٣) هغه کلمې، چې په پای کې (زور، زبر) لري، هغه به په څرګنده (ه) ليکل کېږي؛ لکه: خوشحاله (مذکر، مونث) لپاره راځي؛ خوشحاله هلک، خوشحاله نجلی...

٤) (مد) ( ) په پښتو ژبه کې نشته، خو تلفظ کېږي؛ لکه: آس، آسره (آ) چې خومره ښه سرې يې!

٥) مجهوله (ي) چې د پښتونخوا په ډېرو ځايونو کې پرته ليکل کېږي؛ لکه سړې، خو په افغانستان او جنوبي پښتونخوا کې به د دوی په خپل ليک دود سره ليکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦) اوږده (ي) د کلمې په منځ او آخر کې راشي؛ لکه: سړي او به، خوږې منې... مجهوله يا لنډه (ی) هم د کلمې په منځ کې راځي؛ لکه راځي، کيني.

٧) د معروفي (ي) لپاره به دوه ځنګ په ځنګ ټکي ليکلی شي؛ لکه: سړي، زمري(جمع)، دوبي(مفرد).

٨) تانيث (ۍ) به په آخر کې د کش سره ليکلی شي؛ لکه: کړکۍ، جنۍ... (اسمونو کې راځي)

٩) د فعلونو لپاره زور لرونکي (ئ) ليکو؛ لکه: وخورئ، وکړئ...

١٠) په (کمزوي يا متصل ضمير) کې وروستۍ ئ په (ء) شکل ليکل کېږي، ښه‌ء، زړه‌ء.

١١) (ګ) به په کونډ ليکلی شي.؟؟

١٢) کښي، کښېناستل، نخښه، بخښل او داسې نور ټکي به هم په هماغه ښه ليکل کېږي.

١٣) معدوله (واو) به د ټکو نه نشي غورځولی؛ لکه: خوله‌ء، خواړه‌ء، ګونډ، غونډي وغيره.

١٤) له عربي څينې راغلي کلمې، چې په (پېښ) يا (ضمه) تلفظ کېږي، د ليکلو پر مهال به پېښ نه ورکول کېږي؛ لکه: ګل، بلبل... او هغه پښتو کلمې چې پېښ لري هغه به په مجهوله (واو) ليکلی شي؛ لکه: پوښتنه، مور او نور...

١٥) معروف (واو) لنډ واو به د کلمې نه غورځل کېږي او د پاسه څلور مخصوص توري (ځ، څ، ښ، ږ) به همدغسې ليکلی شي. (١١: ٣٨)

له دي وروسته په ١٣٨٧ هـ ل کال د افغانستان د پوهني وزارت د خپل تعليمي نصاب د لا آسانولو لپاره يو منل شوی واحد ليکدود د کابل پوهنتون، ښووني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزني پوهنتونونو، علومو اکاډيمی، تعليمي نصاب د غړو او ګڼ شمېر ديني عالمانو او مسلکي اشخاصو په ګډون جوړ کړی و، چې راوړل يې اړين بولم:

۵– د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب لپاره منل شوی واحد ليکدود

ګڼه	بېلابېلې ليکنۍ بڼې		منل شوی صورت
	لومړی	دويمه	درېيمه
۱	اوويشتم	اوه ويشتم	اوويشتم
۲	اغزی	ازغي	اغزی
۳	ايستلی	ويستلی	ايستلی
۴	اواره	هواره	هواره
۵	اوسپنه	وسپنه	اوسپنه
۶	اولس	ولس	ولس
۷	انځورولای	انځورکولای	انځورولای
۸	وولسم	اولسم	اوولسم
۹	اولسمشر	ولسمشر، ولس مشر	ولسمشر
۱۰	پرانيزي	پرانستل، پرانيستل	پرانيستل
۱۱	بربنا	برېښنا	برېښنا
۱۲	برخوال، برخليک	برخمن، برخمن	برخمن
۱۳	بوزي	بوځي	بوځي
۱۴	بېځايه	بېځايه، بې ځايه	بېځايه
۱۵	بې درنګه	بېدرنګه	بې درنګه
۱۶	برخه وال	برخوال	برخوال
۱۷	تېلفون، تيلفون	تيليفون	تليفون
۱۸	تشبه، تشبه	تشبي	تشبيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹	تغير	تغيير	تغيير
۲۰	تعين	تعيين	تعيين
۲۱	تللی	تلی	تلل
۲۲	تېرونکی	تېروونکی	تېروونکی
۲۳	تمباکو	تماکو، تناکو	تنباکو
۲۴	پسرلی	سپرلی	پسرلی
۲۵	پنځلس	پينځلس	پنځلس
۲۶	په ټولنه کي	په ټولني کي	په ټولنه کي
۲۷	پاتي وو	پاته وو	پاتي وو
۲۸	پدغه	په دغه	په دغه
۲۹	په درناوي	په درناوي، پدرناوي	په درناوي
۳۰	پاچايان	پاچاهان، بادشاهان	پاچايان
۳۱	په واسطه	پواسطه	په واسطه
۳۲	پطرول	پترول، پترول	پترول
۳۳	پل	پول	پول
۳۴	په کي	پکي	پکي
۳۵	پاسنی	پاسينی	پاسنی
۳۶	ښوونکو	ښوونکيو	ښوونکو
۳۷	خوشحال	خوشال (نوم)	خوشحال (مرکب صفت) خوشال (نوم)
۳۸	ښوونکو	ښوونکيو	ښوونکو
۳۹	ختيځ (شرق)	ختيز (شرقي)	ختيځ – ختيز
۴۰	خپل منځي	خپلمنځي	خپلمنځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۱	څېبنل	زيبنل	څېبنل
۴۲	څايداى	ځائيداى	څايبداى
۴۳	ثلبريشت	ثلورويشـــــــت- ثلرويشت	ثلرويشت
۴۴	څنبل	ثكل، څنباک	څنبل، څنباک
۴۵	څېرونكو	څېرونكيو	څېرونكو
۴۶	چلم	چيلم	چيلم
۴۷	چورت	چروت، چروت	چورت
۴۸	دوه څله يي	دوه ځلي يي	دوه څله يي
۴۹	درانه	دراندہ	درانه
۵۰	دوكان	دكان	دوكان
۵۱	دعا	دوعا	دعا
۵۲	دوولسم	دولسم	دولسم
۵۳	دويم	دوهم	دويم
۵۴	دريم	دربم ، دربيم	دريم
۵۵	رغاونه	رغونه	رغاونه
۵۶	رامينځئته	رامنځئته، رامنځ ته	رامنځئته
۵۷	ريبنتيا	رښتيا	ريبنتيا
۵۸	راكښل	رابنكل	راكښل
۵۹	زانګو	ځانګو	زانګو
۶۰	زنګل	ځانګل	زنګل
۲	زلمى	ځلمى	زلمى
۱۲۲	زوى	ځوى	زوى

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۳	زنځیر	ځنځیر	زنځیر
۶۴	زوز	ځوځ، ځوز	ځوز
۶۵	ژبدود	ژب دود	ژبدود
۶۶	ژباړنه	ژباړه	ژباړه
۶۷	راکړشو	راکړای شو، راکړل شوی	راکړشو
۶۸	سوزي	سوځي	سوځي
۶۹	سون	سونګ	سونګ
۷۰	سکه	سیکه	سیکه
۷۱	ساه	سا، ساء	سا
۷۲	سهیل	سویل	سویل
۷۳	سیمه ایز	سیمه ییز	سیمه ییز
۷۴	شوری	شورا	شورا
۷۵	شات	شهد	شات
۷۶	شوده	شیده ، شودي	شیدي
۷۷	طوفان	طوپان، توپان	توپان
۷۸	طوطي	توتي	توتي
۷۹	عاشوری	عاشورا	عاشورا
۸۰	غوصه	غصه، غوسه	غوسه
۸۱	غنچه	غونچه	غونچه
۸۲	کیلي	کلي	کیلي
۸۳	کنبوت	کبووت	کبووت
۸۴	کلتور	کولتور	کلتور

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۵	کندز	کندوز	کندوز
۸۶	کندهار	قندهار	کندهار
۸۷	کونړ	کنړ	کونړ
۸۸	کرنه	کرهنه	کرنه
۸۹	کلمه	کليمه	کلمه
۹۰	کومک	کمک	کومک
۹۱	کنځل	ښکنځل	کنځل
۹۲	کړيدي	کړيدي	کړيدي
۹۳	نه‌لري	نلري	نه‌لري
۹۴	لپاره	له‌پاره	لپاره
۹۵	ليمخې	لمخې	ليمخې
۹۶	ليري	ليرې، لرې	لېرې
۹۷	لعل	لال	لال
۹۸	لار	ليار	لار
۹۹	له‌پاسه	لپاسه، دپاسه	له‌پاسه
۱۰۰	مسوول	مسؤول، مسؤل	مسؤول
۱۰۱	مونږ	موږ	موږ
۱۰۲	مؤلف	مولف	مؤلف
۱۰۳	مسئله	مساله، مسله	مساله
۱۰۴	منځ	مينځ	منځ
۱۰۵	معنی	معنا ، مانا	مانا
۱۰۶	مليون	ميليون، ميلون	ميليون
۱۰۷	نهه	نه	نهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۸	نحوه	نحو ، نحؤ	نحو
۱۰۹	نرینه	نارینه	نرينه(صــــــــفت) نارينه(نوم)
۱۱۰	نصوار	نسوار	نسوار
۱۱۱	نشته	نه شته، نیشته	نشته
۱۱۲	نژدي	نږدي، نیږدي	نژدي
۱۱۳	نړیوال	نړی وال	نړیوال
۱۱۴	نړور	انړور، نړور	نړور
۱۱۵	نشه	نیشه	نشه
۱۱۶	نه شم کولی	نشم کولای، نه شم کولای	نه شم کولای
۱۱۷	نه کوي	نکوي	نه کوي
۱۱۸	نه لري	نلري	نه لري
۱۱۹	واخیست	واخسیت	واخیست
۱۲۰	ورمیږ	اورمیږ	ورمیږ
۱۲۱	وربشي	اوربشي	وربښي
۱۲۲	ونبایاست	ونبیاست	ونبایاست
۱۲۳	هندوانه	هیندوانه ، هندوانه	هندوانه
۱۲۴	هنداره	هینداره	هنداره
۱۲۵	هدیره	ادیره	هدیره
۱۲۶	هستوګنه	استوګنه	استوګنه
۱۲۷	یادښت	یاداشت، یادداشت	(یادښت) د(یادداشت) پرځای او (یادونه) د (تذکر) پرځای کارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

			کېږي.
۱۲۸	راغلی و	راغلی وو ، راغلی ؤ	راغلی و
۱۲۹	کیږدي	کیدی ، کېږدي	کېږدي
۱۳۰	کښینه	کینه، کښېنه	کښېنه
۱۳۱	ګوره	ګوره	ګـــوره ، د(ګ) پرځـــای (ګ) کره ومنل شو.
۱۳۲	علماو	علماوو	علماوو
۱۳۳	منع کوي	منعه کوي ، منه وي	منع کوي
۱۳۴	معلومات	مالومات	معلومات
۱۳۵	مازغه	ماغزه	ماغزه
۱۳۶	منځګړی	منځ ګړی ، منځه ګړی	منځګړی
۱۳۷	نجلۍ	جلۍ ، جینۍ	نجلۍ
۱۳۸	اوبدل	اودل، اوبل	اوبـــدل (۱۷: ۳-۴ مـــخ ورکشاپ)

د املاء او سمې لیکنې په برخه کې (پښتو ژبه هم د واحد لیدود) او ښې املاء لپاره په بېلابېلو وختونو کې پورته غونډې کړې؛ دغه غونډې کېدای شي نورې هم دوام وکړي او زموږ د ژبې او ادب د ښېرازۍ په برخه کې ګامونه پورته کړي.

۳-۳- پښتو ژبې املا په پښتو کتابونو کې

پښتو ژبې په مختلفو برخو او دورو کې د بېلابېلو لیکوالو املاوې را خپلې کړې دي، چې موږ به د هرې دورې (لرغونې، منځنۍ او معاصرو دورو) ځینې غوره بېلګې راواخلو او بیا د املاء لنډې ځانګړنې په ګوته کړو ؛ دغه کار خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښنلي الفت په مقايسوي ډول کړې دی او د سليمان ماکو د تذکرة الاوليا نمونې يې راوړي دي:

۱– دتذکرةالاوليا املا:

د سليمان ماکو د تذکرة الاوليا املاء د سليمان ماکو په تذکره کې راځي:

۱- پښتو توري يې داسې ليکلي دي: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) که وګورو له اوسني ليکدود سره توپير يې همدا دی، چې د (ځ) له توري لاندې يو ټکی ږدي؛ ځ (d).

۲- کوم توري چې اوس د حرکاتو د اظهار لپاره په اوسنۍ املا کې ليکل کېږي، دتذکرة الاوليا په ليک کې نشته؛ يعني هلته (هـ، و، ی) د (زور، زير، او پېښ) د ښکاره کولو لپاره نه دي ليکل شوي؛ توپير يې له اوسنۍ (پنځوس کاله مخکې يعني د الفت صاحب وخت هم رانغاړي) سره داسې دی:

ګڼه	د تذکرة الاولياء املا	اوسنۍ املاء
۱	م	مې
۲	د	دې
۳	پات	پاتې
۴	ک	که
۵	ل	له
۶	پ	په
۷	مزک	مزکه (ځمکه)
۸	لر	لرې
۹	مړ	موړ- مونږ
۱۰	مين	مينه
۱۱	تناک	تناکې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- سره له دې، چې د تذکرة الاولیا په املاء کې حروف (توري) د حرکتونو د ځرګندولو لپاره نه دي ليکل شوي؛ خو (چه) يې خو ځايه (چې) ليکلې ده.
۴- همدارنګه د (شي، شوی، شو، شوه، شول) په (ش) ليکل شوی دی او د برلړ په يوه دوه ځايونو کې (سو، سوه) په (س) وينو او بس. د (شو) او (سو) په آخر کې هم (و) ليکلی دی.
۵- ځيني نوري کلمې لکه: وياله، لوی، لوی) په همدغه ډول ليکلي دي، چې د الفت استاد په وينا: (د مؤلف د استوګنې د ځای او سنی محلي لهجې د غسې نه ده، ځکه چې هلته اوس (بياله لو) وايي، مګر يو ځای پکې (لو) هم ليکل شوی دی.
۶- د مطلقي ماضي صيغې داسې ليکلې: (نوميده، ولاړه، اوسيده، ګرځيده، وکړ) يعني (نوميدې، ولاړې، وکئ، اوسيدې، ګرځيدې) نه ليکي؛ په داسې حال کې، چې بايد په خپله لهجه يې ليکلی وای.
۷- (کښبې) په (کښ) ليکل شوې.
۸- د پښتونخوا کلمه (پښتنخا) ليکي او هيواد (ايواد)؛ خو (اوسيږم) (هوسيږم) او (ځرګند) (سرګند) ليکل شوی دی.

۲- د محمدهوتک د پټې خزانې د املا بېلګه:

پټه خزانه د شاه حسين په امر محمد هوتک په ۱۱۴۲ هـ کې ليکلې او بشپړه کړې ده، چې دلته د قلمي نسخې املاء را اخلو او ځانګړني يې په ګوته کوو:

۱- پښتو درانه توري داسې ليکي: (ټ، ځ، څ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) او (ڼ) هم په ساده او هم مرکب ډول ليکي؛ لکه: ټې، ځې، ډال، ږې، ښين.
۲- (و، ه، ی) د حرکتونو د اظهار لپاره ليکي؛ لکه: (به، په، له، نمانځنه، وقتونه، مځکې... له نورو خبرو، وموند، موږه)، مګر کله (کتابون) او سينګارون دغه راز هم ليکي، يعنې بايد (کتابونه او سينګارونه) ونه ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دا کلمې (لمسی، لمر) په (ل) ليکې، خو (نمانځنه) په (ن) ليکې.
۴- کښېږ په درېږ ډوله (کي، کښ، کښېږ) ليکي.
۵- فعلونه په دوه ډوله ليکې، چې مثالونه يې دا دي: (وليد، وموند، اوسيدی، بهيدی، ګڼل، کيدی).
کله (شو، شی، شوی) ليکي او کله (سو، سول، سوی، وسو) کاروي او کله د (سو) پرځای (سه) ليکي.
۷- ورځ، روځ په دوارو ډولونو ليکي.
۸- چه، هر چيرته په همدغه يو ډول راوړي.
۹- کله د(ټول) پرځای (ټوله)او کله به خپله(ټول) استعمالوي.
۱۰- ځينې وختونه(له،په) له ورستيو کليمو سره په ليک کې نښلوي لکه: لکتاب، پملتان، پخوږو.
۱۱-(زوی، زلمی) په(ز) او (ځما، په (ځ) ليکي.
همدارنګه دلته به د پښتو ژبې او دادبياتو ددويمې (منځينی) دورې دااملا يوه بيلګه هم راواخلو:

۳- د خيرالبيان املاء

-دمياروښان دخيرالبيان املا: خيرالبيان دپښتو ژبې او ادب په منځينی دورې پورې اړه لري او حضرت پيرروښان يا بايزيد روښان(رح) ليکلې، ميا روښان په ۹۲۲هـ ۱۵۱۲ع کی زيږيدلی او په ۹۹۴ه کې مړ شوی دی، مارګين سټرن (مارګين سټرن ناروژی مشرقؤ، چی په پښتو ژبه کې يې خاصې څېړنې کړې دي) دخيرالبيان دااملا په برخه کې ليکي:
۱- په خيرالبيان کې دنورو پخواؤ پښتو کتابونو په شان، چې تر ده وروسته ليکل شوي دي(و، ه، ی) دحرکتونو داظهار لپاره نه دي ليکلې: مثلاً(حرفونه) داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکل شوي دي (حرفون) همدا رنګه (نشته ، اسپې ،باسي) دا ډول راوړي : (نشت ، اسپ، باس) ، مګر اوبه ، ليوه ، په آخر کی (ه) لري.

۲- ځيني مستقلي کليمې په ليکلو کې يو له بله نښتي دي، لکه:(په شپه ډير کرځي) (پکې مې) ، چی اوس داسې ليکل کيږي (په شپې ډير کرځی ، پکې مې).

۳- پښتو خاص توري داسې ليکي :(ټ، څ، ډ ،ړ ،ښ،ږ،ڼ)او د (ځ) پرځای له (څ) کار اخلي لکه: ځلمی ،څلمی...

۴- د(ليار، مير، ايتو ،څلوير) دوزيرو دلهجې پر ځای (لار، لمر، ستا ، څلور) ليکي او يوسفزيو لهجه کاروي.

۴– دميرزا خان انصاري دقلمي ديوان املا:

دميرزا خان انصاري دپښتو ادب يو وتلی لوړ مقامه شاعر تير شوی دی ، دنومړي دديوان داملأ لنډيز دا ډول دی:

۱ـ پښتو مخصوص توري دا ډول ليکي: لکه (ټ ،څ ،ډ ،ږ، ښ ، نړ(ڼ) ، يعني د (ځ) پرځای (څ) او د(ڼ) پر عوض (نړ) شکل غوره کوي.

۲-(کښې) په دغه او (چه) کله چه او کله (چې) ليکي.

۳- (و ،ه ،ی) کله دحرکتونو دا ظهارولو او کله يې نه ليکي، مثالونه: زمکه ، باند ،کاند ،زوځی ،بخره ،لکوم(له کومه) نليده ،مين(مينه) ، ويره ، له مخ.... داسې ښکاري چې (له ،نه) ډير ځله له وروستيو کليمو سره نښلوي.

۴- داکلمې (سوځي ، زلمي ، غر،روڼا ، وهير، ورځ ، وقت ، ګرځي ، ښتن.... په همدغه ډول ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د دولت الله د قلمي ديوان املا:

دولت يا دولت الله او .... په روښاني پښتو ادبي ، عرفاني او علمي غورځنګ کې لوی قلموال بلل کيږي، ديو ديوان له قلمي نخسې څخه چې په کابل کې ده ، ارواښاد استاد الفت هغه ځانګړې املأ داسې را معرفي کوي:

۱- د پښتو په خاصو تورو کې (ټ، څ،ښ،ړ) همدا اوس په شان ليکي ، مګر(ځ،ږ) د(د ،ذ) يعنې دلومړي توري پرځای (د) ليکي او يو ټکی ترې نه لاندې ږدي او د دويم توري پرځای (ذ) استعمالوي ، دپښتو يو بل مخصوص توری (ڼ) کله همدغسې په بسيط ډول او کله (نړ) ليکي.

د(ژ) توری کله د(ږ) او کله (ژ) يعنې د(ر) په توري يو ټکی پاس او يو لاندی ږدي.

۲.(و ،ی) د حرکتونو لپاره نه کاروي او ډير کرت داکلمې (واخله ،وګنه ، مين، خلقو ، باندې، راشي ، خبر) .

۳-(چې) ډيره ليکي.

۴-(کښې) دا ډول.

۵- هير (وهير)

۶- د ښتن پرځای (تښتن) او

۷- دلمر پر عوض (نمر)

۸- او (وقت) په ق ليکي.

د پښتو د دورې د دويمې دورې ، دويمې برخې املا يې ځانګړنې:

الف- دخوشحال خان د دستار نامې کتاب املا : حضرت خوشحال خان عليه الرحمه له شک پرته د پښتو ژبې او ادب دغنا مندی او توانمندی لپاره آره او تلپاتې او بهانده سرچينه ګڼلای شو ،

هر اثر يې ناياب در دی   د شکمن دې ووځي ستر ګې ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان ختک په ۱۰۷۲ هـ کې (دستارنامه) وليکله ، دغه نثري غنيمت او معتبر کتاب قلمي نخسه په ۱۱۱۹ ق کال عبدالحليم نومي کاتب دافضل خان په امر وليکه او په پېښور کې په زړه املا چاپ شو ،خو څرنګه چې ټولو ته لکه لمر ښکاره ده خوشحال خان ختک په پښتو ليک کې تحول راوست ، نو د دغه اثر املا يې هم ډېره ښايسته او له اوسنۍ محاورې سره نږدې دی ، خو ځينې لږ توپيرونه شته او دادي، چې الفت صاحب ګڼي:

۱- (و ،ه ،ی) د حرکتونو د ښکاره کولو لپاره ګټې لکه (هسې، تاسې ، غوره ، اوسپنه ، ګونډې ، مورې، عالمانو ، عابدانو) او ځينې کليمې يې بې له دغو تورو هم ليکلي دي.

۲- د پښتو مخصوص توری (ښ) پرځای (ش) ليکلي لکه: غوشه ، پشتون...

۳- د(ږ) په عوض (ژ) ليکلي لکه: غوژ ، کوژ،لژ...

۴- (څ) ته (ح) غوره کوي ، خو له (ح) لاندې دوه ټکي او له ټکو لاندې همزه ږدي د بيلګې په ډول: (ڇ) ؟؟

۵- (ځ) هم د(ح) په شکل ليکي يو ټکی ږدي او تېرې لاندې همزه (ء)

۶- (ړ) په (ر) اړوي ، خو د(ر) پرسر يې همزه ږدي لکه: (رء)

۷- او (ڼ) د(ن) په ډول او پرسر يې همزه ليکي لکه: (نء)

۸- (ټ) په (ط) ليکي لکه (ط) چې مونږ يې (مټ) په (ټ) ليکو.

۹- د(ل) پرځای (ن) د کلمې پر سر کې کاروي؛ لکه: نمونځ ، نمسی ، نمر ،نمرنۍ ، نمديدل او ......

۱۰- (کښي) په (کشي) ليکي.

۱۱- زما ، ستا په (دما ، دتا) ليکي.

۱۲- زمری ، زمکه ،برخه ، هومره ، څومره ، هير ، پيرړ.... په (مزری ، مزکه، بخره ، هونبره ، څنبره ، هير ،پيرړ) ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳– ځيني فعلونه داسې ليکي (څه چه غواړو ، که په اتفاق واستی ، که جدا شواستی هسی به مات شيو ، ويا ستل)
۱۴- د (دی) جمع په (ديو) ليکي چې اوس يې مونږ (دوی) ليکو .
۱۵- شوءوشو په (شه ، وشه) او د جمع په صورت کې يې (شول) ليکي.
۱۲– (تنګسه) په (تنګڅه) چې ښايې د تنګ ځای مخفف وي، راوړي.
۱۷- (وقت) په (خ) ليکی لکه: وخت.
۱۸– سربلونه يا ځيني معنی داره توري متصل ليکي او اوس جلا ليکل کيږي لکه : (پکور، پعلم.....) (په کور ، په علم.....)
۱۹– درکړی ، کاندې پرځای (کا) ډېرکاروي، دا کار په نظم او نثر دواړو کې کړی لکه: په نظم کې:

په رومال دې يې مخ پاک کا   په ډېر رنګ دې پرې تبا کا ... (۲۴: ۷۱۹)

۲۰- او (زلمی) (زغلول، ګرزي) په (ز) ليکي.

۶– دعبدالرحمن بابا د قلمي ديوان املا:

عبدالرحمن بابا د پښتو ادبياتو د کلاسيکي دورې ددويمې برخې نامتو سرفرازه ، بلبل زبانه لمرته ورته نامتو شاعر دی ، خدای ښنلي الفت يې له قلمی نسخې څخه چې د وخت دمطبوعاتو په کتابتون کې خوندی وه ، املا غوره کړې ، ځانګړنې يې داسې راوړل شوي دي:
د دغې نسخې املاء هماغه املا ده، چې له خوشحال خان نه دمخه وه، د پښتو مخصوص توری يې داسې ليکلی دي: (ټ، څ،ډ ،ړ،ښ،ږ،نړ) ښيي او (ښ) د(ځ) پرځای استعمالوي او ښای (ځای) ليکي او د (و ،ه،ی) کله دحرکتونو د اظهار لپاره کله يې نه ليکي ، چې لکه:(حرفون، غوند ، خاور،له کوم، زمکه ،چونه کاند ، لاند ، وړاند ، نه د(نه ده) مې ، ګنړ) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېي هم کله همدغه ډول او کله (کښ) ليکي، شو ، وشو داسې ليکي (شا ، وشه) نمونځ ، نمانځه ، نمسی ، نمر، په (ن) ليکي.
(ح) هر وخت يو ډول ليکي.
(پما ، لما ،پڼرا ، نغوارم) ډير ځله يوځای ليکي.

۷– داحمد شا بابا د ديوان املا:

دوالاشانه، متفکر ، قلموال ، شاعر ، اعلحضرت احمد شا بابا دديوان قلمي نسخه، چې دمحمد خاور دراني په قلم ليکل شوې او په ۱۱۲۳هـ کال پورې اړه لري او د تاشکند اکاډيمي دشرق پيژندنې دڅانګې په کتابخانه کې وه، چې خدای بښلي اروابناد الفت يې ځانګړنې موندلې دی:
۱- د(ځان،ورځ، ځما) کلمې په (څ) ليکي، يعني همدغه يو توری د دوه تورو (ځ) او (څ) پرځای استعمالوي.
۲- (ڼ) داسې ليکي (نړ).
۳- دپښتو دا دوه خاص توري يې (ږ،ښ) ډير ځله داسې ليکي (ژ،ش) يعني دا کلمې (مونژ-پوښتن) ، خو ځينې کلمې لکه (روژه ، نشی) په (روږه ، نښی) ليکي.
۴- (تاس ، لک ، هس) سره (ه ،ی ، و) دحرکتونو لپاره نه ليکی ، يعنی (تاسی ، لکه ، او هس) ليکی.
۵- دا کلمی پدی ډول ليکی (يوطن، نشراب ،کښبی) ليکي.
۶- او دا کلمې، خو د خپلې محلي لهجې مخالفې ليکلې دي ، لکه (ورځ ، بخره ، وشي ، وشو) او نور....
۷ـ کله کله (څ) ته دوه ټکي ږدي ، يو پاس او بل لاندی ږدي ، مګر اکثرأ (څ) د(ځ) پرځای کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- الفاظ او کليمي عموماً د پيښور او ننګرهار په لهجه ليکلي دي، لکه (لمر، ورځ، شته، بخره، ويره، اوښي، چرې باسي).

۹- د ربط توري ډيرځله له ورستيو کليمو سره نښلوي، لکه (پلاس، پکوڅه، لحيات، بخه).

۱۰- (چه) کله همدغسي او کله (چې) ليکي، همدارنګه (شه، وشه، شو، وشو) په دواړو ډولو ليکلي دي.

۱۱- کښ ليکي يعني (کښې) نه ليکي.

معاصره دوره:

۸- دپښتو لومړي کتاب املا:

حبيب الله خان په ۱۳۳۳ هـ ق کال دحبيبې په مدرسه کې د پښتو ژبې تدريس کولو امر ورکړ او له دې سره سم صالح محمد کندهاري د پښتو ژبې لپاره درسي کتاب د (لمړی کتاب د پښتو) وليکه او په ۱۳۳۲ کال کې چاپ شو، د دې کتاب ځيني ځانګړې داسې راغلي دي:

۱- (ځ) (ح) ليکي او (ج) (څ) دواړو ته ټکی ورکوي.

۲- (وکړ، وکړه او کړه) ليکو او (وکی، وکه، که) ليکی.

۳- داکلمی (سو، وسو، سوی، سته، راسه، ولاړسه او .....

۴- معروفه (ي) په (ی) ليکي.

۵- (ڼ) همداسی ليکي او (نړ) غلط بولي.

۶- زما، زموږ په (ز) ليکي او زوی هم په پښتو (ځ) نه ليکي.

۷- او ستربل يا دظرفيت توری (ې) خو په يو ځای کې (کښ) ليکي.

۸- زورکي (،) ته (فتحه) وايي.

۹- مفرد غايب (يه) ليکي او اوس يې موږ (يې) ليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- هغه کليمې، چې اوس په مفغنه بڼه ليکو ، نو موږ ی په غربی شکل ليکلی لکه:
قصص ، صبا ، قوم ، قومي ، وقت ، وقتی ، نا وقته.....
۱۱- د (ټينګ) ، ړوند ، لمړی ، نا جوړه) کلمې داسې ليکي (ټينګ ، ړند ، لمړی ، ناجړه) .
۱۲- کله چې د (شی) جمع (شيه) ليکي ، لکه: (دوه شی يه) او (وړمه ورځ) وړمه روځ ليکي.

۹- د منشي احمد جان املا:

داروانباد الفت په وينا (منشی احمد جان د پښتو ژبې مشهور ليکونکی د تاليف او تضيف خاوند دی او له ډيرو ښو نثر ليکونکو څخه ګڼل کيږي ، دخواږه او جلا سبک خاوند ليکوال ؤ ، (تاريخ افغانستان او دقصه خوانۍ ګپ) يې ډير مشهور کتابونه دي او په ۱۹۳۰ م کال کی چاپ شوي، چې دلته يې د(قصه خوانۍ ګپ) څخه څينې املايي ځانګړني را اخلو :
۱- د(ځ) توری د(ځ) پرځای استعمالوي.
۲- (شه ، وشه) هر وخت همداسې ليکي او (و) يې په آخر کې نه ليکي.
۳- زورکۍ واله (رسمی او زوروالهٔ(ی) فعلی) په يو ډول زوروالهٔ(ئ) ليکي.
۴- (ڼ) په (نړ) سره راوړي.
۵- هغه (ه) چې دمخه ترې زورکی (ه) پاس پرسرېې همزه ليکي ، مثال (زه ،ښه) .
۶- دغايب ضمير يعنې ددريم شخص لپاره دغه ډول (ئ) کاروي لکه: راځئ ، ځئ....
۷- دجمع لپاره (شول ، کړل ، وتښتيدل ، وختل) ليکي.
۸- (وخت) په (ق) (وقت) سره ليکي.
۹- (کښې يا کې) پرځای (کښ) ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- پښتو (ځ؛) په څينو کليمو کې نه ليکي او (ز) کاروي لکه ګرزيدل ، زوی ... خو وس هم همدا ډول ده.
۱۱- ګاند ، لاند ، بايد ، م ، د ، سره حرکتونه نه ليکي ، لکه کاندي ، لاندي ، بايده ...

۱۰ – دپښتو ادبي انجمن املا:

پښتو انجمن، چې کله په ۱۳۱۱ هـ.ش جوړ شو ، نو يوه مجله يې واو کښه او د (پښتو خبرې) په نامه يې يو کتاب په ۱۳۱۵ هـ ش چاپ کړ، چې املايې داسې وه.
۱- (ی) زورکې واله او زورواله (ئ) په يو شکل (ئ) ليکي.
۲- اوږده (ي)، د کلمې په آخر کې ليکي لکه: مينه.
۳- (شو ، شی ، شته ، شوی ، وشو) په (س) ليکي يعني (سو ، سی ، سته ، سوی ، وسو).
۴- (ځ) د (څ) پرځای ليکي.
۵- (ڼ) داتوری (نړ) ليکي.
۶- کښې په (کې) راوړي.
۷- څينې کلمې چې اوس په (ز) ليکل کيږي په (ځ) ليکل شوي ، مثال: ځلمی ، يواځی ، مځکه.
۸- (يې) غايب ضمير په (يه) ليکي.
۹- (يږدم ، کښينوست ، چښم ، ياست ، واست) راوړي.
۱۰– ماضي يې مطلق صيغې ډير ځله په (وليدئ ، ودريدئ، ....) ليکي.
۱۱- (ورځ) په (روځ) او موږ په (موږ) ليکي.
۱۲- (سو ، وسو) په (و) سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د الفت دليکوالۍ املا:

ليکوالي (املأ او انشاء) دپښتو ژبې او ادب دمعاصر ليکوال، شاعر ، اديب او پښتو ادب دپوهې دځلاند ستورى اروانباد استاد ګل پاچا الفت هغه غنيمت او پوخ ، معتبر اثر دى ، چې خزانه به يې تلپاتې وي.

استاد الفت دغه کتاب دلومړي ځل لپاره په ۱۳۳۲ کال وليکه بيا وروسته ډېر غني او بيا بيا چاپ شو او ډېرو اړتياوو درفع کولو لپاره دچاپ ډګر ته راوتلى؛ دغه کتاب دليکوالۍ په برخه کې يوه پخه او ډاډمنه زيرمه ده.

موږ به د دغه کتاب ځينو املايي ځانګړنو ته راستانه شو .

۱- پښتو په (پښتو) ليکي.

۲- د(کې) اوسنى معمول شوي بڼه په (کښې) راوړي.

۳- اوږده ي (ۍ) (ي) ته دوه لاندې باندې توري نهورکوي.

۴- همدارنګه مجهوله يا لنډه (ې) ته دوه ښکې په ښکې توری نه ليکي .

۵- دارتباطي توري (چې) اوسنى مروجه بڼه په (چه) ليکي.

۶- (ئې) په پخوانى بڼه راوړي.

۷- (موږ) په (مونږ) ليکي.

۸- (کيږي) نه ليکي ، بلکې د ۱۳۹۰-۱۳۹۲ کلنو په مروجه بڼه يې ليکي، لکه: کېږي ، خو (ي) ته ټکي نه ږدي.

۱۲- دغني خان غني د(کليات) املا:

دغني خان غني کليات دنوموړي دخو شعري مجموعو (دپنجرې چغار، پلوشې او پانوس) ټولګه ده ، چې دقومونو او قبايلو وزارت ، دنشراتو رياست لخوا په ۱۳۶۴ هـ کال د ۱۹۸۵ م کال چاپ شوى ؤ ، د دې مجموعې ځينې املايي ځانګړنې په لاندې ډول دي ، که څه هم چې قلمي نسخې يې راسره نشته ، خو دخداى بښلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني خان غني له ژبنيو ځانګړنو پوهيږو ، چي له دغه چاپ سره توپير لري، ځيني املايي توپيرونه:

۱- (ئي) کمزوری ملکی ضمير په دوو يا ګانو ليکي ، خو پرته له ټکو او د لومړی لنډی (ي) په سر (ء) راوړي.

۲- دلنډي (۱) (ي) او اوږدي (،) (ي) توپيرونه کوي.

۳- (سپوږمئ) په (ء) ليکي نه په دي ډول: سپوږمۍ

۴- (دنياګۍ) هم په (دنياګئ) ليکي.

۵-(چي) په (چه) سره وايي.

۶-(تري) از آن (پوښتنومځری) په (تي) يعني، يي ټکی ليکي لکه:

چي خمار مستي يي وزي شراب شي ترخي اوبه سي

۷-(ټوکه) په ټوقه يعني (ک) په (ق) سره وايي.

۸- کيسه (داستان) هم (قصه) ليکي.

۹- (فانوس) (څراغ) په پ (پانوس) راوړي.

۱۰- هسپتال (روغتون) په (اسپتال) ليکي.

۱۱- اوږده (ي) په نرمه (ی) سره ليکي. (۱۳: ۹۴)

۱۳- دپښتو پخوانۍ الفبي کتاب املا:

((پښتو پخوانۍ الفبي)) کوچنی کتابګوټی د فاضل استاد اروابناد عبدالشکور رشاد دی، چي له نيکه مرغه په ۱۳۸۷ هـ ل کال يي دچاپ توفيق موندلی دی او دمينه والو لاسونو کي دي.

پدغه رساله کي له وزني سريزي سربيره (دپښتو پخوانۍ الفبي ، د اوسنۍ الفبي مبداء ، دخيرالبيان الفبي ، دالفبي دلوستلو طريقه ، دکلمو په کښلو کي دخيرالبيان ليکلي مقالي.) راغلي دي ، چي هرليکنه يي ديوه پياوړي او مغتنم اثر مثال لري، د دي رسالي ځيني املايي ځانګړني په لاندي ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- (پر) د(په) پرځای کاروي ، چې ښه کار ونه ده ، لکه د دې خاورینې کرې (پر) مخ ډیر قومونه ژوند کوي.
۲- (ي) اوږده (ۍ) لکه دمرکزي لهجې غوندې کاروي، خو د (ي) لنډې په توګه یې هم کاروي لکه: ددې خاوریني کرې......... باید خاورینه هم په اوږده ولیکل شي.
۳-(ښ) په لو دیځه لهجه کې نه لیکي لکه: پښتانه ژوند پکې کوي.
۴- پکې(په کښې) لیکې او اوږده (ې) په (ي) راوړي.
۵- د ماضي فعل (کیده ؛) په (کېدئ) لیکي ..... براهمني لیک له کینهې خواخخه ښي لورته کښل کیدئ.
۶- (شوې) په خپله لهجه (سوی) او هغه هم په لنډه (ي) لیکي.
۷- (چې) ارتباطي توری هم په لنډه (ي) راوړي، لکه چې د پښتنو اوسنۍ ....
۸- د(ږ) توري د (غږونه) لپاره کاروي یعني په غربي لهجه یې (ژ) نه کاروي.
لنډه داچې : ((املا واژه عربي و درلغت دارای این معنی ها است: پرکردن ، مطلبی راګفتن تا دیګری بنویسد ، نوشتن مطلبی که به شخص تقریرکند ، طریقه نوشتن کلمه ها ودرست نویسی واژه ها)) (۲: ۳۲) په سرخط املا لیکلو کې لوی مقصد او هدف ښه لیکل غوره لیکل او داسې لیکنه ، چې نور هم وربانديې ښه پوه کړای شي یا ((املا دچا د وینا لیک دود مطابق لیکنه د امتحان په ډول دبل ویلي عبارت لیکنه ، دلیک طرز جمع املاګانې.)) (۳۳: ۲۰۱)

۳-۴- ب- انشاء (Composition):

((انشاء- مص(ع) (۱) پیلول ، را منځته کول ، پیدا کول ، له ځانه خه ویل ، او په اصلاح کې د ادب له فنونو څخه ده ، چې خصوصي، رسمي لیکونه او فرمانونه ورباندې لیکل کیږي. په پخوا کې به هغه څوک، چې د دې کار متصدي و ،((منشی)) بلل کیده، چې په ادبي علوموکې به یې لاس درلود ، دانشاء دیوان یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسايلو ديوان په قديم يعني د اسلام د خلفا او پادشاهانو په دوره کې ديوې وزارت خاني په توګه و.)) (۱۹: ۲۴۹)

دریاب قاموس په (۷۱) مخکې د انشا په برخه کې ليکي ((ان-شاء)) اسم واحد - مونث(۱) له ځانه راايسته، له ځانه پيدا کونه، دزړه نه څه خبره پيدا کونه (۲) عبارت - تحرير (۳) هغه کتابونه، چې په هغې کې د خط او کتابت قاعدې او خطونه وغيره ليکلی شوي وي. (م-عربي) (۳۳: ۷۱)

دانشا علم په هغه معنی دی، چې ديوې ټاکلې موضوع په برخه کې يوشی په پوره فکر او نوښت سره وليکو، پدې ډول که په خپله ليکنه يا انشا کې د نورو له اثارو او افکارو ګټه واخلو، نشو ويلای، چې ما انشاء ليکلې ده، له دې امله بايد ورته (اقتباس) وواېو، دمثال په ډول، که بيلا بيلو خلکو ته وواېو د (اوبو په برخه کې څه وليکي، نو هغوی به هر يو له خپل ذوق او پوهې سره سم د خپل فکر پر بنا يو څه وليکي او داسې کلمې به سره وپيېي، چې يو له بله سره به توپير ولري.)

له دې امله ديو چا انشا له بل سره توپير لري او آن دليکوالۍ په نړۍ کې انشاء کولای شو دقريحې او افکارو دمشخصولو او ټاکلو لپاره دازمينښت يوه ښه وسيله وګڼو، هغه څوک، چې ليکنه کولای شي د نورو د ښه او غوره پوهولو له پاره اقتباس هم چمتوالی لري او په پای کې دې ته سترګې په لارې وي، چې يو بريالی ليکوال به وي. په پښتو - انګليسی قاموس کې راغلي: ((انشاء-ښنځ-Writing-composition)) (۹: ۳۹)

انشا ء له خبرو کولو سره هم تشبه کولای شو ځيني خلک له نورو ښې خبرې کولای شي او خپلې خبرې په ښه ډول نورو ته ليږدوي او نور هم ښه پوهولای شي، خو ځيني نشي کولای آن خپل مقصد هم ووايي.

لومړۍ ډله ښه او غوره خبرلوڅي دي او دويمه نه دي،((ښه انشا ء ليکونکی هغه څوک دی، چې خپل مقصد يې دليکنې له لارې ښه ولېږدولای شي او په ليکنه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ساده ګي او ښکلا هم په پام کې نيول شوي وي ، غوره انشا ليکونکي دليکنې لپاره غوره مضمون په ذهن کې لري ، له همدې املا انشاء ديو مضمون له موندلو څخه عبارت ده)) (١٩:   )

١- انشاء کلمه په بيلابيلو ژبو کې:

انشاء عربي کلمه ده ، دعربو په ژبه کې ډول ډول معناوي لري ، خو په عام او متداول (مروجه) ډول:((له پيلولو او منځته راوړلو څخه عبارت ده)) په فارسي دري کې له ډېر پخوا دغه کلمه د (ليکلو) او دتکرار ، يا (نوشتن) او (نګارش) په توګه کاريدلې ده او نن هم په همدې مفهوم کارول کيږي. (٢٢:   )

په معاصرې عربي ژبه کې لکه فارسي غوندې نده ، دهغه پرځاى د (کتابت) کلمه استعمال شوي ده.دنارمن فورستر او ج. م ستيدمن او د محمد نسيم نګهت سعيدي په وينا ((په پخوا اولرغونو وختونو کې په فارسي ژبه کې د(انشاء ، کتابت ، دبيرې او ترسل) کلمې په ځانګړي مفهوم کاريدلې ، چې پادشاهي دبيري –ترسل –فرمانونه ، اداري او دولتي مکتوبونه وربانديې ليکل کيده او دغه فرمانونه اومکتوبونه به (منشي) ، کاتب ، دبير او مترسل) به د دربار شاهانو او اميرانو پورې اړوند ؤ. (٢٠:   )

پدې ورستيو کلنو کې (نګارش) دکمپوزيشن او لنډو ليکنو لپاره په کار کيږي) .

په ١٣٣٢ هـ کال دکابل پوهنتون ادبياتو پوهنځى د (متونو املا او انشاء) دسرليک پرځاى (متون او دليکوالي لارې چارې) ددغې موضوع لپاره، چې يو درسي واحد ومانه ، په ١٣٤١ هـ ل کال دغه مضمون په دوو بيلابيلو درسي واحدونو (ادبي متونو او ليکوالۍ) باندې وويشل شو ، په هر ډول انشا دليکوالۍ مضمون پورې اړه لري او له هغه عادي او غير عادي ليکونو او نوشتو څخه خبرې کوي، چې ښکلا ييز ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالي يا انشا ته په انکليسي ژبه کې (Writing) ورته وايي ، په فرانسوي کې ورته ايکرير (Ecvire) او دانشاء (A short piece of Writing) معادل کمپوزيشن (Composition) او په فرانسوي کې هم همدغه نامه او دکمپوزيسيون په ډول تلفظ کيږي او دانکليسي ژبې (Rhetoric) په فرانسوي کی ريتوريک (Rhetorique) يعني ليکوالی هنر او دليکلو گټور او درست دستور ته هم ويل شوی دی.

((دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې د ريتوريسکا (Rhetorice) د خطابې د اصولو په معنا کارول شوې او کلمه، چې يوناني فلسفه او علوم چې په عربی ژبې وژباړل شول ، دغه کلمه (ريطورقا)دخطابې د اصولو په معنی کارول شوې او کله چې يې فلسفه او علوم په عربي ژبه وژباړل شول دغه کلمه د (ريطوريقا) (معرب) په بڼه شوه او د (الخطابه) معادل وه. (۲۱: ۳۳)

ريتوريکا : دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې دخطابې د اصولو په معنی وه ، خو چې کله عربي ترجمه کړه (ريطوريقا) يې وبلله.

يوه بڼه انشاء همدغه ده ، چې درنې او دابهام وړ کلمې په ليکنه کې نه وي.

انشاء په لغت کې ، ډيرې معناوې لري ، لکه ابتداء(پيل) ، اختراع(نوی راويستل) او ايجاد (رامنځته کول) ، خو دليکوالیِ په اصطلاح کې د هغو معاينو او تورو په واسطه د نفبيرله فن څخه عبارت دی ، چې په خاطر (فکر) کې دي، په بله وينا انشاء د (مافی الضمير) بيان (سپړنه) ده . او ځينو ليکوالو ويلي دي: ((انشاء روحانيه صنعت دی ، چې د جسمي توانمندیِ په وسيله ترسره کيږي .

له روحانيت څخه مطلب هغه کلمې دي ، چې د باطنيه صور (خيال) د تصوراتو انځور لپاره د ليکوال په خيال کې پيدا کيږي او دبدني (جسماني الې څخه مقصد د تعبير کونکي شخص ژبه ده او هغه قلم چې باطني درست (بڼه) کارونه(ډولونه) ترليکنې لاندی راوړي ، محسوس او را ښکاره کوي)) . (۸:۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته تعريف د ماشومانو (ګډو ماتو) خبرو ليکوالي بيا تر لوړو مقالو او د ستر ليکوالو تر ليکنو پورې ټول رانغاړي.

۲- دانشاء ډولونه :

انشاء په دوه ډوله ده (شفاهي ، تحريري)

۱- شفاهي انشاء چې محاوره ، محاضره او خطابه ترې مراد ده او يا خبرې اترې ، مجلسونه او خطابو او ويناو کې تر سره کيږي.

۲- تحريري انشاء، چې مقالې ، رسالې او نور په کې راځي ، شفاهي انشاء فطري بڼه لري او يا فطري (طبيعت) د انسان پورې اړه لري ځکه د لارښود (مربی) او ماشوم تر منځ د تفاهم او اړيکو وسيله ده.

د شفاهي او تحريري املا تر منځ اړيکه ضروري ده ، د دې لپاره، چې لومړی ټول شيان د انسان په تصورکې محاوره ، محاضره ، خطابه راپيدا کيږي ، خاطر او فکر ته لار مومي او بيا ليکل کيږي.

تحريري انشاء د ټولو انسانانو او ملتونو لپاره ضروري خبره ده ، ځکه د (هر ملت کلتوري بقا) په تحريري انشا (ليکوالی) پورې اړه لري..

۳- دانشاء اصطلاحات :

دليکوال لپاره لازمه ده، چې د انشاء دفن د اصطلاحاتو له مخې پوهه ولري، دغه اصطلاحات په لاندې ډول دي:

۱- موضوع: د منشيانو په اصطلاح کې هغه موخه (مقصد) دی، چې څوک غواړي د هغې په برخه کې مقاله يا رساله وليکي.

۲- خطه (پلان): له نقشې څخه عبارت ده ، هغه نقشه، چې د خپلې ليکنې او کار په برخه کې يې په پام کې نيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – عناصر(توکی): هغه رئیسه فکر څخه عبارت دی، چې په موضوع کې راڅرګندېږي او ورته (روس) هم وايي.
۴- عمود (لنډيز): دمعاني له لنډيز څخه عبارت دی، عمود دليکنې دستون فقرات معنا لري.
۵- مقاله: هغه منظم کلام دی، چې ريسه فکر پورې اړوند وي ، په هغه موضوع کې چې ليکوال هغه په طبعي ډول ترتيبوي.
۶- فصل: دمقالې له يوې برخې څخه غږيږي ، چې خپلواکه معنی لري ، کله ټولې مقالې ته هم (فصل) وايي.
خدای بښلي حقدار استاد حضرت ګل پاچا الفت وايي:((دانشاء لغوي معنا ايجاد دی ، يعني ديوه نوي شي پيدا کولو ته انشاء وايي. په ادبي اصطلاح يو نوی فکر او نوی خيال په الفاظو کې څرګندول انشاء ده.
انشاء دوه ډوله ده: نثر ، نظم... دانشاء فن او ليکوالۍ هنر دا دی ، چې سړی خپل مطلب په صحيح ډول ادا کړي او ښه يې چې په زړه او ذهن کې وي په ښو الفاظو د ژبې له قانون سره سم په ګټوره توګه دفصاحت او بلاغت په اصولو برابر څرګند کړي.
دښو کلمو انتخابول او دالفاظو ښه تاليف د انشاء مهمه برخه ده.
يو شاعر او اديب سربېره پردې، چې بايد دکلمو په ښنبلو لو او استعمالولو ښه پوه وي بايد دا قدرت هم ولري، چې نوي افکار او نوې معانی پيدا کړي او ښکلا په کې واچوي.)) (۳: ۲۴)
انشاء بيلابيل مفهومونه لري، انشاء عربي کلمه ده، د افعالو له بابه اخيستل شوې ده، چې درامنځته کولو ، پيل کولو او له ځانه يو شی را ايستلو او ويلو ته وايي ، هغه څه ته ، چې په پښتو او فارسي کې (انشاء) وايي ، عربان يې (کتابت) نوموي او انشاء دکتابت يو جز هم ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دانشاء لومړنی مواد:

تاليف (الفاظ مناسب ترکيبوته ، دقيقه معنا او درستې جملې دي ، چې دچا لخوا ويل او يا ليکل کيږي)

د (جواهر الادب) ليکوال وايي: هغه لومړني مواد ، چې د بحث وړ موضوع کې شکل نيسي او اصلي مقصد بيانوي ، درې شيان دي او په لاندې ډول دي:

۱- فصيح او روښانه کليمې ،۲- معاني ، ۳- په بيلابيلو ډولونو د واحدې معنا وړاندې کول.

انشاء دمافي الضمير په پاللو او پياوړي کولو کې ستر رول لري ، که هر ليکوال دليکوالۍ په راز پوه شي ، دقلم او ابداع خاوند شي ، کولای شي خيالي قوه په فکر کې وروزي او د ممارثت (تکرار) او تمرين له لارې پوخوالي ته ورسيږي.

لنډه دا چې انشاء په بيلابيلو ژبو کې بيل نومونه لري په فرانسوي کې (Redaction) غيدکسون ، په انکليسي کې (Redation) رډکشن ، په روسي کې ورته نه پسيساينې (harinacahne) او نور........

۵- دانشاء اصل او پس منظر:

هرعلم ، مسلک او فن په عملي او تجربوي انساني ژوند کې يوه مخينه او پس منظر يا بايګروند (لرغونه) لري.

ټول علوم په ابتدايي ډول له ابتدايي انسانانو سره ملګري ول ، چې بيا وروسته د ژوند له غزيدلو سره سم يې انکشاف او بدلون وموند. دغه انکشاف په ټولو علومو کې احساس شو د ليکنې په برخه کې هم ترسره شو. انسانانو او انساني ټولنو دخپلو نظريو ، افکارو او اميالو دخوندي کولو او همدارنګه دکلتوري استغنا لپاره څه ساتلو او ليکلو ته اړتيا درلودله ، هماغه و ، چې په ورو ورو ډول انسان د خپلو نظرياتو دخوندي کولو تابيا يو هوډ وکړ، قلم يې رامنځته کړ، قلم يې وکاراوه او دخپل ژوند اړوند ټول اړخونه يې دليکوالۍ دفن په واسطه خوندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل ، تمدنونه رامنځته شول او ددغو تمدنونو غوره برخه دقلم ، ليکوالۍ ، املا او انشاء برکت وه.
ښکاره خبره ده ، چې دټولو تمدونونو خوندي کول که په هره دوره او وخت پورې اړدوندو ، د قلم او ليکوالۍ په واسطه خوندي شوي دي.
دا چې الله رب العزت په قلم سوګند يادوي ((ن – قلم و مايسطرون))
د دې ستر علت همدا دی ، چې (قلم د بشري ټولنو دترقۍ او تعالی غوره لامل دی) الله جل جلاله په ځانګړو شيانو سوګند يادوي، چې هر يو د پوره تأمل او دقت وړ دی.
دبشريت او انساني ټولنو دکلتوري وده ، پراختيا ، لوړتيا له هغې ورځې راپيل شوه، چې لومړی يې په ښه ډول ځان، خپل خدای (ج) چاپيريال او طبعيت وپيژانده، هله نو دا ملکوتي آيت ښه تفسير شو چې: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقويم)).
پاک پروردګار انسان په ښه ډول پيدا کړی دی، نو انسان په فکر وکړ، دخپلې راتلونکي او بقا دغزيدلو په خاطر يې هوډ وکړ، چې خپل مادي او معنوي ژوند سمبال کړي.
لومړی يې هويت ومومند او دهويت دخوندي کولو په خاطر يې چې هر څه وکول ، هغه يې بيا خوندي کړل. د (خط او قلم وده او تکامل دليکوالۍ او انشاء) دخوځښت او تکامل لامل وګرځيدل ، ځکه نو له هغه وروسته (ټول مادي او معنوي بشري ارزښتونه) دپام وړ شول. د يو ليکوال په وينا :(انساني ټولنو خپل مقصدونه ددوو لارو را وسپړل او ترلاسه کړل ، يو نطق، بيا ن او خبرې کول او بل دکتابت ، ليکلو او ليکوالۍ لار، چې دغو بيا ډير وختونه ترشاه کړي او دکمال پوړی او درجې ته رسيدلي دي.)(۱۲: ۱۳)
دپوهانو په نظر لومړی بشر خبرې وکړې ، خو خپل مطلب يې په پوره ډول نوروته نشوای ليږدولای ، لازمه ده دخبرو سره نورو ملګرو او دوستانو ته څه وليږي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دډبرو (تيږو) پرمخ يې خطونه او کرښې کولې، چې دا تصوير يا او انځوريز ليکونه ول.
په دې ډول د ليکلو ډول لږ لږ تکامل وکړ، وروسته ميخي خط په ځير را منځته شو او وايي ، چې دغه ليک (سومريانو)چې د بين النهرين په جنوب يعني اوسني عراق کې ميشت ول ، رامنځته کړ، دغه د انشاء منشګيرۍ او کتابت يوه ښه ابتدايي پيلامه وه.
ميخي ليک او خط به يې د اوسپينيزو توکو په وسيله د ډبرو او تيږو پرمخ ليکه او د ځانګړو ختينو لوحو په ښېر به يې رامنځته کړ ، ميخي خط له سومريانو (بابليانو) ته ورسيد ، او له هغو بعد آريايانو ته وليږدول شو ، دميخي خط او آهني (اوسپنيزقلم) پيدا ينبت له ميلاد څخه درې زره کاله پخوا وو.
له هغه وروسته (فنقيانو) چې مديتراني په څنډو او اوسني لبنان هېواد کې هستوګنه درلوده ، ميخي خط ته پراختيا ورکړه او دغږنی الفبې په اختراع سره يې (خط او ليکنه) کمال ته ورسوله ، کله چې بنی اسرائيل ، بابليان ، فنقيان له مصر څخه فلسطين ته راغله ، خط يې له (فنقيانو) زده کړ او له هغې لارې(عبيري) خط رامنځته شو ، چې بيا ارامي عربي ، يونان او لاتيني او نورو ليکونه ابداع (رامنځته) شول. په احاديثو او اسلامي تاريخونو کې راغي، چې آدم عليه السلام او دهغه لمسی (ادريس عليه السلام) لومړني خلک او کسان ول ، چې خلکو ته يې د (ليکلو ، ليکوالۍ او انشاء) زده کړه ورکړه. د دې ستر علت دا ؤ ، چې رب العلمين ، حضرت آدم عليه السلام ته ټول نومونه ورښودلي و: ((وعلم الادم اسماء کلها ثم عرضهم علی الملئکة. فقال انبونی با اسماء ها اولای انکنتم صادقين......)) (قرانکريم –۴۰) په حکم ټول نومونه زده کړل او د نومونو خوندي کولو او اسلافو (راتلونکو نسلونو) ته دهغوی د يادګارونو دليږدلو لپاره يې ليک او کتابت ته اړتيا درلوده، چې د وخت په تېرېدو يې دغه تشه تر يوه بريده ډکه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان او مایشان (ادریس) هماغه (هرسن) بولي ، چې د لوی یونان حکیم و ، چې په لیک او کتابت پوهیده په ((مجمل التواریخ)) ، (مخ۵۲۰) لیکنه، چې ستر فارسي کتاب دی د حضرت ادریس علیه السلام په برخه کې لیکي ((کالي ګنډل تاریخي او څه لیکل د ادریس (ع) اختراع ده ، په علم ، معرفت او نجوم هم پوهیده او ډیرش ځله یې د آدم علیه السلام او شیث علیه السلام صحیفې په خپل لاس ولیکلیې او خلک یې له هرڅه خبر کړل .) (۳۰: ۱۸۲)

د (نفایس الفنون) کتاب کې راځي : (ځینې ویلي دي الله جل جلاله آدم علیه السلام ته د دي مبارک آیت (وعلم آدم اسماء کلها.....) په حکم د هر څه نوم او ګټه وروښوده. علم ، معرفت ، نجوم او هغه (شیث (ع)) ته وروزده کړل .

انګلیسي نامتو نړی پیژندونکی (ادوارد براون) د ایران ادبیاتو تاریخ په لومړي ټوک کې لیکي : (د مادیانو له سقوط وروسته د مخامنشیانو دوره (۶۰۰ق م) آریایانو وکولای شول تصویري لیک د تورو په بڼه راوړي).

سیوطی ؛ چې یو اسلامي پوه دی ، په خپل کتاب (الاوأیل) کې راوړي : (د خط مخترع مسح ابن مقله ؤ . وروسته مستعصمي هغه بشپړ کړ .))

اسلام او مسلمانانو د لیکوالۍ او انشاء پرمخ بیولو او اوج کې ډیر پرمختګ وکړ ، که څه هم د اسلام دین له خپریدو او غوړیدو د مخه لاتین او سانسکرت ، چې (د هندیانو) اصلي ژبه وه ، د خط لپاره کارکړی و ، خو بیا هم اسلامي مدنیت د خط او لیکوالۍ او کلتوري غوړیدا کې ستره برخه واخیسته ، د اسلام په لومړیو کې په ټول حجاز کې د باسواده خلکو شمیر (۱۷) تنو ته رسیده ، خو د (قلم) د سیوري په خپریدو د لیکوالۍ عظمت لا ځلاند شو ، ملکوتي کلمې په نوراني بشر (حضرت محمد مصطفی) علیه السلام را نازلې شوې ، لکه (الذی علم بالقلم علم الانسان مالم یعلم..) (۱: ۷۱۳) او له دې د مخه لا بشر په خط ، کتابت او لیکوالۍ نه پوهیده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(محمد صلی الله علیه وسلم پیغبري که باید از نو شناخت) کتاب کې راځي:(علم ترلاسه کړئ ، که په چین کې وي) او پوهه ترلاسه کړئ که د کافرانو په لاس کې وي ، ځکه ټینګار کوي، له زانګو تر ګوره زده کړه وکړئ)
په کلام الله مجید کې په وار وار تاکید شوی، چې مسلمانان باید علم او معرفت ترلاسه کړي ، ځکه پوهان او ناپوهان سره مساوي نه دي (هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون..) یا (انما یخشی الله من عباده العلما...) له دې څخه څرګندیږي ، چې د علم له زده کړې سره خط، لیکوالي او کتابت هم وده کوي او انشاء کلمې وده د علم له ودې سره یو ځای وده کوي. انشاء د ټولو علومو د خوندي کولو یوه ښه وسیله ده. هغه وخت او هغه ملتونو ژوندي پاتې کیږي ، چې خپل تمدن او مدنیت خوندي کړي او دا کار د لیکوالی ، علم او لیکنې له لارې شونی دی.

۶ – دانشاء جوړښت (اسکلیت)

انشاء فني لیکنه ده ، یوه ښه انشاء هغه ده، چې د هغې ارکان (جملې) بشپړې وي ، د انشاء په جوړښت کې جملې ستر رول لري، پر جملو سربیره د (یوې موضوع د تشریح کولو لپاره، چې د انشاء اساسي شرط دی) باید څو شیانو ته پاملرنه وشي او هغه په لاندې ډول معرفي کوو :

الف - سریزه (مقدمه) :
په لیکنه ، محاوره (خبرو اترو) کې د سریزې راوړل ضروري دي ، له سریزې پرته مطلب ته نه شو داخلیدلای ، سریزه پرته لیکنه دلوستونکي پاملرنه نه جلبوي ، لکه: یو څوک په ناڅاپي ډول د یو چا کور یا کوټې ته ننوځي، غواړي د کور څښتن د ما ښام ډوډۍ ته وروبولي له مقدمې پرته دوه ډوله چلند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دا چې دکورځښتن يا کورنۍ ته په هماغه لومړيو شېبو کې وواېي تاسو نن شپه موږ کره ميلمانه ياست او له ځنډ پرته کور پرېږدي، دويم دا چې سلام واچوي ، روغبړ وکړي او بيا وروسته خپل مطلب په پوره نرمۍ او متانت او صميميت سره داسې پيلوي: (پوهېږئ، چې يوه موده کيږي ستاسو له ديداره محروم وم ، څه کيږي نن شپه زموږ په کور کې د دوستانو او خپلوانو يو غونډه ده او ټول را ټول شوي دي او د محفل ټول خلک تاسو پيژني له دې امله هيله کوم که وخت ولرئ زموږ غونډې (محفل) په خپل راتګ سره ښايسته کړئ).
اوس مو وليدل ، لومړی او دويمه بلنه دواړه د هغی کورنۍ ددعوت لپاره وې، خو لومړی څومره بې خونده ، آن ترخه او له حماقته ډکه وه، مګر دويمه بلنه ډېره په زړه پورې وه او د ميلمتوب لپاره يوه ښکلې مقدمه وه، چې له هره پلوه خوندوره وه ، د دې اصل له مخې سريزه يا مقدمه په (ليکوالۍ) کې يو غوره اصل دی.
په حقيقت کې د انشاء جوړښت يا پيل درې ډوله دی، اول يې مقدمې پيلول، د شلمې پيړۍ په ورستيو لسيزو کې دا لاره ډېرو اروپائي ليکوالو غوره کړې وه ، چې لا تر وسه هم دوام لري او لا اوس په يوويشتمه پيړۍ کې هم په ليکنو کې مقدمه نه ليکي او ډېر څله دعصر ګرفتاري په ګوتو کوي ، دغه طرز فکر دهنري نثر (داستان، ناول او رومان) په ليکلو کې د پام وړ دی. له همدې امله اوس لنډې کيسې خوښوي. په تحقيقي ليکنو کې دا درسته ده. که مطلب ډېر لنډ وي يا پخپله اصل مطلب جذاب وي، نو مقدمې ليکلو ته څه ضرورت نشته.
۲- له مطلب او موضوع دمخه يوه مقدمه ليکل ، دخدای بښلي استاد الفت په وينا (دايوه زړه او پخوانۍ طريقه ده او ډېر ليکوال په دغه لاره تللي دي) دمقدمې ليکلو رواج پخوا دومره ډېر و ، چې شخصي او رسمي مکتوبونه او فرمانونه هم له مقدمې سره ول او آن منظومو حکايتونو به هم په يوه مقدمه شروع کيدل، ليکوالو او شاعرانو به په مقدمه ډېر زور لګاوه او په دې وسيله به يې دلوستونکو توجه خپل مضمون ته را ګرځوله ، په مقدمه کې به دليکلو اسباب او علل بيانيده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله به له اصل مضون څخه مقدمه اوږده شوه ، او س که څوک مقدمه هم ليکي هغسې نه وي او له پخوا وخته ډير توپير لري ، يعني لنډې وي.

۳- دريېمه طريقه داده، چې مقدمه نه ليکي، مګر مضمون او موضوع هم له سره شروع کوي،

بلکې ديوه داسې داستان بيخ يا آخر لپاره انتخابوي او وروسته له نتيجې د داستان متن ليکي ، يعنې اول يې جذابه برخه را اخلي او بيا نوره قصه تماموي، دا طريقه ډير مهارت غواړي که څوک په دغه چل ښه پوه وي او په ښه ډول يې سر ته ورسوي ډيره په زړه پورې طريقه ده، خو که په ماهرانه ډول نه وي او د چا خبره بې تناسب وي نو نتيجه يې ښه نه وي.

يوه ښه سريزه (مقدمه) بايد ښکلې وي او له موضوع سره بايد ښه ارتباط ، نږدې والی ، او مناسبت ولري، چې دلوستونکي پاملرنه اصلي مضمون ته جلب کړي.

په مقدمه کې دکار هدفونه بيانيږي ، دمتن کليدي ټکي په کې راواړل کيږي، (مقدمه دعنوان او متن ترمنځ موضوعي او شکلي پل دی) .

مقدمه ، دکتاب يا اصل موضوع يا اصل پيل دی، مقدمه دموضوع يا پام وړ مطلب په برخه کې کلي طرز فکر دی ، دليکنې طرز ،شيوې لارې چارې او شکلي خواوې په ګوتو کيږي، دمثال په ډول (يو تأليفي کتاب) له څو فصلونو او برخو جوړ دی ؟ موضوعات او شکلي خوا په مقدمه کې ښوول کيږي ، لنډه داچې مقدمه يا سريزه ليکنه دليکوالۍ يو غوره اصل دی، تاسو چې هر کتاب لولئ ترهرڅه دمخه سريزه لري ، دبيلګې په ډول که مورږ د اروا پوهنې په برخه کې لنډې او ګټورې خبرې وړاندې کيږي. له دې امله ، دانشاء په پيل کې مقدمه راځي، چې له هماغه پيله دلوستونکي پاملرنه نورو مطالبو ته اړوي.

ديوې موضوع (عنوان او سريزه په سوداګرۍ يا اقتصادي برخه کې داعلان او اشتهار معنا ورکوي) مقدمه يا پخه ، لنډه ، کره او خوږه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب – دمطلب پيل، متن

مخکې لـه دې، چې دمـتن (لـوړې برخې) پـه سـپړلو لاس پـورې کـړو، يـوه لنـډه (پيليزه)، چې دسريزې او متن ترمنځ معرفت را منځته کوي، پيل کړو، لکه: د (عرفان او فلسفي) په برخه کې مقالـه ليکو، پـه مقدمـه کې دواړه معرفي کړئ يو ځل بيا دواړه د (سترګو) پـه توګه پـه پيـل کې ږدو، بيا دواړه پـه شننه او تحقيق لاس پورې کوو، دغې (سترګې) ته دمطلب پيل يا پيليزه يا مدخل وايي.

((وروسته له هغه، چې انشاء پـه لنډه مقدمه پيل شوه، له ځنډ پرتـه بايـد مطلب تـه ورننوځو، مطلب بايد داسې وي، چې له سريزې جدايي ونـه لـري، پـه دې معنـی، چې اصلي مطلب هم بايد له سريزې ډير واټـن ونـه لـري، دمطلب پيـل هغـه ورېدی، چې دسريزې لـه ښکلي مـاحول څخـه دمـتن لـوړې او بکـري سيمې تـه ور پرانسـتل کيږي، متن چې لوړې ځمکې ته ويل شوی، هـواری غـواړي، پـه ادبي ليکنـو کې هم دتحقيق ورېدی)). (۲۳: ۸۴، ۸۵)

ج – دمتن شرحه او سپړنه: دانشاء ترټولو غوره او اساسي برخه (سپړنه يا شرحه) ده، يعنې له سريزې را وروسته بايد مطلب (متن) ته ورشو.

لکه چې متن دځمکې هغې لوړې برخې ته وايي، چې او به نـه ورسيږي، همد غسې پـه عملي، ادبي او څيړنيزو علومو کې هم (مـتن) او (موضـوع) دمحقق لـه خـوا سپړنه غواړي او پـه هـواری بدلېږي، ترڅو لـوړه ځمکـه هـواره نشـي او اوبـه ورتـه ونه رسېږي حاصل نه کوي، همدارنګه کـه يو مـتن – حلاجي او راونـه سـپړل شي، لوستونکی دموضوع حل نشي ترلاسه کولای، تحقيق، محقق کول او برجسـته کول دي، بايد دهر متن څيړل يو هدف ولري او ورسره نور څيړنيز صفتونه ولـري، د ارواښاد کانديد اکادميسين استاد محمد صديق روهي پـه وينا: ((دڅېړنې دموضوع هدف له ارزښتونو سره اړه لري، دا د ليکوال کار دی، چې دکوم هدف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره خيړنه کوي ...خيړنه کې بايد نوی توب او ابتکار وي .... دخېړنې موضوع بايد ځرګنده او محدوده وي .... دخېړنې موضوع بايد دخېړنې وړ وي او ...)). (۱۵:)
په متن کې موضوع داسې څېړل کېږي ، چې لوستونکي ته حل په لاس ورکوي ، هرمتن يو لړ ستونزې لري، چې د خيړونکي له خوا ورته د حل لارې پيدا کيږي، په مقاله کې متن تر ټولو مهمه مثال دی، لکه په کرونده کې، چې د اصلي پتهی وي (قلبه کول) اهميت لري ، نورې حايشې يې هم ورسره حلالې شي ، په ادبي او علمي څيړنو او مقالو کې متن او د هغه څيړل او را وسپړل ډير اهميت لري.
متن د يوې اساسي موضوع جوړوي، هغه وخت مورږ د اساسي موضوع په برخه کې پوره معلومات ترلاسه کولای شو ، چې و څيړل شي.
متن ؛ د مقالې د عنوان اهدافو ته د بستر مثال لري هغه وخت يوه مقاله بريااليتوب پيدا کوي، چې متن کې عنوان ته ځواب وويل شي .
متن د انشاء تر ټولو غوره او اساسي برخه (سپړنه يا شرحه) ده ، يعني له سريزې را وروسته بايد مطلب (متن) وکتل شي، متن ، د موضوع د حل کلي ده ، يعني له سريزې را وروسته هغه څه، چې زمونږ مطلب او غوښتنه وي ، بايد شرح کړو ، د شرحې او سپړلو پرځای کولای شو داوږدولو (پاللو ، تشريح کولو) کلمه وکاروو ، ځکه انشاء ليکنې بنسټ ورباندې استوار دي .
هغه شی، چې مونږ غواړو په يوه ټاکلې موضوع کې وليکو د مقالې د (پاللو يا پراخولو) په برخه کې شکل پيدا کوي او هغه څوک، چې انشاء ليکې ورته بويه د متن په پوره سپړلو مهارت پيدا کړي متن ، د مقالې اساسي موضوع ده ، چې شکلي او مغنايي جوړښت رانغاړي ، ځکه يې څيړل او سپړل پوره مهارت غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د– پایله (نتیجه) :

په هره مقاله او بیا یوه متن کې هدفونه پراته وي ، چې په متن کې را سپړل کیږي، له دغو هدفونو څخه برجسته او غوره تصویر اخیستنه دیو خیړنیزکار نتیجه جوړوي.

کله چې د مقالې (انشاء) نورې برخې پای ته ورسیږي باید له انشاء نه نتیجه ګیري یا اخیستنه هم وشي ، نتیجه د مقالې نچوړ او لنډیز دي، هغه لنډیز، چې لوستونکی د کتاب یا مقالې په ټولنیز (کلي) ماهیت پوه شي، نتیجه، د خپل علمي او ادبي کار په کیفیت او ښایستونو نور پوهول دي، دویکتورهوګو خبره ، چې (له مقدمې نه نتیجه ښایسته وي ، ځکه د موضوع حل په لاس ورکوي) .

نتیجه ، د علمي کار د برجسته ټکو بیا برجسته کول دي ، دارزښتونو را نغاړل دي ، دلیکوال د طرز تفکر د هویت ځلول دي ، د ټولې مقالې ښایستونه په موټي کې ځای کول دي، لنډیز وړاندې کول دي ، هغه لنډیز چې آن په ارقامو هم ښوول کیږي، نتیجه د هر علمي او ادبي اثر په پای کې دلیکوال له خوا عمومي شعور وړاندې کول دي.

۷– دانشاء په لیکلو کې مهم رغانیزتوکي:

هره لیکنه او بیا انشاء یو چوکاټ لري او له دې سره (جوړښتي یا رغاونیزي) توکي او اساسونه لري، که اسکلیت دیوې مقالې فزیکي برخې جوړوي ، خو رغانیزو توکي منځپانګه هم رانغاړي، دغه رغانیزو توکي دمقالې ښکلا زیاتوي د دې لپاره ، چې دانشاء څلور برخې (عنوان ، سریزه ، شرحه ؛ سپړنه او نتیجه) مو ښه پیژندلي وي ، باید په دې برخه کې یو مثال راوړو ، مثلا: دانشاء یا یوې لیکنې موضوع زیار او کوښښ وي باید لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو :

۱- موضوع باید ښه کره کړو ، دموضوع کره کول دچا خبره دموضوع غوره کول دي، بیا عنوان ورکول او په پیل کې د سریزې راوړل ضروري دي، زموږ مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د (زيار) په برخه کې سريزه وړاندې کول دي، په تيرو وختونو کې خلکو چنداني کار او کوښښ نه کاوه، خو بشري تولنې، چې په هر مناسبت وي، پرمختګ يې وکړ، خلک وپوهيدل، چې بايد هڅه او هاند وکړو څو په ژوند کې بريالي شو.

۲- وروسته له هغه مطلب داسې پيلوو: که د تولنې هيڅ غړی په کار بوخت نشي او په ژوند کې هڅه ونکړي، د ژوند څرخونه له کاره لويږي...

۳- وروسته په شرحه او سپړنه پيل کوو: هغه کتبه، چې له کار او زيار څخه خلکو ته رسيږي کولای شي د لوړې، فقرمخه ونيسي، خپلې اړتياوې پوره کړي او پانګه ترلاسه کړي او آن ويارونه يې په برخه کړي.

۴- په پای کې نتيجه اخلو چې: د دې اصولو له مخې موږ او تاسو دنده لرو، چې کار وکړو او له هيڅ کار څخه مخه ونه کړځو.

۵- ماخذونه: که اړتياوې نو د نومورې مقالې ماخذونه هم وښيو، خو څېړنيزې مقالې به هرومرو ماخذونه نه لري. نه په نورو کې....

ماخذونه له بيلابيلو منابعو اخيستل کيږي، لکه: ولس، مرکې، سايټونه، مجلې، او کتابتونونه، خو له ټولو کتابي ماخذونه معتبردي.

۸- د درنې يا ستونزورې انشاء ليکنې علتونه:

درنه ليکنه په منځينيو پيړيو کې يو ډول دود وه، اوس هم ځينې فضل فروشه ليکوال، چې له فني ليکنې سره آشنا او بلد نه وي، درنې او ستونزورې ليکنې کوي.

په څو را وروستيو لسيزو کې، چې دولتي حق الزحمه ورکول کيدې، له بده مرغه ځينو درنو ليکوالانو د اقتصادي ستونزو د درلودلو له امله اوږدې او درنې ليکنې کولې، همدارنګه په ځينو سيمينارونو کې، چې د مختلفو ليکوالو له خوا پريوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا دوه موضوعګانو مقالي ليکل کيږي او ليکل کوي ، غواړي په لوی لاس درنې ليکنې وکړي او د چا خبره ځان له نورو ډير لوي وښيي.

خپلو مقالو ته لوی لوی ، غير تحقيقي عنوانونه ورکوي ، په تيره په پښتو او فارسي ژبو کې داسې کلمې کاروي ، چې د ټولو لپاره د پوهې وړ نه وي ، له بلې خوا نومړو مقالو ته لکه د تيرو په څير لويې لويې سريزې ورکوي او د چا خبره ټوله مقاله په سريزه کې تشريح کوي.

په متن کې يو ځل بيا د سريزې اړوندې کلمې کاروي، په متن کې موضوع پداسې کلمو نغاړي، چې آن د ليکوالو لپاره د هضم وړ نه وي ، عادي خلک خو پرځای پريږده.

په متن کې موضوع په ساده کلمو کې نه بيانوي ، که نورو منابعو څخه ګټه اخلي او يا ترجمه کوي ، د دې پرځای، چې خپله ليکنه وربانديې غني کړي، لا يې له ستونزو او کلمو او جملو پړسوي.

ماخذونه ښکاره نه ليکي او په دې ډول د امانتدارۍ اصل به ليکنه کې نه مراعتوي ، ډير ځله اقتباس کوي او هغه هم د ځان وياړ بولي ، ليکنې ته پايله نه ورکوي، چې خلک په لنډ ډول د مقالي او ليکنې په کيفيت ښه وپوهيږي.

په پای کې ماخذونه ليکنې له اصولو سره نه ليکي ، ترټولو مهمه مساله دا ده، چې په علمي او څيړنيزو مقالو کې لهجوي ځانګړنو او د کلمو کارونې ته ډير ارزښت ورکوي.

دلته زموږ مطلب دا دی، چې وپوښتو ولې ځينې خلک د ښکلو او ساده مطالبو پرځای په انشاء کې ستونزورې کلمې ، عبارتونه او اصطلاحات کاروي او دا کار يې ولې خو ښيږي ؟

ما په عملي ډول له يو چا وپوښتل ولې معلوماتي مقاله دومره درنه ليکې ؟ د نوموړي ځواب دا وو ، چې زه مسلکي او پروفيشنل ليکنه کوم ، زما ليکنه د هر چا لپاره نه ده، نو نثر بيا بيا ولې سخت ليکې ، ځواب يې دا وو ، زما نثر هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهو خلکو لپاره دي. دا درسته ده، چې کلمې، عبارتونه ، اصطلاحات ، متلونه ،شعرونه او نورې وجيزې ليکنه ښکلې کوي، خو په هغه وخت کې چې په ليکنه پورې اړوند وي ، کلمې او موضوعګانې راوړول او په ساده ډول بيانول دليکنې ښکلا زياتوي.
ددرنې ليکنې په برخه کې بايد دغو ټکو ته هم اشاره وکړو :

اول- ځان ښوونه (فضل فروشي) :
ځينې خلک داسې فکر کوي، چې کله يوه انشاء ليکي ، بايد له داسې لغتونو او اصطلاحاتو څخه ګټه واخلي، چې نورې ترې نه کوي او په دې ډول خپل ځان لوړ وښيي ، يا په لوی لاس پردې کلمې او اصطلاحات کاروي ، لکه: (غواصي مې وکړه) بايد (ومې لمبل) وليکي ، دنا توان او بيوزله پرځای (لاعلاج) او نورې کلمې کاروو.
همدارنګه هغه اصطلاحګانې او لغتونه، چې پخوا په انشاء کې مروج وه ، اوس يې راوړو ، د بيلګې په ډول د لرغونې دورې (زلما) دځلميو يا (اوجاړ) د (ويجاړ) (ايواد) د (هيواد) اويا په لوی لاس دساده نثر پرځای متکلف نثر کاروو ، په دې ډول نورو ته داسې ځرګنده کړو ، چې زه خو ګوا کې پياوړی ليکوال يم.
دويم. دپخوانيو آثارو اغيز:
پدې برخه کې بايد ځرګنده کړو ، چې ځينو د پخوانيو خلکو اثار لوستي وي او دهغوی تر اغيزې لاندې راغلي وي ، کله چې انشاء وليکي، نو بيوا که او په نا ببره ډول هغه کلمې او اصطلاحات ورياديږي ، مثلاً : (زما په پام کې داسې و ، چې په دې حساس پړاو کې داسې حساس کار وکړم ، داسې مظبوط ګامونه پورته کړم ، خو د (وږو) درمند ودروم.)
داسبک ګورو ، چې په پخوانيو وختونو پورې اړوند دي ، د پخوا آثار په خپل وخت کې د پام وړ و ، او آن شهکار ګڼل کيده، خو اوس نشو کولای هغسې ليکنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړو ، لکه زموږ کاليو ، خوراک او ژوند ډول له نورو سره توپيرپيدا کړي ، زموږ ليکنو او ويناوو هم توپير موندلی دی.

دريیم ، د نورو مطالبو زده کول:
ځينې خلک کله چې ليکنه کوي په يو ډول نه يو ډول هغه کلمې، اصطلاحات او جملې په انشاء کې کاروي ، چې له نورو يې زده کړې وي ، يا په بله وينا هغوی په خپلو ليکنو کې د شاهد په توګه راولي ، هغه څه چې دوی ليکي په انشاء کې يو لاس او يو ډول ندي ، هغوی څو لاري او سبکونه غوره کړي دي.

يادونه:
لومړی لازمه ده ، موږ يا بل ليکوال کوم ډول ليکنه کوو؟ اخباري ، ذوقي ، کوچنيو مجلو ته او يا غټې تحقيقي ليکنې ؟ که څوک ذوق لري ليکوال شي او دليکوالۍ بافرهنګه مسلک سره يو ځای ژوند وکړي ، ورته بويه ، چې د ښو او نامتو ليکوال هر ډول ليکنې ولولي.
اخبار ، مجلې، فيچرونه او په پای کې لويې او څيړنيزې مقالې، نو دا د دې معنی نه لري، چې په ليکنې کې په ډيرو لارو لاړ شي ، لازمه ده يو سبک وڅارو (تعقيب) يې کړو ، ځکه يو سبک دليکوال دفکري مهارت په پياوړي کولو کې ستر ارزښت لري، د دوو لارو تعقيبول د ليکوال فکري قوت کمزوری کوي، خو مطالعه يې بده خبره نده ، کله چې ليکوال د ليکنې په فني ډګر کې مهارتونه ترلاسه کړئ، بيا کولای شي ، هره لاره او سبک چې څاري، قدرت يې لري.
دويم: له ځان لوړ ښودنې او فضل فروشۍ څخه ډډه کړي، البته په (هنري او ذوقي) ليکنو کې د پيچلتيا د مهارت له مخې کولای شي ، طبعه آزمايي وکړي، خو (که هر ډول ليکنه صراحت ولري ، لوستونکي يې خوښوي) په ليکنه کې د سختو او ستونزورو کلمو او جملو کارول ، نه يوازې دا چې د موضوع د سپړلو په برخه کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال فکري او فني مهارت کمزوري کوي ، بلکې سبکي استقامت يې هم ټکنی کولای شي، ساده ګي دليکنې پياوړتيا ده ، خو په دې شرط چې د بلاغت ، صراحت او سلاست ښيګڼې او صنعتونه ورکې کاريدلي وي او داکار ذوقي او تحقيقي ليکنو کې هم مراعاتيدلی شي.

درييم: دا چې ليکوال خپل هدف په لنډو ټکو او عباراتو کې ټولنې او خلکو ته وړاندې کړي.

دلنډې ليکنې لپاره تر ټولو غوره دليل ديو متن آسانه او ساده لوستل دي او فيروزان يو ايراني ليکوال پوښتي (کوم لاملونه موجود دي ، چې يو متن له بله آسانه او ستونزمن وي؟ هغه دې پوښتنې ته دا ځواب موندلي دي: (په متن کې د اوږدو جملو کارول پخپله متن دلوستونکي لپاره ستونزمنوي).

يوه ښايسته او په زړه پورې ليکنه لنډه خو با مفهومه وي.

څلورم: لازمه ده په انشاء کې او يا بله هره ليکنه کې له تکراري کلمو مخنيوی وکړو ، په مخامخ او ساده خبرو کې يا ليکنو کې مو ډير اوريدلي او يا ليدلي چې (ګرانه وروره !) (رښتيا وايي !) همداريښتيا او (راستي) ده ، چې سړی يو ځای ته رسوي، د رښتيا په هکله بايد ووايم ، چې سړی له دروغو ساتي، په رښتيا ويلو کې نيکمرغه کيږو ، خدای د ما له دروغو وساتي.

مثلاً که دکار او زيار په برخه کې کوم څه ليکو نو هماغه تکراري خبرې ليکو ، دلته زموږ موخه دا ده ، چې په ليکنې کې (انشاء) تقليد کول ، دفکر کمزوري کولو معنی لري.

پنځم: د ساده ليکنې منطق علمي بڼه ولري.

په ورځينيو خبرو کې هر څوک کولای شي په دوه ډوله يوه جمله ووايي: د مثال په ډول يو وايي:(ډوډۍ ته مې زړه نه کيږي) خو هغه يا بل څوک دا جمله داسې هم ويلي شي، دې ډوډۍ ته مې کوم احساس نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غورو کړو ، پورته دواړه جملې يو مفهوم ورکوي ، خو لومړی ساده او دويمه جمله ستونزمنه ده.
په انشاء کې هم حالت همداسې دی، يعنې کولای شو ، جمله ساده، بې تکليفه او عام فهمه وليکو، يا دا چې درنه ، له ذهني درکه لرې او بې معنی....
دطبعي علومو په مجله کې، چې لوستي و ، (يخ منقبض او اوبلن جسم دی او هغه جامدې اوبه دي ، چې دبرودت دغلبې له امله يا په بله وينا ، دحرارت دسلبيدو په واسطه ، له مجاورې يا ګاونډي هوا لاس ته راځي، مايع جسم په منقبض او جامد بدليږي.)
پورته جملې ته که لږ ځير شو څومره ستونزورې او درنې دي، رېښتيا خبره دا ده، چې اوبه د پورته سختو خبرو له امله نه کلکيږي ، بلکې دا ستونزمنې د سړي پاملرنه جلبوي هماغه جمله په ساده ډول ليکو :(اوبه د حرارت په کمو درجو کې په يخ بدليږي) د ساده ليکنې او ساده خبرو په برخه کې يو طنز راوړو : (په پخوا زمانو کې يو کليوال سړی ، ښار ته په خره دخرڅولو لپاره خس (بوټي) راوړی وه ، د ديني علمو يو شاګرد هغه وليده ، هغه ته ورغی ، لاندې باندې يې ده ، د ده خره او بوټو ته وکتل او ور وړاندې شو ورته يې وويل :(دغه خطب (خس) ، مرتب (برابر شوي)، په اسود اللون حمار (تور رنګي خره) باندې بار کړی ، په دې معرض (ځای) کې په څو بيع شرعي پلوري ؟) کليوال چې دطالب العلم دا خبرې واوريدې، نو هيڅ ورباندې پوه نه شو ، هلک ته يې مخ ورواړاوه او ورته يې وويل: که غواړې خس واخلې، دغه بار په لسو روپو پلورم او که غواړې دعا او وظيفه وکړې، نو هغه جمات ته لاړ شه، وګورئ دطالب العلم جملې د ساده کليوال لپاره څومره سختې وي، کولای شوای چې وواييي دغه خس په څو روپۍ پلوري ؟
له پورته مثالونو څخه دا نتيجه اخلو ، چې په انشا کې د اوږدو ، درنو ، عجيب او غريبو کليمو کارول زموږ د خبرو او انشاء ليکلو په برخه کې ستونزې نه کموي بلکې زياتوي يې ، (خلک او موږ هغه په يو مطلب ، په يوه ليکنه او انشاء ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهیدلای شو ، چې ساده یې ولیکو او خلک ترې مطلب واخلي، باید هره لیکنه لنډه، ساده او خوږه وي او د کلیمو تکرار په کې نه وي.) (۳۴: ۲۸)
هره انشاء که وړه یا غټه ، ساده یا هنري او یا بل هر ډول وي د کلام ساده ګي او صراحت یې ښکلا زیاتوي ، آن په نظم کې ، لکه:

الهي د خپل حبیب له برکته   دا ساده انشاء رنګینه د رحمان کړې

یا :

په سورو لاسو راته شراب راکوي   لکه ګلاب راته ګلاب راکوي....

۹– په انشاء کې د بهرنیو کلمو د کارونې اړتیاوې:

معاصر لیکوال او دلیکوالۍ ډکر ډیر پراخ شوي او رانغاړلي یا نغښتل شوي لمنې ته ورته نه دي.
بهرنۍ کلمې یوازې په پښتو ژبه کې نه کارول کیږي ، بلکې د نړۍ په ټولو ژبو کې کارول کیږي، آن زموږ د منځینۍ یا کلاسیکې دورې شاعري د دې لپاره په زړه پورې وه او ده ، چې شعر او نثر یې له بهرنیو ښکلو کلیمو مالا مال کړی و.
دهغو بهرنیو کلیمو کارول دخپلې ژبې په انشاء کې ښې نه لګیږي، چې ډیرې مبتذلې او بې ځایه وي ، لکه ډایرک ورشه ، خو که ووایو نیغ ورشه !، د (ډایرک) د کلمې په راوړلو مو ژبه غني نه کړه ، بلکې دخپلې ژبې یوه ښایسته او مروجه کلمه مو د خبرو او جملو له بهیره ګنج ته کړه، بهرنۍ کلیمې په یوې انشاء کې هغه مهال لیدل کیږي، چې د لیکوال په ژبه د نورو ژبو اغیز پرې وتلی وي ، په پښتو ژبه د دري ، عربي ، ترکي ، اردو ، انګلیسي او نورو ژبو اغیز لړ او ډیر پریوتلی دی، پښتو لیکونکي ناچاره دي کله نا کله دغه کلیمې په انشاء کې وکاروي ، دلته زموږ اصلي موخه دا ده ، وپوښتو ترکوم ځایه په انشاء کې له بهرنیو کلیمو څخه مخنیوی کولای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- نړيوالی کلمې: که موږ وغواړو يا ونه غواړو ځينې کلمې زموږ ژبې ته له بهرنيو ژبو د ټولنيزو اړتيا له مخې راځي ، لکه: راډيو تلويزون ، کمپيوټر، انټرنيټ او داوسنۍ تکنالوژۍ نورې کلمې....

پورته کلمې د ډاکټر په نسخه، دوا (درمل) او ټولو برخو کې تر سترګو کيږي. دا وروسته ده ، چې موږ بايد تر وسې پورې د خپلې ژبې کره جملې وکاروو او يا د نويو کلمو (نيولوګيزم د قانون له مخې کلمې جوړې کړو ، خو کلتوري ژبې ژبني قوانين دا حکم کوي ، چې (خپلې ژبې ته له نورو ژبو نوې راغلې کلمې په خپل حال وليکو...)

لکه: کمپيوټر (ټول کمال) ، تلويزون –لروين او ....

نن سبا دهېوادونو تر منځ دومره اړيکې پراخه شوي ، چې نړۍ د يو کلي په څير شوې ، کلي کې هم هرڅه خپل رنګ ا و خپل نوم لري ، مګر د اوسنۍ ژبپوهنې حکم دا دی ، چې دهرې ژبې کلمه په خپل حال وليکئ ، خو بايد معادله کلمه يې ولرئ.

۲- ګډې کلمې ، هغه شريک مال ته ورته دي، چې دټولو لپاره يو نوم لري، په انشاء کې د ګډو کلمو مخ نيول پرځای خبره نه ده لکه: کميس ، کرتۍ، شال ، پراټې... خو کله چې دځينو کلمو لپاره په خپله ژبه کې کلمې ولرو لازمه نده ، چې پردۍ کلمې په انشاء کې وکاروو ، ځکه زموږ خپلې کلمې په خپله ژبه کې لاس په لاس او خوله په خوله کارول کيږي ، لکه: روغتون يا بعضي (ځينې) ، بيګانه (پردۍ) ، زما مرزي (زما زړه) او ....

ځينې ليکوال داسې هم شته ، چې په خپله ليکنه کې په لوی لاس غربي، انګريزي، دري، اردو او دنورو ژبو کلمې راوړي.

همدارنګه يو شمير نور هم په دې باوردي ، بايد ژبه دومره سوچه کړای شي، چې د نورو ژبو څرک هم ورکې نه وي ، دا کار تر کومې پولې او بريده شونې ښکاري او دی ؟ خپله ژبه سوچه کول او غني کول يوه معنی لري او ځنډې ته کول (انزوا) بله ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دي کار به موله يوي خوا خپله ژبه سوچه کړي او ژغورلي نه وي بلکې خپله ژبه به مو له نورو ژبو لرې کړې هم وي.

هغه کلمې په خپله ژبه او ليکنه کې بايد له نورو ژبو را واخلو او ويې کارو ، چې د ژوند اړتيا مو وربانديې لرې کيږي او د آخرت ځورى او لارې ګرځي ، لکه قرآن مجيد او ....

کيداى شي په اشاء کې د شاهد يا بيلګې په توګه ځينې پردى کلمې لکه شعر ، متل او ...وکاروو بايد داسې ونه انګيرو که مو په خپله ليکنه (انشاء) کې ديو شاعر شعر، يا متل او يا د يوه پردي پاخه ليکوال ليکنه راوړه ، نو داهم (غلا) ګڼل کيږي.

کله د ليکنې غوښتنه وي ، چې د نورو مطلبونه په ځانګړي توګه د مشهورو شاعرانو شعرونه ، دليکوالو ليکنې ، متلونه ، پخې خبرې د خپلې ليکنې دلا معتبر کيدو او پاخه کيدو لپاره راوړو او په دې ډول له خپلې انشاء يوه خوږه ليکنه جوړه کړو .

هو ، دا خبره بايد په يادولرو ، که چيرې مو په خپله ليکنه کې کوم متل، شعر، وينا او وجيزه وکاروله بايد په پوره امانتدارى سره يې وکاروو ، ځکه هغه څه چې د نورو څخه په خپله ژبه او ليکنه کې را اخلو د (شاهد) مثال ورکوي او شاهد بايد اصل وي ، نه مسخه ، پدغه برخه کې بايد لاندې ټکوته پاملرنه وکړو :

۱- که يو مطلب يا شعر را اخلو بايد کټ مټ يې را واخلو .

۲- د تل لپاره په ليکنه کې داکار ونه کړو ، کله کله يې ترسره کړو .

۳- د امکان په صورت کې د يو شعر د ښتن نوم مخکې له مخکې وليکو .

۴- کله د يو شعر روح هم راوړو .

۵- هڅه وکړو يا هڅه وکړئ ستاسو دليکنې او هغه اثر ترمنځ چې له نورو يې را نقلوو تناسب موجود وي ، يوازې دليکنې د ښکلا لپاره را نه شي ، بلکې له انشاء سره هم آهنګي ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- په انشاء یا هنري لیکنو کې نورو ژبو د متلونو ، وجیزو ، شعرونو او ښایسته متلونو د ځینو برخوراوړل ډیر اړین دي ، لکه د آلماني ژبې متل :(کار دانه دی ، چې پیل یې کړو ، بلکې دا دی ، چې په ښه ډول یې پای ته ورسوو .)

۱۰ – په انشاء کې له موضوع وتل :

په هر کار کې پوره بوختیدل ، ژورتیا او موضوع ته ورننوتل ، نیمه موضوع حل کیدل دي .

(تمرکز) د لیکوالۍ او انشاء یو زرین اصل دی ، هغه لیکوال په خپله لیکنه کې پوره بریالی وي ، چې په لیکنه کې تمرکز کوي ، موضوع حلاجی کوي او را سپړي یې ، په انشاء کې له موضوع وتل د عدم تمرکز او ژورتیا نتیجه ده ، نوښتګره لیکوالي د متمرکزي لیکوالۍ ثمره ده .

تمرکز نه یوازې په لیکوالۍ ، بلکې په ټول ژوند کې ضروري شی دی ، تمرکز او عدم تمرکز د اروا پوهنې علمي موضوع جوړوي ، (تمرکز عمیق) دالاوا یرا و جمیز آلن یو غنیمت اروا پوهنیز اثر دی ، چې موږ په خپل ټولنیز ژوند کې ټولو کارونو ته پوره متوجه کوي ، نه یوازې مو کارونو ته متوجه کوي ، بلکې وایي ، که غواړو دیو کار په ښه ترسره کولو پوره بریالي شئ ، نو په هغه کار کې پوره تمرکز وکړئ ، خپل فکر یوه کار ته را ټولول پوره بریالیتوب دی ، لکه ، چې (دوه هندواني په یوه لاس کې نه نیول کیږي ، یو فکر هم دوه ځایه نشي تقسیمیدلای .)

په لیکوالۍ کې له موضوع وتل دا معنا لري ، چې انشاء لیکونکی جامع الکمالات دی ، بلکې فکر یې په واک کې نه دی (په یوه موضوع کې تمرکز او له هغې موضوع سره مینه کول نه یوازې د موضوع د ښه حل لامل دی ، بلکې د لیکوال او د کارکوونکي د شهرت سبب هم ګرځي .) (**۵: ۱۰۳**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال بايد پوه شي ، چې د (انشاء موضوع) يوه ده ، يعني هغه مطلب او سرليک ، چې بايد په هغه باندې بحث وکړو او يا يې وليکو ، د تل لپاره بايد يوه موضوع دليکوال د پاملرنې وړ وي.
ځيني ليکوال په يوه موضوع کې د مطلب او مطالبو دليکلو لپاره له ټولو شيانو خبرې کوي، پرته له دې، چې يو څه يې غوښتنه وي ! يعني انشاء ته دومره شاخونه او پنجې ورکوي ، چې اصلي موضوع له ياده وځي.
يو تن محصل دجمعې په ورځ دګرځيدلو ، په برخه کې ليکلي و: دجمعې ورځ ،درخصتۍ ورځ ده ، په دې ورځ ټول خلک خپل کار پريږدي ، ځان وينځي او ګرځي په دې ورځ که اداروته ورشو له يوې مخې تړلي وي او که مغازو ته هم ځو ، نو تړلي وي.
دجمعې ورځ د دې لپاره ده ، چې موږ له شپږو ورځو وروسته خپله ستړيا لرې کړو .
دجمعې ورځ د دې لپاره ده ، چې موږ له شپږو ورځو وروسته خپله ستړيا لرې کړو
.

ميرزا خان له ډيرو کلونو وروسته هېواد ته راستون شو ، پرون يې زه کور ته وبلنتني ته ورغلم ، دمسافر ، بندي او ناروغ احوال اخيستل ښه کار دی ، زموږ نور دوستان هم په بهر کې دي ، خدای (ج) دې راولي ! !
که پورته ليکنه وګورو دوه شيان او دوه کيسې پکې ګورو ، دا درسته ده ، چې پيغام لري ، پند او نصيحت خلکو ته کوي ، خو په کيسه کې کيسه کوي ، داسې ښکاري، نوموړی ليکوال محصل په نوموړي موضوع کې ښه تمرکز نه کوي.
ليکوال له موضوع وځي ، دا د انشاء ستره نيمګړتيا ده ، چې نور محصلان دغې خبرې ته (ليکنې) ته چندان توجه نه کوي.
نوموړی په کيسه کې بله کيسه راشروع کوي او بيا اولي موضوع ته ځي، لکه حضرت يوسف (ع) له ويرې پټې وهلې (ترکيده) ، له خلکو او پلاره لرې د مرګ په کومې (څاه) کې يوازې دخداي (ج) فضل ته سترګې په لاره وه، دخدای (ج)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستان تل سختې ويني، د آزميښت په سين لاهو کوي ، د وخت دا غونه تل په ځان زغمي.
هغه څه، چې يو محصل او يا نور له اصلي موضوع لرې کوي ډېر دي ، خو لږ شمير يې دلته راوړو:
۱- زده کوونکی فکر کوي ، چې ښوونکی زما ليکنه تر پايه نه لولي او همدغسې نمرې را کوي.
۲- د دې لپاره، چې زده کوونکی تل د نمرو لپاره کارکوي ، نو د نويو کلمو او تخليق په برخه کې ډېر فکر نه کوي، بايد هڅه وکړو دهغو مطلبونو په برخه کې چې غواړو څه وليکو ، درست فکر وکړو.
۳- زده کوونکی مينه لري هغه څه ، له نورو اوريدلي يا ليدلي وي، په انشاء کې وکاروي ، دا ډول کليمي کارول د تخليق مخه نيسي ، لنډه دا چې په انشاء کې له موضوع ونه وځو په يوه موضوع فکر کول او بيا ليکل دليکوال بريالیتوب او دانشاء ښيرازي ده.

۱۱- دانشاء دپرمختګ لپاره نوښتي لارې:

دليکوالۍ او انشاء د پرمختګ او ښيرازۍ عوامل د ليکوال په مستقلانه فکر انکشاف او پرمختګ پورې اړه لري، څومره چې ليکوال عاطفي فکر کوي او په خپل مسلک کې مسلکي پرمختيا ترلاسه کوي ، په هماغه اندازه ليکوالي او انشاء ورسره غوړيږي ، دنړۍ سترليکوال ماکسيم ګورکي په خپل اثر (دادبيا تو هدف) کې ليکي :(ليکوالي او په مجموع کې ادبيات د (ګل) او (ماشوم) په څير وي ، څومره چې ورنږدې کيږي، يعني مينه ورسره کوي ، په هماغه اندازه غوړيږي او څومره، چې ځان ترې لرې کوي ګل مړاوي کيږي او ماشوم د کمزورۍ خوا ته ځي).
(۲۷: ۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانشاء اوليکوالۍ دپرمختک لاملونه ډیر دي. کله چې وغواړو دنيمګړتياوو مخه ونيسو ، بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو :

١- تقليد ونه کړو ، ميترلنګ وايي، هر انسان مقلد دی ، خو که مقلد دومره په تقليد کې ډوب شو ، چې ځان هير کړي ، نه يوازی يې پيښې کړي ، بلکې د اصل شي ريښې يې هم وچې کړي دي.

په انشاء کې د نورو په خط او پل قدم اخيستل کله دپرمختک او کله هم د ورکاوي لامل ګرځي ، هڅه وکړو په ليکوالۍ کې يو سبک تعقيب کړو ، خو په سبک کې ورک نه شو ، کوشش وکړو په خپله ليکنه کې ، کټ مټ د نورو پرلار ورنه شو او يا د بل چا خبرې ، شعر او فکر له يوه سره په خپله انشاء کې ونه کاروو. که چيرې يو په زړه پوري مطلب هم زموږ لاسته راځي بايد د هغې سبک ونه پالو ، بايد ځانته سبک وټاکو ، دنورو سبک تعقيبيول ، خپله لاره ورکول دي ، که څه هم چې (مخکني د وروستيو پل وي) موږ بايد ځانته پخواني پلونه ونه نړوو ، بلکې هغه پياوړي يې کړو او نوي پلونه آباد کړو ، دا به د موفقيت لاره وي.

٢- ځان کم مه ګڼئ ، د اروا پوهنې د علم له مخې (ځان کم ګڼل او له حده زيات لوړ ګڼل دواړه د ببرته پاتې والي او انزوا ګوښې توب) لامل ګرځي.

په ټولنيز ژوند کې ډير خلک د نورو د پرمختګ علتونه بيانوي ، خو ځانته د ترقۍ او ښيرازۍ لاره نشي ټاکلای ، همدا شان دليکوالۍ او انشاء ډګر هم در واخله ، که موږ ټوله ورځ د نورو ليکنې لولو او د هغو د پرمختګ عوامل بيانوو او يا ځان د نورو د پښو خاورې بولو ، نو نه يوازې په مسلک کې به مو پرمختګ نه وي کړی ، بلکې غړي به موهم مړه کړي وي.

ځيني خلک ، چې د ژوند په مختلفو ډګرونو کې ځان له نورو ډير لوړ او يا کم بولي ،په اجتماعي سلوک کې کمزوری او بيرته پاتي غيراجتماعي خلک وي.

امير ملک محمودي په خپل اثر (درمان اضطراب افسرده ګي) کې وايي :(دوه ډوله خلک ځان غوښتونکي او ستايونکی او له ځان بيزار د ژوند په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجتماعي ډگرونو کې بيرته پاتي وي ، ټولنه د رښتينو امتحانونو ډگر دی د غه ډگر کې د پياوړي سلوک مصمم خاوندان پرمختگ کولای شي ....
که غواړئ تل خوشحال او سرحال و اوسئ له افسرده گۍ ځان وساتئ. ژوند کې ډاډ ترلاسه کړئ او د متعادل شخصيت خاوندان و اوسئ. تل به مولوعقله او ارادې کار اخيستي وي ، بری او کاميابي ستاسو ملگری وي ... له ځان ستاينې ، غرور او ځان کم ښوونې ډه ډه وکړئ. (۳۱: ۱۷۴)
دانشاء او ادبياتو کار پرله پسې والی غواړي ، په سره سينه کار کول ، په کار کې نه ټکنی کيدل ، صبر او استقامت او خپل کارته ارزښت ورکول ډير وختونه د برياليتوب لامل کيږي.
ادبپوهان نظر لري ، کله چې يوه موضوع تاسوته سپارل کيږي که ډيره ساده او يا ستونزوره هم وي ، بايد پټه خوله ونه اوسو او يو څه وربانديې وليکو ، لکه: (خپله لاسه ، گله لاسه) ، فکر وکړو ، مناسب عنوان ورته پيدا کړو او په دې متل وړ او مناسبه ليکنه وکړو او دا ونه وايو ، چې زه ليکنه نشم کولای او يا زما ليکنه خرابه ده !!!
دفرانسې يو ستر ليکوال (بوفون) د(خره) په برخه کې ممکن لس ځله څه ليکلي وي ، خو ځينې خلک په هيڅ برخه کې يولنډ مطلب هم نشي ليکلی.
په ټولنيزژوندانه او بيا ليکنه کې که يو مطلب ستاسو په نظر ډير ستونزور هم وي ، نو ورته مه تسليميږئ، ځکه هره غوټه په تدبير خلاصيږي (که غر لوړ دی په سر لار لري)يا :
مشکلی نيست که آسان نشود   مرد بايد که هر آسان نشود....
ادبيات او بيا ليکوالي سخت ځانه ښکارنده (پديده) ده ، څومره چې له قلم او ليکوالۍ سره مينه کوو ، په هماغه اندازه انشاء د پرمختگ په لور گامونه اوچتوي ، هڅه وکړو ديوې انشاء طرحه وکړو ، فکر په کار واچاوه ، له خپل فکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار واخلو او يو مطلب وليکلو ، خومره چې زموږ فکر رسيږي بايد يو څه وليکو (بنويس ، بنويس، بنويس =تاشوى خوش نويس)....
۳- منځينى حد په پام کې ولرو ، منځينى يا متوسط حد د وجود د سوکالى سبب کيږي، آن په اجتماعي چلند او سلوک کې متوسط حد د تعادل پوله ساتلى شي، که انسان په ټولنه کې ډير خوږ يا تريخ شي د اجتماع له سترګو لويږي او خپله هم تاوان کوي، لکه چې وايي: (مه ډير خوږيږه، چې ودې خوري او مه ډير ترخيږه چې لرې دې واچوي) نو له دې څخه معلوميږي، چې هر سړى د توان په اندازه پرمختګ کوي.
رابه شو ليکنې ته ، که ليکنه (انشاء) ډيره اوږده وي ، ممکن موږ ستړى کړي او که ډيره لنډه او څو کرښې وي ، نو موږ يې نه وايو اونه مو خوښيږي ، داسې فکر وکړئ که تاسو د ټولګي په مخکې يوه ليکنه لولئ دلو يوالي او لنډ والي په برخه کې په زړه پورې نه تماميږي ، يا دا چې يو څيړنيزه مقاله په يوه غونډه کې لولي، نو که ستاسو ليکنه اوږده وي، که هر خومره ښه تحقيقي مطلبونه مو راټول کړي وي، خلک ستړي کوي او که تحقيق مو ډېر کوچنى وي، د ليکل شوي مطلب اصلي معرفي نشي کولاى، بايد داسې ليکنه وکړو ، چې اصلي هدف ور کې څرګند شي او هم خوندور ارزښت پيدا کړي. نن سبا خلک له ادبي ټوټو يا رومانونو څخه لنډه کيسه ډېره خوښوي. اوس اوس د اوږدو قصيدو ويلو وخت نه دى؛ ليکوال هغه وخت ډېر بريالى دى، چې له خپل کار او ليکنې سره تر متعالي حد او څرګندې پولې پورې مينه وکړي. له هر څه سره افراطي مينه ليکوال او هر څوک له خپل مسلک څخه زړه تورن کولاى شي. (له لمخې سره پسې پېښې غزول د عاقلانو کار دى.) ليکوال د ذوق له مخې تر متوسط حده کار وکړي.
قناعت مې تر خرقې لاندې اطلس دى
پټ د درست جهان پادشاه، ظاهر ګدا يم. (عبدالرحمن)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دليل او استدلال ته اهميت ورکړئ؛ **معقول دليل او استدلال د فکر د پراخيدو سبب کېږي.**

د ټولنيزو غوټو خلاصول د دليل د حکمت له مخې شوني برېښي. هغه وخت يوه اجتماعي ستونزه او اريدلاي شي، چې داړوندي پيښې په برخه کې خلک بيلابيل دليلونه راوړي، افکار وړاندي کړي، ځو موضوع حل شي.

په ليکوالي کې استدلال ضروري دی. هر ليکوال چې د ټولنيزې موضوع په برخه کې ليکنه کوي، که د پوهې، تميز او مسلکي استدلال له مخې وي هرو مرو يې انشاء په زړه پورې ده.

داسې هم پيښيږي، چې په انشاء کې د بحث په ترڅ کې داصلي مطلب په برخه کې دلايل راوړو... په پام کې ولرو له استدلال پرته دعوا کول دلنډه فکره انسانانو کار دی.

که په انشاء کې له تاسو ځوک وپوښتي، د زده کړې له دورې وروسته څه کار کوئ؟ په يوه جمله کې ځواب ورکوئ، غواړم ښوونکي شم. په دې ځواب کې د خبرې دليل وړاندې نشو کړای، داځکه دومره دليل نه غواړي. او که وواياست چې د ډاکتر کيږم، نو بايد د دې خبرې دليل وړاندې کړئ.

لنډه دا چې ديوې علمي، ادبي تحقيقي موضوع د لا سپړلو لپاره استدلال منطقي وسيله ده. ليکنه او انشاء د منطق زېږنده ده، بايد د استدلال منطق او کنجکاوئ يې لا ښکلې کړو.

چې غوټې پسې وهې په لاس به د رشي
چاويل چې په در يا ب کې ګو هر نشته

۵- مطلبونه او کلمې مه تکراروئ؛ **په خصوصي خبرو کې د کلمو بيا بيا تکرار کراهت رامنځته کوي.**

ډير مبلغين ښوونکي، سياستوال، استادان او نور ممکن په خپل مسلک او کار کې زښت لايقه وي، خود خبرو مهارت، چې ورسره نه وي، کلمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيابيا تکراروي، هيڅوک يې له درس ورکولو او خبرو کولو سره علاقه نه ښيي، ځکه د دوی خبرې تکراري وي، هرڅارنوال ښه مبلغ نه دي، کيدای شي د جومات ملا ښه مبلغ وي.

ديوه ګل له ديدنه بـــوراو مورشو
ډيرګلونه باندي نولي چې ښيرازشي

هغه وخت زموږ خبرې اوليکنه ښايسته وي، چې دکلام تازه والی اونوښتونه له ځان سره ولري. په نړي کې هيڅ شي د ښو خبرو په اندازه ښکلي نه دي؛ ښې او پرځای خبرې د تکرار او ابتذال مخه نيسي؛ ستاسو شخصيت ستاسو کلام پورې اړه لري.

(بريان تريسي ، ديل کارنګي، جيمزآلن او دامريکې معاصر ليکوالان په دې باور دي؛ چې (دخبرې اعجاز او معجزه ترهرې بلې وسيلې غوره ده؛ که غواړو لوړ شخصيت ولرو خبرې زده کړئ)

زموږ په عاميانه فرهنګ کې راځي (خپله ژبه هم کلا ده هم بلا ده...) کېدای شي دلته هم د ژبې مهارت هم شرط وي.

بريان تريسي باوردرلود:((په سلو کې (۹۰) ستاسو ټولنيزموفقيت په خبرو پورې اړه لري... ښې خبرې کول له ستاسو سره مرسته کوي، چې د نورو درناوی ور شي اودنورو له نظره ډير ارزښت پيدا کړئ، په معاملو کې بريالي شئ... ستاسو خبرې دکاميابۍ په لور دبرياليتوب دروازه ده.)) (۱:۱۰، دکتاب پشتی)

ښـې خبـرې او ښـه ليکنـه هغـه ده، چـې دزړه لـه تـل څخـه وي، پـه هغـه خبرو اوليکنو کې ، چې دزړه متره وي، پياوړی او د درک وړ وي. ځکه خبره هغه ده، چې(له زړه پورته شي، اوپه زړه کيني)

فيسـاغورث بـاوردرلود ، دژبپـوهني دعلـم لـه پلـوه (هـره کلمـه دژبـې پـه سـاختمان اوجوړښت کې دخښتوارزښت لـري، لکـه هـره خښـته ، چـې د ديـوار پـه جوړلـو کـې دکاروړ د ه، دخبرو په نظام کې هره کلمه ځانته ځای لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارنست همينګوې(۱۹۷۹) ليکي:((هره کلمه چې ليکئ بايدلس کلمې په خپل ذهن کې ولرئ، غيرله هغه به لوستونکی متوجه شي، چې ستاسو کلمې اوجملې وړنه دي، خو په خبروکې دهري کلمې لپاره چې وايا ست، بايدسل کلمې پوه شي) اوذخيره ولرئ کنه ستاسو مخاطبان به متوجه شي،چې تاسو بې سنجسه غږيږي.)) (۳۷: ۷۷)

بې سوچه اوبې فکره غږيدل اوبيا بې فکره ليکنه (بې ګودره ګډيدل دی) که په انشاء کې مو يومطلب راوړي اوليکلی وي، کوښښ وکړئ د مطلب ترپايه له هغه ډه ډه وکړئ. ټکره ليکوالان دکلمو له تکراره خان ساتي. چيخوف به ويل (دکيسو په ليکلوکې دموضوع له تکراره ځان وژغورئ، لکه ګرم کالي چې موله يخ نه ژغوری، دهنري نثررنګارنګي ستاسو ليکنه له ابتذاله لرې ساتي)

دانشاء اوليکنې ارزښت دکلام په فصاحت ، بلاغت اوصراحت کې نغښتی دی.

۲-وچه ليکنه مه کوئ؛ لکه اوبه چې دژوند اساسي ماده ده، ځمکه لمدوي اورح ورکوي، همدارنګه وچه ليکنه هم وچې ځمکې ته ورته دی اوڅه شی نه شنه کوي. څومره چې شخصي ژوند کې د وچ نبات په څېر ژوند نشي کولای، همداسې وچ افکارانسان له ټولنې ګوښه کوي.

ليکوالي اوانشاء دالهي نظام دټولنيز سيستم ژوندئ کړی شميرلای شو. که ليکوال اوليکوالي نه وي ، ټولنيزنظام به خلکوته په سمه توګه نه شو پيژندلای. په انشاء تېره هنري نثرکې تنوع اودکلمو هنري بافت ليکنه له وچوالي ژغوري.

يوډول والي اووچوالي په هيڅ کارکې ښه نه وي اوداکارپه ځانګړې توګه په انشاء کې کمزوري رامنځته کوي. کوښښ وکړئ ډول ډول مطلبونه اوکلمې په خپله ليکنه کې راوړئ اوښه خولاداده ،چې په انشاء کې شعر، حديث، وجيزې، اصطلاحات ، امثال او نور ښکلا صنعتونه ، لنډ حکايتونه وکاروو.

کله ناکله انشاء ته ښاخ اوپنجې ورکول ښکلازياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتي په خبرو کولو کې که يوډول والي وي دغونډې او مجلس په زړه پورې والی له منځه ځي. په انشاء کې ظرافت او ښکلا مقبولت رامنځته کوي، دليکنې په برخه کې نوې فضاء رامنځته کوي؛ دمثال په ډول گل دهرچا خوښ دي، ټول يې ستايي، خوداشاعرگلاب ته روح ورکوي.

په سرولاسوراته شراب راکوي
لکه گلاب راتــه گلاب راکوي...

په انشاء کې لکه شعر (خيال)، طبيعی او سمه ايزانځورونه او تصويرونه دانشاء له وچوالی ژغوري. څومره چې ليکوال په ټولنيزو پيښو خبروي او علمې تجربې ورنه ولري او له ژوند سره مينه ولري په هماغه اندازه ښه انشاء ليکلی شي. وچوالی لکه تعصب خامی ته ورته دی.

۷- په ليکلو کې بيړه مه کوئ؛ وايي (تلوار او عجله دشيطان کاردي) خوددې لپاره چې ليکوالي او انشاء دعزت او ښيگڼې کاردي، نو (په ښو تلورا) هم په کاردی، يعنې داچې يو ښه فکر درته پيدا شو نو که هماغه ساعت ورباندې ليکنه وکړئ بااحساسه به وي.

کوم کار او بيا ليکنه چې، دتلوار او عجلې له مخې شوې وي خامه وي او بيا بياکتنو ته اړتيا لري.

دورځپاڼو ليکنې تراووه نيزو، مجلو، تحقيقي ليکنو او کتابونو خامې وي. خبرونه اوربوټونه ډير سره توپير لري، داځکه په خبرونوکې د (زمان) اصل مهم دي، خودليکنې دمزيت له مخې خامې لري.

انشاء ډيرځله پخې، تحقيقی او هنري ليکنې وي، له همدې امله ترنورو اخباري اوذوقي ليکنو درنې او پياوړې وي.

ځينې خلک دحق الزحمې لپاره په ليکنه کې بيړه کوی او ځينې لانوردمحتوا پرځای شکل اوښې ته اهميت ورکوي، يعنې الفاظ ورته ښه ښکاري. بيړه او عجله دتفکرکمزوري رامنځته کوي اودزورتيا (دقت) قوت له سرې اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که يوه موضوع او يو مضمون يو وخت وليکل شی، د يوې مودې لپاره پرېښودل شي او بيا مرور وربانـدې ترسره شي، هغـه مضمون او موضـوع بـه ډېر ښايسـته او دلوستلو وړ وي.

کوم کتابونه او مجلې؛ چې د تجارت او سوداګرۍ لپاره په بيړه، تلوار او عجله سره ليکل کيږي، د معنوي او شکلي ښېګڼو له پلوه کمزورې وي. هغه انشاء او ليکنه ډېره په زړه پورې وي، چې د تفکر تومنه او قوت ولري.

ارواښاد استاد ګل پاچا الفت، چې يو دراک، شعوري، پروفشنل او استاد ليکوال تير شوی دی او له شک پرته يې د ليکوالۍ په برخه کې يو عظيم انقلاب هم رامنځته کړي، په وار وار يې يوړه موضوع ليکلی، کاغذونه يې شکولي، خوبيايې سره غوټه کړې دي؛ له دغو خبرو نتيجو اخلو چې د قت په ليکنه کې د پوره اهميت وړ دی.

که يو ليکوال پيدا شي، چې يو مطلب وليکی، له بيا کتنې او سمون پرته خپل مطلب، مضمون ، مقاله او کتاب چاپ کړي، نو که هرڅو مره نامتو او وتلي ليکوال هم وي، شهرت به يې په لږ وخت کې راولويږي؛ له دې امله ليکنه او انشاء يوه دوامداره بهير دی، چې پوره تفکر ته اړتيا لري او داکار په بيړه نه ترسره کيږي.

٨- په مينې سره ليکنه وکړئ؛ مينه د هرې شتمنۍ سرمنزل دی، آن رب العزت په انسان او دنيا مين و ، چې د انسان بشره (خيره) يې سازه کړه.

که مقصود يې د خپل مخ ننداره نه وای
د انسان جامه يې خــــــه لره کړه سازه

د دنيا د پيداکيدو لـه حکمت سره الله (ج) پـه خپل رښـتني دوست حضرت محمد (ص) مين و ، ځکه يې نود نومورې پيدا ايښت وکړاو دنيا يې د هغه له رويه پيدا کړه...د عبدالرحمن بابا په وينا:

که صورت د محمد(ص) نه وای پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدا کړې به خدای (ج) نه وای دا دنیا
کل جهان د محمد (ص) په روی پیدا شو
محمـــــد (ص) دی د تمام جهان آبا...
نور هـــــاله د محمد (ص) و پیدا شوی
چې بـــــوی نه و دآدم او د حـــوا
که رڼا ده پیروي د محمد (ص) ده
ګڼه نشته په جهان بلـــــــه رڼا... (۲:۳۲)

له کار سره مینه د تحمیل (تپلو) او زروزیاتئ مخه نیسی؛ له کار او لیکنې سره مینه دزړه قوت، د فکر طاقت او د تحرک توان زیاتوي.

باید موږ لیکنه یا انشاء په ځان تحمیل نه کړو، په دې معنا که مو یوې لیکنې ته زړه نه و، نو لیکنه مه کوئ تجربو ثابته کړې له هغې لیکنې سره چې مینه نه وي، فکر د قوت دروازې ورباندې نه پرانیزي.

زیار و باسو د خه لیکلو مینه له ځانه سره پیدا کړو. انشاء او لیکوالي هغه علمي لارې چارې دي، چې د ژوند په ټولو پړاونو کې موږ هدف ته رسولای شي او د ژوند لاره رابښیي. که هوډ ولرو، چې لیکنه د پوره مینې له مخې وکړو، په دې پوه شو، چې څومره ښه لیکنه کوو؛ د نورو هم خوښیږي او د لیکوالی ډګر ته راوځي.

۹- مطالعه وکړو؛ مطالعه د زده کړې د بشپړولو بیاوړې وسیله ده. زده کړه له مطالعې او مطالعه بې زده کړې نشي ترسره کېدلای. زده کړه اساس او بنسټ او مطالعه یې دوامداره ارزښت دی.

د زده کړې او مطالعې په برخه کې قرآن، احادیث او او سنی بشري څېړنې ښیي، چې د انساني ټولنو چورلټ او جوت پرمختګ ورپورې اړه لري.

طلب العلم علی فریضته کل مسلما و مسلمته

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم په نراوښځه فرض دی، که په چين کې هم وي، تاسويې ترلاسه کړئ. دغه احاديث اوکڼ ارشادات موږته راښيي، چې بايد علم ترلاسه کړو اوعلم په مطالعه بشبړيږي.

که غواړو موږ په خپل مسلک اوبيادليکنې په ارزښتمن کارکې ډير پرمختګ ، شهرت اوبرياليتوب ترلاسه کړو ، لازمه ده ډيره او په مينه مطالعه وکړو. مطالعه موږ دبري سرمنزل ته رسولای شي.

ددې لپاره چې، په ليکنه (انشاء) کې پرمختګ وکړو ، بايدتر ډيرې اندازې مطالعه وکړو. مطالعه څوا ړخه لري، يوعمومي، دويم دمسلک اړونده مطالعه ، دريېم مسلکي اوخصوصي مطالعه ! ليکوال ته لازمه ده، چې دخپلې مطالعې ساحه پراخه کړي له عمومي نيولې تر خصوصي برخو پورې مطالعه وکړي، خوپه مسلکي ډول کره مطالعه ترسره کړي.

په (آين مطالعه اويادګيري) کتاب کې مهندس نصرت ميرزاليکي: ((مطالعه دانسان دفکردرشداوپراختيا دساحې دپياوړتياکلی ده. مطالعه دشخصيت دودې فورمولونه ته پاتې کيږي، که غواړو ، ځان، مسلک اودنياوپيژنو ، بايدمطالعه اوزده کړه وکړو ؛ داوسينی ژوندبيداره ضمير ته ورته ده؛ هره مسلکي ښکلا اوپرمختګ په مطالعې پورې اړه لري.)) (۳۲: ۱۰۷)

بايد پوره مسلکي مطالعه وکړو ، په تيره دمعاصروليکوالواوشاعرانوآثارپه غورسره ولولو ؛

مطالعه دذهن دروښانه کيدو وسيله ده؛ مطالعه دذهن دتيارو کوټونه دښکلی کولوپه خاطردوړمومثال لري؛ مطالعه انسان ته دليکنې ذوق اوقوت ورکوي.

که چيرې موږ داديباتو اوبل مضمون په برخه کې يوځه ليکو اوپه دغه برخه کې دتيرو اوياوسنيو ليکوالويو مضمون لولو ، نوهرمروزموږ دليکنې دلاغناپه برخه کې راسره مرسته کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید پاملرنه وکړو، هغه کتاب، چي په پخوا او اوس کي دخلکو د پاملرني وړوي، هماغه کتاب موږ هم مطالعه کړو او په خپله ليکنه کي تري الهام واخلو.
بايدله کلمو نيولي ترجملو پيادهغه اثر تربنسي او محتوا ورته کلکه پاملرنه وکړو او خپله ليکنه هم غني کړو، آن دهغه کتاب نيوليک، سريزي. متن، پاڼلي اوماخذونو ته پاملرنه وکړو اوپه خپله ليکنه کي تري الهام واخلو. لنډه دا چي ليکوال ته ښايي ډېره اوبيا بيامطالعه وکړي؛ بې مطالعي ليکوالي بې چراغه په تياره کي لاره وهل دي، هره پوهه دمطالعي محصول ده.

چي مولاره دژوندون بري ښايسته ده
بل څراغ دی دپـــــوهني نوراني ده

۱۰-دژبي ددستورو قواعد په پام کي ونيسو؛ ژبه نه يوازې د ابهام او تفهيم وسيله ده، بلکي ژبه دخلکو اوملیتونو د پايښت وسيله ده. اديبات اوبيا ټول علوم د ژبي دقواعدوله مخي ترتيب او تنظيم مومي. بې قواعدو او دستورودژبي هره انشاء اوليکوالي نيمګړې ده، نړۍ پياوړي ليکوالان دژبي دستورونو پوه خلک وو.
دانشاء (ليکوالی) اوژبي نيغې اړيکی دي، بايد انشاء دژبي ددستوروله پلوه درسته اوپه زړه پوري وي اوله بلي خوا ددي لپاره چي هره ژبه ځانته ځلا قاعده اوقانون لري، نولازمه ده دژبي طبيعت په پام کي ونيسو.
پښتوژبه ځانته دژبي دستورلري، له (فنولوژي نيولي ترنحوي) پوري دژبي په دستورکي راځي. يعني يوليکوال ته ښايي په کومه ژبه کي چي ليکنه کوي دهغي ژبي ټول توری، دخپلو ځانګړي، واول کانسونانټ، نيمه وال، ديفتانګ، مورفيمونه (مقيد اوآزاد، دهغوډولونه نومونه، صفتونه، قيدونه، نحو، دنحوي ډولونه، جملي، دجملي ډولونه... دا ددا سي نورو قواعدو باندي وپوهيږي.

ښه ده ښه ده چي په سل ژبو ګويايي
ولي مه شه تـــــه نادان دخپلي ژبي...

يا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــوري ژبې زده کول که دی کمال
خپله ژبـــــــه هيرول بې کمالي ده...

۱۱- جملې کره اولنډې وټاکئ؛ لنډ ليکل هم علم دی، هم هنر، دلنډې ليکنې پرمهال بايد رسااوبې تکلفه ليکل وکړو. موږ ددې لپاره لنډه کره اوبامعنا ليکنه کوو، چې لوستونکی زموږ له خوادوړاندې شوي متن پـه معنـاوپوهيږي. کله کـه يوليکـوال وغـواړي ډيـره معنـاپـه لنډواوکره ټکواوکلمـوکـې وړانـدې کـړي، نـودبې خونـده اواوږدوجملوله ليکلوډډه کوي.

ليکـوال بايـد دليکنـې آرونوتـه پـاملرنـه وکـړي، پـه حقيقـت کـې دکلمـو اوجملوپـه لنـډون وپـوهيږي اوپرځـای يـې وکـاروي. څنګـه کـولای شـي ليکـوال کـره اولنـډې جملې وليکي اويايه کره اولنډوجملوکې يو مطلب ښه وليکي اوهدف بيـان کـړي؛ بايدداډول انشاء لاندې ځانګړنې ولري:

۱- لنډه وي

۲- خوږه وي

۳- ساده وي

(لنده، خوږه اوساده ليکنه) ديوې ښې انشاء هويت ښکاره اوبرجسته کولای شي.

دانګليسـی ژبـې دبشـپړ ګرامـر ليکـوال (احمدحسـين مـديری) لنډه او کـره ليکنـه دمطلـب ښـه هظمـول اوداړينوکلمولـيکـل بـولـي، چـې لوسـتونکي وکـولای شـي دنااړينوکلموپرځای زر مطلب ترلاسه کړي. لنډه ليکنـه فنـی ليکنـه ده: دغـه کارپـه ادبياتواوژورناليزم کې دپام وړدی، خوپه ژورناليزم کې خوراډيرا اهميت لري.

په ادبياتوکې کلمې اوجملې ډيرې نشې لنډيدلای اوکره کيدلای، داځکه رومان، نـاول اولـوی داسـتان دډيروکلمومجموعـه ده اولـه بلـې خودانسـان احساسـات اوعاطفه ورکې شامل دی، بياهم بايد دفنې ليکنې په لور لاړشو.

دلنډې ليکنې فن:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: په ليکنه کې د کلمو له تکرارېدو ډډه وکړو.
دويم: بې ارزښته او له موضوع سره په نه تړاو کې کلمې لرې کړو.
دريم: هغه کلمې، چې له اصلي ليکنې سره په تړاو کې نه دي، لرې کړو.
څلورم: دلنډون اصل ته پام وکړو.
پنځم: تمثيل، تشبه، استعاره، کنايه او نور د ليکنې لوازم راوړو، خو پرځای.
شپږم: نښې او علامې په هره ليکنه کې مراعت شي.
اووم: په هنري انشاء کې ژبنی او لهجوی خصوصياتو ته پاملرنه وشي.
اتم: په تحقيقي ليکنو کې له سيمه ايزو ځانګړونو ځان وساتو.
نهم: جملې ډيرې اوږدې او رډې نه وي.
لسم: سره تړاو ولري (د موضوع له پوله)...
يوولسم: زموږ ليکنه لوستونکی ستړی نه کړي.
دولسم: هره جمله (مبتداء) او خبر ولري.
ديارلسم: هنري ترکيبونه خوارېږي، آن تکراريې هم خوندوروي.
څوارلسم: په ادبي ليکنو کې فنون کارول ښکلا زياتوي.
پنځلسم: هرڅومره چې جمله لنډې، کره، پخې، ښايسته او په پوره مينې سره وليکل شي، هومره ليکنې او انشاء خوږه او پوهنې وړ وي.

دانشاليکنې لپاره ځينې شرايط داسې وړاندې کولای شو:
۱-۱- فکر کول؛ د پام وړ موضوع په برخه کې ښه فکر کول.
۱-۲- خاکه برابرول؛ هرڅه چې ليکو بايد ځينې يادا شتونه پر کاغذ راټول کړو د کلمو او مطلبو راټولول د ذخيرې معنالري.
۱-۳- ارامه فضأ؛ د ليکنې کولو لپاره آرامه فضأ جوړول ضروري کار دی، ځکه تمرکز په ليکنه او بيا په هنري او څېړنيزو ليکنو کې ضرور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۴- تنهائی؛ يوازې توب د تخيل قوت سره مرسته کوي، هرڅومره چې په هنري ليکنو کې د تخيل قوت زيات وي ليکنه ښايسته وي.
۱-۵- دسترېيا په وخت ليکنه کول؛ انسان ښه وخت د ښو احساساتو خاوند کيدای شي، چې اعثاب يې پرځای او ستړي نه وي. يو مينه ناک انسان پرځان ويساوالي لري. دقت او ذوق له آرامۍ سره ملګری وي.
۱-۶- وخت غوره کول؛ که غواړو ښه او فني ليکنه وکړو، بايد خپل وخت ورکړو؛ دآرامۍ وخت سهار او يا فراغت دی.
۱-۷- مرسته نه غوښتل؛ په انشاء کې له چا مرسته غوښتل د خپل مهارت مهارول دي، څومره چې دليکتې لپاره په يوازې ځان بيا بيا فکر کوو ليکنه مو ښه وي؛ مخکې له مخکې مطالعه کول له دې کار سره مرسته کوي.
دانشاء پيل او پای:
الف: هڅه او هاند وکړو د انشاء لومړۍ جملې ښکلې او په زړه پورې وليکو، که دانشاء پيل عادي، يو ډول وو، چې خبري وي، نو هيڅوک ورسره مينه نه کوي.
ب- بايد انشاء په ښکلو جملو پای ته ورسيږي. که په پيل کې مو هرڅومره خوږې جملې راوړې وي، چې په پای کې خوږې نه وي، بيا دانشاء په زړه پورې نه ده.
ج- دافکر چې دانشا بيل او پای ښکلی وی، په زړه پورې نه ده، بايد دانشاء پيل متن، او پای ټول په زړه پورې وي.

۱۲– دانشاء ډولونه اومنظرنګاري:

داديباتو د ښوونکو سليقې د بيلا بيلو موضوعګانو په طرحه کولو کې متفاوتې دي؛ رښتيا ستايي، ميني سره مينه کوي... وطندوستي، خدای پرستی تبلغوي، پند اونصيحت کوي... خوځيني ښوونکي غواړي نوې موضوعګانې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظرنګاري او تصوير ويستنه په نظم کې ډېره مروجه ده، خو په انشاء کې هم دليکوالي عظمت او ښکلا زياتوي. منظرنګاري دانشاء دموضوع او مضمون دښکلا لامل ګرځي؛ دبيان ښه وسيله کيدای شي، تأثراو اغيزې يې لاډېرېږي.
په انشاء ليکنه کې لازمه نه ده فرمايش ورکړو، حتمي نه ده داسې طرحه شي څو يو محصل پکې يو څه وليکي، بايد داسې موضوع وليکي، چې لکه څنګه دی ترې متاثره شوی او يا مينه ورسره لري او يا يې دخوړوا و ترخو خاطرو جزوي او دويم، داسې عنوانونه، چې متحدالمال دی او تل دنورو له خوا کارول کېږي، دی هم هغه عنوان کړي او څه وليکي؛ لازمه ده بايد ځانته موضوع غوره کړی او داسې موضوع وي، چې نوې وي، سخته وي، څوورپسې پلټنه وکړي.
انشاء له پخوا زمانو څخه تراوسه ډېره ولونه لری، چې موږ يې ځينې دلته را اخلو:

۱- دطبيعت په ستاينه کې:

چې پسرلی په مسيد و ښکاري د ښکلې ځوانې په وېښيدو ښکاري...
له نيکه مرغه زموږ په ادبياتو کې دطبيعت او بيا پسرلي ستاينې ډېرې شوی دی. زموږ شاعرانو او ليکوالا په پراخه توګه طبيعت له ټولي ښکلا سره دهنر په ټولو ډولونو کې ستايلي دی. پسرلي يې دکال نوې او ښکلې پيلامه ګڼلی او آن سترارمانونه دپسرلی له ښکلا، خوځون او عظمت سره تشبه شوې دي؛ لکه:
دپسرلی ښکلونکی بياکړه سينګارونه= بيايي ولونل په غرونوکې لالونه
ځمکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوی= طليسان زمردې واغوستنه غرونه
دنسيان مشاطې لاس دمجيد ودی= مرغلروباندې وښکل بڼونه
دغاټولوجنډې خاندې وريدې ته= زرغونه بڼوکې ناخې زلمې نحونه
سپينې واورې ويليده کاندې بهېږي = لکه اوبښې د مينې په ګريوانونه
هر پلو ته رنګې ونې بهاندې خاندې = له خوښيه سر وهې په سينګرونه
لکه ناوې چې سورټيک په تندوکا= هسې وګاټل غټولوسره پسلونه
هرپلودګلوورېږم دی لونلی= ته واراغله له ختنه کارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسيح په پوبه مړژوندون بيا موند = پسرلي مګر مسيح شو په پوکړنه
له مړو خاوروېي آغلي ګل راويوست= وچ بيديا او غريبي کړله جنتونه...
دزلما ټاپې راغلې دي پرجنډيو = لکه پيغله غوټۍ کاندې مکيزونه... (۳۸: ۲۵، ۲۶)
د پسرلي يا طبيعت د نورو برخو او ښکلاوو په برخه کې ډيرو شاعرانو او ليکوالو ډيرخه ليکلي دي، چې راوړل يې نور تحقيق غواړي.

۲– د داستان يا شعر لنډول:

يو ليکوال يا شاعر کولای شي يو اوږد داستان يا شعر په لنډو او ښکلو الفاظو کې راوړي، خولاندي ټکي بايد په پام کې ونيسو:
الف- د داستان اوږدې ځانګې ترې غوڅې کړي
ب- داسې يې برابرې کړو، چې اصلی داستان يا شعرون ته زيان ونه رسيږي.
ج- دامکان ترپولې د داستان له اصلي جملو څخه ګټه واخلو. دا ددې معنانه لري، چې يوازې هماغه شعر يا داستان راواخلو او موږ له خپل فکرڅه ونه ليکو. د داستان خلاصه کول دا ګټه لري، چې زده کوونکي په زورجبر يو حکايت له اوله تر آخره په غورسره مطالعه کړي او وروسته وکولای شي نوی مفهوم د خپل فکر په زور را واخلي او ويې ليکي.

۳– خاطري:

خاطري هم ادبي او غير ادبي دي. کله ناکله په انشاء کې د کوچني والي، ښوونځی، اخترونو او نوروورځو، شپو، مياشتو، کلونو، بندي ګرۍ، ناروغيو... خاطري ورياديږي. ددې لپاره چې خپله انشاء موښه ليکلي وي، تېری خاطرې که خوږې، ياترخې، ښې يا بدې ويداسې سره راټولې کړو لو تنظيم کړو، چې وکولای شو په اوسمهال کې ترې اغيزمن او يا خوند واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې په انشاء کې خپله دنده ، دژوند ډول ډول هدفونه ، کارونه (ښه او بد ، آزادي، د ظلم غندنه او نوي موضوعګانې په پوره هنري مهارت را وړلای شو.
ايراني ليکوال (اسدالله شهرياری) وايي: په انشاء او ليکوالي کې د فکر آزادي د ليکوالۍ آزادي ده، هرڅومره ، چې انشاء له طبيعت څخه متاثره وي او د طبيعت منظرنګاري پکې وي او له فرمايشه لرې وی؛ ښايسته ده.)) (۲۳: ۹۵)
په آخر کې به مثال په ډول د (ظالم او مظلوم) انځورد خدای ښېلی استاد الفت په انشاء کې وګورو:
((د شاعر تحفه زه چې ورغلم هغه په کوټنۍ کې ناست و ، سر يې په ګريوانه کې ښکته کړی و فکري عبادت يې کاوه.
کله چې هغه سر راپورته کړ او په ما يې نظر ولويده، ما خپله تحفه پو دپړانګ پوستکی او يو غريتجی پوستين د هغه په مخ کې کېښود.
هغه وويل: دا يو ظالم پوتکی دی ، څکه له ښو لاندې لويږي، دا بل د ظعيفانو له پوستکونه جوړ دی او په غاړې پورې تعلق نيسي.
د شاعر تحفه بايد همدغسې رازونه او خلک په دغه رمز شه پوه کړي. په دغه خبرو زه له خوبه راويښ شوم لو په خوب کې د خپل خوب په تعبير پوهيدلی وم.))
(۴: ۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳–۵– د دريم څپرکي د موضوعاتو لنډيز:

= املاء ته ډيکتيشن وايي ، په پښتو ژبه کې د جس له پلوه په ښځينه نوموکې راځي ، لکه ليلا ، امريکا ، املاء...

= په ځينو قاموسونوکې املاء ، ډکول ، ليک دود ، دکلمو قواعدو ته وايي.

په فرهنگ فارسی عميد کې راځي؛ املاء ډکول، بل چاته ديو مطلب تقريرول، چې هغه يې وليکي اوهغه مطلب چې معلم يې ووايي اوشاگرديې وليکي اوهم دکلمود ليکلو د درستې ليکنې لار کلمه د مهلت ورکولو ، ديکته کولو په معنا هم راغلې ده.

ترټولو ښه تعريف؛ املاء مهلت ورکول، خو اصطلاحا خپلې يا د بل خبرې په درست ډول ليکل دی.

املاء دې ته هم وايي ، چې يو سړی يو ليک بل ته وايي او هغه يې ليکي او کله په هغه ليک هم اطلاقيږي، چې يو سړی يو څه وايي او بل هغه ته ويل (وينا) ليکي.

= داملاء په ليکلو کې لومړی، دويم او دريم شخص مطرح کيږي، څکه (خپلې يا دبلې خبرې نوروته ويل کوم چې د درست تلفظ له مخې وي، املاء ويل کيږي.

= املاء په ليکنه کې يو مهم اصل دی. په املاء کې مهمه خبره د(ليکلو) ده، يعنې هغه چې ونه ليکل شي املاء نه ده؛ نوروته ديکته کول داملاء اصل نه جوړوي. داسې ويل کيږي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلی، مگر د بل چا د ليک له مخې يې نقلولای شي، دغه نقل قول يا کاپي کولو ته املاء نه شو ويلای.

= املاء ليکل دی، د درست تلفظ له مخې ؛ داملاء دليکلو په وخت کې گرامري قواعدو له مخې ترسره کيږی که څه هم د ليکنې قواعد نه دي، خو بې قواعدو او اصولو ليکنه نه ده.

= دليکوالۍ په برخه کې حقدار استاد خدای بښلی استاد گل پاچا الفت وايي:

((املاء او املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي؛ په ادبي اصطلاح کې خپلې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دی. کهڅوک له ځانه نشی ليکلی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر دبل دليک له مخې يې نقل قول کولای شي دغسې نقل قول ته املاء نشو ويلای.

= پير روښان (عربي) الفبی باندې د پښتو توروو زرياتول دخدای (ج) په امر اولاهام سره دځان کار بولي... او بايزيد و کښنه هغه حرفونه چې په هره ژبه کې سازيږي دفايدې لپاره دآدميان... ځينې خلک د پښتو خاص توري داخوند درويزه کاربولي.

= د پښتو ژبې دالفبې او بنه تنظيم لپاره په مختلفوو ختونو کې مختلفې پريکړې شوي؛ لکه: پښتو ټولنې په (۱۳۲۱) هل کال.

= دويمه پريکړه په (۱۳۲۷) دسنبلې په (۸) ښتو ټولنې.

دريمه په ۱۳۳۷ هل کال پښتو ټولنې د پښتو او پلو څو په ګډون

دباره ګلی غونډه په ۱۳۲۹هـ. ل کال وه.

= همدارنګه سليمان ماکو، محمد هوتک، مياروښان، ميرزا خان انصاري، دولت لواڼي، خوشحال خان ختک، عبدالرحمن بابا، احمد شاه بابا، معاصرې دورې کې حبيب الله رفيع، منشی احمد جان، د پښتو ادبي انجمن املاء، دالفت صاحب املاء، دغني خان کليات املاء، د پښتو بخوانۍ الفبې کتاب املاء او... ترڅيرنې لاندې نيول شوي دی.

= انشاء (COMPOSITION)، پيلول، رامنځته کول، پيداکول اوله ځانه څه ويل او په اصطلاح کې داد ب له فنونو څخه ده، چې خصوصي او رسمي ليکونه او فرمانونه وربادې ليکل کيږي.

درياب قاموس، اسم واحد، مؤنث، له ځانه راايستنه، له ځانه راپيداکونه، دزړه نه څه بيداکونه، عبارت تحرير.

= انشاء علم په هغه معنا دی، چې ديوې ټاکلي موضوع په برخه کې يوشی په پوره فکر او نوبت سره وليکو. د يوسړی انشاء له بل سره فرق لري او آن دليکوالۍ په نړی کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= انشاء له خبرو کولو سره تشبه شوي؛ ښه انشاء ليکونکی هغه څوک دی چي خپل مقصد د ليکني له لاري ښه ولېږدوي او په ليکنه کي يې ساده ګڼي وي. غوره انشاء ليکونکی دليکني لپاره غوره مضمون په ذهن کي لري، له همدي امله انشاء ديوه مضمون موندلو څخه عبارت ده.

= انشاء غربي کلمه ده، چي د پيلولو او رامنځته کولو څخه بحث کوي.

په فارسي کي له ډيرو پخوا د (ليکلو)، (تکرار)، (نوشتن) او نګارش په توګه کاريدلي ده او نن هم په همدي مفهوم کارول کېږي. په معاصره عربي ژبه کي د (کتابت) په ځای استعماليږي.

= ليکوالی يا انشاء ته په انګليسی ژبه کي وايي.

په فرانسوی کي (ايکرر،) او کمپوزسيوسن وايي.

= په روسي کي ورته ( ) ويل کيږی.

په آلماني ژبه کي ژبنۍ عمليه ګڼل کيږی، چي دغي له لاري انسانان اطلاعات، پيغامونه او خپل احساسات نورو ته لېږدوي.

- دليکوالی موخه، دچاپاره ليکوکنی، دليکوالی توکي، دليکوالی موضوع او... (۴۰: ۲۵)

= سربيره په هغه انشا ته (ښه اينوونه او درست ليکنه) کلمه پوهنه، معنا پيژندنه، سبک شناسي. دمتن مفهومي اړيکی او... ويل شوي ده. (۲۸: ۴۱)، ليکوالي يوډول معماري ده.

= دانګليسي ژبي (RHETORIC) رهتوريک، په فرانسوي کي (RHETORIGOUE) ريتوريک (يعني دليکوالی هنر) او د ليکلو ګټور او درست دستورته هم ويل شوي دی.

= دغه کلمه به لرغوني يونان او روم کي د ((ريتوريکا)) ( ) دخطابي داصولو په معنا کارول شوي او کلمه چي يوناني فلسفه او علوم په غربي زبه وژباړل شول، دغه کلمه د (ريطوريقا) معربه بڼه او د (الخطابه) معادل وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= ليکوالي؛ دهغو عقيدو (باورونو)، فکرونو او آندونو څخه عبارت ده، چې په ښه اوښکلي ډول له ګرامرى خطاوو پرته په فصيح او بليغ ډول ترسره کېږي.
انشاء دماضى الضميرسپړنه ده او ځينو انشاء ته روحيانه ضاعت هم ويلى دى.
= انشاء په دوه ډوله ده: (شفاهي، تحريري)
شفاهي انشاء چې محاوره، محاضره او خطابه ترې مراد ده او تحريرى اشاء چې مقالې، رسالې اونورېکې راځي.
شفاهي انشاء فطرى بڼه لري او دهر (هرملت کلتوري بقا) په تحريرى انشاء پورې اړوند يږي.
= انشاء ځانګړي اصطلاحات هم لري (موضوع، خطه، عناصر(توکي)، عمود، مقاله، فصل...
دانشاء لغوي معنا ايجاد دى، يعنې ديونوى شي پيدا کولو ته انشاء وايي. نظم اونثر ته هم انشاء ويل شوي ده؛ دښو کلمو انتخابول او دالفاظو ښه تأليف دانشاء مهمه برخه ده. په انشاء کې (فصاحت، معاني او واحده معنا ډيره مهمه ګڼل کېږي.
= انشاء ځانګړى جوړښت يا اسکليت هم لري. (عنوان، سريزه، متن نتيجه او ماخذونه)
= همدارنګه انشا رغاونيز توکي لري؛ لکه (دموضوع کره کول، دمطلب پيلول، شرحه او سپړنه، نتيجه، اخيستنه، ماخذونه ښوول.
= انشاء کې بهرنۍ کلمې هم کله کارول کېږي خو دغه کلمې کله پرځاي او کله هم بې ځايه وي. ځينې نړيوال کلمې وي او ځينې سيمه ايز خاصيت لري.
= په انشاء کې له موضوع وتل دليکوالۍ اصل نه دى. مهمه مثاله (پرموضوع تمرکزکول دي، هرڅومره چې پرموضوع برلاسى ولرو، په هماغه اندازه په موضوع کې تمرکزکولاى شو.
= همدارنګه دانشاء لپاره نوښتي لاري هم په ګوته شوي دى (بايد تقليدونه کړو، ځان له نورو ليکوالو کم ونه ګڼو، منځنى حد په پام کې ولرو، دليل او استدلال ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهمیت ورکړو ، مطالب او کلمې تکرار نه کړو ، وچه لیکنه ونه کړو ، په لیکلو کې بیړه ونه کړو ، په مینه وکړو ، مطالعه وکړو ، دژبې دستور مراعات کړو ؛ جملې کره اولنډې ولیکو او په انشاء کې بیل او پای به نظر کې ونیسو.

= انشاء کې منظر نګارې هم مهمه ده ؛ لکه: (دطبعیت ساتنه، داستان یا شعر راوړل، خاطرط او انځورونه په منظر نګارۍ کې ډیر مهم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۶- د دريم څپرکي پوښتنې:

۱- پښتو- انګليسي قاموس کې د املاء تعريف څنګه راغلي دی؟
۲- د املاء او انشاء لاتيني نومونه واخلئ؟
۳- په پښتو ژبه کې د جنس له پلوه د (املاء) کلمه په کوم رديف کې راځي؟
۴- په فرهنګ فارسی عميد کې د (املاء) کلمه لغتا او اصطلاحا څنګه رامعرفي شوې ده؟
۵- د املاء درې څلور کره تعريفونه راواخلئ.
۶- حضرت ګل پاچا الفت د املاء په برخه کې کوم تحقيق کړی دی؟
۷- هغه څوک چې املاء ليکي بايد کوم ټکی په نظر کې ونيسي؟
۸- که د پښتو ژبې درانه ياځانګړې توري په ليکنه کې سم ونه کاروو، زموږ په املايي نظام کې د کلمو د معنا له پلوه کمښت راپيدا کيږي او کنه؟
۹- د پښتو ژبې د الفبې د پس منظر په برخه کې څومره پوهيږئ؟
۱۰- د پښتو ژبې د الفبې په برخه کې چيرې، په کوم کال، کومې پريکړې شوې دی؟
۱۱- د پښتو ژبې د متحدليک دودپه خاطر د (باړه ړلی) متفقه غونډه په کوم کې شوی او کومې ادبي مهموڅېرو پکې برخه اخيستې وه؟
۱۲- (کلتور، کولتور که کلوتور) وليکل شي؟
۱۳- (پات، پاتو، پاتې...) کوم ډول وليکل شي؟
۱۴- د سليمان ماکو د املاء په برخه کې څومره پوهيږې؟
۱۵- پټه خزانه د چاله خوا، په کوم کال، د چا په امر وليکل شوه؟
۱۶- د مياروښان د املاء په برخه کې څومره پوهيږې؛ پوره مغلومات وليکئ.
۱۷- د ميرزا خان انصاري قلمي ديوان املاء کې له نورو سره څه حرفی توپير موجود دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- د خوشحال خان د دستارنامې په برخه کې څومره پوهېږئ؛ دقيق معلومات راوړئ.
۱۹- د عبدالرحمن بابا په املاء کې څه نوښتونه ونيسئ؟
۲۰- د احمدشاه بابا املاء له خوشحال خان او عبدالرحمن بابا سره په کومو برخو کې توپير لري؟
۲۱- درياب قاموس د انشاء په برخه کې څه ليکلي دي؟
۲۲- پښتو- انګليسي قاموس انشاء څنګه را معرفي کوي؟
۲۳- انشاء او املاء د کومې ژبې کلمې دي او په هغه ژبه کې څنګه تعريفيږي؟
۲۴- انشاء ته په عربي، فارسي، پښتو، انګليسي، روسي، فارنسوي او آلماني ژبو کې څه ويل شوي او کوم تعريفونه راغلي دي؟
۲۵- وايي چې انشاء د (مافي الضمير) بيان دی او ولې ورته روحانيه صنعت وايي؛ دقيق ځواب ورکړئ.
۲۶- انشاء په لومړي سر کې په څو ډوله ده؟
۲۷- د انشاء اصطلاحات کوم دي؟
۲۸- د انشاء د پس منظر په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۲۹- مسلمانانو د خط، کتابت او انشاء په برخه کې کوم کارونه کړي دي؟
۳۰- فنقيانو، يونانيانو، مسلمانانو او آريايانو د خط او کتابت په پرمختګ کې کوم ګامونه اخيستي دي؟
۳۱- پيغمبر (ص) ولې وايي علم زده کړئ، که چين کې هم وي؛ د اخبرې د املاء په برخه کې کوم اهميت لري؟
۳۲- د انشاء جوړښت يا اسکليت معرفي کړئ.
۳۳- عنوان، سريزه، متن او نتيجه د يو اثر په جوړولو کې څه اهميت لري؟ او هره برخه په لنډه توګه معرفي کړئ.
۳۴- د انشاء روغاونيز توکي معرفي کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵- په انشاء کې د بهرنيو کلمو کارول ارتياده کنه او که ده علمي ډول يې بيان کړئ؟

۳۶- ولې ځيني خلک غواړي په لوی لاس ستونزوره انشاء وليکي؟

۳۷- په انشاء کې له موضوع و تل ښه کار دی او که څنګه؟

۳۸- دانشاء د پرمختګ لپاره نوښتي لاري په ننبه کړئ.

۳۹- دانشاء د ډولونو او منظر نګارۍ په برخه کې څومره پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۷- د دریم څپرکی (فصل) ماخذونه:

۱- قرآن مجید.
۲- اشراقي، پوهندوی سید علي محمد. ۱۳۹۲ هـ، ل آیین درست نویسی املاء. کابل: کابل پوهنتون نشرات.
۳- الفت ، ګل پاچا. ۱۲۸۵ هـ، ل. لیکوالي (املاء او انشاء). دویم چاپ. پېښور: بورد. رفعت کتابخانه.
۴- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۲هـ،ل. غوره نثرونه. کابل: پښتو ټولنه. د مطبوعاتو مستقل ریاست.
۵- الن جیمز. ۱۳۸۲هـ، ل. نمرکز عمیق. تهران: خیابان بوشهر. مرکز نشراتی جماران.
۶- انصاري، میرزاخان. ۲۰۰۴م. دیوان. پېښور: جدون پرتینتنګ. پریس پېښور. پېښور یونیورستي.
۷- بسمل، ډاکتر احمدالله. ۱۳۸۹ هـ ، ل. پښتو ګرامر. کابل: پامیر نشراتي مرکز. بسمل کمپیوټری چاری.
۸- بیتاب ملک الشعرأ، استاد عبدالحق. ۱۳۳۵هـ، ل. انشاء مقالات. کابل: د مالېې وزارت. ثروت جریده.
۹- پښتو- انګلیسي قاموس. ۱۳۸۸ هـ، ل. کابل: افغانستان د علوموا کاډمي. دالازهر خپرونه.
۱۰- ترسی، بریان. ۱۳۸۰هـ، ل. قدرت بیان. آقائی پروین (ترجمه) تهران: میدان انقلاب. مجتمع کوثر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- پوهني وزارت تعليمی نصاب. ۱۳۸۷ هـ،ل. دري ورځنۍ ورکشاپ. کابل: دپوهني وزارت دتعليمی نصاب پراختيا. دتألیف رياست.
۱۲- دوانی، علی. ۱۳۷۷ هـ،ل. هنر نويسنده گي ونامه نگاري. پيښور: قصه خوانی. کتاب انتشارت.
۱۳- دغني کليات. ۱۳۲۴ هـ، ل. دقومونو اوقبايلو وزارت. دنشراتو رياست.
۱۴- رشاد، پوهاند عبدالشکور. ۱۳۸۷ هـ، ل. دپښتوپخوانۍ الفبې. کندهار: علامه رشاد اکاديمي.
۱۵- روهي، محمد صديق. ۱۳۸۵هـ،ل. دڅېړنې لارښود (دويم چاپ) کابل: دافغانستان دسيمه ايزومطالعاتو مرکز.
۱۶- زاهدمشوانی، عبدالقيوم. ۱۳۸۵ هـ، ل. پښتو سيند. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه، تخنيکي ځانګه.
۱۷- زاهد. ۱۳۸۴ هـ، ل. دخوشحال خټک کليات. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۱۸- زيار، پوهاندمجاوراحمد. ۱۳۷۲هـ، ل. پښتو سيندګی. پيښور: سرحدچاپخونه. پښتوپانګې ملګري.
۱۹- زغم، احمدشاه. ۱۳۸۸هـ، ل. ليکوالی (ناچاپ) کابل: کابل پوهنتون (چيتر).
۲۰- سعيدي، محمد نسيم نګهت سعيدي. ۱۳۴۲هـ،ل. نګارش وتفکر. کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی.
۲۱- سمرقندي، عروضي. ۱۳۳۸هـ،ل. چهارمقاله يامجمع النوادر. ايران: تهران. تألیف کيکاووس، آين کاتب.
۲۲- سميعي، حسين. ۱۳۱۹هـ،ل. آيين نګارش. ايران: تهران. چاپ مؤسسه مطبوعاتي امير کبير.
۲۳- شهرياری، اسدالله. ۱۳۷۹هـ،ل. آين نګارش انشاء. تهران: مشهد. انشارات بايد. خيابان امام خميني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴- شيرزاد ، پوهندوی محمد آقا. ۱۳۹۰هـ، ل کابل: دپوهنې وزارت. دښوونکو دروزنې لوي رياست.
۲۵- طاهر خانی، عبدالله. ۱۳۷۴هـ،ل. درست بنويسيم. ايران: تهران. وزرات فرهنگ وارشاد اسلامي.
۲۶- عميد حسن. ۱۳۸۱. فرهنگ فارسي عميد (دوه جلدي). ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير. کتابخانه ملی ايران.
۲۷- ګورکی، ماکسيم. ۱۳۶۴ هـ،ل. کابل: دولتی مطبعه. ددليکوالو اتحادي خپرونه.
۲۸- ګيلانی، احمد سميعی. ۱۳۸۵هـ،ل. نګارش وويراش، تهران: سازمان مطالعه دتدوين کتب علوم انساني دانشګاه ها.
۲۹- متقي زاده، عيسی. ۱۳۷۵ هـ، ل. عربي فارسي فرهنګ. ايران: تهران. انتشارات مدرسه.
۳۰- مجمل التوارخ والقصص. ۱۲۷۱هـ، ل. تهران.
۳۱- محمودی، امير ملک. ۱۳۸۷. درمان اضطراب وافسردګی. ايران: قم. انتشارات شاهاب الدين. مرکز ګسترش کتاب جوان.
۳۲- مومند ، عبدالرحمن. ۱۹۴۹م. ديوان. پيښور: اداره اشاعت سرحد. پيښور اکاډمي.
۳۳- مومند ، قلندر. ۱۹۹۴م. درياب (قاموس) . لاهور: دربارمارکيټ. چاپ محکمه تعليم.
۳۴- مسعود ، ډاکتر احمد. ۲۰۰۸ م. لنډليکنه. دآصف شينواری (ژباړه). پيښور: حيات آباد. مومند خپرندويه ټولنه.
۳۵- منصوري، ذبيح الله. ۱۳۸۵ه،ل. محمد پيغمبری مه ازنوشناخت. پيښور: قصه خوانی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶- ميرزا ، نصرت مهندس. ۱۳۷۴. آين مطاعله ويادګيري. ايران: تهران. مؤسسه روز. خيابان نور.
۳۷- همينګوی، آرنست. ۱۹۱۰. نويسنده چهره دست. (مجله). کابل: مرکز انتشارات لينکلن.
۳۸- هوتک ، محمد. ۱۳۵۲. پته خزانه. کابل: کابل پوهنتون. دژبو او ادبياتو پوهنځی.
۳۹- يون، محمد اسماعيل. ۱۳۸۷هـ، ل. پښتو ليکنی سمون. کابل: يون کلتوري يون.
۴۰- FIX MARTIN: ۱۹۹۸.TEXTE SCHREIBEN. SCHREIBPRO ZESSE IM DEUTSCHUNTERICHT. PADER BONRN. MUNCHEN. WIEN ZURICH: SCHONINGH.D.۲۵F.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

۴– لیک نښې (علامات تنقط)

پیلیزه:

لیک نښې (اعجامیه توري یا (PUNCTUATION) نه یوازې په لیکوالۍ او مسلکي لیکنوکي یې کارول ضروری دي، بلکې په هرډول لیکنو، کتابونو، مجلو، مقالو، لویو اووړو لیکنوکي یې راوړل حتمي دي.

په ټولو لیکنوکې دلیک نښو کارول یوه اړتیاده؛ لکه دژوندی انسان لپاره کالي اغوستل لازمي خبره ده، همدارنګه په هره لیکنه کې دا عجامیه نښو کارول اړین بریښي؛ داچې کالي څه ډول استعمالوو، په موږ پورې اړه لري.

که لیک نښې په لیکنوکې ونه کاروو، دکلمې، کلمو، جملې، دجملو، دډولونو، پاراګرافونو، عبارتونو، فقرونو، مقالو، رسالو، مجلو، کتابګوټو، کتابونو او... توپیرونه سره ورکېږی.

لیک نښې هغه ضروري توري دي، چې لیکوالۍ ته سرا وصورت ورکوي، نه یوازې د شکل له پلوه لیکنو ته ښکلا ورکوي، بلکې په کلمو، جملو، پاراګرافونو، مقالواومضمونونوکې معنایي تغیر هم رامنځته کولای شي.

پدې څپرکی (فصل) کې که خیروی په (لیکنه کې دلیک نښو د کارولو، اړتیا، ارزښتونه اوډولونه په پوره ډول نښې، دفصل لنډیز، پوښتنې اوماخذونه هم په ګوته کېږي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۱– په ليکنه کې دليک نښو د کارولو اړتياوې او ارزښتونه:

الف – اړتياوې:

په مجموعي ډول ليکنې مسلکي او حرفوي لوری او مفهوم لري؛ هيڅ ليکنه يا ليکوالي تصادفي او اتفاقي کار نه دی. هره ليکنه که په هربرخه کې وي د غير فني او مسلکي خلکو له خوا نه ده ترسره شوې، دا ځکه چې عادي خلک او ليکوال سره توپير لري. ليکوالي ديو لړ فني او مسلکي مهارتونو خپلول او کارول دي، چې تصادفي لوری (جنبه) نه لري، دا کار د دې ترڅنګ چې مسلکي دی، يو ژمن او معتهد کار دی، چې الله رب العليم ځينو انسانانو ته ور بښلی دی او د خپل سوګند ريښتيا ينه يې ثابته کړې ده.(ن- والقلم ومايسطرون)د پورته ژمنتيا له مخې د هرې کلمې ليکل يو مسووليت دی، چې بايد په ښه ډول ، په فني توګه او مهارت له مخې ترسره شي.

که ليکنه او ليکوالي د هرې ټولنې لپاره د فرهنګي ترقۍ لامل او سبب ګڼل کېږي، نو فني ليکنه يعني له ليک نښې او له تورو سره ليکنه هم په بشپړه توګه يو ه اړتيا ده. ليکنه او ليکوالي د اعجاميه نښو د پرځای کارولو له مخې درسته بڼه او صحيحه محتوا خپلوي. اعجاميه نښې په ليکنه کې راوړل ځکه اړتيا ده، چې (جملې، پراګرافونه او نورې برخې سره بيلولای شو؛ د هرې ليکنې په صحت او درستوالي پوهاوی ترلاسه کولای شو. د هرې ليکنې شکل او محتوا سره توپيرولای شو او د ليکنې هرصنف له نورو سره سموو.)

په ليکنه کې د اعجاميه نښو کارول د ليکوالۍ د حدودو په ګوته کول دي؛ لکه ناوې بې سينګاره ښکلې نه ښکاري، ليکنه هم بې تورو او اعجاميه نښو بې حدودو او بې ترتيبه بريښي.

که ليکوالي يوه فرهنګي اړتيا ده، ليک نښې کارول په ليکوالۍ کې يوه رونيزه وړتيا ده، له همدې امله دغه وړتيا د ليکوالۍ په ډګر کې دغه اړتيا رفع کولای شي. استادروهي د ليک نښو د کارونې او اړتيا په برخه کې د ليکوالو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي موافقه نه ويني، خو وايي دليک ننبو ځيني نورمونه په نړيواله سطحه منل شوی دي اوله هغو سرغړونه دليکوال پرستيژ ته زيان رسوي؛ دمثال په توګه که د (نقل قول) دپاره غبرګه ليدنی استعمال نه کړو، زموږ څېړنه علمي ارزښت له لاسه ورکوي.)) (۸: ح)

همدارنګه: ((په ليکنه کې دليک ننبو پرځای استعمال ډېر اهميت لري. که چېرې په ليکنوکې په تيره بيا ژور علمي اوتحقيقي آثاروکې ليک ننبې پرخپلو ځايونو رانه شي، اويا اصلا دليک ننبو مراعت ونشي؛ نه يوازې داچې دمتن په لوستلوکې ستونزې راپيداکيږي، بلکې کله کله مشکله ده، چې سم او مطلوب مفهوم دې ځيني واخيستل شی.)) (۱۳: الف)

بايد ووايو دهرې مدني ښکارندې (پديدې) دعلمي کولو، اوغوړيدنې لپاره لازمه ده دهماغه مسلک (ليکوالی) دلاښکلا اوغوره والي په خاطر يوه سپده لاره ولټوو څو هغه مسلک وربانديې فني کړو، دهمدې اړتيا اوضرورت له مخې پرځای بريښې دليکنې متمم دود (ليک ننبې) په ليکوالی کې مروجې کړو.

- په ليکوالی کې دليک ننبو پرځای کارول څوګټې لري:
يو؛ داچې دليکوالی هرصنف وربانديې مشخصولای شو.
دويم؛ داچې دليکنې په برخه کې زموږ پوهه ترې معلوميدلای شي.
دريېم؛ ليکوال دمتمدن پېښت اوليکوالی وارث ګڼل کيږي؛ لکه په معاصره دوره کې خدای ښبلي الفت، ريښتين، روهي اوبيا نور...
لنډه دا چې ليکوالي د هرې ټولنې فرهنګي اړتيا ده، له دغې فرهنګي بډاينې پرته د هغه ملت کلتوري کمزوري ډيره زيات متصوره (څرګنده) نه ده.
= دليک ننبو په واسطه دليکوالی دصنفونو حدود هم معلومولای شو اوله دې سره سره ليکنه ښايسته کوو.
- په ليکنه کې دليک دننبو سمه کارونه ليک دود معياری کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليک نښې د هرې ليکنې د مطالعې په برخه کې د انسان فهم او درک آسانوي، ځکه نو په هره ژبه کې د هماغه ژبې په ټولو ليکنو کې د ليک نښو کارول يو اړينه مثاله ده.
- د ليک د نښو اړتيا دا هم ده، په هره اندازه، چې يوه ليکنه د ليک نښو پر اصولو برابره وي، په هماغه اندازه يې ليکنه، چې هره محتوا ولري، ښه لوستله کېږي. لوستونکی په لوستلو او مطالعه نه ستړی کوي او کيدای شي د څو پاراګرافونو له لوستلو وروسته دمه وکوي. له بله پلوه که چېرې يوه ليکنه د ليک نښو د اصولو څخه او مراعات يې نه وي پکې شوی، نو په هماغه اندازه به نو موړې ليکنه ، چې هر څومره علمي او مترقي محتوا هم ولری ګونګې، ګډه وډه او له استفادې څخه لرې وي.
له بلې خوا د ليک نښو وړاوسم استعمال هم ليکوال او هم لوستونکی د ليکنې مهارتونو خاوند معرفي کوي، خو ليکوال ډير برجسته ښيي.
- خدای بښلی ګل پاچا الفت عليه الرحمه وايي: ((بې له تورونه ځينې ټکي او نښې شته، چې د ليک به لوستو کې دخل لري او يه جمله او يا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري، يعنې د دغو نښو او ټکو په ليکلو سړي پوهېږي، چې په کوم ټکي بايد سړی او کومه جمله په بلې پورې وتړي. د تعجب، ندا، پوښتنې، خطاب او نورو کيفياتو څرګندونه په همدغو نښو او ټکو کېږي، چې په ليکلو کې ډير اهميت لري.)) (۲ : ۲)
ليک نښو ته په عربي کې (اعجاميه علامې) په انګليسي ژبه کې ورته (PUNCTUATION) وايي. په فارسي دري کې ورته (نشانه ګذاري))، علامت ګذاري او روش نشانه ګذاري ويل شوی دی.
د ليک نښو هدفونه او اړتيا داسې په ګوته کولای شو:
يو شمير نښې او علامې دی، چې د نا خپلواکو (غير مستقلو) يا بانډ مورفيمونو يا اداتو په څير کومه ځانګړې معنا لري، خو که په ليکنه کې هريوه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ځای استعمال نشي، ليکنه به خوندوره نه وي، کيدای شي اصلي مفهوم له لاسه ورکړي او لوستونکی به دلوستلو پرمهال تيروتني وکړي.
د استاد محمد آقا شيرزاد په وينا ((که ليک نښې ا وعلامې په ليکنه کې پرځای وکارول شي، ليکنه به خوندوره او معنالرونکې وي، مطلب به ترې ژر وا خيستل شي او هم به په لوستنه کې د لوستونکو د تيروتني مخه ونيول شي.
د ليک نښو زده کړه، د هرچا په ځانګړې توګه د ليکوال او ليکونکي لپاره ډيره اړينه ده، که نه نو لوستل او ليکل به موتېروتني او نيمګړتياوې ولري. د ليک نښو د کاروني او زده کړې اساسي موخه د حملو او عبارتونو د مفهوم وضاحت او صراحت دی.)) (۱۱ : ۱۱۴)
له بلې خوا د دغو نښو هدف دا دی مو ږ په دې وپوهوي، چې د يوې جملې کلمې څه راز ځنګ وليکو، چې په آسانۍ سره معنا ترې وا خيستل شي او د ليکنې د ييلا بيلو برخو تميز وشي.
د دغو نښو په مرسته موږ کولای شو، چې د لوستلو په وخت کې په دې پوه شو، چې په کوم ځای کې نم شو، يا په بشپړه توګه ودريږو او يا ساه وا خلو. آن ويا ندان (نطاقان) له ليک نښو پرته يو متن ښه او پوره نشي لوستلای.
د ليک نښو اړتيا خورا ډيره ده؛ لکه: کومه کلمه جلا وليکو او کومه کلمه په بلې پورې وتړو او د جملو ډولونه او ټول مضمونه د کيفيت او نوعيت له مخې د ليک نښو په واسطه پېژندل کيږي.
((اعجاميه نښو بله اړتيا دا ده که د غه نښې په يو متن کې ونه کارول شي ممکن لوستونکی او په خپله ليکوال هغه معنا له مضمون څخه وانه اخيستلای شي، کوم چې د لومړي سري مطلب وي. د عربي، فارسي او پښتو ژبو ليک نښې يو ډول دي او د انګليسي ژبو ډول، د عربي، فارسي او پښتو ژبو نښې له بنې خوا ليکل کيږي او د انګليسي، آلماني او... له چيې خوا...)) (۱۴ : ۱۰۸)
=

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکتر اسمعيل حاکمي او دده ملګري دليک نښو د اړتيا په برخه کې نظر لري او وايي: ((منظور از نشانه ګذاری رعيات قواعد سجاوندی و به کاربردن علامه و نشانه های است که خواندن و درنتيجه فهم درست مطالب را آسان و به رفع باره ای ابهامها که از عدم انعکاس دقيق و روشن عناصرو دلالات ګفتاری درنوشته پديد مي آيد ؛ کمک کند.)) (۱۰ : ۳۳)

په اوسنۍ نړۍ کې چې ليکوالۍ پراخه اړخونه پيدا کړي (له خصوصي ليکونو نيولې ترفيس بوک، تخنيک، تکنالوژۍ او ...) پورې علامت ګذاري يا ليک نښو پورې د استعمال وړ لري، ځکه نو زياته اړتيا ورته پېښېږي.

ب– ارزښتونه:

اعجاميه نښې بايد په ټولو ليکنو کې وکارول شي. په تأليف، تصنيف، ژباړه، په قطعو، مقالو، داستانونو، ورو، غټو، ورځپاڼو، مجلو، سايټونو او ... نورو کې کارول يې ارزښت لري. ټول ژمن، پوه او له ظرافت سره روږدي په تحقيق، تصنيف، تأليف او تخليق پوه) ليکوال نن په خپلو ليکنو کې چې د مطالبو د بيلتون لامل کېږي او د جملو له فهم او درک سره مرسته کوي؛ له ليک نښو څخه ګټه اخلي. هغه ليکوال چې ((غواړي خپل هدفونه نوروته په ښه ډول وروليږدوي، بايد اعجاميه نښې د ليکنو د لا ښه درک لپاره مراعت کړي او له دې لارې د ليکوالۍ ارزښت ډيرکړي. آن داسې ليکوال شته، چې د شفاهي ويناوو په برخه کې د ځانګړې کلام اولحن او خاصو نغتو (اشارو) په وسيله خپل مقصود او هدف نورته د سپړلو او روښانولو لپاره زيات اهميت لري او نشانه ګذاري ډيرځله د سبک او کله د هغه په ذوق او سليقې (سراوصورت) پورې اړه لري.)) (۱۲ : ۵۹)

که غواړو ليکنه مو لا ارزښتمنه وي، بايد ليک نښې د قاعدې له مخې وي، لکه د ستوري (ګرامري) قرارداد ونو او د ليکنې ژور (دقيقو) قواعد و ته پاملرنه ولرو نو هيڅکله بايد د غه قاعدې هم هېرې نه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن، سبا دليکوالۍ ډګر ډېر پراخ شوی دی او ليکوالي نړيوال ه اړتيا ده؛ که غواړو نړيوال له خپلې تولنې خبروکړو او موږ له هغو باخبره شو، بايد دليکوالۍ له نړۍ سره بلد تيا ولرو؛ کېدای شي او سنی انسان د تصويرونو او ځينو نورو شيانو په ليد وچې د تلويزيونونو، سايټونو او... له لارې ګوري، تر يو بريده څه درک کړي. مګر هغه شيان د پوره فهم او درک وسيله نشي کېدلای.

که غواړو (تيروو ختونه خوندي کړو، او سنی حالت را تلونکو ته په واک کې ورکړو او د را تلونکې لپاره يو خوړ انځور ولرو او له اوسنی نړۍ خبر شو، لازمه ده په ليکوالۍ پوه شو)؛ په ليکوالۍ پوهيدل په ليکنو کې دليک نښو مراعتول دي.)

دليک د نښو ارزښتونه خورا زيات دي، که غواړو موږ په دې و پوهيږو په ليکنه کې هره کلمه او بيا جمله په فني ډول وليکو او په آسانۍ معنا ترې واخلو لازمه ده، دليک نښو ځانګړنې په پام کې ونيسو.

- له بلې خوا دليکنو محتوا اخرګندول دليک نښو اړوند کاردی، دليک نښو وړ (مناسب) کارول نه يوازې لوستونکی ته د مطالعې لار ورښيي او کاريې آسانوي، بلکې ليکوال ته د شکل له مخې دليکنې ځلور خواوې هم روښانوي.

که په خبرو کې غواړو مقابل لوری د لاسونو، سترګو او... په اشارو پوهوو، په ليکنه کې دليک نښو په وسيله نور خلک (لوستونکی) دليکوالۍ په رموزو پوهوو.

((په خبرو او شفاهي پيغامونو کې، د سر، لاسونو، ګوتو، اوږو، په قيافه کې بدلون او نورو غړو تغير او اشارو څخه ګټه اخلو او پيغام لېږدول آسانوي، خو په ليکنو کې ددې لپاره، چې د هغو غړو د حرکتونو زمينه نده مساعده، ليکوال ناچاردی دليکوالۍ له نښو ګټه واخلي څو کولای شي تر ډېره بريده (حده) رواني، عاطفي او ياد جملو آهنګ لوستونکو ته ور ولېږدوي)) (۴ : ۱۵۵)

دليک د نښو بل ارزښت دادی، چې د جملو بيل بيل واحدونه څرګندول او بيا په منطقي توګه سره ترې. که چېرې دليک نښو د غه اصول ګډ و او يا په سستۍ سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اينبودل شوي وي، بيا نو يقيني ده، چې لوستونکی دليکنې څخه سم او پوه مطلب نـه شـي اخيستـلای؛ دچـاخبره بـه پـوره سـرګردانی بـه اختـه او دچټـک لوستلو بشپړ مخنيوی به يې شوي وي.

که څه هم دتولوژبو ترمنځ دليک نښو اصول يو ډول نه دي، خو بيا هم يو لړعمومي او کلي اصول شته، چې دژبو په ليک دود کې يې مراعات لازمي کاردی.

که غواړو ليکنه با ارزښته او له توانه برخمنه وي لازمه ده ليک نښې پکې مراعات کړو. د کانديد اکاډيميسين محمد ظاهر افق پـه وينا: ((ډيرو وختونـه يـوه ټاکلې موضوع ځکه خرابوي، چې بې ارتباط مسلې په اصلي موضوع ورګډوي او پـه دې کارسره خپله ليکنه ناتوانه او کم ارزښته کوي.)) (۵ : ی)

په پښتو ژبه او ادب کې دليک نښو تاريخ او کارونه په نوې او معاصره دوره پورې اړه لري، داسې څرګند تاريخ ليکوالـودې په شعوري ډول پـه يـوه ياډيرو آثارو کې دليک نښو د کارولو مراعات کړې وي، په لاس کې نشته.

دليک نښـو کارول پـه پښـتو ژبه کې لکه دنورو ژبو پـه لاتـين دورې پـورې اړه لـري، چې دتأمل وړخبره ده. زموږ په هيواد کې علامه ګذاري دسراج الاخبار پـه خپريدو (۱۲۹۲ دجدی ۲۲) دمحمـود طـرزي لـه خـوا مـروج شـوی دی ، چـې بيا وروسـته نورو ليکوالو دغه اصل ته پاملرنه وکړه او خدای بښلو استادانو پوهاند صديق الله ريښتين، ګل پاچا الفت او نورو درنو ليکوالو په شعوري ډول دغه کارتـه ملاوتړلـه او دپښتو تحقيقي او تخليقي ليکنو سروصورت پو ښت په پراخه ليکنو کې دليـک نښو استعمال ته توجه کوي.

لنډه داچې په ليکنو کې دا عجاميه نښو استعمال دليکنو ارزښت لازياتوي، دجملو پـه تفکيـک، دليکنو پـه حدودو کـې معنـايي تغيـرهم راولـي؛ لکـه: لانـدې جملې کولای شو په خوشکله دليک نښو په وسيله چې معنايی تغيرهم لري؛ راوړو:

۱- پلاره ! پلو شه له نباره راغله؟

۲- پلاره ! پلو شه له نباره راغله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پلاره، پلوشه له ښاره راغله !
ليک نښې ډېرې ډولونه لري، چې په لاندې ډول به له پوره تعريفونو او مثالونه سره معرفي شي:

۱ – ټکی، نقطه، نشانه (.) يافول سټاف (Point full stop)
د بشپړو دريدلو نښه ده. د خبري او امري جملو په پای کې راوړل کېږي او د جملې پای او مستقل والی يې ښيي.
ټکی، پوښتن نښه او ږغ نښه د جملې په پای کې هغه وخت راځي، چې هلته بايد توقف وشي. هر ډول جمله چې وي د نومړو دري نښو څخه يوې نښې ته اړتيا لري. که چېرې د کومې جملې په پای کې د توقف کومه ټاکلې نښه نه وي، هغه جمله خپلواکه نه ده او حتا کله کله د جملې اصلي شکل ورکېږي.
پښتو - پښتو تشريحی قاموس کې راځي: ((د مکس نښه ، نقطه، خال، پيريد ، فل سټاف (FULL STOP) ، يې نور مترادف نومونه دي.)) (۲ : ۵۸)
که چېرې د يوې کلمې په پای کې د توقف يا تميد وټاکلې نښه رانشي، هغه کلمه د يوې جملې حيثيت نه پيدا کوي؛ لکه:
راشه، راشه ! په لومړي مثال کې، چې (راشه) ترکلمې وروسته ټکی نشته، فقد يو صرفي کلمه ده. په دويم مثال کې چې د (راشه) ترکلمې وروسته ټکی راغلی دی، داسې جمله يې جوړه کړې، چې مستقله معنا لري او د مفرد او امر حالت ښيي.
د ټکي د کاروونې ځايونه:
الف- د بشپړو خبري جملو په پای کې راځي؛ لکه:
عين القضات ستر عارف ، په ۳۳ کلني کې په (**۵۲۵** هـ ق) کال شهيد شو.
ب- ترټولو هغو جملو وروسته راځي، چې نه د پوښتنې حالت ولري او نه ږغ نښې؛ لکه:
- د ظلم کاسه نسکوره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- باران چې واورې ځمکه لمده شي.
- ج- د هرې کلمې وروسته، چې د نښانې یا اختصارې نښې په توګه کارول شوې وي؛ مثال:
- ارسطو (د مسیح د میلاد څخه د مخه). په ۳۲۲ ق م کې و مړ.
یا له مخففاتو ورسته راځي. د اسې پېښېږي چې د نامه د تکرار او یا یې د اوږدوالي له پلوه نوم نشي راتلی. په دغه وخت کې یې مخفف شکل لیکل کېږي، چې تردغه هر لنډ شوي شکل وروسته د ټکي ایښودل ضروري کار دي ؛ لکه:
- م. م. م. (د ملګرو ملتونو مؤسسه)
- پ. ر.و. ن (پیر روښان)
- خ. خ.ن. (خوشحال خان)
- ف- انګلس (فرید ریک انګلس)
د - ټکي په زیاترو اروپایي او امریکایي هیوادونو کې د حسابي رقمونو په منځ کې د اشاریې په توګه استعمالیږي؛ څرنګه چې د اکار د دوی په ژبو کې کومه ګډوډی نه راولي، خو په پښتو کې ټکي یا صفر یو شکل لري، نو ښه خبره داده، چې موږ خپل رقمونه په کامه (،) سره بېل کړو؛ ۲،۳۰ (دیرش افغانۍ او دوه پوله).
ه- د عددونو، او نورو په پای کې د هغو په وسیله مطالب یا عناصر... شمیرل شوي وي؛ لکه:
همدارنګه ټکي (.) د خبري او امریه جملو په پای کې بشپړه و دریدنه ده، چې د جملې استقلال ښیې؛ لکه: پیغمبران، د ځمکې پرمخ د خدای (ج) حجت او د خلکو په منځ کې د حق غوره استازي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- دوه ټکي (:) دونقطه ياشارحه:

دوه سر په سر ټکو ته شارحه هم وايي؛ کله چي يومطلب ښه واضيح کوو اويا په خپله ليکنه کي د سند په ډول ماخذ راوړو. يا په بله وينا له (مستقيم نقل قول) څخه د مخه کارول کيږي.

په پښتو ژبه کي څرګند نښه وايي، دغه نښه په ليکلو کي لږ کارول کيږي. ځيني ليکولان يي کله کله له ځنډ نښي (؛) سره ګډوي؛ په داسي حال کي چي څرګند نښه جلاده.

- دلوست بشپړپروګرام بايد دغه دري برخي ولري: ۱- په هره اونۍ دلوست يو ورځ او مناسب کتاب؛ ۲- ورځپاڼه يامجله؛ ۳- دتبصرو ياتعبيرونولپاره کتاب يامجله.

- دڅرګند نښي ياشارحي دکاروني ځايونه:

الف- له مستقيم نقل قول څخه دمخه لکه چي حضرت رسول اکرم (ص) فرمايي: ((مسلمان هغه څوک دی، چي نورمسلمانان يي له لاس اوژبي په امان وي)).

ب- څرګند نښه ددووفقرو په منځ کي هم راځي؛ هغه وخت دوو فقرو په منځ کي يوه لازمي نښه ده، چي دوهمه فقره لومړۍ فقره تشريح کړي اوياتوسعه ورکړي؛ لکه:

- دګلالۍ کورډيرساده جوړشوی دی: دري خوني، يودهليز اويوپخلنځی لري.

- دمحمود باغ ډير ښکلی دی: ښه ګلان، زياتي ميوي اوبهاندي اوبه لري.

-ج- د يومطلب د تفصيل له سپړلو دمخه، چي په لنډ ډول هغه ته اشاره شوی ده؛ لکه: په شورا کي ددغي خبري له کيدو دمخه، له انتظارغير دغه نتيجه ترلاسه شوه: آن يوتن هم له هغه سره موافقه ونه کړه.

- پروسږکال زمالپاره ښه کال و: دلوړوزده کړو وزارت په کانکورکي اول نمره بريالی شوم.

- لقمان حکيم ته يي وويل: ادب موله چازده کړ؟ وويل: له بي ادبانو: دهغوټولوخراب کارونه مي ونه منل اودهغو له کړنو (عمله) بيزار شوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د- ځرګند نښه هغه وخت راځي، چې تریوي عمده فقرې وروسته ځینې مهم نومونه او مفهومونه د تشریح لپاره راشي. خو باید په دغه وخت کې تریوي بشپړې فقرې وروسته راوړل شي؛ لکه: دده ټول ادبي استادان جهاني شهرت لري: جیک لندن، تولستوی، ګورکی او مایاکوفسکي.
- هـ- له تفسیري کلمو وروسته لکه ((یعني))، ((لکه چې))، ((دبیلګې په ډول))، ((عبارت دی له)) او نور...

تاسو ته ډیر ډیر انتظار وم، یعني: سترګې په لاروم. تاسو ښځه زما وعده له یاده وتلې وه. لکه چې: زه مو له پامه او هیره وتلی وم. که زه پوشم، چې ته راځي، زه به دوه سترګې له انتظاره تاته په لارکې وکرم. دبیلګې په ډول: ټول اخلاص به مې درته نذرانه کړم.

زموږ وتلي شاعران له: (امیر کروړ، میرزا خان انصاری، دولت لواني، میا فقیر الله جلال آبادي ښځه عبارت دی.)

ځینې وختونه په پښتو ژبه کې لکه فارسی ژبې غوندې عبارت لیکي؛ دبیلګې په ډول پورته جمله؛ (زموږ وتلي شاعران عبارت دي له: امیر کروړ، میرزا خان انصاري، دولت لواني، میا فقیر الله جلال آبادي) چې جمله به پشپړېږي.

- ی- په لاندنیو بیلو بیلو ځایونو کې ځرګند نښې د استعمال ځایونه:

۱- د ساعتونو او دقیقو د بیلولو لپاره؛ لکه:

- ۱۱: ۳۰ (یوولس بجې او دیرش دقیقې)
- ۱۵: ۲۲ (پنځلس بجې او دوه ویشت دقیقې)

۲- د ماخذونو او کتاب ښود (ببلیوګرافي) د ځینو اجزاوو ترمنځ:

- د خوشحال خان کلیات: لومړی ټوک، ۲ مخ.
- ... (نیویارک ټایمز: هاپر، ۱۹۵۸)

۳- ځرګند نښه په رسمي مکتوبونو کې ترعنوان وروسته هم راتلای شي؛ لکه مخکې چې مو وویل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښاغلی:
- ښاغلی پوهاند....

۳- دري ټکي (...) سه نقطه پهلو به پهلو (...)

دري ټکي خورا اهمیت لري. که څه هم ځیني لیکوال یې مراعات نه کوي، که چېرې کوم عبارت حذف کړي، هلته بیا دلیکني په لیک ښوا وانتظام پسې سم نه ګرځي، کله ینځه او کله ډیر کېږدي. په نتیجه کې یې لیکنه کمزوري اوګډه وډه وي؛ په داسې حال کې، چې باید په دغه وخت کې دري ټکي پرله پسي (...) سره کېښودل شي، څو د لیکنې دلیک ښو اصول مراعات شي.

او که تردغو دري ټکو وروسته پراګراف پای ته ورسېږي، هلته نو لازمه ده، چې یو ټکی بل وراضافه کړو او هغه د توقف (PERIOD) ټکی دی؛ لکه:

د افغانستان خلک، چې یو لرغونی فرهنګ اوله ویاړه ډک تاریخ لري، دتاریخ په بیلو بیلو پړاونو کې یې دبهرنیو دښمنانو پرضد په مېړانې سره مبارزې کړې او دهغوی دشومو کارونو څخه یې خپله پاکه خاوره ژغورلې اوساتلې ده.

ددې خبرې دثبوت لپاره دافغانانو او انګریزانو، روسانو، امریکائیانو ترمنځ څو مشهورې جګړې یې ښې نمونې دی. که دپورته پراګراف ځیني برخې حذف کړو نو په لاندې توګه یې راوړو:

دکارونې ځایونه:

دافغانستان خلک، چې یو لرغونی فرهنګ او له ویاړه ډک تاریخ لري...

دخارجي دښمنانو پرضد په پوره مېړانې سره مبارزه کړې ده او... ددې خبرې دثبوت لپاره د افغانانو او انګریزانو او... ترمنځ څوځله جګړې شوې دي.

- دري ټکی د داسې نور یا (وغیره) معنا لري.

زموږ دتو صیفي ادبیاتو، شعراو... دحماسی فرهنګ له غنا برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کله ناکله د غه ټکي د متون د سمون (تصحیح) په وخت کې د ناخوانا کلمو پرځای هم راځي؛ لکه:
د شعر په جوړښت کې د وزن، قافیې، خیال او... کارول کېږي.

۴- پوښتن نښه (نشانه سوال) custionmarke یاسوالیه (؟)

پوښتن نښه یا سوالیه هم په لیکنه کې ډیر استعمال لري او په لاندې مواردو کې راځي:
الف- پوښتن نښه هغه وخت د جملې په پای کې راځي، چې پوښتنه په مستقیم ډول راغلې وي؛ لکه:
- کارته ولې نه یې تللی؟
- اوس د څو کلو نوې؟
کله چې یو جمله په یوې بیانې سره پیل او بیا په یوې پوښتنې سره پای ته ورسیږي. نو په د غه وخت کې پوښتن نښې ته اړتیا ده؛ لکه:
- ښایي چې آزموینه به دې سخته وه، خو تا ونه کولای شوای، چې بریالی شې؟ یا دا چې د مستقیمو جملو او پوښتنیزو عباراتو په برخه کې راځي، لکه:
- په څه شي فکر کوې؟
- دا کار دې له دې ښه نه شوای ترسره کولای؟
ب- له هغه کلمې یا عبارت وروسته چې د مستقیمې پوښتنیزې جملې ځان نیسي؛ کوم رنګ دې خوښیږي؟ شین که آبي؟ ستا سو نظر څه دی؟ لاړشو یالاړنشو؟
یاهغه وخت هم راځي، چې په یو جمله کې د ننه کومه پوښتنه راغلې وي البته د غه نښه تر بشپړې جملې وروسته نه راځي؛ بلکې تر پوښتنې وروسته واقع کېږي؛ لکه:
- دیرش کاله پخوادی په یاد دی؟ موتړډیر لږ وو. پورتنی جمله په لاندې توګه سره هم راتلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په يادډي دی، چې ديرش کاله پخوا موټران خورا لږ وو؟
ج- پوښتن نښه د ابهام، شک اوترديد ښکاره کولو په وخت کې په پرانتيز يا قوس راوړي؛ دمثال په توګه: که دکوم ليکوال، مؤرخ، فيلسوف دزيږيدو کال کې شک وي او يا يوې لوې اوعمومي موضوع لکه دهيواد دنفوسو شمير.
-(زنون ۳۳۶؟ ۲۶۴ م؟) دلرغونی يونان مشهور فيلسوف و.
يا ويل کيږي، چې پير روښان دتور راغه يا (؟) غره په جنګ کې مړ شوی وي.
- دځينو غيررسمي اماروله مخې اوس اوس دافغانستان دنفوسو شميرله ديرش ميليونه نفرو (؟) تير دی.

۵– رېغ نښه (!) ياندايه دتعجب علامه (!) (Exclamtion)

د تعجب نښه يا علامه هم بلل کيږي. که څه هم ډير ځايونه کارول کيږي، خودلږ استعمال لپاره يې هم زيات غورپه کاردی.
دتعجب نښه ډير ځله د هغو جملو په پای کې راځي، چې دځينو خاصو اوزياتو عاطفي يانفساني حالاتو بيانونکی وي، لکه: ((هيښتيا))، ((ټينګار))، ((تحسين))، ((سپکاوی))، ((کرکې))، ((ترحم))، ((هيلو))، ((شک اوترديد))، ((امراونهي))، ((ګواښ))، ((حرت))، ((درد وغم))، ((دعا))، ((تنبه))، ((تأسيف))، ((غږاوبلنې))، اونوروکې کارول کيږي، چې لږشمير به يې راواخلو؛ لکه:
الف- کله چې په يوه جمله کې افسوس اوارياتيا څرګنده شي، نويې په پای کې رېغ نښه ايښوولـه کيږي؛ لکه:
- څومره ښکلې باغچه ده!
- په ايتاليا کې زلزلې څومره خرابۍ پيښې کړې!
ب- کله چې په جمله کې يوه تعجبی کلمه راشي، نورېغ نښه دهمدغې تعجبي کلمې څخه وروسته راوړل کيږي؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اي خدايه !
- افسوس !
- آه !

ج- كه داريانتيا او افسوس كلمې سره ندائيه جمله راشي، هلته نو بايد تر كلمې وروسته كامه او تر جملې وروسته (ږغ) نښه وليكله شي؛ لكه:
-افسوس، څومره پوه ځوان دى كارنه پيدا كوي !
آخ، په څومره ځوانۍ كې مړشو !
- واخ، دى خوزما اند يوال و !

ځيني وختونه داسې هم پېښېږي، چې ږغ نښه ديوې كلمې په پاى كې داسې واقع شي، چې هم دجملې مفهوم اداكړى او هم جمله ندائيه وى؛ لكه:
- اور !
- لړم !

په پورتني لومړى مثال كې داسې برېښي، چې د ځينو تلفاتو په نتيجه كې چې په اور سره شوي دى، يوڅوك په تعجب سره د ((اور)) په كلمې سره ټول مفهوم افاده كوي.

همدارنګه د ((لړم)) كلمه ديو دردمن (شديد) ناروغ پـه مقابل كې چې البتـه لړم وهلى وى؛ پـه تعجب سره راوړل شوې ده.

- د – پـردې برسيره ږغ نښـه پـه رسمي او شخصـي ليكنـو (عنـوان) كـې ترخطـاب وروسته استعماليږي. څرنګه، چې دغه نښه زموږ په ليكنو كې ډيره كارول كېږي، نوكولاى شو، چې په هماغه توګه دوام وركړو؛ لكه:
- ګرانه وروره محمود جانه !
- ښاغلى رئيس !

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- سرچپه واو (،)، کامه (lAVIRGULE CAMMA) **يا ويرګول:**
دمکث يا لنډې وړريدني نښه ده. کامه يا سرچپه واو ، چې دجملې بيل واحدونه سره جلاکوي، په هغوتوقفونوکي ليکل کېږي، چې توان يې دټکي له تم څخه لږوي. کامه دنورونښو پرخلاف دکارونې ډېرځايونه لري اونه يوازې دمعنا سره مرسته کوي، بلکې دليکنې حرکت اوتوازن هم تنظيمولای شي.
ځينې ليکولان داسې فکرکوي، چې کامه، ليکنه ياروښانه اوواضيح کوي، نوچې يې وس وي، ځای اوبې ځايه کامه ږدي؛ په داسې حال کې چې ډېرې اوبې ځايه کامې نه يوازې ليکنه نه روښانه کوي، بلکې لايې سره ګډوي. دکامې داستعمال ځايونه په لاندې ډول دي:

الف- دفقروترمنځ دکامې کارونه:
کامه، دهغو فقرو په منځ کې راځي، چې د (خو، لاکن) اويا (ځکه چې) کلموپه واسطه سره جلاشي.(فقره هغه نحوي عنصردی ،چې جمله بشپړوي.)
که جملې په يوه فقره کې د (که څه هم) او (سره ددې) شرطي کلمې راشي بيانوکامې ته چندان اړتيانشته، ځکه چې دغه شرطي کلمې ديوې جملې مختلفې فقرې سره نژدې کوي؛ لکه:
- احمد خپله آزموينه ورکړه، ځکه پوره تياری يې ورته نيولی و.
- محمود که څه هم ښه سړی دی، خومور يې ځينې ناخوښه ده.
که چيرې په يوه مرکبه جمله کې نوموړې شرطي کلمې نه وي استعمال شي، هلته نو د (خو) ترکلمې مخکې کامه لازمه ده؛ لکه:
زلمی کارپسې لټيږي، خونشی يې موندلی.
- ب- چې څوکلمې دواحدواسنادودرلودونکی وي؛ لکه:
- زرين ، حسن اومحمود دتره زامن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شيخ اسعد ، ښکارندوی، خوشحال خان او قادرخان د پښتو ژبې ستر قصيده ويونکي شاعران وو.
-ج- د عمده او تابع فقرو ترمنځ د کامې کارونه:
کله چې په يوه جمله کې عمده فقره وروسته او تابع فقره مخکې راشي، نويې دجلاوالي لپاره کامه لازمه ده؛ لکه:
- هغه وخت چې محمود لوست کاوه، پلاريې په کورکې و.
- انتی بیوتیک، چې لاندو کشف شوی، ژوند په قسمت پوري تړلی و.
- د کمپيوټراو انټرنټ زده کړه، دهرچا لپاره ضروري ده.
-د- د يوې ليکنې د بيلابيلو برخو د مرجع او ماخذ لپاره ؛ لکه: کابل، د نوي ښار پارک ؛ پستي نمره ۱۹۴۴۵، دتيلو ټانګ، ۷۸ کڅه، خلورلاري.
-ه- دعمده فقرو او اوږدو مشخص کوونکو عبارتونو ترمنځ د کامې استعمال په عمومي توګه، ټول اوږده مشخص کوونکی عبارتونه د تابع فقرو په څيرليک نښې غواړي.
کله چې دغه عبارتونه ترعمده فقرو مخکې راشي، بيانو کامه ورته اينښوول کيږي؛ لکه:
- د محمود د باغ خوږې منې، د کارغه خوراک نه دي.
- ژوند دخوږو هڅونو ، سرمنزل ته رسيدل دي.
که چيرې په يوه جمله کې دغه عبارتونه ډيرا اوږده نه وي، هلته بيا د کامې دراوړلو ضرورت نشته؛ لکه: دنجلۍ بارحوګان دانارپه شان سره دي.
-ی – د نامحدودو مشخص کوونکو عبارتونو لپاره د کامې استعمال:
۱- نامحدود مشخص کوونکی يو داسې عبارت يا فقره ده، چې د جملې ټاکلی مفهوم روښانه کړي، خو محدوديت ورنه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د جملې څخه دغه مشخص کوونکی عبارت یافقره له منځه وایستل شي، بیاهم دجملې په اساس کې کوم تغیر نه راځي. دغه ډول نامحمود مشخص کوونکی په جمله کې د دووکامو په دننه کې راځي؛ لکه:

- اوس سپوږمۍ ته ختل دتیرونظریوپرخلاف، یوآسانه اوساده کاردی.

۲- په همدې توګه ځینې اسمونه اویایې معادل، چې په جمله کې مخنې بیان معنا ته وسعت یاتوضیح ورکوي، په عمومي ډول ، دنامحدودو مشخص کوونکو حیثیت لري اود کامو په منځ کې راځي؛ لکه:

ګورکي، دریالیزم پلار، خپل ادبي شاهکارد ((مور)) په نامه ولیکه.

کامه په نورو ځایونوکې داستعمال ځای لري؛ لکه: دعددونو، لیکنو اومکتوبونوکې دصفتونو ترمنځ هم راځي؛ مثالونه:

۱- دځینو صفتونوپه منځ کې ، کله چې د یوه اسم د څرنګوالي لپاره صفتونه استعمالیږي، نویې ترمنځونوکامې راځي. البته دوروستیو دووصفتونوپه منځ کې (او) لیکل کیږي؛ لکه:

- له انګریزانوسره دافغانانو جنګونه ډیرخونړي، دردناکه، له غیرته ډک اوبریالي ول.

- د محمود کور تل پاک، منظم، ښکلی اوپه زړه پورې وي.

۲- دعددونو ترمنځ:

دعددونوګروپونه په ، یابار/ سره بېلوي؛ لکه:

۵۳۱، / ۳۷۱، ۵۲، ۵۲۲، ۳۲۱، ۸۴۵

یا ۵۳۱، / ۳۷۱، ۵۲ ۵۲۲، ۳۲۱، ۸۴۵

۳- دمیاشت اوکال جلاکولوکې هم کامه لیکي؛ لکه: داپریل ۲۷، ۱۹۷۸م دحمل ۵، ۱۳۵۷ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د درسونو د روښانولو لپاره هم کامه استعمالیږي. دکلیو ، ښارونو ولسوالیو دنومونو دبیلولو لپاره کامه داسې راځي؛ لکه: دمیوند ولسوالۍ، کندهار، یادمیوند ولسوالۍ، کندهار، افغانستان.

۵- دلیکونو اومکتوبونو په خاطر دکامې کارول.

که څه هم تراوسه په غیر اصولي توګه په لیکنوکې اومکتوبونوکې ډېر نښنه استعمالوو ، خوکیدای شي، چې په غیر رسمي لیکنوکې دوستانو اوانډیوالانو ته دسلامونو او احترامومو دوړاندې کولو په وخت کې ترنامه وروسته کامه استعمال کړو.

په رسمي مکتوبونوکې ترنامه اوعنوان وروسته شارحه (:) هم راځي ؛ لکه:

- ګرانه انډیواله...

- ښاغلی... رئیس:

۷- ځنډنښه، ویرګول بانقطه(؛) semi column دزیات مکث نښه:

ځنډ نښه ، چې په عمومي توګه دیو کمزوري ټکي اویاقوي کامې وظیفه اجراکوي، دیو بشپړ توقف اوولاړې لپاره نه کارول کېږي. ځیني لیکولان، ددې لپاره چې دځنډ نښې له دقیق استعمال څخه ځان خلاص کړي، نوکامه لیکي. په داسې حال کې چې ددغې لیک نښې عمومي خاصیت یې دادی، چې دمتوازنوجملو اوفقرو ترمنځ باید راشي.

دځنډ نښې داستعمال ځایونه:

- الف- دووعمده فقرو ترمنځ دځنډ نښې استعمال؛ کله چې دغه عمده فقرې په (او ، خو ، لپاره) اوداسې نوروکلموسره ونه تړل شي ، هلته ځنډ نښه راوړل حتمي ده ؛ لکه:

مثال- کوچنی ته په وخت باندې جزاورکول لازمې کاردی؛ په بې ځایه وهلوسره سپین سترګی کېږي اوهروخت باید هرڅه ورته ونه ویل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جملو پورته جوړښت ، که څه هم بېلې جملې دی، د معنا د ارتباط له پلوه ډیر سره نږدې او اصلاً په څنډ نښې سره تړل کېږي. نو که په دغو حالتونو کې یو لیکوال د دغې څنډ نښې پرځای یوازې کامه استعمال کړي، غلطي به یې کړې وي.

ب- د ځینو قیدونو سره د څنډ نښې استعمال:

کوم وخت چې یوه مرکبه جمله کې، چې بېلې بېلې فقرې پکې راغلې وی، د دغه درانه قیدونه (که څه هم، هیڅکله، په نتیجه کې) او داسې نورا استعمال شي، هلته نولازمه ده، چې ترنوموړو قیدونو مخکې څنډ نښه راشي. که څه هم د دغه قیدونه په فقروکې دافکارو ارتباط ورښیي، خوارتباطي لفظي وظیفه به یې کمزورې وي؛ لکه:

- احمد او محمود، چې له ډیرې زماني څخه راپه دې خوا اندېوالان وو، پرون یې برمازې (محضي) خبره سره جنګ شو؛ په نتیجه کې سخت سره خوابدي شول او بنایي هیڅ وخت خبرې سره ونه کړي.

ځینې وختونه څنډ نښه د هغو فقروترمنځ راځي، چې په ربطي کلمو (او، خو، یا، تراوسه) او داسې نورو سره تړلې شوې وي؛ په دې شرط چې دلاندې حالتونه څخه یوولري:

۱- فقرې ډیرې اوږدې وي. ۲- د غه فقرې سره ډیرې نژدې اړیکې ونه لري.

۳- د فقرو څخه یې یوه یا ډیرې کامې ولري. ۴- لیکوال وغواړي، چې د دوی ترمنځ توپیر باندې ټینګار وکړي، لکه: د ماشومانو د ښې روزنې لپاره ضروري ده د د اسلامي زده کړې تیورۍ په روحیې وروزل شي؛ خو دا باید وواېو، چې دا لاربنوونه په لا باور او د وطن پالنې په روحیې بیاوړې کېږي؛ یعنې الله پالنه، وطن دوستي او آزادي روحنیه زموږ د ماشومانو په روزنه کې رول لري.

یا:

مال، اولاد، جاه او جلال هیڅکله نشي کولای انسان ته ارام ښنوونکی وي؛ ځکه یوازې د خالق پروردګار په یادولو د انسان زړه سکون او آرامتیا پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸– کرښې (–)؛ خط فاصله یادش(-)dash

نور معادل نومونې یې ښېلنې. کش، خطک، فاصله، دش، کرښه دغه کرښه د جملې د ټاکلو واحدونو د جلاکولو او تعبیرولو په غرض استعمالېږي او د شدت له مخې سره چندان توپیر نه لري، خوبیایې هم شدت ترکامې ډیر دی؛ لکه:

- چارلس ډاروین- دانګلستان مشهور عالم، چې په نولسمې پېړۍ کې خپل مشهور کتاب د ((انواع و بنیاد)) به نامه ولیکه، په اروپا کې یې لویه هنګامه خپره کړه.

د خط فاصل د کارونې ځایونه:

۱- کرښې (خط فاصل)، په هغو وختونو کې هم کارول کېږي ،چې یوه موضوع له بلې سره توپیر لري او بیا یو د م ورسره وتړله شي؛ لکه:

ده دلیلانبه خوی، ښکلا او تحصیل پوره وستایل- بیایې د خپل وروړلپاره دواده غوښتنه ځینې وکړه.

۲- ځینې معترضه جملې یا عبارتونه ، چې دیوې جملې په دننه کې راځي، په کرښیو یا لنډکیو خطونو کې لیکل کېږي، لکه:

- خواریکښ او مسلمان خلک هیله لري- البته آرزویې واقعي ده- چې باید ظالم له منځه لاړشي.

- حضرت پیغمبر (ص) اونورو بیغمبرانو د ټولو انسانانو لپاره په ګډه هیله درلوده، چې د دوا ړو کونوژوند یې له ښېګنې ډک وي.

۳- کله چې د جملې یا کرښې په سر کې رقمونه یا د الفبې توري راشي، هلته هم کرښې راځي؛ لکه: ۱-۲-۳- الف-ب-ج-د-و- هایفن (کرښې) علاوه پرنوموړو ځایونو د سوال او جواب په وخت کې او همدارنګه په یوه ادبي او هنري اثر کې د ډیالوګ کوونکو د نوموړ ځای استعمالیږي؛ لکه:

(سوال) – ته په آزموینه کې بریالی شوی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جواب) –هو.
... زما سمه نه ده زده. ته خو درواخله يوه غاړه، دا يې شپيلۍ.
- نه يې شم ژغورلای. زما څښتنه !
- هيله کوم.
- باور وکړئ؛ نه يې شم وهلای.
- زاری درته کوم.
- هيڅ يې په ژغولونه پوهيږم، زما څښتنه !
- اسانه کاردی، لکه درواغ ويل. بته ګوته او نورې ګوتې دې پردغوورنونو(ران) باندې کيږده.

۹- وړه کرښې (–) نښلوونکې (Hyphen):

د کرښې او وړې کرښې ترمنځ د استعمال او کاروني توپير شته، کرښه لکه مخکې چې وويل شول د ليک نښو يو جز (توک، برخه) وه، خو وړه کرښه بيا داملاً په برخه کې د کلمو په دننه کې کارول کېږي. ((يعني وړه کرښه هغه وخت د استعمال او کارولو ځای لري، چې کله يوه کلمه په سيلابونو سره جلا شي، ځيني سيلابونه د ليکې (خط، سطر) په پای او ځيني يې د بلې ليکې په سر کې راشي، نو د مخنۍ ليکې په پای کې وړه کرښ استعمالېږي.)) (۷ : ۸۰-۸۱)
وړه کرښه يا هايفن د ځينو هغو کلمو په منځ کې هم راځي، چې د هغو له يوځايوالي څخه مرکبه کلمه يا اطلاح رامنځته شي، لکه:

- د ټولنيز-اقتصادي جوړښت د مفکوري عميقه (ژوره) پوهه د تاريخپوهني اساسي مساله ده.
- سياسي- اجتماعي انقلاب هغه وخت په يوه ټولنه کې بريالي وي، چې وګړنيز مرامونه عملي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- لیندۍ ( ) دوې لیندکۍ، قوسین، کمانک، هلالین، پرانیز ():

لیندۍ هم د تنقیط علامو له جملې څخه ده په لیندۍ کې (فرعي او تشریحي) عبارتونه راځي لیندۍ او کرښۍ کابو یو ډول دنده لري، خو دومره توپیر سره لري، چې کرښۍ پر توضیحاتو باندې ټینګار (تاکید) کوي او هغه ته نظم او انسجام ورکوي

په لاندې مثال کې دواړه ډوله ورښیو:

- ➢ لیلا –(د شهلا خور)- په ښوونځی کې اول نمره شوه.
- ➢ لیلا (د شهلا خور) په ښوونځی کې اول نمره شوه

په اوله جمله کې (د شهلا خور) عبارت چې په کرښیو کې راغلی، دا ښيي: هغه لیلا چې د شهلا خور ده، په ښوونځی کې اول نمره شوې ده، خو په دویمه جمله کې چې (د شهلا خور) عبارت په لیندیو کې راغلی دی، د لیلا د پېژندنې لپاره کوم تاکیدي عبارت نه دی، بلکې دا خبرې دا معنا لري، چې یوازې او یوازې لیلا و شهلا سره خوېندې دي.

د لیندۍ د کارونې ځایونه:

الف- په لیندۍ کې فرعي او غیر اصلي تبصرې هم راځي، یا په بله وینا په لیندو کې غیر اصلي تبصره لیکله کېږي، لکه:

- احمد چې کورته لاړ (زه د مطالعې د زده کړې په قوانینو بوخت وم) خپل کشر ورو ته یې په آزموینه ډېرې لارې-چارې ور وښوولې.
- د فلسفې علم (چې زده کړه یې لازمه ده) د ټولو علومو مور ده.

ب: د یوه شخص د ژوند او مرګ نېټې هم په لیندیو کې راځي، لکه:

- احمد شاه بابا (۱۷۲۳م–۱۷۷۲ م) د پاني پت په جګړه کې بریالی شو.
- ډموکریت(۴۶۰ ق م –۳۶۲) په فلسفه کې د لرغوني یونان ژوندی دایرة المعارف و

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فيثاغورث د لرغوني يونان لومړنی فليسوف په (شمېرمه قبل الملاد) کي ژوند درلود
- د کسوف(لمرنيولو) د پېښې وړاندوينه يوناني پوه او فيلسيوف تالس په (۵۸۵ ق م) کې کړې ده.
- تالس د ټولو موجوداتو د ژوندي پاتي کېدو لپاره لومړی ماده (اوبه) بللی دي.
- د جغرافيوي نقشي ترسيم د لومړي ځل لپاره د يوناني پوه او فيلسوف (اناکسماندروس) له خوا شوی دی.
- يوناني پوه هراکليت (اور، روح او خدای) يو شی بللي دي.

ځيني وختونه په ليندېو کې شمېر يا کوم توری ددې لپاره راځي، چې شمېر او ګڼه ونښيي، لکه:

- د انسانانو لومړنی اړتياوې (۱) ډوډی، (۲) کالي او (۳) کور دي.
- د يوې ټولني د بشپړ تحليل په وخت کې بايد (الف) د ټولنې زېربنا ، (ب) سربنا ، (ج) ټول ذهني شرايط په نظر کې ونيول شي.

همدارنګه په سوداګرۍ او حسابی معاملو کې رقمونه په ليندېو کې راځي، لکه:

- د محمود د کور کرايه (۲۰۰۰۰) افغانۍ او د نسيم د دوکان ټوله بيه (۱۰۰۰۰) افغانۍ ده.

ج- د يو ليکوال په نظر ، ((کله چې پوښتن نښه د شک يا طنز او کترې په توګه استعمالېږي، بايد په ليندېو کې راوړله شي، لکه :

- په آزاده نړۍ (؟) کې مطبوعات (!) د محرومي طبقې په ګټه (!) کار کوي.
- خالد جانه ! څومره زړه درد (!) يې))(۳: ۵۴)

د خدای بښلي استاد خېړنوال محمد صديق روهي په وينا : ((البته د دغسي پوښتن نښې پر ځای د ((په اصطلاح)) ، ((تش په نامه)) او ((نام نهاد))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيبونه هم راځي. دا خبره دې زموږ په ياد وي، چې يوه جمله کې تر لينديو مخکې کومه بله ليک نښه بايد رانه شي. که چېرې د کامې يا کوم ټکي اړښودلو ضرورت هم پېښ شي، بيا نو لازمه ده، چې تر ليندېو وروسته راوړل شي.)) (۹: ۱۲۷)

۱۱- غبرګې ليندۍ ((   )) يا ((   )) يا « »

د نقل نښه، ناخونک، ووړ قوس، د اقتباس نښه، ګوسشن مارک (Quotaion mark) او په فرانسوي کې Les Geuille mets هم ورته ويل شوی دی.

غبرګې ليندۍ د جوړه پنزو مقابلو کامو څخه جوړېږي او د يو ټاکلي شخص وينا په کې خوندي کېږي، لکه:

- محمود وويل: ((د ټولنې تکامل تر هر څه لومړی د توليدي قوتونو په تکامل پورې اړه لري.))

د استعمال ځايونه:

۱- ټول مستقيم بيانونه په غبرګو لينديو کې راځي، مثال:

- يوه استاد په ټولګي کې د ليکوالۍ د تکامل او پرمختګ په برخه کې داسې وويل: ((په يوه ژبه کې ليکوالي هغه وخت پرمختګ او تکامل کولای شي، چې ټول قلموال په تېره ځوان پښت يې په زړه خوږۍ او رسالت او تخصيصي ورتيا سره کار وکړي.))

يا ((مدنيت يو داسې عمومي او ضروري بهير دی، چې نه يوازې په طبيعي پېښو او شيانو کې ليدل کېږي، بلکې تمدن، بشريت د مثبتو هلو ځلو په نتيجه کې هويت پيدا کولای شي.))

يو زده کوونکی د ټولګي په آخر سر کې ناست و، په ډېره حيرانتيا يې له ښوونکي څخه دا پوښتنه وکړه، ((انساني ټولنه، په خپل لومړي سر کې په همدغه او سني شکل سره نه وه ؟)) ، ښوونکي په خندا جواب ورکړ، ((نه))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که چېرې په غبرګو ليندیو کې دننه د کوم چا خبرې د يوه بل د رېيم سرې پـه استناد وشي هلتـه نو دغـه وورستـۍ خبرې پـه مفردو نقلي نښـو (Single Quotation mark) کې ليکلای شو ، د بېلګې په ډول:

محمود وويل، ((زه به هېڅ وخت د ټولنپوهنې په زده کړه کې دغه خبره هېره نه کړم، چې وايي ((د ټولنې تحليل د زېربنا څخه پيل کېږي.))

يا : ميرويس پوښتنه وکړه : ((دا خبره د چا ده چې ژوند د سيند په شان دی؟))

۳- د مختلفو عنوانونو لپاره هم غبرګې ليندۍ کارول کېږي؛ د کتـابونو ، شعرونو لويو نومونو ، مجلو ، ورځپانو او داسې نورو مفهمونو نومونه هم د ځينو جملو په دننه کې په غبرګو ليندیو کې راځي؛ لکه:

- د خوشـحال خان مشـهور اثـر ((دسـتارنامه)) او د ګـورکي ((مـور)) د پښتو او نړيوالو ادبياتو لپاره خورا درنه خزانه ده.
- يا : ((غوره نثرونه)) د پښتو معاصرو ادبياتو يو ريالستيک اثر دی.

۴- کله چې په يوه جمله کې يوه کلمه توضيح کېږي، هغه هم په غبرګو لينديو کې راځي؛ لکه:

- کله چې د ((مرچو)) پر کلمه او نوم خبرې کېږي، نو ترېخوالی ډېر ژر د سړي په ذهن کې راپيدا شي.

۵- د ځينو نورو ليک نښو سره د غبرګو لينديو استعمال هم شته:

اول: کـوم وخت، چې کامـه يا ټکـی پـه داسې جملـه کې راشي، چې هلتـه غبرګې لينـدۍ کـارول کېـږي، هلتـه نو لازمـه ده، چې نومـوړي دوه ليـک نښـې د غبرګو ليندیو په دننه کې راوړل شي؛ مثال:

- سرور وويل: ((هو؛ محمود د کريم وررور دی.))

دويـم: ځنـډ نښـه او څرګنـد نښـه بايـد تـر غبرګـو لينـديو د بانـدې استعمالېږي، بېلګه:

دی وايي: ((زه ښار ته لړ ځم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ده محمود ته دا خبره وکړه او ويې ويل: ((پرښو تلوار، په بدو تامل))
يعني دا چې ښه کار بايد ژر ترسره شي، ځکه د ترسره کولو چانس يې کم وي او وخت يې تېرېږي، خو په بدو چې انسان ته ممکن آينده خطرونه ورپېښ کړي، سوچ او صبر په کار وي.
درېيم: د غږ نښې او کرښې استعمال د جملې په حالت پورې هم اړه لري؛ په دې معنا که چېرې کومه ليک نښه په غبرګو ليندېو اړه ولري، په دننه کې يې راځي او که په ټولې جملې پورې تړلې وي، بيا نو د جملې په پای کې او تر غبرګو ليندېو وروسته راځي؛ لکه:
- پلار مې پوښتنه وکړه، ((لوست دې وکړ؟))
- ځوک به دغه ونه مني چې: ((ماده عينيت لري.))

۱۲– نيخکونه []، قلاب، ولاړ قوسونه(barckets)
مترادف نومونه يې قلاب، لوی قوسونه، عمودي ليندۍ، ولاړ قوسونه او Barckets دي.
لوی قوسونه يا په کندهاری لهجه کې نيخکونه په ليکنه کې لږ استعمال لري.
د کارولو ځايونه:

أ. نيخکونه، په عمومي توګه د غبرګو ليندېو په دننه کې د يوه بل سرې خبرې ساتي؛ يَعني هغه وخت چې په غبرګو ليندېو کې دننه څوک د کوم بل چا وينا راوړي، هلته نيخکونه استعمالېږي البته دغه ډول وينا کله کله په مفردو نقلي نښو کې دننه راځي؛ لکه:
- ښوونکی د لوست په وخت کې وويل: ((پخوا داسې باور و، چې ځکه د کايناتو مرکز دی، خو کوپرنيک دا کشف کړه، چې [ځمکه د نورو سيارو په شان د لمر په شا اوخوا راګرځي.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. ولاړ قوسونه يا نيخکونه د دې لپاره کارول کېږي، چې په غبرګو ليندېو کې دننه د کوم بل چا پر وينا تبصره کړي وي؛ لکه:

- کبيـر ووېـل: ((احمـد د داروېـن مشـهور کتـاب (د انسـان تسلسل) زيات څېړلی او د داروين يوازينی عمده اثر يې بللی دی؛ [خو زما په عقيده چې د (انواعو بنياد) مشهور اثر يې لومړنی هغه عالي اثر دی، چې په اروپا کې يې هنګامه خپره کړه.]

ج. کله چې يو مطلب د کلام اصل نه وي، د قلاب يا نيخک يا ولاړې ليندۍ په منځ کې راوړل کېږي؛ لکه: [معنا داره مسکی کېدل] په نمايشنامو کې اجرايي دستورونه (عملي کوونکي دستورونه) په قلاب کې نوشته کېږي؛ مثال:

احمد [په پريشانۍ سره] ووېل نه غواړم يو قدم پر دې لاره نور هم وړاندې لاړ شم.

يا: [اوس اوس لا د دوو سترګو آشنايي هم نه ده پاتې.]

داسې څوک اوس نشته ، چې داسې څه ووايي يا وکړي، چې [د سړي زړه او به پرې وخنبي.]

يا په لنډۍ کې:

عالمه مينه مينه نشته

[سوداګري ده يو پر بل يې خرڅوينه]

۱۳– مميز (/) بېلنی، تميز:

دغه نښه د سنواتو ، يا سورتونو د بېلولو لپاره کارول کېږي؛ لکه:

الف: د هجري، قمري يا ميلادي کلونو د جلا والي په برخه کې، د بېلګې په توګه:

- محمد بن جرير طبري، په ۲۲۴ ه، ق / ۸۳۹ م کال په آمل کې وزېږېده او په ۳۱۰ ه، ق / ۹۲۳ م کال کې ومړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان د ټولنيز بدلون لپاره له ۱۳۸۰ ه ش تر ۱۳۹۳ ه، ش چې ۱۹۹۲ م تر/ ۲۰۱۴ م پورې ډېر مهم دی.

ب: د قرآنکريم د سورو د شمارو لپاره کارول کېږي؛ له راسته خوا لومړی د سورې شمار، وروسته آيت راځي او مميز څخه کار اخيستل کېږي؛ وګورئ:

- ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها (قرآن، ۷/۱۷)
- يا کل امری بما کسب رهين (قرآن، ۵۲/ ۲۱).
- کلا ان الانسان ليطغی ان راه استغنی (قرآن، ۹۲، ۷/۲/۷)

(۱: ۵۲، ۱۷، ۷)

۱۴- ليدلوری يا جهت نما ( )

ليد لوری، فلش يا ريښکۍ هم نومېږي، او په لاندې ځايونو کې کارول کېږي؛ لکه:

الف: د يو ترتيب د ښوولو يا د يو امر يا کار د نتيجې ورکولو په برخه کې استعمالېږي؛ لکه:

← مخکې پخوا پخواني
← وويل ويې وې ويل يې
← کوشش کول کوش کوشش
← ليدل ليد ديدار

ب: د ر.ک-وګورئ، ودې کتل شي، مراجعه دې وشي؛ لکه: د ((خپلواکۍ)) کلمه د ((شکر، حمد او ثنا، لمانځنې، منې، حق پېژندنې)) په معنا ده او ځلورمو او اتمو پېړيو کې ډېره کارول شوې ده، د شعري او نثري متونو لپاره د لرغونې دورې متون وګورئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- ټينګار نښه (ـــــــ)، تاکيدي نښه

دغه نښه يا علامه له (دش) يا (خط فاضل) يا منبولنۍ سره توپير لري، ټينګار نښه په دې معنی ده، چې مونږ يوه موضوع په خپلو يادا شتونو يا ليکنو کې ډېره جدي ګڼو، له هغې کلمې يا لکينې يا پاراګراف لاندې د ټينګار نښه تيرو يا ږدو.

يا په بله وينا کله کله ليکوالان په خپلو ليکنو کې داسې کلمې، جملې پاراګرافونه راوړي، چې نسبت نورو کلمو، جملو او پاراګرافونو ته يې اهميت زيات وي او يا يې هدف دا وي، چې پر ځينو عناصرو او مسايلو باندې تاکيد وکړي؛ نو دلته لازمه ده، چې دغسې کلمې، جملې او پاراګرافونه د ليکنې تر نورو برخو روښانه او برجسته وښوول شي. د دې کار لپاره نومورې مطالب يا بايد د خط په يوه بېل طرز وليکل شي، لکه نسخ ليک (خط) کې نستعليق* يا شکسته* ليک، يا د دې برعکس او يا يې تر لاندې مستقيمه کرښه (ليکه) وکښل شي، چې د لوستونکي توجه جلب کړي.

اروپايان ۵ ايټيليک ليک Italic type italics استعمالوي او مونږ کولای شو د ژباړې په وخت کې هغه ليک په نستعليق واړوو. ايټيليک ليک له چپې خوا له انګليسي غوندې ليکل کېږي.

زمونږ لپاره طباعتي ستونزې شته، ځکه تر نن پورې داسې ماشين نه دی جوړ شوی، چې نستعليق توري ترکيب کړي او نن سبا دغه خبره کمپيوټري ليکنو ته راوتلې ده، چې کېدای شي په کمپيوټر کې جوړ شي.

لازمه دا ده، چې تاکيدي او مهم عناثر يا برجسته وليکو او يا ترې لاندې کرښه وکاږو؛ لکه:

- د هرې ټولنې په تېره زمونږ لپاره بنايي خپله ديندارې وساتو.
- کور، کالي او ډوډۍ، چې په يوه ټولنه کې نه وي، هلته ژوند نشته او ژوند کمزورۍ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټينګار ننبه؛ د ورځپاڼو، مجلو، کتابونو، ډرامو، نکلونو او داسې نورو نومونه هم به داسې تورو سره ليکل کېږي، چې د عادي تورو څخه توپير او برجستګي ولري؛ لکه:

- کابل مجله هره مياشت يو وار خپرېږي.
- د شکسپير (روميو او جوليت) ډرامه ډېره مشهوره ده.

هغه کلمې او عبارتونه چې بحث پرې کېږي او يا د اصلي پاګراف څخه پرته تر څېړنې لاندې وي، بايد په نستعليق يا برجسته تورو وليکل شي؛ لکه:

- پښتو ژبه چې بېلې بېلې لهجې لري؛ لاس په لستوني اصطلاح يې په هره لهجه کې نه ليدله کېږي.
- ګورګوره، يوه داسې ميوه ده، چې په کندهار کې يې څوک نه پېژني، خو د پکتيا غرونه پرې ډک دي.
- وړمه ورځ، چې د محمود موټر چپه شو، د ترافيکو تر څېړنو وروسته ځرګنده شوه، چې ټايرات يې مات شوي وو.

۱۶- متفرقه نښې:

متفرقه نښې زموږ په ليکنو کې نه کارول کېږي، خو اوس اوس کارول کېږي، دا ځکه چې انګليسي او نورې اروپايي ژبې ډېرې مروجې شوې دي او دا مهال زموږ د دولتي ادارو کلتور همدا دی، چې بيوګرافي يا سي-وي ګانې ډېرې پراخه ليکنې او ژباړنې په انګليسي ژبه دي، له همدې امله د متفرقه نښو يا انګليسي ليک نښو کارول په انګليسي ليکنو کې کارول کېږي.

پر دغو نښو سربېره، چې په دې ليکنه کې شرحه شوې دي، ځينې نورې نښې هم شته، چې په رازراز مواردو کې کارځينې اخيستل کېږي؛ لکه:

دغه نښې که ټولې موږ نشو راوړلای، خو تر ډېره حده به دغه نښې او د دغو نښو شکلونه معرفي کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- سر تاو شوې کرښې Swang dash
یا: تاو شوې کرښه (~) Swang dash
۲- ډبل هایفن (=) // Double .h
۳- دویم خج (\) Grave accent
۴- کریټ ‸ Caret
۵- ورځ کرښه { } Brace
۶- ډبل کټار ! Double Dagger
۷- متوازي (//) Faralles
۸- یاسټراف (،) Apostrophe
۹- اول خج (/) Acute accent
۱۰- چپه بار (\) Reversel virgule
۱۱- سیډله (،) Cedilla
۱۲- کټار (t) Dagger crass
۱۳- وروړ خپرکی (s) Section number cluse
۱۴- پاراګراف ( ) Paragraph (۱۵: ۳۶)

لنډه دا چې لیک نښې د لیکوالۍ پنه ټولو برخو کې د ستر اهمیت او ارزښت وړ دي؛ هېڅ هدفمن او متخصص لیکوال نشي کولای په لیکوالۍ کې د (لیک نښو) له ارزښت څخه سترګې پټې کړي.

آن لیک نښې یوه لیکنه د غوره والي او بې خونده لیکنو په قطار کې درولای شي. د ستر خوشحال بابا په وینا لکه توره چې د ګوزار لپاره پکارېږي او زلفې د یار لپاره په شانه وهل کېږي؛ همداسې د هر فن لپاره حدود او نښې شته، چې د لیکوالۍ لپاره لیک نښې یا علامه تنقط کارول کېږي.

توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي، خو خپل یار لره کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۲– د خلورم څپرکي لنډيز:

- ليک نښې (اعجاييه توري) يا علامت تنقيط نه يوازې په ليکوالۍ او مسلکي ليکنو کې کارول ضروري دي، بلکې په هر ډول ليکنو، کتابونو، مجلو، مقالو، لويو او وړو ليکنو کې يې راوړل حتمي دي.
- په ټولو ليکنو (له وړو مکتوبونو، خصوصي ليکنو نيولې بيا تر تحقيقي ليکنو پورې د ليکن نښو کارول ضروري دي.
- که ليک نښې په ليکنو کې ونه کارو، د کلمې، کلمو، جملې، جملو د ډولونو، پارګرافونو، عباراتونو، فقرو، مضمونونو، مقالو، رسالو، مجلو، کتابګوټو، کتابونو او ... توپيرونه سره ورکېږي.
- ليک نښې هغه ضروري توري دي، چې ليکوالۍ ته سر او صورت ورکوي، نه يوازې د شکل له پلوه ليکنو ته ښکلا ورکوي، بلکې په کلمو، جملو، پارګرافونو، مقالو او مضمونونو کې معنايي تغير هم رامنځته کوي.
- په هره ليکنه کې د ليک نښو د کارولو اړتياوې او ارزښتونه خورا ډېر دي.
- په مجموعي ډول ليکنې مسلکي لورى او مفهوم لري؛ هېڅ ليکنه يا ليکوالي تصادفي او اتفاقي کار نه دى؛ هره ليکنه که په هره برخه کې وي د غيرفني او مسلکي خلکو له خوا نه ده ترسره شوې، دا ځکه چې عادي خلک او ليکوال سره توپير لري.
- ليکوالي د يو لړ فني او مسلکي مهارتونو خپلول او کارول دي، چې تصادفي لورى(جنبه) نه لري. دا کار ددې ترځنګ، چې مسلکي دى، يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمن او متعهد کار دی، چې الله رب العليم ځينو انسانانو ته وربښلی دی.

- که ليکنه او لکيوالي د هرې ټولنې لپاره د فرهنګي ترقۍ لامل او سبب کېږي، نو فني ليکنه يعني له ليک نښو او تورو سره ليکنه هم په بشپړه توګه يوه اړتيا ده. ليکنه او ليکوالي د اعجاميه نښو د پرځای کارولو له مخې درسته بڼه او صحيحه محتوا خپلوي. اعجاميه نښې په ليکنه کې راوړل ځکه اړتيا ده، چې (جملې، پاراګرافونه او نورې برخې سره بېلولای شو؛ د هرې ليکنې په صحت او درستوالي پوهاوی ترلاسه کولای شو. د هرې ليکنې شکل او محتوا سره توپيرولای شو او د ليکنې هر صنف له نورو بېل ترسيموو.
- په ليکنه کې د اعجاميه نښو کارول د ليکوالۍ د حدودو په ګوته کول دي؛ لکه ناوې بې سينګاره ښکلې نه ښکاري، ليکنه هم بې تورو او اعجاميه نښو بې حدوده او بې ترتيبه برېښي.
- که ليکوالي يوه فرهنګي اړتيا ده، ليک نښې کارول په ليکوالۍ کې يوه روزنيزه ورتيا ده، له همدې امله دغه وړتيا د ليکوالۍ په ډګر کې دغه اړتيا رفع کولای شي.
- خدای بښلي روهي وايي: د ليک نښو ځينې نورمونه په نړيواله سطحه منل شوي دي او له هغو سرغړونه د ليکوالۍ پرستيژ ته زيان رسوي، د مثال په توګه که (نقل قول) لپاره غبرګه ليندۍ استعمال نه کړو، زموږ څېړنه علمي ارزښت له لاسه ورکوي.
- په ليکنو کې په تېره بيا په ژورو علمي او تحقيقي آثارو کې ليک نښې پر خپلو ځايونو را نه شي او يا اصلاً د ليک نښو مراعات ونه شي؛ نه يوازې دا چې د متن په لوستلو کې ستونزې راپيدا کېږي، بلکې کله کله مشکله ده، چې سم او مطلوب مفهوم دې ځينې وا خيستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په ليکوالۍ کې د ليک نښو پرځای کارول څو ګټې لري:
- يوه دا چې د ليکوالۍ هر صنف وربانديې مشخصولای شو.
- دويم ؛ دا چې د ليکنې په برخه کې زموږ پوهه ترې معلوميدلای شي.
- درېيم؛ ليکوال د متمدن پېښت او ليکوالۍ وارث ګڼل کېږي؛ لکه په معاصره دوره کې خدای بښلي الفت، رښتين، روهي او بيا نور...
- ليکوالي د هرې ټولنې فرهنګي اړتيا ده، له دغې فرهنګي بډاينې پرته د هغه ملت کلتوري کمزوري ډېره زياته مقصوره نه ده.
- د ليک نښو په واسطه د ليکوالۍ د صنفونو حدود هم معلومولای شو او له دې سره سره ليکنه ښايسته کوو.
- په ليکنه کې د ليک نښو سمه کارونه ليک دود معياري کوي؛ ليک نښې د هرې ليکنې د مطالعې په برخه کې د انسان فهم او درک آسانوي، ځکه نو په هره برخه کې د هماغه ژبې په ټولو ليکنو کې د ليک نښ، کارول يوه اړينه مسأله ده.
- که په ليکنه کې ليک نښې ونه کارول شي يو ويائد ليکنه سمه نشي لوستلای. په ليکنه کې ليک نښې کارول سړي په مطالعه نه ستړی کوي او کېدای شي د څو پاراګرافونو له لوستلو وروسته دمه وکوي.
- خدای بښلی ګل پاچا الفت وايي، بې له تورو نه ځينې ټکي او نښې شته، چې د ليک په لوستولو کې دخل لري او يوه جمله يا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري، يعنې د دغو نښو او ټکو په ليکلو سړی پوهېږي، چې په کوم ټکي بايد سړی او کومه جمله په بلې پورې وتړي. د تعجب ندا، پوښتنې، خطاب او نورو کيفيتو ښرګندونه په همدغو نښو او ټکو کېږي، چې په ليکلو کې ډېر اهميت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليک نښو ته په عربي کې اعجاميه علامې، په انګليسي ژبه کې ورته Punctuation، په فارسي دري کې نشانه ګذاري، علامت ګذاري او روش نشانه ګذاري ويل شوی دی.
- يو شمېر نښې او علامې دي، چې د ناخپلواکو (غيرمستقلو) يا بانډ مورفيمونو يا اداتو په څېر کومه ځانګړې معنا نه لري، خو که په ليکنه کې هره يوه په خپل ځای استعمال نشي، ليکنه خوندوره نه وي، کېدای شي اصلي مفهوم له لاسه ورکړي او لوستونکی به د لوستلو پر مهال تېروتنې وکړي.١
- پوهنوال محمد آقا شيرزاد په وينا، که ليک نښې او علامې په ليکنه کې پرځای وکارول شي، ليکنه به خوندوره او معنا لرونکې وي، مطلب به ترې ژر واخيستل شي او هم به په لوستنه کې د لوستونکو د تېروتنې مخه ونيول شي.
- د ليک نښو زده کړه، د هرچا په ځانګړې توګه د ليکوال او ليکونکي لپاره ډېره اړينه ده، کنه نو لوستل او ليکل به مو تېروتنې او نيمګړتياوې ولري. د ليک نښو د کارونې او زده کړې اساسي موخه د جملو او عبارتونو د مفهوم وضاحت او صراحت دی.
- د اعجاميه نښو اړتيا دا ده که دغه نښې په يو متن کې ونه کارول شي، ممکن لوستونکی او په خپله ليکوال هغه معنا له مضمون څخه وانه خستلای شي، کوم چې د لومړي سرې مطلب وي. د عربي، فارسي او پښتو ژبو ليک نښې يو ډول دي، د انګليسي ژبو بل، د عربي، فارسي او پښتو بل ډول.
- ډاکټر اسماعيل حاکمي او د ده ملګری د ليک نښو د اړتيا په برخه کې نظر لري او وايي: ((منظور از نشانه ګذاری رعايت قواعد سجاوندی و به کار بردن علامها و نشانه های است که خواندن و در نتيجه فهم درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالب را آسان و به رفع پاره (ټوټه) ابهامها که از عدم انعکاس دقيق و روشن عناصر و دلالت گفتاری در نوشته پديد مي آيد ، کمک کند.))

- ليکوالي ارزښتونه لري، په تاليف، تصنيف، ژباړه، په قطعو ، داستانونو ، ورو ، غټو ورځپاڼو ، مجلو ، سايټونو او نورو ليکنو کې د کارولو ارزښت ډېر دی.
- ټول ژمن، پوه او له ظرافت سره روږدي په تحقيق، تصنيف، تاليف او تخليق پوه ليکوال نن په خپلو ليکنو کې، چې د مطالبو د ښېلتون لامل کېږي او د جملو له فهم او درک سره مرسته کوي؛ له ليک نښو ګټه اخلي. هغه ليکوال چې غواړي خپل هدفونه نورو ته په ښه ډول، ورو لېږدوي، بايد اعجاميه نښې د ليکنو د لا ښه درک لپاره مراعات کړي او له دې لارې د ليکوالۍ ارزښت ډېر کړي.
- که غواړو ليکنه مو ارزښتمنه وي، بايد ليک نښې د قاعدې له مخې وي، که د ګرامري قراردادونو او د ليکنې ژورو قواعدو ته پاملرنه ولرو نو هېڅکله بايد دغه قاعدې هم هېرې نه کړو. که غواړو تېر وختونه خوندي کړو ، اوسنی حالت راتلونکو ته په واک کې ورکړو او د راتلونکې لپاره يو خوږ انځور ولرو او له اوسنۍ نړۍ خبر شو ، لازمه ده په ليکوالۍ پوه شو ، په ليکوالۍ پوهېدل په ليکنو کې د ليک نښو مراعتول دي.
- د ليک نښو د محتوا څرګندول د ليک اړوند کار دی. د ليک نښو ور کارول نه يوازې لوستونکي ته د مطالعې لار ورښيي او کار يې آسانوي، بلکې ليکوال ته د شکل له مخې د ليکنې څلورخواوې هم روښانوي. که په خبرو او شفاهي پيغامونو کې د سر، لاسونو ، ګوتو ، اوږو ، په قيافه کې بدلون او نورو غړو تغير او اشارو څخه ګټه اخلو او پيغامونونه لېږدول آسانوي، خو په ليکنو کې د دې لپاره، چې د هغو غړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرکتونو زمينه نه ده مساعده، ليکوال ناچار دی، چې د ليکوالۍ له نښو ګټه واخلي، څو وکولای شي ترې ډېره بريده رواني، عاطفي او يا د جملو آهنګ لوستونکو ته ور ولېږدوي.

- د ليک نښو بل ارزښت دا دی، چې د جملو بېل بېل واحدونه څرګند او بيا په منطقي توګه سره ترې. که چېرې د ليک نښو دغه اصول ګډوډ او يا په سستۍ سره اېښودل شوي وي، بيا نو يقيني ده، چې لوستونکي د ليکنې څخه سم او پوره مطلب نه شي اخيستلای؛ د چا خبره په پوره سرګردانۍ به اخته او د چټک لوستلو بشپړ مخنيوی به يې شوي وي.
- د کانديډ اکاډميسن ظاهر افق په وينا، ډېر وختونه يوه ټاکلي موضوع ځکه خرابوي، چې بې ارتباطه مسلې په اصلي موضوع ورګډوي او په دې کار سره خپله ليکنه ناتوانه او کم ارزښته کوي.
- په پښتو ژبه او ادب کې د ليک نښو تاريخ او کارونه په نوې او معاصره دورې پورې اړه لري. په پښتو ژبه کې لکه د نورو ژبو په لا تيني دورې پورې اړه لري، لږ د تامل وړ خبره ده. زموږ په هېواد کې علامه ګذاري د سراج الاخبار په خپرېدو (۱۲۹۲) د محمود طرزي له خوا مروج شوي دي، چې وروسته نورو ليکوالو وکارولې.

ليک نښې ډېر ډولونو لري؛ لکه:

(ټکي(نقطه) پوښتن نښه، درغ نښه، کامه (کولن)، سيمي کولن يا ځنډ نښه، څرګند نښه، کرښۍ، وړه کرښۍ، ليندۍ، غبرګې ليندۍ، ولاړ قوسونه يا نيخکونه، درې ټکي، تينګار نښه، ستورې، مميز، جهت نما او متفرقه نښو ويشل کېږي، چې هره نښه په خپل وار له مثالو سره پوره تشريح شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۳– دخلورم څپرکي پوښتنې

۱- ډاکټر اسماعيل حاکمي او د ده ملګري د ليک نښو د اړتيا په برخه کې کوم نظر درلود؟
۲- په ليکنه او ليکوالۍ کې د ليک نښو يا تنقط علامو ارزښت په ګوته کړئ.
۳- په ليکنه کې د ليک نښو د کارونې او اړتيا په برخه کې خدای بښلي استاد محمد صديق روهي کوم ډول فکر کاوه؟
۴- که په ليکنه کې ليک نښې پرځای ونه کارول شي، آيا په شکل او معنی د مضمون کې تغير راتلای شي؟
۵- يو مطلوب او سم مفهوم له ليکنې څخه کوم وخت ترلاسه کولای شو؟
۶- په ليکوالۍ کې د ليک نښو پرځای کارولو څو ګټې وښايا ست؟
۷- د ليکوالۍ د صنفونو حدود د څه شي په واسطه معلومولای شو؟
۸- په لنډه او مدلـلـه توګه په ليکوالۍ کې د ليک نښو اړتيا په ګوته کړئ.
۹- د ليک نښو څو مشخص (ځانګړي) ارزښتونه څرګند کړئ.
۱۰- ليک نښو ته په عربي، انګليسي او فارسي ژبو کې کوم نومونه اخيستل شوي دي؟
۱۱- استاد محمد آقا شيرزاد په ليکنه کې د ليک نښو په برخه کې کوم نظر درلود؟
۱۲- د جملو بېل بېل واحدونه د څه شي په واسطه معلومولای شو؟
۱۳- په فني او مسلکي ډول څه وخت ليک نښې زمونږ په معاصره ليکوالۍ کې کارول کېږي؟
۱۴- ټکی (نقط) په کوم ځای کې کارول کېږي؟
۱۵- پښتو پښتو تشريحي قاموس کې د ټکي يا مکث نښې په برخه کې څه ويل شوي دي؟
۱۶- ټکی تعريف او په ليکنه کې يې کارول کوم ارزښت لري؟
۱۷- دوه ټکي يا شارحه څه ته وايي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شارحه (سر په سر ټکي) په ليکنه کې د کوم هدف لپاره استعمالېږي؟
۱۹- دري ټکي څه وخت او چېرې په ليکنه کې کارول کېږي؟
۲۰- پوښتن نښه څه ته وايي او په ليکنه کې د کارونې ارزښت څه دی؟
۲۱- په څو ژونديو مثالونو جملو کې سواليه وکاروئ.
۲۲- غږنښه يا ندايه (!) څه ته وايي او د کارونې ارزښت يې څه دی.
۲۳- په څو جملو کې د غږنښې کارونه په عملي توګه وښايا ست.
۲۴- د کامې (ويرګول) يا کولن او سيمي کولن توپير په څو جملو کې وکړئ.
۲۵- د فقرو ترمنځ د کامې د کارونې ځايونه او اړتيا په ګوته کړئ.
۲۶- په تابع او عمده جملو کې د کولن کارولو ارزښت په نښه کړئ.
۲۷- د ځنډ نښې د استعمال ځايونه په ګوته کړئ.
۲۸- کرښې يا خط فاصل يا دش څه وخت او چېرې په ليکنه کې کاروو؟
۲۹- ليندۍ او غبرګې ليندۍ څه توپير لريو هره يوه راوپېژنئ او په څو جملو کې يې مثالونه راوړئ.
۳۰- قلاب څه ته وايي؟
۳۱- مميز يا بيلنۍ څه شی دی؟
۳۲- جهت نمايه ليکنه کې د څه لپاره کارول کېږي؟
۳۳- ټينګار نښه څه ته وايي؟
۳۴- آيا په عمومي ډول ليک نښې په عملي توګه د ليکنې په ټولو ډولونو کې مراعاتولای شئ؟
۳۵- متفرقه نښې په پښتو او دري ليکنو کې کارول کېدای شي او کنه او که يوازې په بهرنيو ژبو کې کارول کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۴– د ځلورم څپرکي ماخذونه

۱. قرآنکريم. ۷، ۱۷، ۵۲.

۲. الفت ګل پاچا. ۱۳۸۸هـ ل ، ليکوالي (املا او انشاء). دويم چاپ، پېښور، بورډ ، ناصرباغ، رفعت کتابخانه.

۳. اميري، ملک ابراهيم. ۱۳۶۹ هـ ل. چګونه املا و انشا بنويسيم ؟ ايران: تهران: خيابان آزادی، تامين اجتماعی استان تهران.

۴. اشراقي، سيدعلي محمد. ۱۳۹۲. آيين درست نويسي (املا). کابل: نمايندګي الهدی. کتاب فروشي فرهنګ.

۵. افق، محمد ظاهر. ۱۳۶۲ هـ ل. ليک نښې. کابل: د علومو اکاډمۍ د خپرونو رياست.

۶. پښتو - پښتو تشريحي قاموس. ۱۳۶۲ هـ ل. کابل: د علومو اکاډمۍ، د خپرونو رياست.

۷. د ژبو او ادبياتو مرکز, Willian Shahkespeare.۱۹۶۵.Hamlet ۱۷th. Printing, New York. Newgarci.

۸. روهي، صديق محمد. ۱۳۶۲ هـ ل، ليک نښې (تقريظ)، کابل: د علومو اکاډمي، د خپرونو رياست.

۹. روهي، صديق. ۱۳۵۴. د ښېرني لارښود. کابل: د علومو اکاډمۍ. د پښتو څېړنو مرکز.

۱۰. حاکمي، داکتر محمد اسماعيل. ۱۳۸۲. زبان ونګارش فارسي. تهران: سازمان مطالعه و تدوين کتب علوم انساني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱. شیرزاد ، محمد آقا. ۱۳۹۰. لیکوالي. کابل. د پوهنې وزارت. د ښوونکو د روزنې لوی ریاست.

۱۲. طاهرخانی، استاد عبدالله.. ۱۳۷۴ ه ل. درست بنوسیم. تهران: مراکز تربیت معلم. چاپ سنګین.

۱۳. هلالي، عبدالحکیم.. ۱۳۶۲. لیک نښې (تقریظ). کابل: د علومو اکاډمۍ، د خپرونو ریاست.

۱۴. یون، محمد اسماعیل. ۱۳۸۷. پښتو لیکنی سمون. کابل: یون کلتوري یون.

۱۵. Webstores severthe. New collegiate. Dectionary. Indian Edition. Copyright ۱۹۲۹ by G.C. Merriam co second reprimi April ۱۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

۵– د لیکوالی ډولونه

پیلیزه:

لیکنه او لیکوالي یو دوامداره کلتوري او فرهنګي بهیر دی، چې په بشري ټولنو کې د خلکو د ژوند له دوام سره دوام مومي.

څومره چې بشري ټولنې دغه بهیر ته ارزښت ورکوي، په هماغه اندازه ورسره د هرې ټولنې د مادي او معنوي کلتور اړخونه هم خوندي کېږي.

لیکوالي، چې ګڼ اړخونه لري، هره برخه یې د کلتور د یوې ژوندۍ برخې ځلونه کوي. تخلیق، تحقیق، تصنیف، قطعه، ژباړه او ... د لیکوالۍ پراخ اړخونه ځلوي؛ له یوې خوا د کلتور او فرهنګ د خوندي کولو او له بلې لوري د لیکوالۍ د مختلفو صنفونو ردیف بندي کوي او حدود یې معلوموي.

په دغه فصل کې دلیکنې ډولونه، د لنډ لیک معرفي، ارزښتونه، تصنیف او د هغه اړتیاوې، تخلیق او تخلیقي آثارو د دوام او فرهنګي بډاینې؛ او همدارنګه د هنري- ادبي او تخلیقي آثارو توپیر له غیر تخلیقي سره هم په ګوتو کېږي، چې په مجموعي ډول به درانه محصلین که خیر وي د لیکوالۍ د تحقیقي او تخلیقي صنفونو په برخه کې هم پوره پوره معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۱– لنډ ليک يا لنډه ليکنه :

مخکې له دې چې لنډه ليکنه معرفي کړو، بايد په لنډ ډول ووايم، چې لنډه ليکنه (فني ليکنه)، لنډه ليکنه (قوي ليکنه)، لنډه ليکنه لوی مفهوم لېږدونکې ليکنه ده؛ خو اصلي شرط په اصلي مفهوم نغاړل او راوړل وي.

که يوه ليکنه څومره لويه وي، چې هره محتوا ولري او په هر کالب کې وي، خو چې (مقصدي) مفهوم په کې نه وي نغښتل شوی، هغه ښه ليکنه نه ده، که لنډه وي او که لويه، په زړه پورې ليکنه نه ده.

که د وخت د مخنيوي لپاره لنډه ليکنه کوو، که مو ليکنه ادبي، يا ژورناليستکي وي بده خبره نه ده، خو که ليکوال (مرکزي مفهوم) په ليکنه کې نه وي راوړی، نو دا کار بيا هم زموږ وړه او لنډه ليکنه نه بامفهومه کوي.

هره ورځ زموږ په شا او خوا کې زياتې او ډېرې پېښې رامنځته کېږي، خو د وخت د کموالي له امله ورځپاڼې، راډيو او تلويزيون نه شي کولای دا ټولې پېښې تر پوښښ لاندې راولي. د هر خبريال په څېر موږ هم ناچاره يو د وخت د سپما هڅه وکړو او خپله ليکنه يا رپوټ تر هغه ځايه، چې ممکن وي، را لنډ کړو.

- نن، سبا د خبري او ژورناليستکي او هنري مضمونونو او مطلوبونو د ليکنو تر څنګ تحقيقي او معلوماتي ليکنې هم لنډې ليکل کېږي، ځکه د هنري ادب په دنيا کې تر رومانه، ناول، له ناوله داستان او له داستان څخه لنډه کيسه خلک ډېره خوښوي او هغه هم ددې لپاره چې خلک هر ډول بوختياوې لري، لوی لوی داستانونه نه شي مطالعه کولای، خو دا خبره کول ضرور دي، چې (موږ بايد په هره ليکنه کې خپل علمي او فني صلاحيتونه وکاروو او خپل مسلکي رسالت له پامه ونه غورځوو). يو ليکوال نظر لري: ((تر دا وروستيو وختونو پورې زده کوونکي، ليکوالان د راډيو او تلويزيون کارکوونکي د لنډې ليکنې او يا له يوې ليکنې څخه د شيرې راويستلو او يا لنډې ليکنې لپاره د يو چوکاټ په جوړولو کې دوه زړي وو، خو د هغه هڅو په ترڅ کې، چې په دې وروستيو کې د نړۍ په خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتبرو پوهنتونونو کې ترسره شوي د لنډې ليکنې او له يوې ليکنې يا راپور څخه د (شيرې) را ايستلو لپاره ځانګړې چوکاټ په پام کې نيول شوي. په ډېرو پوهتونونو کې اوسمهال لنډه ليکنه د يو صنف په ډول کارول کېږي او د ليکنې راپور شيره د اسم په توګه د استعمال وړ ده.)) (۱:۱۱)

- اصلي خبره دا ده، چې په لنډه يا اوږده ليکه کې د پام وړ موضوع (محتوا) راونغښتل شي، د ليکنې لنډون د يوې موضوع يا ليکنې په اصلي بڼه تکرارول دي، چې له معمول سره سم د هرې ليکنې په پای کې راځي. د (ليکنې د لنډون اصلي موخه په لنډو ټکو کې د لوستونکي پوهول دي؛ نو په دې توګه ويلای شو، چې لنډون له يوې موضوع څخه د پايلو اخيستنه ده، خو د يوې ليکنې (محتوا) هغه څه دي، چې د ليکنې په پيل کې د لوستونکو يا مقابل لوري د پوهاوي لپاره کارول کېږي.
- په ادبي ليکنو کې په تېره تحقيقي ډګر کې لنډه ليکنه کول يو فني او مسلکي کار دی؛ د مثال په ډول که وغواړو موږ يو غټ کتاب (د پښتو ادبياتو دويم ټوک تاريخ) په پنځوسو يا سلو او يا لنډو مخونو کې راوړو، لازمه ده (هغه مرکزي او د تمرکز وړ موضوعات (درسي موضوعات) په خپله ليکنه کې را واخلو، چې موږ هدف ته رسوي، يا د ليف تولستوی (جګړه او سوله) کتاب همداسې درواخله. په ادبياتو کې مهمه دا ده، چې موږ په يو غټ کتاب يوه وړه، خو با مفهومه انتقادي او څېړنيزه ليکنه وکړو، يعنې يوه مقاله بايد ستندرډ او څېړنيزه وي. عنوان، سريزه، څېړنه، نتيجه، لمن ليکونه او ماخذونه ولري (لمن ليکونه يا حاشيې د کتاب اصلي برخه نه ده او د متن سره متضاده کلمه هم کېدای شي

د يوې مقالې يا کتاب لنډون د ټولو برخو را لنډون دی، خو شيره (محتوا) يې هغه لنډيز دی، چې بېلابېلې برخې په کې په پام کې نيول شوي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۲- د لنډې ليکنې لرغونتوب:

لنډه ليکنه نوې خبره نه ده، لنډه ليکنه د ليکوالۍ په ډګر کې له ډېره پخوا موجوده وه؛ له هغه مهاله چې انسانانو تازه خط او کتابت زده کړی و، انسانان اړول د انځوريز (تصويري) ليک په مرسته خپله موخه (هدف) لوستونکو ته ورسوي او داسې ويل کېږي، چې دوه درې يې تېرې کړې وي.

الف: په پخوا زمانو کې:

د نړۍ په پخوانيو ادبياتو کې لنډې ليکنې د ليکنې ښکلا ته ډېر اهميت ورکاوه، خو له ښکلا سره محتوا ملګرې وه. کلام الله مجيد د اعجاز او ښايسته لنډو ليکنو يو ښه مثال دی. سر او پا احکام، امثال او متشابهات دي.

احکام الهي (نص) کيسې او تشبې ګاني په پوره ادبيانه، معجزه اسا، رساوالي، فصاحت، بلاغت او صراحت سره په دې الهي کلام کې وړاندې شوي دي، چې په يو وار اورېدو او دقيق ډول ويلو سره نه يوازې يو مسلمان او مؤمن وربانديې پوهېږي، بلکې د دنيا او آخرت پوره پوره تومنه ترې لاسته راوړي.

انا انزلناه فی ليلة القدر- تر آخره

۱- موږ دا قرآن د قدر په شپه نازل کړی دی.

۲- او ته څه پوهېږې، چې د قدر شپه څه ده؟

۳- د قدر شپه له زرو مياشتو ښه ډېره غوره ده.

۴- پرښتې او روح په هغې کې د خپل رب په اجازه هر حکم له ځانه اخلې، راکوزېږي.

۵- هغه شپه له سره ترپايه سلامتيا ده تر سهار ختلو پورې.۱: قرآنکريم. ثور القدر-۲۵، ۲، ۲

د پښتو ادبياتو ستره تذکره (پټه خزانه) د محمد هوتک بن داود په څومره ساده، رسا خو کره او لنډه پښتو ژبه ليکل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پياوړي محقق زلمي هېوادمل په وينا: ((پټه خزانه د پښتو قديمه ترلاسه شوې بشپړه تذکره ده، چې پيدا کېدو يې پښتو ادب ته نوې ساه ورکړه او محتوياتو يې زموږ د ليکلي مکشوف ادب تاريخ تر دوهم قرنه پورې ورساوه. د پښتو د ادبي تاريخ دغه مهمه وثيقه د خپل اهميت، ارزښت په تاريخ او ادب کې ورته د ضرورت... چاپ شوې ده.)) (۲: څلورم)

پټه خزانه هغه سيف يا زېرمتون دی، چې دري خزانې خوندي کوي:
لومړۍ خزانه (۲۱) شاعران او ليکوال، دويمه(۱۰)، دريمه (۱۳) ليکوال او شاعران چې له ليکوال دمخه، د ده د وخت او ښځينه شاعران په کې خوندي شوي دي؛ د اوسنی کره کتنيز انتقادي متن څېړنې له مخې نه يوازې علمي لنډه ليکنه ده، بلکې مدني لنډه او خوږه ليکنه هم ده: د اول ځل لپاره ليکوال پښتنې ښځې شاعران په نامه معرفي کړي دي، چې زما په نظر دا د رساو لنډې، خوږې او پخې لنډې او مدني ليکنې يو ادبي (غيز دوديز) شهکار ګڼلای شو.
په فارسي- دري ادب کې، چې ليکنه خورا قيمتي پخوانۍ او د پام وړ لرغونتيا لري، يو ځل بيا ګورو، چې سعدي شيرازي خپل شاعري په څومره خوږه او صريحه او لنډه پوهنيزه ژبه سره کړې ده او د محمد علي فروغي په وينا (سعدي د ډېرو ليکوالو او شاعرانو پرخلاف داسې جملې سره ترلې، چې لفظ او معنا يې دواړه سره يو ځای کړي او خلکو ته يې مفهوم ژر رسولی دی؛ لکه:

بنی آدم اعضای يکديگر اند　　　که در آفرينش زيک ګوهر اند
چو عضو به درد آيد زروزګار　　　ديګر عضوه هار را نماند قرار...

يا: د ګلستان هر حکايت د ساده، ظريف، پرمعنا او مثنوي نظم په قالب کې داسې مضامين راوړل شوي، چې هر چا ته د ژوند يو حتمي عبرت او درس ورکوي، تقوی ورپېژني او آن ډېر ناترسه انسان ته هم مرګ وريادوي او لږ تر لږه تفکر او سوچ ته يې هڅوي. د بېلګې په ډول:
د عدل، تدبير او رايې په برخه کې به څه روان او لنډ نظم سره وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکايت

شنيدم که در وقت نزع روان — به هرمره چنين گفت نوشيروان
که خاطر نگهدار درويش باش — نه دربند آسايش خويش باش
نيا سايد اندر ديار تو کس — چو آسايش خويش خواهی و بس (۱۸ : ۱۵)

که سعدي (گلستان) چې په نثر ده را واخلو د پخوانی لرغوني يا کلاسيک فارسي نثر پېچلتيا او مطلوبيت (اوږدوالی) نه لري.

همداسې د پښتو ادب په نظم کې د عبدالرحمن بابا لنډ نظم وينه ده، هر څوک يې چې کلام مطالعه کوي له شک پرته د انساني ژوند ګڼ علمي اړخونه په خوږه پند آميزه عرفاني ژبه بيانوي؛ لکه:

هسې تيز درومي دوران — ګويا برق دی درخشان
د آسيا په څېر ګردش کا — په زمين باندې آسمان
ککری دي د سرېو — چې اوربږي تر دامیان
پيدا کېږي، فنا کېږي — نه يې حد شته نه پايان
نه يې حد، نه يې پايان شته — نه يې سر شته نه سامان
ځينې ډول وهي ښادي کا — ځينې وير کا د خپل ځان
ځينې شمع غوندې ژاړي — ځينې ګل غوندې خندان... (۸۱:۱۴)

که څه هم ما د نظم بېلګې راوړې، خو همدغه نظمونه که په نثر راوړو په ډېرو ساده کلمو سره خپل مطلب عالم تعقل ته په لنډه توګه لېږدوي.

ب: اوسمهاله لنډه ليکنه:

اوسمهاله لنډه ليکنه څو برخې لري په هر ډول ليکني رسا او لنډې شوي دي. لنډه ليکنه د پښتو ادب په کلاسيکه دوره کې عالم افتخار خوشحال خان عليه الرحمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دستارنامه*) وليکله؛ له هغه را وروسته خوشحال خان د نورو ارزښتمنو آثارو ترڅنګ (دستارنامه) وليکله، چې په حقه سره د شخصيت جوړوني يو وياړلی اثر دی. د دې ترڅنګ چې جلا جلا هنرونه او خصلتونه په کې تشريح شوي، د يوه مسلمان بافکره، باتميزه، قهرمان، په ځان ويسا (باوري) انسان انځور او کرکتر د هرچا مخته ږدي.

په دغه اثر کې لومړی شل هنره توضيح کېږي، بيا خصلتونه؛ په هر ډول زموږ مطلب د هغې دورې لنډ نثر دی، نه د دستارنامې د خصوصياتو او منځپانګې توضيح.

اول باب- په کتاب کې راځي: ((اول هنر د ځان د معرفت دی، دويم هنر د علم چې کسب باله شي، دريم هنر د خط، چې لازم ملزوم د کسب و کمال دی، څلورم هنر د شعر، چې پيرو د علم دی، پنځم هنر د تير اندازۍ دی، شپږم هنر د آببازۍ دی، اوم هنر د اسپ تازۍ دی، اتم هنر د ښکار دی، نهم هنر د شجاعت دی، لسم هنر د سخاوت دی، يوولسم هنر د ازدواج معاشرت دی، دولسم هنر د اولاد د تربيت دی، ديارلسم هنر د تاديب خدم وحشم دی، څوارلسم هنر د اسباب معشيت دی، پنځلسم هنر د زراعت د دهقانيت دی، شپاړسم هنر د تجارت دی، اوولسم هنر د تحقيق د نسب دی، اتلسم هنر د علم د موسيقۍ دی، نولسم هنر د نرد (شطرنج) او شلم هنر د تصوير د نقاشۍ دی.)) (۹ : ۱۱، ۱۲)

په کتاب کې هنرونه او خصلتونه په ترتيب تشريح شوي، زموږ مطلب د لنډ نثر راوړل و، د زياتو معلوماتو لپاره دستارنامه ضرور ولولئ.

د مصلح الدين سعدي شيرازي رح (۵۸۱ - ۶۹۱ يا ۶۹۴ ه ق) (ګلستان سعدي)، پښتو ادب ته عبدالقادر خان (۱۰۶۲–۱۱۲۵ ه ق) کې راوژباړله او ونوم يې ورباندې (ګلدسته) کېښود؛ ګلدسته د ګلستان پښتو ژباړه ده؛ ګلستان (۶۵۶) سعدي تاليف کړی دی، چې اخلاقي، تعليمي او نورو عامو تولنيزو معنوي ارزښتونو او ښېګڼو برسېره د ژبنې فصاحت او بلاغت ډېره غوره بېلګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به د هغه نظم ځينې بېلګې وا خلو:
نظم:
((عاقبت چې له جهان سرې لېږدي بهتر دی چې ښه يادګار په جهان پرېږدي
په معنا کې هغه مړ نه دی حيات وي چې ترې پاتې د نيکۍ کلمات وي
دا هومره عالم چې له جهانه په وار وار لاړ شه، له هېڅا نښې پاتې نه شي که پادشاهان وو، که وزيران وو، نه سرايونه پاتې شول، نه پلونه، نه يې کوهي، نه يې باغونه، واړه په ګردش د ورځو، شپو خراب شول؛ نه يې نښې شته، نه يې ځايونه، اما خبر د انبياوو عليهم السلام او د اولياوو او تصنيفونه د علماوو زرګونه، سلګونه، کالونه تېر شول، نه ورکېږي، نه زړېږي، بلکې لا تازه کېږي، مونږ چې اوس ژوندي يو د چا په ياد نه يو او که مړه شو نو د چا به ياد شو، پس له مرګه به مو څوک ياد کړي، مګر يوه خبره يا يو کتاب که راځنې يادګار پاتې شي، څوک به مو ياد آوري وکاندي.)) (۸: ۷۲)
د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې د تاريخ ليکنې لرغونی ډول په نوي او معاصر ډول، چې (عنوان، سريزه، متن او ماخذ) او د خبر رسانۍ او ژورناليزم په برخه کې (ليد ، سريزه او د نسکور هرم*) په ډول رامنځته شول.
د اميرشيرعلي خان په وخت کې د (شمس النهار) جريدې ليکنه هم په لنډه توګه وه؛ خو په ماهرانه او مسلکي ډول د لومړي ځل لپاره د خدای بښلي علامه محمود طرزي له خوا (سراج الاخبار) په ليکنو پيل وکړ، چې له شک پرته په عادي نثر او روانه ژبه و.
په پښتو ادب کې د لنډې مسلکي ليکنې دوره له (۱۳۱۰ هـ ل) کال څخه را په دې خوا پيل کېږي؛ پښتو ټولنه په (۱۳۱۲ هـ ش) کې جوړېږي.
په کندهار (۱۳۱۱ هـ) او کابل (۱۳۱۲) کې ادبي انجمونونه رامنځته شول. له دې سره سره په ۱۳۲۲ هـ ل کال د (ويښ زلميانو) غورځنګ رامنځته شو؛ د غه نهضت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي، سیاسي، علمي او فرهنګي هدفونه درلودل، چې لیکنه یې په خوږه، ساده او محاوروي ژبو وي.

د ولس، انګار، هیواد، انیس... اخبارونه رامنځته شول، چې د (لنډ لیکنې) یا (صراحت لیکنې) بنسټونه یې لا پیاوړي کړل. له د برشمو کلونو بیا تر اوسه پورې (په ادبي، علمي، سیاسي، تاریخي، هنري، مسلکي، تحقیقي او ټولو برخو ...) کې ډېر ډېر پرمختګونه شوي دي.

د لنډې لیکنې محتویات (موضوع) جوړوي، چې د شکلي او معنايي سر او صورت په جوړېدو سره ژر بشپړېږي؛ لکه:

د عبدالرحمن بابا د (عارفانه تفکر) په برخه کې مقاله (موضوع، افکار، اقوال او ماخذونه) جوړوي؛ خو په خبر کې کله له (۳-۵) کلمو یو خبر په چټکۍ جوړېږي.

ج-ولې لنډه لیکنه کوو؟

لنډه لیکنه یو عادي او ساده متن دی. هنري نثرونه له دې امره وتلي، خو هغه هم که په لنډو جملو کې مطلب راونغاړل شي، خلک به یې ډېر خوښ کړي.

نن کالم ادبي لنډ مطلب، ادبي ټوټه او لنډه کیسه د خلکو د مطالعې ملګري دي.

د لنډې لیکنې لیکلو لپاره غوره دلیل د یو متن آسانه او ساده لوستل دي.

یو ایرانی لیکوال (فیروزان) پوښتنه کوي.

هغه لاملونه چې یو متن له بله آسانه یا ستونزمنوي؛ کوم دي؟

بیا بېرته ځواب وايي، (... ښوولي، چې په متن کې د اوږدو جملو کارول په خپله متن د لوستونکي لپاره ستونزمنوي.)

که لنډه لیکنه د اصلي لیکنې هویت او موضوع ته تاوانونه رسوي، په زړه پورې ده.

څنګه کولای شو لنډه لیکنه وکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ ليکل په دوو برخو ويشل کېږي:
الف– د ليکلو پر مهال د لنډۍ ليکنې طريقه
ب– د نورو آثارو د لنډې ليکنې طريقه، چې دا دواړه برخې د ځانګړو آرونو (اصولو) درلودونکي دي.

د لنډې ليکنې طريقه (لار):
که موږ وغواړو د خپلې خوښې پر يوه موضوع ليکل وکړو، څنګه کولای شو د اوږدو او ناضروري ټکو او کلمو له راوړلو ډډه وکړو؟ د مثال په ډول يو محصل ته د (۲۰) کلمو يوه مقاله استاد وايي، چې وليکي؛ اول خو کومه موضوع؟ موضوع بايد راپيدا کړو. بيا استاد يو شعر يا ټاپيک ورکوي، د لنډې ليکنې لپاره عنوانونه يا ټاپيکونه له هر شي ټاکلای شو، خو په ژورناليزم کې تازه موضوع او په هنري ادبياتو کې ماندګار او تلپاتي موضوعات (شعر، متل، نثر، وجيزه او ...)
په ادبياتو کې موضوع دوه ډوله رامنځته کېدای شي: (ذهني او عيني)، خو په ژورناليزم کې عيني.
مثالونه:
شعر: چې پيدا شي همګي واړه فنا شي = اې رحمانه دا جهان دی، دا يې کار
کار همه په اراده د خدای موقوف دی = هېڅ موقوف نه دی د چا په انتظار ...
متلونه:
چې کرې، هغه به ريبې
بل ته چې په طمعه شې، هغه د ځان په کمه شې
يا:
ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنی له معنا وغواړه بشره ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څراغ د معرفت دې په زړه بل شي
د ژوندون لذت به مومې سر د سره
عارفان د دواړو کونو ننداره کا
شوپرک په تياره ګرځي بې نظره

اوس نو لازمه ده لومړی يو بيت، يو پوره شعر، حديث شريف، متل را اخلو، وربانديې فکر وکړو، په معنی يې ځان وپوهو، عنوان ورته وټاکو، له عنوان سره نژدې مقدمه ورکړو؛ مقدمه د عنوان او متن ترمنځ د پل معنی ورکوي، متن خبرې نه (اصلي موضوع) باندې پوره پوره تمرکز وکړو او هغه را وسپړو، لنډيز يې راوړو او ماخذ په ګوتو کوو او دا کار په (۲۰۰) کلمو کې راوړو؛ لکه:
دا بيت: ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنی له معنی وغواړه بشره ...

پاملرنه:
الف - په ليکنه کې د بې ځايه کلمو له ليکلو ډډه وکړو:
مورږ پورته بيت غوره (انتخاب) کړ، بايد په (۲۰۰) کلمو کې مقاله وربانديې وليکو او څنګه، چې مقاله له قول اخيستله شوي، نو بايد دغه قول ښه وپلټو او د پام وړ محتوا ترې راوباسو، کېدای شي په پورته هر بيت د (۵۰۰) کلمو مقاله وليکل شي، خو ضرور نه ده، چې ټول وليکو. لويه ليکنه وکړو نو :
۱- زموږ د درس او مطالعې مخنيوی کوي.
۲- زده کوونکي ستومانه کوي.
۳- د کتې او تاوان روحيه غښتلې کوي.
۴- د نورو ليکنو او درسونو وخت مو نيسي.
۵- ځان بايد په لويه ليکنه کې سر درګم نه کړو يا نور ...

ب: په ليکنه کې د عمومي خبرو له ليکلو ځان وساتو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په اصلي موضوع يا نوموړي شعر پوره پوره تفکر نه وي شوی، سړی يا محصل يې په ليکلو ستړی کېږي. عمومي او تکراري کلمې په کې راوړي. په ليکنه ځان او نور ستومانه کوي. بايد د مقالې لپاره عنوان له خپلې ګېډې ونه تړاکو او نه نورې برخې له خپل فکر سره طراحي کړو؛ کولای شو پر موضوع زيات معلومات راټول کړو، خو هغه معلومات بايد نوموړې موضوع لا تشريح کړي، نه دا چې دويمه موضوع له اولې يا مورد نظر موضوع سره غبرګه کړو. بايد د منلو وړ جملې وليکو؛ د بېلګې په ډول:

الف- د نا اړينو (ناضروري) ټکو لرونکي جمله رانه وړو.

ب- مخکې له مخکې کلمې او جملې ونه پلټو.

ج–رنګ شوې او مصنوعي کلمې په مقاله کې رانه وړوو!

رنګ شوې او مصنوعي کلمې پر فصل باندې د تندر معنی لري. د چا خبره ليکوال ختګر په خبر دی؛ يا د انجينرۍ او ليکوالۍ يا ادبياتو سره ورته والی شته، توپير دومره دی، چې ليکوال له الفاظو تصويرونه يا تخيلي معمارۍ جوړوي، خو ختګر او انجينر له خښتو. د دواړو مواد ښه او بد دي. که ليکوال ماهر و په خپله ليکنه کې ښه الفاظ او توري کاروي او همدا نګه ختګر هم که ماهر و، نو له خښتو او نيمه خښتو ښې ښيناوې جوړولای شي او د هرې خښتې د استعمال موقعيت ښه پېژني.

د هنري ادب ليکوال کار دا دی، چې تل وړ مضمونونه په طبيعت او ماحول کې پيدا کړي او هغه د تخيل په قوت د کلمو له پيوستون څخه جوړ کړي، چې دا د (هنري ادب) په رامنځته کېدو کې ګټور دی.

ختګر هم مضمون لټوي او بيا وروسته د تفکر له مخې اندازه کوي.

دواړه د تخيل او تفکر په مرسته يو ايجاد کوي، خو يو هنري دی، بل عملي، معماري يا انجينري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که لیکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي، لومړی دې موضوع پیدا کړي او بیا دې ورسره مناسب مطالب او وړ الفاظ غوره کړي او په لنډه توګه یې اصلي هدف خلکو ته وړاندې کړي.
او ختګر کولای شي په همدې توګه ښه معماري په ښه ډول خلکو ته ډالۍ کړي. ختګر یا انجینر هم د تفکر په وسیله په اجتماع کې د موقعیت او ماحول له درک سره سم نقشه جوړوي.
کار ورباندې کوي او بیا یې د عملي تطبیق هلې ځلې کوي، ځای برابروي، خو څو مواد (تعمیر جوړونکي مواد) را برابر نه کړي، هغه تفکر او نقشه نه عملي کېږي، یعنې د یوې مانۍ د جوړولو نقشه هغه وخت عملي کېدای شي، چې وروستی عملیات (ځای، خښتې، ګاډر، لرګي، سمنت، اوبه او ....) ورباندې ترسره شي.
همداسې که د یو اجتماعي مضمون لیکوال غواړي، تشریح، توضیح او تحقیق وکړي، لازمه ده، هغه لازم ظرف او مظروف دواړو ورته ولري، یعنې معین مضمون په ټاکلي ظرف کې د لنډو او مناسبو الفاظو له لارې اظهار کړي.

په هنري ادبیاتو کې د رنګ شویو کلمو اړتیا :
لکه د انجینرۍ مثال په ادبیاتو کې د کلمو مصنوعي والی او رنګه توب هم اړتیا ده؛ مضمون آفریني د ادبیاتو یو اصل دی، د تفکر تعالی او لوړتیا ښیي، خو د تخیل په وسیله ترسره کېږي؛ تخیل هم مادي وي او هم معنوي، مګر تصویر جوړونه له موهوماتو (نامعلومه) شیانو نه ترسره کېږي. تخیل په یو معین ماحول کې د ذهني رنګه شویو ښکلاوو را ایجادول او موندل دي؛ لکه:
د غرونو د ښکلاوو الماسونو د اقتدار او ځان ښکاروني لافې شاپې کولې، وریځې به ترې خورې ورې تاو راتاو شوې، تا به ویل د باران د رحمتونو لمن لمن زیرې له ځانه سره لري. ژمنیو واورو به د سپین ږیره مخ یخ شمال ورته ډالۍ کړ. آسمان به دا ټول لکه د مورنۍ تودې غېږې په لمن کې داسې سره راونغاړل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرې فکر کاوه ټول سره مينه او وينه دي، خو چې کله به يې د خپل رحمت او غرور تالنده پرې را پرېښوده، نو وريځې به د مغرورو پېغلو په شان خورې ورې شوې او هرې خوا به رحمت او ويره خورو له...

په ژورناليزم او ليکوالۍ کې مهمه خبره دا ده، چې متحدالمال کلمې استعمال نه کړو.

بې رنګه کلمې هم ونه کاروو !

ځينې وختونه د مقالې د ليکلو پر مهال له ستونزو سره مخامخ کېږو، داسې کلمې شته، چې نه رنګه شوې وي او نه رنګ لري، بلکې هغه کلمې دي، چې هېڅ رنګه نه لري. لکه د (ښه) کلمه، دا هغه کلمه ده، چې نشو کولای په ورځنيو خبرو کې ترې مخ واړوو، خو د ليکلو پر مهال ترې چنداني ګټه نشو اخيستلای. بې رنګه کلمې هغه دي، چې معنا يې ډېره عمومي ده، د يوې جملې په ليکلو سره هم په موضوع کې کوم زياتوالی نه را ځي، خو ځينې کلمې شته، چې ډېرې پراخه او عمومي معنا لري لکه حال احوال، اړيکې، د خبرنو پايلې، ببر سر، ځېرې ګريوان، نه سيخ بسوزه، نه کباب او ... دا لاندې ژورناليستکې ليکنه وګورئ:

په دې حال او شرايطو کې تاسو ګورئ، چې بايد ځينې لاملونه په پام کې ونيسو، ځکه که د خبرنو پايلې ډاډمنې نه وي، نو دا به د دې لامل شي، چې لوستونکې سم او پرځای غبرګون ونه ښايي))کله چې د ((او داسې نور)) کلمه کاروو په حقيقت کې لوستونکي ته دا څرګندوي، چې غوښتل مو ډېر الفاظ هم وليکو، خو په خواشينۍ چې څه مو ونه شو ليکلای.

لنډ ليکل وکړو !

د لنډې ليکنې پر مهال بايد ليکنه رسا او بې تکليفه وکړو، خو په هنري ليکنو د بديعي صنايعو کارول ضروري او ښکلا راوړونکې وي، نو هرومرو (څه ليکل، ويل او وربانديې پوهېدل) ستونزور، خو له خونده ډک وي او د (هنري ادبياتو) د ليکوال دنده ده که به هر فورم کې ليکنه کوي، بايد له مفهوم، خوند، ايجاز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعجاره ډکه وي، ځکه (هنري ادبيات ټولنيز واقعيتونه د سمبولونو له لارې انځوروي) او هغه سپړي او تفسير غواړي او کېدای شي کله ورباندې پوهېدل څه نا څه ستونزور وي. مګر (تحقيق او څېړنېزې ليکنې بايد لنډې، مؤخيرې، په ماخذونو او شواهدو ولاړې وي او که له مقايسوي ميتود څخه کار واخيستل شي، تحقيق به لا محقق شوی او ښکاره شوی وي.)

هر کله که يو ليکوال وغواړي ډېره معنی په لنډو ټکو کې وړاندې کړي، نو د بې خونده او اوږدو جملو له ليکلو دې ډډه وکړي.

((د يو ليکوال لپاره د ليکنې د راتلونکو لپاره تر ټولو ستونزمنه مرحله د کلمو له منځه وړل دي؛ داسې ښکاري، چې له اوږدې ليکنې نه لنډ ليکل آسانه دي، ځکه له ناکاره بوټو څخه د يوه باغ د پاکولو په معنی دي. د ډېرو ليکلو ليکنو ليکوالو ته لنډ ليکل آسانه دي، خو به دې شرط، چې پرله پسې مشق او تمرين وکړي.))

لنډه دا چې (لنډه ليکنه، خوندوره ليکنه، له مفهومونو ډکه ليکنه ده، د هنري ادبياتو پنځونه او غوره تحقيق د يو ليکوال د تلپاتې، پرله پسې هلو ځلو او له مينې ډکو ستومانه هڅو او هاندونو نتيجه ده؛ دا ډول ليکنې له شک پرته پر يو چا يا يو ليکوال د الله رب العليم، حکيمانه پېرزوينه ګڼلای شو. يو ښه ليکوال د بشري ټولنې يو فعال او روغ زړه ته پاتې کېږي او بس!!)

د لنډې يا هرې ليکنې نچوړ (خلاصه) بايد وړاندې کړو!

وايي، چې ليکوالي يا لنډ ليکل هم علم دی او هم هنر، علم ځکه دی، چې په علمي او مسلکي ډول ليکنه کوو او په ليکنه پوهېږو او نور هم ورباندې پوهوو؛ او هنر د دې لپاره دی، چې خپل اهداف په ښکاره او طبعي ډول نورو ته د هنر په پسته او اعجاز آميزه ژبه لېږدوو.

((مورږ د دې لپاره لنډه ليکنه کوو، چې لوستونکي زمونږ له خوا د وړاندې شوي متن په معنی وپوهېږي؛ کله چې ليکوال د لنډې ليکنې آرونو ته پام وکړي په حقيقت کې يې د کلمو لنډون ته پاملرنه کړې ده...)) (لنډه ليکنه: (٧ : ٢٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول لنډه ليکنه يا زموږ ليکنه بايد په دې صورت کې لاندې ځانګړنې ولري:

۱) لنډه وي؛ د کلمو د شمېر له مخې...

۲) خوږه وي: د مفهوم يا فکر قوت ور کې ډېرا و پياوړې وي.

۳) ساده والی ولري؛ يعنې ژبه يې رسا ، ساده او طبيعي محاورې ته نژدې وي.

٤) چابک والی يې مهم اصل دی؛ په تېره په ژورناليستکي ليکنو کې د وخت موضوع ته چټکه پاملرنه د خبر يو اصل جوړوي، خو په تحقيق او هنري ادبياتو کې هم دا موضوع اهميت لري. د وخت ارزښت د مضمون له معاصرتوبه ښکاري. په ادبي او علمي ليکنو کې په ځانداره او معاصرو ليکنو کې د نويو مفهمونو لېږد د ليکوال پوره کاميابي ده او پښتو متل دی، چې: ((په ښو تلوار، په بدو تامل)) (۳ : ۹۸)

يعنې د وخت موضوع په وخت سره سپړل څه کم د خپل عصر د رازونو محفوظه ساتل او هم سپړل دي.

د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال (احمد حسين مديري) وايي: ((لنډه ليکنه د مطلب ښه هضمول او د اړينو کلمو ليکل دی، چې لوستونکی وکولای شي.

د نااړينو کلمو پر لوستو د وخت د خرڅ پر ځای مخامخ د ليکونکي هدف ترلاسه کړي او زياتوي که غواړو يو متن را لنډ کړو، بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱) بايد د هغو کلمو لړليک (فهرست) برابر کړای شي، چې د متن په بېلابېلو برخو کې کارول شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) بايد د متن اصلي ټکي، چې يو له بله سره تړاو لري وټاکل شي او وروسته سره ارتباط ورکړل شي.

۳) د متن لنډيز بايد په يوه کرښه کې ځای شي.

٤) د ټاکل شويو لغتونو له کارونې تېری ونه شي او دا هم په پام کې ونيول شي، چې له دې کلمو نه يې هم را لنډ کړو.

علي رضا عاصف، چې ايرانی ليکوال دی نظر لري ((لنډ ليکل د لنډې جوړونې په معنی دی او وايي، لنډه جوړونه هغه فن دی، چې په کارونې سره يې يو اوږد مطلب په يوه وړوکي چوکاټ کې ورځای کړو ، بې له دې، چې د متن منځپانګې او يا د ليکوال موخې ته کوم زيان ورسېږي.))

حضرت علي کرم الله وجهه څه ښه ويلي دي: ((خيرالکلام ما قل و دل ...)) (۲: ۴۳۳)

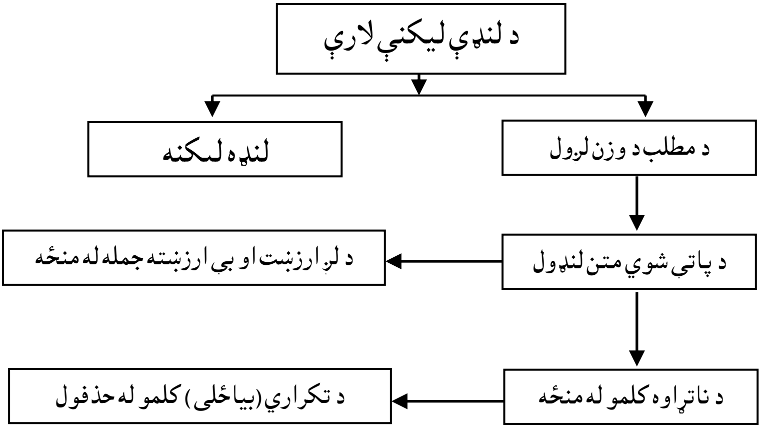

د لنډې ليکنې فني توکي:

- د بياځلي يا تکراري کلمو له منځه وړل.
- د بې ارزښته او لږ ارزښته کلمې په متن کې نه راوړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د بې ارتباطه کلمو ليرې کول.
- په متن کې د بل متن نه داخلول، يعنې که متن ژورناليستکي و ، بايد داستان يا کيسه ور کې ځای نه شي او که متن هنري، تحقيقي او علمي موضوعاتو پورې تړاو درلوده، نو بايد وچه او بلا وهلې ليکنه نه وي.
- د ژبې له پلوه ساده والی ولري.
- په هېڅ ډول ليکنه کې غوره مالي نه وي، ځکه (ليکنه که هر فورم کې وي د يوې ټولنې د عفتې (پاکو) احساساتو ، اميالو ، کارونو ، معنوي، مادي او بلاخره کلتوري تړاوونو ساتل، زرغونول او بيا ځلول دي، نو ليکوال د ټولنې رښتينو امانتونو حافظه او قلموال ګڼل کېږي؛ د همدې لپاره الله تعالی په خپل علم په (قلم مبارک) سوګند يادوي: ((ن –والقلم و مايسطرون...))(۱: قرآنکريم) او ليکوال يې ښکاره او ښايسته منافع ساتونکی امانتکار ګڼلی او فرمايلي دي، چې: ((آن تو ادل امانات الا اهليها ...)) (۲: قرآنکريم).
- د اضافه جملو له کارولو ډه ډه کول.
- په وچو ژورناليستکي ليکنو کې له تمثيل، تشبې او نورو ادبي محاکاتو مخنيونه، خو په هنري ليکنو کې ورته ارزښت ورکول او راوړل ضرور دي.
- علامات تنقط مراعاتول.

د لنډې (هنري، علمي، ادبي او تحقيقي او آن ژورناليستکي) ليکنې لپاره ځينې د نظر خاوند درانه ليکوال لاندې ټکي په ګوتو کوي:

- متن ولولئ، چې د ليکوال موخه ونيسي يا يې په هدف پوه شي.
- اصلي جملې او کلمې وپېژنو او په ژورناليستکي متن کې دغو پوښتنو (چا؟ څه شی؟ چېرته؟ څه وخت؟ ولې؟ څه ډول؟) (استفهامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضميرونه) کارولو ته ځواب ووايو او په (علمي، سياسي، ادبي، هنري او تحقيق) ليکو کې (د څه لپاره يې ليکم، څه هدف لري؟ محتوا يې څه ډول ده؟ معنا يې څه ده ؟ کومې ټولنيزې ستونزې هوارولای شي؟ کوم ارمان انعکاسوي؟ پوه لېږدونکې ده کنه؟ لنډه او رسا ده؟ ژبه يې له کومو ظرافتونو ډکه ده؟ ګرامري او ژبنې ځانګړنې ورکې مراعات شوي؟ (اول فصل ته دې مراجعه وشي)

- متن د دويم وار لپاره ولولو، چې په اصلي فکر، د شننې په طرز، د کلمو او جملو په کمزورۍ، تکرار او د ليکنې په فورم ښه وپوهېږو.
- د متن هغه برخې وپېژنو، چې په کومو جملو او کرښو ليکل شوي دي.
- په ليکوالۍ کې هر فکر په لنډو جملو کې ونغاړئ، په تېره په هنري ليکنو کې (کلمې او جملې غوره کړئ).
- د اروښاد لوی استاد پوهاند صديق الله رښتين په يوه لارښوونکې ليکنه کې، چې ليکوالو او شاعرانو ته يې کړې وه او د هغه له مطالعې مې دا خو ټکي په ياد دي، چې لنډيز يې دا ډول وړاندې کوم: ((د شعر او يا بلې هرې ادبي ليکنې لپاره لازمه ده، شاعر او ليکوال وار دمخه د خپل يادښت په زرغونه کتابچه کې ځينې خوندورې کلمې، اصطلاحات، جملې، وجيزې او ښايسته يادښتونه راټول او د شعر ويلو او يا څه ليکلو پر مهال يې ترمخ کېږدي او وګوري، چې کومه کلمه او جمله په کوم ځای کې مورد لري؛ وکاروي))
- يوه خاکه وليکي، البته په ژورناليستکي ليکنو کې، خو په هنري کې د ليکنې فني فورم.
- د ليکوال شخصي اند (فکر) او تکراري کلمې او جملې لرې کړو. په ژورناليزم کې بې طرفي يو اصل دی او په ادبي ليکنو کې هم هر ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعيتونه د رمز او هنري پوهې له مخې ښکاره شي، نه په عندي (قصدي) ډول.

- پيچلي او سختې کلمې که په هر ډول ليکنه کې وکارول شي، ليکنه بې خونده کوي او مطالعه وال يې له لوستلو سره علاقه نه نيسي.
- د خپلې ليکنې د بيا ويلو په صورت کې خپلې تېروتنې اصلاح کړو.
- د ليکنې سمون (اېډېټ) حتمي او ضروري کار دی.

د متن د لنډولو لارې – چارې:

په ژورناليستکي ليکنو کې دغه اصل ډېر او په ادبي او نورو ليکنو کې هم په پام کې نيول کېږي؛ لکه:

الف - د معترضه جمله له منځه وړل.

ب – د بې مورده لمن ليکنو له منځه وړل، خو دغه مورد په هنري ليکنو کې بايد له پامه ونه غورځوو.

ج – د متن لنډون، البته د ليکنې د کيفيت او فني والي اصل په پام کې درلودل.

ه – د غولوونکو جمله نه کارول.

ځو بېلګې:

رازق خدای هر څه د انسان لپاره پيدا کړل، عبدالقادر خان وايي:

لمر، سپوږمۍ، باد و وريځې

چې تل ښته پورته ښوري

همګي ستا په خدمت دي

شپه او ورځ د تا غمخور دي

رزق، روزي در ته موجود کا

د رحمت باران و اوري

دا يې ستا لپاره هست کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته غافل د حق له لوري
چي په دا نعمت راڼده شي
په قيامت به وي مختوري

دا بيت، د حضرت سعدي په کتاب کې راځي:

حکايت:

يو درويش و، مجرد، گوشه نشين؛ په صحرا ناست و، د پادشاه پري گذر وشه؛ درويش په ملک د قناعت توانگر و، هېڅ التفات ورته ونه کړ، پادشاه په خپل سلطنت مغرور و، ورځني برهم شو، وې ويل، چې دا طايفه په مثال د حيواناتو ده، آدميت، اهليت ورځخه نشته، وزير، درويش لره راغی، ورته يې وويل، چې پادشاه د دې ملک په تا تېر شه، تا يې ولې خدمت او ادب په ځان را نه وړ؟ درويش ووې: پادشاه ته ووايه، چې اميد د خدمت له هغه کوه، چې اميد د دولت له تا لري، بل دا چې پادشاه ساتندوی د رعيت دی، نه رعيت ساتندوی د پادشاه (سيد القوم خادمهم) دا وې مگر تر غوږ دې نه دي رسيدلي.

مثنوي:

په معنا بادشاه خادم د رعيت دی — که هر څو ښبتن د حکم، حکومت دی
رعيت لکه رمه پادشاه يې شپون وي — چې خدمت د رمې نه کا شپون زبون وي
هم يې ژغوري له لېوه، هم يې بنه پيايي — هم تر قوت هومره اخلي، چې پري پايي
د رمې ښبتن مالک پروردگار دی — تصرف دې شپون پرې نه کا که هوښيار دی

د لنډې ليکنې موارد او کار ځای:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه لیکنه موارد او کارځای لري؛ دغه موارد ورځپاڼې، اخبارونه او ادبي، علمي لیکنې دي:

الف: په ورځپاڼو کې؛ په اخبار، ورځپاڼو، آن ځینو مجلو کې د وخت او ځای د کمي، له نورو ورځپاڼو سره د سیالۍ لپاره د چټکتیا په پام کې نیول او دغه راز د لوستونکو د پام اړونې لپاره د لیکنو لنډول یو بنسټیز امر دی او دغه کار په دې ډول ترسره کېږي:

لومړی د تمرین له لارې؛ متن لوستل کېږي او مناسب لنډون په کې راوړل کېږي؛ مثال: که په مختلفو ولایتونو کې ورته پېښې د کلو او پراختیا په برخه کې پېښې شوې وي، لازمه ده یو خبر په توحیدي ډول جوړ شي؛ یوازې د ولایتونو بېل بېل نومونه واخیستل شي.

یا بل مثال د لومړي تمرين (خبر)

یوه اونۍ وروسته د افغانستان د تاریخي اثارو د ساتنې له هغه نړیوال کنفرانس نه، چې د ۱۳۸۲ ه ش کال د تلې د میاشتې پر پنځلسمه د نړۍ د یو شمېر هېوادونو د استازو په ګډون، چې د خپلو هېوادونو په استازۍ کابل ته راغلي وو او په دې کنفرانس کې یې برخه اخیستې وه، دغه راز د هېواد یو شمېر پوهنتونونو (کابل، ننګرهار، کندهار، خوست، مزارشریف، هرات) د تاریخي آثارو مینه والو او یو شمېر ځوانانو، چې په دې برخه کې زده کړې کوي، د ارزونې غونډې د لويې جرګې په تالار کې جوړه شوه. په پیل کې د کابل پوهنتون رئیس چې نوموړی پوهنتون یې د تاریخي آثارو په اړه ډېرې پلټنې ترسره کړې د دریغ تر شاه ودرید او د غونډې د پرانستلو پر مهال یې ګډونوالو ته ښه راغلاست وویل، د وینا پر مهال یې هیله څرګنده کړه، چې دا غونډه او تېر کنفرانس به ډېرې ښې پايلې تر شا پرېږدي. هغه وروسته د جاپان د هېواد له استازي هیله وکړه، چې د غونډې د لومړي ویناوال په توګه خپله وینا ګډونوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جاپان هېواد استازي د ځانګړې بدرګې سره د دريځ شا ته راغی او خپل نظرونه يې د غونډې له ګډونوالو سره شريک کړل.

د لومړي تمرين (ځواب):

د تاريخي آثارو په اړه نړيوال کنفرانس وروسته د ارزوني غونډه (۱۳۸۲ ه ش) د تلې پر پنځلسمه د کابل پوهنتون د ريس تر مشرۍ لاندې د لويې جرګې په تالار کې جوړه شوه، په غونډه کې د جاپان هېواد استازي د افغانستان د تاريخي آثارو په برخه کې خپل نظريات د غونډې ګډونوالو سره شريک کړل.

ب: خاطرې او داستان ليکل:

انساني ژوند د خاطرو او کيسو مجموعه ده، چې د ژوند داستان جوړوي. موږ ټولو ته په ژوندانه کې خاطرې او داستان ليکل ځانګړی خوند لري، چې يو دوه تمرينونه به راوړوو. د تمرين په کارولو کې پاملرنه وکړو، څنګه کولای شو د لنډې ليکنې پر مهال غير ضروري جملې له منځ يوسو.

لومړی تمرين، خاطره ليکل:

د محمد رضا شاه پهلوي يوه کيسه چې (حسين فردوس) خاطرې کې راوړوو:

زه د استخباراتو ريس وم او د ريس په توګه د يو قانوني حکومت پر وړاندې د هر ډول بغاوت د راپورته کېدو مسوول وم او ځواب مې بايد ويلای وا؛ هغه مهال استخبارات يو کوچنی سازمان نه و، بلکې پراختيا يې موندلې وه. له (۸۰ څخه تر ۱۰۰ خونو درلودونکې لس ودانۍ يې په واک کې درلودې، خونې تر ډېره د کار په وسايلو سمبال وې. د کار وسايل تر ډېره فلزي و، چې زما د د کار په اوه کلنه دوره کې برابر شوي وه، لړ تر لړه تر ټولو ښه د ليک د ټايپولو سل ماشينونه، لوی او واړه کتابتونونه، د اتياوو په شاوخوا کئې موټرې فوق العاده بودجه او سل مليونه کالنۍ بودجه، چې تر ډېرو وزارتونو لوړه وه؛ مو هم درلوده. د دې هر څه مسوول زه وم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمينه کې سربېره پر ۱۵۰۰ تنو کارکوونکو په ولايتونو کې مې هم مامورين درلودل. که دومره پراخه تشکيل مې سم نه وای اداره کړی، خامخا ګډوډي رامنځته کېده او هر څه خرابېدل؛ ما له خپل کار سره بې کچې مينه درلوده او د دې هېڅ امکان نه پرېښېده چې زه دې بهر ته وتښتم، د سهار چای مې د کار په ځونه کې څښه، د دې ترځنګ مې يو بل ځای هم دنده درلوده، چې د غرمې تر دوه بجو وروسته به هغې دندې ته ورتلمه، يوه کاري دفتر نه بل ته زما تلل راتلل هم له ستونزو خالي نه و، ځکه په دې لاره به هره ورځ مظاهرې ترسره کېدې، چې له امله به يې د موټرو تګ هم ناشونی و، خو زه بايد په هر ډول چې وای له همدې لارې تللای وای.

د لومړي تمرين ځواب:

د حسين فردوس د خبرو لنډيز:

۱- ما د استخباراتو د سازمان د مشر او ريس په توګه د بختيار په حکومت او يا د بل هر قدرت، چې واک يې ترلاسه کړی وای پر وخت نه شو کولای نوموړی سازمان له (۱۵۰۰) کارکوونکو، ګرانبيه وسايلو او پيسو سره پرېږدم او بل هېواد ته وتښتم. له همدې امله مې شپږ ساعته د دې دفتر مشر او پاته وخت مې په يوه ځانګړي دفتر کې د پنځوسو تنو سره د مشر په توګه کار کاوه.

۲- د بختيار د واکمنۍ پر مهال مې خبرونه د دربار وزير او د سلطنتي شورا غړی (اردلان) ته ورکول، دا يوه تشريفاتي اړيکه وه. د دې لپاره چې کاري نظم خراب نه شي، خو هېڅکله مې د هغه حکمونه ونه منل ځکه چې هغه ټول بې ځايه وو، د کار په موده کې مې بختيار ته يو رپوټ هم ورنه کړ، ځکه د هغه د امر تابع نه وم. هغه هم له ما نه پوښتنه نه کوله ښايي زما تحليلونه او رپوټونه به يې لوستل.

۳- په دواړو دفترونو کې زما شتون د دې لامل شو، چې د دواړو دفترونو نظم وساتل شي. زما له حوصلې ډک کار د ځينو د حرانتيا لامل ګرځېده او چې د محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضا شاه کار مې په ايران کې پای ته رسيدونکی باله د نورو د درناوي وړ وګرځېدم.
خپل ژوند مې هم ډېر بابيزه باله نه مې له خپلو کړنو ويره درلوده او نه مې په بهر کې د يوې ذرې اندازه شتمني درلوده، چې وريپسي تللای وای.
لنډه ليکنه که په هره برخه کې وي له لويو ليکنو ښه او غوره ده، ځکه د (مقصد ټکی په لنډه ليکنه کې ښه ځلېدلای شي.)
عبدالقادر ګيلاني وايي: (معنی بايد له بهترينې لارې ادا کړو او دهغې د بيان لپاره داسې کلمې غوره کړو، چې دهغې معنا لپاره تر ټولو روښانه کلمې وي.)
لنډه ليکنه، ساده ليکنه ده او د پروين ګنابادي په وينا: ((لنډه ليکنې والا ساده نويسان دي، چې له ځان غوښتنې او فضل فروشۍ پاک دي.)
رواني د لنډې ليکنې ځانګړنه ده، په (قابوسنامه) کې راځي: ((هره خبره چې کوئ، بايد خوږه او لنډه وي. ديل کارنګي نظر درلود: (که ليکوال خپل لوستونکي ته په لنډو کلمو کې خپل مطلب په واضح ډول ونه رسوي، نو لوستونکی به يې ليکنه خوښه نه کړي.)
ابن مبرد به ويل: (لنډو غيږېږه، لنډه ليکنه وکړه، بيځايه او اوږدې خبرې او ليکنه ستا او د نورو وخت ضايع کوي.)
ابن قتيبه د ليکوال لپاره څه ښه وړانديز لري: (ډېره معنی په لنډو کلمو کې ځای کړه.)

۵–۳– د لنډې ليکنې ډلبندي (تصنيف):

الف– تصنيف ـ To write

تصنيف (ډله، صنف...) په لغت کې صنف، ويش، برخه اصطلاحاً د بيلابېلو افکارو او ډول ډول نظريو د راټولولو معنا ورکوي. د هنر نويسنده ګي و نامه نګاري کتاب په (۵۸) مخ کې راځي: ((تصنيف در لغت به معنی جمع آوری افکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف و نظريات گوناگون است و از ين رو با تاليف به يک معنی است و در اصطلاح نثر است که از افکار و ابتکارات نويسنده سرچشمه می گيرد.)) (۱۰: ۵۸)

تصنيف ته په (پښتو –انګليسي) قاموس، الازهر خپروندويې ټولنې (۱۱۲) مخې کې ډلبندي ويل شوی.

((تصنيف(Tasnif) Classification ته وايې. (۴ : ۱۱۲)

همدارنګه په زاهد (پښتو پښتو سيند) (۲۳۸) مخې کې راځي:

((تصنيف نر. م. (ج. تصنيفونه) ۱-صنف. صنف کونه، ګروپ بندي کونه؛ ۲-د کتاب ليکل او ترتيبونه.)) (۱۲: ۲۳۸)

تصنيف To leaf ، بافتن د اوبدل، يا وړوکی تصنيف ته هم (Ditty) وايې. (۱۵: ۱۲۵)

په فرهنګ دانش آموز (عربي به فارسی، فارسی به عربی) کې راځي: تصنيف–ابتکار کول، منظمول او ... (۱۲: ۹۳)

د فارسي مشهور فرهنګ (حسن عميد) ليکي:

((تصنيف، صنف، صنف کول، د يو شي ډول ډول او دسته دسته کول، د کتاب ليکل او دهغه برابرول ، شعر ويل او په فارسي کې يو دول شعر ته هم وايې، چې له دل نشين آهنګ سره ويل کېږي. جمع يې تصانيف دی.))(۱۷: ۴۰۰)

تصنيفي اثر د ليکوال د ابداعي قدرت او ذوق په وسيله رامنځته کېږي. ځوک، چې د غه واکمني لري او يو اثر رامنځته کوي مصنف نومېږي. هغه مصنف، چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق (رامنځته کړي)، لازمه ده، چې په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري.

د استعداد او لازم هوش ښنګ، ځومره، چې ليکوال تکړه، ګرځند ، باتجربه او په کار پوه او پر کاره وي، واکمن به وي، چې دعلمي موضوعاتو د ليکلو پر مهال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور اخلاقي او رزونيزي پېښې هم تشريح کړي، چې په دې کار کې شاعر، ليکوال او آن نقاش يو ډول دي.

ولې د خوشحال خان ديوان د هغه کتابونه او د عبدالرحمن بابا ديوان او ځيني نور آثار دومره نايابه قيمتي مرغلرې دي؟ ځواب دا دی، چې د هغو آثارو ليکوال او شاعران په ډېرو نورو خبرو پوهېدل ، ذوفنون وو او په خپل مسلک او هنر کې واکمن نابغه ګان وو ، مطالعه يې دلوده او له پراخه طبيعت سره بنه آشنا وو . سفرونه يې کړي وو او ډېر ځايونه يې ليدلي وو.

يو بل ښه مثال يې په پښتو ادب کې ابو محمد هاشم ساروانی (۱۳۹) هم کېدای شي، چې سفر يې کړی و او علوم بلاغت يې په بغداد کې له ابن خلاد څخه زده کړي وو.

په دري ادب کې د سعدي د بوستان او ګلستان له مطالعې په ډېر ښه ډول ښکاري، چې نوموړي د عرب او عجمو آثار په دقت او غور سره مطالعه کړي وو او د اوږدو مسافرتونو په لړ کې ډېر څه زده کړي وو ؛ قرآن په مينه مينه مطالعه کړی و او په حديث شريف کې پوره او ښه مطالعه درلوده

تصنيف کله کله هم هنري اړخونه لري، چې د ليکوال د ذوق له عمل او هنر سره تجلی (ښکلا) کوي. که چېرې يو کتاب د خدای تعالی د وجود د اثبات په برخه کې وليکو ، بايد لومړی د هغه په برخه کې فکر وکړو او فهرست يې د کاغذ پر مخ راوړو ، وروسته په ترتيب او د ذهني سابقه (هماغه برخه کې د تجربې) سره د هغه په برخه کې قلم وچلوو.

په تصنيف کې د دې لپاره ،چې د اثر خلقولو (رامنځته کولو) د مصنف کار دی، ځکه نو هغه د موضوعاتو او مطالبو شرحې او بشپړنې لپاره ډېرې آزادي لري، خو په تاليف او ترجمه کې د مؤلف او مترجم کار له محدوديت سره مخ دی.

په تصنيف کې کېدای شي د فيلسوفانو ، پوهانو ، متفکرينو او پخوانيو شاعرانو او همدارنګه معاصرينو له نظريو څخه ګټه واخيستل شي، خو په دې شرط، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله د مصنف ذوق او مفکوره جوړه کړي. په هر حال هغه څه چې په تصنيف کې په پام کې ونيول شي د مصنف د نوښت، ذوق او استعداد ابداع (پيدا کونه) ده.٢

١– د تصنيف ډولونه:

الف: اوږد يا لوی تصنيف: د ليکوال د اوږدو تجربو او ډېرو مطالعو محصول وي. دغه تصنيف ځو برخې رانغاړي. دا ډول تصنيفونه (To leaf) يعنې (اوبدل) هم نومول کېږي، خو په عمومي ډول (تصنيف که اوږد وي او که لنډ يو ډول هدف لري.)

تصنيفي آثار يوازې د شکل له پلوه له لنډ تصنيف سره توپير لري. تصنيفي آثار ابداعي لوري لري. اوږد يا لوی تصنيف له شک پرته په يو معين وخت او ټاکلي برخه کې د ليکوال د ډېرو مطالعو او اوږدو تجربو ، پوهنو ، تاندې پوهې او هنري ذوق محصول وي.

د موضوع له پلوه يا اوږد تصنيف ؛ هغه اثر دی، چې د يو پلان او يوې آجنډا له مخې په يوه معينه موضوع کې د شخص ليکوال له خوا ترسره کېږي.

شکل يې هغه ډول برابر شوی وي، چې (معينه موضوع له يوې ښکلې محتوا) سره انعکاس کړي. د اوږد يا لوی تصنيف موضوع لويه وي، شرط په کې د ليکوال له خوا (ابداع) ده او دغه ابداع د ډېرې پوهې، هوښياری، ذوق او تجربو محصول وي. دغه ډول تصنيف ته ابتکار کول او منظومول هم وايي.

ب: لنډ يا ووړ تصنيف: په (فرهنګ فارسی–انګليسي) قاموس کې (واړه تصنيف ته ((DIitty)) وايي.

دغه تصنيف لکه لوی غوندې (ځانګړي هدفونه لري) دغه هدفونه په يوه موضوع کې د ذوق او پوهې له مخې يو تصنيفي پلان جوړول دي. لنډ يا کوچنی تصنيف لکه تصنيف يا اوږد تصنيف ټوله ښکلا او نوښتونه لري. د ليکوال د پوره پوهې، ذوق،لازم ذکاوت ډېرو تجربو او ابداع محصول وي. يوازې د شکل له پلوه کوچنی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنی تصنیف د لیکوال د هغه ذوق او فکر محصول دی، چې د نومورړي د ذهني طراحي له مخې رامنځته شوی وي.

لنډه دا چې کوچنی او لوی تصنیف د مصنف د کار محصول دي، نو ځکه ور کې له ډېرې آزادۍ برخمن دی. تصنیفي اثر د دې لپاره چې د لیکوال د ذهن او فکر زېږنده دی، ډېر په (تخلیقي قوت) پورې اړوند ېږي. په هر حال هر څه چې باید په تصنیف کې رعایت شي د معاینو ابداع او د مصنف د فکر تجسم دی او کله کله د نورو افکار او نظریات هم را اخیستلای شي.

۲– د تصنیف اړتیاوې:

لیکنه یوه حتمي او ضروري اړتیا ده. تصنیف، تالیف او تخلیق د لیکوالۍ اصلي برخې جوړوي.

بشري ټولنې د خپل (علمي، سیاسي، ادبي، اقتصادي) هویت لپاره لیکوال او لیکوالۍ ته اړتیا او ضرورت لري؛ دغه اړتیا تصادفي نه ده، بلکې یو ضرورت دی. که اړتیا او ضرورت نه وي، نو هدف ته کل محال خبره ده، بې هدفه ژوند په پټو سترګو په وچه دښته کې د ورک محل (ځای) په لور تګ دی.

لیکوالي په لومړي سر کې که په هره برخه کې وي(تخلیق) ګڼل کېږي، ځکه مواد یې له طبیعت او ماحول څخه څه را اخیستلو بیا په یوه کالب کې راوړل، نوي پیدا کونه او ایجاد دی. دغه ایجاد که په هره برخه کې وي (تخلیق) ګڼل کېږي، بیا اړتیا ده دغه لیکنې صنف بندي کړو. صنف بندي هم د لیکوالۍ د ډګر اړتیا ده، چې آثار په هره برخه کې ابداع، تخلیق او نوي رامنځته شي. په یوه دوره کې د اړتیاوو له مخې د بېلابېلو آثارو رامنځته کول تصادفي خبره نه ده، بلکې ډېر عوامل سره لاسونه ورکوي، څو یو اثر رامنځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هره برخه کې د يو آثر را منځته کېدل يوه فرهنګي پنځونه ده. دغه پنځونې (فردي او اجتماعي) هدفونه لري. پنځونې لويې او وړې وي؛ دا ټولې د ټولنيزو موخو د ترسره کولو په خاطر را منځته کېږي.
هر کوچنی او لوی تصنيف که په هره برخه کې وي او هر ډول مضمون ولري، معتبر او ارزښتمن دی، دا ځکه چې د کلتور يوه پراخه برخه وربانديې رغېږي؛ له همدې امله تصنيف ته اړتيا موجوده ده.
د يو ملت آثار د (نظم او نثر) له لارې غني کېږي. نظم خو په ادبياتو پورې اړوند دي، مګر نثر د بشري ټولنو په ټولو ټولنيزو اړتياوو پورې اړوند بږي، چې په هغه کې (طبيعي علوم او اجتماعي علوم) را تلای شي. طبيعي علوم ټول په طبيعت پورې اړوند دي او د بشر ورځنې اړتياوې ور کې انعکاسېږي. دا اړتياوې که په هره برخه کې وي، لاس په لاس او په نېغه توګه له طبيعت سره ارتباط لري؛ مګر ټولنيز علوم د بشر په افکارو پورې اړوند بږي.
د خلکو باورونه او عقيدې ترې سرچينه اخلي؛ لاس په لاس له طبيعت سره ارتباط نه لري، خو لارښوونکي افکار دي او د ټولو علومو د رهبرۍ توان لري. زموږ افکار زموږ د نيا جوړوي.
له همدې امله ټول تصنيفونه که د مادي او معنوي ژوند په هره برخه کې وي د پام او قدر وړ دي. يو تصنيف هغه وخت ارزښت پيدا کولای شي، چې ټولنيزې ستونزې په يوه حکمت سره ور کې حل او پرانستل شي.
د تصنيف اړتياوې داسې په ګوته کولای شو:

- د ټولو علمي او تحصيلي مؤسسو او پوهنتونونو درسي او ممد درسي مواد تصنيفي وي، له همدې امله تصنيف اهميت لري.
- د علمي تحصيلي مؤسسو درسي مواد که تصنيفي ځانګړنې ونه لري، محصلين وربانديې ښه نه پوهېږي؛ مورد نظر موضوع هغه وخت محصل له يوه کتابه ترلاسه کولای شي، چې د تصنيف په ګانه ښايسته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تصنيفي، تحصيلي او درسي مواد د هغو غوره افکارو محصول وي، چې د استاد او ليکوال علمي او فکري نوښت ور کې موجود وي، د دغه نوښت د کلونو علمي تجربو په پايله کې را منځته شوي وي.
- تصنيف غير درسي او تحصيلي خصوصيت هم لري، خو د دغه تصنيف متمازه وظيفه نه شي لرلای.
- د تصنيف ډېره اړتيا دا ده، چې په عملي- ادبي او نورو ډګرونو کې اثار رامنځته کېږي او يوه کلتوري ښېرازي رامنځته کېدای شي. هغه ژبه او هغه ملت په کلتوري لحاظ ډېر غني وي، چې د بېلابېلو ليکوالو له خوا په مختلفو برخو کې يې تصنيفونه کېږي؛ هر تصنيف يوه معنوي هستي ده، د دغه هستي تلپاتې او روزمره هويت لري.

۳- کومو آثارو ته تصنيفي ويلای شو؟

په ټولنيزو علومو کې مطلق فورمول ټاکل څه ستونزوره خبره ده. موږ په ډېرو برخو کې د علومو د ويش او رديف بندۍ لپاره پولې نه شو ټاکلای، خو دا د دې معنی نه لري، چې د اجتماعي علومو د تفکيک لپاره حدود نه شته.

څه چې د پوښتنې ځای پيدا کوي، هغه د اجتماعي علومو د نه محدوديت مثاله ده، اجتماعي علوم داسې علوم دي، چې د ډېر تفکر ميدان ته اړتيا لېدل کېږي؛ هر څومره، چې په ټولنيزو علومو کې زيات تفکر کېږي. حقايق رابرسېره کېږي، موضوع پياوړي کېږي او د حل غوره لارې يې را پيدا کېږي.
بله خبره دا ده چې اجتماعي علوم مشخص تعريف او فورمولونه نه لري، بلکې د ډېرو مفکرينو له خوا يې په مختلفو وختونو کې تعريفونه شوي دي.
دريېمه خبره دا ده، چې اجتماعي علوم د ځانګړي شخص کشف نه دی، او نه کوم ښکاره فورمول دی، چې نور خلک د هغه پيروي وکړي، په هر صورت په اجتماعي علومو کې هم ځينې حدود او ضوابط موجود دي، چې د هغو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې د هر صنف حدود تر ډېره بريده معلوم ولای شو ، مثلاً ادبي آثار او ادبي ډولونه د ځان لپاره حدود لري، لکه کيسه، شعر .
تصنيفي آثار لکه مخکې، چې وويل شول ځانګړی فورم او مضمون لري، چې په بېلابېلو وختونو کې د مختلفو مفکرينو او ليکوالو له خوا رامنځته کېږي.
هر تصنفي اثر يو نوی اثر دی، چې ابداع هم ورته ويلای شو ، د غه ابدع که په هره برخه کې وي، په زړه پورې ده او ځانګړی مضمون لري او ارزښت يې د هماغه مضمون له رويه ټاکل کېږي.
تصنيفي اثر د بېلابېلو افکارو او نظريو راټولونه ده او له تاليف سره په يوه معنی ده، خو په اصطلاح کې هغه اثر دی، چې د ليکوال له افکارو او نوښتونو سرچينه اخلي، چې همدا برخه يې له تاليف سره تفکيک راولي.
په تصنيفي آثارو کې د راټولونې تر څنګ د ليکوال د ابداع او ذوق قدرت هم ډېر مهم دی.
د تصنيفي اثر ليکوال غواړي د خپل خلاقانه ځواک په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق کړي.
مصنف بايد په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري، ځکه تصنيفي اثر د مصنف په پوهه او ځيرکي پورې ډېر اړوند بړي.
هر مصنف ته لازمه ده د تصنيف کولو په وخت کې ډېره مطالعه وکړي او لازمه پوهه ولري د استعدا او فکر خاوند وي، څومره، چې مصنف او ليکوال تکړه ، باتجربه او کارپوه وي، په هماغه اندازه کولای شي د ليکوالۍ (تصنيف) په کار کې برلاسی وي.
د تصنيفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې هر ډول مضمون او شکل لرلای شي؛ علمي، ادبي، سياسي، اقتصادي، تربيتي، ديني او ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصنيفي اثر د مضمون پراخوالی د ليکوال او مصنف په پوهه پورې ډېره اړه لري؛ مطالعه ، خودآګاهي، تجربه ، په ټولنيزو مثالو پوهه، پـه دغـه کـار کې کارنده برخه لري.

هغـو آثـارو تـه تصـنيفي ويـلای شـو ، چې د بېلابېلـو او ډول ډول افکـارو او تجربـو د خونـدي کېـدو حوصـله او لرغونـه ولـري. لـه يـوې خـوا تصـنيف د بېلابېلو او ډول ډول افکارو او نظريو د خوندي کولو استعداد لري، له بلې خوا په خپله د ليکوال نوبت هم په کې رول لري، دا ځکه چې تصنيفي اثر د يو نبې انشا نماينده ګي کوي.

تصنيفي آثار له تخليق او تخيل سره هم ملګرى وي، د دې لپاره، چې ابداع هر وخت د تخليق او تخيل او استعداد زېږنده وي.

آن تصنيفي آثار هنري هم وي، چې د ليکوال استعداد ور کې ښکاري.

په تصنيفي اثر کې د ليکوال فکري آزادي د تصنيف ښکلا برجسته کوي.

تصنيفي آثار هغـو آثـارو تـه ويـلای شـو ، چې پراخه، مبتکرانه، نوښـتګرو افکارو په لړ کې رامنځته شوي وي.

۵–۴– د تخليقي آثارو دوام د فرهنګ بډاينه ده!

تخليقي آثار د هر ملت د فرهنګي ودې او غنـا لامـل ګرځي. لـه تخليق پرتـه د هنر او ادب ټول ډګرونه خالي برېښي، ځکه (تحقيق، تصنيف او تاليف) هغه وخت پياوړي وي، چې د يوې ژبې تخليقي ډګر پياوړى وي. تخليق د تحقيق (څېړنې) بسيا بستر بلل کېږي. تخليـق؛ منبع او اسـاس دى. تخليـق، خلقـول، پيدا کول، رامنځته کول دي. تخليق؛ تازه او رسا ته هم وايي.

((تخليقي Taxligi Creative تازه او نوي آثارو ته وايي)) (۴ : ۱۰۴)

په پښتو –دري قاموس کې راغلي: ((تخليق، تان، ساختمان، تشکيل)) (۵ : ۲۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په بل ځای کې ویل شوي: تخلیق Taxlig نر، م، خلقول، پیدا کول، پنځونه، منځته راوستنه)) (۱۲: ۲۱۷)
او تخلیق Taxligi ص- نسب، د تخلیق، د خلاقیت، خلق کولو، هنري ابتکار ته هم وايي.
که تخلیق (تان) پنځونه او رامنځته کول وبولو، نو ویلای شو، چې تخلیق د هرې ژوندۍ ژبې ضروري مال ګڼل کېږي. تخلیق په حقیقت کې پراخه ادبي، علمي ډګرونو ته هویت ببښي. بې تخلیقه ژبه یو ډول بې فرهنګې ده.
د تخلیقي آثارو دوام په حقیقت کې د یوې ټولنې د فرهنګي هویت او بقا دوام دی. که تخلیق نه وي، علمي او ادبي بقا مري. تخلیق په هره ټولنیزه برخه، خو په ادبي برخو کې د پوره تامل وړ دی، دا ځکه-
هر ملت په خپل زرین فرهنګ ښایسته وي او وياړي.
د لیکنې او ایجاد په ډګر کې (تخلیق اصل او اول دی، تحقیق او نورې برخې د لیکنې دوباره غنا جوړوي)
که نړیوال ادبیات مطالعه کړو راته ثرګنده به شي، چې تخلیقيٍ آثارو لومړۍ درجه مقام ګټلی او د جایزې وړ هم ګرځیدلي دي.
ادبي ډګرونه په تخلیق ًاباد دي؛ تخلیقي آثار لکه شعر، قطعه، داستان، کیسه، ناول، رومان او آن فولکلوري ګڼ صنفونه رانغاړي (احتوا) کوي.
که د تخلیق بهیر پورته برخه په یوه ژبه کې و درېږي او یا خدای مه کړه نه وي، یو شمېر پراخه نور ډګرونه به له فرهنګي غنا خالي وي. که تخلیقي بهیر خلاق، تاند، جاري او روان وي، تحقیقي ډګرونه به فعال او د زمان حساسیت به هم په پآم کې نیولی شوی وي. ټول تحقیقات د تخلیق محصول دی، تخلیق د تحقیق منبع او اساس دی.
که د نړۍ هر ستر لیکوال لکه: (تولتسوی، ګورکي، پوشکین، شکسپیر، پریمچند، مولانا جلال الدین، سعدي شیرازي، خوشحال خان، عبدالرحمن بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په سلګونو نور لیکوال، چې آن نړیوالې د (نوبل) جایزې یې هم اخیستلې دي، د تخلیق له برکته دي. په تخلیقي ډګر کې یو ټکی شعر د تحقیق د ډګر ستر کتابونه کېدلای شي؛ لکه حمزه بابا چې د خوشحال بابا پر دې تخلیقي یو کړۍ شعر چې:
(د خدای عرفان مې وشو په عرفان د محمد   پاک دی محمد پــــاک دی سبحان د محمد ...
باندې یو ستر تحقیقي کتاب ولیکه، ځکه نو تخلیق، خلقول او اساس دی او تحقیق دوباره لټونه او محقق کول دی؛ همدا علت دی، چې تخلیق او تخلیقي آثار علمي او ادبي فرهنګي بډاینې لامل ګرځي.

۵-۵- د هنري -ادبي تخلیقي آثارو توپیر له غیر تخلیقي سره :

هر ادبي او علمي تخلیق یوه هنري پنځونه ده. هنر د انسان د خلاقه فکر با ارزښته شتمني ده. هنر د ټولنیز شعور هغه شکل او بڼه ده، چې د بشر د هستونې او تخلیق او ابتکار په یوه برخه کې زرغونېږي، مثلاً: شعر، سینما، موسیقي که هنري فکر نه وي، نو یو ادبي تخلیق اثر نه رامنځته کېږي، یو تخلیق د یو ابتکار محصول دی. د هنري ادبي تخلیقي آثارو له نامه ښکاري، چې له نوښت څخه منشا اخلي.
د خلکو د افکارو د تخلیق په جام کې خروب شوي مواد دي، په دغو آثارو کې تفکر د قوت اصلي منبع ده. نه یوازې تفکر بلکې (خیال، ذوق پوهه، مینه، ذکا، صراحت، ساده ګي، باورونه، ابتکار او آن شخصیتي معیار او هنریت هم د تامل وړ دی.)
هنري -ادبي تخلیقي اثار نوښتي او ابتکاري آثار دي، ځکه تخلیقي منبع لري او منبع یې د لیکوال یا شاعر (فني او ماهوی دراک) دی، چې له وراثت او ماحول څخه اغیز اخلي.
هغه آثار چې (هنري -ادبي تخلیقي) هویت لري، له غیر تخلیقيٍ آثارو څخه ډېر توپیر لري، ځکه چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تخلیقي آثار سرچینه، منبع او اصل دی او تحقیقي آثار له سرچینو نه راوتلي فني لارې دي.
- د تخلیقي آثارو ایجادونکي مبتکر اشخاص دي، داسې خلک چې د اول فکر او مخیله قوت خاوندان وي، خو د تحقیقيٍٍ آثارو څېړونکی او لټونکی د بېر شمېر لري او په دویم ردیف کې درېږي. دوی مبتکر نه دي، خو تحلیلونکي، نقادان او پخواني فکر ته سمون ورکوونکي وي.
- تخلیقي آثار اول لاس اثار دي. بالزاک په ویل، هر نوی اثر چې رامنځته کېږي، په ادبي او هنري نړۍ کې نوې هستي رامنځته کېږي، چې نوی ماحول او محیط ایجاد او اختیاروي، خو په هغو کې څېړنه محیط ته پراختیا ورکوي.
- که تخلیقي ادبي او هنري آثار په هنري ډګر کې نه وي، نو غیر هنري (تحقیقي) آثار به يې په مقابل کې نه رامنځته کېدل.
- تخلیقي آثار د هنري فکر ایجاد او تحقیقي آثار د فکر فني کول دي.
- د تخلیق او تحقیق مثال د ونو کېښودل او ونو او باغونو وده او انکشاف ورکول دي(ونه کېښودل تخلیق او وده ورکول تحقیق).
- په تخلیقي او غیر تخلیقي آثارو کې د (هنر او فن) مثال هم عملي کېدای شي. په اول سر کې د سړي فکر ته نه لوېږي، چې هنر او فن توپیر لري، خو چې په (منبع، الهام، خیال او احساس) یې فکر وکړو راته څرګنده به شي ، چې هنر د فکر د ایجاد موضوع ده. مګر فن د عمل او تکرار له امله ښایست مومي. تخلیقي او تحقیقي آثار هم داسې دي.
- تخلیقي آثار لکه شعر الهامي اغېز لري او د محیط او چاپېریال له امله رامنځته کېږي، خو تحقیقي آثار انکشافي اړتیا له مخې پراختیا مومي. تخلیقي ادبي آثارو ته وده ورکول طبیعي لوری لري، خو تربیتي بڼه هم لري، مګر تحقیق د روزنې له امله وده او انکشاف کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۶– د پنځم څپرکي لنډيز:

- لنډه ليکنه قوي او ژر مفهوم لېږدونکې ليکنه ده، خو اصلي شرط په کې اصلي مفهوم منغاړل او راوړل دي.
- که يوه ليکنه هر څومره لويه وي او چې هره محتوا ولري او په هر کالب کې وي، چې (مقصدي مفهوم) په کې نه وي نغښتل شوی، هغه ښه ليکنه نه ده، که لنډه وي که لويه په زړه پورې ليکنه نه ده.
- که د وخت مخنيوي لپاره ليکنه کوو، که مو ليکنه ادبي وي يا ژورناليستکي وي، بده خبره نه ده، خو که ليکوال د مرکزي مفهوم په ليکنه کې نه وي راوړي نو بيا هم زموږ وړه او لنډه ليکنه نه با مفهومه کېږي.
- نن سبا د خبري او ژورناليستکي او هنري مضمونونو او مطلبونو د ليکنو ترڅنګ تحقيق او معلوماتي ليکنې هم لنډې لنډې ليکل کېږي، ځکه د هنري ادب په دنيا کې تر (رومانه، ناول، له ناوله، داستان او له داستانه لنډه کيسه او کالم خوښوي) او هغه هم د دې لپاره، چې نن سبا خلک ډېر وخت نه لري؛ کره مفهوم په وړو جملو کې غواړي.
- موږ بايد په هره ليکنه کې خپل علمي او فني صلاحيتونه وکاروو او خپل مسلکي رسالت له پامه ونه غورځوو.
- تر دا وروستيو وختونو پورې زده کوونکي، ليکوالان، د راډيو، تلويزيون ليکونکي د لنډې ليکنې او يا له يوې ليکنې څخه د شيرې د راويستلو او يا د لنډې ليکنې لپاره د يوه چوکاټ جوړولو کې دوه زړي وو، خو د هغو هڅو په ترڅ کې، چې په دې وروستيو کې د نړۍ په خوار

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتبرو پوهنتونونو کې ترسره شوي د لنډې ليکنې او له يوې ليکنې يا راپور څخه د شېرې راويستلو لپاره ځانګړې چوکاټ په پام کې نيول شوي.

- د ليکنې د لنډون اصلي موخه په لنډو ټکو کې د لوستونکي پوهول دي، نو په دې توګه ويلای شو، چې لنډون له يوې موضوع څخه د پايلو اخيستنه ده.
- د يوې ليکنې محتوا هغه څه دي، چې د ليکنې په پيل کې د لوستونکو په مقابل لوري د پوهاوي لپاره کارول کېږي.
- په ادبي ليکنو په تېره په تحقيقي ډګر کې لنډه ليکنه کول يو فني او مسلکي کار دی؛ د مثال په ډول که وغواړو موږ يو غټ کتاب (د پښتو ادبياتو دويم ټوک تاريخ) په پنځو يا سلو مخونو او يا لږو کې راوړو لازمه ده (هغه مهم مرکزي او د تمرکز وړ موضوعات، درسي موضوعات) په خپله ليکنه کې راواخلو، چې موږ هدف ته رسوي.
- لنډه ليکنه نوې خبره نه ده. لنډه ليکنه د ليکوالۍ په ډګر کې له ډېره پخوا موجوده وه، د نړۍ پخوانيو ادبياتو کې لنډې ليکنې د ليکنې ښکلا ته ډېر اهميت ورکاو. کلام الله مجيد د اعجاز او ښايسته لنډو ليکنو يوه ښه مثال دی.
- په پښتو ادبياتو کې هم لنډه ليکنه مهمه ده. لکه پټه خزانه د لنډو تذکري معلوماتو ښه په زړه پورې سند دی. پټه خزانه هغه سيف يا زېرمتون دی، چې درې خزانې (اوله، دويمه او درېيمه خوندي کوي.)
- د پښتو ژبې او ادب پلار مخکښ شاعر او ليکوال هم په شعوري ډول له مزو ډک لنډ نثر وليکه؛ ښه مثال يې (دستارنامه) او نور آثار دي.
- په معاصر وخت (د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې د تاريخ ليکنې لرغوني ډول په نوي او معاصر ډول چې د عنوان، سريزه، متن څېړنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتيجه، ماخذ او د ژورناليزم په برخه کې (نوم، ليډ، سريزه، او نسکورهرم) په ډول رامنځته شول، خو په ماهرانه او مسلکي ډول د لومړي ځل لپاره د خدای بښلي محمود طرزي له خوا ليکنې په سراج الاخبار کې پيل شوې.

- په پښتو ادب کې د لنډې او مسلکي ليکنو دوره يا مسلکي نثر موده له (۱۳۱۰ ه، يا مخکې له ۱۳۰۰ څخه پيل کېږي)
- د لنډې ليکنې محتويات موضوع جوړوي، چې د شکلي او معنايي سر او صورت په جوړېدو سره ژر بشپړېږي؛ لکه: د عبدالرحمن بابا د (عارفانه تفکر) په برخه کې مقاله (موضوع، افکار، اقوال او ماخذونه) جوړوي، خو په خبر کې کله له (۳-۵) کلمو يو خبر په چټکۍ جوړېږي. (کله؟ چېرې؟ څه وخت؟ کوم؟)
- لنډه ليکنه يو عادي او ساده متن دی، هنري نثرونه له دې امره وتلي خو هغه هم که مطلب په لنډو جملو کې راونغاړل شي، خلک به يې ډېر خوښ کړي؛ نن کالم، ادبي لنډ مطلب، ادبي ټوټه او لنډه کيسه د خلکو د مطالعې ملګرې دي. د لنډې ليکنې کولو لپاره غوره دليل د يوه متن آسانه او ساده لوستل دي.
- که لنډه ليکنه د اصلي ليکنې هويت او موضوع ته تاوان ونه رسوي، په زړه پورې ده.
- د لنډې ليکنې لپاره عنوانونه او ټاپيکونه له هر شي ټاکلای شو، خو په ژورناليزم کې تازه موضوع او په هنري ادبياتو کې ماندګار او تلپاتې موضوعات (شعر، متل، نثر، وجيزې، حکايتونه او ...) په ادبياتو کې موضوع ډوله رامنځته کېدله شي (ذهني او عيني) خو په ژورناليزم کې عيني.
- په ليکنه کې د بې ځايه کلمو له ليکو ډډه وکړو او زيانونه يې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زموږ د درس او مطالعې مخنیوی کوي.
- زده کوونکی ستومانه کوي.
- د ګټې او تاوان روحیه غښتلې کوي.
- د نورو د درسونو وخت نیسي.
- ځان باید په لویه لیکنه کې سردرګم نه کړو.

- باید د مقالې یا بلې لیکنې لپاره عنوان له ګېډې ونه باسو او نه نورې برخې له خپل فکره طراحي کړو (البته په ژورنالیزم کې).
- په لیکنه یا مقاله کې د منلو وړ جملې ولیکو:
الف - غیر ضروري رانه وړو.
ب - مخکې له مخکې کلمې او جملې وپلټو.
ج – رنګ شوې او مصنوعي کلمې په مقاله کې رانه وړو. رنګ شوې او مصنوعي کلمې پر فصل د تندر معنی لري.
- د هنري ادب لیکوال کار دا دی، چې تل وړ مضمونونه په طبیعت او ماحول کې پیدا کړي او هغه د تخیل په قوت د کلمو له پیوستون څخه جوړ کړي، چې دا د هنري ادب په رامنځته کېدو کې ګټور دی.
- که لیکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي، لومړی دې موضوع پیدا کړي او بیا دې ورسره مناسب قالب او وړ الفاظ غوره کړي او په لنډه توګه دې اصلي هدف خلکو ته وړاندې کړي.
- د لنډې لیکنې پر مهال باید لیکنه رسا او بې تکلفه وي، خو په هنري لیکنو کې کلمه د بدیعي صنایعو (معنوي او لفظي صنعتونو) کارول ضروري دي، نو هرومرو (څه لیکل، ویل او وړاندې پوهېدل) ستونزو، خو له خونده ډک وي او د هنري ادب د لیکوال دنده ده که په هر فورم کې لیکنه کوي، باید له مفهوم، خوند، اعجاز ایجازه ډکه وي، ځکه (هنري ادبیات ټولنیز واقعیتونه د سمبولونو له لارې انځوروي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هر کله که یو لیکوال وغواړي ډېره معنی په لنډو ټکو کې وړاندې کړي، نو د بې خونده او اوږدو جملو له لیکلو ډډه وکړي.
- د ډېرو لیکنو ته لنډ لیکل آسانه دي، خو په دې شرط چې پرله پسې مشق او تمرین وکړي.لنډه لیکنه خوندوره لیکنه او له مفهومونو ډکه ده.
- د هنري ادبیاتو پنځونه او غوره تحقیق د یو لیکوال د تلپاتې پرله پسې هلو ځلو او له مینې ډکو ستومانه هڅو او هاندو نتیجه ده. دا ډول لیکنې له شک پرته پر یو لیکوال د الله رب العلیم او حکیم، حکیمانه پېرزوینه ده. یو ښه لیکوال د بشري ټولنې یو فعال او روغ زړه ته پاتې کېږي او بس.
- موږ ددې لپاره لنډه لیکنه کوو، چې لوستونکي زموږ له خوا د وړاندې شوي متن په معنا وپوهېږي؛ کله چې لیکوال د لنډې لیکنې آرونو ته پام وکړي په حقیقت کې یې د کلمو لنډون ته پاملرنه کړې ده.
- د انګلیسي ژبې د بشپړ ګرامر لیکوال (احمد حسین مدیري« وایي: لنډه لیکنه د مطلب ښه هضمول او د اړینو کلمو لیکل دي، چې لوستونکی وکولای شي د نااړینو کلمو پر لوستو د وخت د خرڅ پرځای مخامخ د لیکونکي هدف ترلاسه کړي.
- علي رضا عاصف وایي: لنډ لیکل د لنډې جوړونې په معنی دي؛ لنډه جوړونه هغه فن دی، چې په کارونې سره یې یو اوږد مطلب په یوه وړوکي چوکاټ کې ورځای کړو، بې له دې، چې د متن منځپانګې او د لیکوال موخې ته کوم زیان ورسېږي.
- لنډه لیکنه موارد او کارځای لري، دغه موارد او ځایونه ورځپاڼې، اوونېزې، مجلې، علمي او تحقیقي کتابونه دي، خو علمي لیکنې، خبرنیز بهیر دی(هغه وخت لیکنه او خبرنه نتیجه ورکوي، چې موضوع په کره ډول ورکې حل شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لنډه لیکنه په هره برخه کې وي، له لویو لیکنو بهتره ده، ځکه د مقصد تکي په لنډه لیکنه کې ښه ځلېدای شي. عبدالقادر ګیلاني، چې د قادریه طریقې مشر و، د دین زبردست عالم او لیکوال و، ویلې دي: ((معنی باید له بهترینې لارې ادا کړو او د هغې د بیان لپاره داسې کلمې غوره کړو، چې د هغې د معنی لپاره تر ټولو غوره کلمې وي.))
- لنډ لیکونکی ساده نویسان دي، چې له ځان ستاینې او فضل فروشۍ پاک دي. رواني د لنډې لیکنې ځانګړنه ده، په قابوسنامه کې راځي، هره خبره چې کوئ باید ساده او لنډه وي. لنډ وغږېږه، لنډه لیکنه وکړه، بېځایه او اوږدې خبرې ستا او د لوستونکي وخت نیسي. ډېره معنی په لنډو کلمو کې ځای کړه لکه متل.
- تصنیف (To write)، ډله، صنف، ویش، برخه او اصطلاحاً د بېلابېلو افکارو او ډول ډول نظریو د راټولولو معنی ورکوي. تصنیف ته په لغت کې جمع آوري (راټولونه) هم وايي او په اصطلاح کې هغه اثر دی، چې د لیکوال له افکارو او نوښتونو سرچینه اخلي.
- تصنیفي اثر د لیکوال د ابداعي قدرت او ذوق په وسیله رامنځته کېږي، څوک چې دغه واکمني لري او یو اثر رامنځته کوي؛ مصنف نومېږي.
- هغه مصنف چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې یو بدیع اثر رامنځته کړي، لازمه ده، چې په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري. د استعداد او لازم هوش تر څنګ، څومره چې لیکوال تکړه، ګرځند، باتجربه او پرکاره او په کارپوه وي، واکمن به وي، چې د نورو علمي موضوعاتو د لیکلو پر مهال نور اخلاقي او روزنېزې پېښې هم تشریح کړي، چې په دې کار کې شاعر، لیکوال او آن نقاش یو ډول دي.
- تصنیف کله کله هم هنري اړخونه لري، چې د لیکوال د ذوق له عمل او هنر سره تجلی (ښکلا) کوي. که چېرې یو کتاب د خدای تعالی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود د اثبات په برخه کې وليکو ، بايد لومړی د هغه په برخه کې فکر وکړو او فهرست يې د کاغذ پر مخ راوړو ، وروسته په ترتيب او د ذهني سابقه (هماغه برخه کې د تجربې) سره د هغه په برخه کې قلم وچلوو.

- په تصنيف کې کېدای شي د فيلسوفانو ، پوهانو ، متفکرينو او پخوانيو شاعرانو او همدارنګه معاصرينو له نظريو څخه ګټه واخيستل شي ، خو په دې شرط چې په خپله د مصنف ذوق او مفکوره جوړه کړي.
- تصنيف په اوږده او لنډ ويشلای شو ، تصنيف که اوږد وي او که لنډ يو ډول هدف لري. تصنيفي آثار يوازې شکل له پلوه له لنډ تصنيف سره توپير لري. تصنيفي آثار ابداعي لوري لري. اوږد يا لوی تصنيف له شک پرته په يو معين وخت او ټاکلي برخه کې د ليکوال د ډېرو مطالعو او اوږدو تجربو ، پوهنو ، تاندې پوهې او هنري ذوق محصول وي.
- د اوږد يا لوی تصنيف موضوع لويه وي، شرط په کې د ليکوال ابداع ده.
- لنډ يا ووړ تصنيف ته په (فرهنګ فارسی –انګليسي) قاموس کې Ditty وايي. دغه تصنيف لکه لوی غوندې (ځانګړي هدفونه لري) دغه هدفونه په يوه موضوع کې د ذوق او پوهې له مخې يو تصنيفي پلان جوړول دي.
- اوږد او لنډ تصنيفونه د مصنف د کار محصول دي، نو ځکه ور کې له ډېرې آزادۍ برخمن دی. تصنيفي اثر د دې لپاره چې د ليکوال د ذهن او فکر زېږنده دی، ډېر په (تخليقي قوت) پورې اړه لري.
- ليکنه او بيا تصنيف کول د ليکوالۍ په ډګر کې يوه اړتيا ده. ټولې بشري ټولنې د خپل (علمي ، سياسي ، ادبي ، اقتصادي) هويت لپاره ليکوال او ليکوالۍ ته اړتيا او ضرورت لري؛ دغه اړتيا تصادفي نه ده ، بلکې يو ضرورت دی.١

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليکوالي په لومړي سر کې که په هره برخه کې وي تخليق دی، ځکه مواد يې له طبيعت او ماحول څخه را اخيستلو بيا په يوه کالب کې راوړل، نوې پيدا کونه او ايجاد دی.
- هر کوچنی او لوی تصنيف که په هره برخه کې وي او هر ډول مضمون ولري، معتبر او ارزښتمن دی، دا ځکه چې د کلتور يوه پراخه برخه وربانديې رغېږي؛ له همدې امله تصنيف ته اړتيا موجوده ده.
- د يو ملت آثار د (نظم او نثر) له لارې غني کېږي. نظم خو په ادبياتو پورې اړوند دي، مګر نثر د بشري ټولنو په ټولو ټولنيزو اړتياوو پورې اړوند يږي، چې په هغه کې (طبيعي علوم او اجتماعي علوم) راتلای شي.
- په اجتماعي علومو کې هم ځينې حدود او ضوابط موجود دي، چې د هغو له مخې د هر صنف حدود تر ډېره حده معلومولای شو، مثلاً ادبي آثار او ادبي ډولونه د ځان لپاره حدود لري، لکه کيسه، شعر همداسې تصنيفي آثار ځانګړی فورم او مضمون لري، چې په بېلابېلو وختونو کې د مختلفو مفکرينو او ليکوالو له خوا رامنځته کېږي.
- هر تصنفي اثر يو نوی اثر دی، چې ابداع هم ورته وايي، دغه ابدع که په هره برخه کې وي، په زړه پورې ده او ځانګړی مضمون لري او ارزښت يې د هماغه مضمون له مخې ټاکل کېږي.
- د تصنيفي اثر ليکوال غواړي د خپل خلاقانه ځواک په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر رامنځته کړي. مصنف بايد په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري، ځکه تصنيفي اثر د مصنف په پوهه او ځيرکي پورې اړه لري.
- د تصنيفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې هر ډول مضمون او شکل لرلای شي؛ علمي، ادبي، سياسي، اقتصادي، تربيتي، ديني او ...د تصنيفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر د مضمون پراخوالی د ليکوال او مصنف په پوهه پوري اړه لري؛ مطالعه، خودآګاهي، تجربه، په ټولنيزو خبرو پوهېدل، د اثر ارزښت زياتوي.

- د تخليقي آثارو شته والی او دوام د فرهنګ بډاينه ده؛ تخليقي آثار د هر ملت د فرهنګي ودې او غنا لامل ګرځي. له تخليق پرته د هنر او ادب ټول ډګرونه خالي بريښي.
- تخليق؛ خلقول، پيداکول، پنځونه او لاسته راوستنه ده او تخليقي (ص) نسب، د تخليق د خلاقيت، خلق کولو، هنري ابتکار دی، که تخليق (تان) پنځونه او رامنځته کول وبولو، نو ويلای شو، چې تخليق د هرې ژوندۍ ژبې ضروري مال ګڼلای شو، تخليق په حقيقت کې پراخه علمي-ادبي ډګرونو ته هويت وربښي، بې تخليقه ژبه يو ډول بې فرهنګي ده.
- هر ملت په خپل زرين فرهنګ ښايسته وي او وياړي. د ليکنې او يا ايجاد په ډګر کې تخليق اول او اصل دی او تحقيق يې دوباره غنا ده. که خپل او نړيوال ادبيات مطالعه کړو راته څرګنده به شي، چې تخليقي آثارو هميشه جايزې ګټلي دي.
- تخليقي آثار لکه شعر، قطعه، داستان، کيسه، ناول، رومان او آن فولکلوري ګڼ صنفونه رانغاړي.
- هنري-ادبي آثار تخليقي او نوښتي آثار دي، ځکه تخليقي منبع لري او منبع يې د ليکوال يا شاعر (فني او ماهوي) ادراک دی، چې له وراثت او ماحول څخه اغيز اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۷– د پنځم څپرکي پوښتنې:

۱) ليکنه او ليکوالي څنګه يوه دوامداره کلتوري – فرهنګي بهاينه ده؟
۲) د ليکوالۍ عمده ډولونه کوم دي؟ نومونه يې واخلئ او لنډه ليکنه څه ډول ليکنه ده او څه کټه لري؟
۳) کوم ډول ليکنې (ژورناليستکي که ادبي) لنډې وي؟ د لنډوالي تاثيرات يې کوم دي؟
۴) موږ بايد په ليکنه کې کوم ډول صلاحيتونه وکاروو؟
۵) څنګه کولای شو له يوې لويې ليکنې د هغې (شيره) راوباسو؟
۶) په لنډه ليکنه يا اوږده ليکنه کې اصلي مقصد او د پام وړ موضوع څه شی جوړوي؟
۷) په ادبي ليکنو، په تېره تحقيقي ليکنو کې لنډه ليکنه کول څه ډول کار دی؟
۸) څنګه يوه ليکنه او يوه مقاله ستندرد او څېړنيزه ده او څېړنيزه يې ګڼلای شو؟
۹) د لنډې ليکنې د لرغونتوب په برخه کې خپل معلومات له ژوندیو مثالو سره وړاندې کړئ.
۱۰) د پښتو ادب په منځنۍ (کلاسيکه) دوره کې د يوې ښې لنډې، بامفهومه ليکنې اساس چا کېښود، هغه څوک او کوم آثار يې وليکل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) په اوسمهال په پښتو ادب کې لنډې ادبي ليکنې کوم مهال وشوې؟
۱۲) لنډه ليکنه څه ډول متن دی او هنري ليکنې هم په کې راتلای شي؟
۱۳) څنګه کولای شو يوه ليکنه را لنډه کړو؟
۱۴) په ژورناليستي او ادبي ليکنو کې د لنډې ليکنې لار په ګوته کړئ.
۱۵) څنګه کولای شو په ليکنه کې د بېځايه کلمو له راوړلو ډډه وکړو؟
۱۶) لويه او بېځايه ليکنه کوم زيانونه لري؟
۱۷) په ليکنه کې د عمومي خبرو له ليکلو څنګه ځان وژغورو؟
۱۸) آيا د ادبياتو او انجينرۍ په برخه کې تفکر کول څه سره ورته والی لري؟
۱۹) که يو ليکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي څه کول ورته په کار دي؟
۲۰) آيا په معلوماتي لنډو علمي او ژورناليستکي ليکنو کې ادبي- هنري افکار شاملولای شو؟
۲۱) رنګ شوي او هنري کلمې په کوم ډول ليکنو کې راوړلای شو او اړتيا يې څه ده؟
۲۲) يوه لنډه ښايسته هنري- ادبي ليکنه او يا ټوټه وليکئ.
۲۳) متحده المال او تکراري کلمې په ليکنه کې راوړل، د يوې ليکنې هويت ته ضرر رسوي او که ګټه؟
۲۴) بې رنګه کلمې په ليکنه کې راوړل ښه دي او کنه؛ دلايل يې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵) د لنډې ليکنې پرمهال بايد يوه ليکنه څه ډول خصوصيات ولري؟ (لفظي او معنايي).

۲۶) لنډه، خوندوره او له مفهومه ډکه ليکنه ... د ليکوال د څه شي محصول او پيداوار دی؟

۲۷) د لنډې يا بلې هرې ليکنې نخوړ ځنګه وړاندې کولای شو؟

۲۸) په عمومي ډول لنډه ليکنه يا زموږ ليکنه کومې ځانګړنې لري؟

۲۹) د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال لنډه ليکنه څه ډول راپېژني، په شمارو يې مشخصه کړئ.

۳۰) حضرت علي کرم الله وجهه د لنډ کلام په برخه کې څه ويلي دي؟

۳۱) يو جدول د لنډې ليکنې ترسيم کړئ.

۳۲) د لنډې ليکنې فني توکي په ګوته کړئ.

۳۳) د لنډې ليکنې (هنري، علمي، ادبي او تحقيقي او آن ژورناليستکي ليکنو لپاره د نظر خاوندانو، درانه ليکوال کوم ټکي په ګوتو کوي؟

۳۴) ارواښاد استاد صديق الله رښتين د ليکنې په برخه کې ليکوالو ته کوم شيان وړاندې کوي؟

۳۵) د يو متن د لنډولو لارې-چارې کومې دي؟

۳۶) حکايت د ليکنې کوم ډول دی؟

۳۷) د لنډې ليکنې موارد او کارځای کوم دی؟

۳۸) عبدالقادر جيلاني (ګيلاني) د معنی د لېږدولو په برخه کې کوم نظر درلود؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹) قابوسنامه ، ابن قطيه او ديل کارنګي د لنډي ويناو او ليکنو په برخه کې کوم نظر درلود ؟

۴۰) د ليکنې د ډلبندۍ په برخه کې څومره پوهېږئ، خپل دقيق معلومات وړاندې کړئ.

۴۱) تصنيف په پوره ډول تعريف کړئ.

۴۲) تصنيف ته په پښتو - انګليسي او پښتو - پښتو سيند کې څه ويل شوي دي؟

۴۳) تصنيفي اثر د ليکوال د کوم قدرت له امله رامنځته کېږي؟ عوامل يې پوره وليکئ.

۴۴) هغه مصنف، چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق کړي، لازمه ده کوم شيان ورسره وي او ترې کار واخلي؟

۴۵) ولې د خوشحال خان ديوان، آثار، د عبدالرحمن بابا ديوان او د ځينو نورو آثار تلپاتې هويت لري او قيمتي مرغلري دي؟

۴۶) د يوه تصنيف په رامنځته کولو کې مصنف ته څه په کار دي، چې هغه ترسره کړي؟

۴۷) تصنيف په څو ډوله دی؟ هر ډول يې په لنډو او کره جملو کې معرفي کړئ.

۴۸) د ليکوالۍ په ډګر کې د تصنيف اړتياوې کومې دي؟ په ګوته يې کړئ.

۴۹) د يو ملتٍ آثار د غني کېدلو لارې کومې ليکنې دي؟

۵۰) کومو آثارو ته تصنيفي ويلای شو ؟

۵۱) د تصنيفي اثر ځانګړنې په عمده او خصوصي ډول بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲) تخليق څه ته وايي؟ څو تعريفونه يې را واخلئ.

۵۳) د تخليقي آثارو دوام څنګه د فرهنګي غنا او بډاينې لامل کېداى شي؟

۵۴) د ليکنې په ډګر کې تخليقي آثار اول او اصل دي که تحقيقي؟

۵۵) په هنري – ادبي ډګر کې کوم صنفونه او آثار تخليقي ګڼل کېږي؟

۵۶) د هنري – ادبي – تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره په څه کې دى، په لنډه توګه يې را وړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۸– د پنځم څپرکي ماخذونه:

۱) کلام الله مجيد. ثورات (ن–والقلم و ...)
۲) کلام الله مجيد . آن تو ادل امانات.
۳) بينوا. عبدالروف. ۱۳۵۷ . پښتو متلونه. کابل: پښتو ټولنه. د پښتو څېړنو نړيوال مرکز.
٤) پښتو- انګليسي قاموس. ۱۳۸۸ه ش: کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپرندويه ټولنه.
۵) پښتو- دري قاموس. ۱۳۸۹ (اول او دويم) . کابل: خاور خپرنديوه ټولنه .
٦) حضرت علی کرم الله. ۱۳ . نهجه البلاغه.
۷) حقپال، محمداجان. ۱۳۹۳. د متن لغوي او اصطلاحي پېژندنه. کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی. ډاکټرۍ پروګرام چيپټر.
۸) خټک، عبدالقادر. ۱۳۸۳. ګلدسته. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. پېښور يونيورستي.
۹) خوشحال خان. ۲۰۰۵. م کال. د ستارنامه. پېښور. خيبربازار. قصه خوانی.
۱۰) دواني، علي. ۱۳۷۷ ه ش. هنر نويسنده ګي و نامه نګاري. ايران- تهران: خيابان انقلاب.
۱۱) مسعودي، ډاکټر اميد. ۱۳۸۲ ه ش. (ژباړه) ، جلال آباد ، مومند خپرندويه ټولنه.
۱۲) زاهد پښتو –پښتو سيند . ۱۳۸۵ ه ش. کابل: دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳) زلمی هېوادمل. ۱۳۵۲. پټه خزانه (سريزه). کابل: کابل پوهنتون. د ادبياتو پوهنځی خپرونه.

۱٤) عبدالرحمان بابا. ۱۹۴۸م. ديوان. پېښور. پېښور يونيورستي. پښتو اکاډمي.

۱٥) فرهنگ فارسي به انگليسي. ۱۳۸۱. تهران: ميدان انقلاب. انتشارات گروه مؤلفين.

۱٦) فرهنگ فارسي به انگليسي. ۱۳۸۱ ه ش. تهران: خيابان انقلاب، چاپخانه رهنما.

۱۷) فرهنگ فارسي عميد، حسن عميد. ۱۳۸۲. تهران: ميدان استقلال. مؤسسه انتشارات امير کبير.

۱۸) سعدي شيرازي، مصلح الدين. ۱۳۹۰ ه ش. بوستان سعدي (پنځم چاپ). تهران. کتابخانه علي ايران. انتشارات بهزاد. خيابان شهدای ژاندارمري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

۶– تالیف او څېړنه (تحقیق)

پیلیزه:

تالیف او څېړنه (تحقیق) او د لیکوالۍ نوري برخې د معاصرې لیکوالۍ اساسي، مهمې، علمي او آن تدریسي ستري انکشافي برخې جوړوي.

تالیف؛ ردیفول، جوړول او منظمول دي، یعنې لیکنو ته داسې سر او صورت او سامان ورکول چې په هماغه فني برخه کې انسجام رامنځته کړي. د اوسنۍ لیکوالۍ ډګر له تالیف، تخلیق، تصنیف او تحقیق مالامال دی.

هر علمي او ادبي او هنري تحقیق یوه غزونه او آن پنځونه ده، چې تالیف او تحقیق هم د لیکوالۍ په ډګر کې مهم رول لوبوي.

هر ملت فرهنګي غنا د هغو د علمي او ادبي آثارو په شته والي او تحقیق پیاوړې کېږي.

په دې څپرکي (فصل) کې (تالیف، تالیفي آثار، د هغو ځانګړنې، څېړنه او د څېړنې او تالیفي اثر د برابرولو څېنې میتودونه، د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او موخې د تحقیق او څېړونکی (محقق) ځانګړتیاوې، د څېړنیزو آثارو محتوایي خصوصیتونه، د تحقیق د ترسره کولو پړاوونه، د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه، د تحقیق او تحلیل ترمنځ توپیر، لنډیز او څه نورو برخو کې به کره او کټوري خبرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۱– تاليف:

يوځای کونه، کتاب ليکنه، رديف کول.

هغه ليکوال چې غواړي يو کتاب تاليف کړي، له هر څه مخکې بايد د ليکوالۍ په کار او ټولو څانګو کې ورتيا او معلومات ولري؛ لکه: په حديث، تاريخ او يا د نورو پوهانو د علمي او فني آثارو په راټولولو کې يې برخه اخيستي وي، څو د هغه اثر، چې د پوهانو د نظريو، افکارو او نورو څېړنو يو مجموعي راټول شوی فن دی، د پاملرنې وړ وګرځي.

اثر بايد ښکلی او په زړه پورې وي. د شاعر په وينا :

بې له پوهې ، بې له علمه وينا څه ده
که وينا دې ښکلې نه ده، زيبا نه ده
هغـــه پوه، هغه علم نيګينه شوه
د خبـــرو په معنی چې رنګينه شوه
که هر څومره کاڼي ډېر دي په لوی غره کې
جو داني قدرې يو لال وي په هغه کې ...

ځينې خلک چې د شهرت د خيال تږي وي، عادت لري، چې ډېر ژر د کتاب په تاليف لاس پورې کړي. همدا چې يوه مقاله او اثر يې وليکه، نو سمدلاسه د کتاب په خپرولو هم لاس پورې کوي او دا خو لا پرېږده د نورو ليکوالو د آثارو په نقد کولو پيل کوي.

ممکن ځينې يې د خپل ذاتي لياقت له مخې د پام وړ کار هم ترسره کړي، ښکاره ده، چې دغه کار به استثنايي لوری ولري. په درياب قاموس کې راځي: ((تاليف واحد مرکز، جمع مرکز، يو ځای کونه ، کتاب ليکنه ...)) (۲۱: ۳۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاليف؛ يو ځای کونه، د مسازول، راټولول، دهغو تکوک راټولول، چې په بېلابېلو ټوټو پورې اړه ولري.
په (فرهنگ فارسي عميد . حسن عميد) کې راغلي دي: ((تاليف دوستی کردن، الفت دادن، دمساز کردن، گرد آورد ، چيزهای پراگنده راجمع کردن و با هم پيوستگي دادن، نوشتن و فراهم آوردن کتابيکه مطالب آنرا از کتابهای ديگر اقتباس کرده باشند ، خلاف تصنيف.)) (۱۵: ۳۷۰)
په فرهنگ دانش آموز (عربي به فارسي- فارسي به عربي) کې ويل شوي دي: ((تاليف گرد آوري شده ، جمع شده ازمنابع مختلف...)) (۱۱: ۹۳)
همدغه شان تاليف: ((تاليف گرد آوری Collection، Editing، Composing هم وايي.
(۱۲: ۱۴۹)
تاليف ډېر په اقتباس ولاړ دی، خو په دې شرط، چې ټول اقتباس نه وي او که وي راټولول يې د اړتيا او فني تجزبې پر اساس وي.
د اقتباس په را اخيستلو کې، چې د تاليفي اثر برخه گرځي، ډېر تمرين ته اړتيا ليدل کېږي. (تمرين د ليکوالی د ښه انسجام يو عالي کلتور دي) ، ځکه تاليفي اثر د راټولونې مجموعه ده او ښه راټولونه په عالي تمرين ترسره کېدلای شي.
په اکاډميکو او علمي مؤسسو کې ممکن ځيني ليکوال وغواړي په بېړه يو تاليف وکړي؛ تاليف د تجربو او ډېرو مکررو پوهنو لاسته راوړنه او مجموعه ده، نه د بېړې او تلوار.
ممکن ځيني خلک مستعد وي او ښه لياقت ولري، خو کار به يې هم استثنايي حالت لري. هر سړی او هر ليکوال دا کار نه شي کولای، دا خبره بايد وکړو که دا ډول خلک بيا هم د کتاب په تاليف کې له بېړې کار وا نه خلي او ډېر تمرين ونه کړي نو اثر به يې ښکلی نه وي او له درسی او علمي تجربو څخه به برخمن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاليفي اثر په برابرولي کې څو ضروري يادونې:
الف - د دې لپاره چې مؤلف په زړه پورې اثر ټولنې ته وړاندې کړي ، لازمه ده د سترو پوهانو ، ليکوالو او کار زده کړو پوهانو کار ته پاملرنه وکړي او د هغوی د سبک پيروي وکړي.
ب - په تاليف کې بايد هڅه وشي، چې رانقل شوي مطالب ښکاره او مشخص وي او يو له بله سره جلا شي، د مؤلف نظريې او ځرګندونې هم بايد ښکاره وي، په دې معنی بايد ښکاره شي چې ښکاره ځای ولري.
ج – کومه برخه، چې په اثر کې د تورو په تاليف کې د مطالبو (تنوع) ډولونه (بيلابيل الفاظ او کلمې) او يو له بله سره د هغوی اړيکې د کارلومړی او اساسي لار، اصل او شرط ګڼل کېږي.
د - همدارنګه په راټولولو او يادداشت کولو او اقتباس کې بايد قدت وکړئ او يا په بله وينا کله چې يو مطلب يا شعر له يوه کتابه را اخلو ، له ليکلو وروسته هغه بايد ښه ولولو او له اصل سره يې پرتله کړو ، نو ويل کېږي د نه پاملرنې يا چټکۍ له امله کېدای شي په رانقلولو کې اشتباه ترې وشي.
ذ – په نقل کولو کې بايد امانت داري په بشپړه توګه په پام کې ونيول شي، يعنې د نوموړي سړي او کتاب هويت په ښکاره ډول په خپل اثر کې ځرګند کړي. (سړي تخلص، نوم، کال، کتابو ټوک، ځای، چاپ ځای او مخ) په ګوتو شي. که نسخه خطي وي (د هغې ليکوال د کتاب يا نسخې نوم او نور شکلي او معنايي خصوصيات) ځرګند شي. مطالب بايد په وړو ليندیو (ګيومه) (( )) کې وليکل شي، څو د مؤلف له خپلې وينا سره مغالطه نه شي.
ر- په تاليف کې تر ټولو غوره خبره دا ده، چې څنګه را اخيستل شوی مطلب او شعر له خپلو نظريو او خبرو سره يو ځای کولای شو ، يعنې مؤلف ته ښايي، چې (رانقل کړې خبرې) داسې له خپلو خبرو سره پيوند کړو ، څو د ليکوال نظر پياوړی کړو ، نه دا چې هغه داسې بې ربطه کړو ، چې يو له بله جوش ونه خوري، مثلاً پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پړي او رسۍ له رسۍ سره لګېږي، خو رسۍ له ډبرې سره هېڅکله نه غوټه کېږي.

د ليکوالۍ په ډګر کې ؛ هېڅکله اقتصادي نثر او متن له هنري-ادبي متن او نثر سره نشو يو ځاى کولى ، صرف يوازې په ادبي او ژورناليستکي رپوټونو کې ...

همدا رنګه متلونه او نور مطالبو اصلي څېره راوړو ؛ لکه: متلونه: د اوبن په شا سپو وخوړم؛ نه دا چې د اوبن په شا چرګانو وخوړم. يا (داسي مميز نشته ، چې خلى پورې نشته) نه دا چې (داسې مميز نشته چې کلى ورپورې نشته)، چې د متل د اصليت، هويت او منطق له پلوه هم درست نه دى.

ز - هغه ليکوال چې غواړي د ليکوالۍ په بېلابېلو څانګو کې له ځانه ورتيا وښيي، لومړى خو ورته لازمه ده، په هماغه برخه يا څانګه او آن مضمون کې ډېره ډېره مطالعه او تجربه وکړي؛ مثال: (ادبپوهنه که ژبپوهنه) ادبپوهني مضامين که د ژبپوهنې او بيا دواړو برخې پوره مطالعه کړي. په دواړو برخو کې ليکنه او تاليف وکړي، خو د دې لپاره، چې دغه دواړه برخې نه جلا کېدونکي خصوصيات لري، نو بايد تخصيصي ليکنې او تاليف وکړي، لکه: د ليکوالۍ په برخه کې.

س – که موږ غواړو د اجتماعي علومو په يوه برخه کې تاليف کوو ، ښه به دا وي ، چې په قرآن مجيد ، حديث شريف، تاريخ، اروا پوهنې، فولکلور، معاصرو او نړيوالو ادبياتو په برخه کې مطالعه وکړو.

د خواجه حافظ شيرازي په وينا :

((با علم وفضل و دانش داد سخن توان زد

چون جمع شد معانى ګوى بيان

توان زد ...))

(۱۲: ۷۷)

ش- د تاليفي اثر ليکوالي تصادفي او سرسري کار نه دى، تاليفي اثر د ډېرو پوهونو ، مطالعو ، درسونو ، راټولونو ، پوره پوره تجربو ، اوږدو مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منزلونو، لنډ، خو قوي مزل دی، یعني تالیف کره کول دی، نه سره کول، ځکه سره کول (ښه او بد کول) د نقد او کره کولو او کره کوونکي دنده ده، خو د مؤلف دنده تالیف، ردیف کول او برابرول دي، البته په ښه، لنډ او کره ډول.(د ډېرو قوده، د یوه ګیډۍ) متل ؟؟

ص – که یو مؤلف غواړي تالیف وکړي نو ښه او په زړه پورې اثر وړاندې کړي، لازمه ده د باتجربه او پخوانو مؤلفینو له کار او کړنو ګټه پورته کړي.

په تالیف کې مهمه دا ده رانقل شوي مطالب او خپل نظریات باید سره جلا او د تفکیک وړ او روښانه وي، په دې معنې چې کومه برخه د تالیف یې خپله او کمه د نورو ده.

ض – په تالیف کې د مطالبو تنوع (رنګارنګي) او یو له بل سره یې اړیکې لومړی او اساسي شرط دی. همدارنګه په یاداشت کې دقت باید له یاده ونه باسو. په بله وینا کله چې یو شعر یا یو مطلب له یوه کتاب رانقلوو، له لیکلو وروسته هغه ولولئ او له اصل سره سرمون ورکړئ، نه ویل کېږي د اثر په لیکلو کې بېړه شوې وي؛ کم او یا زیات شیان باید ترې لرې شي.

د نورو د مطالبو د رانقلولو په صورت کې د لیکوال او د هغه د کتاب نوم سره له نورو مشخصاتو راوړل ضرور دي؛ لکه:

((لیکوال(تخلص او نوم)، کال، کتاب، څویم چاپ، ځای، ښار او چاپخونه او مخ)) ذکر شي او نقل شوي شیان په ګیومه (( )) کې ونیول شي، څو د ده له خپلو خبرو سره یې توپیر وشي. وګورئ (۲: ۲۲ – ۲۳)

۱– د تالیفي اثر ځانګړني:

د تالیفي او تصنیفي اثر ترمنځ ښکاره توپیر موجود دی؛ هماغسې چې نور ادبي- اجتماعي صنفونه د فن له پلوه سره توپیر لري، د لیکنې په ډګر کې د تالیف او تصفنیف ډېر توپیر موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تاليفي اثر برابرول د يو مشخص تدريسي هدف لپاره وي. بايد ډېر واضح او څرګند وي؛ د ليکوال لازمه پوهه، تجربه او انتظام ورکې صراحت ولري.
- د تاليفي اثر ځانګړني تر ډېره بريده د مؤلف په مهارت او تجربه پورې اړه لري. د نورو له تجربو يې بايد تجربې خپلې کړې وي او خپل کتاب يا اثر يې داسې رديف کړې وي، چې د لوستونکو لپاره د موضوع په اړوند ښکاره معلومات په لاس ورکړي.
- په تاليف کې يا د تاليف کولو په وخت کې ليکوال ته خپله پوهه يا کتابي پوهه کافي او پوره نه ده، بلکې لازمه ده د هبواد په مذهبي او ملي روحيه پوه او سمبال وي، ځکه تاليف کول د ليکوال يو اجتماعي مکلفيت دی، چې پوه، اخلاص، ښه نيت او له موضوع څخه لازم درک بايد په کې موجود وي. ده ته لازمه ده د هېواد په تاريخ، قرآن کريم، حديث، ټولنپوهنې، دودونو او نورو علومو کې معلومات ولري. له دې امله تاليف نه يوازې د ليکوال خپل نظريات دي، بلکې د نورو د قول ځلول هم دي.
- تاليف بله ځانګړنه دا ده، چې ليکوال له خپله ځانه لار نه باسي، نوموړی د ضرورت له مخې د سترو ليکوالو د سبک پيروي کوي او دا متل ورته مخکښ فورمول وي، چې (مخکينې د وروستيو پل وي.) (۴ : ۷۷)
  مؤلف هم د نورو پر لار (سبک) پل ږدي او خپل تاليف بشپړوي.
- د تاليفي اثر عمده ځانګړنه دا ده، چې ډېر ځله تدريسي هويت لري، چې لوی اهداف يې روزنيز وي. دغه آثار (تاليفي) په پوهنتونو او د لوړو زده کړو علمي مؤسسو کې د استفادې وړ وي.
- د تاليفي اثر د ليکلو يو له عمده ځانګړنو دا ده، چې بايد د ډېر تمرين او ممارثت له لارې ترسره شوی وي، د ليکلو تمرين د تاليفي اثر کره هويت څرګندوي، ځکه نو د تاليف پرمهال ډېر تمرين اړتيا ده او دغه اړتيا د ضرورت د رفع کولو آسانه او ډاډه لار په لاس راکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په تاليفي اثارو کې د اقتباس ترځنګ، ماخذونه بايد ښکاره او په پوره امانتدارۍ و کارول شي. هر ماخذ هم د کتاب په منځ او هم د کتاب په پای کې د وخت له معياري دود (علمي مؤسسې يا پوهنتون) له دود سره سم وکارول شي. د ماخذونو دقيقه کارونه د تاليفي اثر لا کره کول او بها زياتول دي.
- د تاليفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې په اثر کې د هرې بلې نظريې راوړل د يو علت د (سپيناوي) لپاره بايد وي؛ يعنې د هر علت لپاره يو معلول راوړل شي؛ د مثال په ډول يو تدريسي کتاب که د يو سمستر لپاره ليکل کېږي، يا دوو، نو بايد (اړتيا، علت، مفردات او د ځانګې تدريسي غوښتنې منعکسې کړي.) همدارنګه د هر علت، معلول د هماغه قضيې د داخلي منطق انعکاس دی؛ د بېلګې په ډول: (که غر لوړ دی، پر سرلار لري) نه دا چې وويل شي: (که غر لوړ دی، زه ورختلای نشم.)
- د تاليفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې وايو: (په تاليف که د مطالبو تنوع (جلاوالی) (رنګارنګي) ډېره اړينه ده. او آخر دا، چې د تاليفي اثر په رامنځته کولو کې نسبت تصنيف ته دقت او ځيرتيا ډېره لازمه او حتمي ده.
- يو تاليفي اثر بايد له مخکې نه (نوی، لنډ، کره، مردف، مرتب، منظم، عام فهمه او بالاخره تدريسي هويت ولري؛ له يوه پياوړي سبک نه کار ورکې اخيستل شوی وی؛ د ليکوال او د نورو د لازمو پوهنو شيره او ثمره وي.) لنډوي په کنډه برابر او له مثالونو ډک وي. يو ښه تاليفي ا ثر د منې يوې ښې پياوړې، قوي او ښانګوري ونې ته پاتې کېږي، چې هم ميوه لري، او هم ښايست! ! !

۲- د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابروالو ځيني مېتودونه:

اول: د تاليفي اثر مېتودونه: تاليفي آثار منظم او لنډ ميتودونه لري، چې پر پوره پوهه، علمي واکمنۍ او ډېرو تجربو ولاړ وي او ليکوال يې پرمضمون برلاسی او قابل صلاحيت وي، لازمه ده لومړی ځيني لنډو ښکاره او کره ټکي وړاندې کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) دغه کار د ليکوال د کلونو تجربو او علمي صلاحيتونو محصول دی، چې په پوره مهارت ترسره کېږي.

۲) هغه څوک (ليکوال) چې يو تاليف کوي، لازمه ده، د تاليف کولو له لارو-چارو (شيوو) سره بلد او روږدی وي او له دې سره دماخذونو له او نورو فني ميتودونو سره آشنا وي.

۳) څنګه چې د علومو هره څانګه يو ټاکلي ميتود لري، نو د تحقيق يا تاليف لارې يې هم جلا دي؛ دغه ميتودونه تاريخي، سياسي، علمي، ادبي او نور ډولونه لري.

الف- تاريخي ميتود؛ دپېښو يا واقعو د پېښېدو عوامل بيانوي؛ دغه ميتود پخواني جريانونه په علمي او پر له پسې ډول تعقيبوي او داسې لارې چارې کاږي، چې مؤلف د خپل کار جريان تاريخي او پخوانيو پېښو جريان ته وقفوي. البته کاروړ توکي يې په پوره مهارت او علمي ډول ترسره کېږي.

ب–سياسي ميتود؛ دا هم د تاليف او تاليفي آثارو يو ډول او کارلاره (شيوه) ده، چې ټول سياسي جريانونه که تېر او يا اوس اوس په ټولنه کې روان دي، رانغاړي. دغه ميتود توليدي او تنظيمي بڼه لري او له هر ډول قضاوت څخه ځان ساتي.

ج- علمي ميتود: د دغه ميتود ساحه خورا پراخه او وسيعه ده، ټول طبيعي او اجتماعي علوم رانغاړي. د دغه ميتود چلند د انکشاف او مهارت پر شيوه استوار دی او فکري ورټيا ته په کې زيات ارزښت ورکول کېږي. کابو ټول اجتماعي ارکان د دغه ميتود له لارې رهبري کېږي. دغه ميتود پراختيا او انکشاف ارزښتونو ته ليوالة دی.

د- ادبي ميتود: دغه تاليف پر ښکلاييزو موازينو هم اتکا لري؛ فکري او خيالي معياورنه هم په کې ارزښت لري. د تخليق او تحقيق شيوه يې د انکشاف او پرمختګ اصل جوړوي، ځکه تاليف د تحقيق راټول شوي او مردف شوي بڼه ده. ادبي ميتود پر فکري نبوغ زور لګوي او د معنوي ارزښتونو پله يې دېره درنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه او نورو تاليفونو کې د فن مهارت (رديفول، تنظيم، تفکر، نقل قول، اقتباس، پوهې او پوره پوره تجربه) عمده اصل جوړوي.

د تاليفي کتاب د ليکلو ميتود کې د لاندې موارد و وړاندېز داسې شوي دي: په پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو کې تاليف د پوهنوالۍ او پوهاندۍ رتبې ته کېدای شي او لاندې موارد په پام کې نيول ضروري دي:

١) درسي مفردات، فصلونه او عنوانونه بايد د رشتې (څانګې) د اړتيا له مخې وي او د ټولنې د ورځينې انکشاف له مخې ترسره شي.

٢) د کتاب درسي مفردات بايد د اکاډميکو نورمونو له مخې وي او تاليف لږ ترلږه د يوه سمستر او همدارنګه د دوو سمسترونو لپاره وي، چې د کميت او کيفيت له پلوه مواد نوي وي.

٣) د تاليفي اثر مفردات بايد مخکې له مخکې څانګې، علمي شورا او نورو مربوطه څانګو کې ثبت شوي وي.

٤) تاليف يو تدريسي کتاب دي، له پنځو کلونو وروسته کېدای شي، بل تاليف وشي.

٥) د درسي کتاب تاليف د هغو محصلانو لپاره ضروري دی، چې له دې مخکې کتاب نه لري.

٦) يو تاليفي اثر که د يوه سمستر لپاره وي، بايد ساعتونه او کرېډېټونه يې معلوم وي.

٧) د کتاب د صفحو شمېر بايد معلوم وي، بايد په يوه ساعت کې له (٥-٨) صفحې درس ورکړ شي. د تاليفي کتاب هر صفحه بايد (٢٥٠) کلمې وي.

٨) تاليفي کتاب د داسې ميتودونو مجموعه ده، چې ټولې درسي آسانتياوې په کې برابرې شوې وي او د ليکوال د پوره پوهې، تجربې، راټولونو، اقتباسونو او ماخذونو مجموعه ده.)) (٢٢ : ٢٣٥-٣٦-٢٣٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۲- څېړنه (تحقیق)

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي، لویه ښتنه ! موږ د دې ور وګرځوه، چې شیان لکه څنګه چې دي، هغسې وپېژنو.

څېړنه؛ بیالتهونه، ښه پلټنه او ښکاره کول دي. څېړنه (تحقیق) محقق کول او برجسته کول دي.

((د حقیقت او رښتینوالي لټون ته تحقیق ویلی شي، تحقیق د وخت، حالاتو او شواهدو پابند وي.)) (۲۴: ۱۲۱)

د همدې لیکوال خبره ؛ د متن په باب څېړنو ، ګروېږنو ته متني تحقیق وایي؛ تحقیق یو نازک فن دی. د تحقیق لپاره خاص مزاج، خاص علمي پسمنظر او خاص علمي صلاحیت په کار دی.

هو ؛ په اوسنۍ علمي او فرهنګي نړۍ کې تحقیق او څېړنو د ژوند ټولو ډګرونو ته لار ویستلې او ټول طبعیت او کاینات یې رانغاړلي دي؛ له همدې امله (تحقیق نوی شی نه دی، بلکې په زړو کې د نویو لټول دي) که د غه لټوني په هر څه پسې وي او یا هره ساحه کې وي، ریسرچ، څېړنه او تحقیق ګڼل کېږي.

اوسنۍ پراخه څېړنې د پخوانیو او لرغونو (نویو موندنو) پر غولې د غزېدو او خوځېدو امکان پیدا کوي. هر څه لرغونو انسانانو په ابتدا بې تفکره په ساده ډول او د فولکلوري (ولسي) آندونو په شیوه رامنځته کړل او اوسني متفکر بشریت هغوی ته په پراخه ډول پراختیا ورکړه، ځکه نو په ولسي پوهه کې راغلي دي، چې : ((مخکني د وروستیو پل وي.)) (متل)

د اوسني تکنالوژیکي عصري او چټک پرمختګ هم د پخوانیو پنځونو پر غولي د انکشاف پلوه اوچتوي او دوام مومي، اوسني غوږۍ (ټیلفون)، ننی کمپیوټر د پرون عادي ټایپ او اورلګېدو ډبلي او نور پورنیو پرمختګونو پر دوام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيق د تېرو پلټنه، دوام او انکشاف ته ويلي کېږي، که دغه دوام، پلټنه او انکشاف په هره برخه کې وي؛ تحقيق، څېړنه او ريسرچ ورته ويل کېږي.(
زاهد پښتو – پښتو سيند کې راځي: ((تحقيق نر. م (ج. تحقيقونه، تحقيقات)، پلټنه، حقيقت معلومونه، څېړنه، ريسرچ، تتبع، رښتيا ، حقيقت او : (tahqiqi) ص. نسيب. د تحقيق، د څېړنې، د لټون، علمي (د څېړنې پر موازينو برابر.)) (۲۰ : ۲۱۲)
همدارنګه: ((تحقيق (tahqiq) Research ، نر. م. Investigation, ingisition، تحقيقات Investigations ؛ تحقيقي (tahqiqi) Investigatory ؛ Investigative. Pertainging)) ته وايي، خو پر پښتو – انګليسي قاموس برسيره په(انګليسي-پښتو) قاموس کې هم تحقيق داسي معرفي شوی دی:
((څېړنه، پلټنه ، Research, N، تحقيق؛ ورته والی. Resemblance, n. مشابهت، يو ډولوالی... ښوول شوی دی.)) (۳ : ۵۹۳)
تحقيق؛ برجسته کول دی، څېړنه (تحقيق) او پژوهش پراخه مفهوم لرلای شي.
تحقيق د علومو په برخو کې په بېل بېل ډول ترسره کېږي. همدارنګه چې هره څېړنه په شکل او محتوا کې له بل تحقيق څخه توپير لري؛ ځکه نو څېړنه بېلابېل ډولونه هم لري.
د تحقيق کلمه د (حق) له مادي اخېستل شوې ده، د رښتيا ، درست، د باطل ضد ، ثابت او واجب معنی ورکوي. همدارنګه: ((تحقيق په لغت کې د څېړنې، پلټنې، د حقايقو ترلاسه کولو او يو امر ته د رسېدلو معنی ورکوي؛... تحقيق عربي کلمه ده، په فارسي = درسي کې ورته پژوهش او په پښتو کې (څېړنه، پلټنه) بلل کېږي.)) (۱۸ : ۱)
دهخدا مشهوره لغتنامه (قاموس) کې د تحقيق په برخه کې داسې تشريح او وضاحت شوی دی: ((د تحقيق (څېړنې) کلمه د عربي ژبې کلمه ده، چې په فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کې معادل يې (پژوهش) دی؛ يعني تحقيق او پژوهش زموږ د ژبې په اصطلاح کې يو له بل سره مرادف دي. نو له دې امله (پژوهش) هم له تحقيق سره ورته معنی افاده کوي. لکه: چې په يو شمېر لغتنامو کې ځرګنده شوي ، چې د پژوهش د مصدر ماده له پژوهېدن او د لټوني، بيا پلټنې، څېړنې ، سوال او پوښتنې، تحقيق او استفسار معنی رسوي. خو په عربي کې د تحقيق او پژوهش لپاره، د تحقيق کلمه نه ده کارېدلې، بلکې د (بحث) اصطلاح کارېدلې ده او په اصطلاح کې هغه هڅه او کوښښ ته وايي، چې نوی لټول کېږي؛ دلته د لټونه او پلټنه د خلکو لپاره نوی مفهوم ولري، خو د علم او فن د اهلو په اصطلاح کې د حقيقت د موندلو لپاره د يوې نقشې له مخې ځينې چلندونه دي. يا د حقيقت تعريف او مطالعه ده او دعلمي روشونو له مخې د نويو او حقيقي پوهنو ترلاسه کول دي.))
(۱۳: ۲۹۲)
په هر ډول؛ تحقيق په علمي روشونو سره د نويو او حقيقي پوهنو د ترلاسه کولو لپاره پلټنه ده.
څېړنه يا تحقيق ډېر تعريفونه لري او ساحه يې خورا ډېره پراخه ده. د تحقيق په برخه کې نظريات ډېر دي، چې لنډيز يې راوړو:
((تحقيق؛ هدفمندو پوښتنو ته د يو منظم فعاليت په توګه ځواب ورکول دي. محقق هغه څوک دی، چې تحقيق ته اقدام کوي او د تحقيق انګېزه هغه وخت د محققانو لپاره پيدا کېږي، چې له يوې نوې پوښتنې سره مخامخ شي. په حقيقت کې هر تحقيق يا ريسرچ يو ټاکلی او معين هدف لري))
(۲: ۲۱-۲۲)
څېړنه؛ د درست او راسته کولو په معنی هم ده. اکسفورډ انګليسي فرهنګ کې راغي: (د مواردو او منابعو پرله پسې او سيستماتيکه مطالعه ده؛ هغه مطالعه چې نوې پايلې (نتيجې) ترې لاسته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امـریکن هیـرتیج کـالیج ډکشـنري American Heritage college dictionary کې ویل شوي دي: ((تحقيق يوه څېړنه ده، يوه علمي او اکاډميکه پلټنه ده او د نويو پلټنو په برخه کې دقيقه مطالعه ده.) ، نو تحقيق د نويو پلټنو په برخه کې يوه منظمه او سيتماتيکه بهير دی، چې يو څه نوی وربانديې مومو ، يو څه پيدا کوو او يو څه (له زړونو نوي پيدا کوو او له تيارو ګوټونو ځخه يوه نوې پرده پورته کوو.) هر نوی تحقيق که په هره برخه کې وي ، يوه بريا او لاسته راوړنه ده.
په شعر کې هم ځينو شاعرانو د تحقيق په برخه کې نظر ورکړی، چې راوړل يې يو ډول (نوې موندنه) ده.
حافظ الپوري وايي:

حافظه مکړه واويلا فقيري لوی کمال دی
حب د دنيا مې په تحقيق سره خطا وليده

يونس خيبري نظر لري:

يو زمان د خدای په ياد تر شاهۍ به دی
په باور سره کړه دا نکته تحقيق

حافظ شيرازي فکر کوي:

جهان وکار جهان جمله هيچ در هيچ است
هزار بار من اين نکته کرده ام تحقيق

اميدوار يو وياري ته عمارت به مو بلند شي
د تحقيق توفيق يې راکی واړه لوټې به مو قند شي... (۲۳ : الف – ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د څېړنې (تحقيق) مېتودونه:

لکه چې مخکې مو وويل؛ د علومو هره څانګه يو ټاکلی ميتود تعقيبوي او د څېړنې تکتيکونه يې يو له بله توپير لري، خو سره نږدې هم وي.

د پښتو ژبې تکړه محقق او مبتکر ليکوال (سرمحقق زلمی هېوادمل) چې د څېړنې (تحقيق) په برخه کې خو خو ابتکاري آثار لري، د څېړنې ميتودونو ته داسې اشاره کوي:

((د څېړنې د ميتودونو تفصيل ځانته جلا بحث غواړي... سره له دې دلته به د هرې څېړنې عمده ځانګړتياوې بيان کړو:

أ. تاريخي ميتود، چې د پېښو د وقوع عوامل جريان او نتيجه د مستندو او باوري معلوماتو په ذريعه څرګندوي... په تاريخي څېړنه کې د معلوماتو ارزيابۍ او کره کول خاص اهميت لري.

ب. سروې؛ د ځينو علمي مقصدونو لپاره د سم تکتيک څخه په استفادې سره د اړوندو معلوماتو راغونډولو، ترکيبونو او تفسيرونو ته ويل کېږي. سروې د ستونزو (پرابلمونو له حل سره مرسته کوي، خو زياتره د فرضيې بڼه لري. په سروې کې د سامپل انتخاب او د سم تکتيک استعمال ته زياته پاملرنه کېږي.

ت. تجربي ميتود؛ چې تر ټولو زيات د ډاډ وړ دی (د کنترول شويو شرايطو لاندې د پېښو ترمنځ روابط رابرسېره کوي... د تجربي ميتود عمده ځانګړتيا دا ده، چې له اندازه کولو څخه په کې کار اخيستل کېږي. شخصي عقايد او عندي (نفسي-ځاني) تمايلات (غوښتنې) په دغه ميتود کې نقش لري.

ث. کمپوزيټ ميتود؛ د ټولنيزو پوهنو لپاره يو په زړه پورې ميتود دی. چې مشخصات يې مخکې بيان شول.)) (۱۰: ۱۴-۱۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ميتودونه تخليقي او هنري نه دي، بلکې علمي، تحقيقي او تشريحي دي او د تحقيقي ليکنو امتياز په دې کې، چې ليکوال يې هنري تخليق کړ نه دی، خو مسلکي سړی دی او تحقيقي ليکنې له مسلک پرته نه ترسره کېږي.

۲- د څېړنې (تحقيق) مفهوم، ارزښتونه او موخې:

کله وسنۍ بشري ټولنه خپلې تېرې کړنې ونه پلټي، ترميم يې نه کړي، د روښانو او لا تابيا يې ونه کړي، نو نوې موندنې به هم ترلاسه نه کړي؛ هغه وخت (څېړنه مفهوم پيدا کوي، چې يوې پوښتنې ته اړتيا پيدا شي او د ارزښت وړ وګرځي او محقق يو ټولنيز ارمان او هدف ولري، زموږ نوي ارمانونه د نويو هدفونو د لاسته راوړلو ارزښت لا زياتوي.)

څېړنه د تفکر او تمرکز محصول ده، هغه وخت بشري تفکر غوړېدلای شي، چې په شيانو کې تمرکز وکړي او په نويو پلټنو لاس پورې کړي. همدا د تحقيق مفهوم، ارزښتونه او هدفونه لا برجسته او ډاګيزه کوي.

د تحقيق په وخت کې لازمه ده له ځانه دا وپوښتو ولې تحقيق کوم؟ په څه پسې څېړنه او تحقيق کوم؟، ځکه (څېړنه هدفمنده، مفهوم لرونکې با ارزښته او دوباره موندنه ده؛ هغه وخت د څېړنې مفهوم او ارزښتونه لوړېږي، چې ستر اهداف ولري، هدف د څېړنې د دوام عامل او لامل کېدای شي.)

تحقيق او څېړنه ځکه مفهوم او ارزښت لري، چې د (حق) له مادې اخيستل شوې ده او حق تل ځلانده او ښکاره مفهوم لري.

ايراني معاصر محقق (علي قاسمي) وايي: ((د تحقيق کلمه له حق نه اخيستل شوې ده او د حق لپاره ډول ډول معنی راغلې دي؛ لکه: سيده، درست، د باطل ضد؛ ثابت او واجب هم معنی ورکوي او له همدې امله د الله تعالی يو له نومونو او صفتونو څخه هم دی.)) (۱۹: ۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وغواړو د ژوند په هره برخه په تېره علمي- ادبي برخو کې د يوې څېړنې (مفهوم، ارزښمندي او هدفونه) لا محقق او برجسته کړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو او دغو پوښتنو ته ځواب وواېو:

أ. ولې تحقيق کوم؟
ب. د څه په باره کې تحقيق کوم؟
ت. زما څېړنه يا تحقيق کومه علمي ارزښمندي لري او که ؟
ث. زما تحقيق د لاينحله پوښتنو ځواب ورکولای شي او کنه؟
ج. کوم تحقيق چې زه کوم، آيا د څېړنې او تېرو معلوماتو ارزښمندي زياتولای شي؟
ح. زما په څېړنه کې کوم ارزښتونه پراته دي؟
خ. کوم هدفونه لري؟

پورته پوښتنو ته دا ډول ځواب ويلای شو:

الف - د دې لپاره تحقيق کوم، چې د خپل کار ساحه پراخه کړم او نوې تجربې وکړم، ځکه هره نوې تجربه د يو حرکت او تحول مولود ده؛ که تجربه نه وي د علومو انکشاف به په ټپه ودرېږي؛ ځکه وايي: (تجربه د علومو مورده.) نه يوازې د علومو مورده، بلکې د علومو د پرمختګ او انکشاف سبب هم ګرځي. د مثال په ډول: پايليک (مونوګراف) ليکنه د تحقيقي مقالو د ليکلو په برخه کې لومړۍ تجربه ده، چې وروسته بيا د سترو تحقيقي آثارو درامنځته کېدو لارې برابروي.

ب- د هغه (شی) يا (څه) يا (ورک هدف) په برخه کې څېړنه کوم، چې ماته د علمي –ادبي کار يا د ژوند په نورو برخو کې ورتيا لري. د هغه څه په باره کې تحقيق کوم، چې بايد هغه مونده کړم او دغه (موندنه په زړو کې د نويو شيانو يا ارزښتونو) برجسته کول دي. د هغه څه په باره کې څېړنه کوم، چې زما د خپلو اهدافو په لور ورنږدې کړي او زه په دغو برخو کې څېړنو ته دوام ورکړم.

ج – که څېړنه (تحقيق) علمي او ادبي ارزښتمندي ونه لري، د يوه تحقيق کول هېڅ مفهوم نه لري؛ هره څېړنه يو هدف لري، چې همدا يې علميتوب څرګندوي. تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکی هغه څوک دی، چې د تحقیق موضوع ته د پلټنې په صورت کې دوام ورکوي، له علمي لارې د څېړنې کار ته هویت او ارزښت ورکوي.
د – څېړنه (تحقیق) په پوښتنو پسې پلټنه ده او هم پوښتنو ته ځواب ورکول دي، ځکه (هره څېړنه د یوې پوښتنې د مطرح کېدو په صورت کې ترسره کېږي.) هغه مهال تحقیق بریالی وي، چې د پوښتنې ځواب پیدا کړي او دنورو علمي څېړنو د ترسره کولو لپاره عملي لارې او ګودرې په نښه شي، دا کار له یوې خوا زموږ د تمرین او کار ساحه پراخوي او له بلې خوا د کنجکاوۍ (پلټنې) حس په څېړونکي کې پیاوړی کوي.
ه – که هر نوی تحقیق نوې مونده ده، نو باید د نویو پلټنو پر دوام د نویو څېړنو ارزښتمندي لا هم زیاته شي، که دا کار ترسره نه شو، نو موږ د تېر په نسبت کوم انکشاف او پرمختګ نه دی کړی، د بېلګې په ډول، که د عبدالرحمن بابا د علمي، دیني او عرفاني تفکر په برخه کې څېړنه مخکې شوې وي، نو یو ځل بیا باید موږ د دغو برخو تیارو ګوټونو ته ورننوځو او نوې موندې د خپلو اهدافو د لا برملا (ښکاره) کولو لپاره ترسره کړو.
ء – هغه ارزښتونه، چې په لنډه توګه په تحقیق کې اهداف په لاس راکړي د هرې څېړنې ارزښتونه جوړوي. د څېړنې اهداف په لنډه او اوږده موده کې ترلاسه کېدای شي، هر څومره چې هدفونه علمي وي بریالیتوبونه به ورکې ډېر مصتور وي، ځکه (کامیابي او بریالیتوب د پلټونکي انسان لپاره د پورته تګ او پرمختګ یو اساسي ارمان دی، دغه ارمان د انسان د غریزې او پلټونکي تفکر محصول وي.)
لنډه دا چې د (څېړنې مفهوم، ارزښتونه او هدفونه) د تحقیق په نوعیت (ډول) پورې اړوند دي، څو لیکوال وکولای شي په پوره درایت (فکري، مسلکي پوهې) سره موضوع وڅېړي او په تحقیق کې پټې څنډې او زاویې بربنډې کړي او هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنو ته ځواب ووايي، چې د تحقيق په وخت کې ورسره مخامخ کېږي. د غه کار د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او هدفونه لا روښانه کوي.
د يو ليکوال په وينا : ((د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او اهداف بايد د علمي تحقيق د روش له مخې ترسره شي، ځکه د علمي تحقيق چلند ، د هغو قواعدو مجموعه ده، چې څېړونکى يې د حقايقو د راټولونې لپاره ترسره کوي، وروسته يې تفسيروي ، بيانوي او ثابتوي. د څېړونکي اصلي هدف د کلي اصولو او قواعدو کشف او ښکاره کول دي.)) (۲: ۲۴)
د څېړونکي اصلي هدف، د کلي اصولو او قواعدو کشف او توضيح کول دي.

۳- څېړونکى (محقق) څوک دى؟
هر محصل او ليکوال يو څېړونکى او محقق دى، دا ځکه د دوامدار مطالعې له مخې غواړي په يوه مضمون او خپل مسلک کې دوامداره لټونه او پلټنه وکړي، څو هغه کشف او نورو ته يې وړاندې کړي او څنګه چې هر تحقيق يو حقيقت دى، د حقيقت د موندلو لپاره بايد څېړونکى د لوړو اخلاقي او علمي ځانګړنو درلودونکى وي. صابر وي، پوه او عالم وي، له خپلې رشتې او مسلک سره مينه ولري او د يو مسلکي په توګه د تحقيق کار ته دوام ورکړي.

د څېړنې اصل:
څېړنه د (پښتو) ژباړه ده او څېړونکى (محقق) اسم فاعل دى؛ دواړه (څېړنه او څېړونکى) د عربي له تحقيق او محقق نه اخيستل شوي دي او مصدر يې د تفعيل له بابه دى، (حقق، يحقق، تحقيقا ، محقق) تحقيق کوونکى ؛ څېړنکى، محقق (تحقيق شوى، څېړل شوى؛ لکه چې وايي: ((حقق فلان)) چې معني يې دا : (پلاني څېړنه وکړه) ، يعنې د اصليت يې معلوم کړ او پلټنه يې وکړه او حقيقت يې جوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، نو د ډاکټر ګيان چند په وينا (څېړنه د يو پټ يا مبهم حقيقت د لوڅولو اصولي عمل دی يا د نا معلوم يا لږ (کم) معلوم په هکله پوهېدنه ده.

له پورته يادونې زما مطلب دا دی، چې اوسنی تحقيقي چاپيريال نوی او پراخ ديد غواړي. اوس اوس، چې علوم د پرمختګ په حال کې دي، ورسره ورسره لازمه ده، بشري پوهې هم وغواړي د ډېرو پوهنو د ترلاسه کولو په خاطر په هره برخه کې پلټنې ضرور دي.

نن د بېلابېلو علومو په چارو کې د ډېر تحقيق اړتيا له پخوا ډېره محسوسېږي، خو په څېړنه کې کوم شی، چې ډېر اړين دی (ښه نيت، ژورتيا او غوره فکر) دی، له همدې امله لومړنی علمي څېړنې اسلامي فکري مکتب محصول دی، چې يو هدايتګر دی. آن قرآن پاک په ثورت الحجرات، ۶ آيت کې فرمايي: ((يا يها الذين امنو ان جاءکم فاسق بنبا فتبينو ان تصيبو قوما بجهلة فتصبحو على ما فعلتم ندمين.)) (۱: ۷۰۱) ؟؟

ژباړه: (اې مومنانو! که کوم فاسق تاسې ته درشي او تاسې ته کوم خبر دروړي، نو تاسې تحقيق په کې وکړئ. هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر رسوئ او بيا په خپلو کړو پښېمانه شئ.) له دې معلومېږي، چې څېړنه دقت او تفکر غواړي او هره څېړنه د غور وړ وي. زموږ په ولسي ادب کې هم د دقت او ژورتيا مثاله طرحه شوې ده؛ لکه: (په ښو تلوار، په بدو تامل)
(۴: ۷۲)

يعنې کېدای شي يو کار يا يوه څېړنه د روغ نيت له مخې نه وي، ترسره شوی، چې د لږ تامل (غور) وړ ده.

په کلام الله مجيد کې د حضرت ابراهيم عليه السلام د دعا په برخه کې حکايت راځي: ((اې زما څښتنه! ما ته حکمت سره سمه پوهه، په قول کې د رښتينوالی او د شيانو معرفت، دحق او حقيقت سم ادراک، د علم بشپړتيا او د پرېکړې قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوبښه له صالحانو سره مي يو ځای کړه او په وروستيو توکمونو (قومونو) کې ښېرازي او ښه نوم رانه کړې.

همدا رنګه د دې په نوم کې، په ډېره درنه او عظيم الشان سره او جلال کوي او خپل نوم له حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم په خپل لوی او عظيم الشانه پروردګار ته دوا په لاس ورکړ دعا او تبرک لپاره لپې کړل او ترې غوښتنه به يې کوله: (ارنا الاشياء کما هی)).

ترجمه: (اې لويه څښتنه! موږ ته دې وړ وګرځوه شيان لکه څنګه چې دي، هغسې وپېژنو.)

د پيغمبر صلى الله عليه وسلم دغه دعا د امت (مسلمه امت) په برخه کې يوه ډېره ستره پېرزوينه ده، چې مسلمانان لا تفکر، غور، تامل او صر ته راکاږي.

مسلمانانو چې کله سيرت النبي (ص) ليکلو او احاديث يې کره کول نو له ډېر غوره يې کار واخيستلو او آن د (آسماء الرجال Biography) ستر فن يې رامنځته کړ، چې ساری يې د نړۍ په بل هېڅ فن او ادب کې نه ليدل کېږي.

له دې امله ډاکټر سپرنګر ليکي: ((نه کوم بل داسې قوم په نړۍ کې تېر شوی دی نه اوس موجود دی، چې د مسلمانانو غوندې دې د اسماء الرجال په څېر ستر او عظيم الشانه فن ايجاد کړی وي، کوم چې د هغه په برکت نن ډېرو شخصيتونو حال معلومېدلای شي.))

هغه زياتوي: (همدغه د تحقيق نوی اسلوب Modern Scientific Critiscism) سره بيخي مطابقت لري...) دا او داسې نور روايتونه شته، چې ښيي څېړنه پوره ژورتيا او ريسرچ ته اړتيا لري او بايد د ټولو علومو د لا پراختيا، پرمختګ او غوړېدو په برخه کې په دقت، صبر، کلک هوډ او پراخه حوصلې سره ګامونه اوچت کړو.

هر څېړونکی ته ښايي د خپل تحقيق په برخه کې لازمه پوهه او تجربه ولري. محقق او څېړونکی ټولو فني اطلاعاتو ته تنظيم ورکوي، راټولوي يې او هغه ته تجلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي، نه یوازې دا چې د څېړنې اصول ورته ښه معلوم وي، بلکې نورو ته هم د دغه ستر څېړنیز علمي- ادبي کار په برخه کې د علمي صلاحیتونو واک ورکوي.

د څېړنې ګټې او موخې:

بشري ټولنې له فرهنګي پلوه لکه د ژوند نورو برخو په څېر د دغه څانګې (تحقیق) ته هم ډېر اهمیت ورکوي، د دغه کار هغه وخت موږ او زموږ د ټولنې ته فرهنګي حالت ته ګټه رسولای شي، چې څېړنې ته له مسلکي پلوه اهمیت ورکړو او هغه (تحقیق) له مختلفو اړخونو بشریت ته ګټې ورسوي؛ تحقیق فردي او اجتماعي ګټې لري؛ لکه:

اول: د تحقیق فردي ګټې:

تحقیق او څېړنه د علومو په هره برخه کې کولای شي ژوندي او د ارزښت وړ اغیزې پر محقق ولري او ډېرې ګټې رامنځته کړي، ځکه کنجکاوي (پلټنه) انسان فکر ته هڅوي، انسان د تفکر په لړ کې مضمون آفریني کولای شي.

انسان د فکري کامیابۍ په لور هڅوي او له دې امله هر ډول وده او رشد کولای شي، آن همدغه انسان (محصل) او څېړونکی په رواني لحاظ پیاوړي کېږي، ضمیر یې پیاوړی کېږي، وجداني باور تحرک پیدا کوي او تمرکز پیاوړی کوي.

یو ارواپوه وایي، ښه محقق ځانته معقول مطلب پیدا کوي، څو هغه وخېږي او له تعصب آمیزه بېځایه شکونو ځان وساتي. څېړنه استعداد ته وده ورکوي او د دغه کار د محقق په سوکاله او هوسا مسلک هم بدلیدلای شي.

دویم - ټولنیزې ګټې:

تحقیق (څېړنه) د علومو په ټولو برخو کې د ټولنې او ملتونو د ودې لامل کېږي. د ملتونو وده او پرمختګ په ټولو (اخلاقي، سیاسي، ټولنیزو، فرهنګي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي) برخو کې له همدغې لارې محقق کېږي. د خېړنې په وسيله نوښتي مسايل په بېلابېلو برخو رامنځته کېږي او د انساني علومو هدفونه روښانه کېږي.
د انسان او ټولنې ژوند ته رنګ ورکول، اعتبار پيدا کېدل له همدغې لارې (تحقيق) له لارې شونې دي، ځکه همدغه امر د ملتونو د تدريجي لوړتيا (اعتلا) لامل کېږي او دژوند په ټولو چارو کې انسان په ځان بسيا کېږي.
بايد ووايو: (تحقيق يو ډول هدفمند، تلپاتې او دوامداره کار او هڅې دي، چې د ژوند په هر ډګر، په تېره ادبي ډګر کې د محصل او استاد علمي او فرهنګي ژوند ته لوری ورکوي او لارې ورته هواروي.)
خېړنه د هرې ټولنې په فرهنګي اړخ کې ډېر رول لري. چې انکار ترې نشي کېدلای او آن په فرهنګي برخه کې له نورو اړخونو لا ډاګېزه دي.
په حقيقت کې د خېړنې شته والی او پراختيا ډېر شمېر افکار په ټولنه کې د نقد (کره کتنې) او دقت (څېړتيا) له غربال(غلبيل) څخه باسي او د ډول ډول افکارو صحت او ارزښت ډول ډول اړخونه ټاکي. څېړنه کولای شي زموږ ادبيات، آداب او رسم او رواجونه له انزوا او ګوښې توب او ناپېژندل شوي حالت څخه راوباسي؛ د ځينو سستو او کم ارزښته او غير حقيقي ارزښتونو بېخ او بنسټ بدل او نوي بنيادونه ورته جوړ کړي او په پايله کې د ټولو لپاره نېکمرغي راوړي او بدمرغي لرې کړي.
د همدغو خېړنو له برکته وو، چې ډېر شمېر په بشري ټولنو کې او ډېر شمېر بشري ټولنې هم د ځان او هم د نورو خلکو او ټولنو لپاره په بېلابېلو ډګرونو کې نيکمرغۍ رامنځته کړې او د نورو هوساينو لپاره خېړنې کوي.
خېړنه او تحقيق؛ ابداعاتو (نويوالی)، اختراعاتو، ډول ډول موندنو او نوښتونو لارې-چارې رامنځته کوي؛ هنرونه او انساني ارزښتونه د هغه په څنګ کې د حيات د دوام قابليت او ارزښت ترلاسه کوي او نورو ته هم ورپېژندل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورته يادونو دا نتيجه اخيستلای شو ، چې څېړنه په انسان کې د پلټنې، شوق او پر حقيقت باندې د برلاسي روحيه پياوړې کوي او په پايله کې علم او پوهه د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې د حيات (ژوندکولو) برخه مومي. د اجتماعي تحقيق ګټې داسې بيانولای شو:

۱) اجتماعي تحقيق که د هر چا هر جمعيت او ټولنې له خواوې او ترسره شي، ګټې به يې ټولو ته ورسېږي او همدا سې د ځينو تحقيقونو اضرار هم ټولې ټولنې ته ورسېدلای شي. بنه مثال يې زموږ په ټولنه کې د سياست د خينو اړخونو زيانونه زموږ د ټولو خلکو د ټولنيز ژوند لپاره زيانمن دي.

۲) اجتماعي تحقيق اجتماعي هدفونه لري، د مثال په ډول د تيلفون (غوږی) او سنی شکل د ټولو ټولنو او خلکو لپاره ټولنيزې ګټې او زيانونه لري کله کېدای شي مادي موخې (هدفونه) هم د يو تحقيق د ترسره کېدو لامل شي، ځکه ځينې پروژې د خپل محصول تحقيق برخه يوه کتاب يا رسالې په توګه وړاندې کوي او ټول خلک ورته اړمن وي. د څېړونکو ټولنيز هدفونه که څه هم د ځينو هدفونو په عنوان مطرح دي، خو په هغه حال کې چې د اخلاص له مخې وي، الهي هدفونو او غوره ديانت په لړ کې شمېرل کېږي.

- د تحقيق هدفونه بايد سپېڅلي ، د ارزښت وړ، برخليک ټاکونکي او ټولنې ته ګټور وي، همدغه هدفونه دي، چې د څېړنې او تحقيق ارزښتمندی ته توجه کوي. هر تحقيق ښه او غوره دی، چې د محقق د روغ نيت له مخې ترسره شوی وي، ځکه نو تحقيق اجتماعي مفهوم غوره کوي.

توکل په هر يو کار کې او لا حد دی
جوړونکی د هر کار رب الصمد دی

د څېړنې (تحقيق) ډولونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهان د آثارو او طبيعت په ارته غېږ کې د تحقيق له بېلابېلو ډولنو کار اخلي، دغه کار د تحقيق په وخت او ډول پورې اړه لري.
همدارنګه د څېړنې د برخې پوهان په خپلو ليکنو او آثارو په رامنځته کولو کې چې تحقيق څه ډولونه کولای شي ولري، ډول ډول نظرونه وړاندې کړې دي.
د آثارو څېړونکی د تحقيق د بهير په پرمخ بيولو کې ځانته لار لري، چې د شکل او محتوا له پلوه له نورو څېړنو سره توپير لري. کولای شو د يو هر اړخيز طرز تفکر يا لرليد له مخې تحقيق په لاندې ډول وويشو:
١- د موادو او کاري چلند له مخې په لاندې ډول دی:
الف: دا ډول تحقيق په ننداړتونو کې ترسره کېږي او ډېر په تجربي علومو (علمي او عملي) علومو پورې اړه لري. د تجربي علومو پوهان د کيمياوي موادو د خواصو په پېژندلو کې په ننداړتونونو کې د تجربي عمليو په ترسره کولو د تازه او نويو حقايقو او مونونو لاسبرې کېږي، لکه چې د کيميا، بيولوژي، او ډېرو برخو کې دغه چلند عموميت لري. د اړتيا وړ مواد په دا ډول څېړنو کې کيمياوي عناصر دي، چې په لابراتوارونو کې کارول کېږي او په اوسني ژوند کې ډېر مهم دي.
ب - کتابتوني تحقيق:
دا ډول څېړنه ډېر څله په انساني او غير تجربي علومو کې ترسره کېږي. د ادبياتو، اسلامي معارفو، ټولنيزو علومو او ... پوهان د آثارو، نظريو او افکارو په مطالعې او مقايسې سره کره کتنه کوي او د حقايقو د موندلو لپاره نظرونه وړاندې کوي او د ټولنې د موجوده اړتياوو ځوابونه وايي، په دې اساس د دا ډول څېړنو د ترسره کولو ميدان همدا ټولنيز، ادبي او شرعي علوم دي، چې په کتابخانو کې د استفادې وړ ګرځي.
ج - ساحوي څېړنه:
دا ډول څېړنې په کليو او کرنې او زراعت په برخه کې وي. لومړی محقق ساحه، سيمه، کلي او ځای ګوري او بيا د انجينرۍ، کرنې، مالدارۍ او آن فولکلوريکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرېنو لپاره تابيا کوي او تياري نيسي. د تحقيق دا ډول مواد په ساحه کې موجود وي، چې د فني ګروپ او سيمې د مشرانو او کار بلدو خلکو له خوا ترسره کېږي. دا ډول خبرېنې د ژبې او ژبو د لهجو په برخه کې هم د يادولو وړ دی. د د هقانۍ او باغدارۍ مواد په ساحه کې موجود وي، چې د هر فن خلک يې له خپلو مسلکي مهارتونو سره ترسره کوي، د دغه تحقيق ماخذونه په خپله په ساحه کې دي.

د- ګډ (مختلط) چلند:

دغه چلند په ځينو علومو کې کولای شي ترسره شي او دا ډول دی چې څېړونکی هم له کتابتوني منابعو له پوهانو له څېړنو او همدارنګه د سيمې له کتنو او پلټنو ګټه پورته کوي. په ادبي علومو کې له نظم او نثر چې په کتابتون او ساحه پورې اړه لري، کار اخيستل کېږي او په نور عملي علومو کې هم له کتابخانې او ساحې مواد اخيستل کېږي. لنډه دا چې د تحقيق مختلط چلند په طبي او فرهنګي علومو کې د کار وړ لري او ماخذونه او منابع يې له کتابتونونو او سيمو څخه برابرېږي.

۲- دا رزښتمندي د درجې (ميزان) له پلوه:

پوهېږو ټولې څېړنې او پلټنې، چې په بېلابېلو برخو کې ترسره کېږي، يو ډول نه دي، ځکه د څېړونکو استعداد او پوهې اندازه متفاوته او بېله ده او تحقيق شوي موضوعات هم تازه او نوي وي، چې په هغه برخه کې تراوسه هغه ډول څېړنه نه وي شوې او کله ترسره شوې وي، له همدې امله تحقيق د خپل ارزښت له پلوه په دوه ډوله ويشل کېږي:

اول– نوښتي (ابتکاري) څېړنه:

دغه نوم هغه تحقيق او پلټنې ته ورکول کېږي، چې په بشپړه توګه نوی او تازه وي. په دې ډول، چې محقق د تجربې علومو په نوی کشف چې سابقه نه لري، برلاسی شوی او يا د ټولنيز، ادبي او اسلامي علومو په برخه کې نوی اثر رامنځته کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تر دې دمخه نه و رامنځته شوی. له دې امله هر ابتکاري تحقيق که په هره برخه کې وي، نوې مونده او کشف دی او يو نوی حقيقت ته لاره موندنه ده.

دويم- پراختيايي او تفصيلي څېړنه (تحقيق)
دا ډول څېړنې ته تاييدي تحقيق هم وايي. دا ډول څېړنه په هغو برخو کې ده، چې مخکې ترسره شوې ده، خو بشپړه نه وه او نه په پوره ترتيب سره، له دې امله څېړونکی د موضوع د اکمال لپاره بحث ته داخلېږي او په دغه برخه کې تحقيق پيلوي. په دې ډول، چې د شواهدو او دلايلو په پلټنه پيل کوي. د دغې څېړنې په کار کې محقق بايد استعداد ولري، خو اثر د شکل او محتوا له پلوه دقيق او پوره محتوا درلودونکی وي، له تکراري خبرو لرېوالي شوی وي. مونوګراف، د ماستری رسالو ترتيب د همدغو تحقيقاتو له جملې دي، چې د لوړو زده کړو په مؤسسو کې کارول کېږي.

۳ - څېړنه (تحقيق) د پلټونو د شمېر له مخې:
پلټنه او تحقيق له دې ليدلوري څخه په دوه ډوله دی:
الف- په دې ډول تحقيق کې يو فرد د پلټنې کار په غاړه اخلي او د موضوع په ټاکلو سره په کار پيل کوي. د دې تحقيق بنسټګنې دا دی، چې د يو فکر له مخې د څېړنې کارونه انسجام پيدا کوي او نيمګړتياوې په کې لږ ليدل کېږي، خو د تحقيق لمن پراخه او هر اړخيزه نه وي. دا ډول تحقيقونه ډېر مسلکي وي او همدارنګه مسلکي او فني کار ته اړتيا لري او محقق هم بايد په خپل کار کې هر اړخيز معلومات ولري.

ب- ډله ايز تحقيق (څېړنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تحقيق ته ويل کېږي، چې دوه يا څو تنه (افراد) په يوه برخه کې د يوه اجتماعي امر لپاره سر ته رسوي. ډېر ځله دا ډول څېړنې نبې، کره او پوره وي. ځکه يو جمعيت وربانديې کار کړی وي، خو نيمګړتيايي دا ده، چې کله دا کار د غير فني اشخاصو له خوا ترسره شوي وي او دا کار د څېړنې د ترسره کولو په کار کې کمښتونه رامنځته کېږي. په هر ډول ټولنيز تحقيق ډېری ښېګڼې لري، چې د يو ستر کار د ترسره کولو لپاره رامنتځته کېږي، چې د فرد له خوا ميسر نه وي. په دغه کار کې ډله ايز باور او پوهه لومړی مقام لري.
ډېر ځله دايرة المعارف، ډکشنرۍ او ډېر تاليفات د ډله ايز تحقيق ساحه رانغاړي، ډېر کار، زيار او مشوره او پوهو ته اړمن کار دی او له يوې پياوړې ژمنتيا سره مل وي.

۴- څېړنه د حجم او کيفيت له پلوه:
هغه څېړنې او پلټنې، چې په علمي مرکزونه کې د محصلانو لپاره ترسره کېږي، له هر پلوه متفاوتې دي، په دې معنی، چې هم د ترتيب د کيفيت او هم د حجم او کميت له پلوه فرق او توپير لري. له داسې طرز تفکر سره آثار په لاندې ډول ويشل کېږي:
الف- مقاله ب= رساله ، چې هر يو به په خپل وار سره به معرفی او وڅېړل شي.

۴– څلورم: د څېړونکي (محقق) ځانګړتياوې:
څېړونکي او محقق د ټولنې فعال فکره انسانان دي، محقق پخوانيو پېښو ته يو ځل بيا روح ورکوي. څېړونکی بايد په هغه برخه کې څېړنه وکړي، چې په هغه کې د تخصص څښتن وي او پوره تجربه ولري. څېړنه د وخت په اوږدو کې ترسره کېږي، څېړنه وخت ګېره بهير (پروسه) ده، ځکه نو د څېړنې په کار کې بې وخته او بې ځايه چټکتيا دومره اهميت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خېړونکي عمده ځانګړنه د هغه پوره پوهه، په موضوع کې مسلکي توب او د تحقيق پرمهال صبور والی دی.

بله مثاله دا ده، چې څېړونکی د تحقيق په کار کې له وړاندوينې او شخصي تعصب څخه د ځان وساتي.

محقق پوښتنو ته د ځواب ورکولو لپاره آسانه لارې لټوي ا و له دوو لارو کار اخلي (بيا پلټنه او د نورو د تجربو نه کار اخيستل، په هر ډول محقق د خپلې پوهې او د نورو د نظريو په رڼا کې خپل فعاليتونه په لاندې ډول ترسره کوي:

- د تحقيق موضوع پېژندل ضروري دي.
- د يو ې مسالې د څېړنې لپاره د تعريف طريقه او لاره غوره کړي.
- د خپلې پوښتنې ته د ځواب ويلو لپاره شواهد او مدارک راټول کړي.
- راټول شوي شواهد او مدرکونو ته سر او صورت ورکړي او هغه تحليل کړي.
- له خپل کاره يوه نتيجه ترلاسه کړي.
- د يو ليکوال په نظر: ((د څېړونکي تر ټولو غوره ځانګړنه د عمل نوښت، صبر، پوهه، دقت، په مطالبو برلاسی، نقاد ذهن، د تحقيق له لارو چارو سره بلد تيا، منابع او ماخذ پېژندنه ، له نورو ژبو سره بلدتيا په کمپيوټر اينټرنيټ پوهه او ...))
- همدارنګه محقق مسؤليتونه او ځانګړنې هم لري، چې په لاندې ډول دي:

الف- د څېړونکی مسوولیتونه:

د محقق تر ټولو غوره دنده او د پلټونکي مسوليت، د حقيقت ترلاسه کول او نورو ته د هغه اعلان دی. هغه د خپلو هڅو او کوششونو په سيوري کې هاند کوي يو څه نوي رامنځته کړي او نوي جوړونه وکړي او ټولنې ته نوی او تازه شيان وړاندې کړي. هغه ټولنې او خپل ملت ستر رسالت لري. ځکه ککړ مغزونه بايد له خرافاتو پاک کړي، د خپلې ټولنې په خلکو کې حقاني باورونه راپيدا کړي او هغه د حقيقت په لور رهنمايي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو محقق مسووليت د ټولنې د لارښووني په کار کې ډېر ستر دی، هغه غواړي ستري موندنې د ژوند په ټولو ډګرونو کې خلکو ته وړاندې کړي.
له پورته خبرو داسې نتيجه اخيستلای شو، محقق بايد د څېړنې په کار کې په بشپړه چمتو وي، ډېره مطالعه ولري او په خپله رشته (څانګه يا مسلک) کې پرمخ ولاړ شي، څو وکولای شي په ډېر ښه ډول د خپل کار په برخه کې ټولنې ته ښې کارې پايلې وړاندې کړي.

د څېړونکي صفتونه:
څېړونکی (محقق) عادي سړی (فرد) نه دی او هر څوک نشي کولای د تحقيق او څېړنې کار ترسره کړي او پای ته يې ورسوي، بلکې په علومو کې څېړنه؛ د لرليدونو اړمنه ده، چې محقق بايد هغه صفت ولري او هغه ځانګړنې يې لاس ته راوړې وي؛ له هغه پرته به د تحقيق او پلټنې په کار کې بريالی نه شي.
په ښکاره ډول ويلای شو، چې د تحقيق او پلټنې استعداد او پوهه هغه الهي ورکړه ده، چې د ټولو لپاره ميسره نه ده. تحقيق او پلټنه نوښت او نوي لاسته راوړنه ده او دغه پياوړتيا له ځينو خلکو سره وي او ټول ترې برخمن نه دي.
که د ليسانس دورې او يا له هغې لوړې دورې کې وګورو ډېر لږ شمېر محصلين شته، چې د مقالو د ليکلو د آثارو د پرتلنې، کره کتنې او يا آثارو د پنځونې او څېړنې له کار سره مينه لري او څېړنه خو لا پرله پسې او دوامداره کار ته اړتيا لري.
د تحقيقي کار د پرمخ بيلولو لپاره ځينو ځانګړنو او صفتونو ته اړتيا شته او په لا ندې توګه يې تر يوه بريده ښوولی شو:
۱- ذاتي او فطري (خدايي) ذوق او مينه د يو اروا پوه خبره: ((په هر سر کې يو شور شته، سخ د هغه چا، چې دغه شور (مينه) پيدا کړي.))
له تحقيق يا ليکنو سره مينه هم ذاتي او فطري لوری (جنبه) لرلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- له تحقيق سره مينه کېدای شي (اکتسابي) هم وي، ځکه ليکوالي فن دی او د هر په فن پورې اړه لري. يو شمېر خلک که نسبي پوهه او استعداد هم ولري کولای شي د کسب له لارې د تحقيق په کار کې تر ډېره بريده بريالي شي. تحقيق او بيا په (طبيعي او يا اجتماعي علومو) کې لاسته راوړني ډېر وياړلي او پر درآمده دي، هر څوک ورسره بلد ېږي. د تحقيق کار وياړلی کار دی، هر زيارکښ انسان د تحقيق د وياړلي بهير قهرمان دی.

په عام ډول ويلای شو، هغه صفتونه او ځانګړني، چې يو محقق سره د څېړنې په کار کې مرسته وکړي او هغه بريالي او کامياب کړي؛ په لاندې ډول دي:

۱- د عمل نوښت (ابتکار)

د محقق تر ټولو غوره صفت د عمل ابتکار دی. د غه ځانګړنه کولای شي محقق د څېړنې په کار کې موفق (بريالی) کړي. يوه پخوانۍ عربي غوره خبره ده: ((العلم هوا لتصنيف))؛ يعنې د علم حقيقت هغه دی، چې يو څوک د تصنيف قوت ولري. شک نشته چې د عمل په نوښت سره کولای شو، موضوعات، معلومات او ذهني معلومات راټول، تنظيم او تصنيف کړو.

نوښت د څېړونکي پراختيا بنې، دغه نوښت د عنوان، موضوع ټاکلو، څېړلو، د موضوع فرعي او اصلي برخو بېلولو او نورو کارونو کې ګټور دی. د څېړونکي ابتکار په نتيجه کې د تحقيق کارونه د بهترۍ لاره نيسي. د ابتکار د قوي موجوديت که څه هم فطري کار دی، خو د کسب او تمرين له لارې هم پياوړی کېږي.

۲- صبر او درېدل (پايداري)

د څېړنې په کار کې ګټوره ځانګړنه او ښه صفت ټينګښت (استقامت) او سره سينه (حوصله مندي) لرل دي. صابر او با استقامته انسان په ټولو کارونو کې بريالي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامیاب دی او خپلي لارې ته د رسېدو لپاره له هڅو او کوښښونو څخه نه ستړی کېږي. د تحقیق په کار کې سره سینه او صبر درلودل خورا زیات اغیز لري.
ډېر خلک د مطالعې نه کول، ماخذ نه درلودلو او حوصلې نه کولو له امله په نیمه لار کې له تحقیق څخه تېښتی کېږي او ذهن یې د تردید لوګې ډکوي او یا دوه زړی کېږي او آن تحقیق پرېږدي.
یو محقق بیا د علومو څېړونکی باید پر ټولو خنډونو مټ واړوي، خپله هوښیاري و پوهه د مطالعې له لارې ډېر او د سختیو د حل لارې ولټوي، وایې چې: (څېړونکی بیا د انساني علومو باید متفکر، پلټونکی صابر، نقاد، پرمخ تلونکی، کامیاب او د لوړو هدفونو خاوند وي، څو د څېړنې کار د بریاوو لوړو څوکو ته ورسوي.)

۳- پر موضوع لازمه پوهه درلودل
که غواړو په یو کار بیا د څېړنې په کار کې بریالیتوبونه ترلاسه کړو لازمه ده، (پر موضوع پوهه) ولرو.
د موضوع په اړوند لازمه پوهه، د تحقیق په کار کې د پلټونکي کار آسانوي. هغه باید پوه شي، چې کومه موضوع یې ټاکلې ده؟ آیا داسې موضوع ده، چې په رښتیا د ترسره کولو توان یې لري؟
له پوهې او لازمو معلوماتو څخه موخه، مخکینې معلومات دي، چې باید تحقیق د موضوع په اړوند یې ولرو. که مورډ د تحقیق لپاره له مخکې چمتو والی و نه لرو، کېدای شي د څېړنې په کار کې لږ بریالي واوسو، په درست ډول موضوع تحلیل او نظرې مقایسه، نقد او داوري کړو.
هغه څېړونکي، چې په غیر تحقیقي (تجارتي، ذوقي، تعلیمي او ...) کې کتابونه لیکي، ډېر ځله خطا او اشتباګانې کوي، ځکه د موضوع په برخه کې د مطالعې پراختیا نه لري او د نظریو صحت (درست والی نه درست والی) بیا پېژندلی نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه کار د تحقيق له اړتياوو ، دی. له دې امله لازمه او اړينه (ضروري) ده ، چې څېړونکی خپل د تحقيق موضوع په شا او خوا کې پوره معلومات ولري او په مخينه (بايګروند ، پيش زمينه) يې هم وپوهېږي.

۴- د مطالبو په پوهېدنه (فهم) کې ژورتيا (دقت)

د نورو خلکو په نظريو پوهېدل او له هغو څخه را اخيستنه (برداشت) يو ځانګړی ارزښت لري. ډېر ځله څېړونکي د نه پوهېدنې له امله د مطالبو په نقل (لېږد) کې په خطا لار ځي ، چې دغه کار په اثر کې د غير آګاهانه حل لامل کېږي. له دې امله محقق بايد د نورو د مطالبو په پوهېدنه او لېږد کې بشپړه ژورتيا څخه کار واخلي. (د نورو په نظريو پوهېدنه ، په تحليل کې يې ژورتيا د مطالبو د انتقال مساله د څېړنې غني والی ښيي.)

۵- د نظريو او افکارو په تحليل کې نقاد ذهن درلودل

څېړونکی بايد نقاد ذهن ولري او هره را په نظريه د وروستۍ خبرې په عنوان و نه مني. ځکه ډېرې رايې او نظرې د ښه او قوي اساس درلودونکې نه دي.

محقق بايد د تحقيق په موده کې د نورو خبرې و څېړې او نقد يې کړي او د دې پوهه او توانايي ولري. چې د مستندو دليلونه په درلودلو سره د نظريو ښه او بد (کره او ناکره) بيا وپېژني او سره له ناسره بېل کړي يعنې قوي او درست رايې و منې او نادرستې نظرې رد کړي.

۶- د مطالبو د وړاندې کولو لپاره اروايي (روحي) برلاسي:

څېړونکی بايد په خپلې بشپړې تجربې سره راټول کړې مطالب داسې وړاندې کړي ، چې په مخاطبانو (اوربدونکو) او لوستونکي باندې اغېز وکړي او لوستونکي جذب کړي. د لوستونکو په نظر د اثر منل ، هغه مقصدونه دي ، چې څېړونکی يې بايد تل په لټه کې وي. د په زړه پورې موضوع په ټاکلو کې دقت ، د ښه او جامع عنوان ټاکل ، د موضوعاتو او مطالبو د ترتيب ډول ، درست او پرځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلال، د کلمو ښه کارول، د جملو غوره ترتيبول او له غه ښه نتيجه اخيستل هغه مطالب دی، چې د يو اثر د منلو په کار کې ګټور دی او په نورو رواني اغيزې ډېرې وي.

۷- د تحقيق له لارو- چارو سره بلدتيا:

د تحقيق له اصولو سره بلدتيا او د څېړنې لارې-چارې د يو څېړونکي غوره ځانګړنې دي.

محقق بايد د تحقيق له منل شويو اصولو سره بلدتيا ولري، ځکه له دغه کاره پرته نشي کولای يو ښه څېړنيز اثر وړاندې کړي، داسې اثر، چې د پوهې او تحقيق د پوهانو د منلو وړ وګرځي.

ډېر شمېر پوهان چې د تحقيق له لارو-چارو سره بلد نه دی او يا لږ تر لږه د تحقيق شکل او فني چارو ته پاملرنه نه کوي، ليدل شوي، چې رسالې او مقالې يې تل نقد شوي او نه منل کېږي او ناچار دی، چې يو ځل بيا هغه وګوري؛ د دې لپاره چې د تحقيق له لارو-چارو سره موږ ښه بلدتيا حاصله کړي وي. بايد (پراخه مطالعه، د تحقيق نوې لارې، نوي وسايل سره بلدتيا حاصله کړو. موضوعات داسې محقق کړو، چې شکلي او معنايي نوښتونه او خوندونه ولري؛ نوې لار نوی هوش او فکر لوستونکی ته پيدا کول دي.)

۸- له منابعو او ماخذونو سره روږديتوب

د نظر وړ موضوع له منابعو او ماخذونو سره بلدتيا، د څېړونکو مهمې ځانګړنې دي. ډېر موضوعات دي، چې د هغو په برخه کې ماخذونه يا منابع نشته. (د څېړنې د ثقه (لاښه منلو) او معلومولو په کار کې منابع او ماخذ د لاس او پښو مثال لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړونکي بايد له منابعو او ماخذونو سره بلدتيا ولري؛ هغه څه چې نوموړی په دې کار له لاسه نيسي او ورسره مرسته کوي، ډېره مطالعه ده.
(هغه څوک چې له نورو ډېره مطالعه وکړي، پوهېږي چې کومه موضوع کې کومو آثارو او کتابونو ته مراجعه وکړي او د پام وړ موضوع او يا تر کار لاندې موضوع په برخه کې ماخذ ترلاسه کړي.) ځکه موضوعات هغه وخت زموږ په حافظه کې دوباره را ژوندي کېږي، چې زموږ ورسره سر و کار شي. څېړونکی بايد تل مطالعه وکړي د ماخذونو او منابعو غنا هم د مطالعې له وجې ده.

۹- په بهرنيو ژبو پوهېدل

له بهرنيو ژبو سره بلدتيا هغه ځانګړنې دي، چې محقق سره په نويوالي کې مرسته کوي او تحقيق نوی، باارزښته او پياوړی کوي. د غه ځانګړنې د محقق لاس د مطالبو په موندلو کې خلاصوي. يوه عربي مقوله ده: ((کل لسان فی الحقيقة انسان)) (هره ژبه په حقيقت کې انسان دی)
له ډېرو ژبو سره بلدتيا دې ته ورته دی، چې محقق د څېړنې پرمهال په فن پوه خلک په واک کې لري.
په نورو ژبو پوهېدنه د دې معنی لري، چې اوس اوس د علوم پرمختيا نړی په مهمو او ډېرو ژبو کې پوره پرمختيا کړې ده، که محقق په نورو ژبو پوه شي، خپله ژبه به د نورو ژبو له علمي پرمختګونو په هره برخه کې برخمنه کړي. د غه کار د ادب پوهانو لپاره ډېر ضرور او اړين دی.

۱۰- له کمپيوټر او اينټرنيټ څخه د ګټې اخيستنې مهارت

په کمپيوټر باندې پوهه او د انټرنيټ له شبکې نه ګټه اخيستنه د تحقيق او محقق هغه ځانګړنې دي، چې کولای شي ډېر امکانات د څېړونکي په واک کې ورکړي او د تحقيق کار آسانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ ته د یو کلي مثال لري او دا ټول د نویو تخنیکي بریاوو له برکته دي. موږ د نویو تخنیکي توکو په درلودلو سره کولای شو د معاصرو پوهانو نظرې خپلې کړو او آن د پخوانیو افکار له همدې لارې مطالعه کړو.

د تخنیکي مسایلو له برکته کېدای شي ستر کتابتونونه زموږ د استفادې وړ وګرځي. په ښه ډول تري ګټه واخلو او د څېړنو پّ کارکې خپل معلومات زیات کړو او مهارتونه خپل کړو او د ښه تحقیق لارې-چارې برابرې کړو.

۱۱- د لیکوالۍ له اصولو سره بلدتیا

لیکنه او لیکوالي د هرې څېړنې د غوړېدو او پوره ودې غوره بستر دی. د لیکوالۍ له اصولو سره بلدتیا او د ژبې د ګرامر قواعد چې رسالې او تحقیقي آثار وربانديې تالیفېږي ، دیو څېړونکي لپاره لازم خصوصیتونه دي. که څه هم دغه ځانګړنه فرعي ده او د تحقیق پروژې اصل ته بنیادي زیان نه شي پېښولای، خو د تحقیقي اثر په سلامت او کمال کې د غلطیو د مخنیوي لپاره مرسته کوي او د ټایپ او سمون چارې اسانوي. که چېرې څېړونکي له دې لارې سره بلدتیا ولري، نو د اثر د دست نویس (لومړۍ نسخې) پرمهال به اثر برابر کړي او آن د ټایپ په کارکې به مرسته وکړي او همدارنګه د لیک نښو د اصلاح په وخت کې به اسانتیاوې رامنځته شي. یو اثر چې د چا له خوا لیکل کېږي، که ایډېټ یې هم خپله وکړي درسته به وي، ځکه دا کار ډېر په لاړښود استاد پورې اړه نه لري.

۱۲- د محقق نور شمېر ځانګړنې:

د یو ښه محقق ډېر شمېر صفتونه او ځانګړنې په لنډ ډول داسې ګڼلای شو:

أ. مخکې له مخکې مطالب راټول کړي، هغه ترتیب او تنظیم کړي، سلیقه خپله جوړه کړي، دا کار کولای شي د تحقیق کار ته رونق ورکړي، له کار سره مینه نه درلودل کاغذ بې نتیجې پاتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. امانت داري هم د خېړونکي يو صفت دی، چې بايد دغه کار د موضوعاتو په نقل کې په پوره ډول، په نظرکې ونيسي. بايد په مستقيم او غير مستقيم ډول امانت په پام کې ونيسي.

ت. محقق بايد پراخ فکر او د خپلواک فکر څښتن وي او د تحقيق په ترسره کولو کې هېڅ ډول تنګ نظري په پام کې و نه نيسي.

ث. محقق بايد له کار سره علاقه ولري او په پرله پسې ډول خپل کار ته دوام ورکړي. څکه کار د ده او تحقيق ترمنځ فوري پل جوړوي.

ج. محقق بايد علمي روح ولري، يعنې له څه ليکلو او تحقيق څخه يې مقصد علمي او فرهنګي بډاينه وي. يوازې مادي مطلب درلودل د تحقيق کار بې خونده کوي.

لنډه دا چې د ښه محقق په صفتونو کې لکه، چې موږ وويل د تحقيق توکي هم رول لري؛ د يو ليکوال په وينا:

((د محقق د کار اصلي توکي په خېړنو هغه هم په انساني علومو کې کتاب دی، نو بايد خېړونکی د خپل کار وسيله، چې کتاب دی، په بشپړه توګه وپېژني او وکولای شي له هغه څخه په ښه ډول ګټه پورته کړي او وګوري د مطالعې وړ کتاب کومه برخه يې د تحقيق لپاره مساعده ده.)) (۹ : ۴۰)

۵– د څېړنيزو علمي آثارو محتوايي ځانګړني:

تحقيقي او علمي آثار جلا محتوايي ځانګړني او خصوصيتونه لري. له ډېرو لرغونو زمانو تراوسه د فرهنګ او تمدن په حوزه کې د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې ډېر آثار تاليف، تدوين او ليکل شوي دي، خو ډېری يې علمي-تحقيقي نه دي او يا اوس داسې څه ترې لاس ته نه راځي، چې د څېړنې په اصولو او معيارونو برابر وي.

علمي-تحقيقي آثار د ځان لپاره جلا ځانګړني لري، چې يادونه يې يو ځل بيا کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- يو شمېر څرګندوي، چې: ((څېړنيز اثر ګڼ‌ټوره او ښه محتوا لري، مضمون يې بايد منطقي تړاو ولري، مخاطب سره تناسب ضرور دی، ساده او روان وی. لنډ او د موضوع او شکل هم آهنګي موجوده وي.)) (۷: ۱۲)

ب- ځيني نور بيا په دې باور دي، چې: ((تحقيقي اثر بايد تحليل، پرتلنه، تعريف، توصيف ، کره کتنه، قضاوت، دليل او اثبات او ... دا ټول راونغاړي.)) (۱۷ :۲)

ج- چا بيا داسې ويلي دي: ((څېړنيز اثر هغه دی، چې يو نوی تحقيق وي او زياتوي چې په ځانګړي ډول ليکل شوی وي.)) (۸: ۴)

له پورته نظرياتو څرګندېږي، چې ځيني په محتوا او ځيني نور په شکل د اثر ټينګار کوي، خو څه شی، چې په ورستيو دوو نظريو کې راغلي دي، هغه په دواړو برخو (مضمون او شکل) پاملرنه کول دي.

محقق بايد د اثر محتوا او شکل ته پاملرنه وکړي او خپل تحقيق په علمي- تحقيقي معيارونو برابر کړي.

هغه څه چې د علمي-تحقيقي مؤسسو د علمي-څېړنيزو فعاليتونو د حق الزحمو په مقرره کې د افغانستان د دولت د رياست د ۱۸، ۱۸، ۱۳۸۲ (۸۲) لمبر فرمان کې راغلی، په دواړه اړخونو(شکل او محتوا) ټينګار شوی دی.

د هغې مقررې د دويمې مادې په دويم بند کې راغلي دي: ((علمي-تحقيقي اثر، کتاب، رساله يا هغه مقاله ده، چې لاندې شرايط ولري:

۱) د هېواد په کچه (سويه) نوې مفکوره او نظريه وړاندې کړي.

۲) سبک او ليکنه يې معياري وي، له املايي او انشايي غلطيو خالي وي.

۳) په ليکنه کې يې په عمده ډول له معتبرو علمي منابعو او ماخذونو څخه کار اخيستل شوی وي.

٤) د علمي –تحقيقي اثر مقدمه بايد لاندې صفتونه ولري:

❖ د موضوع طرحه په واضح ډول راغلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ د تحقيق هدف او اړتيا مشخصه شي.
- ❖ په رشتې پورې اړوند ، د تحقيق حدود او ساحه ونبودل شي.
- ❖ اثر د محتوا لنډ ذکر او همدارنګه د تحقيق د کار د موادو او چلند توضيح کول ضرور دي.
- ❖ د ضرورت او لزوم په صورت کې له معيارونو سره سم په مضمون پورې اړوند جدولونه، احصايې، ګرافونه او نقشې وويستل شي.
- ❖ د تحقيق له کار څخه علمي نتيجه اخيستنه.
- ❖ له معاصر علمي منل شويو معيارونو سره سم د ماخذونو د فهرست برابرول.
- ❖ د لزوم(اړتيا) په صورت کې د اثر په پای کې د اړوندو ضمايمو (توکو) موجوديت.
- ❖ د اصطلاحاتو تعريف او توضيح دې وشي.

له پورته خبرو دا نتيجه اخلو ، چې تحقيقي آثار بايد (محتوايي او شکلي) ښېګڼې او ځانګړنې ولري؛ چې موږ به يې دلته ځينې محتوايي او شکلي ځانګړنې راوړو:

الف: د نوي او تازه مفکورې وړاندې کول.

تحقيقي رساله بايد نوې او تازه مفکورې د لوستونکو لپاره ولري. هغه هدف چې محقق لري (د تازه او نويو مفاهيمو لټول البته د پخوانيو او نويو معلوماتو په رڼا کې) بايد خلکو ته وړاندې شي، د دغه په لوستلو د لوستونکي يو څه تنده وربانده ماته شي.

ب: د ټولنيز(کلي) مطلبونو او مفاهيمو تحليل:

محقق بايد د نظريو په رڼا کې پلټنه وکړي، يعنې د پراخه او نويو نظريو عينکې ځانته کېږدي او هغه کلي(هدفي تحليل) له خپلې څېړنې راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل تحقیق کې (ټول ا ثر معرفي) او توصیف شي، توضیح او بیا یې له اصولو سره سم د ټولو جزیاتو څېړنه وشي.

پ: د پدیدو او مفاهیمو تعریف:

تعریف د یوې ښکارندې(پدېدې) د ماهیت پېژندل دي، په دې ډول، چې (ډېر یې ومنی اولړ شمېر یې نه...) (مانع، اغیار، جامع افراد).

په یوه تحقیقي اثر کې لومړی د موضوع پېژاند وشي او بیا یې مفهوم بیان او توضیح شي.

ت: ستاینه (توصیف) او تمثیل:

د پدیدو توصیف او بیا د هغو د بیان لپاره مثالونه راوړل د علمي تحقیقي اثر ښه خصوصیت دی. توصیف یا ستاینه د یوې پدېدې بیان او سپړل دی، خو باید د اثر ټول غوټه په ستاینه او مثالو کې واضح او څرګنده شي. اثر باید داسې د لوستونکي مخ ته کېښودل شي او توصیف شي، چې ابهام (تیاره) ګوټونه په کې پاتې نه وي، مګر دا د دې معنی نه لري (چې په یوه موضوع کې زما یا ستا یا دریېم شخص تحقیق او او آخر دی، بلکې تر دې دمخه شوی او لا نور به هم وي.)

ث: د رایو او نظریو پرتلنه (مقایسه)

د رسالو او تحقیقي آثارو له ځانګړنو یو هم پرتلنه (مقایسه) ده او هغه د دوو موضوعګانو یا دوو یا ډېرو پدیدو ګډه وجه او بېلوالی دی؛ په هغه ډول، چې په دې کار د نظریو وزن او اعتبار مشخص شي، ارزښتمندي، صحت او سقم یې ښکار شي، د ګډون او بېلتون وجه یې څرګنده شي او په دې ډول د تحلیل لپاره لارې-چارې برابرې شي.

ج: د نظریو نقد (کره کول)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلابېلو نظريو کره کول د علمي- تحقيقي رسالو او اثارو ځانګړنه ده. څېړونکی يوازې د خبرو نقلونکی نه دی او همدارنګه د خلکو د نظريو مخالف هم بايد نه وي. هغه بايد د کنجکاوۍ په روحيه او له ډېرې علمي زېرمې (ذخيرې) سره د څېړنې موضوع ته ورننوځي او د تېرو او نويو له پوهانو د نظريو شېګڼې او بدۍ راوباسي او نوې مفکورې فرهنګي ټولنې ته وړاندې کړي.

ح: دليل او ثبوت

دا د تحقيق يوه بله ځانګړنه ده. څېړونکی بايد په څېړنه کې د شخصي فکر، دودونو، عنعنو او سليقو له مخې کوم حکم ونه کړي، بلکې بايد د هر حکم د اثبات لپاره دليل وړاندې کړي. هر حکم د خپل اثبات لپاره د دليل غوښتونکی دی، ځکه د علومو هره برخه ځانګړي دليلونه لري.
په ادبي او انساني علومو کې دليلونه د روايت او درايت (پوهې) پر بنسټ ولاړ وي. روايتونه يو له بله سره متفاوت وي او توپير لري. په هر ډول د هرې ادعا د اثبات لپاره دليل په کار دی او تحقيقي رسالې بايد دلايل ولري او دغه کار د څېړنې په برخه کې ارزښت لري.

خ: قضاوت او حکم

د څېړنيزو رسالو له محتوايي ځانګړنو څخه يو هم (حکم او داوري) (قضاوت او حکم) دی. بايد څېړونکی له ځانه نظر هم ولري او هغه څرګند کړي او د رايو د اختلاف په حالت کې (رايه ورکړي، قضاوت وکړي او حکم ورکړي او د منلو وړ خپله خبره وړاندې کړي.)
په قضاوت کې دا مهمه ده، چې څېړونکی له هر ډول تعصبونو خپلواک وي. محقق بايد له هر ډول ډله ايزو، نژادي او نورو وړو مفکورو څخه خلاص وي او په څرګند ډول حق او باطل خلکو ته ور وپېژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: د ژبې د ليکوالۍ اصولو او قواعدو سره برابري
ټولې مقالې اورسالې، چې ليکل کېږي، بايد د ليکوالۍ له ټولو اصولو په تېره ګرامري د ستور سره برابري وي.
که يو څېړنيز اثر په هره برخه (طبي، زراعتي، انجينري، ادبي او هرو نورو علمي برخو کې وي، بايد د ليکوالۍ ټول اصول په کې مراعات شي.

ذ: د لغاتو ا و اصطلاحاتو توضيح
د هر تحقيقي اثر له ځانګړنو دا ده، چې د کتاب په پای کې د مضمون اړوند لغات او اصطلاحات معنی او تفسير کړي.

۶- د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه:
څېړنه د ترسره کولو پړاوونه لري؛ چې بايد په ترتيب سره ترسره شي.
تحقيقي عمليات په ځانګړو علمي حرکتونو سره پيلېږي او هغه پړاوونه لري، چې يو پر بل پسې بايد عملي شي. څېړونکی په هره مرحله کې د خپلواکو عملياتو د ترسره کولو اړمن دی، چې بايد په جلا ، خو په ترتيب او پرله پسې ډول ترسره شي او بيا بل پړاو ته لاړ شي.
هره څېړنه د دې لپاره، چې پوره پايلې ته ورسېږي، څو پړاوونه بايد تر شاه پرېږدي او د تحقيق پړاوونه په لاندې دي:

د موضوع ټاکل:
د موضوع ټاکل او انتخاب، د تحقيقي اثر په رامنځته کولو کې مهم او د ارزښت وړ دی. محقق هغه مهال څېړنه پيل کوي، چې له نه پېژندونکې موضوع سره مخامخ کېږي، بايد د هغې موضوع څېړل لازمي او ګټور وګڼي. دغه راز په تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې محقق ځان پېژني او نورو ته ځان وپېژني. طبیعي خبره ده، چې د تحقیق په موضوع کې پوښتنه یا پوښتني د محقق په ذهن کې پیدا کېږي، هغه باید هڅه وکړي د تحقیق موضوع یا مساله له بېلابېلو اړخونو ځانته تعریف کړي ، څکه موضوع تر څو پورې، چې نوموړې ته ګونګه وي، د څېړنې او پلټنې وړ نه ده.
د تحقیق موضوع باید نوې او غیرتکراري وي او ترسره کول یې باید ګټه رامنځته کړي.
څېړونکی باید د تحقیق د موضوع حد او پوله وټاکي، څو د کار په اوږدو کې له اساسي ستونزو سره مخامخ نه شي، څکه لویه موضوع د څېړنې او پلټنې وړ نه ده.
د موضوع محدودېدل محقق ته امکار ورکوي، څو د موضوع د بېلابېلو برخو په څېړنه پیل وکړي او په هغه پورې اړوند مسالې وڅېړي، نو له دې امله د موضوع په تعریف او حدودو کې فرعي او لږکي (جزیي) موضوعګانې، چې له اصلي موضوع سره ارتباط لري؛ په پام کې ونیسي.
د موضوع انتخاب آسانه کار دی، خو د هغې محدودول ستونزور کار دی. په دې معنی، چې د څېړنې په برخه کلي موضوع نه شی کېدای د ارزښت وړ وګڼل شي، څکه هر څومره، چې موضوع لویه (کلي) وي، د ارزښت وړ وبلل شي. باید څېړونکی هڅه وکړي د تحقیق وړ موضوع پراخه وټاکي.

- بل هغه څه، چې د تحقیق په کار کې د محقق لپاره ګټور وي، له موضوع سره مینه والی (علاقمندي) ده. له هغې موضوع سره، چې محقق مینه وال نه وي، هغه په درست ډول څېړلی نه شي. له موضوع سره بلدتیا او مینه د محقق د پلټنې حس پیاوړی کوي او هغه د بریالیتوب لوړو ته پورته کوي، نو که د موضوع ټاکل په محقق پورې اړوند وي، باید داسې موضوع غوره کړي، چې ورسره مینه او علاقه ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع په ټاکلو کې باید د ټولنې او فرهنګي چاپیریال پېژندل په پام کې ونیول شي. هر اثر، چې د ټولنې د اړتیا په برخه کې تالیف شي، د فرهنګي ټولنې له ښه راغلاست (استقبال) سره به مخامخ شي.

بله مهمه خبره دا ده، چې د څېړونکي پیاوړتیا او پوهه د تحقیق په کار کې مراعات شي؛ په دې معنی، چې محقق باید هغه موضوع وټاکي، چې په هغه برخه کې تخصص او مخکې له مخکې معلومات ولري، دغه کار د تحقیق په کار کې ډېره مرسته کوي.

لازمه ده محقق د موضوع په ټاکلو کې له کل نه جز ته لاړ شي او هغه د خپل کار عنوان وټاکي. د مثال په ډول که د خوشحال د شعر او آثارو په برخه کې څېړنه کوو، دا کلي موضوع ده، خو که شعر (د خوشحال په نظر) را اخلو او بیا تحقیق ور کې کوو، نو دا جزیي موضوع ده.

۲:- د څېړنې د موضوع ثبت او قراداد:

کله داسې هم کېدای شي، یو محقق د یوې مؤسسې او یا تحقیقي خاص بنسټ (نهاد) لپاره تحقیق وکړي. همدارنګه هغه څېړنې، چې د بېلابېلو دورو لپاره تحصیلي پایلیکونه جوړوي او یا په پوهنتونونو او علمي مؤسسو کې د علمي ترفیعاتو لپاره پایلیکونه جوړوي، ثبت او قرارداد یې یو اړین (ضروري) کار دی.

هغه څېړنې چې محقق یې د یوې مؤسسې لپاره ترسره کوي، په قرارداد کې د کار د ترسره کولو لپاره ضروري دي. محقق د هر کار د ترسره کولو لپاره باید یو وړ (مناسب) وخت (زمان) په نظر کې ونیسي او په هغه موده کې چې قرارداد کوي، باید په هغه اندازه وي، چې په هغه موده کې تحقیق ترسره کړي.

همدارنګه د تحقیق کارلګښت (هزینې) ته اړتیا لري. باید هغه پیسې چې د تحقیق د ترسره کولو په کارې کې لګېږي، وسنجول او برابرې شي، پر ته له دې ډېر ځله لیدل شوی، چې د تحقیق کارونه نیمګړي پاتې شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقيق په کار کې وړاندوينه او سوچ کول، ځانګړی ارزښت لري، ځکه د کار په اوږدو کې ستونزې کمېږي.

۳:- لومړنۍ فرضيه (سوچ) او وړاندوينه کول (طرحه ريزي):
کله چې يو مهندس د ودانۍ د جوړېدو اراده ولري، لومړی د خپل پام وړ کار په برخه کې يو نقشه برابروي او له هغه وروسته خپل کارونه له نقشې سره سم ترسره کوي.
په هر څېړنيز کار کې بايد کړنلاره او د کار اصلي محورونه، چې څېړونکی هغه له سره ترپايه ترسره کوي؛ بايد وټاکل شي. دا کار د دې لپاره ښه دی، چې محقق په خپل کار کې نه ناهيلی کېږي.
د تحقيق د طرحې د برابرولو هدف، د ترتېولو ښه ټاکل او د تحقيق په کار کې په عملي لاره ده، څوله هغې لارې په مطلوبو معلوماتو برلاسی ومومي. دا د تحقيق خاکه هم ګڼلای شو.
په اجتماعي او ادبي علومو په تحقيقاتي کار کې فرضيه (سوچ) ځانګړی ارزښت لري، زيرکانه حدس کولو هم د تحقيق د نتيجې لپاره ضروري خبره ده.
فرضيې د تحقيق په کار کې روښانه، مشخصې او د درک وړ وي او يوازې په خيال او ګمان او حدس بنا نه وي.

۴:- د منابعو، ماخذونو او کتابتونو پېژندنه:
له لومړنۍ برنامې او د کار د خاکې له برابرولو وروسته محقق د خپل کار منابع راپيدا کوي او له پېژندلو وروسته هغه ثبت او راټولوي. د محقق منابع چې هر څومره غني او ډېره وي، په تحقيق کې د حقيقت پيدا کېدل آسانه او د پام وړ وي.
د محقق د استفادې وړ منابع بايد اصيل وي، يعنې لاس يې نه وي خوړلی او تحريف شوي نه وي او په انساني علومو کې، چې څومره لرغونتوب ولري د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيق ارزښت ډېروي. څېړونکی بايد د منابعو په راټولولو کې پوره پاملرنه او ژورتيا وکړي.
د محقق مطالعه د منابعو په برخه کې رول لري. څومره چې د محقق د پوهې ساحه پراخېږي، په دې معنی ده، چې له منابع او ماخذو يې په پراخه توګه ګټه پورته کړې ده.
له اهل نظر سره مشوره هم د منابعو په کار کې مرسته کوي. محقق بايد له پوهانو، صاحب نظرانو سره وګوري، مرکې وکړي او له تجربو يې ګټه پورته کړي.
له کتابخانو څخه د ځينو کتابونو نومونو له ځانه سره يادداشت کړي، نيټ څخه ګټه واخلي.
محقق بايد له لومړي لاس موادو ګټه پورته کړی، داسې کتابونه او منابع وی، چې له له پوره ژورتيا، تفکر، نقد او تحليل څخه په کې کار اخيستل شوی وي. له مورنۍ ژبې پرته که نورې ژبې يې زده وی، د هغې ژبې مجلو، کتابونو، رسالو او مقالو ته دې مراجعه وکړي او دا د تحقيق په کار کې نوې تجربې او پوهې ترلاسه کول دي.
لنډه دا چې محقق بايد له کتابونو، مجلو، رسالو، مقالو، انټرنيت او خپلې مطالعې د يادداشتونو له لارې، د مطالبو د تنظيم، ترتيب، انسجام، تجربو، خاکو، فرضيو، تحليلونو، بدلونونو، تعدلونو، کارونو، ليکونو او ټولو تجربو او پوهنو څخه ګټه پورته کړي. سره له نا سره بېل او داسې مطالبو په برخه کې تحقيق وکړي، چې د پام وړ وي.
محقق بايد خپل کار په پای کې يو ځل بيا اصلاح او وګوري او ګنه هم بل مسلکي سړي ته وسپاري، چې ايډيټ او سمون په کې وکړي.
د کتاب، رسالې ايډيټ کول دا معنی لري، چې موږ خپل کار د کتاب د تيارولو او چاپولو لپاره چمتو کوو؛ که تصحيح لړ په ځنډ ترسره شي بد ه خبره نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه:

په تحقيقي اثارو کې د ماخذونو کارولو لارې-چارې ډول ډول دي. په کتابونو او رسالو کې يو ډول ، په تحقيقي مقالو کې بل ډول، به مونوګرافونو کې بل، په ذوقي مقالو او مجلو کې بېلې لارې تعقيبوي.

له دې امله په علمي-تحقيقي او نورو مقالو کې د ماخذونو کارول په لاندې ډول راوړو:

په رسالو او تحقيقي کتابونو کې د ماخذ ورکول په يو ډول نه دی. يا په بله وينا څېړونکی يوه خوله او يو فکر نه دی، ډول، ډول لارې يې غوره کړي او په دغه کار کې پرمخ ځي. کېدای شي دا کار د دوی له ځانې سليقو څخه منشا اخيستې وي، خو بيا هم کېدای شي د تحقيق په کار کې ګټور وي، لږ تر لږه د علمي-تحقيقي آثارو د ماخذونو د چال چلند لارې ډېرې، خو موږ به يې دلته درې راواخلو:

په پاورقۍ يا د پاڼې لاندې برخه کې د ماخذ ورکولو چال چلند:

په دې روش کې که څېړونکی له يوه اثر نه ګټه پورته کړې وي، د خپل کتاب يا رسالې په متن کې شماره راوړي او له هغه وروسته ګڼه (شماره) يعنې د صفحې په پای کې له افقي خط وروسته خپل د پام وړ ماخذ او منبع لوستونکو ته ورپېژني. په دغه روش (چلند) کې کله چې د ماخذ نوم د لومړي ځل لپاره په پاورقۍ کې راځي، بايد بشپړې ځانګړني يې په ترتيب سره ذکر شي؛ يعنې د مؤلف يا محقق (نوم، تخلص، د اثر نوم، مصحح نوم، مترجم نوم، ځای، د چاپ نوبت، کال، د چاپ ځای، خپرونکې مؤسسه او هم جلد (ټوک او مخ) ونبوول شي.

۱) که محقق غواړي د کتاب يا رسالې په پای کې ماخذ ورکوي، لازمه ده په متن کې شماره ورکړي او بيا د کتاب په پای کې شمارې د الفبا په ترتيب سره ورکړي. البته دغه ټول ډولونه پخواني دي. مهمه مساله دا ده، چې موږ په يو اثر کې له څه شي او کوم ماخذ څخه استفاده کوو. که مو استفاده په کتاب يا تحقيقي مقالې يا رسالې کړې نو لازمه ده په پوره ډول ماخذ ورکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) په علمي- تحقيقي مقالو کې ماخذ ورکول: د علمي- تحقيقي کارونو يو ځانګړنه د ماخذونه درلودل دی. کله چې ليکوال په خپله علمي مقاله کې له ماخذونو ګټه پورته کوي، هغو سرچينو ته، چې د خپلې مقالې په ليکلو کې ګټه پورته کړې، لوستونکو ته معرفي کړي. د علمي مقالو ماخذونه هم په يو ډول نه کارول کېږي، د وختونو په تېرېدو سره محققينو او ليکوالو له بېلابېلو لاروچارو کار اخيستی، چې د تحقيق او تاليف کار يې يا آسان کړی او يا ستونزمن کړی دی.
په ډېر پخوا وختونو کې زموږ په هېواد کې د ليکنې او خېړنې لپاره هم د ماخذ ورکولو شيوه يو لاس نه وه. په پوهنتونونو او اکاډميو کې کابو يو ډول شيوه موجوده وه او هغه دا چې (ماخذ يو ځل د شمارې په ورکولو په متن کې بيا پاورقۍ کې معرفي کېده او د کتاب په پای کې به بيا راوړل شو، خو اوس په پوهنتونونو کې (شماره بيا شارحه بيا صفحه) او د کتاب په پای کې هماغه ماخذ د الفبا په ترتيب ورکول کېږي او مخ بيا نه راوړل کېږي.
پخوانی ډول: اميل بنونيست ويلي: ((د آسيا په وچه کې د ژبو دوه کورنۍ شته، چې يوه هندی او بله اريانې ده او دواړه يوه ګډه ريښه لري.)) (۱)
۱- اميل بنوست: د اندو اروپايي ژبو کورنۍ. (لومړی چاپ ۱۹۵۸) کابل: کابل پوهنتون نشرات ۱۸ مخ.

اوسنی ډول:
هماغه مطلب، له هغه راوروسته صفحه بند ېږي او همدلته د کتاب مخ هم راوړل کېږي؛ په پاورقۍ کې نه راځي. د کتاب په پای کې:
۱- اميل بنونست. ۱۸۵۸. د اندواروپايي ژبو کورنۍ (لومړی چاپ). ځای. مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- که له فارسي. پښتو او اردو ځخه مو ماخذ را اخيستی وي، له راسته خوا شمارې په ترتيب او که له هندي يا انګريزي څخه ماخذ راوړی وي، له چپ لوري ماخذ ورکول کېږي او که انټرنيټ وي نو:
www.geocities.com/farraiiv/cearah.html

۸- د څېړني (تحقيق) او تحليل ترمنځ توپير :

تحقيق د ليکوالۍ په دنيا او تحليل د ليکوالۍ په کار کې مهم او د پام وړ بحثونه دي.

څېړنه د ليکوالۍ په دنيا کې دوامداره او پرله پسې بهير دي، چې ترسره کول يې ضرور او له تحقيق پرته د ليکوالۍ بهير له ډېرو کمښتونو سره مخامخ کوي او تحليل (په ليکوالۍ کې د موضوعاتو او مفاهيمو درک او تفسيرول دي)

که تحقيق ونه شي، ليکوالۍ پراختيا او وسعت نه مومي او که د ليکوالۍ په هره برخه کې تحليل نه وي، دا معنی لري، چې مورډ موضوع له درک پرته د هغې په څېړنه او تفسير لګيا ي، نو څېړنه له انساني ژوند سره مل هڅه ده، چې په بېلابېلو برخو پورې اړوند پوهې ته پراختيا ورکوي او تحليل د پوهې او مسلک په کار کې د انساني فکر د سمبالولو، پراختيا ورکولو، هويت او انکشاف ورکولو وسيله ده؛ له دې امله که هر تحقيق که په هره برخه کې وي، د يو تحليل له مخې وي، تحقيق له تحليل پرته مفهوم نه لري. (دواړه يو د بل لازم او ملزوم دي)

يو تحقيق هغه وخت په زړه پورې او مدلل وي، چې له تحليل سره ملګری وي، ځکه تحليل د تحقيق د بشپړولو او د سپړلو معنوي قوت دی او هر تحقيق د تحليل په وسيله هويت مومي. په دې اساس حسن عميد وايي: ((تحليل – مص. [ع] (ت، ل) حلالول، بنه شمېرل، حلول، پرانستل، په معده کې د خوړو حل کېدل.)) (۱۵: ۵۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرګنده شوه، چې تحليل د تحقيق شوېو شيانو او مطالبو شمېرل، حلول او ورسره ورسره پرانستل دي.

پښتو انګليسي قاموس کې راځي، چې (تحقيق؛ ريسرچ Research او پلټنه ده او تحليل(Assimilation, decomposition)، Dissolution ته وايي.)) (۳: ۱۰۳)

که تحقيق خلقول، لټول او پيدا کول دي، نو تحليل د هغو موادو باطني راسپړنه ده، آن حلول او تجزيه کول ورپورې اړه لري. په (زاهد پښتو-پښتو سيند) کې راځي: ((تحليل- نر. م (ج- تحليلونه) حلول، تجزيه کول، ويلي کول، يوه موضوع په څو برخو ويشل او د دغو اجزاوو ترمنځ د اړيکو بيانونه ده.)) (۲۰ : ۲۱۲)

اوس ځرګنده شوه که تحليل له تحقيق سره مل نه وي، موضوع په پوره ډول وضاحت نه موي؛ تحليل که يوې خوا د تحقيقي موادو سپړنه او تجزيه ده له بلې خوا د تحقيقي موادو د سپړلو تيوري هم ده.

که تحقيق د بشر د اړتيا او کنجکاوۍ (پلټنې) نتيجه ده، خو تحليل د غه کار ته مفکوره او ايډيا پيدا کول دي او د همدغې ايډيا په وسيله د يوې موضوع ښه سپړنه ده. د تهران پوهنتون استاد دکتر علی فاخر د دوکتور اثر کې داسې راغلي دي: ((تحقيق يو نظامنده کار او بهير دی، چې د يو سنجول شوي منطق له مخې ترسره کېږي، خو تحليل د تحقيق د ترسره کېدو عامل او هدف ښکاره کول؛ هغه وخت تحقيق ښايسته ده، چې د تحليل له مخې وي، بې تحليله تحقيق بې بارانه او بې اوبو کرونده ده.)) (۱۴: ۲)

په تحقيق کې هدف نغښتی وي او په تحليل کې فکر؛ نو په دې اساس (هر هدف د يو فکر محصول دی او يو فکر د ستر مرام په درلودلو ښکلی کېږي او د برې پړاو ته رسېږي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۳– دشپړم څپرکي د مطالبو لنډیز:

- تالیف او څېړنه او د لیکوالۍ نورې برخې د معاصرې لیکوالۍ مهمې، علمي، ادبي او آن تدریسي برخې جوړوي.
- لومړی؛ تالیف، ردیفول، جوړول او منظمول دي، یعنې لیکنو ته داسې سر او صورت او سامان ورکول چې په هماغه فني برخه کې انسجام رامنځته کړي. د اوسنۍ لیکوالۍ ډېر له تخلیق ، تصنیف او تحقیق مالامال دی. هر علمي او ادبي او هنري تحقیق یوه غزونه او آن پنځونه ده، چې تالیف او تحقیق هم د لیکوالۍ په ډګر کې مهم رول لوبوي.
- ځینې خلک چې د شهرت د خیال تړي وي، عادت لري، چې ډېر ژر د کتاب په تالیف لاس پورې کړي. همدا چې یوه مقاله او اثر یې ولیکه، نو سمدلاسه د کتاب په خپرولو هم لاس پورې کوي او دا خو لا پرېږده د نورو لیکوالو د آثارو په نقد کولو پیل کوي.
- په دریاب قاموس کې راځي: تالیف واحد مرکز جمع، یوځای کونه او کتاب لیکنه ده، خو فرهنګ عمید کې وایي: ((تالیف؛ یو ځای کونه، راټولول، د هغو ټکو راټولول، چې په بېلابېلو ټوټو پورې اړه ولري. همدارنګه زیاتوي: دوستي کول، الفت ورکول، راټولول، خواره واره شیان سره راټولول، دهغه کتاب راټولول، چې مطالب یې له نورو کتابونو اقتباس شوي وي. عربي قاموس: تالیف ګرد آوري شده، کمپوزشن، کمپوزنګ، اېډېټینګ ته هم وایي.
- تالیف ډېر په اقتباس ولاړ وي، خو په دې شرط چې ټول اقتباس نه وي او که وي راټولول یې د اړتیا او فني تجزیې پر اساس وي، دغه کار د پر تمرین ته اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ په اکاډميکو او علمي مؤسسو کې ممکن ځيني ليکوال وغواړي په ببړه يو تاليف وکړي؛ تاليف د تجربو او ډېرو مکررو پوهنو لاسته راوړنه او مجموعه ده، نه د بېړې او تلوار.

❖ د کابل پوليتخنيک او د لوړو زده کړو وزارت د انسجام او تحقيق رياست علمي غړی، ښاغلی استاد پوهاند نورمحمد همتا نظر لري: به نظر من: [در تاليف آثار ضمن رهنمود های مقرره مطالب ذيل بايد در نظر گرفته شود:

- عناوين، فصول و مفردات طبق خواست زمان، انکشافات علمي وجامعه بهتر است.. فهرست شوند.
- تاريخچه موضوع يا عنوان طرح شده، اثار کتبی و تاريخی در اثار کتبی و تاريخی و اثار علمی مرور طور فشرده بصورت مشخص و موجز با ذکر نام مؤلف گفته شود.
- نقد يا تاييد اثار قبلی بشکل مستند و منطقي اگر ضرورت باشد ؛ صورت گيرد.
- داشته ها و يافته های مؤلف به زبان و ادبيات و شيوه مربوط نحو ، باتفصيل و مستند به اثار علمی قبلی در آشکال، تعارف ... و اظهارات بيان گردد...

همدارنګه د نورو څېړنو ، مرکو او پوښتنو ترځنګ چې د ځانګې او نورو استادانو څخه د تاليف په برخه کې کړې دا دی يوه ژوندی مرکه لرو ، چې لنډيز يې راوړو:

د کابل پوهنتون، د ژورناليزم پوهنځی حقدار استاد او د لوړو زده کړو وزارت د انسجام او تحقيق رياست علمي غړی ښاغلی پوهاند وفا ليکي:

[برای تاليف يک اثر علمي مراتب آتی بايد درنظر گرفته شود:

موضوع تحقيق و تاليف يافته های تحقيق از جمله مسايل عمده در پيشرفت و تکامل جامعه انساني است. زيرا انسانها از زمان طفوليت تا مراحل کهولت ضرورت دارند که برمعلومات و جانبيني خود بيفزايد.

همچنان کشف رازهای خلقت و طبيعت از جمله خواسته های انسانی می باشد. البته تجربه، جستجو و کنجکاوی پايه و اساس تحقيق را تشکيل ميدهد...

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید گفت که داشته های علمی بدون تحلیل و تحقیق بدست نمی اید. لذا برای آنکه یک اثر دارای محتوای عالی باشد، باید میتودلوژی و یا اصول تحقیق را مراعت کرد و ...

- ❖ د کتاب په تاليف کې لازمه ده: د يو چا د سبک پيروي وشي.

په تاليف کې هڅه وشي، چې رانقل شوي مطالب ښکاره او مشخص وي... نور ارقام دې له کتابه وويل شي.

- ❖ د تاليفي او تصنيفي اثر ترمنځ ښکاره توپير موجود دی؛ هماغسې چې نور ادبي-اجتماعي صنفونه د فن له پلوه سره توپير لري، د ليکنې په ډګر کې هم پراخه توپيرونه لري.
- ❖ د تاليفي اثر برابرول د يو مشخص تدريسي هدف لپاره وي. بايد ډېر واضح او څرګند وي؛ د ليکوال لازمه پوهه، تجربه او انتظام ور کې صراحت ولري. د تاليفي اثر ځانګړنې تر ډېره بريده د مؤلف په مهارت او تجربه پورې اړه لري.
- ❖ په تاليف کې يا د تاليف کولو په وخت کې ليکوال ته خپله پوهه يا کتابي پوهه کافي او پوره نه ده، بلکې لازمه ده د هيواد په مذهبي او ملي روحيه پوه او سمبال وي، ځکه تاليف کول د ليکوال يو اجتماعي مکلفيت دی، چې پوه، اخلاص، ښه نيت او له موضوع څخه لازم درک بايد په کې موجود وي.
- ❖ قرآن کريم، حديث، ټولنپوهنې، دودونو او نورو علومو کې معلومات ولري. له دې امله تاليف نه يوازې د ليکوال خپل نظريات دي، بلکې د نورو د قول څلول هم دي. تاليف بله ځانګړنه دا ده، چې ليکوال له خپله ځانه لار نه باسي، نومورې د ضرورت له مخې د سترو ليکوالو د سبک پيروي کوي.
- ❖ تاليفي اثر ډېر څله تدريسي هويت لري او اهداف يې روزنيز وي. دغه آثار (تاليفي) په پوهنتونونو او د لوړو زده کړو علمي مؤسسو کې د استفادې وړ وي؛ همدا اړتيا ده، چې د ليسانس دوري محصلين بايد په پوره او عمومي ډول، د ماسترۍ او دوکتورا محصلين په خصوصي او مسلکي ډول د ليکوالۍ په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو وپوهېږي، اهداف یې وپېژني او د لیکوالۍ او لیکوال کېدو هڅه د لیسانس له دورې پیل کړي.

- د تالیفي اثارو د لیکلو بله ځانګړنه دا ده، چې ډېر تمرین او ممارشت غواړي ، د لیکلو تمرین د تالیفي اثر کره هویت لا ځلولی شي، ځکه نو د تالیف کولو پر مهال ډېر تمرین ته اړتیا ده، اړتیا زموږ د ضرورتونو د رفع کولو آسانه او ډاډه لار په لاس راکوي.
- په تالیفي اثارو کې د اقتباس ترځنګ، ماخذونه باید ښکاره او په پوره امانتدارۍ و کارول شي. هر ماخذ د کتاب په منځ او د کتاب په پای کې د معیاري طریقې له رویه استعمال شي، یعنې د پوهنتونونو له دود سره. ځینې وختونه یوه کلمه، اصطلاح او مطلب د صفحې په پای کې هم توضیح کېدای شي.
- د تالیفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې په اثر کې د هرې بلې نظریې راوړل د یو علت د (سپیناوي) لپاره باید وي؛ یعنې د هر علت لپاره یو معلول راوړل شي؛ مثلاً که یو اثر د یو سمستر لپاره لیکل کېږي، یا دوو، باید (اړتیا ، علت، مفردات او د ځانګې تدریسي غوښتنې منعکسي کړي.
- په تالیفي اثر کې رنګارنګي ډېره اړینه ده. تالیفي اثر نسبت تصنیفي اثر ته ډېر دقیق وي. یو تالیفي اثر باید (نوی، لنډ ، کره ، مردف، مرتب، منظم، عام فهمه او بالاخره تدریسي هویت ولري.
- د څېړنیزو او تالیفي آثارو د برابرولو میتودونه:

باید په پوره پوهه، علمي واکمنۍ او ډېرو تجربو ولاړ وي او لیکوال یې په لیکلو کې قابل صلاحیت وي؛ د لیکوال د کلونو تجربو محصول وي؛ د تالیف له لارو-چارو سره بلد وي، څنګه چې د علومو ځانګې بېلې دي، نو د تحقیق او تالیف لارې چارې هم جلا دي او دغه میتودونه، تاریخي، سیاسي، علمي، ادبي او نور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ میتودونه په (تاریخي، سیاسي، علمي او ادبي-هنري باندې ویشل کېږي. تاریخي میتود د پېښو د پېښېدو عوامل بیانوي، سیاسي میتود سیاسي لارې-چارې په میتودیک ډول راښیي، د علمي میتود شیوه د انکشاف او مهارت پر شیوه استواره ده. ادبي-هنري میتود پر ښکلاییزو موازینو اتکا لري. فکري او خیالي مهارتونه او معیاورنه هم په کې ارزښت لري.
- ❖ تالیفي کتابونه د ځان لپاره میتودونه لري لکه: درسي مفردات، لیک لړه فصلونه، د فصلونو لنډیز، سوالونه او ماخذونه لري.

مفردات يې په ښانګه کې ثبتېږي؛ له پنځو کلونو وروسته کېدای شي تغیر شي؛ د محصلانو لپاره ضرور دی؛ درسي کتاب د ساعتونو او کرېډېټونو له مخې او په سمستر کې څو ساعته او څو اونۍ ویل کېږي.

- ❖ تحقیقي اثر هم میتودونه لري؛ لکه: تاریخي میتود، د سروې میتود، تجربي میتود او ...
- ❖ تحقیق؛ څېړنه او ښکاره کول، محقق کول، برجسته کول او په ډاګه کولو ته وایي. ریسرچ، بیا لټونه او پلټنه هم ده. تحقیق په مختلفو ډکشنریو کې بېلابېل نومونه اخیستل شوي، چې متن ته دي مراجعه وشي.
- ❖ د تحقیق کلمه د ((حق) له مادې اخیستل شوې، ربښتیا، درست، د باطل ضد، ثابت او واجب معنی ورکوي. دهخدا لغتنامه کې راځي: د تحقیق کلمه عربي ده، په فارسي ژبه کې معادل یې (پژوهش) او د پژوهش ماده د پژوهیدن له مصدره یعنې لټون او پلټنه او ښکاره کونه ده؛ اخیستل شوې ده.
- ❖ که غواړو د تحقیق ارزښت وپېژنو او د ژوند په ټولو (علمي، ادبي، فرهنګي او ... برخو کې تحقیق وکړو، لازمه ده لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړو:

۱) ولې تحقیق کوم؟

۲) د څه په باره کې څېړنه کوم؟

۳) زما څېړنه کومه ارزښتمندي لري او کنه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤) کوم تحقيق چې زه کوم د نورو (مخکينو) څېړنو ارزښتمندي زياتوي او معلومات پرې ورزياتېږي کنه؟
٥) زما تحقيق د لاينحله پوښتنو ځواب ورکولای شي کنه؟
٦) زما په څېړنه کې کوم ارزښتونه پراته دي؟
٧) او کوم هدفونه لري؟

بايد پورته پوښتنو ته ځوابونه ومومو. اصلي متن ته دې مراجعه وشي، پوره ځوابونه ورکول شوي دي.

❖ څېړونکی (محقق) څوک دی؟

هر محصل او ليکوال يو څېړونکی او محقق دی، دا ځکه غواړي د دوامدار مطالعې له مخې ليکنه وکړي، د لا زيات تحقيق احساس کوي. ځنګه چې هر تحقيق يو حقيقت دی، د حقيقت د موندلو لپاره بايد څېړونکی د لوړو اخلاقي او علمي ځانګړنو درلودونکی وي. صابر وي، پوه او عالم وي، له خپلې رشتې او مسلک سره مينه ولري او د يو مسلکي په توګه د تحقيق کار ته دوام ورکړي.

❖ د تحقيق اصل ؛ څېړنه ورته وايو او څېړونکی (محقق) دی؛ دواړه (څېړنه او څېړونکی) د عربي له تحقيق او محقق نه اخيستل شوي دي او مصدر يې د تفعيل له بابه دی، (حقق، يحقق، تحقيقا ، محقق ...) څېړل شوی دی.

❖ د تحقيق يو معنی غوره کول دی، آن په دود او فولکلور کې راغلي: (په بنو تلوار په بدو تامل) او همدارنګه الله تعالی په قرآن مجيد کې فرمايلي دي: ژباړه: (اې مومنانو! که کوم فاسق تاسې ته درشي او تاسې ته کوم خبر در وړي، نو تاسې تحقيق په کې وکړئ. هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر رسوئ او بيا په خپلو کړو پښېمانه شۍ.) له دې معلومېږي، چې غور او دقت غواړي، هره څېړنه د غور او تحقيق په لړ کې هويت مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تحقیق د ارزښت په برخه کې په (قرآنکریم) کې د حضرت ابراهیم ع او حضرت پیغمبر ص رسول برحق حکایتونه راغلي دي. همدارنګه د سیرت نبي ص او نورو احادیثو د محقق کولو په برخه کې مسلمانانو ډیر غور او تحقیق کړی دی، چې زموږ لپاره د تحقیق ارزښتمندي لا زیاتوي.
- هر تحقیق فردي او ټولنیزې ګټې لري؛ فردي ګټه یې دا ده، چې هر انسان د کامیابۍ په لور هڅه کوي ؛ اول محقق په رواني لحاظ پیاوړی کوي، د فکري کامیابۍ په لور هڅه کوي او له دې امله هر ډول وده او رشد کولای شي. آن همدغه انسان (محصل) او څېړونکی په رواني لحاظ پیاوړی کېږي، څېړنه پیاوړې کېږي، وجداني باور تحرک پیدا کوي او تمرکز پیاوړې کوي.
- ټولنیزې ګټې یې دا دي، چې د ملتونو وده او پرمختګ په ټولو اخلاقي، سیاسي، ټولنیزو، فرهنګي او اقتصادي، برخو کې له همدغې لارې محقق کېږي. د انسان او ټولنې ژوند ته رنګ ورکول کېږي، اعتبار پیدا کوي او ډېره کامیابي حاصلېږي.
- تحقیق ډېر ډولونه هم لري؛ الف: په ننداړتونونو کې کتابتوني تحقیق، ساحوي تحقیق، ګډ (مختلط) تحقیق، او تحقیق د ارزښتمندۍ (میزان) له پلوه، چې په ابتکاري، پراختیايي (تفصیلي) د پلټونکو د شمېر، حجم او کیفیت له پلوه د کتلو وړ دی.
- محقق ځانګړتیاوې هم لري، محقق د ټولنې فعال غړی دی، محقق پخوانیو پېښو ته یو ځل بیا تازه روح ورکوي، څېړنه د وخت په اوږدو کې ترسره کېږي. د څېړونکي عمده ځانګړنه د هغه پوره پوهه په موضوع کې مسلکي توب او د تحقیق پر مهال صبر کول دي، له تعصب ځان ساتل ضرور دي.
- محقق د خپلې پوهې او د نورو نظریو په رڼا کې بآید پوه شي، چې د تحقیق موضوع پېژندل ضرور دي. د یوې مسالې د څېړنې لپاره تعریف طریقه غوره کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو پوښتنو ته شواهد بايد راوړي، راټول شويو مدارکونو ته سر او صورت ورکړي.

❖ محقق مسووليتونه هم لري؛ لکه:

۱) تر ټولو مهمه د حقيقت ترلاسه کول دي او نورو ته اعلانول دي. هغه بايد ککړ مغزونه له خرافاتو پاک کړي او نوي جوړونه وکړي او په خلکو کې حقاني باورونه پيدا کړي. د يو محقق مسوليت د ټولنې په ټولو ډګرونو کې خدمت کول دي.

❖ څېړونکی يا محقق صفتونه هم لري؛ څېړونکی عادي سړی نه دی او هر څوک نه شي کولای د خپل علم، قلم، ليکوالۍ او څېړنې له لارې خدمتونه وړاندې کړي. د محقق صفت دا نه دی، چې د ټولنې خلک يې د ليکوال په توګه وپېژني، بلکې د يو روڼ آند په توګه او صفت خلکو ته د ټولنې حقايق بيانوي.

❖ که چېرې يو محقق غواړي، چې کامياب شي لاندې ټکي په نظر کې نيسي: (د عمل نوښت، صبر او پايداري، پر موضوع لازمه پوهه درلودل، د مطالبو په پوهېدو کې ژورتيا درلودل، د نظريو او افکارو په تحليل کې نقاد ذهن درلودل، د مطالبو د وړاندې کولو لپاره روحي برلاسي درلودل، د تحقيق له لارو چارو سره بلدتيا ، له منابع او ماخذونو سره روږدېوالی، په بهرنيو ژبو پوهېدل، له کمپيوټر او انټرنيټ څخه ګټه اخيستنه، د ليکوالۍ له اصولو سره بلدتيا ، دا ټول د محقق صفتونه دي.

تحقيق بايد نوې مفکوره ولري.
په ليکنه کې له معتبرو منابعو کار اخيستل شوی وي او د غه راز تحقيقي اثر مقدمه غواړي؛ د موضوع طرحه په واضح ډول ور کې راغلي وي، د تحقيق اهداف ور کې مشخص شي؛ د اثر د محتوا لنډ ذکر په کې وشي، د ضرورت په صورت کې له معيار سره سم جدولونه، احصايې، ګرافونه او نقشې وښودل شي، ماخذونه، اصطلاحات او نور وښودل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ تحقيق او تحليل ترمنځ توپير هم شته؛ څېړنه د ليکوالۍ په دنيا کې دوامداره بهير دی او تحليل په ليکوالۍ کې د موضوعاتو او مفاهيمو درک او تفسيرول دي. که تحقيق ونه شي، ليکوالۍ پراختيا او وسعت نه مومي او که د ليکوالۍ په هره برخه کې تحليل نه وی، په تېره په تحقيق کېږي نو دا معنی لري، چې مورږ د موضوع له درکه پرته تحقيق کوو.
- ❖ يو تحقيق هغه وخت په زړه پوري او مدلل وي، چې له تحليل سره ملګری وي، ځکه تحليل د تحقيق د بشپړولو او د سپړلو معنوي قوت دی او هر تحقيق د تحليل په وسيله هويت مومي. د حسن عميد په وينا ، تحليل، حلالول، ښه شمېرل، حلول، پرانستل...
- ❖ پښتو-انګليسي قاموس کې راځي: که تخليق خلقول، لټول او پيدا کول دی، نو تحليل د هغو موادو باطني را سپړنه ده.
- ❖ که تحقيق د بشر اړتيا او کنجکاوي ده، خو تحليل د غه کار ته ايديا او مفکوره پيدا کوي او د همدغې ايډيا په وسيله د يوې موضوع ښه سپړنه کېږي.
- ❖ تحقيق يو نظامنده کار او بهير دی، چې د يو سنجول شوي منطق له مخې ترسره کېږي، خو تحليل د تحقيق د ترسره کېدو عامل او هدف ښکاره کوي؛ هغه وخت تحقيق ښايسته ده، چې د تحليل له مخې وي، بې تحليله تحقيق بې بارانه او بې اوبو کرونده ده. په تحقيق کې هدف نغښتی وي او په تحليل کې فکر؛ نو هر هدف د يو فکر محصول دی او يو فکر د ستر مرام په درلودلو سره ښکلی کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۴– د شپږم څپرکي پوښتنې:

۱) ولې تحقيق يو نظامنده کار دی او تحليل هدف ښکاره کوي؟ لنډ او جامع ځواب راکړئ

۲) د تاليف درې تعريفونه را واخلئ.

۳) يو تاليفي اثر ډېر په اقتباس ولاړ دی، که په تحقيق؟

۴) د تاليفي اثر په برابرولو کې څو ضروري يادونې کومې دي؟

۵) آيا په تاليفي اثر کې خپل مطالب او رانقل شوي مطالب سره ګډ که جلا ښوول کېږي؟

۶) د تاليفي اثر ځانګړنې په کره ډول په ګوته کړئ.

۷) د تاليفي او تصنيفي اثر توپيرونه په واضح ډول سره وکړئ.

۸) د تاليفي او تصنيفي آثارو د برابرولو ځينې ميتودونه په نښه کړئ.

۹) د سياسي، علمي او ادبي ميتودونو ځينې ځانګړې معيارونه په ګوته کړئ.

۱۰) د تاليفي کتاب د تاليفولو په کار کې کوم ميتودونه په نظر کې نيول کېږي؟

۱۱) سرمحقق زلمی هېوادمل د څېړنې ميتودونو ته څه ډول اشاره کوي؟

۱۲) څېړنه (تحقيق) څه ته وايل کېږي؟

۱۳) تحقيق د څه شي له مادې اخيستل شوې ده؟

۱۴) په بېلابېلو ډکشنريو کې تحقيق څه ډول تعريف شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵) د تحقيق دري نوي او په زړه پوري تعريفونه راوړئ.
۱۶) حافظ الپوري، يونس خيبري، حافظ شيرازي د تحقيق په برخه کې کوم شعرونه لري؟
۱۷) د څېړنې پر مهال لازمه ده کومې پوښتنې له ځانه وکړو؟
۱۸) څېړونکی (محقق) چا ته ويل کېږي؟
۱۹) د څېړنې (تحقيق) په برخه کې خپل معلومات په کره ډول وليکئ.
۲۰) په قرآنکريم کې د تحقيق په برخه کې کوم ډول نظر ښکاره شوی دی؟
۲۱) د حضرت محمد ص نظر او دعا د تحقيق په برخه کې څه وه؟
۲۲) ډاکټر سری نګر د مسلمانانو د تحقيقاتو په برخه کې څه نظر لري؟
۲۳) د څېړنې فردي او ټولنيزې ګټې کومې دي؟
۲٤) څېړنه په انسان په تېره په ليکوال او محقق کې څه شی راژوندی کولای شي؟
۲۵) ولې وايي، چې د يو تحقيق هدفونه سپېڅلي دي؟
۲٦) تحقيق څومره ډولونه لري؟
۲۷) د يو څېړونکي (محقق) ځانګړنې په ګوته کړئ؟
۲۸) د محقق مسوولیتونه کوم دي؟
۲۹) د څېړونکي عمده صفتونه کوم دي؟
۳۰) د څېړنيزو علمي آثارو محتوايي ځانګړنې په ګوته کړئ.
۳۱) د افغانستان د دولت د رياست د ۱۸، ۸، ۱۳۸۲ ګڼه فرمان کې د علمي-تحقيقي مؤسسو د حق الزحمو په (۸۱) نمبر کې د علمي-تحقيقي کتاب يا رسالې شرايط کوم ښوولي دي؟
۳۲) د تحقيقي اثارو محتوايي او شکلي ښېګڼې او ځانګړنې په ګوته کړئ.
۳۳) د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه کوم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤) په تحقیقي آثارو کې ماخذونه څنګه کاروو ؟

۳۵) د تحقیق او تحلیل ترمنځ خپل کره، بشپړ او هر اړخیز معلومات ولیکئ.

۳٦) پوهاند همتا تالیفي اثر په برخه کې څه نظر لري؟

۳۷) د کابل پوهنتون د ژورنالیزم پوهنځی استاد پوهاند وفا د یو علمي اثر د تالیفولو لپاره کوم لاندې مطالب په پام کې نیسي؟

۳۸) د یو کتاب په تالیف کې کوم مطالب په یاد کې نیسو ؟

۳۹) د یو تالیفي اثر کره او عمده ځانګړنې ووایاست.

٤۰) د تحقیقي اثر کره او عمده خصوصیتونه په ګوته کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۵– د شپږم څپرکي ماخذونه :

۱- قرآنکريم. ثورات الحجرات. (۲) آيت.
۲- احمدي جاويد. ۱۳۸۹. روش تحقيق کتابخانه يي و اجتماعي. کابل: شهرنو. رسالت انتشارات.
۳- انګليسي –پښتو قاموس. (محمد عارف) ۱۳۸۳. پاکستان. پېښور: دهکی نعلبندي. قصه خوانی.
۴- بېنوا عبدالروف.کال. پښتو متلونه.
۵- پښتو-انګليسي قاموس. ۱۳۸۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپرندويه ټولنه.
۶- دواني، علي. ۱۳۷۷. هنر نويسنده ګی و نامه نگاری(دويم چاپ). پېښور: کتاب خپرونه. قصه خوانی.
۷- دهنوي، حسين. ۱۳۸۱. د تحقيق روش(شپږم چاپ) ايران: قم. دارالصادقين.
۸- رشيق، محمد حسين. ۱۳۸۴ه. د علمي –تحقيقي اثر د ليکلو ډول، روش. کابل: کابل پوهنتون. د کابل پوهنتون د علمي تحقيقاتو مرکز.
۹- رنجبر، دکتراحمد. ۱۳۷۸. روش تحقيق و ماخذ شناسي: ايران: تهران. انتشارات امير کبير. د پيشگام مطبعي خپرونه.
۱۰- زلمی هېوادمل. ۱۳۸۸. د څېړنې بنسټونه او ډولونه. (ټولونه او تدوين). د افغانستان د علومو اکاډمی د سيمه ايزو مطالعاتو مرکز.
۱۱- سياح،احمد. ۱۳۸۳. فرهنگ دانش آموز (عربي به فارسی، فارسی به عربي) . تهران: خيابان انقلاب. چاپخانه رهنما.
۱۲- شيرازی، حافظ. ۱۳۸۲. متن کامل فالنامه حافظ شيرازی. ايران: تهران. کتابخانه ملی ايران. انتشارات هنرور.
۱۳- علي اکبر، دهخدا. ۱۳۷۷. لغتنامه دهخدا(دويم چاپ). تهران: د تهران پوهنتون خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- علي فاخر، دکتر. ۱۳۸۰ کال (دويم چاپ). ابزار عمومي تحقيق. ايران. تهران: تهران پوهنتون. د ايران ملي کتابتون.
۱۵- عميد، حسن. ۱۳۸۲. فرهنگ فارسي عميد. (دويم چاپ) تهران. ميدان استقلال. مؤسسه انتشارات اميرکبير.
۱۶- فرهنگ فارسی به انګليسی. ۱۳۸۱. (لومړی چاپ) تهران: ميدان انقلاب. خيابان اردبهشت.
۱۷- فرهنګ، غلام يحي. ۱۳۸۲. د تحقيق اصولو رساله. هرات: مطبعه خواجه عبدالله انصار.
۱۸- فقيهي، فضل الرحمن. ۱۳۸۷ ه. راهکارهای پژوهش (دويم چاپ). هرات: هرات دولتي مطبعه.
۱۹- قايمي، علی. ۱۳۷۵. پر مکتب پېژندني د ټينګار لارې-چارې. تهران: خيابان شهر. قطره خپرونه.
۲۰- مشواني، عبدالقيوم. ۱۳۸۵. زاهد پښتو-پښتو سيند. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه تخنيکي څانګه.
۲۱- مومند، قلندر. ۱۹۹۴م. درياب. پېښور، اين ډبليو ايف-پي. ټيکسټ بک بورډ.
۲۲- مقرره ها، لوايح و طرزالعمل های تحصيلات عالی (۱۳۹۰. (دويم چاپ). کابل د لوړو زده کړو علمي معينيت. د لوړو زده کړو مطبعه.
۲۳- همت، عبدالمالک. ۱۳۸۵. د مقالي ليکلو اصول (ژباړه). کوټه: يونايټيډ پريس. صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۴- هيوادمل، زلمی. ۱۳۲۷. د متن څېړني ميتودولوژي. کابل. د افغانستان د علومو اکاډمي. د ژبو او ادبياتو مرکز. پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

۷- مقاله یا مقاله لیکنه

پیلیزه (مدخل):

مقاله؛ عربی کلمه ده، د قول، ویلو په معنی ده او په اصطلاح کې د یوې ځانګړني موضوع په برخه کې هغه لیکنه ده، چې علمي، ادبي، تحقیقي، مذهبي او ... مضمون ولري.

مقاله ډېر ډولونه لري؛ نن سبا د مقاله لیکلو بازار ښه تود دی، چې په خبرنیزو، اخلاقي، دیني، روزنیزو، سیاسي، اقتصادي او .... او ډېرو ډولونو ویشل کېږي. مقاله هر ډول مضمون لرلای شي. د شکل له پلوه هم توپیرونه سره لري.

په دې څپرکي کې (مقاله یا مقاله لیکنه، مقاله او رساله څه توپیر لري؟، د مقالو ډولونه، د مطبوعاتو اړوندې مقالې او دهغو ځانګړني (ورځپاڼو، انټرنیټ، مجلې، علمي-خبرنیزې او تحلیلي، ادبي، علمي مقالې او ځانګړني یې او همدارنګه انتقادي-قضایي، اقتصادي، تبلیغي، طنزیه، ټولنیزې، اخلاقي، دیني، روزنیزې او ... مقالې او ځانګړني یې او دغه راز د دې فصل د مطالبو لنډیز، پوښتنې او ماخذونه په ترتیب سره ښوول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۱– مقاله (Article. Essay. (Maqala

مقاله؛ د ليکوالۍ يو غوره او عمده ډول دی، چې د ليکوالۍ په دنيا کې له ډېر پخوا تر اوسه رواج لري او نن سبا يې اخبارونو، اوونيزو، مجلو، کتابونو نيټ، فيس بوک او يوټيوب او بلاخره ټولو رسنيو ته لار پرانيستې ده.

((په پښتو – انګليسي قاموس کې (مقاله يا مقالي) ته. Essay يا (Article) ويل شوي او سر مقاله (Editorial) وايي.)) (۱۰ : ۴۳۷)

په انګليسي –پښتو قاموس، الازهر خپرندويه ټولنه (۵۱) ماده، بېله فقره، بېله اصطلاح، جلا موضوع (د مجلې، ورځپاڼې انسايکلو پيډيا (ګړ) هم ورته وايي.)) (۹ : ۵۱)

زاهد پښتو-پښتو سيند، ۱۳۸۵ کال چاپ، ۹۷۳ مخ کې ليکي: ((maqala-ښځ-م-ا) لوظ، لوز: ۲). ليکلی مضمون؛ ۳. د کتاب ... برخه.)) (۲۰: ۹۷۳)

فرهنګ فارسي عميد، دويم ټوک. ۱۳۸۱. ۱۸۳۵ مخ کې راځي:

((مقاله – مص-[ع] مقاله (م. ل) سخن ګفتن [[ګفتار، سخن]] يک قطعه يا فصل از کتاب، يک مطلب که تحت عنوان معينی نوشته شده باشد، مقالات جمع.))

(۲۸ : ۱۸۳۵ – ۱۸۳۶)

په پښتو ژبه کې (ليکنه لويه يا وړه)، جمع يې ليکنې او مغيره ليکنو) يا هغه ليکنه چې تر يو ټاکلي سرليک لاندې په يوه برخه کې ليکل شوې وي. مقاله (مفرد) ډول او جمع يې (مقالې) هم راځي. مقاله لويه او وړه وي او کېدای شي هر ډول مضمون ولري. مقاله ليکنه د ليکوال کار دی او دا کار يو پياوړی مسلک دی. مقاله (Thesis) له مقاله (Essay) يا مونوګراف (Monograhph) يا پايليک او يا رسالې (Treatise) سره توپير لري؛ دلته زموږ هدف (Essay) يا هغه مقاله ده، چې د ليکوالۍ په ډګر کې لرغوني تاريخ لري؛ د شکل او مضمون له پلوه (وړه يا لويه) وي؛ مضمون يې په نثر وي، غوره او اسانه اسلوب يې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، چې د يوې ځانګړې موضوع څخه بحث کوي او يو فکر تبليغوي. دغه ډول مقالې (تر يوه عنوان لاندې يوه وړه يا لويه موضوع رانغاړي.)

د ادبي مسالو معاصر ليکوال ډاکټر سيروس شميسا په خپل معتبر اثر (انواع ادبی، ۲۵۸) مخ کې د (Monograhph)، (Thesis)، (Essay) او تريتيس (Treatise) ترمنځ توپير کړی، چې لنديز يې دلته راوړل کيږي: ((مونوګراف يا پايليک) هغې رسالې ته ويل کيږي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله او مشرحه توګه وليکل شي او يا خبرې کوي.

مقاله (Thesis) په ځانګړې توګه هغه ليکنې ته وايي، چې د يوه علمي سند په توګه يې د علمي سند هيله من ليکي، مګر په عام ډول نه ليکل کيږي.

په عامه توګه مقاله (Essay) په نثر ليکل کيږي. لنډه يا اوږده وي او د يو ځانګړې موضوع څخه خبرې کوي او يو فکر په کې انعکاس مومي او يا موندلې وي؛ ډېر ځله لنډه وی.

د مقالې او رسالې (Treatise) ترمنځ فرق دی، په دې معنی چې حتمی نه ده، مقاله دې جامع او بشپړه وي او په هغې کې د خبرو وړ موضوع له ټولو اړخونو څخه وڅېړل شي. مقاله خاصو ډلو ته نه، بلکې ډېر ځله عامو وګړو ته ليکل کيږي. له دې امله دومره فني نه وي، خو هله بيا فني وي، چې تخصيصي مجلو ته، چې خاص لوستونکي لري، ليکل شوې وي.)) (۲۵ : ۲۵۸)

مګر ډاکتر احمد شلبي په خپل اثر (کيف تکتب بحثاً او رسالة، ۵ مخ) د آرتورکول (Arthuracole) په حواله د مقالې تعريف داسې راوړی: ((مقاله هغه بشپړ رپورت ته وايي، چې کوم څېړونکی يې د خپل بريالي څېړنيز کار ترسرته رسېدو وروسته وړاندې کوي. په دې شرط، چې دغه رپورټ د مطالعې ټول پړاوونه احاطه کړي، يعنې د موضوع په اړه د لومړني فکر کولو څخه بيا له څېړنې څخه د ترلاسه شويو پايلو پورې د دلايلو او اسنادو په رڼا کې هغه ترتيب، تدوين او وړاندې کړي.)) (۲۴ : ۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقالې او رسالې توپير عبدالمالک همت په خپل کتاب (د مقالې ليکلو اصول) .. په ۴۲ مخ کې داسې راوړي: ((د لغاتو په کتابونو کې د مقالې تعريف داسې کوي، مقاله ليکې مضمون، د معلوماتو مفصل مضمون، د کتاب يوه برخه، د کتاب باب يا فصل ته وايي او ... رساله ، وړه مجموعه، وړوکی کتاب، چې درياب او فيروزاللغات په اردو ژبه کې مجلې ته رساله وايي. او ... د څو تنو ليکوالو د مضمونونو ټولګه چې پر ټاکلي مهال خپرېږي.)) (۴۰ : ۴۲)

قلندر مومند په درياب ډکشنرۍ کې ليکي: ((مقاله- مه- قاله-اسم-واحد-مؤنث- (۱) قول- (۲) ليکلی مضمون (۳) کتاب حصه. (۴) د معلوماتو مفصل مضمون. (عربي) رساله (ر-سا-له) اسم. واحد ، مؤنث (۱) وړه مجموعه، وړوکی کتاب، (۲) ليک –مکتوب (۳) د سورو يوه ډله يا يوه قطعه– جمع رسالې ...)) (۳۳ : ۱۲۰ او ۱۲۰۲) مخونه.

استاد عبدالحق بيتاب ملک الشعرا ، د ثروت جريده په ۴ مخ کې وايي: ((مقاله –منظم کلام دی، چې د ليکوال په فکر پورې اړه لري... نومورې زياتوي؛ مقالې د موضوع له پلوه په درې ډوله دی: (قصيصه، وصفيه او فکريه ...) لکه تاريخو حربيه، مشاهيرو او ...)

۱- قصيصه مقالې: په کيسو (قصو پورې اړوند وي او کيسه د هغه څه حکايت دی، کېدای شي رښتيني وي او يا نه وي.

۲- وصفيه مقالې: هغه بيان دی، چې د يو شي په برخه کې ښوونه کوي لکه حيواناتو ، نباتاتو ، قصرونو ، ښارونو ، منظرو ، لباس، اخلاق ...)

۳- فکريه مقالې: چې معاني يې په فکر پورې اړه لري او مصنوعيت رانغاړي لکه: عادات، صداقت، سخاوت، پېښې، د کور شيان، د شخص ګفتار او کردار...)) (۸: ۷۰،۲۰۵)

اوس اوس مقاله د ليکنې يو مهم ډول دی.

مقال –مص [ع] (م) خبرې کول، خبرې اترې او وينا ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقاله–مص- [ع] ((مقاله)) ۹ (م-ل) خبري کول (وينا، خبرې، د کتاب يوه برخه يا يو فصل، يو مطلب، چې له يو ټاکلي سرليک لاندې ليکل کېږي. مقالات يا مقالې يې جمع ده.

مقاله هغه ليکنه ده، چې نه کتاب وي او نه کتابچه (رساله) له دې امله بايد په څو پاڼو کې خلاصه شي؛ له هغه وخته، چې ورځپاڼې او مجلې پيدا شوي، دا ډول ليکنې د مقالې په نامه يادې شوي. مقاله کله لنډه او کله هم اوږده وي، کله تفصيل لري، کله نه، خو بايد ووايو، چې د مقالې ډېر اوږدوالی دومره ور کار نه دی.

د مقالو اغېزې:

هماغسې، چې سترګې په ليدلو او غوږونه په اورېدو متاثر کېږي، مقاله هم يو قول او يوه وينا ده، چې د انسان پر افکارو اغيزې ښندي. د مقالو اغيزې ډېرې دي. که مقاله لنډه وي، په ورځپاڼو، مجلو او يا اوونيزو کې د خپرېدو وي، دا ډول مقالې او ليکنې ژر په ژره يا اني (سمدلاسه) پر انسان اغيزې کوي.

د مقالې ليکوال بايد پاملرنه وکړي که ليکنه يې وړه يا لويه وي، بايد د ليکوال تيزس په پوره ډول بيان کړي. مقاله بايد داسې وليکل شي، چې د مطلب حق ادا کړای شي او څه شی ورکې ناسپړلي پاتې نه شي؛ په دې معنی، چې د پام وړ مطلب راوسپړي. له پر له پسې او تکراري کلمو له راوړلو ډډه وکړي. په مقاله ليکنه کې هدف په پيل کې ويل کېږي، ليکوال بايد خپل هدف د پوره استدلال پر بنسټ بيان کړي، که د بل چا له مقالې يا کتابه ګټه هم اخلي، لازمه ده پوره برلاسی وي او امانتداري له مخې يې ترسره کړي.

مقاله لکه ګزارش (رپورټ) کېدای شي خطابي لوری ولري. په دې وخت کې لازمه ده ليکوال د خپل قلم د ځواک او نوښت له برکته نوموړی يا د پام وړ موضوع ښه راوسپړي، يعنې داسې يې وليکي، چې په پای کې ترې مفهوم واخلي. د مقالې په پيل کې بآيد ليکوال په داسې ډول خپل هدف ووايي، چې لوستونکی په مقاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې لاره ورکه نه کړي. مقاله ليکونکي ته ښايي چې ګام پر ګام لوستونکی له ځانه سره ولېږدوي او کله چې لوستونکی د مقالې له لوستلو خلاصېږي بايد د دې خبرې درک وکړي، چې ما يو څه نوي زده کړي دي. (هغه وخت يوه مقاله پر لوستونکو اغيز کولای شي، چې د موضوع له پلوه غني وي او اصلي مطلب يې په نوې ډول بيان کړی وي.)

۷–۲– مقاله او رساله څه توپير لري ؟

مقاله مو مخکې معرفي کړه؛ رساله هم مقالې ته ورته ده او د شکل له اړخه څه ناڅه توپير سره لري.

رساله د شکل له پلوه له مقالې لويه وي، مقاله يو قول دی، يوه لنډه ليکنه هم احتوا کوي، خو رساله د مقالې تفسير شوې بڼه او شکل دی؛ آن مونوګراف رساله بللای شو.

په اصل کې (دا ټول د مقاله ليکنې په بحث پورې اړه لري، يعني هر څه چې په نثر کې يوه لنډه يا وړه موضوع بيان کړي، مقاله ده. مګر رساله تر يوه عنوان لاندې د وړو او نورو عنوانونو تفسير ته هم ويل کېږي.)

رساله(Treatise)–ا. [ع]((رسالة)) (ر-يا-ر.ل) نامه، نوشته، کتاب، کوچنی کتاب، پيغام، جمع يې رسايل او رسالات.)) (۲۷: ۱۰۴۱)

دا حتمي نه ده، چې مقاله دې بشپړ رپورټ وي، او په هغې کې دې د بحث وړ موضوع باندې هر اړخيزه څېړنه شوې وي. د شميسا په وينا مقاله خاصو خلکو ته نه ، بلکې ډېر ځله عوامو وګړو ته ليکل کېږي.

بله مهمه خبره دا ده، چې مقاله ممکن ډېره فني ليکنه نه وي، خو چې فني او مسلکي مجلو ته وليکل شي، نو بيا خاص لوستونکي لري؛ لکه د علومو اکاډميو او پوهنتونونو مجلې، چې ځانګړي علمي، مسلکي او فني مقالې خپروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقالې کېدای شي د راډيو او تلويزيون يا په اخبارونو کې د ټولو لپاره خپرې شي، چې يو پيغام لري، په دې صورت کې رساله هم کېدای شي، ځکه رساله له رسولو رسول، لېږدونکی، پيام يا پيغام لېږدونکی څخه هم مراد دی.

رساله د لوی پيغام درلودونکې ده. په اردو ژبه کې مجلې ته (رساله) وايي. فيروزاللغات د رسالې تعريف داسې کوي: ((د څو تنو ليکوالو د مضمونونو له مجموعې څخه عبارت ده، چې پر ټاکلې موضوع خپرېږي؛ لکه د ادبياتو هدف څه دی؟

رساله د شکل له پلوه هم له مقالې لويه وي؛ لکه: پايليک (مونوګراف)

- مقاله Essay لنډه ليکنه ده.
- رساله لويه ليکنه ده.
- مقاله جامع ليکنه وي او يا نه وي، خو رساله يوه بشپړه او پوره موضوع رانغاړي.
- مقاله کېدای شي رسمي Formal او غير رسمي Informal وي.
- رساله په رسمي مجلو او مقاله په شخصي او رسمي مجلو کې خپرېږي.
- رساله کېدای شي پيغام لېږدونکی، ځکه پيغمبر ص هم د الله تعالی رسول و.
- مقاله او رساله د تحقيق يا ريسرچ مهم ډولونه دي، خو مقاله ډېر ځله تحقيقي بڼه لري. رساله د رسالت سره هم ارتباط لري؛ رسول مقبول ص ځکه په رسالت مبعوث شوی و، چې خپلو امتيانو ته يې د الله تعالی پيغام لېږداوه.
- رساله تر يو لوی عنوان لاندې واړه عنوانونه هم لري او د توضيح وړ وي.
- رساله لکه مونوګراف تدويني بڼه هم لري؛ په سلو کې څلويښت تحقيق او شپېته سلنه تدوين (راټولونه) ده.
- رساله هرومرو کتاب وي او يا کتاب ته ورته وي، لکه مونوګراف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲: مونوګراف يا پايليک:

مونو (يو – يوه) ګراف (موضوع) يعني مونوګراف يوه موضوع؛ هغه موضوع چې تر يوه عنوان لاندې ليکل کېږي. موضوع عموماً هدف لري او بې هدفه نه وي؛ لکه زموږ په هېواد کې، چې ليسانس له دورې يا (B.B.A) وروسته مونوګراف يا پايليک ليکل کېږي.

تر يوه عنوان لاندې (راټولونه او تحقيق) کېږي. مونوګراف له يوې مخې تحقيق نه دی، بلکې تدوين او راټولونه هم ده. (تدوين+ تحقيق= مونوګراف)

د تدوين برخه ډېره ده او د څېړنې لږه...

زاهد، پښتو- پښتو سيند، **۵۰۳** مخ کې راځي: ((رساله Rasala) –نبخ. م. ا) وړوکې مجموعه، کوچنی کتاب (۲) د سپرو يوه قطعه.)) دغه راز اوسني مونوګراف ليکنه لږه منظمه شوې او فارغ محصلان په نويو موضوعګانو کې تحقيق کوي او خپل مونوګرافونه ليکي.

پوهنوال احمدشاه زغم په هغه کوچنی رساله کې ناچاپ اثر، چې د ځلورمو ټولګيو محصلينو لپاره يې ليکلی دی، راوړي:

((يو مونوګراف له دغو عمده برخو جوړېږي: (عنوان، سريزه، متن، نتيجه او ماخذونه... همدارنګه ځينې نور واړه عنوانونه هم شته، چې فرعي بڼه لري. د مونوګراف ماخذونه بايد کتابتوني، مرکې، ساحوي او سايټونه وي. لږ تر لږه د ماخذونو شمېر بايد له (**۵** يا **۸**) کم نه وي او تر **۱۲** يا ډېرو پورې هم وي.)) (**۵:۲۲**)

د پښتو ژبې وتلی معاصر ليکوال عبدالمالک همت د خپل اثر (د مقالې ليکلو اصول او د مطالعې او څېړنې لارښود)، **۴۱** مخ کې ليکلي دي: ((مونوګراف (monograph)؛ هغې رسالې ته وايي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله شرح وليکل شي.)) يعنې مونوګراف او رساله يوه معنی لري (مونوګراف هغه رساله ده، چې د مفهوم له پلوه بشپړه معنی افاده کړي او تر يو عنوان لاندې کېدای شي خو بېلابېلې واړه عنوانونه هم راشي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو علومو په پوهنځيو کې مونوګراف ليکنه مروجه ده، خو په ډېر شمېر نورو پوهنتونونو او د کابل پوهنتون په نورو پوهنځيو کې سيمنارونه د محصلينو له خوا برابرېږي او په عملي ډول د استادانو او محصلينو په مخ کې دفاع ترې کېږي.
په اجتماعي پوهنځيو کې مونوګراف ليکل او په ساينسي علومو پوهنځيو کې له سيميناره دفاع کول ځکه مروج دي، چې (ادبياتو او .. پوهنځۍ ټولنې ته ليکوالان او نورو پروژه پوهېدونکي وړاندې کوي)

د مقالې ليکلو لرليد (سوابق):
د نورو علومو ترڅنګ مقاله ليکنه هم اوږد تاريخ لري. مقاله خو يوه عربي کلمه ده، مګر دا کلمه نه په عربي کې پردۍ ده، نه زموږ په ژبه او ادب کې. دغه کلمه له ډېر پخوا څخه هم د کتابونو د بابونو يا فصلونو لپاره مستعمله وه؛ لکه: د اقليدس ته منسوب کتاب پر پنځلسو مقالو ويشلی دی.
د ابن نديم ((الفهرست)) پر لسو مقالو ويشلی دی او د نظامي عروضي سمرقندي ((مجمع النوادر)) پر څلورو مقالو ويشلی دی او د علامه عبدالحی حبيبي (شل مقالې او د پوهاند عبدالشکور رشاد (لس مقالې) او د اروښاد صديق روهي (ادبي څېړنې) د يادولو وړ دي ؟؟
د مقالې د لرغونتيا په برخه کې ډاکټر عزيزالدين اسماعيل ليکي: ((دمقالې کلمه په عربي ادب کې د غني دلالت له مخې نوې باله شي. حقيقت دا دی، چې په عربي ژبه کې د مقالې تاريخ د ورځپانې ليکلو په تاريخ پورې اړه لري او دغه تاريخ په عربي ژبه کې تر يوې نيمې پېړۍ زيات اوږدوالی نه لري. کله چې اروپايي ادب په عربي ادب ګډو، دغه کلمه زموږ ادب ته رانغوتله، په اروپا کې د مقالې د (Essay) کلمه د لومړي ځل لپاره په (۱۸۵۰ م) کال فرانسوي مدافع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وكيـل مـونتېين Michal Eyguem de mantigne (۱۵۳۳-۱۵۹۲) استعمال کړه.
خو دا کلمه په حقيقت کې هغه څه ته نږدې ده، چې پخواني عربي ادب يې د ((رسالې)) په نامه پېژني (کومه چې يوه موضوع تر څېړنې لاندې په کې نيول کېده، لکه د اخون الصفا رساله. دغسې رسالې به په اوږدوالي لس ګونو مخونو ته رسېدلې، خو د (الادب و فنون دراسة و نقد رساله، ۱۲۲ مخ کې راځي: ((اوسنۍ فني مقالې د اوسنۍ وضع له مخې لنډې وي، ځکه چې په مقاله کې ټول حقايق او افکار نه وړاندې کېږي. ډاکتر مندور دا خبره نه مني او د (الادب و فنونه)) په (۱۸۰) مخ کې ليکي:
((دا درسته نه ده، چې د مقالې څرګندېده د يوه ادبي فن په څېر د ورځپاڼو او مجلو په څرګندېدو د مخه ډېر بخوا پېژندل شوي وو، دغه فن يو شمېر اديبانو د پخواني يونان له عصره د فني قالب په توګه غوره کړی و، لکه چې ډېرې پخوانۍ مقالې په اخلاقي برخه کې راپاتې دي. په عربي ادب کې دې ته ورته مقالې له جاحظ څخه راپاتې دي.
ډاکتر سيروس شميسا په خپل اثر (انواع ادبي) لسم چاپ ۲۸۱ مخ کې ليکي:
((مقاله نويسي از قديم الايام مرسوم بود، در يونان پلو تارک و درورم سيروستکا به اين فن معروف بودند.)) خو د مقالې پېژندل د يوه ادبي ډول (ژانر) په توګه په دوو وروستيو پېړيو پورې اړه لري. د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتېين د مقالو ليکل په رسمي توګه دود کړل او په ۱۰۸۰ م کال يې خپلې مقالې خپرې کړې.
فرانسيس بيکن هم په همدغه پېړۍ کې د مقالو ليکل په انګلستان کې رواج کړل. په نولسمه پيړۍ کې، چې جملې راووتلې مقاله د ادبي انواعو يو ډېر رايج ډول وګرځېده، په لويديزه نړۍ کې د جورج اورېل او ای. ام فورسترا و جميز تورېر مقالې ډېرې معروفې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ایران کې هم مقالې له ډېر پخوا رواج درلود، خو هغې ته یې رساله ویله....)) (۲۵۸ م)

په افغانستان کې د فني مقاله لیکنې عمر تر سلو کالو پورې رسېږي او د غه کار د اروښاد علامه محمود طرزي له خوا په ۱۹۰۵–۱۹۱۱ م کلونو کې د سراج الاخبار له خپرېدو را په دې خوا شوی دی. علمي- ادبي مقاله لیکنه خو د شلمې پیړۍ په دریيمه او څلورمه لسیزه کې اوج ته ورسېدې او په ډېر ښه ډول یې په دغه پیړۍ کې دوام وموندو.

کتابي بڼه یې وموندله؛ د علمي مؤسسو له خوا په علمي- ادبي جملو کې د مختلفو لیکوالو او استادانو له خوا ولیکل شوې او یو حرفوي فني او مسلکي قوت یې وموند. خو سایټونو او نیټ ته په یوویشتمه پیړۍ (۲۰۰۱-۲۰۱۴) کلونو کې هم میلمه شوې او اوس ا وس له ستونزو سره سره لله الحمد دغه علمي دین د ځوانانو، څېړونکو، مسلکي –علمي خلکو، استادانو او لیکوالو له خوا په ښه ډول ترسره کېږي او د الله تعالی د (قلم) پر نامه د سوګند اعجاز لاهوتي وړمې د هرې ورځې په تېرېدو سره لا غوړېږي او دا دی لنډې مقالې (کمپیوټر سایټونو، فیس بوک، یوټیوب، او ...) ته لار پرانیزي. باید ووایو، چې په ډېر پخوا وخت کې هم مقالې لیکل کېدې، خو په پخوانۍ بڼه وې، چې رساله یې ورته ویلې او په مستقیمه توګه به خپرېدې او یا به څو مقالې د کتاب په بڼه خپرېدې، خو اوس چې د چاپ په کار کې هوسایي او پراختیا راغلې ده، نو د اوسمهال د غوښتنو له مخې د مقالو لیکل زیات شول او اوس زیاتره لنډې مقالې د ورځپاڼو او مجلو لپاره لیکل کېږي او ځینې لیکوالان دغه مقالې د کتاب په بڼه هم خپروي.

نوټ: زموږ په هېواد او ټوله اسلامي نړۍ کې د غه انقلاب (مقاله لیکنه) د نولسمې پیړۍ له دوهمې نیمایي را په دې خوا د علامه سید جمال الدین افغان او محمد عبده رحمة الله علیهما او د هغو شاګردانو له خوا رواج وموند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه: که په عمومي ډول وو ايو مقاله ليکنه له ډېر پخوا مروجه وه، په يونان کې پلوتارک او په روم کې سيسروو ستکا د ليکوالو په نامه يادېده، خو د يو ژانر (ادبي ډول) د مقالې تشخيص په وروستيو پېړيو پورې اړه لري.

د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتني په رسمي ډول مقاله ليکنه مروجه کړه او په (۱۸۵۰ م) کال کې يې (Essais) وليکلې. فرانسيس بيکن هم په همدې پېړۍ کې په انګلستان کې مقاله ليکنه پيل کړه. په نولسمه پېړۍ کې، چې (مجله) منځته راغله؛ د مروجو ادبي ډولونو يا ژانرونو څخه وګڼل شوه. په لويديځ (غرب) کې د جورج اورول(Orwell) واى. م فورستر (Forester) او جِيمز توربر (Tharber) مقالې معروفي دي.

۷–۳– د مقالې ډولونه:

مقاله د بيان، وړاندې کولو، هدفونو او موضوع له مخې په لاندې ډول دي:

علمي مقاله يا مقالې: علمي موضوع ګانې بيانوي؛ پرته له دې، چې په هغه کې ادبي صنعتونه او پېچيلتياووې کارول شوې وي او د احساساتو رول په کې تبارز موندلی وي. د علمي مقالې هدف د علمي حقايقو پراخېدل او د ټولو خلکو ته د هغې لېږدول دی. علمي مقالې په بېلابېلو برخو کې ليکل کېږي او علمي حقايق په بېلابېلو برخو کې بشري ټولنې ته وړاندې کوي.

په علمي مقاله کې د جملو جوړولو په برخه کې (د معنی د لېږدولو لپاره) ساده عبارتونه غوره کېږي. په دغو مقالو کې خيال باقي نه وي. علمي مقاله په حتمي ډول نوې او تازه موضوع نه وړاندې کوي او همدغه قيد نه درلودلو سره له علمي- تحقيقي مقالو بېلېږي.

يادښت: مقالې د موضوع او د ليکنې د ډول له مخې بېلابېل ډولونه لري؛ لکه:

((اول: علمي او څېړنيزې مقالې

دويم: ادبي او توصيفي مقالې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم: د ورځپاڼو او مطبوعاتو مقالې
څلورم: تخيلي مقالې
پنځم: انتقادي مقالې
شپږم: اخلاقي، ديني او روزنيزې مقالې.)) (۲: ۲۲۲- ۲۲۷)

ادبي مقاله يا مقالې:

ادبي مقاله د څا خبره يوه ټوټه منثور شعر دی، چې د ليکوال د ادبي استعداد ښوونکی وي. دغه ډول مقالې د ذهن د تخيلي قوې په مرسته ليکل کېږي. ادبي مقالــه د ليکــوال د ځــانګړي اســلوب، احساســاتو، عواطفــو او خيــالي بخولو(انګيرنو) درلودونکی وي. د ادبي مقالې ليکوال غواړي په خپله ليکنه کې (لفظي او معنوي) ښايستونه (صنعتونه) وکاروي او خپل ادبي استعداد له دې لارې وښيي؛ د ادبي مقالو موضوع ډول ډول هم کېدای شي. ليکوال هره موضوع وړاندې کولای شي، خو شرط دا دی، چې الفاظ يې ادبي وي. په دغو مقالو کې (موضوع+خيالي قوت+ادبي ښايستونه او هنري ترکيبونه) ډېر ضروري دي.

علمي – تحقيقي مقاله:

علمي – څېړنيزې مقاله د تحرير او ليکنې په کار کې لکه علمي مقالو غوندې له وچو ادبي کلمو سره نه وړاندې کېږي. په کې تخيل او احساسات نه ځايېږي. علمي – تحقيقي ابداعي ځانګړنې نه لري. خو تازه او نوې موضوعګانې خلکو ته وړاندې کوي.

علمي – تحقيقي مقاله لکه ډېر شمېر تحقيقي مقالو بايد د تعريف، توصيف (ستاينې)، تمثيل (ننداري)، کره کتنې، تحليل او ډېر شمېر تحقيقي آثارو غوندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، پرته له هغه علمي – تحقيقي مقاله نه ګڼل کېږي. مثالونه، حبيبي، رشاد، وږمه مجله

د علمي – تحقيقي مقالو جوړښتي توکي:
علمي – تحقيقي مقالې د ياد شويو صفتونو سره سره، د جوړښت له پلوه لاندې ځانګړنې لري، چې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

الف- د مقالې سرليک (عنوان)
عنوان د تحقيقي مقالو محتوايي هويت ټاکي. د تحقيقي مقالې سرليک (عنوان) بايد (لنډ، په زړه پورې، جامع، راټول او ګيرا زړه راښکوونکی) وي؛ داسې، چې لوستونکی جذب کړي. عنوان ته د مقالې ټاکندو هويت او روح هم ويلای شو.

ب- لنډيز (چکيده يا خلاصه)
لنډيز (چکيده) د مطلب روح او د مقالې د محتوا خواږه (لب ولواب) بيانوي او معمولاً (ډېر ځله) له (پنځو تر اتو) کرښو زيات نه وي. د مقالې لنډيز بايد د شکل (جولې) او د مقالې محتوايي جوړښت بيان کړي او فرعي عنوانونه ياد کړي، بلکې په لنډو عبارتونو او د کلياتو په وړاندې کولو، د مقالې فکري محصول توضيح او وړاندې کړي. د لنډيز (خلاصه) موخه (هدف) دا ده، چې لوستونکی د مقالې له محتوا سره بلد شي او د علاقمندۍ په صورت کې په لوستو يې پيل کوي.

پ- اصلي يا کليدي کلمې (کليد واژه ها)
د مقالې په راټولولو (احتوا) کې جوړونکي توکي کلي مفهمونو ته وايي. يا په بله وينا کليدي کلمې (آزادې کلمې) هغه عبارتونه دي، چې د مقالې ترکيب

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جوړښت) وربانديې چورلي. د دغو کلمو او عبارتونو يادول د مقالې کليات د لوستونکي په ذهن کې رسموي او د مقالې د مطالبو د فهم جوړونکی دی.

ت- سريزه (مقدمه)

د مقالې سريزه د ليکوال او څېړونکي لومړنی خبرې دي، چې له متن څخه د مخه وړاندې کېږي؛ هغه خبرې، چې د مقالې د متن له بحث څخه تر پيل کېدو د مخه ضروري دي. په مقاله کې مهمه خبره د مقالې د موضوع د ارزښتونو بيان دی، چې بايد په استدلال او قناعت بښونکي توګه وړاندې شي. د موضوع تاکل او غوره کول، د اسې کار دی، چې په مقدمه کې بيانېږي. هدفونه، د موضوع تاريخچه او د کار چلند په مقدمه کې وړاندې کېږي.

ټ- د مقالې متن:

د مقالې متن د تحقي مقالې د جوړېدو اصلي برخه ده؛ نو په دې اساس په ښو، متينو او وړ عبارتونو، د ګرامر له اصولو سره سم او د ورځې په ژبه بايد وليکل شي. له لفظي او معنوي تا ويلو ما ويلو (تعقيداتو) پاک وي. د مقالې متن بايد د محتوا له پلوه تحقيقي وي؛ يعنې د نورو خبرې-اترې، مناقشې او څېړنې راونغاړي. د ياد شوي محتوا ځانګړنې د تحقيقي مقالې لپاره د علمي-تحقيقي کتابونو او رسالو په بحث کې هم ضروري ده. د مقالې متن ډېر ځله له ګڼو متعددو سرليکونو جوړېږي.

د عنوانونو زياتوالی (تعدد)، مقاله له ستړې کوونکي حالت (يو ډول والي) ژغوري او د مطلبونو فهم (پوهېدنه) د لوستونکي لپاره آسانوي. د مقالې د عنوانونو ترتيب، ترکيب او هغه مطلبونه، چې تر هر سرليک لاندې راځي بايد يو له بل سره منطقي او معقوله رابطه ولري، څو د لوستونکي ذهن له نظريو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلالونو نتيجې ته رهبري کړي او همدارنګه مقالې د عنوانونو تعدد او شمېر سره متناسب وي.

ث- پايله (نتيجه ګيري)

د مقالې په دغه برخه کې ليکوال او محقق خپل فکري محصول راټولوي. د مقالې عمده او برجسته ټکي د لنډيز په توګه راوړي. د مقالې نتيجه اخيستنه په حقيقت کې د هغو غوښتنو ځواب دی، چې په مقدمه کې طرحه شوي دي؛ يعنې د هغه مطلب کشف او هغه مطلب بيان، چې هلته طرحه کېږي او عملي مصداق پيدا کوي.

پايله بايد لنډه او جامع وي، په دې معنی چې د تحقيقي مقالې محصول په ساده او راکاږلي ژبه لوستونکو ته وړاندې کوي. البته د مقالې د نتيجه اخيستنې حجم، د ټولې مقالې په حجم پورې تړلې ده؛ يعنې بايد مقالې له متن سره مناسب وليکل شي.

ج- د ماخذونو فهرست:

تحقيقي مقالې هم لکه تحقيقي رسالو غوندې ماخذونه او سرچينې لري، چې ليکوال او محقق د تحقيق پرمهال له هغو ګټه اخلي. ماخذونه د مقالې په پای کې راوړل کېږي. د مقاې دغه برخه دومره مهمه ده، چې تحقيقي مقالې له نورو مقالو بېلوي. ماخذونه اوس په دوه ډوله برابرېږي.

۱) متن او لمن ليک

۲) يوازې کتاب، ليکوال او مخ

۳) په متن او پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمحقق سيد محی الدين هاشمي، د ليکوالۍ فن کتاب په **۵۲** مخ کې ليکي: ((د يوې بشپړې علمي-تحقيقي معياري مقالې په ليکنې چوکاټ کې دا لاندې درې برخې شاملې دي: (سريزه، اصلي مطلب (متن) لنډيز او نتيجه)...

نوموړی زياتوي: سريزه (مقدمه) د ليکنې لومړی خو اساسي برخه ده... سريزه د ليکنې د روح د محتوا او معنی د هنداري مثال لري... په اصلي برخه کې بايد ټول پروګرامونه څنګزن عنوانونه يو له بل سره معنوي او فکري رابطه ولري... او لنډيز په دغه برخه کې ليکوال لومړی د ځينو هغو مهمو مسايلو چې د اصلي موضوع د روښانتيا او ثبوت لپاره په بېلابېلو پروګرامونو کې راغلي په ډېر لنډيز سره يادونه کوي.)) (**۳۹: ۵۳-۵۴**)

يادونه: د مقاله ليکنې پړاوونه په لاندې ډول دي:

((الف- د ليکوال فکري لارې او مخکنۍ اطلاعات؛ د ليکوال د ټولو او ختصاصي اطلاعاتو لپاره سرچينه ده، چې د ليکوالۍ اصول، د مطلب د ادا طرز او نور په کې راځي.

ب- په يوه موضوع تمرکز؛ د مطلب شرح، د فهرست ليکل، اطلاعاتي منابعو پورې اړونده ستونزې، چې بايد لاسرسی ورته پيدا کړي.

ج- د مطلب راټولول؛ يادداشت اخيستل، هغه څه چې په ذهن کې دي، د هغو سنجول، د تجربو، مرکو، د افکارو تبادله، مطالعه او فکر په دې کار کې رول لري.

د- ارزونه او ټاکنه؛ د منتخب اطلاعاتي واحد برابرول.

ه-د مقالې طرحه؛ جزييات او ټول مطالب ترتيب، وړاندې او وروسته شي.

و- ليکل؛ د مسودې برابرول.

ز- بيا کتنه؛ په مطلب کې ضروري بدلونونه.

ح- د اصلي نسخې پاک نويس؛ د مقالې له بشپړولو وروسته وکتل شي او د يو استاد نظر ورباندې واخيستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ط- د چاپ لپاره چمتو کول؛ له ایډېټ وروسته، نظرونه واخیستل شي او بیا چاپ ته وړکړل شي.))(۲۲: ۲۵، ۲۲)

۷-۴- د مطبوعاتو اړوند مقالې او د هغو ځانګړنې:

مطبوعات په یوه هېواد کې په عمومي ډول فکري ستون بلل کېږي او په خصوصي ډول د ژورنالیزم په مسلک پورې اړوند دي.

د ورځپاڼو، جریدو او مطبوعاتو مقالې د یو هېواد د خلکو ورځني علمي، ادبي، سیاسي، نظامي، ژوند ګڼ اړخونه انعکاسوي او د چا خبره په خپل هېواد او نورو هېوادونو پورې اړوند مطالبو باندې تنده ماتوي.

دغه مقالې په ورځپاڼو، جریدو او په عمومي ډول مطبوعاتو پورې اړوند برېږي. د هر ځله د ورځې اړوندې خبرې خپروي. موضوعات یې نوي او تازه وي؛ خو کله مبتذل هم وي.

د شکل له پلوه لنډې او اوږدې وي؛ معمولاً د اخبارونو، ورځپاڼو، جریدو، مجلو، راډیوګانو، تلویزیونونو، سایټونو، فیس بوکونو، یوټیوبونو او ... له لارې خپرېږي. کله دغه مقالې فني وي، ځکه د مسلکي لیکوالو له خوا لیکل کېږي او خپرېږي، خو کله هم غیر فني او غیر مسلکي بڼه او مضمونونه لري، علت یې دا دی، چې کله کله د غیر مسلکي لیکوالو له خوا په ذوقي او احساساتي ډول لیکل کېږي.

دا کار هغه وخت خپل اعتدالي حالت موندلی شي، چې ټول خلک مطبوعاتو ته لاسرسی ولري. لیکوالي او ژورنالیزم د ټولنې د ډېرو خلکو په ورځني ژوند کې د دودیز او فرهنګي عادت په توګه قبول شي، لږ ترلږه خلک اخبار مطالعه کړي او که مطالعه د خپل ژوند ملګری وګرځوي نو په رښتیا کلتوري دنده یې ترسره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مطبوعاتو اړونده مقالې د ژبې له پلوه ساده، رواني، د زده کړې او فهم وړ وي، خلک ورباندې پوهېږي او مطالعه کولای يې شي.

ځانګړنې:

أ. د دغو مقالو عمده ځانګړنې دا دي، چې ورځني مطالب خپروي، بايد تازه او بکر موضوعات ولري. د نشر وړ موضوعګانې يې د ژوند د بېلابېلو اړخونو انعکاس وي؛ کېدای شي دغه موضوعات مثبت او يا منفي وي.

ب. بله عمده ځانګړنه يې دا ده، چې ادبي صنايع او لفظي پېچلتيا په کې نه وي، ساده ګي لري، اصلي مطلب په لنډو او ساده الفاظو کې وړاندې کوي، او له ادبي غوټو خلاص وي.

ت. همدا رنګه مطالب او موضوع په مستقيمه توګه انعکاسوي. ښه مطبوعاتي مقاله هغه ده، چې له ادبي پيچلتيا او سياسي فکره خلاص وي او د ورځې او نوي موضوعګانې انعکاس کړي.

ث. بل خصوصيت يې دا دی، چې ورځيني پېښې يو له بله تړلي او د يوې موضوع بېلابېلې برخې تحليلوي. (۸۱۷)

- د مطبوعاتي ورځپاڼو د مقالو نمونه په لاندې ډول دي:

اول: اساسي مقالې:

دغه مقالې د ورځپاڼې، جريدې يا مياشتنۍ اساسي او فکري مقالې وي، چې تيوريکي او ګذارشي موضوعات په کې وړاندې کېږي؛ له تحليل او تفصيل سره مل وي. تحليل يې عمده اصل دی. مثالونه په ثبوت سره وړاندې کوي. معمولاً په لومړيو مخونو کې خپرېږي. د ورځپاڼې او جريدو د شکلي توان په اندازه د اوږده او لنډ مضمون درلودونکې وي. هر ډول مضمون لرلای شي.

ه - بله ځانګړنه يې دا ده، چې مطلق واقعيتونه په کې انعکاسېږي او له هر ډول احساساتو پاکې وي. شخصي او عاطفي افکار په کې ځای نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه رنګه حربي، تنظيمي او نور شخصي روابط ور کې ځای نشي پيدا کولای او که چېرې دا کار او دغه فکر لار په کې پيدا کړي د مطبوعاتو اصليت او اصالت تر پوښتنې لاندې راولي.

ی- دغه مقالې ساده او روانه ژبه لري، څو هر لوستونکی ورباندې پوه شي.

له نقل قول او علمي –تحقيقي مصطلحاتو لږ کار اخيستل کېږي او تحليلونه تر ډېره برېده د ليکوال پر تفکر ولاړ وي؛ مراجعوي مدرکونه په کې کم وي.

په عمومي او خصوصي ډول تشبه، استعاره، کنايه او نور صنايع په کې لږ وي.

۲: دويم: سرليکنه (سرمقاله):

سرليکنه (سرمقاله) د ورځپاڼو او جريدو هويت ټاکي، ځکه له نورو مقالو لنډې، مهمې او د ورځپاڼو او جريدو پاليسي ټاکونکي هم وي.

له نظري او اصولي پلوه سرليکنه د ورځپاڼې روح او د سرليکنې مخ د هغې د ارزښت ښکارندوی دی. له دې امله سرليکنه داسې يو مسؤليت دی، چې ژورناليزم د پاتې ټولو ځانګو له مسؤليتونو څخه ډېر مهم او ستونزمن دی. د ورځپاڼو او رسالو په ادارو کې د سرليکنې د ليکلو دنده تکړه او تجربه کارو کسانو ته سپارل کېږي.

مسکين علي حجازي ليکي: ((دا مهال د لويو ورځپاڼو په اداره کې هغه څوک د سرليکنې ليکلو ته ګمارل کېږي، چې پر بېلابېلو علومو پوه وي، خو کېدای شي په هرو سلو کسانو کې يو تن دې دا کار وکړای شي.

ډاکټر مسکين علي حجازي سرليکنه په مدير پورې اړونده ګڼي. نوموړی ليکي: ((د سرليکنې لغوي معنی د مدير ليکنه يا د مدير د نظر څرګندول دي، خو په عامه توګه له دې څخه موخه هغه ليکنه ده، چې د سرليکنې پرمخ د ورځپاڼې يا رسالې ترنامه لاندې چاپېږي. ښايي هغه مدير، د اداري کوم غړی يا بل چا ليکلې وي.)) (۱۲:۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرمقالې په تعريف کې يو معاصر امريکايي ليکوال په خپل اثر (اېډېټور او ليکوال) کې ليکي:
((سرليکنه په شعوري او اړوند شکل کې د ورځپاڼې د غوښتنو د وړاندې کولو نوم دی. يا سرليکنه پر روانو پېښو د ورځپاڼې نظر دی.)) (۱ : ۴۷)
که څه هم دغه تعريف د پخوانيو مطبوعاتو لپاره کافي و او اړخ يې ورسره لګاوه، خو د نويو لپاره ممکن تواميت ونه لري.
نن سبا د دولتي ژورناليزم ترڅنګ شخصي ژورناليزم او مطبوعات هم رامنځته شوي دي. ډېر انکشاف يې هم کړی دی؛ له بده مرغه تر اوسه زموږ په هېواد کې معياري حد (پولې) ته نه دي رسيدلي، خو کېدای شي په راتلونکي وغوړېږي؛ مهمه خبره دا ده، چې شخصي او دولتي ميډيا په (متوازن، دقيق، بېطرفانه، ملي، اسلامي او وطني روحيه...) وده او انکشاف وکړي او د روزګار له طوفانونو ګوښه انکشاف وکړي او د سمسورتيا وزرونه وغوړوي.
سرليکنه د لوستونکو د اغېزمنولو يا ساتلو لپاره په لنډ، ښکلي او منطقي انداز د حقايقو او نظر د حقايقو او نظر وړاندې کولو ته وايي؛ يا خبرو ته داسې توجه کول، چې عام لوستونکي پرې ځرګند پوه شي.
کارل، جي ملر (Carl G. Miller) چې د (مډرن ژورناليزم) ليکوال دی، وايي: ((سرليکنه هغه مضمون دی، چې په کومه ځانګړې موضوع ليکل شوې وي او په هغه کې د لوستونکو فکر هغه لور ته وراوښتی وي، چې د ليکوال په آند سم وي.))
او دغه راز د ميکس لرنر (Max Lerner) په وينا: ((سرليکنه پر مهمو ورځينيو پېښو د تبصرې کولو نوم دی.))
يا: سرليکنه د هغې ژورناليستکي ليکنې نوم دی، چې په هغه کې د ادارې له لورې د لوستونکو د لارښوونې په موخه چارې، مسايل روښانه شوي وي. (ډاکټر مسکين علي حجازي، د اميرجان وحيد احمدزی، ژباړه ۱۳ او ۱۴ مخونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځي؛ بايد څرګند کړو اوس اوس ټولې غير ژورناليستکي مجلې په تېره علمي-تحقيقي او ادبي مجلې هم د خپلې مجلې د رواني پاليسۍ او منځپانګې ښوونې لپاره په مجلو کې سرمقالې ليکي او په ډېر علمي او خوندور ډول خپله خلا او بقا لا ډېروي.

د سرليکنې د مخ موضوعات څه شی وي؟

پر دې مخ له مقالې؛ پيلامې او شذرات (يادښت) سربېره نور شيان هم چاپېږي او سنې نظروالان نظر لري. د سرليکنې د مخ موضوعات عموماً په درې ډوله دي:

- سرليکنه او شذرات
- راغلي ليکونه
- پر مهمو پېښو يوه يا له يوې ډېرې ليکنې له دې سربېره پر دې مخ د ورځپاڼې نوم (Mast head) هم چاپېږي.

مګر امريکايي ليکوال (ډبليو، ډبليوو ويمک (W.W. Waymack) وايي، چې: ((زموږ د ورځپاڼو د سرليکونو مخونه څلور بنسټيزې برخې لري:

- سرليکنې
- پر روانو پېښو تبصرې (د يو ليکوال – يا لينډيکيټ) امريکايي ليکوال.
- راغلي ليکونه
- د منتخبو لنډيزونو، کتابونو، رسالو يا نورو ورځپاڼو اقتباسونه او نور... خو د ورځپاڼې پر مخ (سرليکنه او شذرات، ځانګړې ليکنه، راغلي ليکونه، کارټون، تصويرونه) هم راځي.

د ورځپاڼې موخې (اهداف):

هغه موخې که په لنډ ډول وواېو دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- پر خبرونو تبصره کول، یعني پر روانو پېښو خپل نظر ورکول، د خلکو لارښوونه، عامه نظر او روزنه. د سرلیکنې ځانګړنې داسې دي.

د سرلیکنې خصوصیات (ځانګړنې)

۱) ژبه یې ساده او روانه وي، داسې، چې هر لوستونکی ترې ګټه واخلي.
۲) له نقل قول او علمي مصطلحاتو څخه لږه فایده اخیستل کېږي.
۳) تحلیلونه ډېر ځله د لیکوال د تفکر محصول وي او یا د لیکوال پر تفکر ولاړ وي، خو دغه تحلیل له ورسره مخ شویو پېښو څخه کوي.
٤) ورځپاڼې د مقالې اندازه ښه ده، چې له یوه مخه ډېره نه وي.
٥) علمي او ادبي اصطلاحات په کې لږ راځي. (۱۱ : ۱۳۸)

۳: دریېم: اقتصادي مقالې او د هغو ځانګړنې:
د اقتصادي مفهوم او مضمون درلودونکی وي. ډېرې وچې، خو مسلکي مقالې دي.
ډېر ځله اقتصادي مقالې د اقتصاد اصول د متخصص او مسلکي شخص له خوا لیکل کېږي. په ورځپاڼو او جریدو کې دغه مقالې لکه د نورو برخو غوندې جلا او ځانګړي لیکوالان لري، اقتصادي مقالې کېدای شي په هره ورځپاڼه او جریده کې جلا ستون ولري.
د دغو مقالو د مضمون کیفیت په ارقامو کې نغښتی وي. ارقام باید دقیق او له اصلي منبع سره کتل شوي وي. اوس اوس زموږ د هېواد په ځینو راډیوګانو او په تېره تلویزیونونو کې اقتصادي مقالې خپرېږي.
په هغو هېوادونو کې چې اقتصادي پرمختګونه یې ډېر وي، د لیکوالۍ دغه برخه ډېره پیاوړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ په هېواد کې هغه ورځپاڼې، چې په مستقل ډول اقتصادي پرمختګونه په مسلکي او دقيق ډول انعکاس کړې او آن (پنځه، لس، پنځه ويشت او پنځوس کلن) پلانونه د هېواد د ښېرازۍ لپاره پيشبيني کړې او وړانديزونه يې کړي. ډېرې لږ او آن په هېڅ حساب دي.

تر ډېره بريده د بانکونو د مجلو مخونه هم له (ادبي، سياسي، فرهنګي او کله اقصادي) مضمونونو ډکې وي.

نن سبا د غه مجلې او ورځپاڼې سوداګري اعلانونه او بروشرونه خپروي.

دا سې مستقلې اقتصادي ورځپاڼې او مجلې نشته، چې د هېواد اقتصادي بېلابېل سيستمونه يو پر بل پسې تشريح او توضيح کړي. يوازې (هميانۍ) يوه ښايسته، معلوماتي، اقتصادي آزاده ورځپاڼه ده، چې په کابل او دوبۍ کې له (۱۳۹۲ه) را په دې خوا خپرېږي او زمونږ د هېواد او نورو هېوادونو او اشخاصو په اقتصادي حالت باندې لږې او ډېرې خبرې کوي او تراوسه يې (۱۳۹۳) کاله پورې له (۲۵۰) ګڼې ډېرې ګڼې خپرې شوې دي. (۴۱ : ۱۵)

په پخوا وخت کابل پوهنتون کې د (اقتصادي څېړنې) په نامه مجلې شتون درلود، چې له هر پلوه اختصاصي او مسلکي مضمونونه ور کې خپرېدل، د امتياز خاوند يې خپله د اقتصاد پوهنځۍ و، مسوول مدير يې (م. امين فرهنګ، معاون او مهتمم يې محمد نعيم اشرفي او د تحرير کمېټې تر نظر لاندې خپرېده، چې د تحرير هيات کې يې (دکتور اشرف، محمد عارف غوثي، عنايت انور، سيد امين بها، م. انور، م. امين فرهنګ. ښاغلي پوهندوی محمد يوسف ايوبي) استادانو ګډون درلود، يعنې دغه مجله په بشپړه توګه (علمي، تحقيقي او مسلکي) مجله وه، چې اوس نه خپرېږي. وګورئ: (۴ : لومړی مخ)

نور بانکونه (پښتني، ملي، افغانستان... او شخصي لکه کابل، ميوند، عزيزي، افغان يونايټيډ ... بانکونه او دغه راز اقتصادي، مالي، کانونو او نور وزارتونه هم مجلې لري، چې کله اقتصادي مطالب خپروي، خو دا ټول ارګانونه دا سې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجلې نه لري، چې پوره مسلکي خلک ورکې کار وکړي. ليکوال وي او په اقتصادي مسايلو کې پوه وي، دا زموږ د هېواد د اقتصادي کلتور په وده کې يوه تشه ده او دغه خلاووې په ټولو ټولنيزو برخو کې محسوسې دي.

يادښت: د يوالي(ديواري) جريدې هم د وړو مقالو د خپرونو استعداد لري. دغه جريدې (اوونيزې) له هغو خپرونو عبارت دی، چې د يوې اداري داخلي پاليسي خپروي او کېدای شي ځينې نور د ورځې او نور معلومات هم خپاره کړي.
دغه جريده يو سرمقاله لري او نورې وړې مقالې لري او معلومات په کې راځي د مثال په ډول اديبانو جريده کې ادبياتو مقالې راځي. مدير مسؤل، چلوونکې ډله هم لري، خو د امتياز خاوند يې هماغه مؤسسه ، څانګه او يا رياست وي.

په مطبوعاتو پورې اړوندو مقالو د خپرېدو ځای:

الف – ورځپاڼې او جريدې:
ورځپاڼې او جريدې د يو ارګان اړوندې (مربوطې) وي؛ کېدای شي دغه ارګان (مؤسسه) دولتي او يا شخصي وي.
په ورځپاڼو کې لنډې او اوږدې مقالې خپرېږي او کېدای شي مختلف مضمونونه ولري، لکه سياسي، اجتماعي، اقتصادي، ذوقي، اسلامي، ادبي او ... نورې.
ورځپاڼې په يوه هېواد کې د ټولنې خلکو پورې اړوند ورځينې مطلبونه خپروي، ځو کېدای شي ځينې ژورناليستکي رپوټونه (ګزارشونه)، مرکې او لنډ معلوماتي مطالب هم خپاره کړي، مګر ګزارشونه او مرکې هم په مهمو ورځينو پېښو پورې تړلې وي، ډېر زاړه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورځپاڼو او جريدو کې خپاره شوي مطالب يو لاس نه وي او يو ډول مفهوم نشي لرلای. سرمقاله په مدير مسؤل او نورې مقالې په نورو خلکو پورې هم کېدای شي مربوطې وي.
ممکن د امتياز خاوند او مدير مسؤل يو شخص او يوه مؤسسه وي، شخص او يا دولتي بيخ او بيس ولري، مګر کوم مطالب چې خپروي، پاليسي يې په هماغه ورځپاڼه پورې اړه ولري.
ورځپاڼې او جريدې زموږ په هېواد کې اوږد تاريخ لري، چې لنډيز يې وړاندې کوو:

ب – انټرنيټ (Internet)

انټرنيټ په نړيوالو، خو په تېره زموږ په مطبوعاتو کې نوې خپرنيزه ښکارنده (پديده) ده. ډېر لږ کلونه کېږي، چې زموږ په هېواد کې خلک له کمپيوټر Computer انټرنيټ او په نيټ کې له سايټونو (Sites) سره بلد شوِ او بلدِيت ترلاسه کوي.
دغه تخنيکي توکي (وسايل) له(۱۳۸۰ ه) کلونو را په دې خوا زموږ په هېواد کې د استعمال وړ ګرځي او خلک ورسره روږدي کېږي؛ که څه هم عام سهولتونه (آسانتياوې) يې تر اوسه محسوسې نه دي، خو بيا هم په کابل او نورو ولايتونو مرکزونو کې د خلکو په تېره د ځوان پښت لاسرسی ورته نشته او که الله تعالی کول ورځ تربلې پراختيا مومي.
نن، سبا علمي او تحصيلي مؤسسې دومره ډېرې شوي، چې د دولتي پوهنتونونو او مؤسسو ترڅنګ شخصي پوهنتونونو او مؤسسو کې د کمپيوټر ساينس پوهنځي جوړ شوي او له دې لارې ځوانان روزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون کې په (۱۳۸۸ه ش) کابل کمپيوټر ساينس پوهنځی نوې جوړ شوی دی، چې کېدای شي (په لسګونه) فارغين ورکړي او اوس ماسټري پروګرام هم لري.
زموږ مطلب دا دی، چې د ليکوالۍ فن د قلم ترڅنګ د کمپيوټر لوری هم خپلوي او نوي نوي انټرنيټي ويبسايټونه (Websites) پيدا کوي. هغه ويبسايټونه يا ويبپاڼې، چې اوس خپرېږي لاندې به يې مشهور په ترتيب سره معرفي شي.
د افغانستان د انترنيټي ويبپاڼو لارښود (رهنمود صفحات انټرنيتي افغانستان، Afghanistan Website Guide:۲۰۱۳-
د وحيدالله ببرکزي څدراڼ ليکنه، د ۲۰۱۳ م کال چاپ کې تر ډېره بريده ويبپاڼې معرفي کړې دي او همدارنګه د (کمپيوټر نړيوالې رهبرۍ
مجله (مهارت هفتم ، اطلاعات او ارتباط يا (ICDL) په ۵۱ مخ) د سايټونو د لټونې د موتورټا - کل راغلي دي: هغه ليکي: ((امروزه موتور های جستجوی فراوانی (سايت های جستجوګر) به منظور جستجو در انترنيت وجود دارد و هر روز به تعدا آنها آفزوده می شود که در ذيل نشان داده می شود. به منظور ورد به اين سايت ها ، پس از اتصال به شبکه انترنيت آدرس يکی از موتورهای جستجو را در کادر آدرس مروګر وارد کرده و کليد (Enter) صفحه کليد را فشار دهيد.
((
(۳۲: ۵۱)
دلته به د انټرنيټ عمومي او مهمې شبکې د يو جدول په ډول معرفي کړو کومې چې بيا سايټونه په کې موندل کېږي، دغه عمومي انجنونه دي، چې په ټولو ، خو په ځينو کې يې برجسته رايپې، تحقيقي، علمي، سياسي، اجتماعي، ذوقي، فکاهي... مقالې او هر ډول معلومات موندل کېږي او هغه دا دي:

د معروف د لټونې موتورونه -۱-۳ لښتليک (جدول)

(c) ketabton.com: The Digital Library

	د لټوني د موتور نوم	د لټوني د موتور آدرس
۱	د کابل پوهنتون ويب پاڼه	www.ku.edu.af
۲	Altavista	www.Altavista.com
۳	Excite	www.excite.com
۴	Google	www.google.com
۵	Go to	www.goto.com
۶	HOTBOT	www.hotbot.com
۷	Lycos	www.lycos.com
۸	Webcrawler	www.webcrawler.com
۹	Yahoo	www.yahoo.com
۱۰	Ask jeeves	www.ask.com
۱۱	MSN	www.msn.com

(وګورئ: مهارت هفتم، ۵۱ مخ)

پورته عمومي د لټوني موتورونه وښودل شول، چې نړيوال شهرت لري، خو د افغانستان ځينې سايټونه (ويبپاڼې) به هم معرفي کړو، چې ډول ډول (مسلکي او غيرمسلکي(؟)) مقالې په کې خپرېږي او هغه دا سې معرفي کوو:

دلته د افغانستان دولتي ويبپاڼې، سفارتونه، په افغانستان کې نړيوالو سفارتونو، د افغانستان اداري دولتي نهادونو، ټولنو، سازمانونو، سيالي شخصيتونو، د افغانستان دري او پښتو خپرونو ويبپاڼې، کلتوري ټولنې، پوهنتونونو، مؤسسو اونورو ويبپاڼو آدرسونه راغلي دي، چې د مثال په ډول به يې زموږ په مسلک پورې د لږو ويبپاڼو اميل آدرس په پوره ډول راوړو او دا وښيو، چې له ډېرو (ويبپاڼو) سره سره د دغه سايټونه پښتو ډول ډول مقالې خپروي؛ د دغو ويبپاڼو ځينې يې په لاندې توګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري نوم	ويب سايټ	کڼه
د اطلاعـــاتو او فرهنـــګ وزارت	www.moci.goc.af	
د اروښـاد پوهانـد علامـه عبدالحی حبيبي	www.alamahabibi.com	
ښاغلی سليمان لايق	www.spinta.de	
ښاغلی عبدالباري جهاني	www.jahanionline.com	
انجمـن فرهنګـي افغانهـا مقيم در سويس	www.sham.se	
نشـريه اجتمـاعی افغانهـا مقيم در سويس	www.afghanistan.swiss.com	
نشـريه چـاپي افغـان هـای مقيم کاناډا	www.afghanpost.com	
روزنامه افغانستان	www.dailyafghanistan.com	
روزنامه هشت صبح	www.۸am.af	
روزنامه ماندګار	www.mandegardaily.com	
روزنامه آرمان ملی	www.armanemill.af	
روهي پښتو خبري ويب پاڼه	www.rohi.af	
خبريال خبري ويب پاڼه	www.khabarial.info	
نـن آزاده او خپلواکـه خبـري ويب پاڼه	www.nunn.asia	
ګـران افغانســتان خپلواکـه ملي ويب پاڼه	www.granafgahnistan.com	
د آزادی راډيـو خبـري ويـب	www.azadiradio.org	

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼه		
د کلیـد راډیـو خبـري ویـب پاڼه	www.tkg.af	
د سـپوږمۍ راډیـو خبـري ویب پاڼه	www.spogmainews.com	
د پژواک خبري آژانس	www.pajhwok.com	
د وخت خبري آژانس	www.wakht.af	
د باختر خبري آژانس	www.bakhtarnews.com.af	
ویسا خپلواکه ملي ورځپاڼه	www.dailyweesa.com	
خـدمتګار خپلواکـه ملـي ورځپاڼه	www.khedmatgar.com	
تاند خبري ویب پاڼه	www.taand.com	
روزنامه افغانستان تایمز	www.afghanistantimes.af	

(۱۳: ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۸)

نوري او پښتو ډېري ویبپاڼې شته چې خبري بڼه لري، لکه بینوا او نوري په لسګوني ورځپاڼې او جریدې، چې ژورنالیستي، سیاسي، ادبي او اجتماعي مقالې په کې خپرېږي. (رهنمود صفحات انترنتی افغانستان)

۱- علمي – څېړنیزې او تحلیلي مقالې:

علمي- تحقیقي او تحلیلي مقالې، په ورځپاڼو، د اکاډمیکو مؤسسو په نشراتي مجلو او سایټونو کې خپرېږي.

علمي-څېړنیزې او تحلیلي مقالې د یو فرد- افراد مسلکي او علمي تولنو تحلیل او څېړنه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمي – تحليلي مقالې په تحقيقي او څېړنيزه روحيه ليکل کېږي، وخت ګيره او اوږدې وي او ډېر ځله ماخذونه او منابع لري. دغه مقالې د يوې پخوانۍ او زړې موضوع په برخه کې نوي مدرکونه او پوهې راسپړل او رامنځته کول وي.
تخليقي روحيه په کې کمزورې وي او يا په بله معنی تخليق په کې وي، خو تخليق نه وي. نوی شی او کشف د خارق العاده ذوق او پوهې د يو چا له خوا نه رامنځته کېږي، خو په زړو شيانو کې په تخليقي روحيه، تحقيق او پلټنه کېږي او د تحليل د اصولو له مخې ډول ډول فکري غزونې په کې وي، دغه غزونې کېدای شي د (ټولنيزو او طبيعي علومو) په برخه کې وي.
دغه مقالې له څېړنې (تحقيق) وروسته په علمي ډول برابرېږي او د ا همیت وړ، نوي او په زړه پورې مطالب لري او لوستونکو ته نوي فکر ورپيدا کوي او له هغوی سره د نوموړی مسلک د کمبود په رفع کولو کې مرسته کوي.

= د علمي- څېړنيزو او تحليلي مقالو ځانګړنې:
دا ډول مقالې له استدلال او څېړنې سره وي، يعنې دا چې د څېړنې طبيعت لري، د څېړنې پوهه او روحيه لري. په يوه او کله له يوې ډېر موضوعاتو باندې تمرکز لري او داسې موضوعات راسپړي، چې له نوموړی ليکوال او څېړونکي څخه د مخه بل ليکوال او څېړونکي په هماغه موضوع کې نه وي رابرسيره کړي.
بله مهمه ځانګړنه يې دا ده، چې څېړنه او دويمه څېړنه (دويم تحقيق) بيا کتنه ده او د کره کتنې(نقد) په روحيه برابره وي، يعنې (دسره او ناسره) چې کره کتنې روحيه ده؛ استواره وي.
د کره کتنې دغه روحيه په (تحليلي) کره کتنه کې موجوده وي. څېړونکی کره کتنې نه دی او نه څېړنه کره کتنه ده، خو کولای شي د تحليلي کره کتنې ترازو (تله) په لاس کې ولري او په خپل تحليل کې د کره او لا سره وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) په يوه علمي مقاله کې پېچلې ټکی او اصطلاحات د ليکوال له خوا توضيح کېږي او ستونزور اصطلاحات د تحليل له زربين څخه تېرېږي.

يوه علمي – تحقيقي او تحليلي مقاله ممکن په مياشتو او يا اونيو کې وليکل شي او د ورځپاڼو د مقالو پرخلاف په ډېره ژوره توګه ليکل کېږي، نو له دې امله دغه کار هغه څوک کولای شي، چې په يوه موضوع کې ژور او بنسټيز معلومات ولري.

علمي مقاله ليکونکي بايد په پراخه حوصله، په توضيحي او تحليلي ډول د خپل کار موضوع مخکې له مخکې کوردينه (په نښه) کړي، د راټولو شويو معلوماتو او کارتوکو په وسيله د اېډېټ او خپرېدو تر مرحلې مقاله تعقيب او بيا نشر کړي.

د علمي- تحقيقي او تحليلي مقالو د ليکلو لپاره لاندې ټکي په نظر کې نيول کېږي.

۱) نوې موضوع څنګه راپيدا کړې؟

۲) څنګه يوه نوې موضوع انتخاب کړې؛ څکه د پيداکولو او انتخاب ترمنځ ارتباط او توپير موجود دی.

۳) د راپيدا کړې موضوع راسپړلو اړتيا شته او کنه؟

٤) اول د نوې او ناسپړلې موضوع په برخه کې ژوره څېړنه او بيا علمي او عملي کار.

٥) د مقالې لپاره د ماخذونو او منابعو او د اطلاعاتو د راټولولو علمي لارې- چارې.

٦) ياداشت نيونه، مرکې، ليدنه، پوښتنليکونه او نور شيان، چې د منابعو سرليک ګڼل کېږي.

۷) د استدلال او منطق له لارو چارو ګټه اخستنه هم ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸) په مقاله کې د مسلو د طرحه کولو لومړيتوبونه په پام کې نيول کېږي.
۹) له مقالې د غير ضروري ټکو حذفول مقاله په زړه پورې کوي.
۱۰) د نورو له نظره ګټه اخستنه او د مطالبو د انتقال، تحقيق په برخه کې د امانتدارۍ روحيه په پام کې درلودل کار آسانوي.

د علمي –تحقيقي او تحليلي مقالې د پوهنتونونو او تحقيقي مؤسسو، اکاډميو په هغو مجلو کې خپرېدلای شي، چې د تحرير باصلاحيته هيات ولري او د لوړو علمي رتبو او عملي تجربو څخه برخمن وي او د علمي ډګريو (درجو) ماستري او (دوکتورا) خاوندان وي.

د علمي-تحقيقي او تحليلي مقالې بېلګه:

عنوان: د امنيت په مثاله کې د عدالت رول

د اسلام له نظره، عدالت د ټولو د پايښت د بقا رمز دی. الله تعالی په خپل معتبر کلام کې فرمايلي دي، چې: (اعدلو هو اقرب للتقوی) ژباړه: (پر خلکو او خلکو عدل کول تقوا ته نژدې دی.)

عدل په يوه ټولنه کې د ټولنې د ترقۍ او پرمختګ عامل او د سياسي نظام د ټينګښت او پايښت ستر عامل کېدای شي.

د هر حکومت د کارونو په سر کې بايد ټولنيز عدالت موجود وي او آن کاري برنامې او پروګرامونه د الهي عدل له مخې برابر کړي. پيغمبر ص به ويل، زما امتيان بايد له کورنو نيولې تر ټولنې عدل وکړي.

که موږ په ټولنو کې عادل زمامداران ولرو (څه چې ځان ته غواړي، نورو ته وغواړي) هېڅکله به د دوی د واکمنۍ په کار کې کمښتونه احساس نشي. عدل کول د زمامدارۍ د دوام د تظمين پياوړي وسيله او وسله ده. که زمامداران غواړي لويو انساني او اسلامي موخو (هدفونو) ته ورسېږي او د برياليتوبونو لوړو پوړيو ته ورسېږي ورته لازمه ده، عدل پيشه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وغواړي څوک د زمامدارانو په توګه او د خلفای راشدينو په څېر د سرلوړی ژوند وکړي بايد د عدالت او عدالت غوښتني توره او تله په لاس کي ولري.
تولنيز عدالت هغه توره ده، چي ظالم عدالت ته رابولي او هغه استواره تله ده، چي د ظالم او مظلوم اعمال په کي تلل کېږي، څکه الله رب الحکيم فرمايلي، چي (واقيم الوزن باالقسط...) تاسو په وزن کي کمې مه کوئ.
په دي اساس هېڅ شي د عدالت په اندازه نشي کولای خلک اصلاح کړي او امنيت تامين کړي. په حديث شريف کي راځي چي: (د عدالت اجرا (ترسره کول) (مخالفتونه له منځه وړي او دوستي او محبت رامنځته کوي.) او د هېواد په عمران(اقتصادي او صنعتي پراختيا) کي ډېري اغيزي لري. که عدالت په ټولنه کي ترسره نشي، ظلم او ستم به يې ځای ونيسي او بيا به خلک د بدامنی، اجباري کوچېدو، ترکود وظيفي او ډېرو نورو تاوتريخوالي ته مجبور شي.
په حديث مبارک کي راځي: (کار په عدالت وکړه، له ستم او ظلم پرهيز او لريوالي وکړه، چي ستم، رعيت آوارګي (مهاجرت) ته واداره کوي او بيداد (ظلم) توره او وسله رامنځته کوي.)
د قرآن منطق همدغه دی، چي بايد انسانان په عدالت کي ژوند وکړي، څکه نو حديث شريف کي راځي، قرآن د عدالت ويناند دی. (۳۲ : ۷۲)
پورته مقاله د يو سبک تحقيق بېلګه ده، کولای شو د پوره تحقيقي مقالو نومونې په (افغان ياد) د عبدالرحمن بابا ياد. د الفت ياد ، امير کروړ ياد او د پوهنتون مجلو کي مطالعه کړو.

۲- ادبي -توصيفي ،تحقيقي او علمي مقالي او ځانګړني:

بايد ووايو ، چي هر علم يا ټول علوم (طبيعي او اجتماعي) پراخه ادبي، تحقيقي او علمي برخي لري؛ زموږ له دغو مقالو څخه مطلب ادبي، تحقيقي مقالي دي، چي کېدای شي توصيفي (وصفي) هويت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي مقالې وچې او مبتذلې لیکنې نه دي، بلکې د ادبي پېښو، ادبي دورو، ادبي روایتونو، ادبي ډولونو، ادبي پنځونو او ... په برخه کې پراخه څېړنې او تحقیق دي، چې د ادبي محقق لـه خوا پـه علمي-ادبي او آن خیالي ډول تحلیل او توصفیېږي.

ادبي-توصیفي یا ادبي-تحقیقي او علمی مقالې پراخ مضمونونه لري، چې د ادبي محققینو له خوا له پراخه مضمون سره وړاندې کېږي.

د ادبي-علمي مقالو سبک د شکل او محتوا له پلوه له علمي-تحقیقي مقالو بېل دی. ادبي مقالې ډېر ځله پراخه اجتماعي مضمونونه انعکاسوي، هغه مضامین چې له فکري، فرهنګي او معنوي افکارو څخه یې سرچینه اخیستې وي. که لنډه وواېو، چې ادبي مقالود ټولنیزو پېښو ژور عاطفي او فکري انعکاس دی.

د ادبي-تحقیقي او علمي مقالو توپیر له (ادبي-توصیفي) مقالو سره دا دی، چې لومړی یې د تحقیق او ریسرچ برخه جوړوي او ادبي توصیفي مقالې له خیال او ظرافتونو سره ملګري وي.

ادبي-توصیفي مقالې په زړه پورې او خیال پارونکو جملو په کالب کې، چې د کلام (خبرو) ښکلی ټکی ورسره وي؛ برابرېږي. ډېرځله د دغو مقالو لیکوال پرته له دې، چې مسلې وڅېړي او وستایي، خپل مقصد څرګندوي. په ځینو ادبي مقالو کې د مقالې ښکلا او بدرنګي د اتلانو روحي حالاتو د ستاینې داسې انځور ویشل کېږي، چې لوستونکی د هغې صحنې په خپل ذهن کې مجسموي، یعني په مقالـه کې موضـوع دومره برجسته کوي، چې د لوستونکي د ذهن برخه شي. تحقیقي مقاله باید پیغام او بیان ولري. ژبه یې ساده وي، د تحقیقي مقالې ارزښت دا دی، چې تازه لاره پرانیزي او موجوده لار اواره کړه او یا هغې ته دوام ورکړي او نوي افقونه پرانیزي.))

(۱۲: ۲۶۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې: ((د ادبي مقالې اساسي موخه په ادبي مقاله کې د عواطفو او احساساتو بيان او سپړل دي. د پيغامونو لېږدول يوازې د ليکوال غوښتنه نه وي، بلکې ليکوال غواړي سره له دې، چې خپل پيغام انتقال کړي، لوستونکي هم په احساساتو کې شريکوي؛ داسې صحنې توصيفوي، چې لوستونکی يې ښکلاوو ته حيرانېږي او له رامنځته شويو پېښو متاثره (اغيزمن) کېږي، له دې امله د ادبي مقالې ليکل د مقالې له نورو ډولونو سخت کار دی..) (۲۱: ۱۳۸)
په ادبي مقاله کې ليکوال سره له دې، چې نورو ته ابدي- توصيفي معلومات لېږدوي، نور به لکه ځان غوندې متاثروي هم، خو په تحقيقي مقالو کې يوازې د کره معلوماتو لېږد مطرح دی. د ادبي مقالو توصيف عاطفي لوری لري او د وجدان د احساس تومنه په کې وي.

د ادبي – توصيفي مقالو ځانګړنې:
۱:- د کلمو ژوره (دقيقه) ټاکنه:
کلمې يا کلمه په دغو مقالو کې اساسي رول لري. هره کلمه د لسګونو معناوو نښنه ده. يوه کلمه له ډېرو محتوياتو سره کار لري، له دې امله هره کلمه په ادبي مقاله کې نشو کارولای.
زما په نظر په ادبي – توصيفي مقالو کې (کلمې پريوالې او ښايسته وي. د کلمو يا خبرو ارزښت له دورو بهتر او لوړ دی.)
کلمې په ادبي مقالو کې ځای لري، خو هره کلمه جلا معنی ښندي. که (چا ته په نېغه او ستغه توګه ووايو، چې ته مې نه خوښېږې، ډېر ژر د هغه په سلوک کې هم بدلون راځي، او که ورته ووايو، چې زما دوست ملګری او راباندې ګران يې نو د خوند او دوستۍ احساس کوي.)
له همدې امله ددې لپاره، چې ادبي مقالې ښايسته ليکل کېږي، د ښو احساساتو لېږدونکې وي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کلمې د دقيق انتخاب لپاره موږ بايد دغو ټکو ته پاملرنه وکړو:
الف: پياوړي ترکيبونه رامنځته کړو او په ليکنه کې يې وکاروو.
ب: معنا يې په ليکنه کې وکاريږي.
ج: لفظي او معنوي صنايع په ليکنه کې کار ځای لري.
۲: د کلمو خوش آهنګي؛ يعنې کلمې او عبارت ځانګړی آهنګ لري. آهنګ او تون کلمو ته وزن او ښکلا ورکوي؛ لکه: په پښتو شعر ويلو کې آهنګ شعر ته نوې هوا ورکوي؛ مثال په ډول:
توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفي چې ولول شي خو خپل يار لره کنه...
۳: د لفظ او معنى يووال (هم آهنګي): د دې لپاره چې په ادبي ليکنو کې ادبي استعاري او تشبه ډېره کارول کېږي، ليکوال بايد په خپلو تعبيرونو کې دقت وکړي، څو د مشبه او مشبه به يا مستعار او مستعارمنه ترمنځ تناسب موجودوي. د مثال په ډول کې زلفې له سروې سره تشبه کړو اشتباه ده، خو که غاښونو له مرغلرو سره ورته وبولو خوند کوي.
۴: د جملو خوش آهنګي: په جمله کې دوه شيان مهم دي:
اول – فصاحت (د لفظ او معنى ورته والى)، چې فصيحه جمله په لاندې ډول لاسته راځي:
أ. د ليکنې قواعد په کې مراعات شوي وي.
ب. د املايي قواعدو مراعتول.
ت. د ګرامري قواعدو په پام کې نيول.
ث. د تاليف د کمزورۍ نشتوالى.
ج. د لفظي او معنوي صنايعو نشتوالى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم – بلاغت ، بلیغه جمله هغه ده ، چې لازمه رسایي (لنډوالی) ولري او په لاندې ډول دي:
الف- ایجاز (لنډولی) ولري.
ب- د خوشاهنګۍ درلودونکی وي، آهنګ یې رسا وي.
۵: ترکیب تاکنه: ترکیبونه بېلابېل حالات لري، ځینې یې ډېره ښکلا او توانمندي لري. هغه معیارونه، چې کولای شي موږ سره د غوره او ښو ترکیبونو په پېژندنه کې مرسته وکړي؛ دا دي:
۵:۱- منځپانګه (پرمایګي) (تومنه): تومنه په دې معنی، چې اندروني قوت په کې وي او له بلې خوا ترکیب، ژوروالی، صلابت (رواني) او مفهوم ولري.
۵:۲- ټینګوالی (استواري)؛ باید ترکیب د دستور (ګرامر) (پښویه) له پلوه غلط نه وي.
۵:۳- ښکلا (شادابي) (خوشحالي) ؛ په دې معنی کله چې د ترکیب نوم اورو د خوشحالۍ او خوښۍ احساس کوو ؛ لکه:

... د زړه د ښتو للمي کاره زما
باران، باران د حسن غوارېي له تا
څو په قطغن وي زما د هیلو په ملک
پیروز رحمت کړه د ښکلاوو الله
لو بېږي مې سترګې چې هر ښکلی ګورم
ډوب سر ترپای شم په سیلاب د حیا (۲ : ۲۸)

۵:۴- رساوالی (رسایي)؛ یعنې ترکیب وکولای شي، مخاطب ته اصلي مفهوم ورولیږدوي.
۵:۵- د کارونې ځای (کاربرد) ؛ باید هر ترکیب په اصلي ځای کې له عرف سره سم وکارېږي؛ لکه: (د تورې برېښنا) نه دا چې د (تورې حیا...)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵.۶- د فضا يووالی؛ يعني يوه ليکنه يو لاس وي، متضاد ترکيبونه په کې نه وي راغلي.
۵.۷- د قت، لنډون، د خيال د عناصرو پر ځای کارول، د صنايعو په استعمال کې افراط نه کول، لذت او خوند اخيستل هم اساسي شرطونه دي.

د ادبي –تحقيقي او ادبي –توصيفي مقالو ځينې بېلګې:
لومړی د ادبي –تحقيقي مقالو بېلګه:

۱) په پښتو معاصر ادب کې د اجمل خټک درېځ:

د پښتو په معاصر ادب کې، چې کله خبرې کوو نو ددې دورې په څو سرلارو کې يو هم اجمل خټک دی، چې د زياتو صلاحيتونو خاوند دی او بنستيز کارونه يې سرته رسولي دي. له همدې امله د اجمل خټک درېځ د پښتو په معاصر ادب کې يو جوت او ژور درېځ بولو. د ادب په بېلابېلو صنفونو کې که شعر دي، که داستان، که تکل، که ډرامه که راپورتاژ، که ادبي سفر او که نور، خو په وده او پخېدو کې يې اجمل خټک د پاملرنې وړ کارونه سرته رسولي دي. د دې خبرې ثبوت په پښتو نثر او نظم کې د ده هغه ارزښتمن آثار دي، چې زموږ په ادب کې ځانګړی ځای لري. خو بيا هم اجمل خټک د يو شاعر په توګه د ډېر شهرت خاوند دی او دا ځکه چې د معاصر شعر په بدلون، جوړښت او وده کې د ده ونډه زياته جوته ده.
اجمل خټک (۱۹۲۵ م)، چې په شعر ويلو پيل کاوه نو دغه وخت په کوزه پښتونخوا کې د باچا خان تر مشرۍ لاندې د ((خدايي خدمتګارۍ)) غورځنګ ښه په شور او درز کې روان و. دغه غورځنګ پښتو ادب ته تربل هر څه زيات پښتو شعر ورکړ، چې د شاعرانو د نومونو فهرست يې ډېر اوږد دی. د دغه وخت زياته شاعري د نظم په بڼه کې وه، چې مقصد يې د ولس ويښول او د انګريزي ښکېلاک نه د خلاصون پر لور د خلکو راپاڅول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل خټک په دغه وخت کې نوی زلمی و. تر همدغه اغيز لاندې يې شعر ويل پيل کړل، خو په دومره توپير، چې ملي او قومي محتوا ته يې هنري جامه وروا غوستله او د شعر هنري اړخ او لوري ته يې بدلون ورکړ او هم يې دغې خبرې ته د نورو شاعرانو پاملرنه را وګرځوله.

د اجمل د شاعرۍ يو لوی خصوصيت او ا نفراديت دا دی، چې د هغه د نظمونو فضا روماني ده. يا به داسې ووايو، چې بوده يې که د حقيقت پسندۍ د شډلو، سپېسونه ده نو تنسه يې د رومانيت له رنګينو، مهينو او پستو وربښمينو نه جوړه ده.

همدارنګه د هند د نيمې وچې ځينو ملي مترقي ادبي تنظيمونو هم د اجمل خټک په ذهن او ادبی تګلاره باندې اغيز وکړ او د دغه اغيز له کبله د ده په سياسي ژوند او ادبي لاره کې نوي ځرکونه په بلبډو شول، چې بيا نو يو ځلميانو د ده دغه لاره هم په سياسي لحاظ او هم له ادبي پلوه ښه وباله. سياست پوه او ليکوال افراسياب خټک په دې هکله وايي: ((کله چې د هند په نيمه وچه کې په (۱۹۳۲ م) کال کې د (انجمن ترقي پسند مصنفين) په نوم يو تنظيم جوړ شو، نو په دغه تنظيم کې جمهوري او مترقي خوا عناصر شامل شول، چې دا دسته د هند په نيمه وچه کې د نوي ذهني فضا د آګاه او باشعورو جوړونکو باندې مشتمله وه.

په دې فيض احمد فيض، فراق ګورکپوري، ساحر لديانوي، جوش مليح ابادي، منشي پريم چند، حسرت موهاي، اسرار الحق، حجاز؛ جګر مراد آبادي، احمد نديم قاسمي او نور د پر ـــــ

نومونه شامل وو. دغه تحريک د نړۍ د ټولو آزادي غوښتونکو مترقي او جمهوري خواهانو او منورينو سره خپل غږ يو کړی و. دغه تحريک په کوزه پښتونخوا کې په ادبي شعور(؟) هم ژور اغيز وکړ او د کاکاجي صنوبر حسين، فارغ بخاري، سيف الرحمن سليم، اجمل خټک، قلندر مومند او لطيف وهمي غوندې انقلابي او مترقي شاعرانو هم د دغې ځپې برخې وبلل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه تحریک نه په اغیز اجمل خټک د خپل شعر په محتوا نور هم څه ور زیات کړ، چې د وخت او زمان غوښتنه وه او هغه د انسان د آزادۍ او برابرۍ خبره وه او یا په بله معنا مترقي نظریو او افکارو یې د شعر غبرګ ونیوله. د اجمل خټک شعر د نوي سیاست غوښتنې له ځان سره ملې کړې او شعر و سیاست یې سره یوځای کړل؛ د هغه وخت ځوان کول دغه لاره ډیر ژر ومنله او په دغه لاره روان شول.

بیا هم د ایاز داودزي وینا را اخلم، چې وایي: ((د هغه تخلیقي او شاعرانه دماغ پښتو ادب ته یو نوی خیال او نوی جهان وروبښلو. د اجمل خټک شاعرۍ د ژوند قافلې را ویښې کړې، د منزل احساس یې ور په ګوته کړ او د هغو په رفتار کې یې لکه د رواني مینې ګرمي او تیزي راوسته.

ویل کیږي، چې د اجمل خټک شاعري په پښتو کې هم د شاعرۍ لوری بدل کړ او هم د سیاست؛ په دواړو کې یې نوی بدلون راوست او پلویان او لارویان یې هم ډیر زیات شول.

- ښاغلی سلیم راز وایي، د اجمل خټک شاعري د شلمې پیړۍ وروستۍ نیمایي پښتون سیاست او پښتو ادب متأثر کړی.

په سیاست او ادب یې یو شان اثرات مرتب کړي او په عامو خلکو کې یې د انقلابي یون او سماجي بدلون جذبه، ولوله او حوصله پیدا کړې ده.

اجمل خټک او د ((غیرت چیغه)) یو له بله سره تړلی دوه نومونه دي. د خټک د کومې شاعرۍ ذکر چې ما وکړ په غیرت چیغه کې را منځته شوه، چې لاس په لاس به ګرځیدله او د هغه وخت جلوسونه او لاریونونه به په همدغې چیغې بدرګه کېدل.

د دغې چیغې ډیر شعرونه د ځوانانو په ذهنونو کې نقش وو او د مثالونو په توګه به ویل کېدل. د غیرت چیغې شعرونه د هغه وخت په سیاسي او ادبي حلقو کې خوځښت راوست او د سلیم راز په قول، چې په سیاست او ادب کې بدلون تر سترګو شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد عبدالله بختاني وايي چې: ((ځوانانو به هڅه کوله چې خپل شعرونه په دې لاره روان کړي.))

همدارنګه سليم راز هم دغه خبره لږ په تفصيل کوي او وايي: ((د غيرت چيغه ځلمو د لاربښووني صفحه ګرځولې او تاويز (تعويذ) کړې وه، ځکه پرې حکومت پابندي ولګوله، خو د پابندۍ باوجود د پښتون سياست لاره همدې کتاب وښوده او د پښتو د عصري مقدي شاعرۍ د فکري روح يقين هم دې کتاب وکړ.)) (... دغه مقاله نوره هم اوږده ده، چې د ادبي تحقيقي مقالو په اصولو برابره ده. او يوه څېړنيزه مقاله هم بلل کيږي.

دويم- د ادبي- توصيفي مقالو مثال:

د ناظر هم سترګې پټې شوې
هسې نه اجله ! چې يو تا ته فکر وړی يم
هرځلې يوې نوې ادا ته فکر وړی يم
بيا مې وموندو په فکر رامه شئ په ما پسې
زه د ر نه ملګرو داسې خوا ته فکر وړی يم

د دوه زرم کال د جولای په لومړۍ نيټه د لعل زاده ناظر سترګې د تل لپاره پټې شوې او پښتو ژبه او ادب له يو خوږژبي شاعر نه بې برخې شو.

لعل زاده ناظر د پښتو غزل د پلار امير حمزه شينواري له نامه وروسته د خيبر په سيمه کې دويم نوم دی، چې دخيبر د ځلمو شاعرانو په روزلو کې يې تل زيار ګاللی دی او زيار يې بې ثمره هم نه دی پاتې شوی.

لعل زاده ناظر په ۱۹۴۰م کال په شعر ويلو پيل وکړ او په اغلب ګمان، چې د ژوند تر وروستيو شيبو يې هم شعر وواېه، د حمزه صاحب په لومړيو شاګردانو کې دی تر ټولو مشر دی او د ده د استعداد او صلاحيتونه خبره وه، چې حمزه صاحب د ځوانانو شاعرانو روزنه ده ته وسپارله او ناظر هم په ډېر صداقت دغه خدمت سر ته ورساوه. د ده په شاګردانو کې مصري خان خاطر او خيبرافريدی د پښتو ژبې هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعران وو، چې شهرت او آوازې يې تر لرې ځايونو ورسيدې او اوس هم د نامتو شاعرانو کې راځي.

لعل زاده ناظر کوم مکتب او يا کومه مدرسه نه وه ويلې. د ليک لوست په زده کړه کې يې کوم استاد هم نه لاره، خو په خپله يې ليک لوست زده کړي و. ليک لوست يې کولای شول او د ځانګړې مطالعې په برکت په ډېر څه پوهېده.

مراد شينواري د لعل زاده ناظر شينواري په پېژند ګلوۍ کې يو ځای ليکي: ((لعل زاده ناظر په ختـه د لـوارګي شـينواری دی؛ د پلار نـوم يـې عمرا خـان دی. پـه کـال (۱۹۱۹م) کې زېږدلی دی؛ د پښتو عظيم شاعر حمزه شينواری خوريې دی او د شعر و شاعرۍ په ميدان کې يې هغوی ترتيب کړی دي. د ناظر د ځلميتوب په زمانه کې نه خو په لوارګي کې مکتبونه وو او نه عـامو خلکـو د انګريزانو پـه سکولونو کې تعليم حاصلول بـه خبره ګڼلـه. د لـوارګي د نـورو زلمـو پـه شان نـاظر هم د تعليم د نعمت نه محروم پاتې شو.

ما د دنيا مدرسه لوستې نه وه
امتحانونو دې په ما ولوست

لعل زاده ناظر په ۱۹۵۰م کال کې د خيبر د ځلمو ليکوالـو د ټولنې مشر شو، چې د ټـولنې پـه غـړو کـې مـراد شـينواری، ځيګرا پريـدی، خيبرا پريـدی او قيـوم کوثرا پريدی شامل وو.

همدارنګه په (۱۹۵۳م) کې، چې د ولسي ادبي جرګې کومه څانګه په لنډي کوتل کې جوړه شوه ناظر يې مشر و...

د ناظر د شاعرۍ مجموعه د (مزل، په نامه درې کالـه وړاندې پـه (۱۹۹۷م) کـال پـه پېښور کې چاپ شوه. په دغه مجموعه باندې امير حمزه شينواري، قلندر مومند، راج ولـي شـاه خټـک، اقبـال نسـيم، خټـک، مـراد شـينواري او کلـيم شـينواري د شاعرۍ سريزې ليکلې دي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

... قلندر مومند وايي، چې د ناظر شينواري د شاعرۍ اهمه موضوع هم لکه د حمزه صاحب دی، خو فرق يې صرف دا دی، چې حمزه صاحب تصوف علمي طور سره خپل کړی و او ناظر ور سره تر نظرياتي حده تړون لري.

ناظر تر ډېره وخته خپل کلام نه چاپاوه او په دې نظر و، چې څومره په شاعرۍ وخت تېرېږي هغومره پخيږي، همدغه وجه وه، چې په وروستي عمرکې يې خپل کلام په کتابي شکل چاپ کړ، په داسې حال کې، چې زيات شميرشاګردانو يې خپل ديوانونه چاپ کړي وو.

د ناظر په کلام کې د پښتونولي، تصوف او انساني مينه غوټه شوي، چې بيان يې ساده، خوږ او تشبهات يې ډېرعالي دي.

تنکی سوال مې له مودو په انتظار و

چې مې نن تر شونډو راغی اسويلی شو

دا په سترګو کې راخور څنګه پيکی شو

لکه پوی وی، چې نظر مې غلچکی شو

يا:

د مارانو قـــــــــــرار کله په انګار شي

زه د يار په مخ د زلــــــــفو قرار وينم

دا بل بيت:

لاس يې په تکل د غزوني څه اوچت کړ

ما وې چې زيړ زرغونه را باندې راغله...

ناظر يو وخت د پېښور راډيو لپاره ډيرې ډرامې ليکلې وې. ځيني مضامين يې هم په مختلفو مجلو کې خپاره شوي دي. کيدای شي، چې د ناظر د نثر برخه څوک را ټوله کړي او په راتلونکي کې يې چاپ کړي. د ناظر دوه زامن (شفيق) او (کليم) د پښتو ښه شاعران دي، چې د ځانګړو مجموعه لرونکي دي. د پښتو ادب تاريخ به

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لعل زاده ناظر ادبي شخصيت، شاعري او پښتو ادب ته د ده خدمتونه هير نه کړي. دا به په تاريخونو کې ثبت وي او راتلونکي نسلونه به يې په درناوي يادوي.
پوهندوی استاد بريالی باجوړی (د ادبياتو په لړ کې، ۱۹۸)
= ادبي- توصيفي مقاله کې لازمه نه ده ماخذ نيغ په نيغه راوړل شي، خو د ليکوال د مطالعې محصول وي. ادبي- توصيفي مقالې کې داسې شی لوېږي يا وړې وي او دهنري نثر انداز په کې برجسته هم وي. په ادبي تحقيقی مقالو کې ماخذونه او د تحقيق اصول مراعاتيږي.

۳- انتقادي مقالې او د هغو ځانګړني:

انتقادي مقالې د سمون او اصلاح لپاره ليکل کېږي او خپرېږي او د اصلاحاتو علمي علمبرداري کوي.
دغه مقالې د کره کتنې پر اصولو بنا وي، يعنې (سره او ناسره) سره بېلوي.
انتقادي مقالې که په هره برخه کې ليکل کېږي د ځينو ارزښتونو د ايجاد (رامنځته کولو) او ارزښتونو د ساتلو ضمانت کوي.
د دغو مقالو ليکوال ته ښايي، چې د پوهې او انصاف تله په لاس ولري او په ټولنه کې موجود ارزښتونه په مسلکي ډول وتلي؛ پوهه، انصاف او په مسلک کې وارد والی د انتقادي مقالو آر (اصل) جوړوي. دغه مقاله که تحقيقي وي او که غير تحقيقي (خبرنيزي) که په ورځپانو کې خپرېږي، که په جريدو يا مجلو کې د ارقامو او مسلکي ارزښتونو صلاحيت ولري.)
د دغو مقالو ليکوال بايد د پوره ليکوالۍ مهارت او زيرکي ولري، ځکه چې اقتصادي ارزښتونه د هر چا لپاره مهم او په زړه پورې وي.
يو متل دی، چې وايي: ((د دنيا مور نشته او د عقل وربې))
له دې امله (د هر چا ګټه د هغه د ژوند ارزښت ټاکي.) دا ډول مقالې د کره کتنې برخه احتوا کوي. او کره کتنه د خبرو او ټولنيزو ښکارندو (پديدو) تلل او خپرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د ادبي او يا نورو آثارو د ارزښتونو سپړنه، هغه تفسير دی څو ځرګنده کړي، چې د اثر غوره والی او بدوالی څه ته وايي؟

انتقادي مقالې د (سپړنې او نقد) د روحيې پر اساس آثار معرفي کوي او کره کوي، خو هو به هو يې نه کره کوي، بلکې د څېړنې اصولو له مخې يې څېړي.

((ادبي نقاد د يو ادبي اثر د ژورې کتنې او مطالعې په لړ کې د هغې تشريح او توضيح کوي او د اثر د محتوا په اصلي روح، د ليکوال په پيغام او د اثر د رامنځته کولو په غرض لوستونکی پوهوي او د نقد د ټاکلو کلي اصولو په رڼا کې د هغې ادبي ښکلا، ښېګڼه، عيبونه او نيمګړتياوې بيانوي.

نو د انتقادي مقالو ليکوال ته ښايي په خپله هره ليکنه کې پيغام ولري؛ پيغام د پوهولو او بعدي (راتلونکو) پوهنو زيرې ورکوي.

انتقادي مقاله ليکنه په نړۍ کې ډېره پخوانۍ لرغونتيا لري، د ليکنې د دغه ډول پيل هم د فرانسې په معاصرو ادبياتو په تېره بيا کره کتنې پورې تړي. مګر دا خبره د ختيځ په برخه کې د تائيد او تصديق وړ نه ده، په تېره بيا د هغو تاريخي آثارو او تذکرو په باب، چې د هغو په ترڅ کې د ادبي آثارو او ادبي څېرو په باب ليکنې شوې دي، ځکه نو د مقالې او په تېره بيا د ادبي مقالې ليکنې لري.

د يو ليکوال په نظر: ((اوسنۍ انتقادي مقالې د رواني ميلادي پېړۍ له لومړۍ نيمايي را پدېخوا په نړۍ کې دودې او پرمختګ په لور مخه کړه او په ډېره چټکتيا سره پرمخ لاړه.

د کره کتنې مقالې ليکوال بايد د نقد په کار کې ډېر صادق وي، جرئت ولري او په عمل کې په خپل قضاوت کې انصاف، صراحت، قضاوت په پام کې ونيسي او بې طرفي له پامه و نه غورځوي.

د دغو مقالو ليکوال د معناوو په پالنه، د اخلاقو په سينګارولو، د عمومي افکارو په روښانولو، هيواد سره د مينې پيدا کولو او نورو سياسي او ټولنيزو مسلو د څېړنو په برخه کې ډېر فعال او زړه خوږی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنه، چې په ټولنيزو او ادبي مسلو کې يو اصل جوړوي، بايد ناقد د ټولنيز مسوووليت او بشپړې بې طرفۍ په درلودلو سره دغه کار پرمخ بوځي.
د کره کتونې مقالې ځانګړنې: له ډېرو مهمو ځانګړنو څخه دا ده چې په دغه ژانر کې کره کتونکی غواړي د ليکوال ايجادي او زماني چال چلند او له دغه چال چلند څخه را منځته شوی حالت او بهير بيان کړي. د پورتنيو دواړو ځانګړنو څرګندونه او تشريح هم په خپله په کره کتونکي او د هغه په پوهه، ځيرکۍ او ذوق پورې تړلې ده.
بله ډېره مهمه ځانګړنه د ټاکلي اثر يا آثارو ليکوال او ټاکلي ادبي بهير په اړوند د کره کتونکي د ذوق او ځيرکۍ څرګندونه ده. پوهان په دې اړه نظر لري، چې کره کتونکی په خپله د يوه نوښتي اثر تل ته ننوزي، داسې لکه په خپله د نوښتګر او هنرمند په شان. دغه حالت او د دغه حالت اغېزه د دې سبب کېږي، چې کره کتونکی د نوموړی حالت او د نوموړي حالت اغېزه په خپل اثر (مقاله) کې پداسې ډول وړاندې کړي، چې په لوستونکي کې هم د هغه ورته احساس او اغيز را وپاروي. د يوې بشپړې انتقادي مقالې لپاره تر هر څه د مخه دا مهمه ده:
الف- په هغه کې د ژوند څېره چې په هنري اثر کې د واقعيت د انعکاس څرګندويه وي؛ انځور شي.
ب- ادبي مسألې او ښکلائيزې وړتياوې چې زياتره د اثر په نري اړخونو او د هنرمند په هنري مهارت پورې اړه ولري؛ را ونغاړل شي.
برسيره پر دې يوه بشپړه ادبي- انتقادي مقاله کولای شي په نوموړو دوو ځانګړنو برسيره د يوې ټولنې او يوه ځانګړي ادبي بهير، معنوي او اخلاقي تګلارې هم په ګوته کړي.
د ډاکتر خالق رشيد په وينا: (د انتقادي مقالې جوړښت.... په خپله په کره کتونکي او د ده په مهارت، تجربه او په موضوع باندې په برلاسي پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتونکی باید دا ټکی په پام کې ونیسي، چې کله غواړي په یوه ادبي موضوع باندې خپله څېړنه پیل کړي)

په انتقادي مقالو کې دا خبره دوه خبرې، چې د مقالې په شکلي او شخصیتي نظام کې ارزښت لري؛ په پام کې ونیسو:

اول-لیکوال باید خپله لیکنه له جز نه د کل په لور پیل کړي او کله له کل نه د جز پر خوا ځي. د انتقادي مقالې په لیکلو کې دواړه تګلارې دود دي. د خدای بښلی استاد عبدالشکور رشاد د انتقادي مقالو تګلاره ډېر ځله له جز نه د کل په لور تللې وه او پراختیا یې موندلې وه. د خدای بښلی روهي د انتقادي مقالو تګلاره زیاتره له کل نه جز طرف ته وه.

په هر ډول مورږ به د اصلاحي، انتقادي او معلوماتي مقالو یوه په زړه پورې بېلګه د اروا ښاد حضرت علامه عبدالحی حبیبي له یوه ولسمه برخه (شل مقالې څخه راواخلو وبه ګورو، چې څومره د اصلاحي او معلوماتي انتقادي مقالو مواد لري.

احمد شاهي

په احمد شاهي دوره کې د توپ جوړوني صنعت کله چې اعلیحضرت احمد شاه بابا په ۱۱۲۰هـ ش کې د افغاني سلطنت بنسټ په کندهار کې کېښود، افغانستان د پراخه تشکیلاتو اړمن (محتاج) و، چې باید په ملکي او لښکري چارو کې نیول شوی وای. د هغو له جملې د دولتي اردو تشکیل و، چې د هغه عصر په وسله سمبال وي. له دې مخکې یعني احمد شاهي غونډو وړاندې زمونږ هیواد د ایران صفوی شاهنشاهي او هند د تیموریانو له دورو سره مخامخ و؛ له دې امله ډېرو او پراخه ملکي او پوځي تشکیلاتو ته اړمن و او د توپ استعمال او کارونه د بابدیانو په عصر (۹۰۰هـ) کې په افغانستان کې رواج شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه بابا د دې لپاره، چې له سلطنت وړاندې يو تجربه کار شخص او د خپل عصر له پوځي جنرالانو څخه و، د شاهانه عسکرو لپاره يې توپ او ناريه وسله (توپ) برابر کړې وه، چې د هغو له ډلې به يې ځينې در وپېژندل شي.
وايي د پاني پت په مشهوره جګړه کې يو لک (سل زره) افغاني لښکر له لس لکو (يو ميليون) جنوبي هند مرهټه وو سره مخامخ و. د مراته توپچي قوماندان ابراهيم خان يو شمير ستر قلعه کوب او دوه سوه صحرايي توپونه درلول، خو د احمدشاه قوا يوازې د برش توپونه درلودل، چې په لاندې ډول دي:
= د زمزمې توپ: مشهور توپ دی، چې د اعليحضرت احمدشاه بابا لښکرو د پاني پت په جګړه کې کاراوه. دغه توپ په ۱۱۲۴هـ ۱۷۵۰م) په لاهور کې د وزيرشاه ولي خان د شاه نظير توپ جوړونکی په وسيله جوړ کړی وا و يوبل توپ هم هغه ته ورته و، چې د پاني پت له فتح وروسته افغانستان ته رالېږد پر مهال په چناب رود کې ډوب شو.
د زمزمې توپ د مس او رويې له يو ځايو الې جوړشوی و اوږدوالی يې ۱۴ فټه او ۱۴ انچه او د خولې قطر (اوږدوالی) ۹ نيم اينچ و.
توپ زمزمه بعد از فتح پاني پت در لاهور بدست خواجه عبيد حکمدار افغاني ماند که در سال ۱۷۲۲م بدست.
هری سنگهه افتاد وتا (۱۷۲۴م) در شاه برج قلعه لاهور بود. در همين سال سردار چرت سنگهه که از اسلاف رنجيت سنگهه بوده، زمزمه را به گوجرانوله برد و از آنجا بدست سردار امحد راجپوت به احمد نګر پنجاب آورده شد و به تصرف گوجر سنگهه درآمد.
در سال (۱۷۷۲م) باز بدست احمد خان بطرف رسولنگر برده شد و به سال (۱۷۷۲م) جهندا سنگهه آنرا به امرتسر آورد، تا در ۱۸۲۰م حسين فتح امرتسر بدست رنجيت سنگهه افتاد و در جنگهای دسکه، قصور، سجانپور، وزيرآباد، ملتان ازين توپ کار ميگرفت، در محاصره ملتان به اين توپ خساراتی وارد آمد و به دروازه دهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهر لاهور رسانیده شد تاکه در سال (۱۸۷۰م) انگلستان آنرا دربین پوهنتون وموزیم لاهوربر صفه يي نصب کردند وتاکنون همانجاست، بردهان توپ منقوش است:

بامر در دوران شاه ولیخان وزیر
ساخت توپ زمزمه نام قالعه گیر (عمل شاه نظیر)
برپشت توپ نوشته اند:
درزمان شه فریدون فر
داور دادبخش عدل شعار
خسرو تخت گیروجم مقدار
شدبد ستور اشرف الوزرا
امرسدازسدهء سپهرمدار
که برزدبه اهتمام تمام
توپ شعبان شکوه کوه وقار
خانه زادشه سپهرسریر
شه ولیخان وزیر اکثرکار
بهرتقریم آن مهم سترگ...
سال تاریخش ازخرد جستم
کردباوحشت آنچنان اظهار
که اگرنقدجان کنی تسلیم
رازپنهان بتوکنم تکرار
بعد تسلیم اوبگفتا توپ
پیکراژدهای آتشبار

ازتوپهای دیگران عصرد واطلاع دردست است. درکتابخانه فاضل سخندان بناغلی گویا اعتمادی جنگی نهایت گرانبها موجود است که مملو ازاطلاعات

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسیار مغتنم ونادر تاریخي استو نویسنده آن متخلص به (هراتی) نواسه عبدالله ابن ابوسعید الهروی بود ، که غالباً درعصر احمدشاهی وتیمورشاهی بارجان دیوان انشای شهنشاهی محشوربوده ، مطالب تاریخی ابن مجموعه گرانبها درخورمقاله علیحده ایست، ولی درین جابه اجازت دانشمند موصوف کابا امکان مهربانی ورواداری این مجموعه نفیس رابدسترس نوبینده گذاشته اند ، تاریخ ساختن دوتوپ دیگر رامینویسم:

درسنهء (۱۱۸۵هـ) که شهزاده تیمور درهرات حکمرانی داشت. به امروی توب رادرآنجابه وسیله صنعت گران آن شهرریخته بودند. تاریخ ساختن آنرا میرزا خان هادی خان متخلص به عشرت بن میرزا عبدالله متخلص به میرزا عبدالله متخلص به سرور (به دوضمه) که از منشیان وشعر ای دربار بوده، چنین گفت: وله دام غره درتاریخ توپ که بحسب فرمایش تیمورشاه درهرات ریخته شده.

تیمور شهر که شاهی ازوی
شد سکه بزرچونقش شاهی
ازلنگراوعجب نباشد
خم گردداگرکه پشت شاهی...
جسمتم زتلطف ونوازش
شدرهبرمابه عذرخواهی
کفتاکه زغیب شداشارات
سوزنده حضم پادشاهی

از مصراع اخیر سنه (۱۱۸۵هـ) که دراصل هم به خط سرخ نوشته شده برمی آیدوازمضمون قطعه است که درین اوقات توپهای معتددرادرهرات ساخته بودند ، اماتوپ دیگربه امرهمین شهزاده درسنه (۱۱۷۰هـ) درلاهورتوجه دستوراووکارحسن خان (یکی ازتوپ سازان) ساخته شده بود که همان شاعر ومنشی تاریخ ساختن آنرا چنین منظوم داشت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زنواب همایون شاه تیمور آنکه ازبیمش
نگیرد سربه ملک و کشور او گردن اعدا
زیس دست ستم ازعدل او کوته بود شاید
کشد گرغمزه دلبر به عهدش دست ازیغما
چو ازجا در رود طبع همایونش، بلکین خواهی
زند برهم زچین ابروان چین را بیک ایما...

شعر ډیر لوی دی. له مطالعې یې داسې ښکاري، چې نورتوپونه هم د دغه شاه په وخت کې جوړشو. بل توپ د همدغه شهزاده په وخت کې جوړشو. لومړی توپ د تیمورشاه چې دلاهوردارالسلطنت و ، نقشه شواوجوړشواوله لیکنې یې ښکاري کېدای شي په (۱۱۲۹هـ) کې جوړشوی وي. داسې ښکاري، چې په هغه وخت کې ډیرتوپونه په لاهورکې جوړشواودغوتوپونوجوړونکی حسن خان و ، چې داستاد شاه نظیرشاگردو. ښاغلی عزیزالدین پوپلزی وایی په ۱۲۱۲ کې حسن کابل ته داعلیحضرت زمان په امرراوغوښتل شواودلته یې د ((زبرزنگ)) په نامه بل توپ په ۱۲۱۲ کال جوړکړ.

ښاغلی پوپلزی د (زبرزنګ) په تاریخچه کې زیاتوي، چې دغه توپ دکابل خیابان دچهلستون دقصرمخکې نصب و ، خوسردارمحمدعظیم خان هغه خپل ورودوست محمد خان ته وبانبه اوهغه یې دغزني حکمرانۍ ته ولیږه. که دښاغلی پوپلزی دغه مدارک مستند وي، کېدای شي سرداردوست محمدخان زبرزنگ غزنی ته لیږدولی وی، هغه وایي:

درسال ۱۸۳۹ هم چون لشکر معرو اندوس برافغانستان تجاوزکردوسردارغلام حیدرخان بن امیر دوست محمد خان ازغزنه دفاع میکرد توپی بزر دردسترس مجاهدین ملی بود ، که نقش آن درهمان ۱۸۳۹م به قلم جنرالان لشکری انگلیس ساخته شد ، ودر گلیسون تاریخی لشکر اندوس به ریس وهیات مدیره است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندیا کمپني از طرف جوزف فورویل و الترتقدیم گردید و این کللسیون به سعی سرکیت ای جیکسن طبع و نشرشد.(۱۵: ۱۰۱، ۱۰۲)
پورته مقاله چې یوانتقادی متن دی، ډیر نور مطالب هم لري؛ په دغه مقاله کې له ډیرو نویو او معتبرو ماخذو نو څخه خدای بښلی لوی استاد علامه حبیبي ګټه پورته کړې، چې په حقه کره مقالو جملې ګڼل کیږي لنډه دا چې:
- دانتقادي مقالو لیکونی باید دنقد په کارکې ډیر بلد ، رښتنی او صادق وي، باجرئته او په عمل کې خپل قضاوت کې انصاف، صراحت او قضاوت په پام کې ونسی او بې زرفي له پامه ونه غورځوي دغه لیکوال باید دمعنویت په پالنه، داخلاقو په سمبالولو ، دعمومی افکارو په روښانولو ، هیوادسره دمینې پیدا کولو او نورو سیاسی او ټولنیزو مثالو دخیرلو په برخه کې ډیر فعال او زړه خوږي وي او کره کتنه چې په ټولنیزو او ادبي مثالو کې یو اصل جوړوي، باید ناقد د ټولنیز مسولیت او بشري بیطرفۍ په درلودلو سره دغه کارمخکې بوځي.

=دانتقادي مقالو بله بیلګه:
په تیاره کې مزل
(دنثرلیکلو هنرکتاب) دتاند او وزین قلم لیکوال ښاغلی اسدالله غضنفر لیکي:
((خوورځې دمخه په کابل کې دافغان ادبي بهیرپه غونډه کې په یوه لیکنه باندې اوږدې خبرې وشوې او ګڼو کسانو په کره کتنه کې برخه واخیستــه، خو بحث راټول نه شو او نتیجې ته سره ونه رسیده.
دبحث دتیت او پرک والی وجهه داوه، چې ځینو کسانو لیکنې ته دمقالې په سترګه کتلې وو ، ځینو نورو لنډه کیسه ګڼلې وه او په آخرکې خودیوې خاطرې په حیث هم تبصره ورباندې وشوه.
دلیکنې موضوع پا کانکورکې دکامیابۍ لپاره دکورسونو له اهمیته څرخیدله هغو ، چې لیکنې ته دمقالې په سترګه کتلې وو ، ډیر بحث دکورسونو دضرورت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتون اونه شتون کاوه، يو شمېر نوروته، چې ليکنه لنډه کيسه ورښکاريدله، ډيلاټ، تلوسې اوکترکټرايزيشن په باب خبرې وکړې. ليکوال ماته نژدې اوورته وامې وريدل، چې خاطره يې ليکلې ده، خودخاطرې په حيث ماته پکې دامشکل پيښ و ، چې دبل چاژره اوذهن ته يې نوښتګه پکې لاره کوله اواورېدې مکالمې يې ښکه په يادپاتيدلې.
پوره درې کاله پخواد ۱۳۸۲هـ کال په سنبله کې هم دکابل په يوه ادبي غونډه کې برخه والوته دغسې مشکل ښېښ شو. غونډه په قلم ټولنه کې وه. دالحاج حسام ددريوتازه چاپ شويوآثارو مخکتنه وه. دده يواثرته ځينودناول په سترګه کتل اويوډول بحث يې وربانديې کاوه، خو ځينو نورو ورته دواقعي رپوټ له عينکوکتل اوبحث يې بل ډول و. دغودوپيښنو ته مې ددې لپاره اشاره وکړه، چې لوستونکې په ادبي اثر باندې دپوهيدواوقضاوت په وخت دهغه (ژانر) په نظرکې نيسي.
دادبپوهنې په ترټولوپخوانې اومشهورکتاب يعنې (بوطيقا) کې ارسطودآثاروپه ژانرونوخبرې کوې او دژانرونودځانګړنوپه رڼاکې په اثرباندې دقضاوت معيارونه راښيې.
البته کره کتنه ډيرډولونه لرې، چې دژانرپربنيادکره کتنه يې يوډول دی، خودکره کتنې په نوروډولونوکې هم په اثر باندې دپوهېدلواوقضاوت کولولپاره دهغه ژانرپه اړه څه ناڅه معلوماتوته اړيو ؛ لوستونکی دهرژانر له اثره بېله توقع لرې.
ليکوال که دخپل اثردليکلوپه وخت دژانرپه اړه هيڅ تصويرنه وې کړی، دانودا سې ده لکه چاچې په تياره کې بې خراغه مزل کړی وي. ځينې ليکوال دتواضع په خاطر دخپل اثرژانرنه ښيي. زماپه ګومان تردې ډول تواضع يوڅه کبر بهتره دی.)) (۳۰: ۲۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تبليغي مقالې او د هغوځانګړنې:

تبليغ، وعظ، نصيحت او پند په ټولنه کې د منوروا و پوهوانسانانو له خوا د عامه اذهانو د روښانولو او منورکولو يوه غوره وسيله ده.

د تبليغ او نصيحت لار د مؤدب کولو، کله ناکله د تنبه کولو (ګوت ښندنو) له لارې امکان لرلای شي. د تبليغي مقالې هغه مقالې دی، چې د يرځله د ټولنيزو، سياسي فرهنګي، ديني او...

بيلابيلو موخو (هدفونو) لپاره د عمومي افکارو او د احساساتو، ننګريو او عواطفو په پارولو کې مهم رول لري.

د غه مقالې عادي مقالې نه دي، مسلکي مقالې دي، بايد د مسلکي خلکو له خوا اليکل شي، ځکه په نيغه توګه د خلکو له احساساتو سره سروکار لري. د دغو مقالو ليکوونکي، جوړونکي وی، مؤدبونکی او لارښودونکي وي. خلک د ټولني د جوړوني هيوا د پالني په لور هخوي. په سوداګری برخه کې په تبليغاتي مقالوکې د (عاطفې، احساس او زور د هيجان توکي (عناصر) فوق العاده ډير او اهميت لري، له دې امله که چېرې ليکوال د خلکو احساسات په ښه ډول را ونه پاروي په ټولنه کې به د بدو خلکو د سوا ستفادې (ناوړه ګټې) اختنتې لارې چارې برابرې شي.

هدف؛ د تبليغاتي مقالو ستر هدف دا دی، چې څنګه ليکوال وکولای شي د وخت مهم موضوعات ديورسأ (غوره) غرېبه توګه خلکو ته ورسوي؛ دی تبليغاتي مقالې روحيه ورکوونکي وي. تبليغي مقالې له تبلغاتي مقالو سره توپيرلري او توپيريې داسې په ګوته کوو:

الف- تبليغ؛ وعظ، نصيحت او پند، چې هدف يې اصلاح او فکري سمون دی. ديني، فرهنګي، عرفاني او...

هدفونه لري او په مجموعي ډول اجتماعي (ټولنيزه) اصلاح غواړي. د شکل له پلوه لنډې وي او د منځپانګې له اړخه د اصلاحي فکر د رلودونکی او تبلغونکې وي. د غه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقالې غوره هدفونه لري؛ په ماخذونو او اکثراً (ډيرځله) په اقتباسونو متکي (ولاړې) وي.
ډيرځله دعلمي بنسټونو، شرعياتو پوهنځيو او نورو ديني او...مؤسسو له خوا خپريږي. دغه مقالې چاپي او غير چاپي بڼه لري. دليکوال په وينا:
((ددغو مقالو مواد، يوازې مطالعې او تحقيق له لارې لاسته راځي. خو په هغو مقالو کې، چې يوه نوې نظريه مطرح شي، په دې حال کې درست استدلال او منطق دکار اساس جوړوي.)) (۱۷ : ۲۹)
= ددغو مقالو ځانګړنې: دشکل له پوله لنډې خو دلاس په لاس مطالعې مولودوي؛ استدلال او علمي منطق ورکې پياوړې وي؛ دمستندو او باوري منابعو له روحيه وړاندې کيږي؛ ترټولو داچې هراوريدونکی ته ديوې موضوع په برخه کې فکراحساس ورکوي؛ پند، نصيحت ديني، مذهبي عرفاني (او معرفتي برخه يې پياوړې وي. وچ تبليغ نه وي.
ب- تبليغاتي مقالې: کېدای شي تبلغي هويت ولري، او همدارنګه سياسي او اجتماعي مضمونونه ولري. سوداګرې په برخه کې هم رول لري. بروشورونه، سوداګري اعلانونه هم په دې برخه پورې اړه لري.
تبليغاتي مقالې هرډول مادي او معنوي مواد رانغاړي. يوډول تجارتي هويت لري؛ په فيشن، مود... پورې اړوند مطالب خپروي. لنډې وي او ورځني مطالب خپروي.
ژبه يې لکه دتبليغي او ادبي مقالو خوږه نه وي؛ په مجردو الفاظو لوبې کول يې يوډول ارمان جوړوي.
مهم خصوصيت يې ديوې (تجارتي، سياسی او اجتماعي، مثالو او شيانو په برخه کې خلکو ته خبرداری ورکوی؛ لکه:
((بنا برتصميم فوق العاده ووثايق تجارتی و (چک) درامريکا و انګلستان و هولاند معاملات پراګنده وخورد وريزه هم بذريعه (چک بانک) تسويه مي شود، ياازروی تشکيالت مالي ممالک مذکور ويا بنا برحمل ونقل ندادن کيسه های پول

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبانکنوت خواه به مودو خواه به فيشن په هرطوريکه تغير نمايم اين شکل دراساسات تجارتی درميان خلق صورت احتياجی حياتی راداراشده است...))
(۳۵:۲۱۲)

لنډه داچې تبليغی مقالې په استدلال اوعلمي پوهې بنأوي اوديومرام (اسلامي) لپاره خلکوته ذهنيت ورکوي اوروامجادله پرمخ وړي.

دلته به دتبليغي مقالوځينې بېلګې د (کبريت احمر) له کتابه راواخلو اوله بېلګه (نمونه):

پرلاره دپيغمبر (ص) تګ په (جامع السعادت) کې نراقي اول روايت کړی دی:

کله چې رسول الله (ص) له اصحاب کرامو سره پرلارتللو، هغوی ته به امرکاوه، چې مخکې لاړشئ او دهغوی په منځ کې به روان و، اوهم يې روايت کړی دی؛ له خدای (ج) ځخه دلريوالی سبب کيږې هغه خلک، چې ترشاه يې خلک روان وي اوياڅوک ورته په پښو دريږي. امير المنين ويلي، (من اراد ان ينظرالی رجل من اهل النارفلينضرالی رجل قاعدوبين يديه قوم قائم) اوهمدارنګه دپيغمبر (ص) مجلس ته يوسړی رادننه شو ټول بدن يې پولې (ټناکې) وي اوله هغواوبه تويدلې اودهرچاترڅنګ، چې کېناسته، هغه به له ځايه پورته کېده.

حضرت پيغمبر (ص) هغه په خپل څنګ کې کيناوه.

يوه ورځ حضرت محمد (ص) له نورو اصحابو سره ډوډۍ خوړه، چې يوبل کرغيړن مخ اوناروغه رادننوت اودمجلس غړوله هغه کرکه وکړه، پيغمبر (ص) نوموړی په زنګانه کيناوه اوورته يې وويل: ((ډوډۍ وخوره))، يوقريشی چې له هغه کرکه درلوده نابېره دهماغه په بيماری ګرفتارشواو ترې مړشو.

يوه ورځ حضرت زين العابدين (رح)، چې په خره سپورودمجذومينو پريوه واړه جمعيت برابرشو، هغو ورته دډوډۍ خوړلو سلا (ست) وکړ، حضرت ورته وويل که مې روژه نه وای، نومې ډوډۍ درسره خوړله، بله وخت يې په خپل کورکې دښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډوډۍ دپخولو او برابرولو ترتيب وکړ، هغوی يې را وغوښتل او ډوډۍ يې ورسره وخوړه. (۱۴۱مخ)

بله بېلګه:

داسلام دپيغامبر (ص) غوره اخلاق:

بدن يې له سره ترپايه کمال و؛ ابن عباس وويل، چې: ((اناادیب ربي)) زه دخدای (ج) له خوا تأديب شوی يم او حضرت علی کرم الله زماله لوري. حق سبحان وتعالی ماته په سخاوت او نيکۍ امرکړی دی او له بخيلۍ او جفا څخه يې منع کړی يم.

او دالله تعالی په نزد کله په، چې پيغمبر (ص) درې ورځ څوک نه ليده، نو که دهغه پوښتنه به يې کوله.

که به چاويل سفرته تللی نوروته دعابه يې کوله او که به حاظر و نوليدلو ته به يې ورتللو او که به بيمارو نو دهغه عيادت به يې کاوه.

په يوويشت غزووکې يې، چې نه يې غوښتل نوروته ددرنښت له امله له نورو دمخه شي او له ضعيفانو اکمزورو سره به په يوه ليکه کې روان و او له قافلې سره به يوځای رسيدلو. (۷: ۳۳۸)

۵- قضايي، حقوقي اوجنايي مقالې او دهغوځانګړنې:

په دغو مقالوکې قضايي، حقوقي او جنايي مثألې خپرېږي. ډير ځله دغه مقالې اخباري بڼه لري؛ په ورځپاڼو، جريدو او وونيزو کې خپريږي، خو په مجلوکې هم دخپريدو وړ دي.

دغه مقالې هورومروتحقيق وي. قضايي او حقوقي مقالې معلوماتي هويت لري اوجنايي مقالې سره له دې، چې څېړنيزې وي، خوپه ارقامو ولاړې وي. دغه مقالې دمسلکي خبريالانو، قاضيانو، حقوق پوهانو، مسلکي پوليسو او کارپوهو خلکو او دپوهنتونونو استادانو له خوا ليکل کېږي. په دغومقالوکې دمسلک اړوند هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه دليکنې ډګرته وړاندې کېږي، چې تنبهي، تبليغي، وعظي مضمون او محتوولري او خلکوته مثالونه وړاندې کړي. مهمه خبره داده، چې دغه مقالې ټولې ټولنې ته عامه پوهاوي ورکوي، ځکه قضأ هغه قانونمنده ټولنيزنظام دی، چې حقوقي هويت لري دغه مقالې دعامه او فردي امنيت په برخه کې هم معلومات وړاندې کوي؛ ادبي او هنري لورى نه لري، خوعلمي او معلوماتي لوړوالى لري.
قضايي، شرعي، جزايي او په عمومي ډول ټول قوانين او متون ددغومقالوله لارې خپرېږي. د (افغانستان دعدلي اوقضايي چاروپروژه، دجزاقانون، مدني قانون تعديلات اوجنايي قوانين دلنډومعلوماتي مقالوپه ډول وړاندې کوي. دلته څومثالونه د (افغانستان په اسلامي جمهوريت کې داستنادوبه برخه کې دقوانينوله مجموعي) څخه څومادي دمثال په توګه راواخلو:
دوه سوه او ولسمه ماده:
((که چېرې تورن په دعوى باندې له غوره پس اودغونډې له پاى ته رسيدلونه مخکې حاضرشي، نوپه دعوى باندې غورددوه په مخکې بيرته جارويستل کېږي.)) (۱۸: ۲۸)
ددغومقالوځانګړنې:
۱- دغه مقالې معلوماتي دي.
۲- دغه مقالې تحقيقي وي؛ لکه دحقوق، قضأمجلوکې چې تحقيقي مطالب خپرېږي. (۲۳: ۳۱)
۳- پوهنيز لورى اوهدف لري، پند، وعظ، نصيحت هم پکې وي.
۴- قوانين دهمدغومقالوله لارې خپرېږي.
۵- جنايي مقالې له ارقاموسره ملګرې وي اوپه ارقاموا تکأ لري.
۶- ادبي پيرايه لري، خو ادبي او هنري نه وي.
۷- دقضأ، ټولنې، افرادوپه حقوقى هويت پورې اړوند مطالب انعکاسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- علمي مطالب په دغو مقالو کې انعکاسيږي او دغه علمي معلومات هم مسلکي بڼه او مضمون لري.
۹- ژبه يې ساده وای، پيچلتيا او له ابهام نه لري، خوهرو مرو فرضيې او شالونه لري.

۶- اخلاقي، ديني اوروزنيزي مقالي اوځانګړنې:

بشر د خپل پيدا ينبت له هماغه لومړيو شيبو له اخلاقو او دين سره ملګرى پورې کړى، خو په راتلونکي کې دهغوى راتلونکي نسلونه وروزل شي. دا ديانو راتګ عمده عامل د اخلاق سمبالتيا وه. پيغمبر (ص) د خلکو د اخلاقو د سمون لپاره راليږل شوى دى ډېر څله اخلاقي، ديني اوروزنيزي مقالي تعلليمى هويت لري.
کيداى شي، دورځپانو، جريدو او مجلو له لارې وړاندې شي.
د شکل له پلوه لنډې، په ارقامو ولاړې او مثالونه پکې ډير راغلي وي؛ له بلې خوا پخوانيو کيسو ته هم اشارې پکې کېږي.
دغه مقالي له اساسه تعليمي مرام لري او ديو (هدف) پربنا د چاپ ډګرته راوځي.
په تعليمي او تحقيقى مؤسسو پورې اړوندې يې (څېړنيزې) وي، خو ډېر اصلاحي نهادونه شته، چې هغوى يې دا ړتياووى له مخې چاپ او خپروي.
که چېرې پخوانۍ او د اسلام د مبارک دين راتګ ابتدايي حالات بيانوي او کيسې يې کوي، نو د تحقيق پر اصولو ولاړوې وي، هرومرو ماخذونه او ارقام هم لري، او که داسې نه وي، او تنبهي هدف ولري، نو بيا د ليکوال معلوماتي او مطالعې پورې اړوند مطالب پکې خپريږي.
دغه مقالي د شکل له پلوه هم وړې او هم لويې وي، خو اکثراً (ډيرځله) د تبليغي مقالو په څيرلنډې وي.
د اخلاقي، ديني اوروزنيزو مقالو موخه (هدف) د انسانانو د اخلاقو روزل، په نفس باندې د باور پيدا کول او د روح ښکلي کول دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخلاقي، دیني اوروزنیزومقالو ځانګړنې:

۱- ډیر ځله دعامه پوهاوي لپاره وي او کېدای شي په ورځپاڼو ، مجلواوجریدوکې خپرې شي.

۲- پوهه ورکوونکی اوفکر روزونکې وي.

۳- دنفسيي تزکې او اخلاقي تنبه (ګوت ښندنې) روحیه لري.

۴- انتقادي اولارښوونکې روحیه پکې زیاته وي.

۵- د لوستونکي فکري سطحه پکې په نظرکې نیول کېږي.

۶- دلوستونکودفکري سطحې اودپوهې اندازې ته په دغومقالو کې ډیر پاملرنه کېږي.

۷- دغه مقالې په آیت شریف، مبارکو احادیثو ، دیني کیسو ، روایتونو ، مثالونو او نوروښو خبروښکلې کېږي.

۸- دمضمون لیکنې له پوله په زړه پورې اوزړه راښکلونکې مطالب پکې وي اوآن ددیني اوعرفي تبلیغ اړانه په پام کې نیول کېږي.

۹- دغه مقالې باکیفیته وي؛ ددغومقالو ځرنګوالی (کیفیت) اوڅومره والی (کمیت) دځلمیانو ، ځوانانو او نسلونو په روزنه کې نغښتی دی.

۱۰- دداډول مقالو سترهدف دادی، چې نسلونه په یوه لوړه انساني، ملي، دیني او اسلامي روحیې سره روزي.

۱۱- خلکو او ځوانانوته اخلاق، دوروری روحیه، خلکوته دخدمت او کارکولو اصول ورښیي اوداخلاقو سطحه لوړوي.

۱۲- دشکل له پلوه ورې اولویې وي اودمعنا له اړخه درانه ، وزین، په مثالونو او پوهه ولاړمطالب رانغاړي.

۱۳- دیني او اخلاقي مقالې تررو زنیزو لوې اوتحقیقی هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- اخلاقـي او دينـي مقـالې د ېرخلـه علمـي او تحقيقـی اولږمعلومـاتي وي، خوروزنيزې مقالې په تيره د مدرسو او ښوونځيو شاګردانو لپاره انځوريزې وي او په ارقام برابرې هم وي.

۱۵- دروزنيزو مقالو د ليکلو طرز له (کل څخه جز) ته دی، خو د ديني اخلاقي او په تيره تحقيقی مقالو د ليکلو روحيه له (جز څخه کل) ته ده. په دې معنا، چې په (روزنيزو مقالو) کې به له لوی مطلب څخه لنډه، خو کره برخه را اخلو، يعني انتخاب به يې کوو، مګر په ديني او تحقيقی مقالو کې (کوچنی مطلب) را سپړل کېږي او تفسيرېږي.

۱۶- دا ډول مقالې پوهنيز خصوصيات لري. مضامين پوره ادبي هنري او آن مسلکي هم وي.

= د ديني، اخلاقي او روزنيزو مقالو ځينې بېلګې:

۱- الف- دلته به د خواجه عبدالله انصاری رحمت الله د ډېرې په زړه پورې مسجع نثر يوه ښايسته، نمونه چې لوړ اخلاقي، ديني هويت او روزنيز پيغام لري؛ دلته راوړو:

الهي !

نام تو مارا جواز

و مهر تو مارا جهاز

الهي !

شناخت تو مارا امان

و لطف تو مارا عيان

الهي !

ضعيفان را پناهي

قاصدان را بر سر راهي (۵: ۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته نثر د ديني او عرفاني مقالو او کتونو نه بېلګه ګڼل کېدای شي.
۲- بله بېلګه به د سعدي د ګلستان، چي دا تم ټولګی دری مضمون، په اووم درس، په (۳۵-۳۲) مخونوکې راوړل شوې ده؛ راوړ. په د غه مقاله کې په ژوند کې د ښوونې رول ، فضيلت قناعت او د خبرو دادآبو په برخه کې معلومات راټول شوي، چي له دين ، عرفان څخه تومنه اخلي.
مشرف الدين مصلح د عبدالله زوی، چي په سعدي شيرازي مشهور د دري- فارسي ادب د اوومې پېړی له ډيرو نامتو شاعرانو او ليکوالو څخه ګڼل کېږي.
د کلام نمونه:
د قناعت د ښېګڼې په برخه کې
يو عجمي ملوک (پادشاه) يو طبيب د حضرت محمد (ص) خدمت ته ولېږه، يو کال د عربو په يوه کلی کې اوسيده، هيڅوک د درملنې لپاره ورته رانه غله.
نو موړی پيغمبر(ص) ته راغی او ګله يې وکړه، چې زه يې د خلکو د درملنې (معالجې) لپاره رالېږلی يم، خو په دومره موده کې ما ته هيڅوک رانه غله، هغه خدمت، چې په ما پوردی، هغه پرځای کړم. رسول الله(ص) وفرمايل، د غه طايفه يوه طريقه لری، چې څو يې اشتهانه وي راغلې، ډوډی نه خوري او چې اشتهايې وي، ډوډی بس کوي. حکيم وويل، دا رښتيا د دوی د تندرستی لامل کېږي.
دويمه بېلګه:
د خبرو آداب
مال د ښېګڼې او سوکالی لپاره دی، نه دا چي عمر د مال د راټولولو لپاره. يو هوښيار و پوښتل: نيکمرغه څوک دی او بد مرغي څه شی ده؟ وويل: نيکمرغه هغه ده، چې وخوري او وکري او بد مرغه هغه دی، چې مړشی او ويې نه خوري.
مکن نماز بران هيچ کس که هيچ نکرد
که عمر د رسر تحصيل مال کرد و نحسورد (دری صنف ۸، ۳۶مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته دواړه نثرونه دروزنيزنثراودیني ، اخلاقي مقالو لنډې خونبايسته بېلګې دي، چې انسانان ښېګڼې ته رابولي.
ب- دروزنيزو (تربيتی) اوتعليمي اومعلوماتي مقالويوه لنډه بله بيلګه:

دخپلواکۍ ورځ
افغانستان په آسياکې لومړنی هيوادو ، چې دنړۍ دهغه وخت له ستر ځواک یاانګريزانوڅخه يې خپلواکي ترلاسه کړه. افغان ولس په آسياکې دآزادۍ داتل په توګه وپېژندل شو. نوروولسونوهم ترې دآزادۍ الهام واخيست.
انګريزانودرې ځله په افغانستان يرغل کړی دی؛ خوافغانستان يې په بشپړه ډول اشغال نه شو کړای. دهغوله يرغل سره سم افغانانودخپلواکۍ لپاره مبارزې پيل کړې. له انګريزانو سره يې درې لويې جګړې وکړې، خوهيڅ کله ښکيلاک ته تسليم نه شول. پرله پسې سختوجنګونودانګريزانوپوځونه ښه وځپل. په ١٢٩٨هـ. ش کال کې ، چې دافغانانودغازي امان الله خان په مشرۍ خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه؛ نودزمرې په (٢٨) نېټه انګريزانودافغانستان خپلواکي په رسميت وپېژندله.
اوس هرکال دزمري اته ويشتمه د خپلواکۍ د جشن په توګه نمانځل کېږي. په دې ورځ دافغانستان په ټولواداري واحدونوکې جشنونه جوړېږي. په ځانګړې ډول په پلازمينه (پايتخت) کې دلوی جشن ترتيبات نيول کېږي. په دې جشن کې دګڼونندارچيانونندارچيانوپه وړاندې پوځي پريتونه ترسره کېږي؛ پرېوځ اوپولسيو سربېره دټولني نورې پورۍ (درجې) لکه زده کوونکی، محصلين، لوبغاړي، اتڼچيان، بزګران اونورهم په خپل وارخپل هنر نندارچيانوته وړاندې کوي. دوی ټول دلوژله مخې په ځانګومراسموسره تېرېږي اوخپلو هيوادوالوته ددرناوي مراتب وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواکۍ (د پردو تسلط) پر ضد مبارزه د انسان په ختهه کې اغزل شوې ده. له هيوادسره مينه، دخپلواکۍ اودآزادژوند احساس دافغان ولس ستره ځانګړنه ده.

فضل احمدخان غرافغان وايي:

واورئ اې په مخ دځمکې اوسيدونکو
له آســمانه چې آوازراځي دخه دی؟
دآازدژونديــو ساعت په حقيقت کې
دغلام دهميشه ژوندون نه ښه دی

خوشحال بيادآزادی مقام له پادشاهۍ هم لوړګڼي؛ لکه:

آزادي تر پاچاهيه لاتيـــــــــــرې کا
چې دبل ترحکم لاندې شی زندان شي

نوميالي ليکوال، سياستوال اوشاعرشهيدموسی شفيق بياوايي:

عشق دخپلواکۍ مې په سينه کې په هاهاوي تل
پاک مې احساســـــات آزادي مې تمناوي تل
ماسره چې نــــــبنلي بدبختي دهغه چاوي تل

سيدشمس الدين مجروح بيابلوسګرګرانبوی اوخپل غرور داسې څرګندوي:

ټيټ مې مه بوله غورځنګ راباندې مه کړه
زه پدې افتادې افتادګۍ کې لوی ګړنګ يم؟ (۳ : ۵۰، ۵۱)

۷- طنزيه (فکاهيه) مقالې اودهغوځانګړنې:

سکوندنې (طنز، هزل، مطايبه اوفکاهيات يوه معنالري. طنزيه يافکاهيه مقالې يو (ټولنيزمطلب په داسې خوندورو الفاظو کې رااخلي، چې هم خندونکې وي اوهم ملنډې وهونکې)

طنز؛ دهجوې له ډولونه څخه دی، خو له هجوې سره يې توپير په دې کې دی، چې دهجوی تيزی اوصراحت په طنز کې نشته. په طنز کې ډير ځله اصلاح طلبانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ټولنیز مقصدونه دی، په داسې حال کې، چې هجو خصوصي لوری لري.
طنز د چا او یا شي د مقام ټیټ راوستل دی، په داسې شکل چې د خندا او سرګرمی وړو ګرځي او کله هم تحقیرپکې وي. هزل ټینګ (رکیک) او غیر اخلاقي دی او تفریحی جنبه (لوری) لري.
فرهنګي کره کتونکی طنز په دوو ډولونو رسمي ( ) یا مستقیم ( ) او غیر رسمي ( ) ویشلی دی.

- په مستقیم طنز کې، لومړی خبري کوونکی شخص دی، په نیغه توګه له لوستونکي سره خبرې کوي.
- په غیر مستقیم طنز کې د اثر ا منځته کوونکی یا قهرمانان، خپل ځان او خپلو باورونو باندې ملنډې وهي.

طنز خندا پارونکي کلمې دی، چې د انساني اروایي حالت سره تړاو لري، د الفاظو هغه ډول آرایش دی، چې لوی تریخ واقعیت په زربفتو کې رانغاړی او په لنډه توګه یې خلکو وړاندې کوي.
ډاکتر سیروس شمیسا وایي: ((طنز په فارسي ادبیاتو کې د نظم او نثر په توګه موجود دی...)
(۲۵۰:۲۵)
ترهغه ځایه، چې ماته به شوي او ما مطالعه کړی، د طنز په چوکاټ او دایره کې ټوکې او ملنډې هم راځي. فکاهیه او آن ځینې خندا اړوونکې لنډې کسې هم پکې راځي.
طنز، ټوکې او ټکالې په عامه توګه سره د تفریح او آرامۍ د احساس او خوندلپاره ویل کیږي، خو اصلاحي جنبه هم لري. ستیفن باور او عقیده درلوده: ((طنز، ټوکې او ټکالې د ژوندانه د لوړوژورو هنرمندانه شعور دی، چې هنرمندانه څرګندونه پکې وشي.)) (۳۷ : ۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

طنزته (مزاح) هم وايي. د طنزاو ټوکو ښکنه داده، چې هغه د ټولنيز بنسټ په کلکوالي کې مرسته کوي، خو کله طنز ويل خطرناک هم وي او هغه دا چې په توګه واورېږي او د جانب مقابل د شخصيت کم راو ستل يا سپکاوی پکې مطرح وي.
سرمحقق عبدالرحيم څدران په دغه برخه کې ډېر په زړه پورې مطالب ويلي؛ نوموړی وايي: ((هغه څوک، چې منل شوي ارزښتونو ته په بې اعتنايي سره ګوري، نو بيا د ټوکمارو د ټولو او طنز ويونکی ترسکوندوونو لاندې راځي. په دې توګه سره وينو، چې ټوکې ټکارلې په آسانۍ سره اجازه نه ورکوي، چې په يوه کلتوري او ژبني ساختمان کې شامل کسان يې د حلقې څخه ووځي او د غه جوړښت ته د ې تاوان ورسيږي. په دې برسيره خندا په يوه ټاکلي اجتماعي جوړښت کې د ننه کلتور د پرديو مضرو او نا مطلوبو عناصرو څخه هم تر يوه حده پورې ساتي.
د طنز، ټوکو او ټکالو تاريخ د انسان د تاريخ سره تړلی دی. دا ديوې ورځې او يوه شخص محصول نه دی، د تاريخ په اوږدو کې زيږدلی او وخت په وخت پکې زياتوالی راغلی دی.
دا د ټولنې ګډ مال دی. په ژبه او بيان کې په شعوري او غير شعوري دواړو صورتونو کې کومېډي عناصر پيدا کېږي، چې البته د غه کوميدي عناصر په مختلفو ډولونو سره ويشل کېږي؛ لکه: طنز، کنايه، رمز، تحريف، ظرفيت... او ټوکي.)) (۱۴ : ۳۱)
دلته به د ټوکو يوه بيلګه راوړو:
زه د ده د خدای پامانۍ لپاره تللی وم
يو شاګرد له خپل ټاکلي وخت څخه ناوخته ښوونځي ته راغی، نو په ټولګي کې ترې ښوونکي پوښتنه وکړه. بلانی جانه ! ولې ناوخته راغلي؟ شاګرد په حوصله سره ښوونکي ته ځواب ورکړ، صاحبه ! زه خوب وړی وم او په خوب کې مې ليدل، چې خارج ته روان يم، ځکه ناوخته شوه. په دغه وخت کې يو بل شاګرد هم د ټولګي ته ناوخته راغی، نو کله يې چې د هغه څخه پوښتنه وکړه، چې زلميه ته څه بهانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري؟ هغه ځواب ورکړ صاحب !زه په خوب کې ترهوايي ميدانه پورې دده خداى په امانى لپاره تللى وم.

دټوکو نثرخوړاوله معناډک وى. په ټولوکې نتيجه په وروستيوکرښوکې نغښتې وي، دټکونتيجه خندونکې وي.

دطنزنثرپه دې وروستيوکې مروج شوى دى اونن سباپه نړيواله کچه طنزويل کيږي اوليکنې ډګرته يې لارمونـدلې ده. دټوکوتوپيرلـه طنز سـره داده، چې دټوکوموضوع ډيرکرت عيني وي، مخامخ اوخوله په خوله اويا د فکاهي په ډول دبل پـه آدرس ويـل کيږي؛ خـوطنز کيـدلاى شي طبيعـي کيسـه اوپيښـه نـه وي، ديوليکوال ياشاعرله خواجوړه شوي وي.

طنزيوه محتواده، چې په يوه کالب کې نغښتل شوې وي. په نړيوالو او زموږ پښتو ادبياتو کې طنز په منظوم او منثور ډول موجود دى.

دلتـه بـه دنـړۍ يـاترکې ادبيـاتوديوطنز ليکـونکى لړمعرفـي اودکـلام يـوه برخـه راواخلو:

عزيزنسين دترکې اونړۍ يولـه مشـهوروليکوالو، شـاعرانواوطنز ليکونکو څخه دى، چې ډيرلنډ داسـتانونه يې ويلى دى. عزيزنسـين (۳۷) جلده کتابونه لري. نومـوړى ليکـي... تاسـوکولاى شـئ زما پـه ليونتـوب هغـه وخـت پـوه شـئ، چې زه دترکې په هيوادکې په لس کلنۍ دليکنوليـوال شـوم، هغـه وخت زمـوږ پـه کـورنۍ کې په ليکلواولوستلوقادرنه وو.

کله چې مې پلار زمالـه کـاره خبرشـو، نودپلرونوپـه خيريـې ماتـه وويـل: ((زويـه الـه همدااوسه کوشش وکړه، چې خپل استعداد له همدا اوسه په کارواچوى، څوپه راتلونکې کې ترې يوه مړۍ ډوډۍ وخورې، کـه لـه مااورې، شـاعرې اوليکـوالي يوخواپريږده، چې ټول عمرپه زوريږي او په ژوندکې به مجروح اوسرګردان وي.

بدبختي داوه چې تراوسه مې لاقلم پـه لاس کـې نـه واخيسـتلاى، چـې عسـکري لسـيې تـه يـې واسـتولم. دعمرپـه اوږدوکـې مـې چـې څـه غوښـتل هغـه مـې ترسـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشو کړای او چې څه مې وکول هغه مې وروسته خوښ نه کړل، په داسې حال چې ماغوښتل ليکوال شم، سرباز شوم. علت يې داوه، چې په هغه وخت خوارانو او غريبانو يوازې کولای شوای په عسکري ښوونځيو کې درس ولولي؛ په پای کې يې له ما څخه يو عسکری افسر جوړ کړ، خوشبېڅاله په هغه زندان کې وم او ترې راووتم او د خپل زړه کار (ليکوالی) مې پيل وکړ.

په پيل کې مې په شاعری پيل وکړ؛ خو د دې لپاره چې شعر ته په ډېر درنښت قايل وم، و مې نه غوښتل هغه خراب کړم، بيا مې د رومان ليکلو باندې پيل وکړ، نو اول مې خپل داستان وليکه، او يو يې ټولني ته مې وسپاره. مسوول مدير د هغه له ويلو وروسته د دې پرځای چې پړنګ پړنګ وژاړي، په کړس کړس وخندل او ويې ويل.

آفرين پر تا بيا هم د غسې داستانونه ماته راوړه...دا ډول نااميدي او ترهه اوس راسره ده او له ياده مې نه ده وتلې. هغه څه مې چې د خلکو د ژړېدلو لپاره ليکلي، هغوی يې وخندول او په دې ډول يې زه فکاهي نويس (ليکونکی) معرفي کړم؛ خو اوس هم، چې ډېر کلونه تېرېږي او کېږي، په رښتيا نه پوهېږم، طنز ليکنه څه شی ده؟ (۵۲مخ) دری ۸ټولګي)

((طنز)) عربي کلمه ده، لغوی معنا يې ناز او کرشمه، پيغور، مسخره کول او سرزنش کول او په اصطلاح کې يو ځانګړی ادبي ډول دی، چې د پېژندنې لپاره يې بيلابيلو اديبانو او څېړونکو بيلابيلې توضيحي او تشريحي څرګندونې کړې دی... او همدارنګه طنز هغه وينا ده، چې ټولنيز فساد او ناوړو دې پکې راځي، يادا چې:

طنز له ادبي پانو څخه يو ژانر او د ليکنې ځانګړې لاره ده، چې اصلي مقصد پکې انتقاد دی، خو دا انتقاد د شوخی، ريشخند او تمسخر په جامه کې نغښتی وي، د وينا لحن او انداز يې په زړه پوري د ټوکو ټکالو په بڼه وي او مسايل پکې زياتره وخت سرچپه او (معکوس) مطرح کېږي. طنز په ادبي اصطلاح هغه نثر يا شعر دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په تمسخر سره په ټولنه کې دوګړو دنادودو، ناوړه کړنو، اخلاقي فسادونو، نيمګړتياوو او کمزورۍ ښوونه کوي.)) (۳۸: ۲۷۱، ۲۷۲)

اوس ځرګنده شوه، چې (طنز) يو معنايي فورم دی، نه شکلي. طنز لکه کيسه يا مثنوي يا لنډۍ ځانګړی کالب نه لري، بلکې منظوم او منثور وي.

زموږ اصلي موخه د طنز معرفي نه وه، کنه نو لازمه وه، د طنز په تعريفونو، ډولونه، تاريخې، د طنز په ليکوالو او ځينو بيلګو رڼا اچولې وای. زموږ په (طنزي يا فکاهيه) مقالو غږيږو.

طنز په مقالې د شکل او معنا له پلوه ډير ډولونه لري؛ اوږدې او وړې، کيسه يې، ډرامې ته ورته، فلمي، ادبي ټوټې، داستان، او رومان ته هم ورته وي.

د طنزي مقالو ځانګړنې:

۱- دغه مقالې له لنډو پيليږي تر اوږدو.

۲- په هر طنز کې يو هدف نغښتی وي.

۳- طنز کله انتقاد ته هم ورته وي.

۴- د طنز معنايي پانګه زياته وي.

۵- د طنز ژبه ساده، له معنا ډکه، خو سکوندونکې وي.

۶- طنزي مقالې ذوقي لاری لري؛ اروايي اغيزې يې پرنورو زياتې وي.

۷- طنزي مقالې غير تحقيقي وي، يعنې هوبه هو د بل چا نقل قول نه را اخيستل کيږي.

۸- د طنز مضمون له اجتماع را اخيستل کيږي او بيرته اجتماع ته وړاندې کيږي.

۹- طنزي مقالې لکه (نکل) يو ښه پيل لري.

۱۰- د طنزي مقالې ټوله نتيجه د مقالې پا وينا په پای کې له خندا سره يو ځای ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- طنزي مقالې په الفاظو کې جادو خپروي، پوهه ورکوي او د کار نتيجه اظهاروي دلته به د (طنز) يوه بېلګه راواخلو، چې همدا د نثري طنز (مقالې) نمونه ده. دغه بېلګه په (ننګيار ناآشنا) پورې اړه لري؛ دا يې هم کلام:

زيارت

تاسو خو به پوهېږئ، چې زيارت زموږ په هيواد کې د احترام ځای دی، په تيره د ښځو لپاره. زيارت ته د ښځو تګ د ډېرو ديني علماوو په نزد ناروا عمل دی، خو په چا يې مني؟!

زيارت ته ډېر خلک د دعا کولو لپاره ځي؛ ځينې بيا د تفريح او ساعتېرۍ لپاره په هرصورت خلک پوه شه او کاريې. که د دعا لپاره ځي او که د ساعتېرۍ، زموږ پېرې کارنشته خو را به شو اصيلي کيسې ته.

د چهارشنبې ورځ وه، په زيارت کې ښه ګڼه ګونه وه، ښځې او ترټول راغلی وو. زه هم د دعا لپاره نه، بلکې د بد دعا لپاره تللی وم، ترڅو په زيارت کې هغه ډاکټر ته چې زما د زوی په درملنه کې يې هيڅ کوښښ نه و کړی او د همدې ناپوه له امله مړ شو، ورته ښې ډيرې ښېرې او بد دعاوې وکړم او له خدايه د د غسې بې پروا او ناپوه ډاکترانو د ورکې غوښتنه وکړم او د غه زيارت ورته شفيع کړم، ترڅو مې دعا ژر قبوله شي.

ما همدا سې وکړل او په ډيرې عاجزۍ د قبر د پښو خواته ودريدم او په زوره زوره مې ښېرې پيل کړې، د خپلو ښېرو په ترڅ کې خبر شوم، چې يو بل څوک هم دعا کوي او دا سې وايي: خدايه! ته د دې نازولې په روی دومره ناروغان راولې، چې پسې ونه شم رسيدای! خدايه ته په دې وران هيواد کې داسې ساري ناروغي پيدا کړې، چې نه واړه پريږدي او نه زاړه او له يوې مخې پرې اخته شي.

خدايه ته خو موويني، چې نه تنخواه شته او نه کوپون او ټول ژوند مو په همدغه فيس پورې تړلی دی. د کور کرايه، د کتنځي کرايه او نور ټول لګښتونه له همدغه فيس نه ورکوم، نو که ناروغان نه وي، دغه د فيسو نوپيسې به له کومه کيږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پورته مې وکتل ، ماته مخامخ دقبرسرته هماغه ډاکټر
ترولاړدی، چې له لاسه يې دلته راغلی وم اوبد دعا مې کولې.
نابېره مې يوه چيغه له خولې ووته، وه زيارت بابا ! نيسته يې، همدی دی، هماغه دی.
هماغه چې تاته مې شکايت ترې کاوه. مه يې پرېږده... مه يې... (۳۴: ۳۰۸)
لنډه دا چې طنزي ليکنه دتحقيقي يانورو مقالو دنثرپه څېرڅېړنيز جوړښت نه لري، خوهره ليکنه که لويه وي، ياوړه يو قول او مقاله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-۵- داووم څپرکي دمطالبولنډیز:

=مقاله دلیکوالۍ یوغوره اوعمده ډول دی، چې دلیکوالۍ په دنیاکې له ډیر پخوا تراوسه روا لري اونن سبايي اخبارونو، اونيزو، مجلو، کتابونو، نیټ، فس بوک، یوټیوب، اووايبر اوبلاخره ټولورسنیوته لار پرانستې ده.

= په پښتو- انګلیسی قاموس کې (مقاله یامقالې) ته (Essay) یا (Article) ویل شوی اوسرمقاله (Editorial) وایې.

په انګلیسي- پښتو قاموس کې مقاله، بند، بحراني شيبه (Erticle) برخه، ماده، بیله فقره، بیله اصطلاح، جلاموضوع دمجلې، ورځپاڼې انسایکلوپیدیا (ګړ) هم ته ورته وایې.

= فرهنګ عمید، دویم ټوک کې: (مقاله، مص، مقاله م ل سخن ګفتن (ګفتار، سخن) یک قطعه یافضل ازکتاب، یک مطلب که تحت عنوان معیني نوشته شده باشد، مقالات جمع.

= په پښتوژبه کې (لیکنه) (لویه یاوړه) جمع یې لیکنې اومعتبره لیکنو یاهغه لیکنه، چې تریوټاکلي سرلیک لاندې په یوه برخه کې لیکل شوې وي مقاله (مفرد) اوجمع یې (مقالې) هم راځي. مقاله لویه اووړه وي اوکیدای شي هرډول مضموم ولري. مقاله لیکنه دلیکوال کاردی اوداکاریوپیاوړی مسلک دی.

= مقاله (Thesis) له (مقاله) (Essay) یا مونوګراف یاپایلیک یارسالې (Treatise) سره توپیر لري، دلته زموږ هدف (Essay) یاهغه مقاله ده، چې دلیکوالۍ په ډګرکې لرغونی تاریخ لري؛ شکل اومضمون له پلوه (وړه یالویه) وي؛ مضمون یې په نثروي؛ غوره اوآسانه اسلوب یې دادی، چې د (یوې ځانګړې موضوع څخه بحث کوي اویوفکرتبلغوي. دغه ډول مقالې (تریوه عنوان لاندې یوه وړه یالویه موضوع رانغاړي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

= ډوکتور سیروس شمسیا په (انواع ادبي) کې د مونوګراف او تیزس توپیر کړی؛ لکه: مونوګراف هغې رسالې ته ویل کېږي، چې یوازې پر یوه موضوع په مفصله او مشرحه توګه ولیکل شي.
مقاله (Thesis) په ځانګړې توګه هغه لیکنې ته وایي، چې د یوه علمي سند په توګه یې د علمي سند هیله من لیکي، مګر په عام ډول نه لیکل کېږي. به عامه توګه مقاله (Essay) په نثر لیکل کېږي.
= ډوکتور احمد شبلي په خپل اثر (کیف تکتب بحثا او رسالة) کې د مقالې تعریف داسې راوړي: مقاله هغه بشپړ رپوټ ته وایي چې کوم څېړونکی یې د خپل بریالی تحقیقي کار ترسره رسیدو وروسته وړاندې کوي؛ په دې شرط، چې د غه رپوټ د مطالعې ټول پړاوونه احاطه کړي، یعنې د موضوع په اړه د لومړنی فکر کولو څخه بیا له څېړنې څخه تر لاسه شویو پایلو پورې د دلایلو او اسنادو په رڼا کې هغه ترتیب، تدوین او وړاندې کړي.
= عبدالمالک همت په خپل کتاب (د مقالې لیکلو اصول (۹ مخ) کې د مقالې او رسالې توپیر داسې کوی.... مقاله لیکلی مضمون، د معلوماتو مفصل مضمون د کتاب یوه برخه، د کتاب باب یا فصل ته وایي او... رساله وړه وړه مجموعه وړوکی کتاب، چې دریاب او فیروز اللغات په اردو ژبه کې مجلې ته رساله وایي او د خوتنو لیکوالو د مضمونونو ټولګه چې پر تاکلی مهال خپریږي.
دریاب قاموس لیکي، قول، لیکی مضمون، کتاب، حصه، د معلومات مفصل مضمون (عربي).
رساله (ر-سا-له) اسم، واحد، مؤنث، وړه مجموعه، وړوکی کتاب ۲ لیک، مکتوب. د سورو (سپړو) یوه ډله، یا یوه قطعه جمع رسالې.
= عبدالحق بیتاب د ثروت جریده کې لیکي: مقاله منظم کلام دی، چې د لیکوال په فکرپورې اړه لري... مقالې د موضوع له پلوه په درې ډوله دی:
(قصیصه وصفیه او فکریه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

= مقاله هغه ليکنه ده، چې نه کتاب وي او نه کتابچه (رساله) بايد په څو پاڼو کې خلاصه شي؛ له هغه وخته چې ورځپاڼې او مجلې پيدا شوې دا ډول ليکنې د مقالې په نامه يادې شوې. مقاله کله اوږده او کله لنډه وي.

= د مقالې ليکوال بايد پاملرنه وکړي که ليکنه يې لويه ياوړه وي بايد دليکوال تيزس به پوره ډول بيان کړي. مقاله بايد داسې وليکل شي چې د مطلب حق ادا کې او څه شی ورکې ناسپړلي پاتې نشي.

= مقاله لکه ګزارش (رپوټ) کېدای شي خطابي لوری ولري، په دې وخت کې لازمه ده ليکوال د خپل قلم د ځواک او نوښت له برکته نوموړی ياد پام وړموضوع ښه راوسپړي، يعنې داسې يې وليکي، چې په پای کې تري مفهوم واخلي.

= هغه وخت يوه مقاله پر لوستونکي اغيزکولای شي، چې د موضوع له پلوه غنی وي او اصلي مطلب يې په نوی ډول بيان کړی وي.

= رساله د شکل له پلوه له مقالې لويه وي، مقاله يوقول دی، يوه لنډه ليکنه هم احتواکوي، خورساله د مقالې تفسيرشوې بڼه او شکل دی؛ آن مونوګراف رساله بللای شو.

= فيروز اللغات وايي: رساله؛ د څوتنوليکوالو د مضمونونوله مجموعې څخه عبارت ده، چې پرتاکلي موضوع خپريږي؛ لکه دادبياتوهدف څه دی؟

= مقاله کېدای شي رسمي اوغير رسمي وي؛ رساله په رسمي مجلو او مقاله په شخصي اورسمي مقالوکې.

= مونوګراف؛ مونو (يو - يوه) ګراف موضوع، ليکه (موضوع) يعنې مونوګراف يوه موضوع، چې تريوه عنوان لاندې ليکل کېږي. موضوع عموماً هدف لري اوبې هدفه نه وي.

= يومونوګراف له دغوعمده برخوجوړيږي: (عنوان، سريزه، متن، نتيجه اوماخذونه... همدارنګه ځينې نورواړه عنوانونه هم شته... د مونوګراف ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید کتابونتوني، مرکې، ساحوي او سايټونه وي، لړترلږه دماخذونو شمیرباید له(۵یا۸) کم نه وي او تر ۱۲ یا ډیرو پورې هم وي.
= عبدالمالک همت مونوګراف هغې رسالې ته وايي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله شرح وليکل شي. يعني مونوګراف اورساله يوه معنی لري.(مونوګراف هغه رساله ده، چې دمفهوم له پلوه بشپړه معناافاده کړي اوتريوه عنوان لاندې کېدای شي ځوبيلابيل واړه عنوانونه راشي.
= دمقاله ليکلوسوابق له ډيرپخوامروج و. مقاله خويوه عربي کلمه ده، مګرنه عربي کې پردۍ ده، نه زموږپه ژبه اوادب کې. دغه کلمه له ډيرپخوا هم دکتابونودبابونو يافصلونو لپاره مستعمله وه؛ لکه داقليدس ته منسوب کتاب پر (۱۵) مقالوويشلی دی.
= دابن نديم (الفهرست) پرلسومقالواودنظامي عروضي سمرقندي (مجمع النوار) پرڅلورومقالوويشلی دی اود علامه عبدالحی حبيبي، (شل) مقالې، ديوهانورشاد (لس مقالې) اوداروانښادصديق روهي (ادبي څېړنې) دياد ولوړ دي.
= دمقالې دلرغونتيا په برخه کې ډکتورعزيزاسماعيل ليکي: دمقالې کلمه په عربي ادب کې دغني دالالت له مخې نوې باله شي. حقيقت دادی، چې په عربي کې دمقالې تاريخ دورځپاڼې ليکلوپه تاريخ اړه لري او دغه تاريخ په عربي ژبه کې تريوې نيمې پيړۍ زيات اوږدوالی نه لري.
کله چې اروپايي ادب په عربي ادب کډو، دغه کلمه زموږ ادب ته راننوتله.
= (Essay) کلمه د لومړي ځل لپاره په(۱۸۵۰م) کال فرانسوي مدافع وکيل مونتهين... په ۱۵۳۳م-۱۵۹۲م استعمال کړه.
= سيروس شمساليکي؛ مقاله نويسی له ډيرپخوامروجه وه، په(يونان) کې (پلوتارک) اوپه(روم) کې (سيرووسنکا) په دغه فن نامتوول خودمقالې پېژندل ديوه ادبي ډول(ژانر) په توګه په دوو وروستيو پېړيواړه لري. لومړی ځل لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسوي مونتېن د مقالو ليکل په رسمي توګه دود کړل او په (۱۵۸۰م) کال يې خپلې مقالې خپرې کړې.

= په ايران کې هم مقاله ليکنې له ډېرپخوا ارواج درلود ، خو هغې ته يې رساله ويلې.

په افغانستان کې د فني مقالې ليکنې عمر تر سلو کالو ممکن ورسيږي. مثال شمس النهار اخبار د اميرشيرعلى خان او سراج الخبار د حبيب الله خان په وخت کې د محمود طرزی په لاس خپرې شوې. علمي او ادبي مقالې ليکنې خود شلمې پېړۍ په دريمه او څلورمه لسيزه کې اوج ته ورسيدې او په ډېرښه ډول يې دوام وموند او کتابي بڼه يې وموندله؛ د علمي مؤسسه له خوا په علمي ادبي جملو کې د مختلفو ليکوالو او استادانو له خوا ليکل شوې او فني او مسلکي قوت يې وموند.

= زموږ په هيواد او ټوله اسلامي نړۍ کې د غه انقلاب (مقاله ليکنه) د نولسمي پېړۍ له دويمي را په دې خوا د علامه سيد جما الدين افغانی او محمد عبده رحمته اله او د هغو شاګردان ول

= په نړيوال ډګر کې؛ سيسرو سنکا د ليکوالو په نامه ياديده، خو ديوژانر (ادبي ډول) به د مقالې تشخيص په وروستيو پېړيو پورې اړه لري.

= دلو مړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتني، په رسمي ډول مقاله ليکنه مروجه کړه او په (۱۵۸۰م کال کې يې (Essay) وليکې. فرانسيس بيکن هم په همدې پېړۍ کې په انګلستان کې مقاله ليکنه پيل کړه.

= په نولسمه پېړۍ کې (مجله) راغله؛ د مروجو ادبي ډولونه ياژانرونو څخه وګڼل شوه.

= په لويديځ (غرب) کې د جورج اورول، وای، م فورستر او جيمزتور معرفي کړې.

= علمي- تحقيقي مقاله د تحرير او ليکنې په کارکې لکه علمي مقالو غوندې له وچو ادبي کلمو سره نه وړاندې کېږي؛ پکې تخيل او احساسات نه ځاييږي. علمي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيقي ابداعي ځانګړني نه لري، خو تازه او نوي موضوعګانې خلکو ته وړاندې کېږي.

= علمي تحقيقي مقالې جوړښتي توکي (عناصر) هم لري؛ لکه: (عنوان، لنډيز (چکېده)، اصلي يا کليدي کلمې، سريزه، د مقالې متن نتيجه ګيري او د ماخذونو فهرست.)

= لنډيز (چکېده) د مطلب اوج او د مقالې د محتوا خواږه (لب الباب) بيانوي او د شکل له پوله له پنځو تر اتو کرښو زيات نه وي او د مقالې محتوايي جوړښت بيان کړي او فرعي عنوانونه ياد کړي.

= د مقالې په سريزه کې د مقالې ارزښتونه بيانيږي، چې په استدلال او قناعت بښوونکي توګه وړاندې شي. د موضوع کول او غوره کول د اسې کاردی، چې په مقدمه کې بيانيږي، هدفونه، د موضوع تاريخچه او د کارچلند په مقدمه کې کار کېږي.

= د مقالې متن د تحقيقي مقالې د جوړيد و اصلي برخه ده، نو په دې اساس په ښو ، متينو او وړعبارتونو ، د ګرامرله اصولو او د ورځې په ژبه وليکل شي. د مقالې متن بايد د محتوا له پلوه تحقيقي وي، يعنې د نورو خبرې اترې، مناقشې او څېړنې رانغاړي.

= د مقالې متن ډير ځله له ګنو سرليکنو جوړيږي. د عنوانونو زياتوالی (تعدد) مقاله له سترې کوونکی حالت له يوډول والی ژغوری.

= د مقابلې پايله بايد لنډه ، جامع وي، په دې معنا چې د مقالې محصول په ساده او راکاړلې ژبه لوستونکو ته وړاندې کوي. د مقالې د نتيجې اخيستنې، د ټولې په حجم پورې تړلې دی.

= ماخذونه په متن او د مقالې په پای کې معرفي کېږي.

ماخذونه اوس په دوه ، درې ډوله بابريږي:

١- متن او لمن ليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- يوازې کتاب، ليکوال او مخ
۳- په متن او پای کې
= دمقاله ليکنې پړاوونه په لاندې ډول دي.
الف- دليکوال فکري لارې او مخکينۍ اطلاعات، دليکوال د ټولو اختصاصي اطلاعاتو لپاره سرچينه، چې دليکوالۍ اصول دمطلب دادا طرز او نورپکې راځي.
ب- په يوه موضوع تمرکز، دمطلب شرح ، دفهرست ليکل، اطلاعاتي منابعو پورې اړونده ستونزې بايدسرته ورسول شي.
ج- دمطلب راټول، ياداشت اخيستل هغه څه چې په ذهن کې دي دهغو سنجول، دتجربې مرکو ، دافکاروتبادله، مطالعه او فکر په دې کارکې رول لري.
د- ارزونه او ټاکنه، دمنتخب اطلاعاتي واحدبرابرول (يعني دمقالې دليکلو لپاره بايدمخکې له مخکې معلومات او ماخذونه راټول شي او مطالعه وشي، آن تجزيې هم ورسره شريکې شي.)
هـ- دمقالې طرحه، جزئيات اوټول مطالب، ترتيب، وړاندې وليکل شي. او دغسې تر (ط) پورې.
= مطبوعاتي مقالې هم مهمې وي؛ مطبوعات په يوه هيواد کې په عمومي ډول فکري ستون بلل کېږي او په خصوصي ډول دژورناليزم په مسلک پورې اړوند دي.
دورځپاڼو ، جريدو او مطبوعاتو مقالې ديوه هيواد دخلکو دورځينې، علمي، ادبي، سياسي نظامي ژوندګڼ اړخونه انعکاسوي.
= دمطبوعاتو مقالې لاندې نومونه لري:
اساسي مقالې؛ دورځپاڼې، جريدې يا مياشتنۍ اساسي او فکري مقالې وي، چې تيوريکې اوګزارشي موضوعات پکې وړاندې کېږي تحليل پکې وي.
= په مطبوعاتي مقالوکې سرليکنه (سرمقاله) دورځپاڼو او جريدو هويت ټاکي، څکه له نورو مقالولنډې، مهمې او دورځپاڼو او جريدو پاليسي ټاکوونکې هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= مسکين علی حجازي ليکی؛ دامهال دلويوورځپاڼو په ادارو کې هغه څوک د سرليکنې ليکلو ته ګمارل کيږي، چې پرېبلابيلو علومو پوه وي، خو کېدای شي په هروشلوکسانوکې يوتن دې داکاروکړای شي.

= مسکين حجازي ليک د سرليکنې لغوي معناء مديرليکنه اودمدير دنظرڅرګندولودی، خوپه عامه توګه له دې څخه موخه هغه ليکنه ده، چې د سرليکنې پرمخ دورځپاڼې يارسالې تر نامه لاندې چاپيږي.

= دمطبوعاتي مقالوڅانګړني دادي، چې دورځې مطالب خپروي بايد تازه اوبکرموضوعات ولري. دنثرور موضوعګانې يې دژوند دبيلابيلو اړخونوانعکاس وي.

= بله عمده ځانګړنه يې داده، چې ادبي صنايع اولفظي پيچلتيا پکې نه وي، ساده کې لري. اصلي مطلب په لنډواوساده الفاظوکې وړاندې کوي.

= بل خصوصيت يې دادی، چې ورځنۍ پېښې يوله بله ترلې اوديوې موضوع بيلابيلې برخې تحليلوی.

= دسرمقالې په تعريف کې يومعاصرامريکائي ليکوال په خپل اثر (ايديتوراوليکوال) کې ليکي: سرليکنه په شعوري اواړوند شکل دورځپاڼې دغوښتودوړاندې کولو نوم دی، ياسرليکنه پرروانوپيښودورځپاڼې نظردی.

= ميکن لريزپه وينا: سرليکنه پرمهموورځنيوپيښودتبصرې کولونوم دی. سرليکنه دهغې ژورنالستيکي ليکنې نوم دی، چې په هغه کې داداري له لوري دلوستونکودلارښوونې په موخه چارې ، مسايل روښانه شوي وي.

= دسرليکنې دمخ موضوعات(پردې مخ له مقالې پيلامې او يادښت سربيره نورشيان هم چاپيږي. اوسنی نظروالان ظنرلري. د سرليکنې دمخ موضوعات په درې ډوله دی:

۱- سرليکنه اوشذرات(يادښت)

۲- راغلی ليکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پرمهمو پيښو يوه ياله يوې ډېرې ليکنې له دې سربيره پردې مخ دورځپاڼې نوم هم چاپيږي.
د سرليکنو مخونه څلوربنسټيزې برخې لري:
۱- سرليکنې
۲- پر روانو پيښو تبصرې
۳- راغلي ليکونه
۴- دمنتخبولنډيزونو، کتابونو، رسالويانوروورځپانواقتباسونواونور.
= ورځپاڼه موخې هم لري:
۱- دمعلوماتوخبرتيااوخبرونوبرابرول
۲- پرخبرونوتبصره کول يعني پرروانوپيښوخپل نظر ورکول
= سرليکنه ځانګړنې هم لري:
۱- ژبه يې ساده اوروانه وي، داسې، چې هرلوستونکى پرې پوه شي.
۲- له نقل قول اوعلمي مصطلحاتوڅخه لرېه ګټه پورته کېږي.
۳- تحليلونه ډېر ځله دليکوال دتفکرمحصول وي، خودغه تحليل له ور سره مخ شويو پيښوڅخه کوي.
۴- سرمقاله بايدله يوه مخه ډېره نه وي.
۵- علمي اوادبي اصطلاحات پکې لږوي.
= اقتصادي مقالې اقتصادى اصول، برياوې، ناکامۍ اوپرمختګونه څېړوي.
دغه مقالې مسلکي وي په ورځپاڼواوجريدوکي دغه مقالې لکه دنوروبرخوغوندي جلااوځانګړي ليکوالان لري: ددغو مقالو دمضمون کيفيت په ارقاموکې نغښتى وى، ارقام بايد ددقيق اوله اصلي منبع سره کتل شوي وي.
= قلم دليکوالۍ په ډګرکې ځاى ورو وروکمپيوټرته پرېږدي.
په کمپيوټرکې دسايټونوله لارې په انټرنيټ کې مقالې خپرېږي اوهرډول لوى اوواړه، علمي ذوقي، ادبي هنري، اقتصادي اومعلوماتي مطالب خپرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= انترنيت په نړيوال، خو په تيره زموږ په مطبوعاتو کې نوې خپرنيزه پديده ده... دغه تخنيکي وسايل له (۱۳۸۰ هـ) کاله راپه دې خوا زموږ په هيواد کې داستعمال وړ گرځې او خلک ورسره روږدې کېږي.

= کابل پوهنتون کې په (۱۳۸۸هـ) کال کابل کمپيوټر ساينس پوهنځی نوی جوړشو، چې هدف يې هيوادته د کمپيوټرکارانو تربيه کول و. زموږ مطلب دادی، چې د ليکوالۍ فن د تعليم ترڅنګ د کمپيوټر لوری هم خپلوې او نوې انترنيټي ويبسايټونه پيدا کوي.

= علمي خبرنيزې او تحليلي مقالې په ورځپاڼو، داکاډميکو مؤسسو په نشراتي مجلو او سايټونو کې خپرېږي. علمي خبرنيزی او تحليلي مقالې ديوفرد، افرادو، مسلکي او علمي ټولنو تحليل او څېړنه وي. او دغه مقالې په تحليلي او تحقيقي روحيه ليکل کېږي.

= دغه مقالې (تحيقي او تحليلي مقالې) له استدلال او څېړنې سره وي، يعنې داچې د څېړنې طبيعت لري؛ د څېړنې پوهه او روحيه لري. په يوه او کله له يوې ډيرې موضوعاتو باندې تمرکز لري او درسي موضوعات راسيړل چې له ده مخکې نورو ليکوال هغه نه وي تحليل کړي.

= بله ځانګړنه؛ د کره کتنې په روحيه برابره وي، سره او ناسره سره بيل کړي. په يوه علمي تحليلي مقاله کې پيچلي ټکي او اصطلاحات دليکوال له خوا توضيح کېږي او داډول مقالې په مياشتو کې وليکل شي.

په يوه علمي او تحليلي مقاله کې پيچلي ټکي او اصلاحات دليکوال له خوا توضيح کېږي او ستونزور اصطلاحات د تحليل له څخه تيريږي. يوه علمي تحقيقي مقاله ممکن په مياشتو او يا او نيو کې وليکل شي او دورځپاڼو دمقالو پرخلاف په ډيره ژوره توګه ليکل کېږي.

= علمي مقاله ليکونکې بايد په پراخه حوصيله په توضيحي ډول او تحليلي ډول دخپل کار موضوع مخکې له مخکې کوردينه کړي دراټولوشويو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوماتو او کارتوکو په وسيله د (ايډيټ) او خپريدو ترمرحلي مقاله تعقيب او بيا نشر کړي.

= ادبي مقالي وچي او مبتذلي ليکني نه دي، بلکې دادبي پېښو ادبي دورو، ادبي روايتونو، ادبي ډولونو، ادبي پنځونو... په برخه کې پراخه څېړني او تحقيق دی، چې دادبي محقق له خوا په علمي ادبي او آن خيالي دول تحليل او توصيفيږي.

= دادبي تحقيقي او علمي مقالو تو پير له (ادبي توصيفي) مقالو سره دادی، چې لومړی يې د تحقيق او ريسرج برخه جوړوي او ادبي توصيفي مقالي له خيال او ظرفيتونو سره ملګری وی.

= لنډه دا چې دادبي مقالي اساسي موخه (هدف) په ادبي مقاله کې دعواطفو او احساساتو بيان او سپړل دي... دادبي مقالي ليکل د مقالو له لورو ډولونو سخت کار دی.

= ادبي توصيفي مقالو کې پوره ځانګړني هم لري، چې به کتاب کې يې وګورئ.

= ادبي توصيفي مقاله کې ضرورنه ده، چې ماخذ نيغ راوړل شي مګر د ليکوال د مطالعي محصول وي.

= انتقادي مقاله په نړی کې ډيره لرغونتيا لري، د ليکني د دغه ډول پيل هم د فرانسې په معاصرو ادبياتو په تېره بيا په کره کتنه پورې تړي، خو دا خبره د ختيځ په برخه کې داسې نه ده.

= د کره کتنيزو مقالو ځانګړنه يوه داده، کره کتونکی غواړي د ليکوال زماني او ايجادي چال چلند او له دغه چال چلند څخه را منځته شوی حالت او بهير بيان کړي.

= بله ځانګړنه؛ دټاکلي اثر يا آثارو ليکوال او ټاکلی ادبي بهير په اړوند د کره کتونکی د ذوق او ځير کی څرګند ونه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= دښاغلی ډاکتر خالق رشيد په وينا ؛ دانتقادي مقالې جوړښت په خپله په کره کتونکی پورې اړه لري، کره کتونکی داتکی په پام کې ونيسي، چې کله غواړي په يوه موضوع باندې خپله څېړنه پيل کړي.
= تبليغي مقالې هم دمقالو يوډول دي، په دغو مقالو کې، تبليغ، وعظ، نصيحت اوپند په ټولنه کې دمنوروا وپوهوانسانانوله خوادعامه اذهانودروښانولو اومنورکولويوه غوره وسيله ده.
= په تيليغاتي مقالوکې دعاطفي، احساس اوهيجان عناصرډيردی، له دې امله که چېرې ليکوال دخلکواحساسات په ښه ډول روانه پاروي په ټولنه مې به دبدوخلکودسواستفادې اخيستنې لارې - چارې برابرې شي اوتبلغاتی اوتبليغي مقالې توپيراوځانګړنې هم لري، چې توپيريې په کتاب واضح دی.
= قضايی، حقوقي اوجنايی مقالې هم دعمومي مقالوله ډولونواورديف څخه دی، خودمعنالـه مخې هرومروتوپير لري. دغه مقالې هرومروتحقيقي وي، قضائی اوحقوقي هويت لري اوجنائی مقالې سره لـه دې، چې څېړنيزې وي، خوپه ارقامووولاړې وي.
= اخلاقي، ديني اوروزنيزې مقالې لـه اساسه تعليمي مرام لري اوديوهدف پربنادچاپ ډګرته راوځي. پـه تعليمي اوتحصيلي مؤسسو پورې اړوندې يې څېړنيزې وي، خوډير اصلاحي نهادونه شته، چې هغوی يې د اړتياووله مخې چاپ اوخپروي اوهمدارنګه ځانګړنې هم لري.
= طنزيه يافکاهيه مقالې هم دعمومي مقالويوډول دی؛ دطنزيه برخه کې معلومات په کتاب کې خوندي دي.
طنزيه مقالې دشکل لـه پلوه ډيرى لنډې، خوډيرډولونه لري اومعنا لـه پلوه هم مختلف مضمونونه لري.
= طنزيه مقالې څه مخصوصې مقالې نه دی، خو دغه مقالې دکلموپه واسطه کله تمثيلي، کله انتقادي، سياسي اونورې محتوا ووې بيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۶– داووم څپرکي پوښتنې:

۱- مقاله دکومې ژبې کلمه ده؛ په لغت او اصلاح کې څه ته وايي؟
۲- مقاله؛ دليکوالۍ کوم ډول دی؟
۳- په پښتو- انګليسي قاموس کې مقالې ته څه او سرمقالې ته څه ويل شوی؛ توپيريې وکړئ.
۴- په زاهد- پښتو- پښتو سيند کې مقاله څه بلل شوې؟
۵- فرهنګ فارسي عميد ، دويم ټوک مقاله څنګه راپېژني؟
۶- مقاله(Thesis) (Essay) يامونوګراف او رساله څه توپيرلري؟
۷- دوکتورشمسيا دمونوګراف او تريتيس ترمنځ توپير څنګه کوي؟
۸- دمقالې اورسالې ترمنځ فرق څنګه برجسته کولای شئ؟
۹- دکتوراحمد شلبي آرتورکول په حواله دمقالې تعريف څنګه راوړي؟
۱۰- دمقالې اورسالې توپيرعبدالمالک همت په خپل اثر (   )په (   ) مخ کې څه ډول راوړي؟
۱۱- په ... درياب ډکشنرۍ کې ټوک (   ) مقاله څه ډول راپېژني؟
۱۲- داستاد عبدالحق بيتاب په څه شي (   )، په (۴) مخ کې دمقالې په برخه کې څه راوړې دي؟
۱۳- مقاله او مقالې ليکنې په نړۍ دنياکې څه اغېزې لري؟
۱۴- فيروز اللغات درسالې تعريف څنګه راوړي؟
۱۵- رسمي او غير رسمي مقاله څه ته وايي او توپيريې څنګه کولای شی؟
۱۶- يومونوګراف دشکل له پلوه معرفي کړئ؟
۱۷- اقليدس ته منسوب کتاب په څو کتابونو کې ليکل شوی و؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- (دعبدالحی حبيبی دمقالومجموعه اودپوهاندد مقالواوهمدارنګه دصديق روهي دمقالومجموعي په کومونومونو يادې شوي دي؟
۱۹- ډاکترعزيزالدين اسماعيل دمقالي دلرغونتيا په برخه کي څه ويلی دی؟
۲۰- په عربي ژبه کې دمقالي تاريخ.. په تاريخ پورې اړه لري؟
۲۱- په اروپاکې دمقالي (Essay) کلمه دلومړی ځل لپاره په کوم کال (   ) اوفرانسوي مدافع وکيل (   ) په کوم کال استعمال کړه؟
۲۲- په (الادب وفنون دراسة ونقد رساله، په (   ) مخ (   ) کې دمقالي په باب څه ليکل شوی دی؟
۲۳- ډاکترشمسيادمقالي دلرغونوالي په برخه کي څه نظرلري؟
۲۴- فرانسوی ليکوال (   ) خپل مقاله په رسمي توګه په کوم کال (   ) خپره کړي؟
۲۵- په انګلستان کې چادمقالوليکل مروج کړل؟
۲۶- په افغانستان کې اوسنی مقاله ليکنه له کوموکلنو پيليزي؟
۲۷- په ايران کې مقاله ليکلو په برخه کې څومره پوهيږي؟
۲۸- سراج النحار جريده په کوم ځای اودکوم پاچاپه وخت کې خپربدله؟
۲۹- زمونږ په هيوادکې په کمپيوټراوانترنت کې مقالي خپريدل په کومو کلونوکې پيل شوي؟
۳۰- الله جل جلاله په قلم څنګه سوګندياد کړی دی؟
۳۱- سيد جمال الدين افغان اومحمد عبده له څه وخت څخه راپه دې خوا مقالي ليکلي؟
۳۲- مقاله دبيان، وړاندې کولو، هدفونواوموضوع له مخې په کوم ډولونو ويشل کيږي؟
۳۳- مقالي دموضوع اودليکنې دډول له مخې کوم ډولونه لري؟
۳۴- ستاسوپه نظرعلمي تحقيقي څه ډول مقاله وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵- د علمي تحقيقي مقالو جوړښتي توکي کوم دي په دقيق ډول يې معرفي کړئ؟
۳۶- لنډيز يا چکيده څه ته وايي؟
۳۷- عنوان او سريزې په برخه کې څو مره پوهېږئ؟
۳۸- د مونوګراف ماخذونه په څه ډول برابرېږي؟
۳۹- د مقاله ليکنې پړاوونه په څو ډوله دي؟
۴۰- د مطبوعاتو مقالو په برخه کې څومره پوهېږئ، خپل دقيق او لنډ معلومات وليکئ؟
۴۱- ورځپاڼه، جريده او مجله معرفي کړئ؟
۴۲- ډاکتر مسکين علي حجازی سرليکنه څنګه راپېژني؟
۴۳- د ليکنې او سرليکنې توپير وکړئ؟
۴۴- کارل جي ملر او ميکس لرنرد سرليکنې په برخه کې کوم نظرونه وړاندې کړې دي؟
۴۵- امريکائی ليکوال ( ) وايي، چې زموږ د ورځپاڼو د ورځپاڼو د سرليکونو مخونه څو ( ) بنسټيزې برخې لري، هره برخه يې معرفي کړئ؟
۴۶- دلسو انټرنيټي ويبپاڼو د سايټو نونومونه واخلئ، چې مقالې ورکې خپرېږي؟
۴۷- د علمي څېړنيزو او تحليلي مقالو ځانګړنې په لنډه توګه معرفي کړئ؟
۴۸- د علمي تحقيقي او تحليلي مقالو د ليکلو لپاره کوم ټکي په نظر کې نيولای شو؟ د ادبي توصيفي مقالو دوه ځانګړنې راوړئ؟
۴۹- داستان، تکل ډرامه، راپورتاژ، ځان پيښنې او طنز هريو راوپېژنئ؟
۵۰- انجمن ترقي پسند منصفين) په کوم کال جوړ شو؟
۵۱- د غيرت چيغه او د وخت چيغه د چا آثار دي؟
۵۲- د ادبي توصيفي مقالو يو لنډ مثال راواخلی؟
۵۳- انتقادي مقالې کوم ډول مقالې دي؟
۵۴- د انتقادي مقالو درې لنډې ځانګړنې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۵- د انتقادي مقالو ليکوال بايد په په کوم شی ښه وپوهيږي چې کره کتنيزي مقالې وليکي؟
۵۶- تبليغي مقالې څه ډول مقالې دی او کوم اهداف لري؟
۵۷- د تبليغي مقالو ستر هدف څه شی دی؟
۵۸- د قضايي مقالو يو دوه ځانګړنې راوړئ؟
۵۹- د اخلاقي او ديني مقالو ځانګړنې تشريح کړئ.
۶۰- د قناعت د ښېګڼې په برخه کې د سعدی شيرازی د کلام نمونه راوړئ.
۶۱- طنزيه مقالې څه ډول مقالې دی؟ آيا په خصويات يې پوهيږی؟
۶۲- طنز کوم ځانګړی فورم لری کنه؛ په کوم شکلونو کې بيانيدای شی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۷– داووم څپرکي (فصل) ماخذونه:

۱) Waldrop Gayle. ۱۹۴۸. Editor and writer Rinehart and co. Publishers. New york. Toronto.

۲) احمدي، پوهنمل جاويد. ۱۳۸۹. روش تحقيق کتابخانه يي و اجتماعي. کابل: شهرنو، چهارراهي انصاري. انتشارات رسالت.

۳) ارچيوال، حضرت ګل. ۱۳۸۹. پښتو اتم ټولګی، دويمه ژبه. کابل: د پوهنې وزارت، د تعليمي نصاب د ښوونکو مرکز، د کتابونو د تاليف څپرونه.

۴) اقتصاد پوهنځی. ۱۳۶۲. اقتصادي څېړنې. (دربيمه او ځلورمه ګڼه) کابل: کابل پوهنتون. دري مياشتنۍ مجله. د کابل پوهنتون نشرات.

۵) انصاري، خواجه عبدالله. ۱۳۸۹. زبان و ادبيات دری (صنف ۸). کابل: وزارت تعليم و تربيه. کميسيون تدقيق، تصحيح. نشرات وزارت معارف.

۶) باجوړی، پوهنمل بريالی. ۱۳۸۷. د ادبياتو په لړ کې. کابل: حسام ادبي ټولنه.

۷) بيرجندي، محمد باقر. ۱۳۸۸. کبريت احمر. ايران: تهران. انتشارات صبح پيروزی، چاپخانه سبحان.

۸) بيتاب، استاد عبدالحق. ۱۳۳۵هـ ثروت مجله (انتشارات مقالات (ژباړه). کابل: وزارت ماليه. انتشارات جريده.

۹) پښتو-انګليسي قاموس. ۱۳۸۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپروندويه ټولنه.

۱۰) پښتو-انګليسي قاموس. ۲۰۰۹. کابل: د افغانستان د ساينس اکاډمي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) جعفري. محمود. ۱۳۸۲. راهنمای نویسنده گی. کابل: چهارراهي صدارت. کتابخانه سبا.

۱۲) جعفري، محمود. ۱۳۸۲. راهنمای نویسنده گی. کابل: بنګاه انتشارات میوند. چاپ مطعبه میوند.

۱۳) ځدراڼ، ببرکزی وحیدالله. ۲۰۱۳ م. د افغانستان د انټرنیټي ویبپاڼو لارښود. کابل: کمپیوټري خپرونه.

۱۴) ځدراڼ، سرمحقق عبدالرحيم. ۱۳۶۹. ټوکي ټکالي. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمۍ. د ژبو او ادبیاتو مرکز. آریانا مطبعه.

۱۵) حبيبي عبدالحی. ۱۳۸۲. شل مقالي (یوولسمه برخه) (دویم چاپ). کندهار: د علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

۱۶) حجازي، ډاکټر مسکین علي. ۱۳۸۲. سرمقاله لیکنه (امیرجان وحید احمدزی. افغانستان. پکتیا. مصور خپرندویه ټولنه.

۱۷) حمیدي، ډاکټر سید جعفر. ۱۳۸۳. آیین نګارش و ویرایش (۱، ۲). ایران: تهران. ارمغان. بوشهر. مرکز انتشارات علمي.

۱۸) د جزايي اجراتو قانون. ۱۳۸۵. کابل: رسمي ګڼه (۳۲).

۱۹) رشید ، عبدالخالق. ۱۳۸۸ هل. کره کتنه په یوه نوي نظر. هندوستان: نوی دهلي. جید پریس. بلیماران.

۲۰) زاهد ، ۱۳۸۵. پښتو - پښتو سیند. کابل: دافغانستان د علومو اکاډمي. د پښتو څېړنو نړیوال مرکز. دانش خپرندویه ټولنه.

۲۱) زغم ، احمدشاه. ۱۳۹۱. تاو د سترګو (ناچاپ اثر).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲) زغم، احمد شاه. ۱۳۹۱. د پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو د فارغينو لپاره د مونوګراف ليکنې لارښود. (د ثلورم ټولګي لپاره). د علامه حبيبي علمي- ادبي کارونه. کابل: کابل پوهنتون. د ژبو او ادبياتو پوهنځی.

۲۳) ستانكزی، نصرالله. ۱۳۸۷. حقوق. د حقوقو پوهنځی. کابل: کابل پوهنتون. د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی خپرونه. جيحون مطبعه.

۲۴) شبلی، ډاکتر احمد. ۱۹۷۲. کيف تکتب بحثاً اورسالتاً دراسة منهجيه. قاهره (اتم چاپ) مکتبته النهفته المصرية.

۲۵) شمسا، ډاکترسيروس. ۱۳۸۳. انواع ادبی. (لسم چاپ).. تهران: کتابخانه ملي ايران. انتشارات فردوسي.

۲۶) طوسي، ډاکټر بهرام. ۱۳۸۸. هنر نوشتن و مهارت های مقاله نويسی. (دوويشتم چاپ). ايران: مشهد، د تابران خپرونه.

۲۷) عميد، حسن. ۱۳۸۱. فرهنګ فارسي عميد (دوجلدي، جلد دوم) (چاپ بيست و پنجم) ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير. ميدان استقلال.

۲۸) عميد، ۱۳۸۱. (فرهنګ عميد). ۱۳۸۱. (دويم ټوک. ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير.

۲۹) عميد، حسن د. ۱۳۸۱. فرهنګ فارسی عميد (دوجلدی) جلد دوم. ايران: تهران. موسسه انتشارات امير کبير.

۳۰) غضنفر، اسدالله. ۱۳۸۹. د نثر ليکلو هنر. نيدرلينډ: افغاني کلتوري ټولنه. مومند خپرندويه ټولنه.

۳۱) ګيلانی، احمد سمعي. ۱۳۸۲. نګارش و ويرايش. ايران: تهران: سازمان چاپ وزارت فرهنګ و ارشاد اسلامي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲) محمدي، عبدالحميد. ۱۳۹۰. افغانستان در مسير صلح و امنيت. کابل: انتشارات-بين المللي الهدی. مطبعه کاروان.

۳۳) مومند، قلندر. ۱۹۹۴م درياب. پېښور: امير پرنټرز.

۳۴) نا آشنا، ننګيالی. ۱۳۸۲. هو صيب نه صيب (طنزي ټولګه). پېښور: قصه خوانی. دانش خپرندويه ټولنه.

۳۵) ناظم، څېړنيار محمد داود. ۱۳۹۲. د انيس ملي جريده. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي، د بشري علومو معاونيت. د ټولنيزو علومو مرکز. د ژورناليزم انستيتوت.

۳۶) نانګير، محمدرضا. ۱۳۸۲. مهارت هفتم (ICDI). ايران: تهران، انتشارات اطلاعات و ارتباطات. انتشارات خانيران.

۳۷) وزيرآغا. ۱۹۸۱م. طنز اور مزاح. هندوستان. نوی ډهلي. سککډو.

۳۸) هاشمي سيدمحي الدين. ۱۳۹۲. د نثري ادب ډولونه. کابل: د علومو اکاډمی. وحدت خپرندويه ټولنه.

۳۹) هاشمي، سيدمحی الدين. ۱۳۸۳. د ليکوالی فن. (دويم چاپ). پېښور: بورډ، ناصرباغ. ميرويس مطبعه.

۴۰) همت، عبدالمالک. ۱۳۸۵. د مقالې ليکلو اصول. کوټه: يونايټډ پرس. صحاف نشراتي موسسه.

۴۱) هميانی. ۱۳۹۳. اقتصادي ورځپانه. کابل-دوبی. سه شنبه. ۱۳۹۳. د سلواغې ۱۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغتونه او اصطلاحات

۱-انځور، تصوير، عکس، څېره، نږم، رسم، کنبيده، نقش، نښان، نمونه، علامه (زاهد پښتو – پښتو سيند، ۴۰ مخ)

په شعر کې انځور؛ (د شاعر او طبيعت ترمنځ خيالي او عاطفي غوټې دی.)

؛لکه: په سورو لا سو راته شراب راکوي
لکه شراب راته شراب راکوي

۲-احساس، نرم. پوهيدل، حسول، احساسول، څه خبره زړه ته لويدل. زاهد ،پښتو ، پښتو قاموس، ۹ مخ)

يا احساس- مص (ع) (۱) حس کول، پيدا کول، درکول، موندل. (فرهنګ فارسی عميد. ۸۹ مخ)

۳-انتقاد (نقد) کره کتنه، کره کول، سره کول، ګوت نيونه

۴-انتقاد ، نر.م. کره کتنه. ګوت نيونه، دکوم مطلب يا شعر د عيب ښکاره کول.

۵-اسطوره: اسطوره هغه کلمه ده، چې په فرهنګي ژبو کې په دوه بڼو (قصه) او (تاريخ) ليدل کيږي. د اسطورې په برخه کې دوه ډوله فکر کيږي:

ځيني يې افسانه او دورغ او نور يې حقيقت او تاريخ ګڼي.

کله اسطوره ، دلرغونو حلکو هماغه منسوخ مذهبونه دي، چې نن خلک په خوداګاه ډول هغوی ته پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- ادب:– (نر.م)عزت، خاطره؛ تميز، تذهيب، علم، پوهه، زده کړه، حيا، پرده؛ ترتيب، پالنه او جمع يې ادبيات ليکلی آثار، ليکني آثار؛ دليکل شويو او چاپ شويو آثار مجموعه.

۷- الهام: نر.م په زړه کې نوي غيبي انديښنه پيدا کيدل، او په زړه کې اچول دي.

۸- انشأ: مص. (ع) (!) پيلول، رامنځته کول، له ځانه څه ويل. او په اصطلاح کېداد ب له فنونو يو فن دی، خصوصي يا رسمي ليکونه فرمانونه وربانديې ليکل کيږي. په پخواکې هغه چاچې دغه کارپه غاړه درلود؛ منشی بلل کېده او هغه به په ادبي علوموکې پوهه درلوده. د اسلام د خلفاؤ و په دوره کې د انشأ يا رسالو ديوان دوزاتخاني معنادرلوده.

۱۰- املاء: مص. (ع) (!) ډکول، يو څه ليکل چې بل يې ولیکي او هغه مطلب چې معلم يا خپل خبرې په درست ډول ويل او ليکيل دي.

۱۱- ارامي ليک: کانسونانتي ليک دی، چې په (يهودی، سوريا ليست(ماني)، ايراني او عربي) خطونه دي ، چې عربي خط له ارامي نه په مستقيمه توګه نه دی پيدا شوی (نبطی) خط موجود و.

۱۲- ابداع: ښځ. م.- نوي ايستنه ، نوښت، نوچار، ابتکار.

۱۳- اشتهار: نر.م. اعلان- ډنډوره- خپرونه، شهرتورکونه ، ځرګندونه، اوڅارونه، مشهورونه.

۱۴- ادبي ټوټه: ادبي ټوټې ته ((ادبي پارچه)) هم وايي. لنډ هنري نثردی، چې ټول اجتماعي پېښې په هنري ټوټوکي رانغاړي. په دې ژانرکې په ځانګړی ډول شاعرانه انګېرنې (خيالات، احساسات) عواطف او دليکوونکي ذهني فکري انځورپکې په خوږه ژبه او مناسبو ښکلو ترکيبونو کې ځرګنديږي.

۱۵- اعجاز: نر.م. فوق العاده کارکول، معجزه ښوول ښه والی.

۱۶- ايجاز: لنډول، لنډون، هغه موضوع چې په لنډ او کره ډول وويل شي.

۱۷- استفسار: نر.م. ځرګندونه، غوښتنه ، توضيح غوښتنه، پوښتنه، سوال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- اسلوب: نر.م. میتود ، طریقه، لار، طرز.
۱۹- اقلیدس:
۲۰- انترنیت: نام شبکه ئی است که درآن میلیونها کمپیوتر ازسراسر جهان درآن وصل شده اند.
۲۱- وایبر: یک برنامه جدید وروبه گسترش برای مبایل های هوشمند (سمارت) است. ومحصول شرکت وایبر جدید است. درسال ۲۰۱۰ برای اولین بار آیفون بکار رفت.
۲۲- سایت: به مکان درانترنت گفته می شود که یک ویازیادصفحات دربردارد.
۲۳- سکایپ: تماس تلیفونی برقرارمی کند ؛ وتوسط نیکلاس سویدنی وجانوس نرس دنمارکی ایجادشد. انتشارابتدائی اگست ۲۰۰۳م.
۲۴- ایډیټ: سمون، تنظیم، جوړول ، اصطلاح کول اوایډیشن (چاپ، طبع، انتشار، قسمت (سریال)
۲۵- استعاره: ښځ.م.ا) سوالی، په پورنی ټوکه اخیستل ۲- یوه کلیمه داصلي معناوو پرځای دنورو معناوو (کنایه او مجاز) باندي استعمالوي. مستعار (- نر.م.ا) هغه څه چي په امانت اخیستل شوي وي ۲- بدل ، غیراصلي، پردی. مستعارمنه.
۲۶- مستعارله: داستعاري له ارکانو دی. استعاره (په لغت کي دیوشي امانت غوښتل اوپه اصطلاح کي هغه مجازدی، چي علاقه یېتشبه وي.) اومستعارله چي په تشبه کي مومشبه به باله.
۲۷- ادبي سفر- (دادبي یونلیک: دګزارش یوډول دی، چي دهغی په کالب کي دهغېلیدني- کتني دهغوسیمو اوځایونو دحالاتو په اړه، چي سفر یې ورته کړی دی؟ تشریح کوي اودهغوځایونو دخلکو دودونو ، مذهبی، عنعنوي. ملي ژبو ، تاریخوودانیو... علمي اوفرهنګي مرکزونه، آب وهوا ، جغرافیائي موقعیت او... په باب معلومات ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸- آهنګ: ا (هـ) آهنج، قصد ، عزم، عزيمت، ارداه، روش (چلند)، د آواز يا غږ په معنا ، لحن، غږ او د آواز وزن يا د آواز موزوني.
۲۹- انجمن ترقي پسند: دا يو ادبي انجمن و ، د هندوستان ليکوالو چي (چپي) نظريات درلودل، پدې ټولنه کي سره راټول شول او اغيزې يې په پښتو شاعرانو هم وې او دغه ډله د صنوبر حسين کاکاجي په ولسي جرګه کي تنظيم شول.
۳۰- ادبيات: (نـ رج.ا) ليکلي آثار. ليکني آثار، دليکل شويو او چاپ شويو آثار مجموعه. ټول ليکل ليکل شوي آثار په اوله معنا ادبيات بلل کېږي، خو په وييمه يا محدوده معنا (هتري ادبيات) د ټولنيز شعور انعکاس دی د هنر د مختلفو ډولونه حکاکي، کجسمه جوړونه، خطاطی، رسامي...
۳۱- اشاري ضميرونه (نغتونو منځري): هغه دی، چي اشخاصو او څيزونو ته اشاره کوي او د نوم پرځای هم استعماليږي. (لنډ ، لرې او لالرې ويشل کېږي. لنډ: دغه، دغه، دغو

لرې: هغه، هغه، هغو

لالرې: هوغه، هوغه، هوغو

ب- بلاغت: دخبرو ارزونه:
ديوناني ژبې کلمه ده، د خطيب او وينا په معنا هم راغلی ده. د دې فن موخه په ټولنه کي د لوړې وينا په واسطه داوريدونکو هيجاني کولو او يا هم اقناع کول دي.
عربي مصدر يې (بلاغته) او په لغت کي د فيح والی، د خبرو رسا والي په معنا هم ده، بلاغت په دوو برخو ويشل کيږي. يو د متکلم يا وينا وال بلاغت دی، چي په سمه او رسا توګه اوريدونکی اغيزمنوي دوييم؛ بلاغت هغه کلام يا وينا ده چي د اوريدونکو د حال غوښتني او امکان سره مطابقت کوي. دا روا نباد الفت په وينا: (بلاغت د لفظ او معنا ترمنځه تناسب ته وايي.)
۳۲- ب- بابليان: له آسورنه راپاخيدلی خلک. مطلب ترپخواني يونانيان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابل-ا- (ب) هغه ونې چې دايران جنوب اويانوري نړۍ په ګرموسيمو کې شنې کيږي دګرمۍ اووچکالۍ په مقابل کې مقاومت لري.
۳۳- ب- بالزاک: دفرانسې دنولسمې پيړۍ دوروستيو ريالست ليکوال دی، چې (انساني کميدی) يې مشهوراثردی. پرريالېزم يې ډير ليکل کړي اوسوسياليزم دده له رياليزمه اغيزمن دی له ناپليون بناپارت سره يې انډيوالي وه.
۳۴- بلاغت: دلفظ اومعناترمنځ تناسب ته وايي؛ هغه څوک بليغ دی چې دغه تناسب وساتي.
۳۵- بديع: په دې علم سره دويناغيرواجب ښکلا اودتحسين نښې اوقسمونه پيژندل کېږي.
ياپه بل عبارت؛ بديع هغه پوهه ده، چې دکلام دښايست اوپه نوي طرز دويناطريقې وربانې معلوميږي. دغه دوه ډوله دی: معنوي ضايع، لفظي ضايع لغتا دنوی په معنادی.
۳۶- بحث- جدل؛ خبرې؛ اترې؛ له مقابل لوری شره په يوه موضوع خبرې کول.
۳۷- بروشور- اعلان، تخته، هغه تخته چې ورځيني يادواونۍ يادښتونه وربانديې ليکل کيږي.
۳۸- بند: په قطعه ډول شعرکې وي؛ قطعه مطلع نه لری دموضوع له پوله له هرځايه پيل کيږی. دقطعه ايزشعرله څلورونيمو بيتو وروسته (بند) شروع کيږی؛ لکه:

داحساس دوزخ کې اوسم
په ارمان ديوجنت کې
مساوات دې نړملا شي
شي انسان دې په عزت کې

بند:

په څوډيرشوي ددنيا پريشانه غمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هرزړه دې سياهي پرې ويسته محکمه
دهجران دلمبو تاوله خلکو وخوت
دريغه دريغه دسهار سره شبنمه (خوشحال ختک)

يا: ترکيب بند ترجع بند او نور د شعر ډولونه دی.

۳۹- بديع: نوی، تازه. بديع د (ب) په زور او د (د) په زير د عربو په لغت کې خالق، پيدا کوونکی، عجيبه، نادر، نوی او د ښتن تعالی يوه صفت ته ويل کيږی

اي د کل جهان منيعه
اي د هر آسمان بديعه

۴۰- بديعي او لفظي صنايع: د ادبي فنونو موضوع ده. بديعی صنايع (منعوی او لفظی) باندې وشل کېږي، معنوی لکه (طباق) او دهغه ډولونه، مراعات النظير، لف ونشر او ډولونه، عکس او تبديل، الهام يا توريه حسن تعليل، رجوع، جمع، تفرق، تقسيم، تنسيق الصفات، عارفانه تجاهل، مراحعه، ياسوال وځواب، مراعات الطلب، مدعاالمثل، ارسال المثل، کسی يالغز، تلميح، محتمل الضدين، تشخيص او انطاق، اقتباس، الدم بمايشه المدح، المدح بمايشه الذم، زشت وزيبا حسن مطلع، حسن نقطع، مبالغه، مقابله، الهام تضاد. تدبيح، الهام تناسب براعت الاستهلال، نکرارحسن، جمع او تفريق التفات.

۴۲- لفظي: هغه دی، چې په شعر يا نثر کې له لفظ سره کار لري؛ لکه: (تجنيس او ډولونه، قلب، ترصيح، د تجنيس سره ترصيح، سجع ډولونه، المريع، توشح، لاندسنی (تحتانيه، پاسنی (فوقانيه، منقوطه، غير منقوطه، لزوم مالايلزم، المشجر، رد المطلع ذوالقوافي، تظمين او ډولونه، مهما،

۴۳- بغداد: يو پخوانی فرهنګي، علمي او عرفاني عربي هيوړادونو يو مرکزو؛ او س، او س د عراق مرکز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵-؟ ساندې: پرزوی يامړی د موريابنځوله خوا ويرکول، خومرثيه (   ) هم ورته ويل شوی. ستاينې هم ورته وايي. مرثيه يوناني کلمې (غم اوويرکول) ورته وايي، اخيستل شوی ده او ساندې زموږ په فرهنګ کې مروجه ده.
۴۶-؟ پرسوناژ: کارکوونکی، دغه کلمه فرانسوي ده، هم مفرد او جمع ده؛ په داستان کې دعادي کارکوونکو په معنادی، چې هرپرسوناې دداستان په يوه مشخصه برخه کې خپل رول لوبوي.
۴۷- باندې (بالايش) (له پ مخکې راځي.)
۴۸- پوښتنو منځري (استفهامی ضميرونه): چې ديوې پوښتنې لپاره پکاريږي اود (تخص، زمان، ځای...) څرنګوالی (کيفيت) اوڅومره والی (کميت) ښيي اودحالت له مخې اوړي؛ لکه:
څوک (چا)، کوم (کومه)، کله، چېرې، څنګه، څو، څومه، څومنه، (څومره)، ولی؟
؟- تمرکز: فکراوذهنی فعاليت يوې خاصې نقطې يا انګيزی ته متوجه کول له تمرکزڅخه عبارت دی.
؟- تفکر: هغه جريان دی چې هدف، عقايدو، رمزونو، غادونو (ښکاره کيدنو) اوتداعی کانو سره اړيکه لری، داجريان يوی مسلی سره په مخامخ کيدو پيل کيږی اوپه واقعيت متکی پايلو باندې پای ته رسيږی. کيدای شی چې دادول تفکر، تعقل يا استدلال هم وبولو. ددی ډول تفکرتوپيرله محض تفکرسره دادی چې په تعقل کې دفعاليتونو ترمنځ ذهنی اړيکی ډيری اوتداعی ګانی يا يادته راوړنې يوله بل سره پوره اړيکی لری، په بی هدفه تفکرکې دتداعی ګانو يا يادته راوړنو ترمنځ اړيکی تصادفی وی.
۴۹- تخيل: خيال، دحقيقت سيوری، دنخيل فکر، محل، مواد اوچاپيريال مادي وي، خوخپله حقيقت نه وي. دالفت په وينا (د) ابتکارتومنه ده)، څومره چې دی ليکوال يا شاعر تخيل قوی وي، هومره يې دابتکارقوه زياته وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدغه قوت په مرسته سړی هغه څه په خپل تصورکې راوستل او مجسمولای شي، چې په سترګو يې نه وي ليدلی، په غوږو يې نه وي اوريدلی او کله چې له تخيل سره عقل ملګری شي نو داسې ادبي آثار ترينه پاتې شي، چې زمانه يې نشي محوه کولای. دشعراوادب دنيا يوه خيالی دنياده او په خيال ودانه ده.

۵۰- تحقيق: عربي کلمه ده؛- [ع] (ت-ق) ديوکاراصل ته رسيدل، پلټنه، بيالتهون، رښتيا، محقق کول او د (حق) له کلمې اخيستل شوی دی.

۵۱- تخليق: مص [ع] (ت.ل) ښه بوی، خوشبويه کول، خلقول، نوی رامنځته کول او په ادبياتو کې ديواثرنوی رامنځته کول دی.

۵۲- تحقيقي نصر: هغه نثر چې په شواهدواومثالونوولاړوي، خيال پکې نه وي، تحقيقي نثر له علمي کتابونواومقالونثرته هم وايي. هغه نثرچې ديوشی رښتيا ينه په مقالونواوشواهدوپکې ښوول شوي وي.

۵۳- تراجدی ياتراژيدي:- ا. [ف] له غمه ډکه ننداره، قصيده ياغمناکه نمايش. دهغې جدی پيښې ننداره چې انسان غمجن کړي. فاجعه، بدمرغي. دکميدي هنر يوډول هم دی.

۵۴- ترکيب:- مص [ع] (ت.ک) يوشی په بل شي کينول، سوزول، سره يوځای کول، سره ګډول، ترکيبول. دوه کلمې سره يوځای کول. دوه خپلواکې کلمې ګډيدل؛ لکه: پوهه + تون= پوهنتون.

۵۵- تمثيل: مص [ت]- (م-ت) ښوونه ، ننداره، دننداری ښوول، پيښې او کله تقليد هم دی.

۵۶- تيزس- چې تز-ا. [فر] هم ورته وايي. مبحث رساله، دبحث وړموضوع. داثبات لپاره دخبرواترو وړموضوع هغه موضوع، چې يوځوک يې دثبات لپاره دلايل وړاندې کړي کوي. ددفاع وړموضوع هم ورته وايي.

۵۷- ترسل: - مص[ع] (ت، ر-س) رساله ليکل، نامه ياليک ليکل، نامه نګاری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۸- تصنيف: د تصانيف جمع ده. تصانبف- [ع] (ت- ن۹ رديف بندی ډله، ډله کوا ، صنفبندي. په ډلو ويشل.

۵۹- تأليف:- مص. [ع] (ت أ ل) دوستی کول، الفت ورکول، سره نږدې کول، راټولول او سره نښلول. د هغه کتاب ليکل چې مطلوبه يې له نورو کتابونو اقتباس شوي وي. د تصنيف خلاف.

۶۰- تجلی:- مص. [ع] (ت- ج- ل) روښانه کيدل، د مخه کيدل، ښکاره ، روښنايي. په عارفانه اصطلاح کې د کشف هغه نور چې د الله تعالی له خوا د عارف زړه وربانديې روښانه کېږي، خو د سولک له مراحلو وروسته فنافی الله مقام ته رسيږی- لکه د طورپرغره د الله ج د نور لګيدل چې موسی (ع) مدهوش شو. د کتاب پوښ.
عبدالرحمن باباوايي:
هغه زړه چې خدای روښان کا جام حم شي
په دا زړه کې ورښکاره تمام عالم شي.

۶۱- ټپه: دلنډۍ سندريز حالت دی. ټپه ، ټپ (دريدلو ، ساه بنديدلو ته وايي. ټپه ديوې نيمګړې او بلې پوره مصرې نه جوړه وي. ړومبۍ مصراع (يې نيمګړې وي او دويمه يې پوره وي. د ټپې ويلو په وخت کې آواز په ټپه دريږی. (دلومړۍ مصراع) لکه: چېرته لندن چېرته هلمند دی بې ننګي زورشوه پرنګيان هلمند ته ځينه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

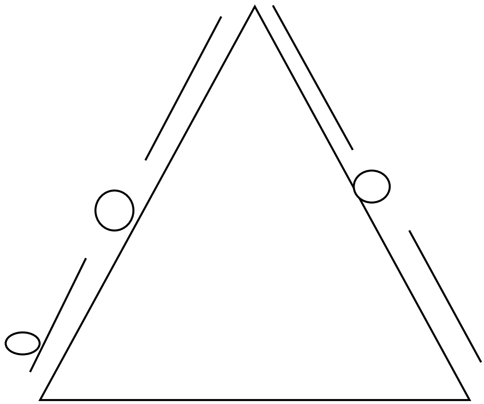

۲۲- جنس: يونوم لـه درې اړخونو ګردانيږي: (جنس (نـوږی) ، عـدد (ګڼـه) ، حالـت (اکر).
جنس چې يونوم مذکر دی يامؤنث. لومړی، دويم اودريم شخص.
۲۳- جريده: اوونيزه هغه اخبار چې په اونۍ کې يوواردا رونديږ اداريږ له لوري خپريږي.
= جمله: په پښتوکې (غونډله) هم ورته وايي جمله دتشريحي ژبپوهنی ياګرامريوه مهمه برخه ده. هغه ده چې د (مفردوکلمو ديوځای کيدو ، په جملوکې دکلموترتيب يوله بله اړيکی، دجملې دجوړولو قاعدې ترڅېړنې لاندې نيسي.
= چاربيته: دملی اوازونويومهم ډول دی، چې بندېي له څلورومريوڅخه کم نه وی. په چاربيته کې دموضوع تسلسل اوهم قافيه اوهم رديفوکلمورااوړل په دورونوکې حتمي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= حکمي متعدي افعال: هغه ډله افعال دی، چې هيڅ نه تصريفيږی، يا په بله وينا: په حال زمانه کې لکه دلازمي فصل په څير او په تېره (ماضي) زمانه کې نه ګردانيږی؛ مثال په ډول:
اسپ وششنل= اسپې وششنل
ماوژړل موږ وژړل
تاوژړل تاسو وژړل
ده وژړل دوی وژړل
دي وژړل دوی وژړل
۲۴- حکايت: نر.م (ح. حکايتونه) کيسه.
نکل، داستان، سرګذشت. دکيسې عيني ډول دی، چې په لنډ ادبي ډول وړاندې کيږي.
۲۵- حديث:- ا. ص. [ع] (خ د) نوی، تازه تازه شی، حداث: احداثأجمع دخبر و په معنی، خبر احاديث او حدثان يې جمع. دحديث علم، هغه علم، اخبار او افعال چې له پيغمبر (ص) څخه نقل شوي وي. حديث حسن. ((ح. ثح، س)) غوره حديث، نبوي. هغه جديث چې دپيغمبر (ص) له خولې پاتې وی. حديث نيکو متواتر، قدسی او...
۲۶- حماسه: د (ح) په زور؛ په لغت کې دزړورتيا او شجاعت ته وايي او دادبي ډولونو ترټولو مهم او پخوانی ډول دی. حماسه په لومړسی سرکې دانسان په ذهن کې دپهلوانۍ، جګړې او ځمکنيوني امرزموږ په ذهن کې تداعي کېږي، خو په هغه کې دهرملت حماسه دهغه ملت بيانونکې ده، چې دهغه ملت دسرلوړۍ او خپلواکۍ ويارونه پکې نغښتی وي.
حماسه لکه فولکلورغوندي (سينه په سينه) او (خوله) له يوه نسله بل ته ليږدی.
۲۸- حقيقي او محازي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقيقي: (هغه څه چې رښتني او درست وي) ، حقيقت رېښتيا صحيح او سلامت.
حقيقي- ص- ن- [ع] (خ ق ق ی) حقيقت ته منسوب، اصلي او واقعي رښتيا او درست، د مجاز مقابل.
۶۹- مجازي: (هغه څه چې سيوری د حقيقت وي، درست او علمي نه وي)
خو د مجاز او حقيقت رابطه شته ؛ مګر مستقسمه نه ده. لکه: مينه چې له مجازه شروع کېږی او حقيقت ته رسيوي او دغه کار په عرفان کې ممکن دی.
۷۰- خسوف:- مص. [ع] (خ س) فرورفتن، برزمين فرورفتن و ناپديد شدن و نيز به معنی ګرفتن ماه، له نظر پټيدل د مياشتی. په هغو شپو کې د مياشتې ليدل چې له نظره پټه شي او دغه حالت کې ځمکه د لمر او مياشتې په منځ کې راځي او لمر سپوږمۍ ته نه رسيږي. په پشتو کې (سپوږمۍ نيونه) يا مهتاب ګرفتګي) وايي.
۷۱- خسوف- [ع] (خ س) له او يوړ که ځاه ؛ هغه کوهی چې په جغل اداره او شګلند ځمکه کې شکول کيږي او بيانه و چيږي.
۷۲- خطابه:- ص [ع] (خ ط- ب) څوک مخاطب شي، څوک چې د ښځو او نرو لپاره په وينا کولو کې مبالغه وکي. او خطابت، خطابه، حطبه ويل نورو ته خبرې کول.
۷۴- داستان:- ا. (س) ((پهـ   )) افسانه، سرګذشت، ځايسينه قصه، حکايت کول، قصه ويل، افسانه ويل، نامتو يا مشهوريدل، قصه سرايي. په معاصر ادب کې داستان او داستان ليکنه د (هنري ادبياتو) يو مشهور ډول دی. زموږ د ډېرو ليکوالو په آند داستان د شکل له پلوه ترکيبي لوی، ناول او رومان کوچنی دی.
په پشتو ادب کې داستانو نه دوه ډوله دی؛ يو فولکلوريک او بل معاصر يا تحريري ادب کې. معاصر داستان کيسه، پلاټ، کرکتنه، مکالمې، منظر نګاری، د بيان طريقه، پيغام او مقصد او پای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۵- دور: ددور خبره په ديواني شعرونوکې مطرح کېږي. دلومړی نيم بيتي له پيله بيا ددويم نيم بيتي تر پايه يودورجوړوي. دزور په شروع، داوو په حرکت او د (ر) په سکون....

دور- ص (د) ((پهـ)) فاصله، زمان؛ هغه څه چې زمونږ لاس کې نشته دور- مص [ع] (د) تريوشی گردراگردزيدل، عصر وزمان.

۷۶- دبيري: ددبير (منشی) له کلمې اخيستل شوی دی. دبير- ا.ص. (دب) ((پهـ)) نويسنده، منشی، هغه څوک، چې په دبيرستان کې شاگردانوته درس ورکړي. دبيرفلک، دبيرآسمان هم ورته ويل شوی. دعطارد له ستوری کنايه ده. دبيري، ليکوالي، منشی گری. دمنشی يا دبير کار، کسب او عمل.

۷۷- دولتي او شخصي ژورنالیزم: ژورناليست- ا.[فر] ، ورځپانه ليکوونکی، روزنامه نگار. اوژورناليزم؛ هغه مسلک چې له ورځپانو ، اوونيزو ليکنو ، تصويری اوغير تصويري رسنيو سره کارلري. دولتي ژورناليزم ددولت په چوکاټ کې او شخصي ژورناليزم دافرادو او اشخاصو ترلاربښوونې لاندې دروزنامه نگاری او... مسلک تعقيبوي.

۷۸- دستارنامه: دپښتو ژبې دنامتو اديب او شاعر خوشحال خان ختک اثر دی. خوشحال ختک خپل دغه اثرپه (۱۰۷۲ هـ ق) کال تأليف کړی دی، چې لومړی ځل په (۱۹۵۲م) کال دمحمد عبدالشکور په زيارخپره شوه اودويم ځل په (۱۳۴۵ ه، ش) کال دپښتو ټولنې له خوا چاپ اوخپره شوې ده. دخوشحال خان په دې اثرکې شل هنرونه اوشل حصلتونه بياند کړی دی. او ديومشرځانگړنې يې پکې ښوولې ده، په دې اثرکې د (ښوونې اوروزنې يوه عظيمه فلسفه وړاندې شوې ده، اودمشری انځوريې کاږلی دی. نوموړی وايي:

چې دستار ترې هزار دي
ددستار سړي په شمار دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۹- ذوق: دارو ابناد الفت په وينا (ذوق د ادب په اصطلاح کې هغه قوه ده، چې دلطف او ښکلا ادراک کوي او د هنر خاوندان ورته ډاراړدي...
دفن او صنعت خاوندان د دغه قوت په مرسته په خپلو هنري آثارو کې ښايست او ښکليتوب پيدا کوي او ډير ښه هنر هماغه دی، چې له سليم ذوق څخه پکې کار اخيستل شوی وي.
۸۰- ذهن: دغه فکري زيرمې ته (ذکا هم وايي. د انسان هغه استعداد دی، چې د علومو او معانيو ادراک کوي.
د يو ليکوال دغه برخه هم بايد نيمګړې نه وي او په دغه وسيله يې له علومو او معارف څخه برخه مونډلې وي.
دغه راز معنوی قوتونه او استعدادونه که په يوه ليکوال موجود وي او ښه کارترينه واخلي، د هغه ليک او انشاژپه انساني افکرو او احساساتو ډير اثر کوي او د يوه ملت په زړه او دماغ حاکميت پيدا کوي.
۸۱- رؤس: په شعر کې منځپانګه؛ هغه څه چې د شعر محتوا جوړوي. رؤس هغه طرز تفکر ته وايي، چې د شعر اډيا ته قوت وربښي آن د فکر ډول ته هم ويل شوي.
۸۲- رپوټ: نر.م.و.ک. راپور. په ژورناليزم او ادبياتو ځانګړی ځای لري. ادبي رپوټ، ژورناليستيکی رپوټ. په دولتي او امنيتي برخو کې هم دغه کلمه کارول کيږي.
۸۳- رومان: دلاتيني ژبې له ريښې څخه مشتق شوی او فرانسوي کلمه ده. خيالی کيسه ؛ د مينې او محبت کړ کيچن داستان دی؛ په اصطلاح کې د منشور کيسه ييز (داستاني) ادب يو ځانګړی ژانر (ډول) دی.
اکسفورد د انګليسي فرهنګ کې ورته (نثري کيسه چې نسبتا اوږده وي يا رومان هغه اوږده کيسه ده، چې خيال پکې له واقعيت سره ګډون مونډلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۴- ريتوريکا: دغه کلمه په لرغوني يونان اوروم کې د خطابی داصولو په معنا ده، خوچې کله غربو ترجمه کړه (ريطوريقا) يې وبلله، چې معنايې خطابه او دخطابې اوښوخبرو کولو اصول دی، کوم، چې نوروته وړاندې کېږي.

۸۵- زليخا اودرليخا قصه: دزليخا اويوسف کيسه دقرآنکريم له ښو برجسته کيسو څخه ده. زليخا د مصر دعزيز پوتيفار ميرمن وه، چې له کلنو وروسته په خپل يوه عبراني غلام حضرت يوسف مينه شوه اودامينه دجنون ترپولې وروسيده اوپه پای کې دامينه جاويداني شوه، يعنې زليخا دمحازي مينې له لارې حقيقي مينې اوآن حقيقت ته ورسيده.

۸۶- ژانر: ا. [فر] ، ګون، ګونه (ډول)، سبک. اسلوب، جوله (شکل). اودنقاشۍ (انځورګرۍ) په اصطلاح کې، هغه انځورچې نه شخصي تمثال وي، نه لرليد (دورنما)، بلکې موضوع يې دورځينی (روزمره) ژوند عادي مطالب اوصحنې وي.

۸۷- ژبه: ا. (ژ ب) : دغوښې يوه متحرکه ټوټه، چې دانسان او حيوان په ژبه کې وي اوپه هغه باندې دشيانو مزه څکي. دخوړو په ژولو اوتېرولو کې مرسته کوي اوانسان دهغه په وسيله خبرې کولای شي. دلهجې اوخبرودطرزپه معنا هم ده.
ژبپوهان وايي: ژبه اجتماعي ښکارنده (پديده) ده، چې اکتسابی لوری (جنبه) لري ياژبه په واقعيت کې يوه ټولنيزه اکتسابي اوثقافتي پديده ده، نه عضوي، فطري اوطبيعي.

۸۸- سبک: - مص- [ع] (س ب) داوسپنې ويلې کول اوپه کالب کې اچول دي. ويلې شوې اوسپنه په کالب کې تويول. په ښه ډول کلمې سره يوځای کول. په ادبي اصطلاح کې (هغه ځانګړې لاره، چې شاعريا ليکوال يې دخپلو مطالبو اوافکارو داظهارولو لپاره غوره کوي. سبک کې ديوه اثر محتوا اوشکل دواړه راتلای شي. سبک لارهم ده. ديوفون په وينا: (سبک سړی دی.) په ادبي برخه کې درې سبکونه لکه (خراساني، عذاقي اوهندي) دیادونې وړدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۹- سيمينار: ؛   ، موضوع وړاندې کول هغه ډله فعاليت، چې ديوې يا ډېرو موضوعاتو د توضيح لپاره رامنځته کېږي.
۹۱- ښکلا: ښځ.م. (ج. ښکلاوې) ښايست، حسن، ډول، جمال.
۹۲- شيره: ص. نر.م.ج.ا، نابالغه، هلک عصاره، جرس؛ دميوې اوبه. په ژورناليزم کې دخبري موادو مهمه برخه.
۹۳- شکل: جوله، ظاهر خوا. يو ادبي اثرله دوو برخو جوړېږي؛ (ظاهري (شکلي) او معنايي.)
۹۴- صرف؛ عربي کبمه ده. ګردان ته وايي. دګرامر ګړپوهې، (موفولوژي برخې پورې اړوند يږي. صرف (ګردان) دنوم عدد او حالت.
صراحت: په انشأ کې دبحث وړدی. صراحت دادی، چې په انشأ کې د (تأليف او ترکيب) ضعف نه وي او الفاظ له معقودي معناګانو سره تناسب ولري.
دصراحت او وضاحت فرق دادی، چې هرمرجع واضيح وي، مګر هرواضح صريح نه وي.
وضاحت: په ليک او ويناکې دابهام نشتوالی ته وايي.
۹۵- طنز:- مص- [ع] [ط – ن] افسوس کردن، ريشخندوهل، ملنډې وهل، نازکول، پيغور، ګوتې ځنډونه، نازوکرشمه.
طنز؛ اوس اوس دادب يوډول دی، خومعين شکل نه دی؛ طنز منظوم او منثور دي ديوفکر او پيغام انتقالونکي وي.
۹۲- عنوان:- ا. [ع] (ع يا ع ن) دکتاب معرفی نامه دکتاب يا ليکني سرليک هغه څه چې دپاکټ يا ليک په شاکې ليکل کېږي نشاني، آدرس. پيل؛ هغه هيډلين چې دکتاب هويت ښاکي.
۹۸- علم، جمع علوم؛ علم دشيانو، انسانانو او طبيعت په برخه کې پوهې ته وايي علوم په دوو برخو ويشل کېږي: (طبيعي او اجتماعي علوم.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۹- عربي:- ص. ن. [ع] (ع ر ب ی) منسوب به عرب، ازقوم عرب، تازی، زبان تازي. هغه تازي ژبه چې اوس ټول عربي هيوادونه وربانديې خبرې کوي؛ د قرآن (الهي کلام) ژبه ده، ټول مسلمانان يې د قرآن او پيغمبر (ص) د ښې په توګه درناوي کوي. ټول مسلمانان له قاعدي بغدادي نه د ژبې د تعليمي زده کړې لپاره پيل کوي.

۱۰۰- عبري خط:- ص- ن [ع] (ع- ر- ئ) عبراني، يهودی، لغت يهود عبري خط له عبراني او يهودی خز څخه عبارت و.

۱۰۱- عدد: جمع اعداد؛ د حساب پيل او دوام څخه عبارت ده؛ لکه: ۱۰، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶...؛ په عربي کې له راسته خوا پيل کېږي او ترلا يتناهي پورې رسيږي.
په ګرامرکې يو نوم له درې اړخونو (جنس (مذکر- مؤنث) عدد (مفرد، جمع) او حالت له مخې ګردانيږي.

۱۰۲- عبارت: (　　) نر.م (ج. عبارتونه) بيانونه، شرح کونګ، د الفاظو ترکيب، وګ. پراګراف. انشأ.

۱۰۳- عرفاني سندره: عرفان (پيژندنه)، عارف. پوه هوښيار؛ عارفانه سندره هغه سندره او سندرې چې د الله پيژندنې په برخه کې وي. لکه په پښتو ژبه کې د بيټ نيکه (۳۵۰ هـ ق) عرفاني سندره:

لويه خدايه لويه خدايه　　ستا په مينه، په هرځايه
غرولاړدی درناوی کې　　ټوله ژوي په زاری کې
دلته د غرولمنې　　زموږ کېږدې دي پکې پلنې
داوګړي ډيرکړی خدايه
لويه خدايه، لويه خدايه....

۱۰۴- عارفانه تفکر: چې د هرڅه په برخه کې د شناخت د اصل په حکم فکر کوي؛ په هرڅه کې (کيفيتونه) ته متوجه ګېدل، هرڅه ته په حيرت او فکر کې کېدل او له هغه نه شناخت حاصلول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۵- عاطفه: ښځ.م. (ج. عاطفي)، دعاطف مؤنث؛ مهربانه ، مهرباني، زړه سوی، دخپلوۍ او قرابت مهر.
۱۰۶- غړپوهه يافنولوژي دګرامر هغه برخه ده، چې يوازې ارزښتناک غږونه (فونيمونه) ترڅېړنې لاندې نيسي....
دژبپوهنې دغه برخه يوه نوې او تازه موضوع ده، چې دشلمې پېړۍ په پيل کې په دغه برخه کې نوې علمي څېړنې او مطالعات وشول.
۱۰۷- غونډله پوهه: جمله پوهنه. دګرامر درېيمه او عمده برخه ده.
۱۰۸- فيسبوک : (ف-ی)، مخ صفه، په انټرنيټ کې يو اجتماعی صفحه يا مخ دی، چې مختلف خلک بيلابيل نظريات سره شريکوی، البته دشير (شريکول، درد دل، او چټ- ګپ شپ) له لارې. ددغې صفحې پيدا کوونکی مارک زيکربرک په (۱۹۸۴- په (۱۴) مې رامنځته کړه.
۱۰۹- فيساغورث: مشهور رياضی دان او دلرغونی يونان فيلسوف و او په (۵۳۰ق، م) يې ژوند کاوه او تراوسه ژوندکوې دقايمه حاده، منفرجه زاويو په برخه کې يې نظريات شته
۱۱۰- فن: نر.م. (ج. فنون) صنعت، دتکنيکو، وړتياوا و قاعدو مجموعه؛ هنر؛ آرټ؛ طريقه، چلند، ډول نوع.
۱۱۱- فنون: جمع دفن؛ هغه کمال چې دتمرين له لارې ترسره کېږي. فن او فنون دمهارتونو او وړتياوو له لارې پيدا کېږي.
۱۱۲- فعل: : دويناد يو عمده جزپه توګه په يوه زمانه کې دکارپه کولو او يا د يو پېښې پرېښېدو دلالت کوي. يا په بله وينا فعل هغه کلمې ته وايي، چې په يوه زمانه کې ديوه کار او پېښې کيده ښيي؛ لکه: احمد خط ليکي. احمد به کورته لاړ شي.
۱۱۳- فولکلور: : فولکلوريا فولکلور انګليسي کلمه ده، چې دلومړی ځل لپاره په ۱۸۴۶ م کال په يو انګريزي متن کې وکارول. او

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۴- قيدونه: قيد ، جمع يې قيدونه.
قيد هغه ژبنی عنصر او يا قيدونه هغه ژبني عناصر دي، چې د يوه فعل د پېښېدنې څرنګوالی ښيي. دا څرنګوالی د فعل د پېښيدلو ځای يا مهال ټاکي. ټينګار او داسې نورې ځانګړتياوې ښکاره کوي. په پښتو کې قيدونه په دوه ډوله دي: (اصلي ياګردانيدونکي، غير اصلي يا نه ګردانيدونکي).
۱۱۵- قابوسنامه: دغه اثر ممکن په (۴۷۵ هـ ق) کې امير عنصر المعاني کيکاوس د خپل زوی ګيلاس نشاه دروزنې لپاره وليکه؛ په دغه اثر کې آداب ، عنعنې، دلښکرکشی او مملکت داری وسايل او نورفنون تشريح شوي او له مغولو څخه دمخه ايران پېژندنې فرهنګ په برخه کې اصطلاحات پکې راغلي دي.
۱۱۶- قافيه: دوپشته، چټ، شاه، پس ګردن؛ ديوشي يا بيت آخري تورى ته قافيه وايي. عربي کلمه ده، په لغت کې وروسته ته وايي، په اصطلاح کې هغه علم دی، چې دد ورونوله وروستيو هم آهنګيو څخه بحث کوی. لکه:

لرم اوس هغه سترګې چې جهان پرې وګورم
دځمکې ژورتل او کهـــــــکشان پرې وګورم
انسان يم، دانسان په غم خپه په خوښۍ خوښ يم
نظرهمد ومره بس دی چې انسان پرې وګورم
ترهغه مې دې سترګې غړيدلې وي په ژوند
چې يووار عالي دور دافغان پرې وګورم

(جهان، شان، انسان او افغان) دقافيې کلمې دي.
۱۱۸- کمپيوټر: په (۱۹) پيړۍ کې چارلس بابيج دبريتانيا دکامبرج پوهنتون استاد يو ماشين ډيزاين کړاو کيدای شی هغه ته اولين کمپيوټروايو -difference engine په نوم ياديده.
خوالکترونيکی کمپيوټر: په ۱۹۴۲- امريکا ويپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۹- کلاسیک: ص. [فر] پخوانیو خلکو له قواعدو سره سم مسجد او مدرسي درس. هغه لومړنی ادبي سبک، چې په اروپاکي پیدا شو او د یونان او روم دادبیاتو په پښتو (تقلید یې پیل کړ، چې همدغو ته یې کلاسیک ادبیات ویل. دلیکلو دلیکنې یا اثر سبک چې د نورو نسلونو لپاره سرلاری وي.

۱۲۰- کلمه: ښځ.م. (ج، کلیمې) کلمه. خبره، معنالرونکی لفظ، ویې مورفیم، ددویا زیو ګړونو مجموعه. کلمه طیبه.

کلیمه؛ یوروانې وا خد دیؤ چې مستقله معنالري. یوه کلمه کېدا ی شي دوه مورفیمونه وي کلمه په (ساده او ترکیبي) ویشل کېږي؛ لکه:

پوهه- پوهنتون.

۱۲۱- کلتوري بقأ: کلتور د یوناني ژبې له ځمکه، شاړه ځمکه، دځمکې جوړول، کرل، او ثارني) ته وايي دیو هیواد ټوله مادي او معنوي شتمنی ساتنه په کلتوری بقأ (پایښت) کي راځي.

۱۲۲- کسوف: - مص. [ع] (ک) خسوف او کسوف د جغرافیې اصطلاحات دي. کسوف دلمر نیول (آفتاب ګرفتګي). دلمرد ټیکلی تیاره کېدل، هغه وخت چې سیاشت د ځمکې او لمر ترمنځ راشي او نه پرېږدي، چې دلمر وړاندګې ځمکې ته ورسیږي، که ټول لمر ونیول شی کلی کسوف او که یوه برخه یې ونیول شي (لریا جزی کسوف) ورته ویل کېږی.

۱۲۳- کالم:- ا.ص. (ل) کالمه، بیوه (کنده)، هغه ښځه چېمیره یې مړوي هغه ښځه چې له مېړه یې طلاق اخیستلی وي.

کالم ته په پښتو ژبه کې برېچی (ستون) وايي. او اوس دلیکنې یوډول دی.

۱۲۴- کالم؛ هغه دی چې یوه موضوع باندې په هنري ژبه خبرې کوي.

۱۲۵- کنایه: ( ).م. (ج. کنایې) کنایت، دبیان دعلم یوه برخه یاخو: که متکلم یوه معنا په داسې لفظونو کې ذکر کړي، چې د مطلوبې معنالپاره یې وضعي معنا ددلیل حیثیت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۶- کمپوز: په موسيقۍ کې دغږ لپاره آهنګ او طرز جوړول او په کمپيوټر کې دمتن ليکلو او آن جوړولو ته وايي.

۱۲۷- ګزارش:- ا. مص. (ګ. و. ز) ليدنه (نګا) ليکنه کول، پريوه موضوع رپوټ جوړول. اوس اوس دژورناليزم يو اصل دی. ګزارش په دوه ډوله دی: (په احتماعي پيښو او ادبي پيښو ګزارش. ګزارشګر هغه څوک چې پريوه موضوع رپوټ برابروي.

۱۲۸- ګړپوهه، ياګړپوهنه: ياصرف ياګردان دګرامرهغه برخه ده، چې په هغه کې ديوې ژبې ټاکلي مورفيمونه، دهغوی جوړښت، ترکيب، ګردان او دهغوی ډولونه ترڅېړني لاندې نيول کيږي.

۱۲۹- ګړمورفيم، ياګړونه، دمورفولوژی اساي برخه ده. مورفيم ياګړهغه کړچنی ژبنی مانيزواحددی، که تجزيه شي، خپله معنا له لاسه ورکوي او دتجزې قابليت له لاسه ورکوي. ياداچې (مورفيم) يونه تجزيه کېدونکی معنالرونکی واحد دی.)

۱۳۰- ګرافيم: ؛ (آواز) ليکل شوې بڼې ته وايي، ياپه بله وينا هغه دليدو وړرسم دی، چې ديوه آواز ښکارندويي کوي.

۱۳۱- لمن؛ درل، م ن)- دامن، لمنهؤلمنې- دکميس يوه برخه لمن راچاپيرول، احاطه، تصرف. لمن نيول، سوال کول. لمن نغاړل ځان راټولول. قناعت کول.

۱۳۲- لفظي ښکلا: شکلی خوارانغاړي- لفظي صنايع. يابله وينا چې په الفاظو کې ښکلا موحوده وي. په خبرو کې دويونو پياوړتيا.

۱۳۳- لنډه کيسه: حکايه، حکايت؛ هغه کيسه چې دشکل له پلوه لنډ وي. کيسه په لنډه، منځنۍ او اوږده ويشل کيږي. لنډه کيسه هغه ده، چې دژوند يوه موضوع رانغاړي.

۱۳۴- لطافت: ل- ط. کمزوری. ښايسته، نرم، نرموالی هغه کلام، چې دلفظ له پلوه نرم او پوستوالی ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۵- لنډۍ: د پښتو ژبې يو ډول شعر دی. لنډۍ شعر توجه دا سې ده، چې لنډۍ يو ډول ماردی، تيز زهر لری او لنډۍ پښتو خوندور شعر هم دی. د مار د زهر و تيزوالی او د شعر خوږوالی او لطافت څخه يې معنا را پورته کېږي. دواړه اغيزمن دی. خولنډۍ شعر هغه دی چې غير موزون او غير مقفی وي.

لنډۍ:

زه دی په کوته مين نه يم = د سور چار ګل رنړا دی روغ لېونی کړمه
ماته پنځه کوتي د سرو کړه = په دواړو لاسه به دي پښې چاپي کومه
ګورتي، بنګړي د دنيا دود دی = زه د نيستيه ياره نه غواړم دودونه
په سينه يو لالی ځائيږی = زه لونګين او لالی دواړه ځايومه
بيګاه مې خوب ليدو عالمه = دآشنا بريت مې د نتکی تاوشوي وينه
خلک چارګل خونړی بولي = مادنتکی په ډنډ ډيروژلی دينه
والئ د غوړ اميل د غاړې = پيزوان د پوزې راته کړي اشارتونه

ليد: ، لومړی، اوله برخه، سترګی د خبرو اوله برخه. په کابل پوهنتون کې د لومړی ځل لپاره د هغه پوهنتون د رئيس له خوا يو تحقيقی مرکز نن پر انستل شو.
مسجع نثر: سجعه لرونکی، متکلف او غير منثور نثر. د نثر هغه ډول ، چې غړېته وايي. کوکوکو = کوکوکو. د خيرالبيان نثر.
۱۳۶- مفهوم: - (م.ف) فهم. جاج. د کلمې په معنا پورې اړوند مطالب يا مفهوم د جملې ټولنيز مفهوم را نغاړي.
۱۳۷- مثنوي: د شعر يو مهم ډول دی. هغه ډول چې هر مصراع بيت يې په خپل منځ کې سره هم قافيه وي. د شعر په د غه فورم کې لوې لوې موضوعګانې په تېره کسې راځي.
۱۳۸- متن: - ا - [ع] (م) شاه، لوړه برخه، ديوشی د ننه، د ځمکې لوړه برخه د کتاب د صفحې د ننه، د حاشې مقابل لوری، متان او متن يې جمع ده. يا په بله وينا د يوې موضوع څېړل د متن اصلي موضوع جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹- معرفت: - مص. [ع] معرفة (م.م.ف) ديوشي پيژندل، علم او پوهه معرفة الاحشاء باطن پيژندنه، معرفة العروق، رګ پېژندنه، معرفة العضلات. مايچه پېژندنه. معرفة المفاصل. بندپېژندنه، معرفا النفس، اروا پوهنه، پسيکولوژی. معرفة الادب، ادب پېژندنه او په تصوف کې معرفت د کشف او شهود له لارې د ځان پېژندنه معرفت به دې حاصل شي که دې ځانته شولې زير.

۱۴۰- مقيد مورفيمونه: تړلی او باند ( ) هم ورته وايي. په پښتو ژبه کې موفيمونه په دوه ډوله دي: (يوتړلی، بل آزاد). او تړلی (ساختماني نښې لکه: (سربلونه او ستربلونه، دربط نښې، دعطف نښې، دغږونونښې) تاړی (وندونه) (صرفي مختاړي، کلمه جوړونکی، صرفی وروستاړی.

۱۴۱- مقاله: - مص. [ع] ((مقالـه)) (م.ل) خبرې کول ((خبرې، وينا)) قول؛ د کتاب يوه برخه يا فصل. يو مطلب چې تريو معين عنوان لاندې ليکل کېږي. جمع يې مقالي عربي کلمه ده. يا په بله وينا يوه تحقيقي مقاله ځوبرخې لري؛ لکه: عنوان، مقدمه متن څېړنه، پايله او ماخذونه. مقالې ډېر ډولونه لري.

۱۴۲- محاسن: (م-ح-س) نيکي، نيکويي، ښېګڼې. په شعر او هنري نثر کې د هغه ملګري محاکات (ښکلاوې) لکه: آهنګ، وزن انځورونه، ترکيبونه، تخيل او...

۱۴۳- متل: - [م-ت-ل) په تول برابر، په په تله يا ميزان برابره وينا، متل، جمع يې متلونه. د پښتو شفاهي ادب يوه مهمه برخه ده. د ولسي ادب خورا درنه خزانه ده، چې ولسي تفکر په ډېرښه ډول ورکې انعکاس کوي. متل د ولسي پوهې له نه وچيدونکی سرچيني منبع الهام اخلی او تل بهانده حالت لري. وايي چې: (بې وطنه واوسه، خوبې متله نه) متل پوهه ده. (مېړه مړه، خومېړانه يې نه. توره سره ښه ده، خونه دوررور وينو.)

۱۴۴- مقوله: (م-ق) قول، عهد، لنډه وينا، غوره خبره او وينا. هغه قول چې وفپکي وي. خو مقوله درستې ښې او لنډې خبرې ته هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵- مشبه، مشبه به: مشبه؛ دیوه شي شباهت له بل شي سره . یا یو شی بل شی ته ورته کیدل ؛ لکه: مخ دي لکه ګل صنم = رلفي دی بلبل صنم
مشبه به، چي بل شی ورته شوی وی
۱۴۶- ماهیت: تو منه، منځپانګه؛ هغه پانګه چې ایډیا دیوا اثرو راندي کوي.
۱۴۷- مصراع: مسره هم ورته وایي. دوه سره هم وزنه نیم بیتی یوه مصراع جوړوي. عربي کلمه ده، په شعرو شاعري کې کارول کیږي.
۱۴۸- مضمون: (   ) دتدریس موضوع. په شاعری کې دفکرشتون ته وایي. مضمون دتیزس په موضوع پوري اړوند یږي.
= مقدمه: (م) [ق] مقدم، مخکې، وړاندي، مخکې شوي، مقدم ګڼل دیوشی پیل ، سریزه دادبي مقالي پیل. مقدمه له دمعرفت، پېژندني، ماهیت اوهدفونه) ځخه عبارت ده؛ یادمتن لنډیز ته هم وایي.
۱۴۹- متروکې خبرې: مړې خبرې؛ هغه وینا یا وېناوې چې اوس اوس دا ستعمال وړنه وي. لکه: دلرغوني دورې لغات ایواد ، لتاړ، بریمن او.....
۱۵۰- موضوع: ببره (فرضیه) دتحقیقی لپاره دفریضې لیکنی بڼه اونوم ته وایي. دخبرو اترو ټاکني ته وایي.
۱۵۱- محاوره: خبرې- اترې. هغه ډیالوګ چې مخامخ وي. دیوې آنې موضوع دحل لپاره دخبرو تبادله.
۱۵۲- مافی الضمیر: اندروني قوت، داخلي توانمندی. په ادبي اثرکې دلیکنې لپاره ارادي توان؛هغه توان چې په بڼه ډول وي.
۱۵۳- مرادف: هغه الفاظ چې همردیفه وی او په یو لړکې راشي.
۱۵۴- مصدر: - [ع] (م) جمع یې مصادر. مصدردخاصدریدلو منبع، ځای اساس، بیخ، صدور، استخراج، راوتل؛ لکه: تلل چې بیاځم، ځي او ځوتري مصادرکېږي.
۱۵۵- معترضه جمله: هغه جمله چې اصله نه وي. په اصلي متن کې دویم لنډه جمله راوړل یاول. په لیکنه کې هم امکان لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= محتوا: (محتوى) –١. فا [ع] (مُ تَ وِ) درونمايه، هغه شی چې بل بل شی رانغاړي. هغه څه چې د يوشی په دننه متن کې موجودوي.
= متعدي: ا. فا. [ع] (مُ تَ دِ) تعدی، تعدی کول، له حده وتل، بيداد کوونکی، چې له اصلي حالته دويم ته ځي. هغه ډله افعال چې د مفعول لپاره صرفيږي په پښتو کې فعلونه په دري ډوله دی: (لازمي، متعدی) لکه: زه په ما، ته په تا، دی په ده او دا په دې بدليږي.
= نهج بلاغه: هغه اثردی، چې د اسلام په څلورم خليفه حضرت علی کرم اله وجه پورې اړه لري. ډيراخلاقي مثايل بيانوي.
= نکل: داستان، کيسه. هغه کيسه چې لنډه وي او فولکلوريکه وي نکل او نکلونه په پښتو ادب کې خوراډيردی. نکل دولسي ادب ستره برخه ده.
= نوښت: ابتکار هغه څه چې نويوالی ولري. د يوې پوهې له مخې په يوه موضوع داسې څه رامنځته کول، چې نوې پوهه وړاندې کړي، نوی معلومات.
= نظم: مص. [ع] (نَ) پيپل، ترتيبول، آراستن، د مرغلرو پيپل، اميلول. هغه کلام چې موزون او مقفی وي او د نثرخلاف وي. نظم له شعرسره توپيرلري.
= نثر: مص. [ع] (نَ ث) خورول، تيتول او پاشل. د نظم ضد هغه کلام، چې موزون او مقفی نه وي. نثرډيرډولونه لري.
= نسخ ليک: وايي چې د غه ليک ابن مقله (٨٨٨-٩٤٠م) رامنځته کړی، داسې هم ويل کېده چې ايرانيانو رامنځته کړی دی نسخ خط له راسته خوا ليکل کېږي او له نورو ليکونو ښه دی. د دې لپاره د غه خط ډيررشد کړی و، چې: ابن مقله په بغداد کې وزيرو او په دې ليک پوهېده او دويم دا چې په ساده ډول لوستل کېږي. نسخ خط د ټولو خطونو ټاکوونکی دی.
= ناول: (   ) نر. م. يوه اوږده ليکل شوې کيسه. هغه کيسه چې د فورم له پلوه له کيسې، داستان څخه لوی او له رومانه کوچنی وي. خود موضوع له لوري عشقي، حماسي، ټولنيز... مضمونونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= نستعليق: دغه خط فارسي ژبورا منځته کړ. دغه خط د (۱۴م او ۸هـ) پېړۍ په پای کې را منځته شو. ټول تذکره ليکونکي پدې باوردي چې دغه خط ميرعلي خوش نويس را منځته کړی دی او چاپه (۱۵م) کې سلطان علی مشهدي بشوولی دی. لکه:

نسخ تعليق گر خفی و جلی است

واضح الاصل خواجه ميرعلی است...

= نومونه: نوم مفرد او جمع يې نومونه. د مورفولوژيوه برخه ده. نوم؛ ديوشي او شيانو ځرګندونه کوي. نومونه، صفتونه، قيدونه او... دخپلواکو مورفيمونه له ډلې دی.

=نسکو هيرم:

= نګه هنر: دغه مفکوره (۱۹) پېړۍ په نيمائي کې را پيدا شوه. داسې چې (هنردهنر) لپاره وي. يعني هنراو ادب يوازې د هنرلپاره کارول کېږي، نه دژوند په خاطر.

= ويي پوهنه: علم الغلة، چې په ژبپوهنه پورې اړوند يږي. دهرعلم لغتونه جلا او بيل وي.

= وضاحت: وضوح، عربی کلمه ده. دښې انشأ يو ښه صفت وضاحت دی ښکاره، ښکاره والی. په ليک او وينا کې بايد هيڅ ډول ابهام نه وي او دا کار هله کېږي چې د کلمو دلالت په خپله معنی باندو واضح او روښانه وی په جمله کې بايد ادات ډير رانشي؛ د جملو سبک جلي وی.

= وزن: د شعر يو مهم رکن دی. نرم جاج، تول، اندازه، شيره، دعروض په علم د شعر بحر.

= وياړنه: ښځ. م. دوياړ شعر، پرتم، شان و شوکت په ادب کې وياړنه فخريه هم بلل کېږي. لکه په پښتو ادب کې دا مير کرووياړونه. په ځان، پلار، نيکه، کورنۍ او نوروو ياړ کول زه يم زمری پردي نړۍ له ما اتل نشته...

= هيجان: د انسان په احساسی طبيعت پورې اړه لري، هغه حس دی، چې انسان د نا خود آګاه پيښې په مقابل کې حساس ښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= هنري نثر: هغه نثردی، چې هنري مخاکات، (صنایع) اونورتلازمات پکې ډيرکاريدلي وي. هنري نثرمسلکي نثردی، چې (کیسه، داستان، ناول، رومان ادبي ټوټه، تکل اونورډولونه رانغاړي)

= هنري ترکیب: هغه دی چې په هنري ډول دکلموترکیب اویوځایوالی ښیي. هنري ترکیب دښکلوالفاظ مجموعه ده. دطبیعت لطافت په الفاظوکې راوړل دی؛ لکه: دزلفوتال...

= هنر: دټولنیزشعورمجموعه ده. هنرته فن هم وايي. هنردانسان د فکر تر ټولو لوړ عالي تفکرته وايي. آرت، فن اودتعقل ښایسته ډول ته وايي.

= فکر: دعيني جهان ذهني تصویرته فکروايي. یامادی شی یاشیان چې دانسان په مغزوکې ځای نیسی اوپه معنوی صورت اوړی فکربلل کیږي.

= تعقل: (عقل) دحسی اومنطقي پوهې دمجموعي لوړې مرحلی ته عقل وايي.

= حسی پوهه: داحساس تصوراوادراک مجموعي مرحلې ته حسی پوهه وايي.

= منطقي پوهه: دمفهوم اوحکم منطقی نتیجه ګیری مجموعی مرحلې ته منطقي یاانتزاعی پوهه وايي.

= حکم: دفکرهغه حالت دی چې پرهغه کې یوشی تصدیق کیږي.

= شعور: دتکامل یافته ژوندموجوداتوهغه استعداد دی چې خارجی نړی په معنوي تصورکې نقش کوی اوهغه کوی چې دبشردخارجی چاپیریال قوانین وپیژني اودمقصدسره سم خپل عملی فعالیتونه مرتب کړی.

شعور: دواقعیت دانعکاس عالی ترین شکل اودواوړده اجتماعی تکامل حصول دی. یاپه بل عبارت، دخارجي واقعیت دزده کړی اوپیژندګلوی له پاره دانسان دمعنوی انعکاس خاص شکل دي.

= اجتماعی شعور: دنظریو، اندیښنواوتیوریوداسې مجموعه ده چې دهغې په واسطه دطبیعت اودټولنې دمادی ژونداوپه عمومي ډول سره داجتماعی مناسباتوسیستم انعکاس مومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (عبدالجبار نعیمي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

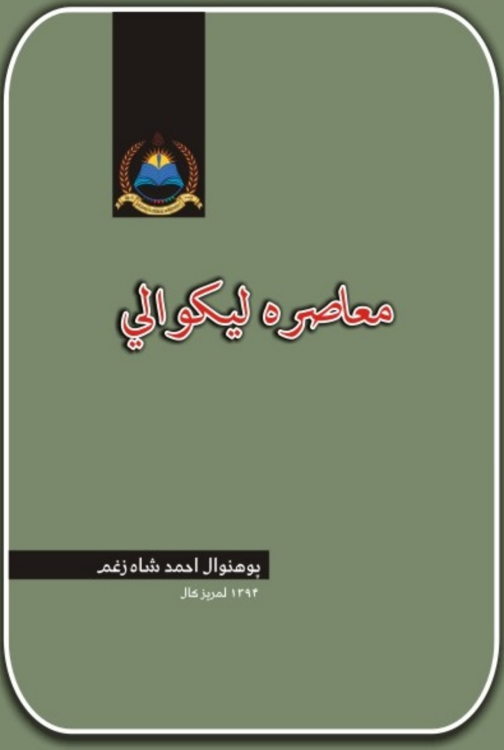

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ٦٣

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library